

національний музей
ІСТОРІЇ УКРАЇНИ
У ДРУГІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ
меморіальний комплекс

IV Міжнародна науково-практична конференція

УКРАЇНСЬКЕ ВІЙСЬКО: сучасність та історична ретроспектива

Збірник матеріалів

Київ - 2024

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

**УКРАЇНСЬКЕ ВІЙСЬКО:
СУЧАСНІСТЬ ТА ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА**

**Збірник матеріалів
IV Міжнародної науково-практичної конференції**

Київ – 2024

УДК 355 (477) (091)

ББК 68.4 (4УКР)

У 42

Укладачі:

Шевчук В.П., доктор історичних наук, професор,

Грицюк В.М., доктор історичних наук, доцент,

Пашкова О.О., кандидат історичних наук

У 42 Українське військо: сучасність та історична ретроспектива : Збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції 30 листопада 2023 р. – К. : НУОУ, 2024 – 342 с.

У збірнику вміщено матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції в умовах широкомасштабної війни російської федерації проти України.

Через призму героїзму та жертвності Захисників та Захисниць України окреслені основні події російсько-української війни, які відбулися у 2023 році: відсіч та стримування Силами оборони України російської збройної агресії, значення новітніх технологій для досягнення переваги над противником, роль і місце міжнародної антипутінської коаліції у боротьбі демократичного світу проти тоталітарного режиму та ідеології рашизму, значення волонтерського руху та духовної підтримки у зміцненні морально-психологічного стану Українського війська, особливості підготовки військових фахівців в умовах воєнного стану.

Наукові студії учасників конференції сягають найглибших пластів вітчизняної мілітарної історії, окреслюють регіональні військово-історичні аспекти та розкривають їх всесвітній вимір.

Збірник матеріалів конференції стане у нагоді науковцям, викладачам, студентам, курсантам і офіцерам, усім, хто цікавиться вітчизняною воєнною історією.

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ

КОВАЛЬ Михайло Володимирович	начальник Національного університету оборони України, доктор військових наук, генерал-полковник
ЩИПАНСЬКИЙ Павло Володимирович	заступник начальника Національного університету оборони України з наукової роботи, Заслужений працівник освіти України, кандидат військових наук, професор, генерал-майор
СМОЛІЙ Валерій Андрійович	директор Інституту історії України НАН України, академік Національної академії наук України
ЛИСЕНКО Олександр Євгенович	завідувач відділу історії України періоду Другої світової війни Інституту історії України НАН України, доктор історичних наук, професор
ТРОФИМЛЮК Олександр Миколайович	ректор Київської православної богословської академії, доктор наук із богослів'я, професор, протоієрей
САВЧУК Юрій Костянтинович	генеральний директор Національного музею історії України у Другій світовій війні. Меморіальний комплекс, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, Заслужений працівник культури України
АНДРОЩУК Федір Олександрович	генеральний директор Національного музею історії України, доктор історичних наук
РИКОВ Олександр Олександрович	директор Державного музею авіації України імені О.К. Антонова
ШЕЙМО Лінда	виконавчий директор міжнародної громадської організації “Оливкова гілка” (США)
ГРУБЕ Кароліна	член міжнародної громадської організації “Оливкова гілка” (США)
АКРАП Гордан	директор Інституту досліджень гібридної війни (Загреб, Хорватія)
БЛОБРАН- КАРМАЗИН Аннік	президент Асоціації нащадків українських добровольців іноземного легіону Франції (Пейньє, Республіка Франція)
ОСЬОДЛО Василь ІЛІЧ	начальник навчально-наукового інституту воєнної історії Національного університету оборони України, доктор психологічних наук, професор, полковник

ЗМІСТ

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО ДО УЧАСНИКІВ IV МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

<i>Вітальне слово Міністра оборони України Рустема Умерова</i>	14
<i>Вітальне слово Головнокомандувача Збройних Сил України генерала Валерія Залужного</i>	15
<i>Вітальне слово начальника Національного університету оборони України доктора військових наук, генерал-полковника Михайла Ковалю</i>	16
<i>Вітальне слово директора Інституту історії України НАН України академіка Національної академії наук України Валерія Смоля</i>	17

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

<i>Alqallaf S. Humanitarian support for Ukraine by active Kuwaiti citizens</i>	19
<i>Sheheda I. Support for Ukraine during the Russian-Ukrainian war: the case of Kuwait</i>	20
<i>Джердж С.Ф. Важливість досвіду російсько-української війни для НАТО. Военно-політичні аспекти</i>	22
<i>Коваль М.В. Російські оборонні споруди на тимчасово окупованій території України</i>	24
<i>Лисенко О.Є. Збройні Сили України та громадянське суспільство: основні напрями взаємодії</i>	29
<i>Ніколюк В.Д. Особливості підготовки військових фахівців Сухопутних військ Збройних Сил України в умовах воєнного стану</i>	30
<i>Осьодло В.І. Інституційні аспекти воєнно-історичних досліджень: досвід Національного університету оборони України</i>	33
<i>Сегеда С.П., Шевчук В.П. Передумови створення міжнародної військової коаліції “Рамітайн”</i>	39
<i>Таршин В.А. Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба – захист України і освітній процес</i>	41

СЕКЦІЯ 1. СИЛИ ОБОРОНИ УКРАЇНИ У ВІДСІЧІ ТА СТРИМУВАННІ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ: ВІД ГІБРИДНОГО ПРОТИСТОЯННЯ ДО ШИРОКОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

<i>Jolicoeur P., Seaboyer A. The impact of russian AI enable influence operations on Ukraine</i>	44
<i>Rakhmanova V. The role of tactical medicine based on the experience of repelling large-scale armed aggression of the russian federation against Ukraine</i>	44
<i>Rechych S. Humanitarian demining in Ukraine: problems and prospects</i>	46
<i>Барановська Л.В., Лепень В.В. Звитяга бойового офіцера – викладача Житомирського військового інституту імені С. П. Корольова Олександра Бучковського</i>	47
<i>Безбах В.Г., Мухін С.А. До питання еволюції російської концепції гібридної війни</i> ...	48
<i>Богачук О.Є. Безбах В.Г. Підрозділи Збройних Сил України на захисті Чернігівщини у перші дні широкомасштабного російського вторгнення 24 лютого 2022 року</i>	49
<i>Бойко О.А. Сили цивільного захисту в умовах дії воєнного стану</i>	51
<i>Варакута В.П. Адаптація тактик минулих війн до сучасних тактик Сил оборони України в російсько-українській війні</i>	52
<i>Веремеєнко Т.Р. Гібридні дії РФ проти України (1991–2014 рр.)</i>	53
<i>Гордієнко М.Г. Пріоритети воєнної політики України у боротьбі з рашистською інвазією</i>	54
<i>Даценко Г.Г. Національна гвардія України у відсічі та стримуванні збройної агресії російської федерації</i>	55

Дембіцький В.М., Герасименко О.В., Євсєєв І.Г. Історія оборони Авдіївки (10.10.2023–10.11.2023)	57
Єзерський М.Р., Соколюк С.М. Деякі аспекти застосування підрозділів Сил спеціальних операцій ЗС України на морських та річкових акваторіях під час російсько-української війни	58
Змійвський Г.А., Пугач В.В. Застосування тактики проникнення (інфільтрації) на прикладі Харківської наступальної операції	59
Іваненко С.М. Гібридна експансія росії проти України: тенденції, форми, способи (2014–2018 рр.)	61
Капочкіна М.Б. Ознаки імперського характеру війни рф проти України	62
Кидонь В.І. Військова адміністрація як елемент військової організації управління державою	63
Кім В.В. Особливості застосування прикордонних підрозділів на державному кордоні України у стабілізаційних діях у 2014 році	64
Климчук І.О., Куліда І.М. Актуальні питання реінтеграції учасників бойових дій ...	65
Конопка В.М., Таранець С.В. Періодизація застосування засобів повітряного нападу збройними силами російської федерації упродовж першого року широкомасштабного вторгнення в Україну	66
Котилевський О.О. Періодизація російської експансії в Україні (1991–2023)	67
Коханенко Ю.П. Олександр Борис – від мрії про небо до Героя України	68
Красота І.В. Деякі особливості застосування інженерних підрозділів Збройних Сил України під час агресії російської федерації (січень–липень 2023 року)	69
Куцька О.М., Жильцов С.Ю. Кремлівські найманці в російсько-українській війні	70
Легкодух В.В. Пропаганда у збройних формуваннях рф під час агресії проти України	71
Молдавчук В.С. Національна гвардія України у відбитті широкомасштабного вторгнення російської федерації	72
Нашивочников О.О. Застосування Сухопутних військ Збройних Сил України у відбитті російської агресії у 2014–2015 роках	73
Новікова В.Г. Військові злочини російської армії на Київщині після широкомасштабного вторгнення	74
Павлунько М.Я., Дубінін В.В. “Гібридні війни” у нормативних документах російської федерації щодо застосування збройних сил проти України	75
Пилявець Р.І. Історичні міфи як зброя у сучасній гібридній війні російської федерації проти України	76
Підпригора І.І., Грилюк С.М., Недвига О.В. Робота позаштатних груп морально-психологічної підтримки кафедри суспільних наук Національного університету оборони України	78
Погорелов А.І. Наступальна операція Збройних Сил України на запорізькому напрямку (початок літа 2023 р.) та реакція світової громадськості	79
Поронюк Р.О. Розвиток системи зв'язків з громадськістю Збройних Сил України в особливий період (2014–2022 рр.)	81
Примушко Н.О. Вчинок Олександра Мацієвського – це одна сторінка літопису Збройних Сил України, збережена в інтернет-ресурсах	82
Присяжнюк С.В. Практичні аспекти реалізації гуманітарної політики у Силах оборони України	83
Руденко М.М. Сили територіальної оборони Збройних Сил України: феномен національного спротиву від давнини до сьогодення	84
Руснак Ю.І. Соціально-правовий захист військовослужбовців–учасників АТО	85
Савчук К.В. Окупація та визволення Слов'янська в 2014 р.	86
Соколюк С.М., Руднев Д.С. З досвіду спільного застосування ВМС ЗС України та СБУ надводних безекіпажних катерів з ураження Кримського мосту 16 липня 2023 року ...	87
Солошенко Н.В. Історія створення та розвитку штурмових підрозділів	88

Стасюк Ю.М. Вперше застосовані заходи правового режиму воєнного стану у 2022 році	89
Степанець Н.В. Визволення Маріуполя у 2014 році	90
Талаур С.Є., Хома В.В. Виконання особовим складом Гуманітарного інституту бойових (спеціальних) завдань у ході відбиття збройної агресії росії проти України	91
Третяк Д.А., Кицишин О.В. Збройна агресія проти України в умовах сьогодення ...	92
Фараон О.В. Інформаційна війна росії проти України	93
Фігурний Ю.С. Підсумки воєнної кампанії Сил оборони України у 2023 році та перспективи на 2024 рік	94
Фурман І.І. Знищення ракетного крейсера “Москва”: результати та значення	95
Хижняк І.А., Василенко В.В., Неймирок О.К. Корегування вмісту аптечки медичної загальновійськової індивідуальної за досвідом ведення російсько-української війни	97
Черкащенко А.О. Знищення субмарини “Ростов-на-Дону” та корабля “Мінськ”: унікальна спецоперація	98
Чирков О.А. Етнічна структура населення прифронтових територій України напередодні російської агресії 2014 р. та у листопаді 2023 р.	99
Чорнопіщук І.М. Деякі правові аспекти застосування органів та підрозділів Державної прикордонної служби України під час правового режиму воєнного стану	101
Чучин М.В. Періодизація виконання Військово-Морськими Силами Збройних Сил України завдання щодо захисту судноплавства у виключній (морській) економічній зоні України у 1991–2023 роках	102
Ящук О.О. Бої за Щастя (2014–2022 рр.)	103

СЕКЦІЯ 2. ОЗБРОЄННЯ І ВІЙСЬКОВА ТЕХНІКА У РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ: ЗНАЧЕННЯ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ

Khimchyk N. Algorithm for automating speech recognition when working with radio intercepts	104
Marsili M. Future implications of emerging and disruptive technologies on the russo-ukrainian war	105
Myklukha V., Tsykhanovska Kh. Methodology of using radar images to detect camouflaged objects	106
Rezunenکو D. Problematic issues and prospects for the development of weapons and military equipment of engineering troops, taking into account the experience of warfare during the russian-ukrainian war	107
Алексєєв М.М. Переваги оцифрування держави у період російсько-української війни	108
Андрощук Р.А., Поян Д.М. Оцінювання втрат озброєння і військової техніки противника при використанні різночасових космічних знімків	109
Андрощук Р.А., Ткачук М.О. Виявлення об'єктів на космічних знімках	110
Андрощук Р.А., Юхно Є.Ю. Розпізнавання простих об'єктів на космічних знімках ...	111
Барановська Л.В., Кізелєв Д.Р. Новітні технології як один із аспектів, що визначають хід російсько-української війни	112
Бідник І.І. Застосування наземних дронів для дистанційного мінування ворожих позицій	113
Бура Е.Б. Джерела отримання та розвитку новітніх технологій	114
Буряк С.П. Досвід застосування танків в умовах урбанізованої місцевості	115
Ващенко І.В., Стаднік А.В. Штучний інтелект в умовах сучасних збройних конфліктів на прикладі російсько-української війни	116
Голова М.А. Способи впливу на навігаційні системи російських крилатих ракет і ударних дронів-камікадзе	118
Голота А.А., Кожушко М.І. Технічні засоби інформаційного і психологічного забезпечення – зброя в інформаційному просторі сектору оборони України	119
Гресь О.М. Новітні технології у сучасній російсько-українській війні	120

Гринюк Ю.В., Мирончук Є.М. Алгоритм оцінки можливих наслідків регіональних сейсмічних подій для військових об'єктів	121
Данильчук А.С. Інформаційно-комунікаційна система управління логістичним забезпеченням як складова управління оборонними ресурсами	122
Дроздовський Д.О. Досвід застосування БпЛА в Україні	123
Журавель В.Г., Чуканов А.І. Щодо використання безпілотних авіаційних комплексів для охорони державного кордону	124
Задерієнко С.І. Методи формування вхідних даних для навігаційних систем високоточних засобів ураження	125
Звонко І.М. Втрати оборонно-промислового комплексу України в російсько-українській війні 2014–2016 рр.	126
Кисіль В.В. Використання БпЛА у російсько-українській війні як одного з високотехнологічних продуктів оборонної промисловості для переваги у повітрі та на полі бою	127
Коліко В.Р., Істратенко К.В. Підвищення ефективності бойового застосування авіаційних баражуючих боєприпасів	128
Комісарук Р.Р. Новітні автомобілі класу MRAP: тенденції розвитку їх конструювання та виготовлення в Україні	129
Корольов С.С. Досвід впровадження та бойового застосування під час російсько-української війни програмного комплексу UA.ЛОГК.00002-01 “Кропива”	130
Костерев Д.С., Маковський І.Ю., Кулініч Ю.М. Досвід застосування комплексу протидії наземним та повітряним засобам розвідки “Нота”	132
Мавренков О.Є., Матвійчук С.В. Методика вибору раціональних проєктів оснащення авіації Збройних Сил України безпілотними авіаційними комплексами ...	133
Мазуренко Л.І. Морські дрони в повномасштабній війні рф проти України	134
Мелькін В.В. Комплекс бойового екіпірування військовослужбовців	136
Мельник В.В. Армійська авіація Сухопутних військ як складова Сил оборони України на початковому етапі збройної агресії рф	137
Москалик С.В., Вінник В.В. Вплив технічних засобів розвідки на ведення бойових дій та склад підрозділів в ході війни	138
Нероба В.Р., Філіппов М.О. Огляд досвіду бойового застосування безпілотних повітряних суден збройними силами російської федерації у ході широкомасштабної війни проти України	139
Опанюк Ю.В. Роль та місце звукомовних станцій у збройних конфліктах сучасності	140
Осадчук Р.М., Третяк О.В. Алгоритм формування набору параметрів космічного радіолокаційного знімання	141
Паплінський О.О., Дацун К.К. Алгоритм роботи з 3D моделями військової техніки в програмі ARGGIS при здійсненні дешифрування космічних знімків	142
Підчибій Л.В., Гамалій О.В. Концепція перспективного легкого штурмовика для Повітряних Сил Збройних Сил України на основі досвіду дій тактичної авіації в операції Об'єднаних сил	142
Ремез В.В. Виклики перед оборонною промисловістю України в умовах російсько-української війни (2022–2023)	143
Рудніцький І.А. Вплив інноваційних технологій на визначення напрямів розвитку безпілотних літальних апаратів для поля бою: досвід Сил оборони України (2014–2023)	144
Сидоров С.В. Роль аерозольного маскування у зменшенні втрат військ (сил)	146
Стасюк Ю.М., Переверзін Ю.П. Переносні засоби електроживлення на лінії зіткнення у 2022 році	147
Стратійчук І.О. Протидія радіокерованим боєприпасам	148

Тараненко В.В., Склярів О.Г., Чистяков М.Л. Дослідження моделі багатофункціонального літака F-16 з авіаційними засобами ураження вітчизняного виробництва в аеродинамічній трубі АТ-1	149
Филипенко А.О., Крет М.А. Застосування військових вантажних та сідельних автомобільних транспортних засобів збройними силами російської федерації	150
Харук А.І. Українські модернізації БМП-1 (2001–2023 рр.)	151
Чернега М.А. Значення новітніх технологій у російсько-українській війні	152
Чуйко С.І. Адаптація літаків тактичної авіації та вертольотів Збройних Сил України до застосування західних зразків авіаційного озброєння в особливий період	153
Шейгас В.В., Штах С.С., Дорожинський М.І. Застосування GPS-маяків у Збройних Силах України	154

СЕКЦІЯ 3. МІЖНАРОДНА ДОПОМОГА, ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ, ГРОМАДСЬКІ ТА РЕЛІГІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ У ПРОТИСТОЯННІ ШИРОКОМАСШТАБНІЙ ЗБРОЙНІЙ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Ahrasheed A. <i>Ukrainian and Kuwaiti experiences under occupation and the right to compensation</i>	156
Bilobran-Karmazyn A., Klimchuk Yu. <i>Aide de la France à l'Ukraine pour contrer l'agression armée de la fédération de russie</i>	156
Ареф'єв І.С. Волонтерська діяльність під час повномасштабної війни в Україні	159
Бураков Ю.В. Українсько-британське військове співробітництво в умовах сучасної російської агресії	160
Буткевич Д.Д. До питання фінансової допомоги Силам оборони України	161
Воєца В.В. Душпастирська опіка в умовах російсько-української війни	162
Вознюк О.М. Основні аспекти розвитку світового та українського волонтерського рухів	163
Гневашева А.В. Особливості співробітництва України з НАТО на сучасному етапі	164
Григоренко Т.О. Волонтерський рух черкащан на допомогу Силам оборони України та його посилення з початком повномасштабного вторгнення російських окупантів в Україну	165
Демяненко В.Т. Волонтерський рух в Україні на сучасному етапі	166
Долганова М.В., Долганов О.Ю. Роль та особливості роботи капеланів у військовому середовищі	168
Карпінська А.Р. Волонтерський рух в Україні в умовах російсько-української війни: правова допомога військовослужбовцям	169
Коцюба Т.О. Перші священнослужителі УГКЦ при штабі антитерористичної операції (18.06.2014 – 03.08.2015 рр.)	170
Кравченко О.В. Міжнародна допомога цивільним і військовим під час російсько-української війни	171
Кузнецова Л.В., Маринич Д.В. Міжнародна допомога Україні під час воєнного конфлікту	172
Мирошніченко Д.М. Історичні корені та сучасне обличчя військового капеланства в Україні	174
Нікітюк О.В., Нікітюк П.О. Міжнародна допомога Україні у проведенні гуманітарного розмінування деокупованих територій	175
Обіход М.М., Сороківська-Обіход А.І. Ретроспективний аналіз діяльності українських та міжнародних гуманітарних організацій на початку широкомасштабної збройної агресії росії у 2022 році	176
Остапчук О.П. Міжнародна технічна підтримка України у відсічі та стримуванні збройної агресії російської федерації	177
Печенюк І.С. Надання країнами-партнерами збройної допомоги Україні у 2022 році ...	179
Плазова Т.І., Федик Н.В. Капеланська діяльність під час російсько-української війни	181

Стужук Ю.П. Міжнародна солідарність у підтримці України в умовах протидії агресії російської федерації: історичний огляд та сучасність	182
Толстов С.В. Механізми європейської військової допомоги Україні в 2022–2023 рр. ...	183
Томчук О.А., Марцінко Н.М. Зустрічі у форматі “Рамштайн” як етапи міжнародної військової допомоги	184
Уваров Ю.Г., Удовицький В.В. Сили оборони України та волонтерські організації ...	185
Шановалова А.О. Роль громадських організацій у протидії російській військовій агресії	185

СЕКЦІЯ 4. ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Danylchenko-Cherniak O. Exploring innovative and cooperative learning amidst the russian-ukrainian conflict	187
Sovhar O. Using microlearning in the educational process of military higher education institutions	188
Акулінін Г.В., Федько Є.С. Тренажери для стрільців переносних зенітно-ракетних комплексів із застосуванням технології віртуальної реальності	189
Ананьїн О.В. Методологія історичного дослідження участі Державної прикордонної служби України у російсько-українській війні (2014–2018 рр.)	190
Антакова Н.В. Актуальність вивчення англійської мови військовослужбовцями Збройних Сил України в умовах воєнного стану	191
Баранівський В.Ф. Про деякі проблеми гуманітарної політики та їх вплив на ЗС України під час російсько-української війни	191
Барановська Л.В., Красьова А.Д. Особливості підготовки військовослужбовців Збройних Сил України за кордоном	192
Вінник В.В., Москалик С.В. Особливості підготовки мобілізованих офіцерів в умовах воєнного стану	193
Гашенко С.В. Психологічна підготовка військовослужбовців до виконання завдань в умовах бойових дій	194
Гладченко С.В. Бібліотеки військових навчальних закладів як невід’ємна складова підготовки військових фахівців	195
Гребенюк М.О. Психіка військовослужбовців УДО України в умовах воєнного стану	196
Давидова О.В. Тренінгові технології у протидії психологічним маніпуляціям	197
Дяченко В.І. Організація внутрішньо-комунікаційної роботи у частинах ТрО у початковий період повномасштабної агресії рф	198
Жук С.М., Журавель В.Г., Дзюба П.М., Степанов С.П. Особливості підготовки прикордонників в умовах воєнного стану	199
Задунайський В.В. Козацька спадщина у підсиленні боєздатності військовослужбовців ЗС України	200
Кмін А.О. Дистанційна освіта в умовах російсько-української війни: проблемні питання	201
Корольов О.О. Завдання психологічної підготовки військовослужбовця	202
Левенець А.Є. Навчальна дисципліна “Психологія релігії” у професійній підготовці військових психологів: доцільність запровадження	203
Лукавий А.А. До важливості питання морально-психологічного забезпечення у Збройних Силах України	205
Мотика С.М. Трансформація військової освіти в Україні за стандартами підготовки країн НАТО в умовах воєнного стану	205
Ніколайчук Л.Г. Особливості трансформації системи підготовки військових фахівців в умовах російсько-української війни	207
Орел С.М. Аспекти підготовки фахівців з розмінування в сучасних умовах	208
Плазова Т.І., Савка Д.Р. Основні напрями військово-патріотичного виховання у Збройних Силах України	209

<i>Покотило О.І. Використання військової історії офіцерами Північноатлантичного Альянсу</i>	210
<i>Приходько Ю.І. Деякі актуальні питання підготовки військових фахівців</i>	211
<i>Русенко Н.В. Проблеми підготовки військових фахівців у питаннях управління кар'єрою</i>	212
<i>Селюк В.М., Мартинюк А.В. Досвід загальновійськової підготовки мобілізованих офіцерів підрозділів зв'язку</i>	213
<i>Снапкова Н.П. Підготовка майбутніх офіцерів ЗС України до цивільно-військової взаємодії</i>	214
<i>Спірічева О.В. Використання кейс-методу як сучасної технології формування інішомовної професійно орієнтованої компетентності військовослужбовців Управління державної охорони України</i>	215
<i>Старенко В.О. Актуальні проблеми морально-психологічного забезпечення прикордонників</i>	216
<i>Товма І.М. Особливості психологічної підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до виконання службових (бойових) завдань в екстремальних умовах</i>	217
<i>Фалько С.А. Роль воєнної історії у розвитку аналітичних здібностей майбутнього офіцера</i>	218
<i>Хан Є.В., Зборчий А.С. Підготовка фахівців з воєнно-історичної роботи у вищих військових навчальних закладах України. Досвід Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка</i>	219
<i>Чайковська О.Є. Освіта та підготовка військових фахівців у сучасних умовах</i>	220
<i>Чернега М.А. Виклики при підготовці військових фахівців в умовах воєнного стану</i>	222
<i>Черних Ю.О. Особливості підготовки офіцерських кадрів в умовах відбиття повномасштабної агресії російської федерації</i>	222
<i>Чорний А.М., Павонський В.В. Особливості підготовки військових фахівців в умовах воєнного стану</i>	223
<i>Чуприна О.В. Історичні аспекти впровадження протоколів тактичної медицини в Україні</i>	224
<i>Шумовецька С.П. Професійна підготовка офіцерів-прикордонників і вивчення лідерства в українській мілітарній історії</i>	226
<i>Юрчак Ю.М., Щерблюк В.А. Актуалізація проблеми формування готовності офіцерів-прикордонників до протидії негативному гібридному інформаційно-психологічному впливу в контексті інформаційної війни</i>	227

СЕКЦІЯ 5. УКРАЇНСЬКА ЗВИТЯГА: ВІД ДАВНИНИ ДО ХХІ СТОЛІТТЯ

<i>Skydanova A. The humanitarian dimension of military history: to the question of the activities of the Ukrainian Red Cross during the Ukrainian Revolution (1918–1921)</i>	228
<i>Алексєєв О.О. Еволюція української самосвідомості серед вояків Першої світової війни як передумова до визвольних змагань початку ХХ століття</i>	229
<i>Бойван О.С., Зелененька І.А., Качановська Т.О., Костюк М.М., Прищепя О.П., Тимчук В.Ю. In principio erat verbum: українська звитяга новітнього часу у збереженні сучасними засобами поетичної традиції та її передання для світу у професійних літературних перекладах</i>	230
<i>Бондарчук І.Л. Багатопрофільна інтегрована місія ООН зі стабілізації у Республіці Малі. Історія та символіка</i>	231
<i>Вигівська О.В., Лагунов Д.Г. Атака ОУН на консульство СРСР у Львові</i>	232
<i>Вигівська О.В., Панасюк Д.В. Повітряний флот Української Держави гетьмана П. Скоропадського</i>	233
<i>Гарькавий Є.М. Планування стратегічних комунікацій Сил оборони України за стандартами НАТО</i>	234

Горбатюк О.М. Бойовий шлях куреня “Сіроманці” Української Повстанської Армії	235
Горбаченко Ю.М. Полковники канівські: історичний огляд	237
Гребенюк М.В. Радянські рудименти як негативний чинник у розбудові Збройних Сил України	238
Губський С.І. Національно-визвольний рух вояків-українців у сухопутних військових частинах Кримського півострова (1917 – початок 1918 рр.)	239
Даценко О.М. Національно-патріотичне виховання у часи Директорії УНР (1918–1920 рр.)	240
Звоненко О.О. Військова організація війська Княжої доби	241
Златанов З.Г. Трагедія військовополонених українців у Другій світовій та російсько-українській війнах мовою музейних матеріалів	242
Катеринчук Б.О. Французький іноземний легіон у Другій світовій війні: український вимір	244
Ковалевська О.О. Методи та прийоми політики залякування мирного населення Гетьманщини у контексті Великої Північної війни (1700–1721)	245
Ковальчук М.А. Розбудова збройних сил Української Народної Республіки в умовах російської агресії (1917–1918 рр.)	246
Корольов О.О., Костюк О.Є. Панцирні частини у лютому–листопаді 1918 р.	247
Корчев В.Б., Кабачинський М.І., Луник О.О. Аналіз процесу правового забезпечення становлення і розвитку Прикордонних військ України протягом 1991–2003 років	248
Курильчук М.М. З історії застосування підрозділів ракетних військ і артилерії	249
Лаптев О.М. Кримська операція Петра Болбочана 1918 року: історичні паралелі	250
Литвин В.Ю. Прорахунки в організації політичного виховання особового складу армії Української Народної Республіки	252
Лосєв О.С. Рівень військової підготовки та бойовий досвід офіцерів Українського війська – учасників листопадових боїв 1918 року у Львові	253
Ляковська С.П. Принципи формування та особливості тактики Революційної повстанської армії України (махновців): історичний досвід	255
Мальченко В.М. Биківнянський ліс: історична пам'ять про жертв сталінських репресій	256
Мараєв В.Р. Українці в Кримській (Східній) війні 1853–1856 рр.	257
Меліхов О.А., Романюк І.М., Яковенко А.В. Огляд спроможностей Сил оборони – 2022–2023. Хід та основні результати	258
Михайленко С.М. Отаманищина 1918–1921 років на Лівобережній Київщині	259
Михайлов В.Ф. Створення військової служби правопорядку в процесі розбудови військової організації держави	262
Михайлова А.М. Місія Василя Капніста в Берліні у 1791 р.	263
Наливайко А.Д., Наливайко Л.П. Розроблення інтегрованої моделі системи стратегічного планування у сфері оборони – один із напрямів її розвитку та вдосконалення	264
Науменко А.О. Переможний бій Окремої кінної дивізії Армії Української Народної Республіки під Тереховою	265
Нікіфоров І.А. Пропагандистська діяльність в УПА	266
Питльована Л.Ю. Бойовий і духовний досвід козацтва у діях ЗС України 2022–2023 років у репрезентації української карикатуристики	267
Поліщук В.А. Оборона Замостя як приклад української звитяги	268
Поніпаляк О.Д. Мотиваційна й ідеологічна підготовка командного і рядового складу в Українській повстанській армії (1943–1946 рр.)	270
Попельський М.І. Досвід Українського штабу партизанського руху у роки Другої світової війни щодо організації Руху опору	271
Семенчук Р.О. Антиурядове повстання Бузького козацтва 1817 р.	272

Скрябін О.Л., Євсєєв І.Г., Холох О.І. Досвід утворення військово-історичної комісії в Українській Державі (1918 рік)	273
Слюсаренко П.М. 770-річчя коронації найвеличнішого монарха Русі-України Данила-Іоанна Романовича	274
Смоляр О.І. Формування концепції підготовки основних документів Збройних Сил України з урахуванням стандартів НАТО в умовах воєнного стану	276
Стельмах С.С. Запорізькі козаки у російсько-турецькій війні 1768–1774 рр.	277
Стеців Я.В. Військово-організаційна діяльність старшин-артилеристів Галицької Армії періоду Української Революції 1917–1921 років	278
Терський С.В. Клинок зброя як маркер професійної військової еліти Волині та Східного Прикарпаття у V–X ст.	279
Тимчук О.С. Дослідження особистого досвіду сприймання російсько-української війни очима іноземця на матеріалах регулярних поштових відправлень	280
Томіленко А.Г. Пожежний гарнізон Одеси під час оборони міста у серпні–жовтні 1941 року	281
Торопчин Д.Г. Жіночий військовий рух в Україні у період “українізації” військ у 1917 році	282
Трофимович Л.В. Українські Січові Стрільці у боротьбі за волю України	283
Українець О.А. Марко Безручко – генерал, який боровся за Україну	284
Филь О.М. Позивні на фронті як комунікативний інструмент і формат соціальних зв’язків	285
Філіпов В.К. Історичні аспекти структурних змін українського суспільства	286
Фурманчук Д.М. Знекровлення українського руху опору: чекістська операція “Заповіт” (1921–1922 рр.)	287
Харламов М.І. Міські вогнеборчі команди у боротьбі з пожежами в Україні у 20-х роках ХХ століття	288
Ховрич С.М. Мілітарна риторика провідних навчителів української нації	289
Чайка С.П. Національна гвардія України у всесвітньому військово-історичному вимірі	290
Чорний О.В. Бої за Київ восени 1943 року: до питання хронологічних рамок подій ...	292
Шеремета О.Ю. Питання побудови й оборони держави у вченні про людський закон та діяльності Андрія Шептицького	293
Щипанський П.В. Авіаційні бази в Повітряних Силах Збройних Сил України: незавершений експеримент	294
Яковлев А.Р. Братство Самостійників та його роль у формуванні Українського війська у роки Української Революції 1917–1921 рр.	297

СЕКЦІЯ 6. ВІЙСЬКОВА ІСТОРІЯ: ВСЕСВІТНІЙ ВИМІР

Moita S. Military history as a live event – the Brazilian Army and the lessons of the war in Ukraine	299
Pashkova O. Children in armed conflicts: from victim to aggressor	300
Rezunenکو D., Kuzmychev A. History of minefields development	301
Альбоцій О.В. Обороноздатність держави та вплив бойового досвіду на її укріплення	302
Батулін Р.В. Еволюція аерозольного маскування у війнах та збройних конфліктах людства	303
Бірюков П.В., Присташ В.О. Військові та поліційні формування, створені Німеччиною з росіян та інших мешканців СРСР у 1941–1945 рр.	304
Блиств Т.І. Апроксимація військової правоохоронної системи України	305
Ведєнєєв Д.В. Орган управління розвідувально-диверсійною роботою на окупованій гітлерівцями території України (1942–1944 рр.)	307

Ворожко В.П. Радянська оборонна промисловість та органи держбезпеки у 1920–1930 рр.	308
Головко В.В. Китайський чинник у російсько-українській війні (2022–2023 рр.)	309
Грицюк В.М., Бевз Л.В. Розвиток воєнного мистецтва щодо прориву глибокоешелонованої оборони противника в операціях військ Українських фронтів 1944 року	310
Гула Р.В. Воєнна реформа РСЧА 1923–1928 рр.: проблеми інтернаціоналізації та українізації	312
Дацюк О.А. Методи осушення інженерних військових об'єктів	313
Журавльов М.В. Службове розслідування як чинник порушення конституційного права військовослужбовців на професійну правничу безоплатну допомогу	315
Зелений В.І. Маневрена війна: погляд у минуле та сучасність	316
Казанцева Л.В., Салата С.А. Співпраця військових та науковців для перемог та прогресу	317
Ковальчук В.М. “Власівці” у документах про ОУН і УПА за 1943–1945 роки	318
Колесник В.Т. Концептуальні підходи до розвитку тактики ведення бою	319
Колос Р.Л. Історичний досвід влаштування загороджень на дорогах	320
Комиш С.В. Вплив транснаціональних військових загроз на безпеку Центрально-Східної Європи	321
Коноплястий Є.В. Впровадження інтелектуальних систем управління	322
Кулікова Г.А. Міжвоєнна доба 20–30-х років – період абсолютизації радянського культу насилля, історичне вістря сучасного російського тероризму	323
Левченко С.М. Контррозвідальний захист партизанських формувань України (1941–1944 рр.)	324
Москальчук К.В. Діяльність 691-ї роти пропаганди 1-го танкового корпусу Вермахту в районі Умані влітку 1941 року	325
Онищук О.С. Приватна військова компанія: поняття, ознаки, завдання та функції ...	326
Пастухова Я.В. Особливості формування офіцерського корпусу Червоної армії у 1918–1941 роках	328
Рудик А.О. Проблема історії взаємно анексованих ексклавів у контексті забезпечення національної безпеки Азербайджану та Вірменії	329
Сидоров С.В. Система освоєння трофейного озброєння та військової техніки: історичні аспекти та сучасність	330
Сич С.В., Пархомов О.М., Кошельник І.В. Особливості сучасних збройних конфліктів	331
Тимчук В.Ю., Тимчук О.С., Галенко І.В. Лінія Каммгубера як прообраз системи консолідованої інформації	332
Топальський В.Л. Формування пропагандою “образу ворога” під час Першої світової війни	333
Фараонов Г.Є. Механізми забезпечення прав і свобод дитини у сучасних умовах	334
Фуртес О.О. ЛитПолУкрбриг в умовах російсько-української війни	335
Чірікалов О.С. Евакуація військ (сил) морем у воєнних конфліктах ХХ–першої чверті ХХІ століття: досвід підготовки та проведення	336
Чмихало Г.Г. Дії по введенню противника в оману в англо-аргентинському збройному конфлікті 1982 року	339
Шкуратенко О.В. Українське питання у міжвоєнний період ХХ століття.....	340
Щеглов А.Ю. Ідеологічно-пропагандистська складова експансіоністської зовнішньої політики СРСР у радянсько-польській війні 1939 року: сучасний український історіографічний дискурс	341

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО ДО УЧАСНИКІВ IV МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Міністр оборони України
РУСТЕМ УМЄРОВ

Вельмишановні учасники
IV Міжнародної науково-практичної конференції!

Радий відзначити, що попри суворі умови воєнного часу у стінах провідного вищого військового навчального закладу України збережено традицію проведення міжнародного наукового воєнно-історичного форуму.

Цей представницький захід здобув заслужену репутацію авторитетної платформи з вивчення широкого спектра актуальних проблем військового минулого, модерного воєнного мистецтва та оборонного будівництва. Конференція породжує плідну синергію дослідницьких пошуків військових і цивільних науковців, відомчих наукових закладів і громадських об'єднань, учених нашої держави та шановних представників зарубіжних наукових установ.

Сердечно вітаю наших друзів – поважних іноземних гостей, які єднають з нами зусилля в ім'я миру й міжнародної безпеки. Особлива шана й подяка – захисникам України, учасникам бойових дій, чимало з яких беруть участь у конференції не як “кабінетні” дослідники, а носії особистої ратної звитяги та унікального бойового досвіду.

Ознайомившись із програмою конференції, не можу не звернути увагу на актуальність і фундаментальність порушених проблем, широту дослідницьких інтересів, розуміння шановними авторами нерозривності сучасності й багатовікової традиції захисту Вітчизни, вагомості національних сторінок у світовій військовій історії.

Поза сумнівом, найважливішою функцією наукових зусиль стає осмислення і творче узагальнення питань реалізації державної політики у сфері оборони та військового будівництва в умовах відсічі широкомасштабної збройної агресії. Сьогодні Україна не тільки впроваджує стандарти НАТО, а й бере участь у розробці нових стандартів спільно з нашими партнерами. По суті, наукове товариство нині має узагальнити унікальний досвід України у розвитку нової світової архітектури безпеки та визначити шляхи застосування наукових результатів задля підвищення обороноздатності держави.

Принадно відзначу і таку позитивну обставину: цього року започатковано систему цілеспрямованої підготовки офіцерських кадрів – фахівців із військової історії, майбутніх літописців звитяги Українського війська, нової генерації науково-педагогічних працівників.

Усім учасникам та гостям міжнародної науково-практичної конференції щиро бажаю творчої наснаги, продуктивної роботи й обміну досвідом, нових здобутків у царині дослідження ретроспективи і проблем сучасного розвитку Збройних Сил та інших військових формувань України.

Головнокомандувач Збройних Сил України
генерал
ВАЛЕРІЙ ЗАЛУЖНИЙ

Вельмишановні учасники IV Міжнародної науково-практичної конференції!

Історія України та її війська тісно вплетена в загальну європейську та світову картину минулого. На початку ХХІ століття нам судилося потрапити в епіцентр світової воєнної історії. На українських теренах розгорнувся наймасштабніший воєнний конфлікт з часів Другої світової війни. Лінія зіткнення довжиною в тисячі кілометрів, десятки тисяч одиниць військової техніки, більше мільйона людей, які прямо або опосередковано беруть участь у війні зі зброєю в руках. Сирени повітряної тривоги та ракетно-бомбові удари по цивільних містах, біженці і військовополонені, форсування річок та спроби танкових проривів...

Україна веде боротьбу з країною, розмір якої у 28 разів більший за розмір нашої держави а населення – чисельніше за наше у 4 рази. Військовий потенціал росіян кратно перевищує наші можливості. Однак імперські марення військово-політичного керівництва РФ, які втілились в плані операції “Z”, зазнали краху у 2022 році. На другому році війни наш ворог втратив ініціативу та робить все можливе щоб зберегти награване. Як перед кінцем III Райху Гітлер, сьогоdnішній правитель Росії покладає надію на перехід до позиційних форм ведення воєнних дій, стабілізацію лінії фронту, виграш часу, досягти переваги в певних сферах та створення умов для вигідного рашистам завершення війни в Україні. Щоб уникнути “окопної війни” у стилі Першої світової війни та перейти до маневрених воєнних дій Україна з допомогою країн антипутінської коаліції має зробити нові підходи за стандартами НАТО включаючи технологічні зміни, здобути перевагу у повітрі, знайти способи подолання мінних загороджень на всю глибину, підвищити ефективність контр батареиної війни, створити і підготувати необхідні резерви і наростити можливості радіоелектронної боротьби.

Наш науковий форум дає змогу провести глибокі часові та подієві ретроспективи і водночас уможливорює актуалізацію історичного досвіду застосування військ (сил) під час війн та збройних конфліктів різної інтенсивності за різних міжнародних і суспільно-політичних обставин. Такі проєкції корисні не лише в теорії, а й з огляду на їх практичне значення. Україна прагне перемоги, водночас ми вже перемогли. Перемогли, коли дали відсіч шаленій навалі ординців у лютому – березні 2022 року. Світ був здивований тим, що ми не допустили до столиці, славетного Києва, ворожих полчищ та порушили прогнози про три дні на взяття міста. Перемогли, коли встояли на сході держави, де з середини квітня 2022 року противник зосередив основні зусилля, коли дали відсіч Харків, Чернігів, Миколаїв... Перемогли, коли українські воїни в повному оточенні боролися за Маріуполь. Нашу перемогу у стратегічному наступі під Херсоном та Ізюмом європейці будуть називати однією з найяскравіших операцій сучасності. Саме зараз захисники України творять майбутнє не тільки своєї країни, а й Європи. Дозвольте побажати Вам плідних дискусій, нових ідей і творчої наснаги на ниві воєнної історії. Разом до перемоги! Слава Україні!

**Начальник Національного університету оборони України
доктор військових наук
генерал-полковник
МИХАЙЛО КОВАЛЬ**

Шановні учасники конференції!

Щорічне проведення міжнародного наукового форуму стало традицією в Національному університеті оборони України. Заявлені наукові виступи на IV Міжнародній конференції присвячені історії українського війська, визначенню його місця у міжнародному військовому співробітництві та узагальненню досвіду боротьби проти зовнішніх загарбників. Конференція відбувається в умовах широкомасштабної війни, розв'язаної Росією проти України. Українські воїни своїм героїзмом та жертовністю виснажують російських загарбників, позбавляють їх наступального потенціалу та вибивають з української землі. У боротьбі проти російської навали сформувалася міжнародна військова коаліція цивілізованих країн світу, які надають безпрецедентну підтримку та допомогу Україні.

Звернення до історії визвольних змагань українців та діяльності їх військових формувань має сприяти подальшій консолідації українського суспільства у боротьбі за повне звільнення української території від загарбників та забезпечити соборність українських земель. Швидкоплинне військово-політичне сьогодення насичене героїчними та трагічними подіями, тому важливо зберегти для історії документи і свідчення, перші видання про українців у їх боротьбі за свободу і незалежність своєї країни.

Національний університет оборони України розширює співробітництво з військовими навчальними закладами зарубіжних країн, обмінюється досвідом проведення наукової та освітньої діяльності. В університеті аналізуються вітчизняні та зарубіжні інформаційно-довідкові матеріали про російсько-українську війну, узагальнюється бойовий досвід захисників у відновленні територіальної цілісності України. Науковці та військові фахівці запропонували історичну періодизацію російсько-української війни, що сприяє унормуванню наявних знань про її передумови, хід і результати. Видано перші наукові праці, присвячені аналізу сучасних глобальних та регіональних воєнно-політичних подій довкола України. Співробітники університету беруть участь у випусках воєнно-історичних описів російсько-української війни.

Вважаю за необхідне наголосити, що висловлені на конференції ідеї, окремі положення і практичні рекомендації будуть використані у подальшій науково-дослідній та освітянській діяльності, спрямованій на підготовку та виховання надійних захисників нашої Батьківщини.

Честь і глибока шана захисникам і захисницям України, всім тим, хто звитяжно стоїть на захисті українського народу та його державності.

Слава Україні!

**Директор Інституту історії України НАН України
академік Національної академії наук України
ВАЛЕРІЙ СМОЛІЙ**

Шановні колеги!

Щоразу, коли ми збираємося на наукові конференції, об'єднані назвою “Українське військо...”, кожен із її учасників постає перед необхідністю визначення власного місця у науковій системі координат. Ідеться насамперед про усвідомлення того, що є мейнстрімом сучасних досліджень у кожному сегменті наукового пізнання, які його провідні тенденції, що потрібно робити, аби перебувати у їхньому фарватері. Швидкоплинні зміни, що відбуваються у глобалізованому світі, новітні загрози і виклики для всіх без винятку акторів сьогодення ставлять у центр наукового зацікавлення нові об'єкти, змінюють концептуальні парадигми і методологічні підходи до їхнього студіювання, виводять на авансцену нових героїв та антигероїв,

породжують нові системи символів та пам'яттєві практики і ритуали. Можна сказати, що нові реалії формують нові сенси буття, моделі поведінки і життєві стратегії. Водночас процедури осягнення й інтерпретації таких динамічних трансформацій адаптуються відповідно до особливостей тих явищ і процесів, що відбуваються щодня і щогодини на наших очах і за нашої безпосередньої участі.

Для представників соціогуманітарних дисциплін, зокрема для істориків, настали непрості часи. За визначенням, зобов'язані наповнювати історичний наратив верифікованими джерельними масивами, вчені, задіяні у цій галузі фундаментального знання, особливо гостро відчують дефіцит джерельної бази для повноцінних дослідницьких операцій. Виникає риторичне запитання: “Чи не тому не справдилися майже всі прогнози аналітиків стосовно траєкторії перебігу та можливих наслідків цієї війни, що у всіх бракувало критичної маси інформації”?

Звісно, за умов воєнного стану режим обмеженого доступу до певних документальних пластів є цілком виправданим. Однак і за таких складних обставин історики мають активно формулювати наукові гіпотези, монтувати каркас воєнно-історичного метанаративу у формі хронік, описів воєнних дій, фіксації міради, нібито, другорядних фактів, що згодом стануть незамінною, пізнавально цінною частиною емпіричного материка цієї війни. Крім того, важливо вести пошук альтернативних джерел, наприклад, щоденників, епістолярій, фото- та відеосвідчень, речових артефактів та реліквій, організувати інтерв'ю з учасниками та свідками подій воєнної доби.

Нове поле для застосування професійних знань і навичок затребувані у зв'язку з налагодженням військово-історичної роботи у Збройних Силах України. Нині співробітники Інституту історії України активно задіяні у цих заходах. Наша установа підписала меморандуми про співпрацю з кількома організаціями військового профілю, аби поєднати

зусилля для виконання поставлених військово-політичним керівництвом держави завдань. Ці документи поступово наповнюються конкретною роботою, спільними науковими та просвітницькими проектами, що мають на меті популяризувати кращі традиції українського війська, сприяти зміцненню морально-психологічного стану військовослужбовців ЗС України, а також консолідації українського суспільства.

З початком повномасштабного вторгнення російської армії в Україну в Інституті історії було створено спеціалізований підрозділ – відділ воєнно-історичних досліджень, тематика якого охоплює війни та збройні конфлікти другої половини ХХ – початку ХХІ століття. Інститут став одним із майданчиків наукової апробації результатів воєнно-історичних досліджень. Зокрема, за півтора роки тут проведено 5 панельних дискусій з проблематики сучасної війни, учасниками яких були і представники Національного університету оборони України. Провідне періодичне видання історичного профілю в нашій країні – “Український історичний журнал” – має спеціальну рубрику, в якій публікуються матеріали з різних аспектів війни Російської Федерації проти України. У щойно згаданому відділі видається збірник статей “Сторінки воєнної історії України”, публікації якого охоплюють широкий спектр проблем воєнної історії.

Співробітники Інституту історії України залучаються до експертизи важливих державних документів у сфері державної історичної, освітньої, музейної, комеморативної політики нашої держави, декомунізаційних і деколонізаційних заходів.

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Alqallaf S.

*Kuwait people's committee for the support
of Ukrainian people, Kuwait*

HUMANITARIAN SUPPORT FOR UKRAINE BY ACTIVE KUWAITI CITIZENS

As an ordinary Kuwaiti citizen, when we heard about the Russian invasion of Ukraine, our reaction was similar to what we felt when Iraq attacked Kuwait 33 years ago. It was very unpleasant for us, especially because, before the occupation, Ukrainians and Russians lived in peace, had joint families, and had good relations. That's why we didn't even believe it at first. Many people in Kuwait asked what is happening, how are the Ukrainians now, how can we support them?

That is why we created the informal organization "Kuwait people's committee for the support of Ukrainian people" to help Ukrainians in these difficult times. When all this started, we tried to help Ukraine in various ways and by volunteering. Similarly, in Kuwait, when the Iraqi aggression began, we self-organized to voluntarily help people in Kuwait, especially families who lost their relatives and breadwinners. We supported such families, men and women in need, both in Kuwait and abroad.

Similarly, in Ukraine, citizens in various cities within the country and abroad needed support. When we started helping the Ukrainians, we had similar feelings to what happened earlier to us, citizens of Kuwait, when Iraq attacked our country and declared that it was "helping" the Kuwaitis.

In the same way, when Russia attacked Ukraine, it declared that it was "helping" Ukrainians against "fascists". But now there is still a big question, who are the "fascists" at this time? Anyway, the people needed help and they didn't know what to do because the war started very suddenly without any announcement. And this war is absolutely not justified.

This is exactly the same thing that happened to us (Kuwaitis). Therefore, from the very beginning, we started working on helping Ukrainians, primarily in the field of humanitarian aid. We did everything we could in Kuwait for Ukrainians.

I personally drove 5,200 km from Kuwait to Ukraine by my own car from the Kuwaiti border to Kyiv. I wanted to show that we Kuwaiti citizens have supported you since the beginning of the war and during the war.

I hope that when the war is over, we will continue to support you as much as we can. What is happening in your region has already happened in our region. Saddam Hussein attacked Kuwait and declared it part of Iraq under the pretext that "the Kuwaiti people asked for it". This is the same thing that happened in your region, including Crimea and other territories.

I hope that the Ukrainian people will continue to resist Russian aggression as they have from the outset. I wish for a swift end to this aggression and look forward to seeing Ukraine begin the process of rebuilding its country.

*Seheda I., PhD in Law
Embassy of Ukraine in the State of Kuwait,
Kuwait*

SUPPORT FOR UKRAINE DURING THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR: THE CASE OF KUWAIT

After the occupation of Crimea and parts of Luhansk and Donetsk regions by the Russian Federation, Kuwait supported the UN General Assembly resolution 68/262 on the Territorial integrity of Ukraine dated March 27, 2014. Among the Arab states, Bahrain, Jordan, Libya, Qatar, Kingdom of Saudi Arabia, Tunisia and Somalia also voted positively.

Kuwait has consistently expressed its principled support for the sovereignty and territorial integrity of Ukraine, both bilaterally and within the United Nations framework. The Kuwaiti people have their own memory of aggression, recalling Black Thursday on August 2, 1990, when the Iraqi army commenced its occupation of Kuwait.

Until February 24, 2022, Kuwait refrained from publicly condemning Russia's aggression against Ukraine, maintaining a stance of neutrality. Following the full-scale armed attack by the Russian Federation on Ukraine, the Kuwaiti Ministry of Foreign Affairs, in its official statement on February 24, 2022, condemned the use of force or the threat thereof in state-to-state relations. It called for respect for Ukraine's independence, sovereignty, and territorial integrity and expressed a willingness to support all international efforts aimed at de-escalation and the protection of civilians.

It is notable that Kuwait was among the first Arab states to openly denounce Russian aggression through signing the joint statement following a vote on a UN Security Council resolution on Russia's aggression toward Ukraine on February 25, 2022.

Since the full scale invasion, Kuwait supported 7 from 9 main UN General Assembly resolutions concerning Ukraine: Aggression against Ukraine (March 02, 2022, co-author), Humanitarian consequences of the aggression against Ukraine (March 24, 2022), Furtherance of remedy and reparation for aggression against Ukraine (November 14, 2022), Principles of the Charter of the United Nations underlying a comprehensive, just and lasting peace in Ukraine (February 23, 2023), etc. At the same time, the Kuwaiti delegation abstained during the vote for the resolution of the UN General Assembly concerning suspension of the membership of the Russian Federation in the UN Human Rights Council (April 7, 2022).

Kuwait continues its policy of neutrality and has not introduced sanctions against the Russian Federation, citing the need for consensus on such measures among all Gulf states. Kuwait currently describes its relations with Russia as "friendly". In February 2023, Kuwaiti private airline Jazeera Airways initiated direct flights between Moscow and Kuwait. The Russian Federation has discussed the possibility of easing visa regulations with Gulf states, including Kuwait. In 2023, there were two visits to the Russian Federation at the level of the Minister of Foreign Affairs of Kuwait. The Ukrainian Foreign Minister visited Kuwait on April 18, 2023.

On April 13, 2022, the Central Bank of Kuwait issued a circular regarding the enforcement of restrictions to prevent the circumvention of US sanctions against 21 Russian technology firms and 13 Russian citizens. The circular also included a caution to Kuwaiti companies about potential US sanctions for engaging with Russian entities, particularly in the sectors of space, aviation, technology, and maritime transport.

When analyzing the position of the State of Kuwait, it is advisable to take into account that the Russian-Ukrainian war does not have a directly significant adverse impact on Kuwait, since the bilateral trade relations with Ukraine (USD 30–40 million per year) and Russia (USD 200–500 million per year) constitute a minor fraction of Kuwait's total foreign trade volume. Thus, in 2021, 92% of Russian exports to Kuwait were copper, while Kuwaiti exports to the Russian Federation reached about USD 1.6 million).

According to Kuwait Investment Authority (KIA, the sovereign fund of Kuwait), the emirate's investments in Ukraine and the Russian Federation do not have a significant impact on Kuwait's diversified investment portfolio and make up no more than 0.29% of all long-term investments. According to media reports, KIA invested about USD 1 billion in the Russian Federation during 2012–2015. Following the full-scale invasion by the Russian Federation into Ukraine, KIA did not withdraw its investments from the Russian Federation, but announced the suspension of further reinvestments in Russia.

There is an indirect effect of the international sanctions against the Russian Federation on Kuwait's foreign investments, which are placed mainly in investment companies in the USA and Great Britain. These investment companies probably reinvested part of the Kuwaiti funds in the Russian Federation and are obliged to comply with international sanctions. At the same time, Kuwait's revenues in 2022 increased significantly due to the increase in global energy prices (which account for more than 90% of the Kuwait's total exports) and ensured a state budget surplus. In 2023, Kuwait exported oil products to Ukraine.

Kuwait, which is considered a world humanitarian leader, provided humanitarian aid to Ukraine twice in 2022 (a total of 73.5 tons of humanitarian cargo for Ukrainians in Romania and Poland), and also allocated financial aid in the amount of USD 4 millions for UN humanitarian programs in Ukraine.

On September 25, 2023, a ceremony was held in Poland for the handover by Kuwait of 40 electric generators to Ukraine worth about 1 million US dollars with the assistance of the International Committee of the Red Cross (Red Crescent of Kuwait, Red Cross of Poland and Ukraine), as well as representatives of the embassies of Ukraine and Kuwait in Poland. According to the chairman of the board of directors of the Red Crescent Society of Kuwait Hilal Al-Sayer, the humanitarian aid provided “reflects the degree of solidarity of the leadership, government and people of Kuwait with people who are in difficult humanitarian conditions”.

Ukrainians living in Kuwait and active citizens of Kuwait also sent humanitarian aid to Ukraine. Due to the fact that Kuwaiti citizens still remember the foreign occupation, they understand the needs of Ukraine and the goals of the Ukrainian liberation struggle.

The State of Kuwait's official position strongly supports the territorial integrity of Ukraine in accordance with the UN Charter. The leadership of Kuwait has provided humanitarian support to Ukraine.

*Джердж С.Ф., к.політ.н.
Громадська Ліга Україна-НАТО, м. Київ*

ВАЖЛИВІСТЬ ДОСВІДУ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ДЛЯ НАТО. ВОЄННО-ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ

Досвід, який набувають Збройні Сили України (ЗС України) у війні проти росії, – є важливим для розуміння перебігу як нинішніх, так і перспективних збройних конфліктів. Після початку масштабного вторгнення росії в Україну, Організація Північно-Атлантичного договору (НАТО) готується до можливих бойових дій на своїх кордонах.

До широкомасштабного вторгнення в Україну концепція НАТО передбачала, що у разі вторгнення росії держави-члени Північноатлантичного альянсу мали протриматися доти, доки сили союзників не прибудуть їм на допомогу і не нададуть удару у відповідь, щоб відтіснити агресора. Фактично це означало, що рф захопить стільки території, скільки зможе. Європейські війська сформуують західніше лінії зіткнення основні бойові групи, дочекаються прибуття американських військ і вже цим сформованим угрупованням почнуть вибивати ворога з окупованої території.

Однак після воєнних злочинів росії на окупованих територіях України країни Східної Європи більше не готові розглядати будь-яку російську окупацію власних територій як елемент стратегії стримування. Після російських звірств в окупованих Росією районах України, прикордонні держави, такі як Польща та країни Балтії, більше не хочуть ризикувати перед загрозою російській агресії.

Крім цього, до 2014 року Альянс вважав, що масштабне розгортання військ у країнах Балтії радше спровокує війну, якій вони покликані запобігти. На зміну приходять нова концепція – стримування шляхом недопущення удару. Це означає переконання противника в тому, що “напад не вдасться, тому що оборона сильна”, в той час як стримування шляхом удару у відповідь означає погрозу противнику “помститися за напад, якщо він буде здійснений”. Нова концепція стримування шляхом недопущення припускає, що країни НАТО прагнуть не допустити окупації навіть частини своєї території.

Дії Збройних Сил України у їх боротьбі проти російської агресії фундаментально змінили сам характер сучасної війни, що викликає величезний інтерес у союзників по Альянсу. Досвід українських військових у війні проти російських загарбників є новим для НАТО, і такий досвід вже вивчають у американських та європейських військових академіях. Україна фундаментально змінила сучасну війну. Зокрема використовується комбінація цивільно-військового співробітництва. Українські військові дуже креативно використовують західні системи озброєння.

Тренування в країнах НАТО з 2014 року дало змогу українській армії змінити спосіб ведення війни від застарілого пострадянського стилю до більш сучасного. Особливо це стосується військового управління. Це означає, що солдатам доводять, що вони мають досягти, і виконання цього завдання залишається на якомога більш низькому тактичному рівні. Це те, у чому ЗС України є успішними. Зокрема досвід Харківського наступу української армії, коли маленькі тактичні групи, на зразок взводу потужністю до 30 військових на чолі з лейтенантом, брали на себе ініціативу та швидко відповідали на зміни ситуації на полі бою. У той самий час російські загарбники продовжували чекати на розпорядження від вищого командування.

Під час триваючої російсько-української війни аналізується все: робота БПЛА, авіації, артилерії та ракетного озброєння, робота противника в інформаційному середовищі та кібербезпека. Українські напрацювання є потужним внеском у розвиток спроможностей Альянсу та свідченням готовності України до партнерства на новому рівні. Війна стала суперництвом ресурсів та промислових баз. Відзначено особливу роль дронів, зокрема атакуючих. Вони вимагають дуже мало підтримки та навчання, проте демонструють значні результати на полі бою.

Нині в НАТО повертаються до колективної територіальної оборони, за прикладом української, що передбачає розгортання регіональних оборонних планів. Основною військовою метою Кремля залишається послаблення НАТО для відновлення сфери впливу в колишніх радянських республіках і державах колишнього Варшавського договору. Існує шанс посилити НАТО, щоб дати перевагу проти будь-якої майбутньої російської агресії. Для цього Україна має увійти до Альянсу. НАТО матиме найбільшу і найдосвідченішу армію серед членів, за винятком США. Україна у НАТО створить можливість оборони Європи за допомогою лише європейських конвенційних збройних сил та американської ППО і авіації.

Україна змогла вижити за рахунок швидкого розвитку взаємодії між державою, суспільством і бізнесом для протидії російській агресії. Воля до боротьби та інновації – ключові елементи цієї асиметричної війни. Українці використовують легкодоступні технології для формування мереж, отримання і передачі розвідданих, швидшого віддання наказів.

Для збору і передачі інформації про російських військових українці використовують комерційні супутники, відкриті дані і дрони. Збір даних із телефонів і соцмереж дає змогу визначати місце розташування російських військових та наносити по них удари. Застосунки смартфонів на зразок “Дії” стають платформами передачі даних. Також за допомогою програмного забезпечення обробляють радіоперехоплення розмов російських військових, із яких автоматично виділяють ключову інформацію. Інтегруючи військовий і цивільний потенціал і покладаючись на усе суспільство, українці створили дешевшу, адаптивнішу мережу на полі бою, що користується підтримкою населення.

Вторгнення росії в Україну не тільки змінило архітектуру безпеки в Європі, а й ревізувало багато поглядів на ведення сучасної війни. Північноатлантичний альянс розширився, а країни-члени збільшили витрати на безпеку. Війна в Україні стала полігоном, де у бойових умовах тестуються найновіші технології НАТО. Захід став стратегічною глибиною України, і ЗС України перехопили в агресора ініціативу тоді, коли вогонь на великій відстані поставив під загрозу ворожу логістику.

У сучасній війні немає притулку. Ворог може завдати удару по всій оперативній глибині. Ведення бойових дій вимагає великих початкових запасів і значних резервних потужностей. Безпілотні авіаційні комплекси і системи протидії є важливими для усіх родів військ. Збройні сили мають боротися за право на точність. Точність не лише набагато ефективніша за результатами, які вона забезпечує, а й дає змогу військам скоротити логістичну мережу. Для сухопутних військ повсюдне поширення сучасних розвідувальних засобів роблять приховування надзвичайно складним. Виживання часто забезпечується достатньою розосередженістю, щоб стати економічно не вигідною ціллю. Також мобільність є найважливішою умовою живучості.

Країни НАТО скорочували свої армії, відмовлялися від важкої техніки. Вважалося, що війни тепер будуть переважно віртуальними, з терористичними організаціями, асиметричними. Однак те, що маємо в Україні, є дуже класичним збройним конфліктом, де артилерія відіграє головну роль, а танки є дуже ефективними. Війна проти України є абсолютною перевіркою дій Альянсу. НАТО вперше визначилося з ворогом – росія є загрозою в регіоні, що означає глобальну загрозу, тому що Європа не є периферійною частиною світу, вона надзвичайно важлива у політичному, економічному та військовому планах.

Коваль М.В., д.військ.н.

*Національний університет оборони
України, м. Київ*

РОСІЙСЬКІ ОБОРОННІ СПОРУДИ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Боячись втратити тимчасово окуповані території у результаті контрнаступу Збройних Сил України 2023 року, російська федерація вела активну підготовку до “стратегічної” оборони. Розпочалося будівництво фортифікаційних споруд на найбільш очікуваних напрямках. Взагалі російські окупанти будують укріплення по усій лінії зіткнення на тимчасово окупованій території України, на початок 2024 року їх протяжність становила понад 6000 км, зокрема: на території Херсонської області – 886 км, Запорізької – 1869 км, Донецької – 1865 км, Луганської – 1140 км, у Криму – 265 км. У наведених даних не враховано фортифікаційні споруди, збудовані на Донбасі у 2014–2023 роках. Враховуючи, що нинішня лінія активного зіткнення російських і українських сил становить приблизно 1500 км, то противник спорудив на кілометр лінії фронту практично по 4 км укріплень углиб свого тилу.

Лінії оборони військ рф – це поля протипіхотних і протитранспортних мін, багатошарова мережа траншей та окопів, колючий дріт, земляні берми і “зуби дракона” – бетонні піраміди – перешкоди для танків і механізованої піхоти. Наприклад, на околицях окупованої Михайлівки, розташованої за 25 км на південь від лінії фронту у Запорізькій області, споруджено три оборонних лінії та тристороння позиція, що оточує це місто.

Зони відпочинку у Криму активно перетворюються на укріпрайони. Досить потужні споруди загарбники звели на західному узбережжі Кримського півострова, який, на їхню думку, вже перетворено на неприступну фортецю. Лінія оборони сягає 25 кілометрів: окопи, бліндажі, бетонні блоки та піраміди. Споруджено укріпрайони й у північній частині Криму. Вона тягнеться від адміністративного кордону Херсонської області до Джанкою. Наприклад, біля села Молочне Сакського району російські окупаційні війська вздовж берега Чорного моря вирили окопи, встановили міни та протитанкові конуси. Навколо міста Красноперекопськ споруджено окопи довжиною 800 метрів, взводні, ротні опорні пункти для ведення оборони, закладено нестандартні мінні поля, коли на 1000 метрів встановлюється не рекомендованих 350 протитанкових мін, а в три-чотири, а то і п'ять разів більше. І мінне поле по фронту й у глибину тягнеться на декілька кілометрів.

Біля Армянська Красноперекопського району розташоване село Філатівка, на північ від якого збудовано фортифікаційні споруди для зміцнення оборони Перекопського перешийка.

Його охороняють артилеристи, зенітники, ракетники, морські піхотинці й інші військові. Укріплений район бере початок від Перекопської затоки і доходить до траси Е-97. Крім того, у самому Армянську російські окупанти замінували підприємство “Кримський Титан”. Заклали вибухівку в цехах заводу, на території і навколо нього. Підрив заводу може призвести до екологічної катастрофи, але для загарбників це спосіб шантажу і стримування наступу українських військ.

Вважається однією із основних у Криму траса Е-97, яка з’єднує Армянськ із Керчю і слугує для перекидання російських окупаційних військ, техніки та вантажів. Проходить ця дорога через села Новокримське Джанкойського району, Ішунь і Воїнка Красноперекопського району. Російські загарбники біля села Новокримське вирили окопи довжиною 450 метрів, збудували бліндажі, залили бетоном. Тут створили дві лінії оборони та з’єднали їх траншеями, обладнали позиції для військової техніки. Також обладнано окопи вздовж траси Е-97 між селами Ішунь і Воїнка. Традиційно для захисту своїх окупаційних військ росіяни використовують щит із людей.

Для українських військ одним із ворожих укріпрайонів є також смуга фортифікаційних споруд уздовж Північно-Кримського каналу. Вирито багатокілометрові окопи, великі площі заставлені “зубами дракона”. Наприклад, біля сіл Колоски, Комсомольське, Ізмурдне Джанкойського району довжина смуги окопів сягає 6 кілометрів. Декілька ліній оборони збудовано біля сіл Медведівка та Вітине. Сам Північно-Кримський канал як водна перешкода теж створює проблеми для проведення наступу.

Природну водну перешкоду – озеро Сиваш – російські окупанти також зміцнюють окопами. Біля села Митюрине Джанкойського району вирито окопи довжиною 450 метрів. Крім того, вони відновлюють ще радянські захисні споруди на березі Сиваша і на Чонгарі.

Російські окупанти зміцнюють захист магістралі Е-105. Вони побудували фортифікацію з обох боків уздовж дороги. Півострів Тюп-Тархан, що відділяє Крим від Херсонської області, перерито 750-ти метровим окопом, який перекрив дорогу на півострів.

Російське окупаційне військове керівництво у Криму створило підрозділи для будівництва фортифікації. Звісно, що вирити такі об’єми окопів і збудувати таку кількість фортифікаційних споруд військам самотужки надзвичайно важко. Крім військової техніки, російські окупанти залучили цивільні підприємства як російські, так і зарубіжні. Наприклад, за повідомленнями журналістів видання Motolko Help, для потреб російської армії працює 6 залізобетонних заводів Білорусі, які ллють з бетону “зуби дракона” або протитанкові конуси. Масово їх почали виготовляти восени 2022 року. Це такі підприємства, як ВАТ “Гомельзалізобетон”, ТОВ “ГомельГрааль”, ВАТ “Чауський завод ЗБВ”, ВАТ “Кричевцементношифер”, ТОВ “Лотос”, ВАТ “Мозирський будівельний комбінат”.

Журналісти видання “Флагшток” провели розслідування і знайшли анонімного продавця “зубів дракона” на російському сайті Avito. Вони дізналися, що вартість одного “зуба” приблизно 2900 гривень і за добу підприємство може виробити 100 конусів. Також стало відомо, що підприємствам Гомельської області замовили до 30 000 одиниць такої продукції. В одну машину вміщується 15–20 пірамід. Перевозять їх до росії російські і білоруські автомобілі через прикордонні переходи Смольки – Беяни та Селище – Камень.

Важливим укріпленим районом є місто Токмак Запорізької області. Воно знаходиться безпосередньо на трасі, що веде до Криму. Тому цю дорогу росіяни обороняють і намагаються зробити її неприступною. Токмак оточений трьома лініями оборони. Передній

край замінований. Російські окупанти використовують мін більше у три-п'ять разів, ніж рекомендовано настановами з інженерної справи. Багато ставлять і подвійних мін, щоб уже точно танк або мінний трал вивести з ладу при розмінуванні проходів у мінних полях. Мінні поля є також і між траншеями. Крім того, російські окупанти на тимчасово підконтрольній їм території відновлюють оборонну лінію часів Другої світової війни. Противник створює ешелоновану оборонну смугу, яка в глибину сягає 20–30 км від лінії зіткнення.

У липні цього року в районі села Роботине українськими військовими було подолано першу лінію оборони російських окупантів. Ці укріплення було зроблено на замовлення міністерства оборони російської федерації будівельним підприємством “Ростдорстрой”. За пів року підприємство збудувало ціле підземне місто. Там є склади, кімнати для роботи, відпочинку, їдальня, лазня, проведено світло. Окупанти фактично живуть під землею. Розтягнулося це підземне місто на 2,5 кілометрів і було надійним укриттям від української артилерії.

Російські окупаційні війська мають на озброєнні спеціальні системи дистанційного мінування, що можуть мінувати місцевість на відстані 15 кілометрів. Якщо українські військові зробили проходи у мінних полях, то ворог дистанційно мінує місцевість цими системами і системами залпового вогню “Град” або “Ураган”. Однак українські військові прорвали першу лінію оборони. Вона містила укриття для особового складу. Наприклад, зроблений “Ростдорстроем” бліндаж має два входи-виходи. Землю тримають дубові дошки, стеля перекрита залізом і закладена мішками з піском.

Подібний укріплений район є навколо аеропорту Бердянська, який оточений кількома смугами фортифікаційних споруд.

Російські окупанти збудували фортифікаційні споруди і в Енергодарі, замінували територію Запорізької атомної електростанції. Створену фортифікацію росіяни постійно нарощують, риють нові окопи та ходи сполучення між ними. Також збільшують кількість довготривалих вогняних споруд навколо міста Чистопілля у Запорізькій області.

Ще один укріплений район розміщений уздовж дороги Е105. По ній легко дістатися від тимчасово окупованого російською федерацією міста Мелітополя до контрольованого Збройними Силами України Харкова. Хто контролює цю дорогу, той може перекидати військові підрозділи в інші точки регіону. Російські окупанти збудували вздовж дороги лінію оборони довжиною 35 кілометрів. Вона складається з окопів, протитанкових ровів, мінних полів. “Зуби дракона” окупанти також розмістили на вулицях Мелітополя, зокрема біля прокуратури й у центрі міста в житлових кварталах, знову використовуючи живий щит для захисту російських військ. Подібні лінії оборони окупанти споруджують біля кожного села Мелітопольського району. Залізобетонні споруди виготовляють мелітопольські підприємства, які відновили роботу під тиском окупаційної влади.

Ще один укріпний район розташований у 55 кілометрах від маріупольського морського порту недалеко від села Рівнопіль. Для захисту порту споруджено круглі окопи, що дозволяють вести кругову оборону на рівнинній місцевості. Російські окупанти постійно удосконалюють фортифікацію для захисту від українського контрнаступу тих доріг, що ведуть до Маріуполя. Риють нові окопи, будують бліндажі, зміцнюють оборонні споруди на в'їзді у тимчасово окупований Маріуполь.

У Донецькій області північну частину міста Соледар російські окупанти також зміцнили фортифікаційними спорудами. На відстані 20-ти кілометрів від фронту російські окупанти вздовж доріг вирили окопи у кілька рядів.

Противник побудував фортифікацію і в тимчасово окупованому Лисичанську. На Сватівському напрямку у Луганській області збудовано довготривалі оборонні точки (ДОТи), протитанкові рови, окопи, обладнано бліндажі, встановлено лінії надовбів. Просто встановлено, а не вкопано у землю в шаховому порядку, як того вимагають інструкції, для ефективного захисту від просування танків. Чим це викликано – немає пояснень. Можливо, на той момент не було необхідної техніки. А можливо, надовби планувалося швидко зібрати при відступі і встановити для оборони на інших позиціях.

Для виконання великих об'ємів робіт на будівництві фортифікаційних споруд поширена практика залучення цивільних фахівців. Будівельників набирають із різних куточків російської федерації, пропонують зарплату в еквіваленті 3 тисяч доларів на місяць. Так на Донеччину прибули фахівці із Новосибірська. Вербують росіяни робітників із Білорусі. Так, на тимчасово окупованій частині Херсонщини укріплення споруджують будівельники з Білорусі. Місцеві жителі відмовляються працювати на окупантів, хоча ті примушують до роботи на спорудженні ліній оборони. Таким чином російські окупаційні війська готуються до контрнаступу українських Сил оборони.

У тимчасово окупованій частині Луганської області вже будують нові укріплення і зміцнюють старі. Виконавцем робіт є російська будівельна компанія “Стройком”. Однак керівництво компанії вимагає від міністерства оборони російської федерації гарантувати безпечну роботу будівельників як безпосередньо на лінії фронту, так і в тилу, бо прибулі фахівці бояться провокацій і від жителів тимчасово окупованих територій. Наприклад, у селі Лантратівка Луганської області ЗС України знищили, за неофіційними даними, понад 80 росіян (за російськими джерелами – 11), які приїхали будувати ДОТи, рити окопи, ходи сполучень і їх облаштувати. Одна частина робітників жила у Лантратівці, а другу частину щодня на будівництво укріплень возили з міста Валуйки, яке розташоване в Білгородській області. Судячи з повідомлень засобів масової комунікації, російські будівельні компанії навіть мають власні, закріплені за ними території тимчасово окупованої частини України, де будують фортифікації.

Російські окупанти взяли уроки зі звільнення нашими військами окупованої території у 2022 році й почали зміцнювати прогалини між флангами своїх підрозділів. Вони будують суцільну лінію оборони, риють окопи вздовж автомобільних доріг в окупованій частині України.

Будівництво фортифікаційних споруд російською окупаційною армією завдає дуже великої шкоди навколишньому середовищу. Нині приблизно 174 тисячі квадратних кілометрів української землі, звільненої від російських окупантів, потребує перевірки на наявність мін та вибухонебезпечних предметів, які росіяни залишили після свого відступу. Україна є найбільш забрудненою мінами державою на Земній кулі. Крім того, після вибухів мін у ґрунті залишаються свинець, титан, кадмій, нікель, які роблять її непридатною для землеробства. Враховуючи те, що окупанти використовують у кілька разів більше мін, ніж це пропонується інструкціями, то українські чорноземи під величезною загрозою забруднення.

Крім нестандартного мінування, російські окупанти, щоб убезпечити себе від контрнаступу українських Сил оборони, підірвали Каховське і Оскільське водосховища.

Знищення Каховської дамби призвело до вимивання і перенесення мін, снарядів інших боєприпасів до Чорного моря. Значно зросла площа територій, забруднених вибухонебезпечними пристроями, нижче по течії Дніпра, аж до Чорного моря і самого моря. Оскільки водосховище в Харківській області підірвали окупаційні російські війська, коли відступали у вересні 2022 року, щоб унеможливити їх переслідування Збройними Силами України. Російські окупаційні війська знищили гектари лісу, орної землі, заповідників, заплав річок. Внаслідок цього птахи, звірі, що входять до Червоної книги України, загинули, а ті, що залишилися живі, перемістилися в спокійніші місця.

У російських джерелах зазначено, що цивільні підприємства і військові структури, будуючи фортифікацію, вирили чотири мільйони кубометрів української землі. Відновлення вимагатиме і часу, і великих коштів. Скільки необхідно вкласти коштів і сил, щоб все це відновити? Лінії Сталіна і Молотова залишилися на українських полях ще з часів Другої світової війни і займають корисну сільськогосподарську територію. Хоча під час наступу російської армії на Київ частина цих споруд, придатна для використання, працювала як бомбосховища.

Можемо констатувати, що російські окупаційні війська побудували на українських землях ешелоновану оборону. Подолати її буде важко, але можливо при певних умовах. Приміром, для розмінування потрібна дуже велика кількість мінних тралів, яких Україна хоч і виробляє, але недостатньо. Потрібні й роботизовані системи пошуку мін, посиленій індивідуальний захист для саперів тощо. Без достатньої допомоги іноземних партнерів вирішення проблеми очищення від мін українських територій розтягнеться на десятиліття.

Зауважимо, що вороги будують оборонні фортифікаційні споруди поблизу населених пунктів, а то і всередині їх. Таким чином застосовують звичайну тактику терористів – створюють навколо себе живий щит із мирних жителів, які не встигли або не змогли виїхати з тимчасово окупованих російською федерацією районів України.

Таким чином, підсумовуючи написане вище, можемо констатувати, що російська окупаційна армія на тимчасово окупованих територіях України, готуючись до контрнаступу українських Сил оборони, збудувала глибоко ешелоновану оборону. Вона складається з довготривалих оборонних і дерево-земляних оборонних точок, окопів, бліндажів, ходів сполучення, мінних полів на глибину до десятків кілометрів. Також підготовлено рубежі відступу, щоб не допустити просування українських військ. Загалом усе це призначається для уповільнення українського наступу і спрямування його до районів, вигідних для сторони противника.

Проте Силам оборони України вдасться подолати все, адже ми звільняємо рідну землю і жодна сила не втримає нас.

*Лисенко О.Є., д.і.н., професор
Інститут історії України НАН України,
м. Київ*

ЗБРОЙНІ СИЛИ УКРАЇНИ ТА ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО: ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВЗАЄМОДІЇ

Великі війни завжди потребують від суспільства і держави значних зусиль. Однак, коли певна країна стає жертвою агресії потужного противника, який до того ж має величезну перевагу у людських і сировинно-матеріальних ресурсах, від суспільства та державних структур вимагається граничне напруження сил. Такі збройні зіткнення охоплюють усі соціальні верстви, оскільки супроводжуються серйозними загрозами (нехай і нерівноцінними для кожної з них). Від готовності різних груп населення країни, що стала жертвою агресії, до організованої відсічі ворогу, врешті-решт, вирішальним чином залежать кінцеві наслідки війн. Саме такі екзистенційні випробування, як революції, збройні конфлікти, техногенні та природні катастрофи оприявнюють спроможність соціуму до самоорганізації, внутрішньої мобілізації, почуття відповідальності за долю держави.

Повномасштабне вторгнення російської армії на територію України витворило нову реальність, яку частково можна зіставити хіба-що з періодом Другої світової війни. І тоді, й сьогодні стоїть питання про саме існування українського народу. Як свого часу нацистські верховоди Третього Райху ставили за мету оволодіння територією та колонізацію України завдяки сегрегації, упослідженню та фізичному знищенню певних етнічних та соціальних когорт, так і сучасні російські фашисти, сповідуючи шовіністично-расистську ідеологію, прагнуть знищити свідомих українців, українську політичну націю загалом. Вироблені кремлівськими політтехнологами механізми сепарування та фільтрації мешканців України на тих, хто не підлягає “перевихованню” і буде фізично знищений, придатних для перевиховання спеціальними інструментами впливу, а також лояльних до Росії, втілюються в життя з перших годин цієї кривавої бійні. Якщо у перші місяці вторгнення російських військ багато західних аналітиків коливалися у виборі правових дефініцій для маркування рашистських злочинів, то нині більшість неупереджених фахівців кваліфікують дії Москви як злочин агресії, воєнні злочини та злочини проти людяності. У руслі цих звинувачень особливо виокремлюється геноцид українців.

За цих умов надзвичайної ваги набуває взаємодія суспільства і держави у відсічі агресору. Спробуємо визначити кілька основних векторів такої співпраці.

Першим варто вважати фізичну участь громадян нашої держави у захисті батьківщини. З 2014 р. Збройні Сили України разом із добровольчими формуваннями були задіяні в АТО і ООС. З початком повномасштабного вторгнення десятки, коли не сотні тисяч українців добровільно зголосилися стати до лав ЗС України та Територіальної оборони. Цей ширий порив багатьох синів і доньок України став вирішальним фактором краху путінського “бліцкригу”, і зокрема успішної операції з оборони Києва. Попри те, що з часом втома від війни позначилася на перебігу мобілізації до війська, мобілізаційний потенціал України все ще залишається на рівні, спроможному забезпечити виконання завдань військово-політичного керівництва нашої держави.

Другий напрям взаємодії найрельєфніше виявився у моральній та матеріальній підтримці цивільним населенням Сил оборони України. Такої синхронності настроїв та дій

армії і суспільства складно віднайти не тільки у вітчизняній, а й світовій історії війн. Не буде перебільшенням твердження про те, що ми перебуваємо у вищій точці формування української політичної нації та громадянського суспільства. Нині важко відстежити незчисленні потічки збіркових акцій для потреб Сил оборони. Цей внесок мільйонів людей, без сумніву, став критично важливим упродовж усього часу від початку вторгнення російських військ в Україну. Після завершення війни ми зможемо встановити справжній масштаб допомоги народу своїй армії, що стане запорукою перемоги. А волонтерський рух буде тією сторінкою нашої історії, якою пишатимуться прийдешні покоління.

Взаємодія Сил оборони та українського суспільства має зустрічний, обоюдоцільний характер. Тому третій її напрям пов'язаний із заходами, спрямованими на допомогу цивільному населенню. Завдяки рішучим і грамотним діям українських військовослужбовців у багатьох регіонах та місцевостях вдалося здійснити евакуаційні заходи, врятувати сотні тисяч людей від знущань, поневірянь і смертельної загрози, яку несла окупаційна російська армія. Сили оборони надавали продовольчу, медичну та іншу допомогу цивільним мешканцям прифронтових районів, особливо найвразливішим категоріям – неповнолітнім, інвалідам, людям похилого віку. У більшості випадків військові наражали себе на небезпеку, але ставили життя цивільних співгромадян вище від власних ризиків.

Четвертий напрям взаємодії окреслений двома векторами: один із них – це турбота про родини загиблих воїнів Сил оборони, різні форми соціальної солідарності, що мають суттєво доповнити відповідні заходи держави; другий – створення оптимальних умов для фізичної та психологічної реабілітації поранених і хворих військовослужбовців, органічної ресоціалізації ветеранів війни. Багато що тут буде залежати не тільки від медиків та психологів, а й від роботодавців, громадських об'єднань, які опікуються долею колишніх військовослужбовців, багатьох пересічних громадян.

Неспростовним доказом тісного зв'язку громадянського суспільства і Сил оборони України є високий рейтинг цього державного інституту. За результатами соціологічного опитування, проведеного Центром Разумкова від 21 до 27 вересня 2023 р., довіра до Збройних Сил України становить 93%. Також серед лідерів з переліку державних інституцій – ДСНС (83%), прикордонна служба (76,5%) та Служба безпеки України (66%). Таким чином, єдність армії і народу в Україні в умовах важкої війни стала не пропагандистською ідеологією, а реальністю. Окрім іншого, її варто розглядати як вагомий внесок у формування української політичної нації, державне будівництво і конкретне наповнення демократичних процесів у нашій країні.

Ніколюк В.Д., к.т.н.

*Командування Сухопутних військ
Збройних Сил України, м. Київ*

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ СУХОПУТНИХ ВІЙСЬК ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Під час потужного спротиву російській агресії дедалі нагальнішою стає стратегічна координація зусиль та спроможності суб'єктів вищої військової освіти України.

В умовах відбиття агресії на Сході України та реалізації стратегічного курсу держави на приєднання до європейської спільноти, її безпекових структур Збройні Сили України

підготували військові частини (підрозділи), спроможні виконувати завдання із захисту держави, діяти у складі з підрозділами країн-членів НАТО.

З початком широкомасштабної агресії російської федерації в Збройних Силах України нагальним стало питання підготовки частин та підрозділів тактичної ланки Сухопутних військ Збройних Сил України у короткі терміни.

У командуванні підготовки Командування Сухопутних військах Збройних Сил України (далі – командуванні підготовки) відпрацьовано типовий графік формування та підготовки військових частин, що дає змогу в найкоротші терміни за рахунок більш інтенсивного (прискореного) навчання особового складу підготувати підрозділи та військові частини у цілому до виконання завдань за призначенням.

Для цього командування підготовки упровадило систему індивідуальної та колективної підготовки. Індивідуальна підготовка поділяється на підготовку рядового та сержантського складу. Підготовка рядового складу проводиться за такими рівнями:

базова загальновійськова підготовка (з військовослужбовцями, які проходять військову службу за контрактом осіб рядового складу, та військовослужбовцями, призваними на військову службу по мобілізації) – 30 діб;

фахова підготовка, що проводиться у два етапи (з некваліфікованими спеціалістами, які входять до складу екіпажів (розрахунків та обслуги) – 14 діб; з кваліфікованими спеціалістами, які входять до складу екіпажів (розрахунків та обслуги) – 30 діб).

Підготовка сержантського складу здійснюється за чотирма рівнями:

Базовий рівень сержантської підготовки за програмою “Суміщеного курсу підготовки командирів відділень за військово-обліковими спеціальностями” тривалістю 50 діб.

Середній рівень сержантської підготовки за програмою “Курс лідерства середнього рівня” тривалістю 28 діб.

Підвищений рівень сержантської підготовки за програмою “Курс лідерства підвищеного рівня” тривалістю 21 доба.

Вищий рівень сержантської підготовки за програмою “Курс лідерства вищого рівня” тривалістю 21 доба.

При підготовці інструкторів із числа військовослужбовців сержантського складу застосовується трирівнева система підготовки інструкторського складу:

Базовий рівень підготовки інструкторського складу за програмою “Курс інструктора базового рівня” – 24 доби.

Підвищений рівень підготовки інструкторського складу за програмою “Курс інструктора підвищеного рівня” – 14 діб.

Академічний рівень підготовки інструкторського складу за програмою “Курс інструктора академічного рівня” – 10 діб.

Підготовка офіцерів для потреб Збройних Сил України здійснюється у 5 вищих військових навчальних закладах та 18 військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти за такою типологією:

офіцер тактичного рівня (бакалавр) – 4 роки навчання;

офіцер тактичного рівня (магістр) – 2 роки навчання;

офіцер запасу (тактичного рівня) – 2 роки навчання.

Колективна підготовка проводиться з підрозділами для досягнення тактичного рівня злагодженості, що забезпечить ефективне виконання покладених на них завдань за призначенням, яка триває 26 діб.

Під час колективної підготовки передбачено:

злагодження підрозділів від відділення до батальйону включно з проведенням на прикінцевих етапах бойових стрільб та тактичних навчань, у тому числі двосторонніх;

підготовку усіх видів штабів через курсову підготовку із залученням викладачів Національного університету оборони України та вищих військових навчальних закладів;

комплекс штабних тренувань із проведенням на завершальному етапі командно-штабного тренування з позначенням військ.

Удосконалення системи колективної підготовки проводиться за рахунок:

введення в підготовку принципу “Дуальності” та впровадження двосторонніх навчань як вдень, так і вночі за комплексними темами, що включають кілька видів бойових дій із використанням засобів імітації бою (лазерних систем імітації ураження цілей “LAZERTAG” та “MILES”, пейнтбольного, страйкбольного обладнання);

впровадження у систему підготовки елементів новітнього оснащення сил оборони (високоточних засобів ураження, безпілотних платформ (систем) наземного та повітряного базування);

започаткування в підготовці органів військового управління (штабів) ведення мережецентричних бойових дій, що передбачають поєднання в єдиній інформаційній мережі джерел інформації (розвідки), органів управління та засобів ураження, географічно розосереджених частин і підрозділів в умовах застосування противником засобів радіоелектронної боротьби, ударних (розвідувальних) безпілотних авіаційних комплексів;

перехід від одного виду бойових дій до іншого (від оборони до штурмових дій) у складі бойових (вогневих, маневрених) груп, бойових машин (танків), як вдень, так і вночі за підтримки вогню артилерії, безпілотних літальних апаратів, ударів авіації;

здійснення переміщення на великі відстані комбінованим способом у будь-яких умовах обстановки, вдень і вночі, із форсуванням водних перешкод та виконанням комплексу заходів оперативного маскування;

проведення тактичних навчань із бойовою стрільбою у складі тактичної групи, посилені танковими, артилерійськими, інженерними, вогнеметними підрозділами у різних умовах місцевості (на різних полігонах вдень і вночі до 50%);

фізичні тренування у складі підрозділів під час навчально-бойової діяльності (проведення супутніх фізичних тренувань під час висування підрозділів до місць проведення занять, виконання стандартів фізичної підготовки у ході занять з вогневої та тактичної підготовки).

Для формування спеціальних навичок у військовослужбовців впроваджено бойову армійську систему, що дає змогу формувати навички з ефективного пересування на полі бою зі зброєю та спорядженням, виконувати завдання в екстремальних ситуаціях (у тісному просторі, будучи пораненим, фізично знесиленим, хворим), надавати домедичну допомогу пораненим та постраждалим.

Під час організації навчального процесу для підготовки військових фахівців за скороченою програмою більше уваги приділяється практичній складовій під час забезпечення прискореного навчання.

Після завершення підготовки проводиться огляд готовності до виконання завдань за призначенням.

Значну потребу в підготовці особового складу та підрозділів тактичної ланки вимагає підготовка за кордоном, у зв'язку з поставкою до Збройних Сил України іноземних зразків озброєння та техніки.

Таким чином, удосконалення системи підготовки підрозділів (військових частин) Сухопутних військ Збройних Сил України на даному етапі досягнуто за рахунок:

зменшення загального терміну підготовки із одночасним підвищенням інтенсивності підготовки;

широкого застосування засобів імітації бою (лазерних систем імітації ураження цілей “LAZERTAG” та “MILES”, пейнтбольного, страйкбольного обладнання);

підготовки особового складу за кордоном.

Виходячи з вище сказаного, для вдалої реалізації реформ у військовій освіті та подальшої підготовки військовослужбовців у контексті повної відповідності стандартам НАТО та кращим методикам, прийнятим у країнах Північноатлантичного альянсу, командуванню підготовки потрібно зосередити увагу на:

Розробленні та впровадженні нових освітніх програми підготовки у вищих військових навчальних закладах військових фахівців з урахуванням бойового досвіду (практична складова).

Постійному вдосконаленні матеріально-технічної бази вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти та навчальних центрів.

Проведенні навчань та тренувань за кордоном з використання стимуляторів для підвищення кваліфікації викладачів та військових фахівців і службовців Збройних Сил України.

*Осьодло В.І., д.психол.н., професор
Національний університет оборони
України, м. Київ*

ІНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ВОЄННО-ІСТОРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: ДОСВІД НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Десятий рік триває російсько-українська війна! Дев'ятий раз ми збираємо науковий форум з метою студіювання головної інституції національної стійкості та звитяги – Українського війська. Статус нашого зібрання пройшов еволюцію від університетської науково-практичної конференції до Всеукраїнської та вже четвертий рік проводиться на міжнародному рівні. Традиційно цю конференцію готував колектив науково-дослідного центру воєнної історії. Десяту, ювілейну конференцію проводить уже інститут воєнної історії, що розпочав свою діяльність 1 вересня 2023 року у складі Національного університету оборони України.

Значення воєнної історії розуміли в усі часи людської цивілізації. Першим вченим, який описував історичні події, був древньогрецький історик Геродот. Він чітко визначив призначення воєнної історії: “Тут виклад дослідження Турійця Геродота, проведеного для того, щоб зроблене людьми з часом не забулося і щоб великі та дивовижні діяння, як греків так і варварів не залишилися невідомими і, зокрема, щоб з'ясувати, чому вони воювали між

собою”. Отже, воєнна історія дала початок для розвитку всієї історичної науки, а Геродот був не лише батьком історії, а також першим воєнним істориком. Значну частину своєї праці Геродот присвятив теренам Давньої України. Він здійснив перший в історії людської цивілізації “воєнно-історичний опис” і залишив нам достовірні свідчення про персько-скіфську війну 514 року до РХ. У далекому 514 році (аналогія з 2014 роком) у землі на північ від Понта Евксінського (Чорне море) вторгнення здійснило 300-тисячне перське військо (на їх власну думку, наймогутніше у давньому світі), яке в рази переважало військовий потенціал ранньо-державних утворень Давньої України. Керівництво скіфського царства, усвідомлюючи, що у прямому зіткненні їм не перемогти, вдалися до специфічних форм і способів ведення збройної боротьби. Вони використали чисельну перевагу персів на свою користь. Здійснили психологічний тиск на керівництво персів. Скіфи досягли перемоги і отримали славу непереможних в античній літературній традиції на століття. Зі схожою ситуацією зараз зіткнулася Україна. Як і 2,5 тисячі років тому ми протистоїмо переважаючій навалі ворожих військ “північного сусіда”, що зумовлює пошук ефективних шляхів перемоги.

Складені літописцями Середньовіччя хроніки та літописи дають змогу зазирнути у глибоке минуле нашої державності. Інституційними центрами фіксації військово-політичних подій стали монастирі. До нас дійшли окремі прізвища давніх “воєнних істориків”, зокрема літописця Нестора.

Велике значення діяльності воєнно-історичних установ приділяли в Армії УНР. У складі Генерального штабу розгорнув діяльність Воєнно-історичний відділ. Ще при гетьмані Скоропадському були створені спеціальна воєнно-історична комісія, військовий архів, “Воєнно-науковий журнал армії і флоту України”.

За радянського періоду воєнно-історичні дослідження концентрувалися у Москві. Діяльність за цим напрямом будь-яких інституцій в Україні була заборона.

Тож зі здобуттям незалежності вітчизняна воєнно-історична наука створювалася практично з нуля.

На початку першого періоду ЗС України успадкували від колишньої радянської армії окремі елементи системи воєнно-історичної роботи, а саме: керівні документи, напрацьовані форми і методи роботи, предметно-методичні комісії на кафедрах вищих військових навчальних закладів (далі – ВВНЗ), архівні та музейні установи тощо. У воєнній науці домінували радянські погляди на характер можливих війн та збройних конфліктів, форми і способи ведення збройної боротьби тощо. Відтак постала проблема перегляду й уточнення концептуальних основ воєнного мистецтва. Однією з перешкод на цьому шляху стала відсутність власної воєнно-історичної наукової школи та підготовки фахівців. Постановою Кабінету Міністрів України від 19 серпня 1992 № 490 “Про реформу системи військової освіти” створено Академію Збройних Сил України та низку інших. Водночас, у ЗС України, за невеликим винятком, були відсутні підготовлені фахівці з воєнної історії, необхідні дослідницькі, архівні, видавничі установи та інші структури, що мали б здійснювати воєнно-історичну роботу.

У 1994 р. у Київському військовому гуманітарному інституті було розпочато підготовку фахівців за 4-ма спеціальностями у тому числі за спеціалізацією – “Історія України та її Збройних Сил”. Окремі слухачі, які навчалися за цією спеціальністю, у подальшому стали відомими військовими істориками: Р. Пилявець, В. Куравський,

А. Науменко, О. Даценко, П. Слюсаренко, В. Резнік та інші. Однак підготовка фахівців із цієї спеціалізації була зупинена у 2001 р.

У 1997 р. була створена кафедра історії війн і воєнного мистецтва Академії ЗС України, яку очолив капітан 1 рангу доктор історичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України М. Рибак, який у подальшому став засновником воєнно-історичної школи з підготовки воєнних істориків. Однак за своїм призначенням та чисельністю цей підрозділ був неспроможним охопити весь спектр воєнно-історичних проблем. Наукові дослідження, що проводилися на кафедрі, були спрямовані перш за все на наукове забезпечення та супроводження навчального процесу через виконання науково-дослідних робіт, підготовки підручників та посібників.

Одним із пріоритетних напрямів стала підготовка наукових кадрів вищої кваліфікації. Першим ад'юнктом кафедри історії війн і воєнного мистецтва Академії ЗС України став С. Сидоров. У 1998 р. у спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 20.02.22 – військова історія у КВГІ першими захистили дисертації: В. Горелов (1999 р.) та В. Бережинський (2000 р.), у 2000–2001 рр. у Національній академії оборони України відбулися успішні захисти В. Корнієнка, О. Пошедіна, Р. Пилявця.

Для другого періоду характерні трансформаційні процеси у воєнно-історичній науці та освіті України (2000–2013 рр.). За змістом векторів трансформаційних змін у ньому виділяються три етапи. За першого етапу (2000–2004 рр.) посилюється інтерес з боку керівництва держави та ЗС України до воєнної історії, усвідомлення необхідності дослідження та використання воєнно-історичного досвіду для розвитку Українського війська. Початок цього етапу був доволі оптимістичний. Після круглого столу, проведеного у 2001 році за ініціативи Національної академії оборони України та Інституту історії України НАН України на тему “Воєнно-історична наука в Україні: стан і перспективи” за сприянням з боку МО України, яке очолював О. Кузьмук, відбулася низка позитивних змін. Було створено координаційну та науково-дослідницьку установу Всеукраїнську громадську організацію “Український інститут воєнної історії”, яку очолив О. Гуржій. Започатковано видання науково-популярного журналу “Воєнна історія”, головним редактором якого став С. Литвин. Їх зусиллями було проведено низку наукових конференцій, здійснено кілька видавничих проєктів на воєнно-історичну тематику. У Національній академії оборони України за сприяння начальника академії генерал-полковника В. Толубка була створена спеціалізована вчена рада К 26.709.04 зі спеціальності 20.02.22 – військова історія з правом прийняття до розгляду та проведення захистів дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. У 2004 р. після перемоги на виборах Президента України В. Ющенка відбулися суттєві зміни у підходах до висвітлення української історії. Більше уваги стало приділятися висвітленню історичного минулого з національно-патріотичних позицій, неодноразово керівництво держави і збройних сил наголошувало на необхідності активізації воєнно-історичних досліджень та розповсюдження набутих знань із вітчизняної воєнної історії.

Водночас, мали місце і негативні процеси. У 2007 р. у Національній академії оборони України була розформована кафедра історії війн і воєнного мистецтва. Її науково-педагогічні і наукові працівники увійшли до складу предметно-методичної комісії кафедри оперативного мистецтва. Це призвело до втрати частини наукового потенціалу, зменшило результативність наукових досліджень, суттєво був зменшений обсяг навчальних дисциплін, що викладалися у

попередні роки. Помилковість такого рішення стала очевидною. Ініціативи щодо підвищення ролі воєнної історії свого часу знайшли певну підтримку з боку Міністра оборони України Ю. Єханурова. Було вжито заходів щодо підсилення гуманітарної складової у ЗС України, відновлено історичні підрозділи у вищих військових навчальних закладах, а саме кафедру воєнної історії університету оборони під керівництвом кандидата історичних наук, доцента полковника І. Сокаля.

Подальшого розвитку набули воєнно-історичні періодичні часописи. Журнал “Воєнна історія” став фаховим виданням, були виділені державні кошти на його підписку і видання для кожної військової частини. Високим науковим рівнем відзначалось фахове видання Інституту історії України НАН України “Сторінки воєнної історії України”. Значної популярності набуло електронне видання “Військово-історичний меридіан” Національного музею історії Другої світової війни. Воєнно-історичні рубрики були відкриті в журналах “Труди університету” та “Вісник Національного університету оборони України”.

З метою відродження військових національно-історичних традицій та проведення фундаментальних воєнно-історичних досліджень 21 жовтня 2009 р. постановою Кабінету Міністрів України № 1140 була створена штатна науково-дослідна установа Науково-дослідний центр воєнної історії Міністерства оборони України.

Особливістю третього етапу (2010–2013 рр.) стала різка зміна векторів воєнно-історичної роботи з приходом до влади проросійських сил. Тогочасний президент України В. Янукович та уряд за його каденції вжили низку заходів, що суперечили інтересам розвитку України та несли негативні наслідки. Зокрема, активно проводили політику із замовчування героїчного воєнно-історичного минулого українців та досліджень з воєнної історії. Уряд М. Азарова майже одразу ухвалив постанову від 07.07.2010 № 562, що скасувала рішення про створення Науково-дослідного центру воєнної історії. Поряд із цим у наприкінці серпня 2013 р. у Національному університеті оборони України у черговий раз було розформовано кафедру воєнної історії.

У третьому періоді (з 2014 р.) відбулося становлення воєнно-історичної роботи у ЗС України як цілісної системи та її удосконалення в умовах відбиття та стримування збройної агресії РФ. З початком воєнних дій на Сході України особливо актуальним стало завдання вивчення, узагальнення та впровадження набутого бойового досвіду. Разом з тим, станом на початок 2014 р. науково-дослідних структур ЗС України, завданнями яких були проведення воєнно-історичних досліджень, не було. Існувала потреба перегляду концептуальних підходів до воєнної історії, вдосконалення змісту воєнно-патріотичного виховання особового складу ЗС України, розгортання системної роботи щодо організації воєнно-історичних досліджень та викладання воєнно-історичних дисциплін в системі військової освіти тощо. Виконання цих завдань потребувало запровадження воєнно-історичної роботи у ЗС України як цілісної системи. Процес її формування відбувався доволі динамічно та поступово.

30 серпня 2014 р. спільною директивою Міністерства оборони України та Генерального штабу Збройних Сил України від № Д322/1/30 був створений науково-дослідний центр воєнної історії у складі Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. Начальником центру призначено доктора історичних наук полковника С. Сегеду. Незважаючи на невелику штатну чисельність, центр від початку створення мав значний науковий потенціал – 3 доктори наук, професори, 6 кандидатів наук, доцентів. Науковці центру активно долучилися до роботи з узагальнення досвіду застосування

ЗС України в антитерористичній операції на території Донецької та Луганської областей. Важливою подією третього етапу розвитку системи воєнно-історичної роботи стало відновлення у 2017 р. у складі Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського кафедри історії війн і воєнного мистецтва, яку очолив доктор історичних наук, доцент капітан 1 рангу І. Фурман.

Разом з тим, у ЗС України був відсутній штатний підрозділ, основними функціями якого були б питання планування, організації, координації та контролю проведення воєнно-історичної роботи у ЗС України. Спільною директивою Міністерства оборони України та Генерального штабу Збройних Сил України від 04.05.2016 № Д-322/1/8 дск був створений у складі Воєнно-наукового управління Генерального штабу ЗС України – воєнно-історичний відділ. Першими кроками діяльності відділу було розроблення нормативної бази воєнно-історичної роботи, а саме, спільними зусиллями з науковцями НУОУ було опрацьоване Положення про воєнно-історичну роботу у Збройних Силах України. У грудні 2019 р. Міністр оборони України затвердив Концепцію воєнної історії України. Робота щодо удосконалення нормативно-правової бази воєнно-історичної роботи продовжувалася. У 2020 р. була розроблена Інструкція з ведення Історичного формуляру, Історичної довідки та Журналу бойових дій, Доктрина з воєнно-історичної роботи у Збройних Силах України, започаткований щорічний конкурс на кращий реферат з воєнної історії у ЗС України. Таким чином, була сформована нормативно-правова база воєнно-історичної роботи у ЗС України.

Концептуальні документи воєнно-історичного характеру розроблялись і у видах ЗС України. Так, у 2019 р. командувач Військово-Морських Сил ЗС України затвердив Концепцію воєнно-морської історії України, розроблену спільними зусиллями командування, Інституту Військово-Морських Сил та кафедри історії війн і воєнного мистецтва НУОУ.

Ще із середини 2014 року інтенсивною працею науковців НУОУ було закладено основу наукової розробки проблем застосування Збройних Сил України для відбиття та стримування збройної агресії Російської Федерації. У стінах університету продуктивно реалізовувалися довгострокові планові науково-дослідні роботи з виявлення й теоретичного узагальнення досвіду протистояння гібридній війні, які позитивно оцінені зацікавленими структурами державного й військового управління.

У науково-дослідному центрі воєнної історії Національного університету оборони України було підготовлено видання “Біла книга антитерористичної операції на Сході України (2014–2016)”. Залучення до співпраці представників різних структур сектору безпеки і оборони дало можливість комплексно дослідити роль і місце сил оборони України у протистоянні агресору. Англomовна версія книги презентована представниками української урядової делегації на засіданні Комітету з партнерства та колективної безпеки у форматі Комісії Україна – НАТО, що відбулося у штаб-квартирі Альянсу в листопаді 2017 р. Матеріали книги схвалені представниками країн НАТО і були враховані під час висвітлення подій збройного конфлікту на Сході України. За рішенням заступника Міністра освіти і науки України опрацьовані військовими істориками центру положення про сутність та особливості збройної агресії РФ проти України рекомендовано впровадити у діяльність усіх закладів освіти та видавництва: під час доопрацювання підручників з історичних дисциплін, у ході навчальних занять та проведення виховних заходів.

З 24 лютого 2022 року розпочався новітній період російсько-української війни – період широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації. Найбільшого значення з воєнно-теоретичного та практичного погляду набули дослідження відбиття Силами оборони України широкомасштабного вторгнення російських збройних сил. Історієписання подій 2022 року в Україні розпочалося з фіксації військовими істориками значного за обсягами фактологічного матеріалу.

Водночас зі значними здобутками воєнно-історичних структур залишалась проблема у виробленні концептуальних засад воєнно-історичної роботи, її нормативно-правового врегулювання, координації наукових досліджень з воєнної історії та впровадження їх результатів у практичну діяльність Сил оборони України.

Вивчення зарубіжного досвіду воєнно-історичної роботи засвідчило, що у країнах НАТО дослідженням військової історії приділяється серйозна увага. Досвід країн євроатлантичної інтеграції свідчить, що наукові дослідження в галузі воєнної історії є основою в роботі щодо формування високого морально-психологічного стану особового складу військ (сил) та консолідації цивільного населення. Для цього в організаційній структурі Головного штабу командування об'єднаних збройних сил НАТО в Європі діє офіс історії (Historical Office). У структурі Бундесверу в окремий підрозділ виділено Відомство воєнно-історичних досліджень, якому підпорядкований Інститут воєнної історії у Фрайбурзі. У США військово-історичні структури присутні в усіх ланках органів військового управління. Зокрема, в сухопутних військах – координаційний комітет з воєнної історії (Military History Coordinating Committee), рада істориків СВ (ArmyHistoriansCouncil), історичний дорадчий комітет департаменту СВ (Department of the Army Historical Advisory Committee). У сусідніх з Україною державах повноцінно функціонують воєнно-історичні установи: у Польщі – бюро воєнно-історичних досліджень; у Чехії – інститут воєнної історії, у Румунії – інститут досліджень історії війн, стратегії та оперативного мистецтва. Для проведення фундаментальних, пошукових та прикладних наукових досліджень у галузі воєнної історії ці та інші країни мають розгалужену систему відповідних наукових установ.

Отже, у всіх арміях країн-партнерів існують інституції, що відповідають за здійснення воєнно-історичної роботи. У багатьох країнах з нашого найближчого оточення діють інститути воєнної історії. Вже 30 років формуються пропозиції щодо створення подібної інституції в Україні. Однак тільки зараз, на десятому році російської збройної агресії ця проблема, завдяки наполегливості начальника Національного університету оборони України генерал-полковника Михайла Ковалю увійшла в площину практичного вирішення. Згідно з директивою Міністра оборони України та Головнокомандувача ЗС України від 14 серпня 2023 р. у НУОУ 1 вересня 2023 року створено навчально-науковий інститут воєнної історії. У найближчій перспективі розглядатимуться зміни та удосконалення структури інституту в зв'язку із розширенням кола функціональних завдань. Зокрема, будуть розглянуті пропозиції Інституту археології НАН України щодо створення у Збройних Силах України підрозділу із захисту археологічної спадщини. Основою для створення такого підрозділу може бути Другий протокол Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту. Підрозділи Culture Property Protection [охорони культурної спадщини] існують в арміях всіх країн-членів НАТО. Ще одним важливим сектором відповідальності інституту воєнної історії маже стати діяльність з аналізу та впровадження бойового досвіду. Водночас, ми спроможні організувати підготовку фахівців структур J7. Удосконалення воєнно-

історичної роботи в ЗС України вимагає підготовки фахівців за воєнно-історичним напрямом з вивчення і впровадження бойового досвіду застосування Збройних Сил України.

Стратегія досягнення візії навчально-наукового інституту воєнної історії полягає у:

створенні офіційної історії війни, визначенні національного канону інтерпретації війни з росією – учасників війни, ключових подій війни, етапів війни, російських злочинів війни та здобутків нашого, українського спротиву;

удосконаленні системи підготовки військових кадрів;

організації взаємодії між науковими установами, навчальними закладами, музеями, архівами, масмедіа, громадськими діячами щодо популяризації воєнної історії України, її інтеграції у світовий інформаційний простір;

взаємодії з науковими установами Національної академії наук України, провідними вищими навчальними закладами України та інших держав у реалізації воєнно-історичних наукових проєктів;

забезпеченні належного рівня професіоналізму фахівців з організації і проведення воєнно-історичної роботи, створенні дієвої системи їх підготовки та підвищення кваліфікації, розвитку вітчизняної школи воєнних істориків;

впровадженні сучасних технологій, створенні воєнно-історичних сайтів (форумів, чатів, тощо) українською та іншими мовами і наповненні їх привабливим воєнно-історичним контентом;

участі вітчизняних воєнних істориків у заходах міжнародного військово-наукового співробітництва для поширення воєнно-історичних знань і підтримання позитивного іміджу Збройних Сил України серед міжнародної спільноти.

*Сегеда С.П., д.і.н., професор,
Шевчук В.П., д.і.н., професор
Національний університет оборони
України, м. Київ*

ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ КОАЛІЦІЇ “РАМШТАЙН”

Завчасно підготовлене Російською Федерацією широкомасштабне збройне вторгнення в Україну, здійснене 24 лютого 2022 року, спрямовувалося на окупацію України, позбавлення національного суверенітету та розчленування її території. Проти України ворог застосував всі роди збройних сил та постійні спекуляції про можливість застосовувати зброю масового знищення. 24 лютого 2022 року Президент України Володимир Зеленський у відкритому зверненні до міжнародної спільноти повідомив, що українська армія, прикордонники, сили поліції та спеціальних служб зупинили просування російських загарбників. Лідер України закликав цивілізовані країни світу, міжнародні організації спільними зусиллями завдати поразки російському агресору.

Уряди демократичних країн на глобальному та регіональному рівнях стали усвідомлювати, що фінальною метою путінської воєнної авантюри стане не лише Україна а й розшматування всієї Європи, дестабілізація країн НАТО, ізоляція Європи від США тощо. На заході з'явилося розуміння, що Україні, її Силам оборони у довгостроковій перспективі проблематично протидіяти російській навалі, яка суттєво переважала економічним

потенціалом, особовим складом, зброєю та військовою технікою. До того ж Україна на момент російського вторгнення не мала жодного міждержавного зобов'язання про надання їй, у разі зовнішньої агресії, військової допомоги.

Україна була змушена покладатися на взаєморозуміння і добру волю партнерів, які запропонували військову допомогу. Естонія на другий день вторгнення направила в Україну зенітні боєприпаси та протитанкові ракети “Джевелін”, Чехія, Польща та Словенія стали надавати зброю Україні та звернулися до цивілізованих країн світу із закликом послідувати їх прикладу. І хоча очолили процес військової допомоги Україні США та Велика Британія, надзвичайно своєчасними виявилися зусилля сусідніх з Україною держав.

У боротьбі за свободу України та свободу Європи стали формуватися контури військової антипутінської коаліції. Генеральний секретар НАТО Єнс Столтенберг заявив, що РФ ламає світовий порядок та представляє серйозну загрозу європейській безпеці. Він повідомив, що країни НАТО надаватимуть військову допомогу Україні. Лідери країн Європейського Союзу на саміті у місті Версаль, що відбувся 10–11 березня 2022 р., вирішили надати Україні зброю для посилення її оборонних спроможностей. Показово, що ЄС вперше у своїй історії почав надавати військову допомогу країні, яка не була його членом. 21 березня 2022 року 13 країн різних континентів на чолі зі США та Великою Британією підписали спільну заяву “Про невідкладну необхідність модернізації системи ППО України”.

Організаційними зусиллями державного та військового керівництва США 26 квітня 2022 р. на американській військовій авіабазі “Рамштайн” (Німеччина) відбулася зустріч представників оборонних відомств 40 країн світу. На зустрічі були представлені ЄС та НАТО, а також посланці держав Африки, Близького Сходу, Перської Затоки, Азії та країн Тихоокеанського регіону. Україну представляв міністр оборони України Олексій Резніков і заступник Головнокомандувача ЗС України генерал-лейтенант Євген Мойсюк. Зустріч перетворилася на переговори, учасники яких висловилися за створення коаліції держав, спрямовану на рішучу підтримку України у її боротьбі проти російської агресії. Міністр оборони США Ллойд Остін заявив: “Ми тут, щоб допомогти Україні в її боротьбі проти РФ та побудувати українську оборону для завтрашніх викликів”.

Коаліція держав створила на постійній основі Консультативну групу з питань оборони України. Її учасники передбачливо аналізують стратегію України щодо захисту від російської агресії, визначають її потреби в оборонній індустрії, забезпечують умови повної взаємосумісності української армії із арміями країн НАТО. Коаліція висловилася за розширення підготовки українських військових у західних країнах із освоєння їх зразків озброєння та військової техніки. До Консультативної групи з питань оборони України, засідання якого відбулося 23 травня 2022 р. (Рамштайн – 2), приєдналися Австрія, Боснія і Герцеговина, Колумбія, Ірландія та Косово. На основі прийнятих рішень та визначених завдань сформувалася військова міжнародна антипутінська коаліція, до її складу входять країни світу, що в сукупності генерують 60% світового ВВП.

Військові аналітики відмічають, що не всі країни, які приєдналися до міжнародної військової коаліції, мають належні спроможності в оборонній сфері, однак їх участь засвідчила про розширення міжнародної підтримки України у її боротьбі проти російської агресії. З урахуванням ресурсних можливостей у наданні військово-технічної допомоги Україні країнами-учасниками коаліції сформовані умовні групи країн. У січні 2023 року визначена “танкова коаліція” із 11 країн для передачі Україні важкого озброєння. У квітні

того ж року схвалено пропозиції щодо формування “авіаційної коаліції”, яка визначалася щодо передачі Україні бойових літаків та підготовки льотного складу. На засіданні “Рамштайн – 10” оголошено про створення групою держав “корабельної коаліції” для допомоги Україні в розбудові українського флоту.

Російська Федерація різними засобами намагається підірвати довіру наших партнерів до України для зменшення міжнародної підтримки нашої держави або повного її припинення. Для цього використовують міжнародні організації, дипломатичну сферу, вплив через своїх симпатиків у зарубіжних країнах. Росія намагається також розхитати ситуацію всередині України, вкидаючи наративи про втому суспільства від війни і бажання досягти миру навіть через втрату територіальної цілісності держави, про протистояння у владі, відсутність успіхів на фронті, щоб потім подати це нашим міжнародним партнерам як аргумент для зменшення підтримки Україні у війні з російською агресією.

Міжнародна військова коаліція держав світу “Рамштайн” забезпечує злагоджену військово-технічну допомогу Україні у її боротьбі проти російських загарбників. Вона визначає підготовку українських військових у країнах заходу із урахуванням досвіду армій НАТО та сприяє розвитку довгострокового потенціалу Збройних Сил України. Завдяки міжнародній допомозі українським військовим у липні 2022 р. вдалося не тільки стабілізувати ситуацію на фронтах, а й фактично зупинити наступ ворога та почати відтісняти його з української землі на кількох ділянках фронту.

*Таршин В.А., д.т.н., професор
Харківський національний університет
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба,
м. Харків*

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПОВІТРЯНИХ СИЛ ІМЕНІ ІВАНА КОЖЕДУБА – ЗАХИСТ УКРАЇНИ І ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС

Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба (далі – університет) є продовжувачем славетних військових традицій двох військових академій та дев’яти вищих військових училищ.

Сьогодні університет – провідний освітньо-науковий видовой заклад вищої освіти Збройних Сил України, який має давні традиції міжнародного співробітництва, є активним учасником освітніх та професійних асоціацій, що свідчить про визнання освітньою та науковою спільнотою вагомої ролі університету у сфері підготовки висококваліфікованих військових фахівців військової справи, а також займає високі позиції у національних та міжнародних рейтингах. Історія університету є невід’ємною частиною інтелектуальної, культурної та духовної спадщини міста-героя Харкова та всієї України.

З самого початку повномасштабної російської збройної агресії проти України університет успішно виконував головне завдання щодо підготовки сучасних фахівців військової справи для Збройних Сил України, демонструючи військовий гарт, мужність та патріотизм. Особовий склад вишу боронить Батьківщину і викарбовує свої імена у новітній героїчній сторінці історії університету, міста-героя Харкова та України. Саме університет став ядром та організаційним центром Сил оборони міста Харкова. На базі університету успішно діяв штаб оборони міста, який забезпечив ефективну організацію та відбиття нападу

передових підрозділів збройних сил агресора на Харків, забезпечив формування резервів для подальшого утримання займаних оборонних позицій, підготовку та проведення Харківської контрнаступальної операції.

24 лютого 2023 року з науково-педагогічних, наукових працівників та курсантів були створені два зведених стрілецьких батальйони університету, які увійшли до складу угруповання військ “Харків” і у перший же день вступили в бій з ворогом на околицях Харкова. Завдяки незламному духу та наполегливості особового складу цих підрозділів, попри чисельні ракетно-бомбові та артилерійські удари просування передових сил ворога було зупинене на підступах до міста. Окрім того, із залученням особового складу університету було розгорнуто пости протиповітряної оборони Харкова, створено протитанкові, протидиверсійні та снайперські групи, підрозділи охорони важливих об’єктів міста, організовано надання допомоги цивільному населенню міста, створено 5 мобільних груп аеророзвідки.

З початку бойових дій особовим складом університету знищено 11 повітряних цілей (3 гелікоптери, 2 БПЛА типу “ОРЛАН-10”, 6 БПЛА SHANED 136/131). Завдяки ефективній діяльності груп аеророзвідки та корегування вогню виявлено понад 150 цілей, із яких знищені: 1 гелікоптер, 23 танки, 42 бойових броньованих машини, 1 склад ПММ, 2 засоби РЕБ, 4 РСЗВ, 2 важких вогнеметних системи “Солнцепёк”, 2 артилерійських гармати, 7 САУ, 1 зенітний гарматно-ракетний комплекс “Тунгуска”, 30 одиниць автомобільної техніки, 2 відділення особового складу, 27 постів з особовим складом, 12 бліндажів, 4 командно-спостережні пункти і пересувну лазню. При цьому з під удару було виведено 280 одиниць зразків ОВТ, спеціальної та автомобільної техніки, з яких: 81 одиниця передислокована до баз зберігання та бойових військових частин; 199 одиниць передислоковані та розгорнуті у місцях тимчасової дислокації підрозділів університету. Одночасно з цим вжито заходів щодо розосередження особового складу, засобів навчальної матеріально-технічної бази, відновлення аудиторного та житлового фонду у місці постійної дислокації університету.

Звитяга, мужність і героїзм офіцерів, викладачів і науковців Харківського національного університету Повітряних Сил, які в перші дні війни взяли в руки зброю й виступили проти набагато сильнішого ворога, що насувався на Харків, описана у книзі безпосереднього учасника і свідка тих трагічних і водночас героїчних подій Андрія Тристана.

За особисту мужність і героїзм, виявлені у захисті державного суверенітету та територіальної цілісності України, самовіддане служіння Українському народові 55 випускників університету отримали високе звання Героя України та нагороджені орденом “Золота Зірка”, з них 30 героїв, на жаль, віддали своє життя за незалежність та територіальну цілісність нашої держави. Особовий склад університету пишається своїми військовослужбовцями, які від початку широкомасштабної агресії російської федерації стали лицарями ордена Богдана Хмельницького, кавалерами орденів “За мужність” та Данила Галицького, а також були нагороджені іншими державними нагородами та відомчими відзнаками. З 24 лютого 2022 року під час героїчної боротьби з російським агресором за особисту мужність і самовіддані дії 143 військовослужбовці були відмічені державними нагородами, 19 з них – посмертно. На жаль, війна забрала життя 27 військовослужбовців університету, які мужньо і самовіддано захищали Україну від російського агресора.

За виняткові заслуги, продемонстровані в бойових діях проти російського агресора під час оборони міста-героя Харкова, високу професійну майстерність особового складу, а також з метою вшанування героїзму, проявленого у бойових діях за територіальну цілісність та незалежність України, 3 червня 2022 року Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба один із перших у Збройних Силах України нагороджений відзнакою Головнокомандувача Збройних Сил України “За участь в обороні України” у вигляді стрічки до Бойового Прапора Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба.

Після зупинки ворога на підступах до Харкова та проведення дострокових випусків офіцерів на виконання розпорядження Головнокомандувача Збройних Сил України, структурні підрозділи Харківського національного університету Повітряних Сил здійснили передислокацію та організували освітній процес у дев'яти місцях тимчасової дислокації. У подальшому було виконано переміщення та розгортання засобів матеріально-технічної бази. Після передислокації підрозділів університету продовжена підготовка військових фахівців за всіма спеціалізаціями, розгорнуто підготовку осіб, призваних за мобілізацією, а також підготовку студентів. За період від початку широкомасштабної збройної агресії по теперішній час забезпечене нарощування навчальної матеріально-технічної бази, навчання науково-педагогічних працівників та курсантів на зразках техніки, переданої країнами-партнерами, лінгвістичне супроводження підготовки частин та підрозділів Збройних Сил України за кордоном.

Незважаючи на збройну агресію росії проти України, переміщення до місць тимчасової дислокації університету, залучення науково-педагогічних та наукових працівників, вдалось зберегти потенціал високопрофесійних науково-педагогічних та наукових працівників та забезпечити реалізацію освітнього процесу у режимі онлайн. Завдяки професіоналізму науково-педагогічних та наукових працівників у 2023 році університет показав досить високі показники у консолідованому рейтингу ЗВО України, ТОП-200 Україна (122 місце) та за показниками бази даних SciVerse Scopus (56 місце).

Університет у місцях тимчасової дислокації став осередком національної культури, військових традицій, творчості та спорту, національно-патріотичного виховання як курсантів, так і цивільної молоді. Завдяки ініціативі офіцерів та курсантів започатковано патріотичні освітні та культурні проєкти, творчі зустрічі з українськими військовими, культурними, мистецькими, історичними, громадськими діячами. Військовослужбовці та працівники університету реалізують волонтерські проєкти допомоги підрозділам та частинам на передовій, а також опікуються дітьми, позбавленими батьківського піклування та дітьми-сиротами.

У той же час, кожен військовослужбовець університету розуміє, що майбутнє та подальший розвиток університету нероздільно пов'язані з Харковом. Керівний склад Збройних Сил України теж вважає пріоритетним місцем розташування університету місто Харків, а командування університету робить все для збереження та відновлення навчальних та житлових фондів для повернення університету до міста-героя тоді, коли дозволить безпекова ситуація.

**СЕКЦІЯ 1.
СИЛИ ОБОРОНИ УКРАЇНИ У ВІДСІЧІ ТА СТРИМУВАННІ
ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ: ВІД ГІБРИДНОГО
ПРОТИСТОЯННЯ ДО ШИРОКОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ**

*Jolicoeur P., PhD,
Seaboyer A.
The Royal Military College of Canada,
Kingston, Canada*

**THE IMPACT OF RUSSIAN AI
ENABLE INFLUENCE OPERATIONS ON UKRAINE**

Much has been written about the Russian use of AI to significantly enhance data analysis and decision making capabilities for to the Russian Military during its invasion of Ukraine. Even more awareness exists relating to Russia's use of AI in autonomous, uncrewed and robotic systems. Far less academic attention has though been directed towards the use of AI by Russia to target the Ukrainian military with influence operations. This presentation analyses how Russia is weaponizing AI enabled capabilities to target Ukrainians and the Ukrainian Military to generate influence effects. First, case studies of Russian AI for Influence campaigns targeting the Ukrainian Military are analysed focussing on how, where, with what intent and which actual effect AI enabled Russian influence campaigns are implemented. Based on the case studies the presentation then tries to generalize methods, intent and effects of Russian AI enabled influence targeting of the Ukrainian Military. Finally, recommendations are made for how to counter the effects of Russian AI enabled influence campaigns targeting the Ukrainian Military.

Case studies of Russian AI enable influence campaigns targeting the Ukrainian Military analyzed in the presentation are the March 2022 deep fake video generating the impression that the Ukrainian President had called the Ukrainian Military to surrender to Russian forces as well as Russian MILDEC operations with coordinated bot attacks distributing disinformation campaigns. The presentation concludes that the Ukrainian Military needs significant western support to have the resources and technological capabilities to defend sufficiently against Russian AI exploitation for influence operations. Only in close cooperation with its partners – like Canada – can Ukraine defend against the sustained Russian AI enabled attacks against Ukraine in the Information Space.

*Rakhmanova V.
Zhytomyr Military Institute named after
S. P. Koroliov, Zhytomyr*

**THE ROLE OF TACTICAL MEDICINE BASED ON THE EXPERIENCE
OF REPELLING LARGE-SCALE ARMED AGGRESSION
OF THE RUSSIAN FEDERATION AGAINST UKRAINE**

The experience of local wars and modern armed conflicts shows that tactical medicine increasingly plays a key role in the providing of first emergency medical aid. At the same time, well-known statistics confirm the fact, that up to 90% of injured in a combat encounter personnel can be saved. For this, the skills of tactical medicine are used both by the wounded themselves and

by those who are nearby. Tactical medicine plays a special role in the armed conflict unleashed by the Russian Federation against Ukraine since 2014.

The ongoing armed conflict of the Russian Federation against Ukraine can be conditionally divided into two phases. The first phase is implementation of the Anti-Terrorist Operation (2014-2018) and the Joint Forces Operation (2018-2022) in certain areas of the Donetsk and Luhansk regions in Ukraine. The second phase is Ukrainian repulsion of the large-scale armed aggression of the Russian Federation from February 24, 2022 till today. Available experience shows that during the first phase, the role of tactical medicine was significantly underestimated. The combat clashes of the parties at that time were reduced mainly to defensive. As there were not a large number of wounded, primary medical care was provided, mostly, by specialist combat medics, not the wounded themselves. Analyzing the large-scale armed invasion of the Russian Federation from February 24, 2022 to the present, we can conclude that the role of tactical medicine has changed. It acquired the first priority for an individual serviceman or volunteer. Thus, in the first months of the repulse of a large-scale aggression, despite the great human losses, the application of the basics of tactical medicine on the battlefield made it possible to significantly reduce the number of casualties. As of today, it can be stated that the reduction in the number of combat casualties has been achieved due to a properly organized and implemented policy of studying the basics of tactical medicine in training centers for mobilized and higher military educational institutions before the graduation of officers. The report highlights a critical analysis of the current state of military medicine in Ukraine, with a primary focus on the application of tactical medicine in providing initial medical assistance on the battlefield. The results of the analysis indicate the urgent need for measures to improve the medical care of Ukrainian servicemen.

In summary, the main conclusions are as follows:

Necessity for equipment and procedure modernization:

The use of outdated equipment and procedures in military medicine poses significant risks to the effective treatment of wounded servicemen. Upgrading equipment and refining procedures will be a top priority to ensure a high standard of medical care.

Urgent need for state-of-the-art medical equipment:

Modern conflicts require the enhancement and adaptation of military medicine to new realities. Providing state-of-the-art medical equipment will be a key step in increasing the chances of survival for the wounded.

International cooperation and exchange of experience:

Active participation in international exchange programs and collaboration with other countries in the field of military medicine will facilitate the rapid implementation of modern technologies and best practices.

Qualification enhancement and training abroad:

Involving Ukrainian servicemen in training and qualification enhancement programs abroad will ensure their ability to work effectively with state-of-the-art equipment and methods

So, tactical medicine, as Ukraine showed, is an effective tool for saving lives of servicemen on the battlefield in modern warfare.

*Rechych S.L., PhD in History, Senior
Researcher
The National Defence University of
Ukraine, Kyiv*

HUMANITARIAN DEMINING IN UKRAINE: PROBLEMS AND PROSPECTS

On February 24, 2022, the Russian Federation launched a full-scale invasion of Ukraine using all types of weapons, including those prohibited by international conventions, which led to the contamination of a large part of Ukraine with mines and explosive ordnance.

Russia's aggression against Ukraine has exposed millions of civilians to the risks posed by explosive remnants of war (ERW). Since the beginning of the full-scale invasion of the Russian Federation, the area of potentially contaminated territories that need to be surveyed for the presence of risks from mines and ERW has amounted to about 174,000 km², creating a grave humanitarian crisis. For today Ukraine is the most contaminated by mines state in the world. 5 million Ukrainians live on contaminated areas and every day feel risk of mines. Ukrainian agricultural lands have been rendered unusable due to ERW, mines and booby-traps planted by Russian forces, which has contributed to hunger and the threat of famine around the world. Risks posed by ERW are increasing due to Russia's unconscionable attacks against civilian infrastructure and residential areas. The large number of civilians, including children, killed and injured by mines, IEDs, and explosive ordnance used by Russian forces in Ukraine. Unfortunately, 269 civilians were killed (14 of them are children), 595 were injured (73 – children) because of incidents with mines and explosive remnants of war and their quantity keeps rising day by day. Survivors of these incidents are in need of greater assistance. Humanitarian demining and mine risk education remains essential to decrease the number of casualties in the future. As Ukraine continues to regain control over its territory, more assistance will be needed in clearing and removing ERW and supporting victims. Ukraine understands the problem and try to make more than possible to make away with mine hazards, but we don't have enough resources and need strong support in humanitarian demining. To date, demining activities have been focused on the de-occupied territories of Kyiv, Chernihiv, Sumy, Zhytomyr, Kharkiv, Mykolaiv and Kherson regions.

Given the high level of contamination, Ukraine engages non-governmental foreign and national organizations in the humanitarian demining process as much as possible. For today 23 organizations were certified and 10 of them provide humanitarian demining in Ukraine.

To increase the national capacity to carry out Mine Action in the humanitarian interests of the population and socio-economic development of the state, the Ministry of Defence of Ukraine is establishing 10 demining battalions and 3 separated Companies (that will include 5000 personnel – almost 1000 demining teams) within the Armed Forces of Ukraine and the State Special Transport Service, whose exclusively task will be to conduct humanitarian demining operations in accordance with national and international mine action standards.

At the same time, to make process of preparing of these units to start humanitarian demining soon as possible there is a significant need for material and technical assistance to staff its quickly and efficiently, that including: mine detection systems; personal protective equipment for sappers; vehicles for personnel transportation; vehicles for the transportation of explosive ordnance; ambulances with the appropriate equipment for humanitarian demining operations; robotic systems of searching for mines and other explosive ordnance, that including innovative technologies; air

drones with optical and multispectral sensors, including systems that using innovative technologies. In addition, there is a need to organize with support training for Ukrainian specialists both in Ukraine and abroad, such as: the full cycle of humanitarian demining processes; EOD II-III+ levels'; survey of areas with using of robotic systems and air drones.

Барановська Л.В., к.пед.н.,

Лепень В.В.

*Житомирський військовий інститут
імені С. П. Корольова, м. Житомир*

ЗВІТЯГА БОЙОВОГО ОФІЦЕРА – ВИКЛАДАЧА ЖИТОМИРСЬКОГО ВІЙСЬКОВОГО ІНСТИТУТУ ІМЕНІ С. П. КОРОЛЬОВА ОЛЕКСАНДРА БУЧКОВСЬКОГО

Трагічні події в Україні 2014–2015 років, коли розпочався напад на територію Донбасу та АР Крим, вже стали частиною нашої історії. У час складних випробувань Збройні Сили України (ЗС України) та формування інших силових структур набули неоціненний воєнний досвід, який треба задокументувати та вивчати. Житомирський військовий інститут імені С. П. Корольова має за приклад участі у бойових діях історію викладача полковника Олександра Бучковського.

21 серпня, під час прориву до позицій ЗС України на Савур-Могили, група полковника 8-го армійського корпусу Олександра Бучковського потрапила у полон через зраду місцевого проросійського населення та добре підготовлену засідку противника. Під час перебування в полоні полковник неодноразово зазнавав фізичних тортур та психологічного тиску з боку офіцерів фсб рф. Наприклад, Олександрові пропонували серйозну посаду на боці рф, але отримали відмову: “Хто зрадив одного разу – зрадить знову”, – за що зазнав побиття. Згодом йому було зроблено операцію на лівому оці в підвальних умовах медиком із групи О. Бучковського, який також перебував у полоні. Через неодноразові тортури після повернення із полону Олександр мав критичні проблеми зі здоров'ям.

Під час неволі його не відвідала жодна міжнародна гуманітарна організація, не було дотримано умов і правил перебування в полоні відповідно до Женевської конвенції про поводження з військовополоненими. Але найбільшим порушенням норм міжнародного гуманітарного права став “парад військовополонених” у Донецьку 24 серпня 2014 року, який було проведено з метою приниження честі й гідності військовослужбовців ЗС України. Проросійське населення намагалось скривдити та принизити військовополонених своїми словами і діями. Це є грубим порушенням низки міжнародних конвенцій, а саме: статті 3 Європейської конвенції з прав людини та статті 5 Загальної декларації прав людини. Відповідно до них ніхто не може зазнавати катування або нелюдського чи такого, що принижує честь і гідність, ставлення або покарання. Також ніхто не може зазнавати нелюдського поводження з військовополоненими. Примушення до участі в “параді військовополонених” є свідченням неприпустимого жорсткого поводження, що принижує людську гідність. Військовополонені, які захищали суверенітет і територіальну цілісність держави, мають право на належне ставлення і не повинні піддаватися приниженням.

Олександр Бучковський пробув у полоні загалом 2 місяці та 19 днів. Завдяки відмінним військовим навичкам і за допомогою проукраїнського цивільного населення йому вдалося

сповістити родину та командування про своє місцезнаходження. 8 листопада 2014 року за участю близьких і побратимів Олександра було повернуто на підконтрольну Україні територію. Після полону він довго лікувався в Київському військовому шпиталі, у 2019 році звільнився в запас, але через повномасштабне вторгнення повернувся до служби. Сьогодні полковник Олександр Бучковський передає свій важливий бойовий досвід майбутнім військовим фахівцям, перебуваючи на посаді викладача Житомирського військового інституту імені С. П. Корольова.

Безбах В.Г., к.і.н., доцент

Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України, м. Київ;

Мухін С.А.

*Центральне воєнно-наукове управління
Генерального штабу Збройних Сил
України, м. Київ*

ДО ПИТАННЯ ЕВОЛЮЦІЇ РОСІЙСЬКОЇ КОНЦЕПЦІЇ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Збройні конфлікти різного характеру та інтенсивності є споконвічними супутниками людства. Їх крайня, найбільш масштабна форма – війна продовжує становити загрозу існуванню народів, держав, людства у цілому. Основною формою протистояння між сторонами у класичній війні є ведення бойових дій із застосуванням зброї і бойової техніки. Вони ведуться відповідно до норм міжнародного права. Для класичних воєн також характерне економічне, дипломатичне, інформаційне протиборство, але домінуюче значення мають оборонні і наступальні операції. Форми, методи і засоби ведення війни змінюються відповідно до науково-технологічного прогресу. На початку ХХІ століття у військовій науці з'являється концепція гібридних війн, що описує новітню війну як комбінацію конвенційних, іррегулярних й асиметричних засобів, що включають постійну маніпуляцію політичним та ідеологічним конфліктом, а також залучення сил спеціальних операцій і конвенційних збройних сил, агентів розвідки, політичних провокаторів, представників медіа. Застосовуються у таких війнах й економічний шантаж, кібератаки, проксі-сервери і сурогати, пара-військові, терористичні і кримінальні елементи тощо. Ціль поєднання кінетичних інструментів і некінетичної тактики полягає у завданні шкоди ворожій державі в оптимальний спосіб.

У лютому 2014 р. розпочалася російсько-українська війна. Російська федерація, порушуючи норми та принципи міжнародного права, двосторонні та багатосторонні угоди, окупувала Автономну Республіку Крим і Севастополь, а також окремі райони Донецької та Луганської областей. Якщо під час окупації Криму у лютому 2014 р. російські гібридні підрозділи виконали практично усі поставлені завдання до того, як політичні й безпекові інститути України змогли подолати цей штучно створений “інформаційний хаос”, то вже під час спроби окупації Донбасу, коли Україна вже знала, чого можна очікувати від росіян, у липні–серпні 2014 року воєнно-політичне керівництво рф було змушене відмовитися від “чистої” гібридної тактики і перейти до масованого використання регулярних збройних сил, які відкрито переходили російсько-український кордон на Сході для підтримки гібридним і нерегулярним збройним формуванням, що діяли на Донбасі під егідою рф.

Воєнно-політичному керівництву росії знадобилося кілька років, щоб проаналізувати отриманий досвід і виправити допущені помилки, і 2 березня 2019 р. генерал герасімов представив еволюційне продовження теорії гібридної війни, в якому вже були враховані практичні уроки і зроблені відповідні висновки. Новий етап гібридних методик рф опирався більшою мірою на масштабне застосування конвенційних сил у масштабному збройному протистоянні, головною метою якого було досягти переваги над “цивілізованим світом”. Саме це бачення гібридного інструментарію проторувало шлях до повномасштабного вторгнення рф на територію України у 2022 році, реалізуючи на практиці проголошений герасімовим концепт “стратегии активной обороны”, фундаментальною частиною якого був “комплекс упереджуваних заходів по нейтралізації загроз безпеці держави”. Однак повномасштабне вторгнення російських військ в Україну також продемонструвало загальну обмеженість гібридної стратегії кремля: перші дні вторгнення яскраво продемонстрували, що зс рф діють за тим самим шаблоном, як вони діяли у Криму 8 років до того, масштабувавши “кримську операцію” на територію цілої української держави і спираючись цього разу на більшу чисельність власних сил.

Загальна готовність ЗС України до оборони і протидії російським тактичним прийомам (добре засвоєним українськими військовими за 8 років протистояння на Донбасі) дала змогу вже у перші ж дні й тижні війни стратегічно переламати хід вторгнення на користь ЗС України. Подальші успіхи українських захисників опиралися на вже отриманий бойовий досвід та ефективну інтеграцію сучасних систем озброєнь та комплексу заходів військово-технічної допомоги, отриманих від наших Західних союзників, змусили воєнно-політичне керівництво РФ повернутися до більш звичних форм ведення війни – використання власної чисельної переваги на полі бою, тактики терору і масованої пропаганди.

Богачук О.Є.

*Центральне воєнно-наукове управління
Генерального штабу Збройних Сил
України, м. Київ;*

Безбах В.Г., к.і.н., доцент

*Науково-дослідний центр гуманітарних
проблем Збройних Сил України, м. Київ*

ПІДРОЗДІЛИ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ НА ЗАХИСТІ ЧЕРНІГІВЩИНИ У ПЕРШІ ДНІ ШИРОКОМАСШТАБНОГО РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ 24 ЛЮТОГО 2022 РОКУ

Вранці 24 лютого 2022 року російська федерація обстріляла ракетами територію всієї України і уже за кілька годин після початку вторгнення армії рф на територію України, Чернігівщина розпочала перші бої з російськими окупаційними військами. Їх основним завданням на північному напрямку було заволодіння обласним центром та перетворення його на логістичну базу для вторгнення з півночі.

У Сіверському операційному районі ворог зосередив угруповання військ своїх 36-ї та 41-ї армій, що мали 320 танків та 460 бойових броньованих машин. У подальшому угруповання було посилено 90 танковою дивізією зі складу 2-ї армії рф. Дії ворога було спрямовано на швидке захоплення міст Чернігів та Суми з подальшим виходом агресора до

міст Бровари та Бориспіль Київської області з метою блокування та оточення Києва з північно-східного та східного напрямків.

Упродовж першої доби окупантам через раптовість початку воєнних дій вдалося просунути до околиць Чернігова. Але 24 лютого 2022 року на річці Уж поблизу н.п. Великі Осняки та Рівнопілля підрозділи 1-ї окремої танкової Сіверської бригади ОК “Північ” зупинили ворожу колону. Під час бою підрозділи 1 окремої танкової бригади захопили кілька російських танків, а в полон потрапив цілий розвідувальний взвод 74 мотострілецької бригади зс рф.

Місто Чернігів та область обороняло Оперативне командування “Північ”. На позиціях вели бої 1 окрема танкова Сіверська бригада, 58 окрема мотопіхотна бригада імені гетьмана Івана Виговського, 134 окремих батальйон охорони та обслуговування, 21 окремих стрілецький батальйон. Боронили Чернігівщину і 19 ракетна бригада “Свята Варвара”, 169 навчальний центр “Десна” імені князя Ярослава Мудрого, 119 окрема бригада територіальної оборони, 22 окремих батальйон Національної гвардії України, 105 прикордонний загін імені князя Володимира Великого, а також правоохоронці, партизани, волонтери та цивільні люди, які робили навіть неможливе.

Чернігів готувався до оборони та вуличних боїв. Тисячі добровольців ішли до військкомату, щоб долучитися до підрозділів ТрО. Містяни споруджували барикади, протитанкові споруди та “їжаки”, робили коктейлі Молотова тощо.

Стратегічним пунктом була автомобільна розв’язка на Київ та Чернігів біля села Кийнка. Цю позицію під назвою “Спарта” утримували військовослужбовці Чернігівського обласного центру комплектування. Їхнім завданням було не пропустити ворога в Чернігів і блокувати дорогу на столицю. Військовослужбовці Чернігівського обласного центру комплектування свою задачу виконали і не пропустили ворога у напрямку до столиці. Росіяни щодня протягом місяця обстрілювали “Спарту” з танків та артилерії. Під н.п. Городня по ворожій колоні підрозділами ЗС України було завдано ракетного удару та підірвано залізничний ешелон із 56 цистернами пального. Поблизу міста Прилуки знищено танкову роту армії рф разом з особовим складом. Жителі міста Бахмач голіруч кидалися під танки, не даючи їм просуватися далі вперед. Беззбройне населення змусило російські колони відступити від Корюківки та Ічні. Неочікуваний опір підрозділів ЗС України та місцевого населення змусив росіян змінити тактику: вони почали обстрілювати житлові квартали Чернігова. 3 березня окупанти вдарили ракетами по багатоповерховому житловому масиву в центрі міста. Загибло 33 особи, поранено 18. Ворожа авіація атакувала дві школи у н.п. Стара Подусівка та приватні будинки. Загибло 9 та було поранено 4 людини.

5 березня на околицях Чернігова в н.п. Масани було збито ворожий штурмовик Су-34, який бомбив місто. На місці падіння літака було виявлено три авіабомби ОФЗАБ-500, заборонені міжнародним гуманітарним правом. 16 березня о 10 ранку російські війська обстріляли в Чернігові людей, що стояли в черзі за хлібом. Тоді загибло 13 мирних жителів. За добу було вбито 53 людини. Наступного дня окупанти поцілили в цивільних людей, які намагалися брати воду з річок Стрижень та Десна (в місті через пошкодження водопроводів і насосних станцій була відсутня вода), унаслідок чого загибло 14 осіб. Світову громадськість обурили звірства росіян у Бучі Київської області. А на Чернігівщині вони відзначилися створенням концтабору у підвалі школи в селі Ягідному Чернігівського району, що існував 28 днів. Із 3 по 30 березня (стільки тривала окупація Ягідного) загарбники

утримували в підвалі школи без належних умов існування понад 350 місцевих жителів, серед яких було 77 дітей, зокрема п'ятеро немовлят.

ЗС України завадили швидкому просуванню росіян та зламали їхню логістику. Сподіваючись продовжити шлях на Київ, окупанти обходили Чернігів із заходу через село Шестовиця, яке у літопис бойових дій увійшло під назвою “Чернігівська Чорнобаївка”. Упродовж березня колони військової техніки окупантів заходили сюди, щоб переправитися через річку, а артилерія ЗС України знищувала їх вогнем. За даними ОК “Північ”, було знищено близько 40 % з усієї ворожої техніки й особового складу, які заходили в це місце. 9 березня відбувся бій, який став одним з найгероїчніших в обороні Чернігова. Росіяни стали мішенню для української артилерії під час штурмів села Лукашівка (було тимчасово окуповане), при цьому вони зазнали великих втрат у живій силі та техніці.

Наприкінці березня стало зрозуміло, що бліцкриг який планувала росія, остаточно провалився і було оголошено про “зміну цілей” війни – російські війська сконцентрували свої зусилля на Сході України. Північна фортеця вистояла, відтягнувши на себе значні сили російської армії, які так і не дійшли до Києва. 28 березня вони почали відступати, а на 2 квітня переважно вийшли за державний кордон. Окупація військами рф області тривала з 24 лютого до 3 квітня 2022 року. Під ворогом було 564 населені пункти, найбільше їх було в Чернігівському районі. За час облоги та окупації Чернігівщини зафіксовано 658 вбитих цивільних, серед них 23 дитини та 1119 поранених. Зруйновано понад 12 тисяч об'єктів, з них понад 80 % – житлові будинки. 6 березня 2023 року Указом Президента України місту Чернігову було присвоєно почесну відзнаку “Місто-герой України”.

*Бойко О.А., к.держ.упр.
Інститут державного управління та
наукових досліджень з цивільного
захисту, м. Київ*

СИЛИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Аварійно-рятувальні формування, спеціалізовані служби та інші формування цивільного захисту, призначені для проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації надзвичайних ситуацій, відповідно до Кодексу цивільного захисту України становлять сили цивільного захисту. Законом України “Про національну безпеку України” сили цивільного захисту визначені як складова сектору безпеки і оборони та віднесені до сил безпеки держави. З введенням в Україні з 24 лютого 2022 року воєнного стану єдина державна система цивільного захисту розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.02.2022 № 179 переведена та функціонує у найвищій ступені готовності.

Варто відзначити, що вже на початку війни було сформовано необхідні організаційно-правові засади ефективного функціонування як єдиної державної системи цивільного захисту, так і її функціональних та територіальних підсистем, органів і підрозділів цивільного захисту в умовах дії воєнного стану. Цьому сприяло оперативне прийняття впродовж 2022–2023 років Верховною Радою України і Кабінетом Міністрів України близько 120 нових законопроектів та тих, якими внесено необхідні зміни і доповнення до чинної нормативно-правової бази, оновлення відомчої нормативної бази МВС та ДСНС.

Зокрема, внесено зміни до Кодексу цивільного захисту України стосовно визначення додаткових завдань єдиної державної системи цивільного захисту у відбудовний період, затвердження щорічного плану основних заходів цивільного захисту, включаючи заходи у відбудовний період після закінчення воєнних дій, передбачено цільову мобілізацію з метою ліквідації надзвичайних ситуацій державного рівня та їх наслідків, а також у відбудовний період для ліквідації наслідків воєнних дій.

Упродовж дії воєнного стану особовий склад сил цивільного захисту під постійними обстрілами героїчно рятує людей, ліквідовує пожежі, знешкоджує боєприпаси та надає допомогу постраждалому населенню. Всього з початку повномасштабного вторгнення здійснено 126 тис. 55 виїздів на ліквідацію наслідків обстрілів, ліквідовано 17 тис. 99 пожеж, врятовано 4 тис. 384 особи, надано психологічну допомогу 230 тис. 96 особам. Піротехнічними підрозділами ДСНС знешкоджено 454 тис. 827 вибухонебезпечних предметів та 2 тис. 892 кг вибухової речовини, у т.ч. 3 тис. 124 авіаційні бомби. Обстежено територію площею понад 109 тис. 280 гектарів.

В умовах воєнного стану ДСНС посилило взаємодію органів управління та сил цивільного захисту зі Збройними Силами України та правоохоронними органами під час виконання ними завдань за призначенням, здійснюється постійний обмін необхідною для виконання завдань та функцій оперативною інформацією.

Питання функціонування сил цивільного захисту в умовах дії воєнного стану досліджували М. Андрієнко, Я. Балло, П. Волянський, П. Гаман, В. Демчук, О. Жихарев, Р. Климась, Н. Клименко, М. Кулешов, О. Лещенко, В. Ніжник, А. Одинець, О. Сізіков, А. Слюсар, І. Соколовський, Ю. Фещун, А. Фомін, В. Юрченко, О. Ященко та інші.

Сили цивільного захисту під час війни взяли участь у оборонному огляді громадської безпеки та цивільного захисту України на виконання Указу Президента України від 23 грудня 2022 року № 883, за результатами проведення якого розробляється проект Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України, де буде враховано досвід функціонування сил цивільного захисту в умовах дії воєнного стану. Вперше видано Білу книгу цивільного захисту України 2021–2022, навчальний посібник “Дії підрозділів ДСНС України в умовах воєнного стану”.

*Варакута В.П., к.військ.н., доцент
Військовий інститут танкових військ
Національного технічного університету
“Харківський політехнічний інститут”,
м. Харків*

АДАПТАЦІЯ ТАКТИК МИНУЛИХ ВІЙН ДО СУЧАСНИХ ТАКТИК СИЛ ОБОРОНИ УКРАЇНИ В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ

Російсько-українська війна характеризується як артилерійсько-дронна, у якій, за словами Головнокомандувача ЗС України генерала Залужного В.Ф., роль РВіА у вогневому ураженні залишається досить значною, і, залежно від умов, напрямків і районів дій, коливається від 60 до 80% загального обсягу виконуваних завдань. Ворог, оснащений здебільшого застарілими зразками озброєння 80–90-х років минулого століття, застосовує наступальну тактику масованих колон та м'ясних штурмів, притаманну Червоній армії часів

Другої світової війни, що приводило до значних невинуватених втрат. Під час штурмів Сєверодонецька, Лисичанська, Бахмута та Авдіївки ворог використовував тактику “вогневого валу” або “випаленої землі” для захоплення цілі будь-якою ціною, навіть якщо ціль більше не придатна до функціонування. Ефективність, тобто коефіцієнт корисної дії такої тактики різко знижується через співвідношення завищеного кількісного показника до заниженого якісного, що було доведено ще в часи Першої світової війни у битвах під Верденом у 1916 р. та під час німецької наступальної операції “Людендорф” у 1918 р. Щоб компенсувати кількісну перевагу ворога в особовому складі та озброєнні, командування СоУ намагається застосовувати такі способи дій, що сприяють виконанню бойових завдань із максимально можливим збереженням життів воїнів. У статті для видання The Economist – “Сучасна позиційна війна та як у ній перемогти”, генерал Залужний В. Ф., зазначає, що, здобувши умовного паритету з артилерією противника, війна на нинішньому етапі, через суб’єктивні та об’єктивні причини поступово переходить до позиційної форми. Для України з її обмеженими людськими й економічно-промисловими ресурсами такі обставини вкрай не вигідні. Якщо це станеться, для дотримання позитивного співвідношення показника якості до кількості знищеного ворога та запобігання тактичним помилкам при виборі способу дій, варто застосовувати тактики та методи збройної боротьби, основу яких складають перевірені в подібних ситуаціях тактики минулих війн. Наприклад, в умовах панування ворога в повітрі та, враховуючи російські мінні загородження вздовж фронту шириною від 15 до 25 км, доцільно використовувати тактику “методичного прогризання” або “метод корозії”, яку англо-французькі війська застосовували у 1916 р., поступово продавлюючи німецьку оборону під Верденом. Ця тактика передбачає залучення невеликих груп розмінування певних напрямків та атакуючі дії штурмових груп то на одній, то на іншій з них, змушуючи ворога постійно переміщувати свої сили, “розгойдуючи” їх. Головний удар при цьому наноситься на зовсім іншому прихованому напрямку, як це було у 1943 р. у битві за Київ. Для детонаційного розмінування цих територій та руйнування схилів протитанкових ровів ворога, доцільно залучати штурмову авіацію й артилерію, як це практикувалося під час Другої світової війни під Москвою та на курській дузі, а також сучасні РСЗВ, артилерію чи ударні дрони. Виправдала себе тактика розкриття системи ППО противника літальними апаратами-приманками, вперше системно застосованою азербайджанцями у 2020 р. під час конфлікту в Нагірному Карабаху, змушуючи вірмен вмикати РЛС РТВ та ЗРВ, після чого їх знищували БПЛА. Таким чином, практично більшість сучасних тактик за змістом та цілями – це вдосконалені та перевірені практикою тактики минулих війн, які доцільно досліджувати, вивчати та адаптувати до сучасних способів і методів збройної боротьби в російсько-українській війні.

*Веремеєнко Т.Р., доктор філософії
Інститут мистецтвознавства,
фольклористики та етнології імені
М. Т. Рильського НАН України, м. Київ*

ГІБРИДНІ ДІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ (1991–2014 рр.)

Після початку повномасштабної війни Росії проти України Росія показала свої справжні наміри стосовно України. Проте, якщо подивитися на події початку 1990-х років,

то РФ різними гібридними способами намагалася послабити Україну, а потім її знищити. Перші спроби гібридної агресії почалися під час так званої Кримської кризи (1992–1994 рр.), коли росіяни перешкоджали переходу Чорноморського флоту під контроль України, здійснювали паспортизацію мешканців Криму, використовували свою агентуру для дестабілізації суспільно-політичної обстановки на півострові, зокрема “президента” Криму Юрія Мешкова. Хоча обстановку було стабілізовано, проте, було створено підґрунтя для майбутньої агресії та створення плацдарму для ведення війни проти України.

До 2014 року Росія провела низку гібридних спецоперацій проти України для дестабілізації як в середині держави, так і на міжнародній арені, наприклад, конфлікт довкола острова Тузла, так звані газові війни тощо. Після втечі з України В. Януковича та інших представників вищої політичної влади політична вертикаль була дезорганізована та послаблена, чим Росія скористалася. Під час окупації Автономної Республіки Крим та військової агресії на Донбасі РФ, хоча і діяла відкрито, приховувала свої справжні наміри. Після повномасштабного вторгнення в Україну військово-політичне керівництво Росії відкрито проголосило свої цілі – знищення України як держави та її населення. На сьогодні Російська Федерація продовжує вести гібридну війну і проти інших держав, що вимагає єдності зусиль України і країн Заходу для повернення сили міжнародного права та справедливості.

*Гордієнко М.Г., к.політ.н., доцент
Яготинський інститут Приватного
акціонерного товариства «Вищий
навчальний заклад “МАУП”», м. Яготин*

ПРІОРИТЕТИ ВОЄННОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У БОРОТЬБІ З РАШИСТСЬКОЮ ІНВАЗІЄЮ

Вже другий рік російська федерація здійснює загарбницьку експансію на теренах України з метою ліквідації нашої держави. Коли виникає реальна загроза існуванню української нації, гостро постає питання ретельного з'ясування природи функціонування та алгоритмів дій воєнної політики, висвітлення факторів, що сприяють зміцненню обороноздатності сучасної України.

В академічних джерелах воєнна політика визначається як складова частина загальної політики держави, безпосередньо пов'язаної зі створенням військових організацій, підготовкою й використанням засобів збройного, інформаційного, економічного, психологічного насилля для досягнення певних геополітичних цілей. Стратегічні вектори політики в умовах війни мають визначатися сукупністю раціональних ідей, конкретних рішень і практичних дій, спрямованих на створення воєнного потенціалу й досягнення політичних цілей мілітарними засобами. Щоб зберегти свій суверенітет і відновити територіальну цілісність, Україні потрібно розробити воєнну доктрину, спроможна об'єктивно оцінити і реалізувати можливості свого військового потенціалу для адекватної протидії агресору. Вкрай важливо виробити оптимальну стратегію ведення бойових дій, максимально нарощуючи власний потенціал сучасного озброєння. Оскільки військові і людські ресурси противника значно перевищують українські, нам потрібно розширювати коло союзників, налагоджувати постійну взаємодію з ними, щоб успішно протистояти

агресору. Масштабні військові дії потребують великих фінансових ресурсів. Тому важливим пріоритетом воєнної політики є об'єктивне визначення необхідних фінансових потреб для якісного забезпечення обороноздатності країни. Мобілізація потребує системності й кваліфікованості. Держава має всебічно підтримувати військову науку й забезпечувати професійний вишкіл наших воїнів.

Головною метою і стратегічною візією воєнної політики сучасної України є захист національних інтересів держави, перемога рашизму, звільнення своїх територій і формування надійних механізмів безпеки. Стрімка динаміка глобалізованого світу суттєво змінює формати війни. Сучасна війна – це симбіоз класичної, інформаційно-технологічної, кібернетичної, психологічної, партизансько-терористичної та іншої диверсійної діяльності. М. Лазарович зауважує, що гібридна війна, яку російська федерація розпочала проти України, поєднує такі різні типи і способи її здійснення, як безпосередні та приховані військові операції з використанням розвідувально-диверсійних і батальйонних тактичних груп збройних сил рф; артилерійські обстріли з території росії українських військових об'єктів... та використання наших теренів як полігона для випробування нових видів зброї, методів і засобів ведення війни; розбудова на українській території розгалуженої агентурної мережі спецслужб рф; партизанські методи боротьби з залученням до них антиукраїнських сил із місцевого населення, криміналітету, російських найманців та забезпечення їх зброєю, боєприпасами, технікою, паливом тощо; нехтування з боку агресора міжнародних норм ведення бойових дій та дотримання угод; використання впливу проросійського лобі в Україні та підконтрольних Росії структур на зразок УПЦ МП; здійснення терористичних актів; послуговування енергоресурсами як інструментом політичного впливу; руйнування економічного потенціалу, інфраструктури та системи життєзабезпечення українського суспільства; дестабілізація суспільно-політичної ситуації в державі; інформаційно-психологічні засоби деморалізації військовослужбовців і цивільного населення, дезінформування, маніпулювання медіа простором; гуманітарна експансія, спрямована проти української мови, історії, культури, церкви; дипломатичний тиск, дискримінація українських органів державної влади та загалом України у світі, блокування євроінтеграційних процесів.

Соціально-економічні й технічні засади військової політики у великій мірі визначаються ситуацією на міжнародній арені, готовністю підтримати боротьбу українців з путінською агресією ключовими державами світу. Тобто український успіх на фронті напряду корелюється з наданням різних видів озброєння нашими союзниками. Мотивація активної військової підтримки України демократичним світом обумовлюється усвідомленням більшістю цивілізованих країн того, що російського монстра зупинити можна лише мілітарною силою.

Даценко Г.Г.

Іміджево-видавничий центр

Національної гвардії України, м. Київ

НАЦІОНАЛЬНА ГВАРДІЯ УКРАЇНИ У ВІДСІЧІ ТА СТРИМУВАННІ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Історія має бути чесною. Особливо – воєнно-історична наука. Хоча саме тут є найбільша спокуса закамуювати свої прорахунки та гіперболізувати особистий внесок у

досягнення звитяг. Бо у перемоги багато батьків, а от поразка завжди буде сиротою. Найбільш об'єктивно висвітлюються воєнні події саме по гарячих слідах, а не тоді, коли вже визначиться, у чиїх інтересах слід подавати результати воєн чи конфліктів. Тому протягом 2020–2021 років у Національній гвардії України проводилась воєнно-історична робота зі збору, обробки, класифікації матеріалів, присвячених участі Головного управління, оперативно-територіальних об'єднань, з'єднань та військових частин НГУ у захисті незалежності, суверенітету і територіальної цілісності України під час гібридної війни 2014–2021 років. Підготовлена книга під назвою “Бойовий шлях Національної гвардії України”. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в нашу державу відтермінувало видання цього дослідження на 2 роки. Сьогодні вирішені усі питання щодо його публікації.

Збірка побудована відповідно до структури НГУ та визначених їй Законом України місця і завдань у системі сил оборони України.

Розділ I присвячений діяльності Головного управління НГУ щодо організації керівництва військами, їх матеріально-технічного, соціально-психологічного, медичного забезпечення під час виконання завдань за призначенням. Особовий склад ГУ НГУ брав безпосередню участь у районі бойових дій. Загинули Герой України генерал-майор Сергій Кульчицький та полковник Юрій Бойко.

Розділи II, III, IV, V, VI надають інформацію про участь у бойових діях на сході України особового складу оперативно-територіальних об'єднань НГУ, а саме: розблокуванні Харківської обласної державної адміністрації, звільненні Слов'янська, Маріуполя, боях під Іловайськом, Дебальцевим, у захисті Луганська, Щастя, Донецького аеропорту та інших населених пунктів і важливих об'єктів.

Розділи VII та VIII висвітлюють виконання завдань за призначенням та участь у бойових діях особового складу військових частин з охорони особливо важливих державних об'єктів, атомних електростанцій, дипломатичних представництв та військових частин прямого підпорядкування.

Розділ IX присвячений діяльності Асоціації ветеранів внутрішніх військ та НГУ в інтересах виконання Національною гвардією України завдань за призначенням.

У розділі X публікується список 193 військовослужбовців НГУ, які загинули під час гібридного протистояння з Російською Федерацією та їхніми поплічниками з ОРДЛО.

Збірка матеріалів містить понад 1000 фотографій з місць бойових дій та виконання службових завдань, управлінської діяльності, інформацію про Героїв України, фото усіх загиблих та нагороджених згідно з указами Президента України, діяльність волонтерів та ветеранських осередків.

Кропітка щоденна воєнно-історична робота, збір, узагальнення історичних фактів та подій – основа правдивої історії, підґрунтя для глибокого аналізу, досліджень та висновків щодо героїчного минулого майбутніми поколіннями українських істориків.

Воєнно-історична робота потребує якісної підготовки кадрів для її ведення, обміну досвідом та матеріалами проведених досліджень на сторінках “Воєнно-історичного вісника” науково-дослідного центру воєнної історії Національного університету оборони України.

*Дембіцький В.М.,
Герасименко О.В.,
Євсєєв І.Г.*

*Науково-дослідний центр гуманітарних
проблем Збройних Сил України, м. Київ*

ІСТОРІЯ ОБОРОНИ АВДІЇВКИ (10.10.2023–10.11.2023)

У ході повномасштабної збройної агресії рф проти України російські загарбники безуспішно намагаються захопити Авдіївку. Вони розглядають це місто як важливий плацдарм для здійснення вогневого контролю з панівних висот північних околиць Донецька та Ясинуватої, південних околиць Горлівки та виходу на адміністративні кордони Донецької області. На Авдіївському напрямку з 2014 року Сили оборони України побудували потужну інженерну мережу фортифікаційних споруд. З початку повномасштабного вторгнення в Україну окупанти систематично ведуть навколо міста наступальні дії, застосовують тактику його обходу з флангів.

10 жовтня 2023 року російські війська розпочали наступ на Авдіївку широким фронтом. Атаки на місто відбулись одночасно з кількох напрямків з масованим застосуванням ворожої авіації, артилерії та бронетехніки. Загарбник націлився на розтягнуті і менш укріплені, порівняно з фронтальним виступом, фланги Авдіївки. Задум противника полягав у тому, щоб ударами з півночі та півдня спробувати взяти місце в кільце та під загрозою повного його оточення змусити Сили оборони України відступити. Для свого наступу противник задіяв угруповання чисельністю понад 20 тис. осіб, а згодом за два тижні це угруповання було збільшено майже до 40 тис. осіб. Удар головних сил ворога було націлено для оточення міста з півночі у напрямку від Красногорівки на Степове і Бердичи, взяття під вогневий контроль траси 0542 та захоплення “Авдіївського терикону” – плацдарму для подальшого наступу на місцевий коксохімічний завод. Для оточення Авдіївки з південного напрямку ворог спрямував свій наступ з Водяного через Северне й Тоненьке на Орлівку з додатковим наступом полями біля Первомайського.

Під час наступу російські війська постійно проводили безперервні штурмові дії, одночасно вводячи у бій значні сили. Деякі взводні опорні пункти українських захисників атакували колони до 30 одиниць бронетехніки з десантом. Українська оборона зустріла противника організованим вогнем, він зазнав важких втрат. Наприкінці жовтня в атаках загарбників вже стала переважати піхота, так як більшість бронетехніки, накопиченої для штурму, було знищено оборонцями міста в перші дні наступу. Ворог почав кидати у “м’ясні штурми” підрозділи “Шторм-Z”, що складаються переважно з колишніх в’язнів. За кілька днів бойових дій їх безповоротні втрати становили від 40 до 70 % без досягнення будь-якого результату. Окупанти безуспішно намагаються захопити промзону коксохімічного заводу, щоб оточити місто. При цьому українські воїни героїчно, мужньо і стійко тримають оборону Авдіївки, завдаючи противнику нищівних втрат. Так, під час оборонних боїв з 10 жовтня по 10 листопада 2023 року захисники Авдіївки знищили понад 100 ворожих танків, 250 інших бронемашин, близько 50 артилерійських систем та 7 літаків Су-25. Загальні втрати противника у живій силі склали близько 10 тис. осіб.

Отже, за місяць запеклих боїв на Авдіївському напрямку українські оборонці втримали фланги та панівні висоти навколо міста, завдавши при цьому ворогу численних втрат, що

значно підірвало його наступальний потенціал. Оборона Авдіївки та її околиць увійде в історію як одна із найскладніших операцій російсько-української війни зі стримування ворожого наступу.

*Єзерський М.Р., к.і.н.,
Соколюк С.М., к.і.н., доцент
Національний університет оборони
України, м. Київ*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПІДРОЗДІЛІВ СИЛ СПЕЦІАЛЬНИХ ОПЕРАЦІЙ ЗС УКРАЇНИ НА МОРСЬКИХ ТА РІЧКОВИХ АКВАТОРІЯХ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

З початком широкомасштабного вторгнення росії в Україну військові частини та підрозділи Сил спеціальних операцій (ССПО) Збройних Сил (ЗС) України виконують бойові завдання як на суші, так і на воді. Найбільш яскравими, що знайшли відображення у відкритих джерелах, стали кілька наступних епізодів.

Уночі 7 липня 2022 р. під час битви за острів Зміїний була проведена спецоперація “Зміїний”. У ході операції висаджені за кілька кілометрів зі швидкісних катерів бойові плавці 73-го морського центру СпП імені кошового отамана Антіна Головатого ССПО ЗС України на підводних транспортувальниках дісталися острова, де за допомогою спеціального спорядження обстежили прибережну зону на наявність протичовнових та протидесантних мін та визначили прохід для човнів основної групи – інженерів, які розчистили прохід від мінних загороджень та пасток для решти групи. З виходом на плато острова група оглянула місцевість, фіксувала та збирала дані про техніку, озброєння та матеріально-технічні засоби противника, завезені ним на острів. На завершення місії зведена група ССПО встановила українські прапори у різних частинах острова та у повному складі неушкодженою повернулася на базу. Планування та керівництво операції здійснювало командування 73-го МЦ СпП ССПО ЗС України, бійці якого склали основну частину зведеної групи, до якої також увійшли інженери 59-ї окремої мотопіхотної бригади (омпбр), бійці Головного управління розвідки (ГУР) МО України та 801-го окремого загону боротьби з підводно-диверсійними силами і засобами ВМС ЗС України. Таким чином, 7 липня українські військові повернули острів під контроль нашої держави.

Згодом, 13 липня, була проведена спецоперація “Острів”, під час якої силами СпП було розгромлено антидронову групу противника, розміщену на одному із островів у нижній течії р. Дніпро. Так, із виявленням БпАК позиції противника та невідоме обладнання, що значно погіршувало роботу засобів повітряної розвідки Сил оборони. Відтак, було прийнято рішення висунутися бойовій групі та знищити розрахунок цього засобу та у подальшому взяти під контроль острів. Після детального планування бойова група 73-го МЦ СпП ССПО висунулася вночі на двох човнах у район виконання завдання до острова. На світанку спецпризначенці висунулися у район проведення вогневого нальоту, де їх дії корегувалися зі штабу та супроводжувалися екіпажем БпАК. Спровокувавши відкриття вогню противником, було візуально визначено його вогневі позиції та, наблизившись до них на відстань 15–20 м, здійснено ураження противника з використанням стрілецької зброї, важкого озброєння та

БПАК в умовах його активної протидії, у результаті було знищено один човен противника і ще один – пошкоджено, а також знешкоджено п'ять російських окупантів.

Каскад островів між лівим і правим берегами Дніпра на Херсонщині став “сірою зоною”, оточеною водою, та місцем, де взимку кілька місяців поспіль українські військові та російські окупанти вели “тиху війну” за перевагу на Дніпрі. Противник намагався проводити розвідку, мінувати територію, облаштував позиції, спостережні пости, використовував дрони для ведення спостереження. У таких умовах бійці ССП ще взимку провели на одному із островів Дніпра вдалу операцію із засідки, під час якої була знищена бойова група окупантів з човном.

Після підриву греблі Каховської ГЕС 6 червня 2023 р. та розливу води на Херсонщині десятки окупантів залишилися відрізаними на затоплених позиціях. Підрозділ ССП, отримавши інформацію про одну з таких груп противника, оточених водою, вирішив узяти окупантів у полон. В умовах вогневого впливу противника по човнах військовослужбовці підрозділу ССП захопили п'ятеро ворожих бійців і завантажили їх на човни. Попри вогонь противника, усіх полонених доставили живими до свого узбережжя. Воїни ССП України під час місії не постраждали, а п'ятеро російських окупантів, врятованих воїнами ССП, поповнили обмінний фонд України.

Таким чином, аналіз прикладів бойового застосування підрозділів морського центру Сп ССП ЗС України у російсько-українській війні показав, що:

1. Сили СпО активно та успішно застосовуються як на суходолі, так і на морі та річках (на прибережних ділянках).
2. Основними формами застосування підрозділів СпП (СпО) є бойові та спеціальні дії.
3. До найефективніших способів виконання завдань підрозділами СпП (СпО) варто віднести використання безпілотних літальних апаратів тактичної ланки для спостереження за об'єктами, використання дронів-камікадзе для завдання ураження противнику, проведення засідок, нальотів, наступальних й оборонних боїв обмеженого характеру, штурмових дій.
4. Можливість проведення аеророзвідки за визначеними об'єктами збільшує спроможність та ефективність дій групи СпО з виявлення сил і засобів противника.
5. Спостерігається тенденція збільшення впливу ССПО у збройній боротьбі, що впливає на характер їх бойового застосування.

Змієвський Г.А.,

Пугач В.В.

Військово-юридичний інститут

*Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, м. Харків*

ЗАСТОСУВАННЯ ТАКТИКИ ПРОНИКНЕННЯ (ІНФІЛЬТРАЦІЇ) НА ПРИКЛАДІ ХАРКІВСЬКОЇ НАСТУПАЛЬНОЇ ОПЕРАЦІЇ

В умовах сучасної війни неможливо досягти суттєвого успіху в бою без застосування нових тактичних прийомів і способів дій, а також урахування основних положень доктринальних документів збройних сил держав-членів НАТО.

У серпні 2022 року Сили оборони України отримали оперативне завдання рішучими наступальними діями прорвати оборону й розгромити угруповання противника у районі

населених пунктів Балаклія, Ізюм, Шевченкове та Куп'янськ, відтіснити противника від міста Харкова до державного кордону з Російською Федерацією.

Операція розпочалася 6 вересня 2022 року. Атакувавши позиції противника малими підрозділами на широкому фронті, Сили оборони України не викликали занепокоєння російського командування, яке протягом перших годин наступу не сприймало повідомлення з лінії зіткнення як інформацію про масштабну наступальну операцію. Застосовуючи таку форму наступального маневру як проникнення (інфільтрація), проникаючи невеликими високомобільними групами через прогалини в позиціях противника, дезорганізуючи тил ворога підрозділи, Збройних Сил України упродовж першої доби наступу прорвали російську оборону в районі населеного пункту Балаклія, оволодівши трьома ротними опорними пунктами противника. Цей тактичний епізод підтверджує доцільність використання проникнення (інфільтрації) для підтримки інших форм маневру, в даному випадку – прориву.

При цьому, варто підкреслити, що успішне проникнення (інфільтрація) стало можливим завдяки слабко підготовленій обороні, відсутності суцільної лінії фронту противника, його послабленню у зв'язку з частковою передислокацією сил і засобів на інші напрямки.

Після прориву лінії оборони у районі Балаклії, здійсненого механізованими бригадами, у пролом, що утворився, були кинуті не танкові частини, а мобільні підрозділи Десантно-штурмових військ на легкій і швидкісній техніці на зразок НММВВ. Далі наступ розвивався у двох напрямках – на Куп'янськ та Ізюм.

Отже, виходячи з такої тактики дій, проникнення (інфільтрація) продовжувалося й після здійснення прориву. Побудова бойового порядку тактичних груп, виконуючих маневр, при якому попереду рухаються невеликі мобільні групи на легкій швидкісній техніці, забезпечувала прихованість і максимальну швидкість просування, враховувала вимоги доктринальних документів збройних сил держав-членів НАТО.

Застосування тактики проникнення (інфільтрації) надало можливість забезпечити настільки високий темп наступу, що противник не міг отримати підкріплення, був відрізаний та ізольований під психологічним тиском.

Остерігаючись оточення, підрозділи військ противника поспіхом залишили місто Ізюм. Того самого дня Збройні Сили України увійшли до міста Куп'янськ. Станом на кінець доби 10 вересня 2022 року Сили оборони України просунулися углибину оборони противника до 70 км, звільнивши понад 3000 квадратних км території. Це переважало сукупні територіальні здобутки ворога за попередні п'ять місяців війни (квітень-серпень).

12 вересня Сили оборони України витіснили підрозділи противника за лінію державного кордону. Того самого дня вони звільнили населені пункти Богородичне й Святогірськ на півночі Донецької обл., загалом повернувши понад 300 населених пунктів та очистивши від ворога 3800 кв. км території держави, на яких мешкає понад 150 тисяч громадян України.

*Іваненко С.М., доктор філософії
Національний університет оборони
України, м. Київ*

ГІБРИДНА ЕКСПАНСІЯ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ: ТЕНДЕНЦІЇ, ФОРМИ, СПОСОБИ (2014–2018 рр.)

Росія постійно впливала на ситуацію в Україні з метою розхитування основ національної державності та зміцнення своїх позицій. Цей вплив особливо посилювався у 2014 р. Тут використовувався не стільки військовий, скільки інформаційно-психологічний тиск на свідомість наших громадян. Проте концептуальні рамки російської доктрини гібридної експансії були окреслені у доповіді начальника генштабу зс рф, генерала армії В. Герасимова “Основні тенденції розвитку форм і способів застосування Збройних Сил, актуальні завдання воєнної науки щодо їх удосконалення” на загальних зборах Академії воєнних наук (АВН) у січні 2013 року. Він наголосив, що у ХХІ столітті простежується тенденція стирання відмінностей між станом війни і миру. Війни вже не оголошуються, а розпочавшись, йдуть не за звичним нам шаблоном. А саме, вплив здійснюється, насамперед, на формування проросійських настроїв населення та війська.

Росія активно використовує проти України внутрішній і зовнішній види впливу. Впливові політики та партії (а якщо вони не впливові, Росія все одно подає їх як впливових у власних ЗМІ) підтримують точку зору Росії, намагаючись тиснути на Україну. Назвемо цей феномен створенням і активацією союзників як всередині країни, так і в світі. Британський військовий аналітик Р. Торнтон вважає, що російський інформаційний продукт розрахований впливати на розум. Однак ті, на кого впливають, мають бути відповідно підготовленими. Москва є у вигоді стосовно цієї умови, оскільки держави, що раніше були частиною Радянського Союзу, мають велику кількість етнічних росіян і російськомовних громадян. Ці російські меншини в таких країнах, як Україна, країни Балтії, Молдова та Грузія є принциповою ціллю сьогоденної кампанії інформаційної війни Москви.

Аналіз розвитку ситуації навколо України дає всі підстави стверджувати, що у період 2014–2018 рр. наша держава зіткнулася саме з потужним інформаційним впливом. Це підтверджується особливостями розвитку воєнного конфлікту, відмінною ознакою якого є відсутність прямих бойових зіткнень регулярних військ та існування змови держави-агресора з недержавними формуваннями, котрі діють на території України: загонами бойовиків, “козацтва”, місцевого криміналітету, групами місцевого населення сепаратистського спрямування (колабораціоністами).

Характерними особливостями гібридної війни є те, що основою її ведення стає інформаційно-психологічна складова, а основним об’єктом впливу в цій війні є не війська противника, а населення, яке “визволяється”. Завдання і метод такої війни – спонукання громадян до зради власній державі та підтримки агресора. Також задіюються всі засоби для формування бажаної для загарбника картини подій у сприйнятті міжнародної громадськості.

Сьогодні гібридна війна розгорнута на усіх можливих напрямках. Це не лише інформаційна війна, а й одночасно мережецентрична, кібернетична, економічна, екологічна, репутаційна, смислова, людська. На неї мають працювати всі, хто має вплив на населення: лідери світових держав, політики, вчені, актори, письменники, режисери, інтернет блогери. Військові дії задають лише фон для більш масштабної війни в людському розумі.

*Капочкіна М.Б., к.т.н.
Науково-дослідний центр Збройних Сил
України “Державний океанаріум”
Інституту Військово-Морських Сил
Національного університету “Одеська
морська академія”, м. Одеса*

ОЗНАКИ ІМПЕРСЬКОГО ХАРАКТЕРУ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

На поточному етапі існування людства відбувається поступовий перехід від індустріального до постіндустріального (інформаційного) етапу розвитку суспільства. Тобто, конкуренція за ресурси перестає бути актуальною. Якщо війни в індустріальну епоху відбувалися за ресурси, то у поточний історичний період ресурси забирають винятково фінансовими інструментами. Таким чином діє, наприклад КНР, захоплюючи ресурсну базу країн економічним шляхом. Сучасна війна росії проти України має всі ознаки війни за ресурси, тобто війни минулої індустріальної епохи. Штучне економічно неефективне та науково необґрунтоване волюнтаристичне повернення до минулого у формі проявів імперських намірів керівництва рф підтвержене агресивною поведінкою росії у відношенні до сусідніх країн. У першу чергу це стосується країн, що входили у СНД, у другу – до країн, що входили у СРСР і у третю чергу – країн, що входили до “Варшавської угоди”. Незважаючи на те, що росія втратила статус імперії, протягом останніх 20-ти років, неочікувано, всупереч статусу федеративної президентсько-парламентської республіки, декларується імперська доктрина, яка зафіксована публічним запитанням Путіна: “де кордони Росії?” та його ж відповіддю: “у Росії немає кордонів”. Враховуючи це, виникає питання, для чого росії статус імперії? Таким чином росія декларує бажання мати право на історичну місію територіального розширення. Однак загальновідомо, що імперія управляється одноосібно монархом з наслідуванням влади. Тоді виникає друге питання: чи має росія науково обґрунтовані можливості повернути статус імперії? Відповідь на це питання – ні. Принцип наслідування влади у росії неможливий інституційно, тобто у росії тривіальна диктатура, і зі смертю диктатора час існування диктатури закінчується миттєво.

Загальновідомо, що континентальні імперії, якою прагне стати росія, у відношенні сусідніх держав здійснюють плани поступового захоплення, а у віддалених країнах розгортають процеси руйнування державного управління, реалізуючи політику підкупу керівників найвищого рівня. Під час президентства Віктора Ющенка Україна вперше почала позбуватися свого колоніального минулого, і рф розпочала масову експансію власної агентури у кадровий склад керівництва держави Україна. Це відбулося у повній відповідності суті імперської доктрини росії. У доповіді виконано аналіз бойового досвіду боротьби з впливом рф на бойові частини ЗС України, підрозділи територіальної оборони, на мережу приватних охоронних структур, на участь в інформаційній війні проти України церков МП.

*Кидонь В.І., к.і.н.
Національний університет оборони
України, м. Київ*

ВІЙСЬКОВА АДМІНІСТРАЦІЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ ВІЙСЬКОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВОЮ

У зв'язку з широкомасштабною збройною агресією росії проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 року, Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 в Україні було введено воєнний стан.

На територіях, на яких введено воєнний стан, для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення разом із військовим командуванням запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян, відповідно до Закону України “Про правовий режим воєнного стану” можуть утворюватися тимчасові державні органи – військові адміністрації.

Військові адміністрації населених пунктів утворюються в межах територій територіальних громад, у яких сільські, селищні, міські ради та/або їхні виконавчі органи, та/або сільські, селищні, міські голови не здійснюють покладені на них Конституцією та законами України повноваження, у т.ч. унаслідок фактичного саморозпуску, самоусунення від виконання своїх повноважень, фактичного невиконання повноважень, припинення повноважень згідно з законом.

На відміну від військових адміністрацій населених пунктів, при утворенні військової адміністрації у районі чи області їх статусу набувають, відповідно, районні, обласні державні адміністрації, а голови районних, обласних держадміністрацій набувають статусу начальників відповідних військових адміністрацій. Таким чином, уже існуючі органи державної влади наділяються новими повноваженнями, набуваючи іншого статусу.

За пропозицією Генерального штабу Збройних Сил України або відповідної обласної державної адміністрації Президент України призначає та звільняє з посади начальника військової адміністрації.

Військові адміністрації населених пунктів формуються з військовослужбовців військових формувань, осіб рядового і начальницького складу правоохоронних органів, служби цивільного захисту без виключення зі списків особового складу, а також працівників, які уклали трудовий договір. У разі набуття районною, обласною державною адміністрацією статусу відповідно районної, обласної військової адміністрації посади державних службовців у таких адміністраціях можуть замінюватися військовослужбовцями військових формувань, особами рядового і начальницького складу правоохоронних органів, служби цивільного захисту, без виключення зі списків особового складу.

Свої повноваження військові адміністрації населених пунктів, районні, обласні військові адміністрації здійснюють протягом дії воєнного стану та 30 днів після його припинення чи скасування. На виконання визначених завдань Київська міська військова адміністрація здійснює заходи щодо:

підготовки міста до оборони, надання допомоги військовим частинам та підрозділам щодо створення системи інженерних загороджень, облаштування фортифікаційних споруд та позицій;

організації інфраструктурного забезпечення сил оборони міста Києва в частині відповідальності Київської міської військової адміністрації;

організації взаємодії між структурними підрозділами Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) та військовими частинами і підрозділами угруповання сил і засобів оборони міста Києва;

організації заходів щодо проведення мобілізаційної підготовки та мобілізації і контролю за їх здійсненням;

організації та контролю за виконанням завдань із підготовки до передачі та передачі транспортних засобів і техніки військовим формуванням під час мобілізації;

організації забезпечення громадського порядку та безпеки цивільного населення;

здійснення контролю за дотриманням правового режиму воєнного стану, забезпечення життєдіяльності міста.

Кім В.В.

Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИКОРДОННИХ ПІДРОЗДІЛІВ НА ДЕРЖАВНОМУ КОРДОНІ УКРАЇНИ У СТАБІЛІЗАЦІЙНИХ ДІЯХ У 2014 РОЦІ

Загострення воєнно-політичної обстановки в Україні у 2014 році, агресія Російської Федерації та окупація нею Автономної Республіки Крим сприяли виникненню збройних конфліктів на окремих територіях Донецької та Луганської областей. За таких умов безпекового середовища України державний кордон став стратегічним об'єктом, що потребував захисту та стабілізації обстановки у прикордонних регіонах держави. Для цього підрозділи охорони державного кордону Державної прикордонної служби України (далі – прикордонні підрозділи) виконували низку непритаманних раніше, специфічних завдань, зміст яких визначався умовами та потребами для забезпечення прикордонної безпеки. Завдання прикордонних підрозділів мали такі особливості:

завдання були спрямовані на запобігання незаконному переміщенню через державний кордон осіб, транспортних засобів та вантажів не лише шляхом припинення незаконних перетинів кордону, а й спроб переміщення в пунктах пропуску зброї, боєприпасів та інших засобів диверсій. Виконання таких завдань сприяло вчасному виявленню осіб, причетних до терористичної діяльності, та засобів терору, що сприяло зменшенню кількості випадків проникнень на територію України незаконних збройних формувань;

в умовах загострення обстановки, виникнення реальної загрози здійснення збройних провокацій на державному кордоні України важливим завданням для прикордонних підрозділів було не лише забезпечення безпеки державного кордону, а й об'єктів критичної інфраструктури держави. Для цього прикордонні підрозділи у прикордонних регіонах України проводили заходи щодо протидії диверсійно-розвідувальним групам та іншим проявам розвідувально-підривної діяльності;

прикордонні підрозділи брали участь у заходах із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії проти України, протимінної діяльності, заходах із відновлення територіальної цілісності держави.

Крім того, важливо зазначити, що прикордонні підрозділи досить ефективно взаємодіяли із іншими складовими Сил безпеки і оборони держави, зокрема підрозділами Збройних Сил України та Національної гвардії. Ця співпраця була ключовою для стабілізації та нормалізації обстановки на державному кордоні України, запобігання виникненню кризових ситуацій воєнного характеру, нейтралізації та ліквідації реальної загрози здійснення збройних та інших провокацій на державному кордоні, недопущення масового переходу державного кордону з території суміжних держав.

На основі аналізу досвіду застосування прикордонних підрозділів у 2014 році у стабілізаційних діях у межах Луганської та Донецької областей встановлено, що їх оперативно-службові дії характеризувалися високою результативністю.

Отже, застосування прикордонних підрозділів на державному кордоні у стабілізаційних діях у 2014 році мало важливе значення для забезпечення національної безпеки та територіальної цілісності України. Оперативно-службові дії прикордонних підрозділів у взаємодії із іншими підрозділами Сил безпеки і оборони України забезпечили недоторканість державного кордону, захист об'єктів критичної інфраструктури та виконання інших завдань для стабілізації обстановки у прикордонні.

Климчук І.О., к.пед.н.,

Куліда І.М.

*Національний університет оборони
України, м. Київ*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕІНТЕГРАЦІЇ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

За час російсько-української війни та з появою перших демобілізованих за станом здоров'я військових проблема забезпечення потреб ветеранів актуалізувалася в усіх сферах життєдіяльності суспільства. Цей процес сьогодні продовжує набувати нових масштабів.

Проведені у період 2014–2022 рр. дослідження свідчать про те, що ветерани в Україні стикаються з численними труднощами під час повернення до цивільного життя. Саме визначення “перехід від військової кар’єри до цивільного життя” означає зміну статусу з військовослужбовця на цивільну особу, перехід від служби до статусу колишнього учасника бойових дій або військовослужбовця у відставці. Проте для багатьох людей – це складний досвід, саме тому у збройних силах нині часто застосовують окрему політику і програми на підтримку цього процесу. Попри масштабну підтримку з боку держави, ветеранам і досі складно отримати ті чи інші послуги, що зумовлює відчуття маргіналізованості й байдужості до їхніх проблем.

Визначення статусу ветерана в Україні тісно пов'язане з визначенням критеріїв, за якими людині належить отримувати пільги та послуги та за якими вона, власне, отримує до них доступ. Те, як визначений статус ветерана, має прямий вплив на формування подальшої державної політики й на практичну діяльність, для яких будуть визначені критерії отримання реінтеграційної допомоги.

Відповідно до записки для Генеральної Асамблеї (А/С.5/59/31, травень 2005 р.), реінтеграція – це процес надання цивільного статусу колишнім учасникам бойових дій і забезпечення їхнього сталого працевлаштування та доходу. Це, за своєю суттю, соціально-економічний процес із відкритими часовими межами, який зазвичай відбувається у громадах

на місцевому рівні. Він є частиною загального розвитку країни та відповідальності держави, і часто вимагає довгострокової зовнішньої допомоги.

Таким чином, перехід від військового до цивільного життя є важливим етапом у житті кожного ветерана і частиною процесу їх повернення в суспільство після служби. Цей період нерідко включає значні проблеми: від психологічної адаптації до впорядкування практичних аспектів. Все це вимагає сприятливого підходу, сильного соціального зв'язку та ретельного планування. На сьогодні в державі відсутня єдина комплексна система переходу від військової служби до цивільного життя. Однак із правильними засобами та ресурсами ветерани можуть успішно пройти цей процес і побудувати продуктивне цивільне життя.

*Конопка В.М., к.і.н.,
Таранець С.В., доктор філософії
Центр досліджень воєнної історії
Збройних Сил України, м. Київ*

ПЕРІОДИЗАЦІЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ ПОВІТРЯНОГО НАПАДУ ЗБРОЙНИМИ СИЛАМИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ УПРОДОВЖ ПЕРШОГО РОКУ ШИРОКОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ

Досвід ведення бойових дій під час широкомасштабного вторгнення рф в Україну засвідчив, що одним із найвагоміших елементів нападу противника було широке застосування авіації, крилатих та балістичних ракет повітряного, морського та наземного базування, авіаційних бомб та ударних безпілотних літальних апаратів дальньої дії.

З огляду на пріоритетність цілей повітряного нападу зс рф періодизацію застосування засобів повітряного нападу можна представити згідно наступних етапів:

I етап: Стратегічний повітряний удар (наступ) (лютий–березень 2022).

Пріоритетні цілі: аеродроми базування авіаційних засобів, позиції підрозділів ППО (РТВ, ЗРВ), арсенали, склади, бази, місця зберігання БП, ПММ, ОВТ та іншого військового майна, місця розміщення, розгортання та підготовки військових частин та підрозділів (ППД, райони зосередження, навчальні центри, полігони, ТЦК та СП), об'єкти управління (штаби та командні пункти).

II етап: Ураження економічно-промислового потенціалу та логістичного забезпечення України (квітень–вересень 2022).

Пріоритетні цілі: оборонна промисловість, цивільна промисловість, логістичне забезпечення (об'єкти залізничної інфраструктури, шляхопроводи, мости та інші інженерні споруди).

III етап: Стратегічний наступ на об'єкти Об'єднаної енергетичної системи України (жовтень 2022 – лютий 2023).

Пріоритетні цілі: енергетична система України.

Спільною для усіх трьох етапів повітряного нападу зс рф була фронтова підтримка засобами повітряного нападу військ (сил) у тактичній глибині по лінії бойового зіткнення.

Отже, упродовж першого етапу повітряного нападу (лютий–березень 2022 р.), зважаючи на тактику маневреної оборони, розосередженість сил і засобів українських військових частин та підрозділів, завдати значних втрат Силам оборони України та втрати ними бойових спроможностей агресору не вдалося. Під час другого етапу (квітень–вересень

2022 р.) зс рф почали наносити ракетні та бомбові удари по об'єктах критичної інфраструктури. Характерною особливістю третього етапу (жовтень 2022 – лютий 2023 р.) стало завдання систематичних масованих (здебільшого комбінованих) ударів ракетами та ударними БпЛА дальнього радіуса дії з метою повного руйнування критичної енергетичної системи України.

Котилевський О.О.

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОСІЙСЬКОЇ ЕКСПАНСІЇ В УКРАЇНІ (1991–2023)

Історичний досвід двосторонніх відносин між Україною та Російською Федерацією (РФ) у 1991–2023 рр. свідчить, що остання постійно намагалася унеможливити становлення незалежної європейської держави Українського народу. Для досягнення цього Росія проводила експансію (лат. *expansio*, розширення, поширення; поширення політичного, економічного, культурного, релігійного, військового та ін. впливу), чим завдавала значної шкоди національній безпеці України. Аналіз літератури і джерел, а також результати проведеного нами дослідження за цією темою дав змогу виокремити кілька періодів у процесі російської експансії в Україні в означений період.

Перший період, 26 серпня 1991 р. – 29 вересня 2003 р., розпочався з оголошення прес-секретарем президента РРФСР П. Вощановим за дорученням Б. Єльцина права Росії порушувати питання перегляду державних кордонів колишніх республік СРСР, якщо вони не будуть співіснувати у межах єдиного “союзного” простору, характеризується подальшим оформленням територіальних претензій до України рядом постанов вищих державних органів, зокрема щодо зміни статусу Криму і Севастополя як українського, встановленого у 1954 р., початком реалізації сценарію “федералізації” України через проросійські політичні партії і рухи, а також певним призупиненням експансії в Україні через значні кризові внутрішньополітичні й економічні проблеми, які Росія змушена була вирішувати у 1990-х рр., що сприяло міжнародному визнанню України у світовій спільноті як рівноправної держави та підписанню між сусідніми державами міжнародних договорів про дружбу, співробітництво, партнерство та українсько-російський державний кордон.

Другий період, 29 вересня 2003 р. – 20 лютого 2014 р., характеризується початком конфлікту навколо о. Коса Тузла, коли Росія вперше вдалася до застосування силових засобів проти України задля захоплення контролю над Керченською протокою, відкритою експансією в Україні після Помаранчевої революції 2004 р., коли російська влада, побоюючись “кольорових революцій” на своїй території, стала поширювати в Україні концепцію “русского мира”, відпрацьовувати сценарій “східноукраїнського” сепаратизму через представників проросійських регіональних еліт східних і південних областей, що об'єдналися навколо особи В. Януковича, спробами створенням “Новоросії”, “ЛДНР” та інших так званих федеральних чи незалежних “республік” для утримання під своїм контролем “исконно російських територій” і “мирного” примушення України до єдності, створенням сприятливих умов для стрімкої експансії через монополізацію влади в Україні проросійськими політичними силами і кримінально-олігархічним капіталом на чолі з В. Януковичем.

Третій період, 20 лютого 2014 р. – 24 лютого 2022 р., характеризується припиненням “мирної” експансії Росії в Україні після Революції гідності, початком нею “гібридної” війни, окупацією українського Криму та м. Севастополя, підтримкою штучних квазі-державних утворень “ДНР” і “ЛНР”, подальшою окупацією частини території Луганської і Донецької областей України, визнанням Росією незалежності цих маріонеткових “народних республік” та широкомасштабним вторгненням російських військ для повної окупації території України та знищення Української держави, що стало початком нового етапу російсько-української війни, яка триває донині.

Коханенко Ю.П.

Філія Національного військово-історичного музею України – Меморіальний комплекс “Пам’яті героїв Крут”, Чернігівська обл.

ОЛЕКСАНДР БОРИС – ВІД МРІЇ ПРО НЕБО ДО ГЕРОЯ УКРАЇНИ

Військові льотчики – небесні янголи, які з перших хвилин російської агресії вступили в боротьбу із загарбником. Відважні, сміливі пілоти щодня захищають Батьківщину від авіації, бомбардувань та ракет противника. Під ворожим вогнем доставляють військових, боєприпаси, зброю, продукти харчування, медикаменти у район ведення бойових дій, а звідти евакуюють поранених. Герої ціною власного життя захищають українське небо, землю та народ. Завдяки їхнім умілим діям знищено велику кількість різного типу ракет, БПЛА, військової техніки та особового складу ворога.

Олександр Олександрович Борис – один із героїв російсько-української війни, військовий льотчик. Народився 25 серпня 1994 року в м. Ніжині Чернігівської області. Закінчив Ніжинську гімназію № 3. З дитинства захоплювався футболом. Після школи вступив до Чернігівського ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою, у 2011 році – до Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба.

Олександр завжди прагнув підкорити небо, авіація та польоти – його мрія. 2016 року розпочав військову службу в м. Херсоні у званні лейтенанта, був льотчиком-штурманом вертольоту вертолітної ланки вертолітної ескадрильї 11 окремої бригади армійської авіації Сухопутних військ Збройних Сил України. 2017 року нагороджений нагрудним знаком від СБУ. 2018 року отримав звання капітана. Учасник АТО. 2019 року – командир вертольота, виконував почесну місію ООН у Конго. Після вдало виконаної роботи нагороджений грамотою та пам’ятним нагрудним знаком Міністерства оборони України “Воїн-миротворець”.

З 24 лютого 2022 року Олександр Борис став на оборону Батьківщини та самовіддано захищав український народ. 15 березня біля м. Мар’їнка Донецької області разом з другим пілотом блискуче виконали надважливе бойове завдання: знищили 15 одиниць ворожої техніки та близько 30 осіб живої сили противника. На жаль, гелікоптер уразила ракета збройних сил рф. Олександр загинув, вірний присязі, у бою за Батьківщину, виявивши стійкість та мужність. Похований у рідному м. Ніжині.

2022 року Олександрю Борису присвоєно звання майор (помертно). За відвагу та блискуче виконання бойових завдань нагороджено орденом Данила Галицького та орденом Богдана Хмельницького III ступеня (помертно).

2023 року за особисту мужність і героїзм, виявлені в захисті державного суверенітету та територіальної цілісності України, самовіддане служіння українському народові Борис Олександр Олександрович отримав звання Герой України (помертно) з удостоєнням ордена “Золота Зірка”.

Військові льотчики – справжні герої, професіонали своєї справи. Вони є гордістю й прикладом хоробрості, мужності, патріотизму та жаги до свободи не лише для українців, а й світу. Україна має знати і шанувати кожного Героя російсько-української війни, щоб залишити пам’ять і славу про них нащадкам.

Красота І.В., к.і.н.

Науково-методичний центр кадрової політики Міністерства оборони України, м. Київ

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ІНЖЕНЕРНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ПІД ЧАС АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ (СІЧЕНЬ–ЛИПЕНЬ 2023 РОКУ)

З початку 2023 року кількість бойових завдань інженерного забезпечення для інженерних підрозділів у складі оперативних угруповань Збройних Сил (ЗС) України значно зросла, водночас набула плановості.

Основні завдання інженерних підрозділів зведених загонів окремих полків підтримки ЗС України (ОПП) у 2023 році залишилися такі ж що і в 2022 році, але з’явилася нові підходи до їх виконання, а саме: понтонно-мостові переправи були замінені на низько-водні мостові, які були збудовані містобудівельними підрозділами за участю дорожно-будівельних організацій.

Інженерні підрозділи ОПП у 2023 році виконували такі основні завдання інженерного забезпечення:

інженерна розвідка місцевості та об’єктів на наявність вибухонебезпечних предметів (ВНП), розмінування та знищення ВНП;

нарощування створених мінно-вибухових та невибухових інженерних загороджень на танкодоступних ділянках місцевості;

фортифікаційне обладнання рубежів та позицій військ (сил) ЗС України;

підготовка та утримання шляхів руху, маневру та евакуації військ (сил) ЗС України;

заміна понтонно-мостових переправ на низьководні мости;

несення патрульної служби по місту та на блокпостах при в’їзді та виїзді з мостів.

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити такі висновки:

На початку 2023 року інженерні підрозділи ОПП зосередили основні зусилля на мінуванні танкодоступних ділянок місцевості, фортифікаційному обладнанні оборонних позицій військ (сил) ЗС України, а також на виконанні непритаманних для ОПП завдань, зокрема: охорона та оборона військових містечок, протиповітряна оборони гарнізону та місць дислокації.

З травня–червня 2023 року основні зусилля ОПП були зосереджені на виконанні бойових завдань інженерного забезпечення, пов’язаних із забезпеченням руху, маневру та евакуації військ (сил) ЗС України для підтримки наступальних та контрнаступальних дій механізованих, танкових та десантно-штурмових підрозділів оперативних угруповань ЗС України, у тому числі застосовуючи засоби дистанційного розмінування закордонного виробництва.

*Куцька О.М., д.і.н., професор,
Жильцов С.Ю.*

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

КРЕМЛІВСЬКІ НАЙМАНЦІ В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ

Наприкінці ХХ ст. по всьому світу з’являється чимала кількість приватних військових компаній (ПВК), які стають дієвим інструментом гібридних війн. В Україні, починаючи з 2014 р. і до березня 2023 р., було відмічено присутність до 25 російських ПВК.

Перші кремлівські найманці в межах нашої держави з’являються з появою “зелених чоловічків” і стають основним доказом фізичної присутності росії під час окупації нею АРК. Зважаючи на те, що тоді російські ПВК були на стадії формування, вони діяли у зв’язці з силами спеціальних операцій збройних сил (ЗС) російської федерації (рф). З початком збройного протистояння на сході України навесні 2014 р. їх завданням було роздмухування сепаратистських настроїв, дестабілізація ситуації та ескалація подій; окрім того, вони займалися підготовкою бойовиків, перевезенням та супроводженням вантажів. Із загостренням бойових дій ці проксі-сили поряд зі сформованими 1 і 2 армійськими корпусами “ДНР/ЛНР”, регулярними російськими військами стають важливою складовою сил агресії проти ЗС України. Наприклад, представники ПВК “Е.Н.О.Т” брали участь у зіткненнях із підрозділом “Беркут” у Криму, були у Слов’янську, потім супроводжували гуманітарні вантажі на Донбас, воювали під Дебальцевим. ДШРГ “Русич” у 2014 р. брала участь в атаках на донецький аеропорт та колону батальйону Айдар на Луганщині; у 2015 р. її учасники воювали під Волновахою. Підрозділ “Російський імперський рух” з 2014 р. готував та відправляв бійців на Донбас. ПВК “Ввічливі люди” у 2015 р. займалася роззброєнням Кримських військових баз. ПВК “Мар” у 2015 р. воювала біля Донецька у селищі Спартак.

Із початком широкомасштабної агресії і до теперішнього часу росія на фронтах України комбінує традиційні військові сили із діяльністю найманих структур з метою дій за загальновійськовою концепцією. ПВК беруть участь як у збройному протистоянні, так і в операціях матеріально-технічного характеру. Так, ПВК “Вагнер” у лютому 2022 р. вторглися у Київську область, у подальшому воювали на Донецькому та Луганському напрямках. Найманці компанії “Редут” також брали участь у боях під Києвом; у липні 2022 р. – під Ізюмом (Харківська обл.) та Краснопіллям (Донецька обл.), у серпні 2022 р. – Сватово (Луганська обл.) та Лиманом (Донецька обл.). Бойовики “Російського Легіону” (БАРС-13) у серпні 2022 р. перебували під Святогірськом Донецької обл., воювали на Харківщині, а в 2023 – на сватівському та авдіївському напрямках. ПВК “Ахмат” залучалася до зачистки

Маріуполя, у вересні 2022 р. перебувала біля Соледара, у листопаді – в Лисичанську. У грудні 2022 р. бійців ПВК “Патріот” були помічені під Вугледаром. Батальйон “Потік” зайшов до району бойових дій поблизу Бахмута на початку квітня 2023 р. “РСБ-Групи” готують бійців для війни в Україні; ПВК “Щит” – вербує людей у Криму; “Царські вовки” розробляють та випробовують нову зброю, беруть участь в операціях із корпусами “ЛНР” та “ДНР”.

В умовах деградації зс рф, їх великими втратами на фронтах та низьким рівнем підготовки російських мобілізаційних кадрів найманці стали зручним елементом московської агресії проти нашої держави.

Легкодух В.В.

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

ПРОПАГАНДА У ЗБРОЙНИХ ФОРМУВАННЯХ РФ ПІД ЧАС АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Пропаганда у збройних формуваннях РФ стала вагомим чинником під час військової агресії проти України. Напередодні гібридної агресії у 2014 р. російська пропагандистська машина активно застосовувала вказані напрями та засоби пропаганди та формування ідеології ненависті до українців серед своїх військових. Ця діяльність РФ на інформаційному полі посилювалась та досягла свого піку перед повномасштабним вторгненням РФ в Україну у 2022 році.

Основою мотивації росіян брати участь у загарбницьких війнах своєї країни є політична ідеологія. У медійному та науковому просторі вже затвердився термін “рашизм”, що використовується для позначення політичної ідеології Росії, заснованої на кількох ключових ідеях, серед яких: ксенофобія та нетерпимість, ультранаціоналізм, доктрина російського православ’я, культ війни. Війна є невід’ємним компонентом ідеології рашизму, тому провідним напрямом пропаганди у збройних формуваннях РФ є пропаганда війни. Вона здійснюється всередині Росії засобами ЗМІ, а також через керівництво країни, політичних діячів, науковців та ін.

Другий ключовий напрям “внутрішньої” пропаганди РФ, спрямованої як на цивільних, так і на військовослужбовців РФ, – це формування образу ворога. Цей процес проходить шлях від образу “чужого” (як частини дихотомії “свій”/“чужий”) до образу ворога та є початковим етапом формування інформаційної моделі під час ескалації конфлікту. Інструментами побудови образу ворога є стереотипізація, дегуманізація, дискредитація противника.

Пропаганда серед військових РФ здійснюється шляхом інформаційно-ідеологічної роботи з особовим складом за рахунок інформаційних і технічних засобів, у тому числі пересувних телевізійних та радіотелевізійних комплексів і пунктів управління ідеологічною роботою. Одним із напрямів інформаційно-ідеологічної роботи у збройних силах РФ є контрпропагандистська діяльність, спрямована на нейтралізацію спроб противника деморалізувати та підірвати мотивацію військових.

*Молдавчук В.С., к.і.н., доцент
Іміджево-видавничий центр
Національної гвардії України, м. Київ*

НАЦІОНАЛЬНА ГВАРДІЯ УКРАЇНИ У ВІДБИТТІ ШИРОКОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Підрозділи Національної гвардії України з перших годин повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України вступили у бойові зіткнення з ворогом. Вони брали участь у боях з оборони Києва, Сум, Чернігова, Харкова, Херсона, Запоріжжя, Миколаєва, Одеси. Понад три місяці тримали оборону Маріуполя, чим скували значні сили противника та затримали їх рух на інших напрямках, дали можливість керівництву держави організувати міжнародну дипломатичну, фінансову та військово-технічну підтримку України, а силам оборони мобілізуватися, доозброїтися, підготуватися до оборони та подальшого переходу в наступ.

Згідно з наказом МВС України на період дії воєнного стану сформовано 6 нових військових частин для охорони і оборони важливих державних установ і підприємств, бригаду оперативного призначення “Хартія”, 5 нових військових частин забезпечення, 3 окремих батальйони НГУ переформовані у полки. У кожному оперативно-територіальному об’єднанні створені окремі загони спеціального призначення.

Військові навчальні заклади НГУ (Національна академія та військовий інститут) здійснили прискорений випуск офіцерів. У закладах удосконалили програми підготовки кадрів згідно з вимогами воєнного часу. Міжнародний міжвідомчий багатопрофільний центр підготовки підрозділів НГУ, навчальний центр з підготовки молодших командирів та фахівців збільшили інтенсивність навчання курсантів та обсяг роботи за програмами НАТО. Значна кількість військовослужбовців пройшла військовий вишкіл у навчальних закладах та на полігонах західних партнерів.

У лютому 2023 року на виконання рішення Президента України наказами МВС України на базі військових частин оперативного призначення НГУ створені бригади наступу “Азов”, “Буревій”, “Рубіж”, “Кара-Даг”, “Спартан”, “Червона калина” та “Хартія”, які сьогодні активно і професійно діють на Куп’янському, Бахмутському, Запорізькому, Південному напрямках.

Військовослужбовці військових частин Південного ОТО, особливо 16 окремого Херсонського батальйону охорони громадського порядку НГУ, здійснили значну роботу з ліквідації наслідків терористичного акту російських збройних сил з підриву Каховської ГЕС.

Інженерно-саперні підрозділи військових частин НГУ активно проводять роботи з розмінування деокупованих територій у Київській, Харківській, Херсонській, Запорізькій, Миколаївській областях.

Силами Гвардійської авіаційної бази НГУ здійснюються доставка особового складу військових частин гвардії, озброєння та боєприпасів до місць проведення бойових дій, а також вогнева підтримка наступальних дій бригад наступу.

Військові частини з охорони громадського порядку забезпечують охорону спокою та дотримання комендантської години у містах та на дорогах України.

Військовослужбовці Національної гвардії у боях за суверенність і територіальну цілісність держави виявляють патріотизм, високі бойові та професійні якості, мужність,

хоробрість, стійкість у бою. За період гібридного та відкритого збройного протистояння з російськими агресорами 44 гвардійці стали Героями України, 26 із яких – посмертно. 3 офіцери НГУ нагороджені відзнакою Президента України “Хрест бойових заслуг”. 23 військові частини отримали почесні найменування, а 10 – відзнаку Президента України “За мужність та відвагу”.

Національна гвардія України – важлива ланка Сил оборони нашої держави у сфері захисту незалежності, територіальної цілісності і суверенітету України. Свої завдання за призначенням вона виконує професійно, ефективно та якісно, має високий авторитет у керівництва держави та в українському суспільстві.

*Нашивочников О.О., к.і.н.
Національний університет оборони
України, м. Київ*

ЗАСТОСУВАННЯ СУХОПУТНИХ ВІЙСЬК ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ У ВІДБИТТІ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ У 2014–2015 РОКАХ

Скориставшись незавершеним процесом становлення українського суспільства, деморалізацією українських силових структур та широким співробітництвом із європейськими країнами, зокрема в енергетичній сфері, воєнно-політичне керівництво Російської Федерації розпочало так звану гібридну війну проти України.

Наявність на території українського Криму російських військових баз створювало плацдарм для перекидання на півострів додаткових підрозділів. У ніч на 20 лютого 2014 року на Кримському півострові з'явилися військовослужбовці без знаків розпізнавання. Так звані “зелені чоловічки”, які пізніше стали відомі як підрозділи російських силових структур (у тому числі повітрянодесантних військ та ФСБ), захопили будівлі Верховної Ради та Уряду Криму. Незабаром, за підтримки місцевих колаборантів, російськими військами був окупований весь півострів. Через два місяці після окупації Криму та встановлення на його території повного контролю почався збройний конфлікт на сході України.

Антитерористична операція на сході України, що розпочалася 15 квітня 2014 року, була вимушеною військовою акцією за участю військових підрозділів Збройних Сил України. Необхідність її запровадження зумовлювалася суспільно-політичною ситуацією, що за останні роки вилілася в сепаратистський рух зі створенням незаконних військових формувань, які здійснювали окремі терористичні акції проти владних структур та населення східних областей України, та проголошення на території України квазідержав, що ігнорували Конституцію України, її територіальну цілісність та прагнули до приєднання до Російської Федерації.

З самого початку антитерористичної операції постала необхідність залучення до її проведення Збройних Сил України. Основний тягар бойових дій у 2014–2015 роках прийняли на себе Сухопутні війська, серед яких добре себе зарекомендували на театрі воєнних дій їх роди військ (сил): насамперед, високомобільні десантні війська, а також танкові війська, ракетні війська і артилерія, війська протиповітряної оборони, авіація, сили спеціальних операцій та батальйони територіальної оборони. Проте тогочасний стан боєздатності військових частин та підрозділів характеризувався як критичний.

Незважаючи на окремі недоліки, що призвели до низки поразок військових частини (підрозділів) Сухопутних військ Збройних Сил України, вони змогли зупинити поширення

агресії, чим зірвали плани воєнно-політичного керівництва Російської Федерації зі швидкого захоплення південно-східних областей України та втримали стратегічно важливі населені пункти, зокрема, Станицю Луганську, Щастя, Сєверодонецьк, Лисичанськ, Дебальцеве, Артемівськ, Слов'янськ та Маріуполь. Важливим стало також й те, що вдалося не допустити значних жертв серед мирного населення.

У ході проведення антитерористичної операції військовослужбовці Збройних Сил України виявили особисту мужність і героїзм у захисті державного суверенітету та територіальної цілісності України. Понад 6,5 тис. військовослужбовців було нагороджено державними нагородами.

Водночас, досвід антитерористичної операції на Сході України 2014–2015 років засвідчив необхідність суттєвого переозброєння Збройних Сил, зокрема Сухопутних військ, забезпечення їх військовою технікою нового зразка, підвищення рівня підготовки особового складу та організації всебічного забезпечення.

Новікова В.Г.

*Національний університет оборони
України, м. Київ*

ВІЙСЬКОВІ ЗЛОЧИНИ РОСІЙСЬКОЇ АРМІЇ НА КИЇВЩИНІ ПІСЛЯ ШИРОКОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

Широкомасштабне вторгнення збройних сил росії в Україну, розпочате 24 лютого 2022 року, було розраховане на раптовість задля повного завоювання України з наступним поділом її території та масовою “чисткою” цивільного населення. Пріоритетне значення ворог надавав захопленню Києва. Путін припускав, що із захопленням столиці України з’явиться проросійське керівництво, яке відмовитися від вступу до ЄС та НАТО. Однак окупанти до Києва не дісталися: Сили оборони України з 24 лютого по 2 квітня 2022 року своїм героїзмом і самовідданістю захистили столицю від загарбників, зруйнували путінський план захоплення України.

Наступ російської армії на київському напрямку супроводжувався воєнними злочинами проти цивільного населення. Російські солдати не розуміли мети свого вторгнення та не маючи успіхів у наступі, перетворилися на розлючену, безпорядну руйнівну силу. Вже у перші дні вторгнення загарбники захопили Чорнобильську атомну електростанцію, засвідчивши фактичну готовність до ядерного терористичного акту.

Росіяни обстрілювали столицю України та його околиці ракетами повітряного та морського базування, наслідками чого стали численні руйнування та жертви цивільного населення. За 23 дні війни у Києві від обстрілів і бомбардувань загинуло 222 особи та поранено 889 городян, пошкоджено 36 житлових будинків, 6 шкіл, 4 дитсадки. Зазнала удару Київська телевежа та пошкоджено Меморіальний центр Голокосту “Бабин Яр”. На середину березня 2022 р., рятуючись від бойових дій ворога, столицю залишили майже 2 млн осіб, що становило половину населення міста.

Після вимушеного відходу загарбників на Київщині відкрилася правда про воєнні злочини російської воєнщини, які в умовах тимчасової окупації вбивали українців, руйнували міста і села. На Київщині було виявлено 15 місць масового захоронення людей, встановлено три місця катування. Жертвами окупантів були безвинні чоловіки та жінки, діти

й літні люди. У місті Бучі на початку квітня 2022 р. знайдено “братську могилу”, де поховано близько 300 цивільних людей, вбитих після тортур російськими “освободителями”. Росіяни цілеспрямовано вбивали людей за списками, які отримували від місцевих колаборантів. В Ірпені до 300 невинних українців були розстріляні ворогом, а вбитих давили танками. Станом на 20 квітня у Бородянці у завалах знайдено 41 загиблих від дій російських військових. У цьому місті ворог повністю знищив 8 багатоповерхових та зруйнував близько 500 приватних будинків.

Масові тортури та вбивства, здійснені російськими окупантами на Київщині, а також в інших українських тимчасово окупованих містах і селах, свідчать про реалізацію воєнно-політичним керівництвом рф державної людиноненависницької ідеології знищення українців. У Маріуполі російська авіація знищила пологовий будинок і драматичний театр, у підвалах якого переховувалися місцеві жителі. Влітку 2022 р. російські агресори вбили у таборі Оленівка понад півсотні українців – полонених, захисників Маріуполя. Унаслідок використання росіянами варварських методів ведення війни на 20 квітня 2022 р. в Україні загинуло 2072 цивільних мирних жителів, серед них 205 дітей.

Розв’язана рф війна проти України, злочини окупантів проти цивільного населення укріпили в українців вороже ставлення до росіян, які підтримують путінську війну. Зникли міфи про так звану “російсько-українську дружбу”, що культивувалися політиками Кремля протягом тривалого часу. До російського вторгнення 34% опитаних українців відносно доброзичливо ставилися до рф, а в травні 2022 р. цей показник склав лише 2%, 92% українців негативно ставилися до росії, що майже однаково виявлено в усіх мікрорайонах України.

Воєнні злочини, вчинені російськими загарбниками в Україні, сколихнули громадськість багатьох країн світу. У діях російських окупантів стала вбачатися мета знищення українців, їх національного духу. 23 березня 2022 р. уряд США на підставі аналізу зібраних фактів визнав дії російської федерації в Україні воєнним злочином. У липні 2022 р. 43 країни світу опублікували спільну заяву, в якій визнали дії рф геноцидом українського народу. Серед країн, які підписали заяву, – Греція, Японія, Хорватія, Австрія та інші.

Тотальне порушення російською армією міжнародного гуманітарного права, злочинний характер їхньої поведінки на тимчасово окупованих українських територіях пояснюється ментальними особливостями росіян, яким властиві імперсько-мілітаристська свідомість, шовінізм, реваншизм, тяжіння до тоталітаризму та неоварварства.

*Павлунько М.Я., к.військ.н., доцент,
Дубінін В.В., к.військ.н., с.н.с.
Національний технічний університет
України “Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського”,
м. Київ*

“ГІБРИДНІ ВІЙНИ” У НОРМАТИВНИХ ДОКУМЕНТАХ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ ПРОТИ УКРАЇНИ

Неоімперський курс Російської Федерації з відродження нової форми СРСР або Російської імперії, продовження політики “холодної війни” з метою захоплення всієї

території України відображається у воєнній доктрині РФ, а більш відверта готовність до застосування збройної сили, а також ядерної зброї для досягнення своїх зовнішньополітичних цілей – у положеннях “Основ державної політики РФ в галузі ядерного стримування” від 02.06.2020 року та Стратегії національної безпеки Російської Федерації до 2030 року (ухвалена 2 липня 2021 року). Воєнна доктрина РФ визначає основні завдання зс РФ, варіанти яких відпрацьовуються на СКШН серії “Захід”. Кінцева мета Стратегії національної безпеки РФ – стримування, хаотизація і деструкція пострадянських держав і відновлення свого впливу на пострадянському просторі та у світі. Тобто Стратегія національної безпеки РФ є стратегією “гібридних війн” із використанням воєнних і невоєнних методів у ході гарячої війни або “холодної війни” (культурного співробітництва), спрямованих на досягнення військових, цивільних, політичних, економічних цілей в інтересах держави. РФ під час ведення “гібридних війн” ставила за мету усунення, як максимум і деструкцію і ослаблення, як мінімум, суб’єкта який “несе” загрозу національним інтересам РФ.

Нова Концепція зовнішньої політики РФ від 24 березня 2023 року трактує можливість використання збройних сил РФ у різних масштабних військових операціях проти ймовірного противника для запобігання його збройного нападу на РФ та її союзників. Так, у 2014 році після Революції Гідності РФ використала політичний вакуум у керівництві України і перейшла до наступного етапу “гібридної війни”, а саме – окупації Криму і спроби дезінтеграції України в рамках спеціальної операції “Русская весна”. При цьому була нав’язана ідея про “необхідність захисту російськомовного населення України від агресивних націоналістів”. Наприкінці серпня 2014 року тільки пряме вторгнення російських військ в Україну дало можливість РФ підтримувати так звані Донецьку і Луганську народні республіки (ЛДНР). Досвід АТО, ООС та протистояння збройній агресії РФ проти України з 24 лютого 2022 року свідчить, що світ зіткнувся з війною гібридного характеру, де вперше таке велике значення набула інформаційна складова та санкційна політика держав. З 24 лютого 2022 року по теперішній час триває війна Російської Федерації проти України під гаслом “спеціальна військова операція”.

*Пилявець Р.І., к.і.н., доцент
Національний університет оборони
України, м. Київ*

ІСТОРИЧНІ МІФИ ЯК ЗБРОЯ У СУЧАСНІЙ ГІБРИДНІЙ ВІЙНІ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Задовго до широкомасштабного вторгнення в Україну 2022 р. і навіть до розв’язання у 2014 р. збройної агресії проти України рф розпочала потужну, масштабну і багатовимірну гібридну війну проти нашої країни. Вона стала помітною “неозброєним оком” після перемоги “Помаранчевої революції” в Україні у 2005 р. і була відповіддю російської влади на поразку її ставленника та визначення чіткого геополітичного курсу України на євроінтеграцію. Ця гібридна війна дотепер здійснюється із застосуванням широкого кола засобів, серед яких вагоме місце належить інформаційній війні – системному і потужному інформаційному впливу не лише на Україну, а й на інші демократичні країни та міжнародні організації з метою отримання певних стратегічних і політичних переваг.

В умовах розв'язаної росією агресії та широкомасштабної війни проти України важливим аспектом ведення гібридної війни та дієвим способом досягнення воєнно-політичних цілей стала інформаційна складова. Інформаційно-психологічний вплив, здійснюваний російською пропагандою на українське суспільство, має завданнями дискредитацію нашої національної ідеї та підрив світоглядних орієнтирів українців, нав'язування власних цінностей та ідей, внесення бажаних для путінського режиму деструктивних змін у поведінку наших співгромадян. Під час війни він спрямований, насамперед, на руйнацію національної єдності українців і нашої впевненості у власні сили та підтримку союзників, формування недовіри до влади, зневіри у перемогу над агресором, створення умов для розбрату та конфліктів усередині українського суспільства, і врешті-решт - на придушення волі і здатності українців до спротиву, послаблення нашого духовного, політичного і, головне, військового опору російській навалі.

Важливе місце у комплексі заходів і засобів гібридної війни РФ, спрямованої проти України, належить історичним міфам. Досвід свідчить, що історичні знання були, є і будуть залишатися гострим інструментом як формування суспільної свідомості людей, так і маніпуляції нею. Історія, а точніше її відповідне препарування, може впливати на перебіг подій і прогнозувати настрої соціуму з різних питань. В арсеналі російської пропаганди різні способи маніпулювання історичною свідомістю, зокрема: поширення застарілих стереотипів, пряме підтасовування фактів, замовчування невігідної інформації, упередженість щодо інтерпретації фактів, навішування ярликів для компрометації історичних осіб тощо. Під час окупації Криму, розгортання РФ збройного конфлікту на території Донецької і Луганської областей, а особливо з початком широкомасштабної агресії значно зросли масштаби антиукраїнської пропаганди. Ворожа пропаганда активно використовує історичні міфи та фейки, за допомогою яких здійснюється маніпулювання свідомістю громадян України, зокрема насаджуються хибні уявлення про належність нашої держави до цивілізаційного простору “російського світу”, “східнослов'янської триєдності”, “російсько-українського братерства” тощо.

Міфи використовуються ворогом як потужний інструмент інформаційної агресії з метою фальсифікації історичних подій і створення помилкових уявлень про соціально-політичну реальність. Такі міфологічні конструкції практично не чутливі до раціональних аргументів і їх не можна знищити за допомогою логіки. Завдяки своєму високому маніпулятивному потенціалу історичний міф є одним із найбільш небезпечних інструментів зовнішнього впливу на соціально-політичні структури, стосовно яких здійснюється інформаційна агресія. Тому нейтралізація міфологічного впливу стає важливим елементом інформаційного протистояння, а роль історичних знань в утвердженні української національної та громадянської ідентичності істотно зростає.

*Підпригора І.І., доктор філософії,
Грилюк С.М.,
Недвига О.В., к.психол.н.
Національний університет оборони
України, м. Київ*

РОБОТА ПОЗАШТАТНИХ ГРУП МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ КАФЕДРИ СУСПІЛЬНИХ НАУК НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

З початком широкомасштабного вторгнення рф в Україну надзвичайної актуальності набуло питання морально-психологічної підтримки військ (сил) у районах бойових дій. З початку 2023 року до цієї діяльності почали активно залучати наукових і науково-педагогічних працівників кафедри суспільних наук університету, з яких формували позаштатні групи морально-психологічної підтримки для виконання завдань морально-психологічного забезпечення (МПЗ) військ (сил).

Зокрема упродовж січня–лютого 2023 року групою наукових і науково-педагогічних працівників кафедри суспільних наук гуманітарного інституту було здійснено навчання офіцерів структур МПЗ, призваних за мобілізацією, та надання методичної допомоги в організації МПЗ у військових частинах оперативно-стратегічного угруповання військ “Хортиця” (оперативно-тактичні угруповання “Солевар”, “Лиман”, “Харків”). У ході роботи було роз’яснено основи МПЗ, його основні завдання та порядок здійснення у військовій частині і підрозділі, особливості МПЗ бойових дій; розкрито теоретичні засади військового лідерства та стресостійкості в контексті проведення заходів МПЗ у підрозділі; надано рекомендації щодо покращення стану внутрішньо-комунікаційної роботи, щодо самоосвіти і удосконалення професійних навичок з використанням електронних ресурсів та платформ дистанційного навчання; надано методичні матеріали у друкованому та електронному вигляді.

У травні–липні 2023 року в оперативно-стратегічному угрупованні “Таврія” (військові частини 9 та 10 армійських корпусів) з метою надання допомоги в організації МПЗ у військових частинах (підрозділах) працювала група наукових працівників кафедри суспільних наук гуманітарного інституту. У ході роботи було проведено заняття з офіцерами структур МПЗ підрозділів та груп контролю бойового стресу бригад, навчання організації та проведенню заходів внутрішньо-комунікаційної роботи, психологічної підготовки та психологічного супроводу наступального бою. Надано роз’яснення щодо функціонування системи МПЗ, рекомендації щодо організації і проведення заходів внутрішньо-комунікаційної роботи, психологічного забезпечення, надання психологічної допомоги психотравмованим, роботи з військовослужбовцями, які ухиляються від виконання бойових завдань. Також було надано практичну допомогу заступникам з МПЗ щодо організації заходів безпосередньо у підрозділах. Було проведено роботу зі стабілізації морально-психологічного стану особового складу підрозділів після боїв, заходи щодо відновлення психологічної готовності військовослужбовців надалі приймати участь у бойових діях, зокрема: групову роботу у взводах, індивідуальну роботу з командирами взводів і лідерами думок з метою відновлення психологічної готовності; індивідуальну роботу з військовослужбовцями з істеричними станами, щодо зниження рівня тривожності; надано

психологічну і психофізіологічну допомогу військовослужбовцям з акубаротравами; надано рекомендації особовому складу щодо надання психологічної само- та взаємодопомоги та рекомендації щодо відновлення.

Погорелов А.І.

*Національний університет оборони
України, м. Київ*

НАСТУПАЛЬНА ОПЕРАЦІЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ НА ЗАПОРІЗЬКОМУ НАПРЯМКУ (ПОЧАТОК ЛІТА 2023 р.) ТА РЕАКЦІЯ СВІТОВОЇ ГРОМАДСЬКОСТІ

24 лютого 2022 року росія атакувала Україну на землі і у повітрі по всій довжині спільного кордону. Для вторгнення на Київщину із наміром захопити столицю була використана територія білорусі. На півдні російська армія окупувала частину Запорізької та Херсонської областей, а на півночі – райони Сумщини та Чернігівщини.

Повномасштабне вторгнення президент рф володимир путін називає “спеціальною воєнною операцією”. Спочатку її метою визначили “демлітаризацію і денацифікацію”, згодом – “захист Донбасу”. А у вересні та на початку жовтня росія здійснила спробу анексувати частково окуповані Запорізьку, Херсонську, Донецьку та Луганську області. Україна і Захід рішуче заявили про незаконність цих дій. Генеральна Асамблея ООН 12 жовтня схвалила резолюцію, що засуджує спробу анексії рф окупованих територій України.

Попри заяви російської влади, що їх армія не атакує цивільні об’єкти, російська авіація, ракетні війська, флот і артилерія щодня обстрілюють українські міста. Руйнування зазнають житлові будинки та об’єкти цивільної інфраструктури по всій території України.

На початку квітня 2022 р. уцілілі російські підрозділи, не подолавши опору Сил оборони, вийшли з території Київської, Чернігівської і Сумської областей. А у вересні цього ж року армія України у результаті блискавичного контрнаступу звільнила майже усю окуповану до того частину Харківщини. Після звільнення Київщини від російських військ у містах Буча, Ірпінь, Гостомель та селах області було виявлено факти масових убивств, катувань та зґвалтувань цивільних, зокрема дітей.

З вересня 2022 року запеклі бої тривають на сході і півдні України. Основним викликом проведення наступальної операції українських військ у 2023 р. була класична ешелонована оборона противника, позиції якого добре підготовлені в інженерному плані. Це була одна з причин, чому важко було реалізувати ті очікування, що покладалися на контрнаступ Сил оборони, незважаючи на відданість і героїзм українських бійців, готовність виконувати завдання із супутніми ризиками. Крім того, українські спроби проводити наступальні дії чітко показали, що з технологіями і тактиками, що застосовуються, домінуючою є оборона. Тобто виявити і знищити скупчення сил і засобів противника набагато легше, ніж самим створити певну перевагу сил і засобів і проводити класичну наступальну операцію. Водночас це, на жаль, працює і на нашого противника. Також даний розвиток подій не сприятливий і для нас, оскільки перед Україною стоїть стратегічне завдання визволяти свої території, своїх людей, тоді як для ворога важливо зберегти існуюче становище. Стабілізація лінії фронту викликає збільшення тиску на Україну з метою спонукання її до переговорів з рф, метою

яких є фіксація фактичної лінії зіткнення. Цей сценарій не влаштовує українське військово-політичне керівництво та суспільство.

Наступ на південному напрямку був можливий, зокрема, за рахунок угоди між Республікою Корея і США, згідно з якою Республіка Корея давала США свої снаряди у лізинг, а США вже виділяли нам свої для проведення операції. Однак цього виявилось недостатньо, тому поряд із осколково-фугасними снарядами було прийнято рішення про передачу касетних боєприпасів калібру 155 мм.

Протягом останніх двох років оборонно-промисловий комплекс наших партнерів збільшує виробництво, але не тими темпами, що дали б змогу щонайменше встановити паритет між витраченими щомісяця боєприпасами і тими, що виробляються. Якщо до 24 лютого 2022 року США щомісячно виробляли 14–14,5 тисяч осколково-фугасних боєприпасів 155 мм, то зараз вони виробляють вдвічі більше.

Воєнна стратегія на наступну кампанію – це активна оборона на суші поряд із комбінуванням ударів по військових об'єктах тимчасово окупованого Криму. Однак партнерів треба переконати, що українська воєнна стратегія на 2024 рік має будуватися від активної оборони. Бо від нас очікується, що ми будемо звільняти свої території. Тут питання і ресурсного забезпечення – ми бачимо, як важко дається голосування в Конгресі. Для активної оборони нам потрібно, по-перше, нейтралізувати російські повітряні сили, щоб вони не могли використати свою чисельну перевагу. І для цього потрібні дорогі перехоплювачі різних систем ППО.

За результатами кампанії 2023 року ми можемо з впевненістю говорити, що прихованої часткової мобілізації російській федерації вистачає не лише для того, аби тримати лінію фронту довжиною 850 кілометрів, де здійснюється найбільш активний обмін ударами, найбільша інтенсивність бойових дій, а також щоб точково переходити до спроб локальних наступальних дій. Для активної оборони мають бути ударні системи, що забезпечуються ракетними військами і артилерією.

Незважаючи на думку про стратегічний провал росії, вона в цей час ухвалювала принципові рішення щодо збільшення виробництва, залучення додаткових ресурсів із третіх країн (північна Корея, Іран). І виникла парадоксальна ситуація, коли Захід номінально має в кілька разів більший фінансовий, технологічний, економічний потенціал, однак не зміг його повною мірою перетворити на тотальну воєнну перевагу і забезпечити Україну. Тому ми зараз вступаємо в доволі важкий період, коли вже покладаються виключно на те, що було вироблено на мобілізацію після 24 лютого.

Водночас, попри швидку технологічну адаптацію та застосування українського бойового досвіду, якість особового та командного складу військ РФ не дає їм змоги реалізуватися повною мірою у наступальних операціях.

У будь-якому випадку зараз горизонт планування – це одна кампанія, що, зрештою, більше, ніж він був наприкінці лютого – на початку березня 2022 року. Багато факторів починають грати проти України, і найбільша проблема, найбільший виклик – це утримати коаліцію, сформовану навесні 2022 року. Це складне завдання, однак ми розуміємо виклики, які перед нами стоять, і у нас немає іншого варіанту, окрім як потроху їх вирішувати, надаючи нашим партнерам відповідні аргументи щодо того, чому будь-які спроби домовлятися з росією позбавлені сенсу, і чому, навпаки, необхідні додаткові зусилля, щоб посилювати переговорну позицію України.

Поронюк Р.О.

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ЗВ'ЯЗКІВ З ГРОМАДСЬКІСТЮ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ В ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД (2014–2022 рр.)

До 2014 року, відколи Російська Федерація розпочала гібридну та воєнну агресію проти українського народу, Збройні Сили України мали хоча і не велику, проте дієву інформаційну медійну структуру, яка в перші місяці ведення бойових дій на сході нашої держави повноцінно виконувала свої функції та активно інформувала громадськість про всі актуальні події у районі ведення бойових дій.

Одне з перших розширень інформаційних структур відбулося у березні 2014 року. Тоді, в державі відбувалася часткова мобілізація задля захисту від збройної агресії Російської Федерації. Відтак, виникла і важлива та термінова необхідність в інформуванні населення щодо мобілізаційних заходів, популяризації війська, роз'яснення соціальних гарантій тощо. Для цього у березні 2014 року в обласних військових комісаріатах створюють посаду головного спеціаліста відділу по роботі з особовим складом та громадськістю, де основними обов'язками була співпраця із представниками засобів масової інформації. Проте вже у квітні 2015 року ці посади були скорочені.

15 травня 2014 року видається наказ про створення прес-центру штабу Антитерористичної операції. Вже 17 травня 2014 року група у складі 4 осіб (по одному представнику від МОУ, СБУ, НГУ та ДПСУ) розпочала свою повноцінну діяльність. У подальшому прес-центри створювалися у кожному штабі секторів АТО. Також створюються мобільні інформаційні групи, до складу яких увійшли військові журналісти Міністерства оборони України (фахівці Центральної Телерадіостудії та Центрального друкованого органу Міністерства оборони України газети “Народна армія”).

З 2015 року в Збройних Силах України створюють прес-служби бригад Сухопутних військ, вводяться посади офіцерів, які відповідають за роботу зі ЗМІ у Повітряних Силах Збройних Сил України. Аналогічно, відповідні посади з'являються у чотирьох повітряних командуваннях. У 2015 році у штат Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного вводять посаду прес-офіцера. Згодом така ж посада з'являється і у Міжнародному центрі миротворчості та безпеки .

Упродовж 2016–2017 рр. прес-служби створюються в нових окремих видах та родах військ – Силах спеціальних операцій і Десантно-штурмових військах. З часом посади прес-секретарів вводяться і до штату навчальних центрів ЗС України.

У 2018 році в обласних військових комісаріатах вводиться посада прес-офіцера, згодом групу зв'язків з громадськістю уведено і до складу Військової служби правопорядку.

27 грудня 2018 року розформовують газету “Народна армія”. З числа офіцерів газети створюється Інформаційна агенція АрміяІнформ.

На початку 2020 року посади прес-секретарів створюються у Командуванні медичних сил Збройних Сил України та Командуванні Сил підтримки Збройних Сил України. А з січня 2022 року ці посади з'являються в окремому роду військ Командування територіальної оборони.

Як бачимо, Збройні Сили України постійно удосконалюють модель інформування громадськості. Це є вимогою сучасного демократичного суспільства. Подібні зміни у інформаційно-медійних структурах відбувалися і після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації.

*Примушко Н.О., к.філол.н.
Філія Національного військово-історичного музею України – Меморіальний комплекс “Пам’яті героїв Крут”, Чернігівська обл.*

ВЧИНОК ОЛЕКСАНДРА МАЦІЄВСЬКОГО – ЩЕ ОДНА СТОРІНКА ЛІТОПISУ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ, ЗБЕРЕЖЕНА В ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСАХ

Країна завжди пам’ятатиме своїх героїв – відчайдушних і хоробрих, мотивованих і впевнених, стійких і сміливих перед обличчям неминучої смерті. Кожен із них уособлює непокору й безмежну мужність, а їхні вчинки стали безсмертними символами незламності й патріотизму.

Російсько-українська війна, що розпочалася 2014 року й набула повномасштабності 2022 року, продовжила цей героїчний і водночас трагічний список українських патріотів. Олександра Мацієвського – солдата роти вогневої підтримки 163-го батальйону 119-ї окремої бригади ТРО окупанти розстріляли за відмову виконати їхню вимогу – зняти шеврон ЗСУ, натомість гордо відповів: “Слава Україні”.

Перші публічні відомості про Олександра Мацієвського – оповіщення про загибель, з’явилися 13 лютого на сторінках Ніжинського міського та 15 лютого 2023 року Чернігівського обласного електронних видань. 6 березня 2023 року український громадський діяч, активіст Сергій Стерненко оприлюднив у твіттері моторошне відео страти невідомого військового. 6–7 березні 2023 року популярні друковані електронні видання (Українська правда, Чернігів рада, Суспільне, Новини, 5 канал, 24 канал, Факти, Радіо Свобода, Цензор нет, Обозреватель, Главком, Новинарня та інші) відреагували на жахливу подію, яка сталася з невідомим солдатом ЗС України. Відео та фотоскрини стали сенсацією в Україні й світі.

Деякі публікації містили відомості про реакцію на зафільмоване від керівників уряду України, необхідність провести розслідування злочину з метою встановити особу військового. Окремі статті попереджали, що відео містить кадри насильства. За кілька днів журналісти Інтернет-видань називали ім’я бійця – Олександр Мацієвський, подавали коротку біографічну довідку, цитували спогади побратимів та командира підрозділу, у якому служив солдат, розповідали про бойовий шлях, як відбувався бій, чому потрапив у полон, наводили докази, за якими вдалося ідентифікувати особу загиблого, переказували інтерв’ю з матір’ю військового Параскою Демчук. Автори публікацій описували події, зняті на відео, доповнювали розповіді світлинами: кадром з відео перед розстрілом та іншими фото. Медійники повідомляли, що страчений герой був громадянином Молдови й публікували відомості про реакцію Молдови на трагедію, цитували висловлювання відомих людей та світових політиків на злочин російських військових – страту українського солдата.

Журналіст Юрій Бутусов зробив ґрунтовний аналіз трагедії, назвав винних у тому, що сталося, вказав на причини, чому має місце героїзм у схожих обставинах. Останні публікації

про Олександра Мацієвського, датовані травнем–вереснем 2023 року, повідомляють про вшанування пам'яті героя в Україні й закордоном.

Наявні в онлайн-ресурсах відомості дають можливість мати певне уявлення про подію. Водночас варто зауважити, що інформація подана переважно науково-популярна без історично-наукової адаптації, досить часто простежується рерайт. Наразі ще немає наукових праць, у яких би учасника трагічних подій, зафіксованих на відео, було трансформовано в приклад особистісної доблесті, що є вкрай важливим, адже вчинок Олександра Мацієвського – ще одна сторінка літопису Збройних Сил України і має вагоме значення для збереження національної пам'яті.

Присяжнюк С.В.

*Військовий інститут Київського
національного університету імені
Тараса Шевченка, м. Київ*

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ У СИЛАХ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

В умовах повномасштабної агресії рф проти України особливого значення набуває потреба ревізії, модернізації концептуально-теоретичних засад реалізації гуманітарної складової безпеки країни, їх ролі у зміцненні суверенітету та національної стійкості України. З цією метою було ініційовано функціонування наступних ситуативних органів у сфері реалізації гуманітарної політики:

Робочої групи з питань реінтеграції та постізоляційного супроводу Координаційного штабу Кабінету Міністрів України з питань поводження з військовополоненими;

Координаційного штабу з питань проведення обов'язкової евакуації населення в умовах воєнного стану (відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 29 липня 2022 року № 854);

Координаційного штабу з питань деокупованих територій (відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2022 року № 1021);

Координаційного штабу з питань захисту прав осіб, депортованих або примусово переміщених у зв'язку із збройною агресією рф проти України (відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 17 червня 2022 року № 708);

Координаційного штабу з питань забезпечення виїзду громадян України з тимчасово окупованої рф території України, зокрема Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, через територію інших країн на територію України, допомоги у поверненні в Україну (відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 18 жовтня 2022 року № 1187);

Координаційного штабу Кабінету Міністрів України з питань захисту прав дітей в умовах воєнного стану (відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 17.03.2022 р. № 302 зі змінами).

Основним підрозділом, який відповідає за реалізацію гуманітарної політики у секторі безпеки і оборони України, є Департамент гуманітарного забезпечення Міністерства оборони України. За координації Департаменту Міністерство оборони України розробило орієнтовний Алгоритм проведення відновлювальних (постізоляційних, реінтеграційних)

заходів, заходів з адаптації, підтримки (супроводу) осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України.

Крім того, відповідно до Закону України “Про Службу військового капеланства” створено Службу військового капеланства Збройних Сил України. Відповідно до цілі партнерства НАТО G0013 “Гендерні перспективи” у Збройних Силах України створено інституційний механізм впровадження політики рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидії дискримінації за ознакою статі. Розроблено план заходів з реалізації у Міністерстві оборони України Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 “Жінки, мир, безпека” на період до 2025 року. В Міністерстві оборони України та Збройних Силах України створено мережу радників з гендерних питань.

Отже, вагомим механізмом у системі організаційно-функціонального забезпечення діяльності сил оборони України є гуманітарна політика, здатна через мовно-освітні та культурно-виховні аспекти виступити стримуючим фактором щодо гібридної інформаційної агресії РФ.

Руденко М.М.

Командування Сил територіальної оборони Збройних Сил України, м. Київ

СИЛИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОБОРОНИ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ: ФЕНОМЕН НАЦІОНАЛЬНОГО СПРОТИВУ ВІД ДАВНИНИ ДО СЬОГОДЕННЯ

Війна, розв’язана росією, проти України має іншу природу, ніж більшість воєн, які ми спостерігали та наприкінці минулого, початку ХХІ століття. Ще у 1991 році, коли відбулися перші кроки відмови від ядерної зброї, росія нав’язала українцям ілюзію пацифізму, недоторканності до українського народу, який росіяни називали “братським”. Хоча, заглибившись в історію, видно агресію, ненависть та бажання винищити українців – важкий початок нашої державності на початку ХХ ст., Голодомор, бої Української повстанської армії під час Другої світової війни з комуністичним ладом.

Боротьба українського народу за незалежність та свою свободу протягом тривалого історичного періоду набирала різних форм, але найпоширенішим завжди був національний спротив (рух). Козацтво та Українська повстанська армія – приклад такого спротиву. Сучасна боротьба нашого народу проти зовнішньої агресії росії вперше зафіксувалася у подіях Революції гідності 2013–2014 рр., коли кожна область була представлена добровольцями, які прибули до Києва відстоювати європейський вибір України. Далі окупація Криму та війна в окремих районах Луганської та Донецької області, куди одними з перших на захист територіальної цілісності й суверенітету в зону бойових дій вирушили добровольці з Євромайдану.

Високий патріотизм українських громадян сприяв швидкому комплектуванню добровольчих формувань і територіальної оборони. До листопада 2014 р. було сформовано 32 батальйони територіальної оборони. А вже до лютого 2015 р. організовано полки, батальйони й роти, до створення яких долучилася майже кожна область. Вони увійшли до складу сектору безпеки та оборони України. Лише на Київщині організовано 13 формувань, у західних областях – 19, центральних – 21, східних і південних – 31.

Сьогодні ж Сили територіальної оборони ЗС України – наймолодший окремий рід сил, що складається з 31 окремої бригади та 4 регіональних управлінь. Підставою для його створення став Закон України “Про основи національного спротиву” від 1 січня 2022 року.

Упродовж першого місяця повномасштабного вторгнення, починаючи з 24 лютого 2022 року, понад 110 тисяч людей – різних за віком, статтю та досвідом взяли до рук зброю у складі новостворених підрозділів. Фермери, бізнесмени, журналісти, будівельники, програмісти, викладачі – люди різних професій, відклавши свої справи, приєдналися до лав Сил територіальної оборони Збройних Сил України. Бійці Сил територіальної оборони звільняли свої домівки від російських окупантів, відіграли значну роль у захисті Києва, далі – на півночі України. Зараз підрозділи Сил ТрО успішно проводять оборонні та наступальні операції за південь і схід України.

Ми живемо в унікальний історичний момент, коли можемо по справжньому перемогти агресора та здобути незалежність для нас, наших дітей та навіки закарбувати силу народного спротиву в складі Сил територіальної оборони Збройних Сил України.

*Руснак Ю.І., к.ю.н.
Національний університет оборони
України, м. Київ*

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ–УЧАСНИКІВ АТО

В умовах активних бойових дій у районі проведення антитерористичної операції (АТО) у період з 2014 по 2018 рр. питанню соціально-правового захисту військовослужбовців приділялась особлива увага. Соціально-правовий захист військовослужбовців в умовах АТО включав в себе комплекс заходів, спрямованих на забезпечення фізичного, психологічного та соціального благополуччя військовослужбовців. Законодавчі акти, що регулюють це питання, мали на меті забезпечити відповідні права та пільги для військовослужбовців, які беруть участь у бойових діях.

Питання соціального захисту військовослужбовців регламентуються Конституцією України, відповідними законами й іншими державними нормативно-правовими актами. До системи законодавчого регулювання соціального захисту військовослужбовців в умовах АТО варто віднести Закони України: “Про військовий обов’язок та військову службу”, “Про Збройні сили України”, “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту”, “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей”, “Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ і деяких інших осіб та їх соціальний захист”, “Про поліпшення матеріального становища учасників бойових дій та інвалідів війни”; постанови Кабінету Міністрів України: “Про Порядок визначення розміру і надання військовослужбовцям та членам їх сімей грошової компенсації за належне їм для отримання житлове приміщення”, “Про грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб”, “Про затвердження Порядку організації соціальної та професійної адаптації учасників антитерористичної операції, осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, та постраждалих учасників Революції Гідності”, “Про затвердження Порядку проведення психологічної

реабілітації постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях” та ін.

У період 2014–2018 років були прийняті три Укази Президента України щодо соціального захисту військовослужбовців, учасників АТО: від 29 жовтня 2014 року №835/2014 “Про невідкладні заходи щодо забезпечення додаткових соціальних гарантій окремим категоріям громадян”; від 12 березня 2015 року №140/2015 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 лютого 2015 року “Про заходи щодо створення належної матеріально-технічної бази для лікування, реабілітації та оздоровлення військовослужбовців та інших осіб, які брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, а також учасників бойових дій та інвалідів війни”»; від 18 березня 2015 року №150/2015 “Про додаткові заходи щодо соціального захисту учасників антитерористичної операції”. Ці укази конкретизували завдання та визначили вектори державної політики щодо соціального забезпечення учасників АТО.

Отже, події на сході України у 2014–2018 роках значно розширили сферу дії системи соціального забезпечення. Постала нагальна потреба здійснення соціального захисту військовослужбовців та інших учасників антитерористичної операції. Вищі органи державного управління ухвалили низку законодавчих та інших нормативно-правових актів, у яких реалізовувалося це проблемне питання.

Савчук К.В.

*Житомирський військовий інститут
імені С. П. Корольова, м. Житомир*

ОКУПАЦІЯ ТА ВИЗВОЛЕННЯ СЛОВ'ЯНСЬКА В 2014 р.

Весна 2014 року сповнена подіями, що зіграли вирішальну роль у розв'язуванні збройного конфлікту на Донбасі та окупації деяких регіонів України. Зокрема, майже 10 років тому було окуповано місто Слов'янськ. 12 квітня 2014 року у місто, розташоване на трасі Харків – Ізюм – Бахмут, заїхали озброєні особи у військовій формі. За свідченнями місцевих жителів, на той час їх можна було поділити на “козаків” та “спецпризначенців”.

“Козаки” не носили форму зс рф, мали різноманітну екіпіровку, відкрито хизувалися на камери, давали інтерв'ю місцевим ЗМІ, без перешкод заходили в будівлі МВС та СБУ. “Спецпризначенці”, у свою чергу, діяло злагоджено, трималися окремо, підпорядковувалися одному командирі, намагалися не потрапляти на камери. Коли бойовики заїхали у місто, їм не виявляли спротиву, та а місцева влада почала співпрацювати, фактично передавши місто в руки окупантам. “Спецпризначенці” швидко захопили ключові будівлі міста, після чого в них демонстровано розташувалися “козаки”. 13 квітня мер Слов'янська залишила місто. Окупанти проголосили “народного мера” В'ячеслава Пономарьова, який від початку всіляко їм сприяв. Командував угрупованнями, що захопили місто, І. Гіркін (“Стрелков”). 14 квітня 2014 р. виконуючий обов'язки Президента України Олександр Турчинов підписав Указ про введення в дію рішення РНБО про початок антитерористичної операції (АТО).

З 5 липня командування АТО передбачало зачистку Миколаївки із подальшим просуванням до Краматорська, адже його звільнення забезпечувало блокування Слов'янська.

Втеча Гіркаїна була спонтанною та погано організованою. Про панічний відхід свідчить те, що вони кинули свої сили на блокпостах, виїхавши без попереджень. У ніч на 5 липня в штабі отримали інформацію про те, що на південній околиці Слов'янська, на початку вулиці Аеродромної із настанням темряви зосереджується різноманітний автотранспорт – як військовий, так і цивільний – автобуси, мікроавтобуси, а також бронетехніка. Стало зрозумілим, що бойовики готують прорив, проте невідомо, у якому напрямку, оскільки від місця зосередження бойовиків зі Слов'янська виходили чотири або п'ять доріг, придатних для руху важкої техніки, три з яких сили АТО не контролювали через недостатні ресурси. Перед світанком бойовики атакували 5-й блокпост, щоб дати можливість основній колоні покинути місто. Силами 24-ї бригади ці сили противника було знищено. Після цього бойовики кинули бронетехніку, ймовірно, щоб не сковувати швидкість руху, і пішли в обхід Краматорська за двома маршрутами двома або трьома колонами.

Таким чином, місто досить легко було взято російськими “спецпризначенцями” і “козаками”. Проте командування АТО вміло організувало операцію по звільненню Слов'янська. Свідченням цього стала спонтанна та погано організована втеча бойовиків з міста, під час якої вони були змушені залишити важку техніку.

*Соколюк С.М., к.і.н., доцент,
Руднєв Д.С.
Національний університет оборони
України, м. Київ*

З ДОСВІДУ СПІЛЬНОГО ЗАСТОСУВАННЯ ВМС ЗС УКРАЇНИ ТА СБУ НАДВОДНИХ БЕЗЕКАЖНИХ КАТЕРІВ З УРАЖЕННЯ КРИМСЬКОГО МОСТУ 16 ЛИПНЯ 2023 РОКУ

З початком повномасштабної збройної агресії росії проти України 24 лютого 2022 року метою дій чорноморського флоту рф було забезпечення панування на морі, зокрема у північно-західній частині Чорного моря. Натомість, незважаючи на те, що противник мав усі сили і засоби для досягнення визначеної мети, угруповання сил (військ) ВМС ЗС України успішним веденням бойових дій значно меншою кількістю сил і засобів зірвало панування противника у цьому районі Чорного моря та обмежило райони бойового маневрування його ударних сил прибережними водами навколо Криму. Цьому сприяла низка уміло спланованих та проведених операцій та дій ВМС ЗС України спільно з іншими відомствами.

Разом із тим, Кримський півострів, маючи сполучення із материком через автомобільно-залізничний “Кримський міст”, відкритий у травні 2018 р., по-суті, став хабом для поповнення людських та матеріальних ресурсів російського фронту на території Херсонської, Запорізької та Донецької областей, що значно ускладнювало ведення наступальних дій Сил оборони України. Відтак, “Кримський міст” є стратегічно важливим об'єктом для російської федерації, у першу чергу як складова системи забезпечення військ на тимчасово окупованих територіях України, а також одним із найважливіших символів кремлівської пропаганди. Саме тому завдати удар по такому об'єкту було необхідно з військової точки зору та цілком законним з точки зору міжнародного права, про що і було прийняте рішення на державному рівні.

Підготовка і проведення спеціальної операції з ураження “Кримського мосту” здійснювалося спільно представниками Служби безпеки України та Військово-Морських Сил Збройних Сил України. Управління операцією здійснювалось зі спільного штабу СБ України та ВМС ЗС України, розгорнутого у місті Київ.

Атака на міст була спланована у ніч з 16 на 17 липня 2023 р. застосуванням п’яти одиниць морських безекіпажних комплексів типу “Sea Baby”, розроблених та побудованих українськими фахівцями.

На переході морем, що тривав понад 20 годин, морські безекіпажні комплекси типу “Sea Baby” рухалися двома групами за маршрутом, що мав не допустити їх виявлення засобами розвідки противника. Через нестачу пального, яка виникла унаслідок збільшення дистанції та режиму швидкості, із п’яти морських безекіпажних комплексів до кінцевої ділянки маршруту дійшло два, інші три було знищено шляхом застосування системи самолівідації.

Достатньо інтенсивний трафік цивільного судноплавства у Керченській протоці значно ускладнював рух кінцевою ділянкою маршруту переходу. Система охорони та оборони мосту або не була розрахована на захист від ударів із морського напрямку, або просто не зреагувала, тому два морських безекіпажних комплекси безперешкодно здійснили підхід та завдали удар по автомобільному та залізничному транспортних переходах мосту.

Унаслідок удару було частково зруйновано дві опорних частини залізничного переходу та завалено пролітну частину автомобільного переходу, що призвело до виведення мосту з експлуатації до відновлення пролітної частини та значних обмежень у використанні мосту для перевезення вантажів у подальшому, оскільки несучі конструкції втратили свою міцність.

Таким чином, цей епізод став одним із найрезультативніших випадків застосування морських безекіпажних комплексів під час російсько-української війни. Морські безекіпажні комплекси вкотре підтвердили свою ефективність і спроможність виконувати важливі завдання, у тому числі, оперативно-стратегічного рівня, та засвідчили про появу у складі Сил оборони України нового типу зброї, що асиметричними діями спроможна суттєво вплинути на перебіг воєнних дій на шляху до нашої Перемоги.

Солошенко Н.В.

*Національний університет оборони
України, м. Київ*

ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ШТУРМОВИХ ПІДРОЗДІЛІВ

Поява штурмових загонів пов’язана з історією зародження і розвитку способів оволодіння фортецями і сильно укріпленими оборонними позиціями. Штурмові загоны створювалися у стрілецьких полках (бригадах) розпорядженням командира дивізії для блокування і знищення особливо міцних укріплень. Вперше термін “штурмова група” був застосований у період Верденської операції 1916 року, коли німецьке командування назвало так спеціально навчені групи піхоти, що наступали попереду бойових порядків атакуючих батальйонів. До складу таких загонів входили підготовлені піхотинці, озброєні автоматичною зброєю, гранатами і вибухівкою. Під прикриттям вогню артилерії штурмові групи наближалися до окопів противника, закидали його гранатами і вступали у ближній

бій, прориваючи оборону противника. До складу кожного загону виділялося від стрілецької роти до стрілецького батальйону, посиленого взводом-ротою важких танків, кількома самохідними артилерійськими установками (САУ), танками-тральщиками, 1–2 взводами саперів, взводом ранцевих вогнететів та підрозділом хімічних військ для постановки димових завіс.

Штурмовий загін такого складу називався іноді штурмовим батальйоном. У кожному загоні створювалося кілька штурмових груп по числу довготривалих вогневих споруд противника. У військово-морському флоті створювалися штурмові загони та групи морської піхоти у складі першого ешелону, ешелону десанту.

Досвід застосування штурмових груп та загонів у сучасних умовах набув нового значення. В умовах сьогодення штурмові групи (загони) широко застосовуються спеціальними підрозділами при виконанні бойових дій.

Під час російсько-української війни військові частини ЗС України застосували нестандартні прийоми та способи ведення бойових дій, зокрема виконання вогневих завдань підрозділами реактивної артилерії з порому та стрільбу по морських цілях; взаємодію підрозділів різних родів військ не лише під час десантування, а й у ході повітряної підтримки під час виконання бойових дій; десантування особового складу, озброєння і військової техніки та вантажів різними способами, включаючи десантування на незнайому місцевість; подолання і форсування водних перешкод як вдень, так і вночі, як вплав, так і за допомогою засобів підрозділів оперативного забезпечення; переміщення на великі відстані своїм ходом, залізничним та повітряним транспортом.

Свою стійкість та незламність воїни-десантники неодноразово доводили у запеклих боях, іноді навіть за межами людських можливостей. Високий рівень бойової підготовки, моральної витримки та патріотизм – це саме ті якості, що притаманні сучасному військовослужбовцю Десантно-штурмових військ. Українська армія довела, що вона є і буде надійним фундаментом нашої незалежності, готова адекватно, швидко та ефективно відповісти на будь-який виклик, відвести будь-яку загрозу, спроможна забезпечити успішне стримування агресора, запобігти ситуаціям воєнного характеру, вести боротьбу держави, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканості.

Стасюк Ю.М., к.і.н.

*Національний університет оборони
України, м. Київ*

ВПЕРШЕ ЗАСТОСОВАНІ ЗАХОДИ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ У 2022 РОЦІ

З початком широкомасштабної агресії російської федерації проти України керівництво держави запровадило правовий режим стану. Проведений аналіз вітчизняної нормативно-правової бази засвідчив, що вперше за часів незалежності після 24 лютого 2022 року в Україні запроваджено комендантську годину.

Наявність людських ресурсів та внутрішньої безпеки у державі має вплив на обороноздатність держави під час війни, збройного конфлікту. В умовах ведення воєнних дій держава зацікавлена у стабільності обстановки у “тилу”. Досвід введення комендантської години засвідчив його позитивний вплив на суспільство під час війни.

Саме поняття комендантська година розкрито у нормативно-правовому полі законодавства України. Так у пункті 5 частини першої статті 8 Закону України “Про правовий режим воєнного стану” від 12.05.2015 № 389-VIII серед заходів правового режиму воєнного стану зазначено запровадження комендантської години та встановлення спеціального режиму світломаскування. Проте сам закон передбачає лише нормативне закріплення зазначеного заходу. Для забезпечення реалізації заходу Постановою Кабінет Міністрів України “Питання запровадження та здійснення деяких заходів правового режиму воєнного стану” від 8 липня 2020 № 573 було затверджено Порядок здійснення заходів під час запровадження комендантської години та встановлення спеціального режиму світломаскування в окремих місцевостях, де введено воєнний стан (далі – Порядок).

У пункті 4 Порядку зазначено, що запровадження комендантської години та встановлення спеціального режиму світломаскування здійснюється лише за наявності реальної загрози життю і безпеці осіб, інтересам суспільства або держави, а також для забезпечення громадського порядку. А правовою підставою для їх запровадження як прописано у пункті 2 Порядку є Конституція України, Закони України “Про правовий режим воєнного стану”, “Про оборону України”, відповідний Указ Президента України, затверджений Верховною Радою України, та інші нормативно-правові акти. Остаточним актом є видання наказу військовим командуванням або військовою адміністрацією (у разі її утворення), у якому обов’язково зазначається комендант, час, протягом якого діють комендантська година та спеціальний режим світломаскування, межі території їх запровадження, способи здійснення заходів щодо підтримання правопорядку, порядок руху транспорту, порядок створення, функціонування і місцезнаходження комендатури та її склад, а також інші за необхідності заходи.

Отже, одним із заходів правового режиму воєнного стану, застосованим уперше за часів незалежності України, було запровадження комендантської години. Вона забезпечила дотримання безпеки у відповідних локаціях, опосередковано сприяючи зміцненню обороноздатності держави та стабільному функціонуванню національної економіки у забезпеченні потреб Сил оборони у стримуванні російської агресії.

Степанець Н.В.

*Житомирський військовий інститут
імені С. П. Корольова, м. Житомир*

ВИЗВОЛЕННЯ МАРІУПОЛЯ У 2014 РОЦІ

У квітні 2014 року в Маріуполі спостерігалися різні реакції на проголошення т.зв. “ДНР” в донецьку. Проросійські мешканці приєдналася до захоплення облради, інша провела мітинг на підтримку єдності України. 16 квітня 2014 р. диверсійно-розвідувальна група росіян прибула до військової частини міста Маріуполь. За даними розвідки, їхня мета полягала в показовому захопленні будівлі. Вони вимагали від командира військової частини здатися у полон і віддати всю наявну зброю. Командир відмовив і вони розділилися на три групи. Спроба штурму призвела до негативних результатів для бойовиків: трьох вбили, а решту затримали. Внаслідок цієї спроби захоплення військової частини місто стало ареною напружених подій. Далі бої за контроль над містом проходили зі змінним успіхом.

Маріуполь був тимчасово окупований російськими бойовиками, чеченськими найманцями й проросійськими силами “ДНР”. У місті панував хаос та стрілянина. Центр міста був перекритий барикадами, містом ходили озброєні люди. Операція зі звільнення міста з двомісячної окупації спочатку планувалася на 23 травня, проте через брак ресурсів його перенесли на 13 червня. У військовій місії брали участь бійці добровольчих формувань “Азов” і “Дніпро”, спецпідрозділів міліції та Національної гвардії. Їм надавали підтримку Збройні Сили, зокрема 72-а бригада. Українські військові блокували Маріуполь ззовні, забезпечивши вогневу підтримку під час штурму штабу бойовиків.

12 червня 2014 р. затримали так званого народного мера Маріуполя Олександра Фоменка, і всього кілька годин по тому почалася операція зі звільнення міста. 72-а бригада прорвалася до центру Маріуполя і знищила барикади сепаратистів. Проте перша фаза штурму провалилася.

На світанку 13 червня почався новий етап. Штаб-квартиру бойовиків зачищали штурмові групи бійців “Азову”. Також в операції зі звільнення міста брали участь дві роти батальйону “Дніпро-1”, 1-ша бригада Національної гвардії та бійці 79-ї окремої аеромобільної бригади.

Бій тривав кілька годин. У ході штурму було ліквідовано ключові опорні точки бойовиків, знищено техніку, відновлено контроль над усіма захопленими спорудами, зокрема будівлею міської ради, так званим укріпрайоном на вулиці Грецький. До вечора відновили контроль над усіма адміністративними будівлями в місті, а над будівлею міськради було знову піднято український прапор.

У ході операції отримали поранення шестеро бійців Національної гвардії України. Під час боїв було вбито п'ятеро і затримано понад тридцять терористів. Також було знищено кілька одиниць ворожої техніки. Незважаючи на масштабність операції, ніхто з мирних мешканців не постраждав. Наступну добу, 14 червня, місто Маріуполь зустріло під українським прапором.

Таким чином, операція зі звільнення Маріуполя відбулася 13 червня 2014 року за участю добровольчих формувань, спецпідрозділів міліції та Національної гвардії. Попри опір, українським силам вдалося відновити контроль над містом. Були знищені барикади та штаб бойовиків, а усі адміністративні споруди міста були повернуті під український прапор. При цьому нашим підрозділам вдалося уникнути жертв серед мирного населення.

*Талаур С.Є., к.військ.н., с.н.с.,
Хома В.В., к.військ.н., доцент
Національний університет оборони
України, м. Київ*

ВИКОНАННЯ ОСОБОВИМ СКЛАДОМ ГУМАНІТАРНОГО ІНСТИТУТУ БОЙОВИХ (СПЕЦІАЛЬНИХ) ЗАВДАНЬ У ХОДІ ВІДБИТТЯ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

З початку широкомасштабного російського вторгнення на територію України особовий склад гуманітарного інституту Національного університету оборони активно залучався до виконання бойових (спеціальних) завдань. З перших днів агресії наукові та науково-педагогічні працівники, ад'юнкти інституту організували роботу щодо надання

психологічної допомоги військовослужбовцям університету та членам їхніх сімей. Для надання такої допомоги було організовано роботу пункту психологічної допомоги університету, створено позаштатні групи психологічної допомоги та закріплено відповідальних психологів за підрозділами університету. Окремим тематичним напрямом роботи психологів була групова робота з дітьми, які перебували в бомбосховищах університету.

З початку війни 21 слухач, 5 ад'юнктів та 13 офіцерів постійного складу інституту були відряджені на посилення органів військового управління. Бойові завдання виконували на посадах в Головному управлінні морально-психологічного забезпечення ЗС України, ОТУ “Схід”, у складі угруповання сил і засобів оборони Києва та Київської області.

11 офіцерів залучалися до проведення заходів з оперативної психологічної допомоги (підтримки) особового складу бойових підрозділів ЗС України. Допомога надавалася особовому складу зведеного підрозділу ЗС України, виведеного на відновлення після виконання бойових завдань у м. Ірпінь, 169 навчального центру “Десна”, підрозділів ТрО та НГУ, які виконували бойові завдання у секторах оборони м. Києва та Київської області.

Шість офіцерів залучалися до роботи у складі високомобільних груп внутрішніх комунікацій. Основними завданнями груп було: проведення заходів оперативної психологічної допомоги та підтримки особового складу; вивчення стану морально-психологічного забезпечення, проведення профілактичних заходів щодо усунення негативних психічних станів військовослужбовців. Робота проводилася у військових частинах Корпусу резерву, ОСУВ “Хортиця”, 10 огшбр.

З метою організації та забезпечення проведення реінтеграційних, постізоляційних заходів щодо психологічного відновлення військовослужбовців, які перебували у примусовій ізоляції (полоні), до складу позаштатної групи реінтеграції Генерального штабу ЗС України увійшло 2 представника інституту. Таким чином, з початку широкомасштабного російського вторгнення на територію України особовий склад інституту залучався до посилення органів військового управління, надання оперативної психологічної допомоги та підтримки військовослужбовців і членів їхніх сімей, проведення реінтеграційних заходів із особовим складом, який перебував у полоні.

*Третьак Д.А.,
Кицишин О.В.*

*Національна академія Державної
прикордонної служби України імені
Богдана Хмельницького, м. Хмельницький*

ЗБРОЙНА АГРЕСІЯ ПРОТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

В Україні тривають перманентні бойові дії між Силами оборони України та російськими окупаційними військами. Загарбники намагаються розгромити підрозділи Сил оборони, просунутися до адміністративних кордонів Донецької та Луганської обл., закріпитися на окупованих територіях та створити “пояс безпеки” уздовж російського кордону. Саме воєнна складова залишається основною для досягнення стратегічних цілей РФ в Україні.

Зберігається високий рівень загрози здійснення ракетних ударів та нанесення уражень дронами-камікадзе по об'єктах військової, транспортної та критичної інфраструктури України. Загарбники вдаються до інтенсивних авіаційних та артилерійських обстрілів деокупованих територій українського прикордоння та місць несення служби підрозділів Держприкордонслужби у межах Харківської, Сумської та Чернігівської областей. Окрім того, ворог продовжує здійснювати посилене військове прикриття та інженерне облаштування білорусько-української та російсько-української ділянок кордону.

На деокупованих територіях України зафіксовано численні спроби порушення державного кордону України російськими ДРГ. Ворог продовжує активну диверсійно-розвідувальну діяльність уздовж державного кордону та поблизу лінії зіткнення. Для створення осередків напруги у прикордонні, недопущення перекидання військ Сил оборони України на загрозливі напрямки, проведення розвідувально-диверсійних заходів противник зберігає військову присутність на території РФ у прикордонних з Україною районах, постійно здійснює збройні провокації, проводить активну повітряну розвідку (з використанням БЛЛА оперативно-тактичного та ударного типів) та виконує завдання з посиленого військового прикриття кордону.

На окупованих територіях противник максимально закріплюється на зайнятих рубежах, активно підтримує місцеве “маріонеткове” самоврядування, продовжує процес інтеграції українського населення у загальноросійський простір, проводить примусову паспортизацію та мобілізацію місцевого населення, посилює поліцейський та контррозвідувальний режими, депортує українців (жінок та дітей), блокує акваторії Чорного та Азовського морів, проводить заходи із проникнення ДРГ, окремих бойовиків на підконтрольні Україні території, курує антиукраїнську діяльність завербованих громадян.

У тилових регіонах України противник зосереджує основні зусилля на виведенні з ладу військових об'єктів та об'єктів критичної інфраструктури за допомогою ракетних ударів (ударних дронів), активно проводить диверсійну та розвідувально-підривною роботу з метою дестабілізації обстановки, організації інформаційних провокацій, збору розвідданих про Сили оборони України та військову допомогу від партнерів України, посилює психологічний тиск на цивільне населення.

*Фараон О.В., к.ю.н.
м. Київ*

ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

У ХХІ столітті війна не обмежується лише класичним збройним конфліктом. Нові форми протистояння між державами мають політичний, економічний, психологічний, енергетичний, торговельний, інформаційний характер. Війни виграють не лише на полі бою, перемога здобувається і завдяки психологічно-інформаційним засобам. Розвиток інформаційних технологій, всесвітньої інформаційної мережі сприяв виникненню такого виду війни, як інформаційна війна.

Уперше термін інформаційної війни з'явився в середині 1980-х, коли після закінчення холодної війни перед збройними силами США постали нові завдання. Це було результатом роботи групи американських військових теоретиків Г. Е. Екклза, Г. Г. Саммерса та ін. Термін активно згадувався в пресі після проведення операції “Буря в пустелі” у 1991 році, де нові

інформаційні технології вперше застосовувалися як засіб ведення бойових дій. Офіційно ж цей термін уперше використано у директиві міністра оборони США від 21.12.1992 № 3 600.

Під поняттям інформаційної війни розуміють цілеспрямовану спробу підірвати і нейтралізувати систему управління противника з метою координації діяльності органів управління. Інформаційна війна Росії проти України стала нашим повсякденням, що ведеться за допомогою телебачення, соціальних мереж, мобільних застосунків, онлайн-видань та інших засобів масової інформації. Відбір найбільш важливої інформації, її подання та інтерпретація – важливе завдання медіапростору, що, звісно, відкриває широкі можливості для маніпулювання масовою свідомістю. Особливо актуальною ця проблема стала для України, яка безпосередньо стикнулася з безпрецедентним інформаційним штурмом з боку росії, що від початку широкомасштабної агресії росії в Україні багатократно інтенсифікується й модифікується.

Досвід війни росії проти України свідчить, що застосування росією інформаційно-психологічної зброї у медіапросторі через агресивний вплив на свідомість і підсвідомість здійснюється за такими основними напрямками: забезпечення прийняття військово-політичним керівництвом України бажаних для росії рішень і спонукання до виконання нав'язуваних політичних, економічних і воєнних кроків; підрив легітимності української політичної влади; підрив міжнародного авторитету України, створення її негативного іміджу з метою недопущення масштабної військової, економічної та фінансової допомоги європейських країн та США; дестабілізація ситуації в Україні, провокування політичних протестів, соціальних конфліктів, підрив морально-психологічного стану українського населення; підрив обороноздатності України та боєздатності її Збройних Сил; підтримка дій внутрішніх деструктивних сил і колаборантів, спрямованих на знищення чи завдання шкоди українській державі і суспільству, у тому числі шляхом корумпування влади й політичної еліти; створення негативного образу українця шляхом розповсюдження фейків про “неонацизм”, “бандерівців”, діаметрально протилежне істинним подіям висвітлення військових злочинів російської армії; заміна соціально-культурної ідентичності всього населення України або його частини, нав'язування сумнівів стосовно національних цінностей та засад державотворення.

Таким чином, досягнення перемоги в інформаційній війні можливе лише у разі здатності моделювання поведінки противника в різних ситуаціях за вказаними напрямками, визначення алгоритму власної поведінки, забезпечення його реалізації тощо.

*Фігурний Ю.С., к.і.н.
Науково-дослідний інститут
українознавства Міністерства освіти
і науки України, м. Київ*

ПІДСУМКИ ВОЄННОЇ КАМПАНІЇ СИЛ ОБОРОНИ УКРАЇНИ У 2023 РОЦІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ НА 2024 РІК

Воєнна кампанія Сил оборони України (СОУ) у 2022 р. у цілому була успішною. Спочатку був зупинений т. зв. “путінський бліцкриг”. Незважаючи на деякі успіхи збройних сил рф (зс рф) у першому півріччі, СОУ вдалося стабілізувати лінію бойового зіткнення, накопичити воєнний потенціал і у другому півріччі перейти в успішний контрнаступ.

Збройні Сили України (ЗСУ) успішно провели дві контрнаступальних офензиви – вересневу Харківську й літньо-осінню Херсонську. У результаті чого були звільнені майже усі терени Миколаївщини, Харківщини й вся правобережна частина Херсонщини разом із обласним центром. Водночас противник зумів зупинити український контрнаступ, мобілізувавши у зс рф понад 500 тис. громадян та напруживши власні мілітарні ресурси.

2023 мав стати роком остаточної перемоги України, звільненням тимчасово окупованих територій включно з Кримом й виходом СОУ на кордони України 1991 року. Проте низка факторів не дали змоги реалізувати ці наміри: 1) економіка України не була перебудована на “військові рейки”; 2) союзники України не бажали тотального програшу російської федерації, побоювалися ймовірного застосування кремлем ядерної зброї і можливого розпаду рф, тому постачання високоякісної зброї здійснювалося ними повільно й у недостатніх кількостях, а питання посилення української авіації сучасними літаками F-16 було відтерміновано на 2024 р.; 3) влада рф провела досить успішну роботу над помилками, військово-промисловий комплекс запрацював на повну потужність, унаслідок величезних фінансових надходжень від продажу енергоносіїв, економіка, банківська сфера, суспільство не відчували у повній мірі тягара західних санкцій й продовжували розвиватися більш-менш стабільно; 4) українське громадянське суспільство після шокової мобілізації 2022 р., у 2023 було заколихане промовамі політиків про переможний контрнаступ ЗС України, який остаточно знищить окупантів, а потім поринуло у дискусії про доцільність виборів під час війни й хто кому головний. Попри всі ці проблеми, СОУ зупинили вугледарський, бахмутський, куп’янсько-лиманський, авдіївський наступи зс рф, успішно наступають на запорізькому напрямку, створили низку плацдармів на лівобережжі Херсонщини та витіснили російський флот із західного чорноморського театру воєнних дій.

Для того, щоби 2024 став переломним треба: 1) проводити війну не симетрично, а асиметрично; 2) переводити економіку винятково на обслуговування СОУ, у рази збільшити виробництво української зброї як високоточної, так і звичайної для ураження противника і його воєнного потенціалу у промислових масштабах; 3) створити чітку стратегію перемоги, всіляко берегти людський потенціал та активно застосовувати сучасні інноваційні засоби ведення війни; 4) переймати у ворога його ноу-хау, будувати потужні лінії укріплень, при потребі вміти переходити у “глуху” оборону для виснаження воєнного ресурсу зс рф; 5) консолідувати українську політичну націю та значно посилити національно-патріотичне виховання громадян України.

*Фурман І.І., д.і.н., професор
Національний університет оборони
України, м. Київ*

ЗНИЩЕННЯ РАКЕТНОГО КРЕЙСЕРА “МОСКВА”: РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЗНАЧЕННЯ

Найбільшого успіху від початку російської збройної агресії проти України з 24 лютого 2022 р. Військово-Морські Сили (ВМС) Збройних Сил (ЗС) України досягнули 13 квітня, уразивши двома ракетами РК-360МЦ протикорабельного берегового ракетного комплексу (БРК) “Нептун” флагмана Чорноморського флоту ракетний крейсер “Москва”. Корабель, вартість якого становила \$750 млн, отримав серйозні пошкодження та 14 квітня затонув

разом з 510 членами екіпажу та, як припускається, з провідними фахівцями штабу 30-ї дивізії надводних кораблів російського Чорноморського флоту, а також деякими заступниками командувача флотом (не менше 30–50 осіб).

Експерти проаналізували низку супутникових знімків із інфрачервоним фільтром і встановили, що вибух на кораблі відбувся о 06:52 (за київським часом). У цей час корабель перебував східніше від о. Зміїний у точці з координатами 45°10'43.39"пн. ш, 30°55'30.54"сх. д. Уламки крейсера знаходяться на глибині 50–60 м за координатами 44°56'пн. ш. 31°44'сх. д. Отримані гідроакустичні зображення свідчать, що корабель ліг на дно лівим бортом, при цьому від удару його корпус розламався на дві частини. Поряд з кораблем на дні моря виявлено вертоліт Ми-26, що залучався до порятунку крейсера.

19 квітня, після потоплення ракетного крейсера “Москва”, командування російського Чорноморського флоту, побоюючись втратити решту кораблів, що входили до складу ударного угруповання, вивело їх за межі 150-кілометрової зони від узбережжя України в Одеській області, що суттєво ускладнило їх бойову діяльність. Позиційні райони кораблів-носіїв крилатих ракет “Калибр-НК” були розгорнуті на 50–60 миль східніше від узбережжя Криму під захистом російської берегової системи протиповітряної оборони.

Знищення ракетного крейсера “Москва” мало не тільки військове, а й психологічне та символічне значення. З військової точки зору, його потоплення призвело до суттєвої втрати частини бойового потенціалу російського Чорноморського флоту, значного зниження переваги над ВМС ЗС України, зокрема ударних і протиповітряних спроможностей ударного корабельного угруповання, до якого він входив, його стійкості, боєздатності та живучості, а також поставило під сумнів сам факт подальшого домінування Російської Федерації на Чорному морі. Як результат, суттєво знизилася можливість флоту з контролю судноплавства у північно-західній частині Чорного моря, здійснення ефективної морської блокади українського узбережжя, унеможливилася висадка морських десантів і ведення інших активних дій у цьому районі.

Дуже важливим є й те, що корабель був уражений новітніми українськими ракетами РК-360МЦ протикорабельного БРК “Нептун”, що продемонструвало не лише можливість та спроможності вітчизняної ракетобудівної галузі виробляти успішні зразки сучасного ракетного озброєння в умовах війни, а й підтвердило наявність і дієвість української “ракетної школи”, яка продукує досить вдалі інноваційні рішення.

Втрата ракетного крейсера “Москва”, названого на честь столиці Російської Федерації, який був найпотужнішим бойовим кораблем і флагманом Чорноморського флоту, символом і міфом російської військової могутності на Чорному морі, завдало Російській Федерації репутаційної поразки.

Значимо символічне значення цієї події. Саме гвардійський ракетний крейсер “Москва” брав активну участь у повномасштабній агресії проти України від її початку, виконуючи бойове завдання у районі о. Зміїний, і саме йому адресувалося побажання українського прикордонника “продовжувати рух в певному напрямку”.

Україна надала затонулому крейсеру статус об'єкта підводної культурної спадщини за № 2064. Музейними експонатами також стали рятувальний круг і світловий буй із втопленого крейсера “Москва”, які у травні 2022 р. знайшли моряки торговельного флоту неподалік гирла р. Дунай і подарували українським прикордонникам Одеського прикордонного загону.

Хижняк І.А., к.т.н.,

Василенко В.В.,

Неймирок О.К.

*Харківський національний університет
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба,
м. Харків*

КОРЕГУВАННЯ ВМІСТУ АПТЕЧКИ МЕДИЧНОЇ ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВОЇ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ЗА ДОСВІДОМ ВЕДЕННЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Досвід ведення бойових дій на Донбасі з початку 2014 року показав, що з військовими завжди поруч є бойовий медик. Їх кваліфікованої допомоги та медичного спорядження вистачало для надання медичної допомоги пораненим на сході України. Тому персональним засобам медичного оснащення військовослужбовців Збройних Сил (ЗС) України на той час приділялося недостатньо уваги. Проте ситуація кардинально змінилася після повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України у лютому 2022 року. Сьогодні існує критична нестача бойових медиків у ЗС України, адже, окрім знань з тактичної медицини, необхідно бути професійним військовослужбовцем, щоб спершу самому вижити на полі бою і при цьому забезпечити можливі умови для порятунку інших.

Питанням само- та взаємодопомоги під час ведення бойових дій нарешті приділено багато уваги. І саме правильно укомплектована аптечка медична загальновійськова індивідуальна (АМЗІ) підвищує шанс зберегти життя та здоров'я як самого бійця, так і його побратима у разі поранення. На сьогодні склад АМЗІ формується згідно з наказом Міністерства охорони здоров'я України 05.01.2017 № 6. Проте досвід активних бойових дій на території України показав, що є необхідність перегляду та корегування її вмісту під зразок універсальної аптечки за стандартами НАТО. Склад аптечки, що відповідає стандарту індивідуальних аптечок Individual First Aid Kit (IFAK), що стоять на озброєнні більшості країн НАТО, такий: джгут для зупинки артеріальної кровотечі – Combat Application Tourniquet (CAT Gen 7); биндаж для першої допомоги з аплікатором для тиску на рану (The First Care Bandage) – Israeli Bandage 6 дюймів; кровоспинний бинт – гемостатичний матеріал (Rapid Z-Fold Gauze або Hemostatic Wound Dressing, виробник Celox); індивідуальний перев'язочний пакет для тампонади (NAR Compressed Gauze); назофарингеальний (носоглотковий) повітропровід з лубрикантом під індивідуальний розмір (The Pro-Breathe, Kendall Argyle та ін.); набір для декомпресії (Decompression Kit) – спеціальна голка з катетером для декомпресії грудної клітки – ARSARS (Air Release System); спеціальна маска з клапаном для штучного дихання методом “рот-в-рот” (CPR Face Shield або ін.); протиопікова гідрогелева пов'язка (Burnshield); термоковдра HRS; внутрішньовенний катетер G 18 (зелений); трикутна хустка; ножиці парамедичні (тактичні) Emergency Medical Shears; одноразові гумові медичні рукавички; набір ліків (Pill Pack), що містить наступні складові: знеболюючий парацетамол в дозі 1000 мг (як правило дві таблетки по 500 мг); нестероїдний протизапальний препарат на основі мелоксикаму 15 мг або на основі ібупрофену 800 мг або на основі німесулідю 200 мг; антибіотик з групи фторхінолонів, а саме, препарат що містить діючу речовину гатифлоксацин у дозі 400 мг або моксифлоксацин 400 мг або препарат на основі ципрофлоксацину 1000 мг. При формуванні набору таблеток обов'язково виявляється наявність алергії на ті препарати, з яких формується Pill pack. У випадку алергії необхідно

замінити препарат на інший; антисептик (хлоргексидин або ін.); армований скотч; перманентний маркер; англійські булавки; карта огляду пораненого; підсумок Pouch; джерело світла хімічне (Cyalume); інструкція по застосуванню засобів домедичної допомоги в умовах бойових дій (стандарт ТССС). Окремо варто відмітити, що усі лікарські засоби та медичні вироби мають бути обов'язково оригінальними.

Станом на початок 2023 року в армії Сполучених Штатів Америки використовується модернізована аптечка IFAK II. Модель другого покоління має вже два турнікети CAT в індивідуальних підсумках, замість одного та змінену форму підсумок. Крім того, додані щиток для ока, стропоріз та оклюзійний грудний пластир Ашермана (Asherman Chest Seal, Halo). Звісно такий склад аптечки IFAK, що відповідає протоколам надання допомоги на полі бою M.A.R.C.H./ ТССС, поки для військовослужбовця ЗС України недоступний. Однак із перших днів повномасштабного вторгнення, окрім надходжень від Командування Медичних сил, суттєво допомагають у підтримці із забезпечення тактичною медициною громадські та волонтерські організації. Багато волонтерської допомоги від країн-партнерів НАТО допомагають нашим бійцям рятувати життя, адже перелік лікарських засобів та медичних виробів, які мають бути у складі АМЗІ згідно діючого наказу Міністерства охорони здоров'я України № 6, є набагато скромнішим.

Саме завдяки волонтерській допомозі АМЗІ доукомплектовуються за стандартом ТССС. Наприклад, вже сьогодні з'ясовано, що одного джгута замало. Необхідно два, а ідеально – 4 джгути – по одному для кожної кінцівки. Також, враховуючи наявний досвід та звернення бойових медиків та волонтерів, було введено низку змін до складу АМЗІ на державному рівні. Згідно з наказом Міністерства охорони здоров'я України від 14.08.2023 № 1459 з метою удосконалення системи медичного забезпечення для надання належної медичної підтримки було замінено антибактеріальний препарат ципрофлоксацин 500 мг на препарат моксифлоксацин 400 мг. Це дасть змогу при отриманні поранень проводити профілактику інфекційних ускладнень поранень на домедичному етапі відповідно до сучасного Стандарту надання медичної допомоги, адже при очікуваній затримці з наданням хірургічної допомоги на понад три години одноразово використовують саме моксифлоксацин 400 мг перорально.

Вже надані й інші пропозиції щодо удосконалення вмісту АМЗІ, що розглядаються, враховуючи отриманий досвід бойовими медиками та українськими військовими під час ведення російсько-української війни.

Черкащенко А.О.

*Житомирський військовий інститут
імені С. П. Корольова, м. Житомир*

ЗНИЩЕННЯ СУБМАРИНИ “РОСТОВ-НА-ДОНУ” ТА КОРАБЛЯ “МІНСЬК”: УНІКАЛЬНА СПЕЦОПЕРАЦІЯ

Збройні Сили України – це армія сильних, відважних, мужніх захисників, готових віддати своє життя заради Батьківщини. Українські воїни є прикладом незламності духу, самовідданості, творчості та унікальності. Захисники України працюють на результат, подекуди виконуючи неможливе. Так нездійсненне стає реальністю, завдяки злагодженому механізму, самовідданих щоденній кропіткій праці кожного. Яскравий приклад цього –

пошкодження або навіть повне знищення підводного човна “Ростов-на-Дону” та великого десантного корабля “Мінськ”.

Підводний човен проєкту Варшав’янка “Ростов-на-Дону”, спущений на воду 26 червня 2014 року, входить до складу 4-ї окремої бригади підводних човнів Чорноморського флоту росії, є носієм 4 крилатих ракет типу “Калібр”, має 6 торпедних апаратів, 18 торпед, 24 міни, 8 ракет класу “земля-повітря” Стріла або Ігла. Автономність субмарини – 45 днів. Пункт основного базування – Новоросійськ у Краснодарському краї російської федерації. У 2015 році брав участь у стрільбах у Північному морі, а в листопаді–грудні того ж року – у військовій операції у Сирії. Субмарина малошумна, має високу бойову ефективність, оснащена новітніми радіоелектронними та гідроакустичними засобами.

Корабель із даним оснащенням та озброєнням становив суттєву загрозу Україні. До Севастополя цей підводний човен періодично прибував для регламентних робіт та поточного ремонту. У Чорне море субмарина прибула в лютому 2022 року. 13 вересня 2023 року українські військові нанесли удар крилатими ракетами по сухому доку Севастопольського судноремонтного заводу. Саме там перебували підводний човен “Ростов-на-Дону” та корабель “Мінськ”. Цей день безперечно історичний як для України, так і для світу.

Ситуація унікальна тим, що Україна не має на своєму озброєнні належних засобів для боротьби з підводними човнами. Єдиною можливістю урадити ціль є момент перебування субмарини е наземному положенні. Завдяки злагодженій роботі Головного управління розвідки, Сил спеціальних операцій, Повітряних Сил, Сил оборони ціль вдалося урадити з повітря. Як повідомляють офіційні джерела Збройних Сил України, із декількох джерел було отримано інформацію про можливе перебування кораблів в одному з судноремонтних підприємств у Севастополі. Залучені оператори Сил спеціальних операцій за допомогою спеціальних технічних засобів розвідки виконали ідентифікацію та наведення на ціль. Під час безпосереднього ураження здійснювалося коригування вогню та підтвердження знищення цілей.

У даній операції використано високоточну ракетну зброю. Саме зараз, вперше субмарину знищено ракетою, запущеною з літака. Фактор раптовості також зіграв свою роль. Ворог недооцінив ризики перебування субмарини в доці, оскільки саме там вона дуже вразлива та втрачає мобільність, а українські військові цю помилку грамотно використали.

Отже, мужність, відважність, зухвалість, сила духу – міцний стрижень українського війська. А професіоналізм, взаємодія, цілеспрямованість, креативність мислення і дій дають можливість наблизити перемогу України.

Чирков О.А.

*Науково-дослідний інститут
українознавства Міністерства освіти
і науки України, м. Київ*

ЕТНІЧНА СТРУКТУРА НАСЕЛЕННЯ ПРИФРОНТОВИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ НАПЕРЕДОДНІ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ 2014 р. ТА У ЛИСТОПАДІ 2023 р.

Агресія Московії (рф) проти України стала неприхованою та набула геноцидного характеру. Після ескалації воєнних дій 24.02. 2022 р. стало зрозуміло, що метою російської влади та більшості громадян країни-агресора, країни-терориста є знищення, ліквідація

української нації як суб'єкта історичного процесу, політичного й культурного життя людства. Сили безпеки й оборони України за підтримки інших соціальних інститутів зупинили агресора та змусили відступити із частини окупованих земель. Лінія фронту з кінця осені 2022 р. великих змін не зазнала та проходить по територіях п'яти областей, у кожній з яких етнічні українці становлять абсолютну більшість за результатами всіх загальних переписів населення, що тут відбувалися. Реалізувати повною мірою свої геноцидні наміри Москва зараз немає можливості навіть на окупованих теренах України, бо остерегається розголошу та запровадження додаткових санкцій.

Лінія фронту на всій своїй протяжності проходить по суцільній українській етнічній території. Лише певні короткі її ділянки розташовані на землях, підпорядкованих поселенням, що мають суттєву іншоетнічну домішку (понад 20%), переважно з етнічних росіян. Частка етнічних українців у період 2001–2013 рр. за опосередкованими даними тут повільно зростала. Відповідно на прифронтових територіях абсолютна перевага за українцями не підлягає сумніву. Лише у глибині окупованої території є анклав, де переважали (за переписом 2001 р.) етнічні росіяни, греки чи болгари. У Криму переважають змішані етнічні території – російсько-українсько-кримськотатарські (киримли).

За ознакою рідної мови російська домішка суттєвіша. Фронт проходить біля Олешок на Херсонщині. У колі радіусом 30 км з центром в Олешках розташовано 80 поселень із 493764 мешканцями. Серед них 63,6 % становили особи з рідною мовою українською та 35,2 – російською, 0,8 – іншими. Порівняно велика питома вага російської утворюється завдяки обласному центру – Херсону, який дав 2/3 всієї людності зазначеної території. Серед херсонців українську вважали рідною 53,4 %, російську – 45,3. В Олешках українською вважали рідною було 67,9 %, в інших поселеннях переважно 85–95.

Восени 2023 р. ЗС України звільнили від окупантів територію села Приютне Запорізької об., біля якого фронт проходить і зараз. У колі радіусом 20 км з центром у цьому селі було 29462 мешканця у 56 поселеннях, серед яких лише у двох переважали особи з рідною мовою російською. У колі радіусом 10 км з центром в Авдіївці Донецької області було розташовано 23 поселення з 85514 мешканцями. Серед них лише 21,1 % вважали рідною українську, та 78,5 – російську. У колі радіусом 30 км навколо Сватового на Луганщині з-поміж 89 поселень лише на землях 2 сілрад переважали особи з рідною мовою російською. 91,5 % населення цього кола назвали рідною українську мову. У такому колі навколо Куп'янська на Харківщині немає жодного поселення, де мешканці з рідною мовою українською не становлять абсолютну більшість. 79,3 % населення цього кола назвали рідною українську мову.

Зараз прифронтові райони мають геть знищені поселення, напівспустошені терени незалежно від етнічної належності та рідної мови їхніх мешканців.

*Чорнопіщук І.М.
Національна академія Державної
прикордонної служби України імені
Богдана Хмельницького, м. Хмельницький*

ДЕЯКІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ОРГАНІВ ТА ПІДРОЗДІЛІВ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Відповідно до Закону України “Про Державну прикордонну службу України”, на Державну прикордонну службу України (далі – ДПСУ) покладаються завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні.

Реалізація цього завдання забезпечується шляхом виконання основних функцій ДПСУ, які, навіть після внесення змін до цього Закону Законом України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту державного кордону України” від 24.02.2023 за № 2952-ІХ, здебільшого мають правоохоронний характер.

Після повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України, яка розпочалася 24 лютого 2022 року, з метою правового врегулювання застосування органів та підрозділів ДПСУ у відсічі збройної агресії, у законодавстві України варто чітко розмежувати основні функції ДПСУ, які вона виконує у мирний час та під час дії правового режиму воєнного стану (стану війни).

Виконання основних функцій (правоохоронного характеру) в мирний час – є оперативно-службовою діяльністю, а от виконання функцій воєнного характеру під час введення правового режиму воєнного стану – є службово-бойовою діяльністю.

Оперативно-службова діяльність – це комплекс правоохоронних, оперативних, режимних та інших заходів, спрямованих на реалізацію її функцій в мирний час.

Службово-бойова діяльність – це організоване застосування військ (сил) для досягнення поставлених цілей під час виконання службово-бойових завдань, які будуть визначатися під час воєнного стану. Службово-бойова діяльність є невід’ємною частиною діяльності військових формувань, у тому числі правоохоронної спрямованості. А відповідно до Закону України “Про національну безпеку України”, ДПСУ є правоохоронним органом спеціального призначення, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону України та входить до Сектору безпеки та оборони України.

Отже, з метою правового врегулювання застосування органів та підрозділів ДПСУ пропонується врахувати законодавчий досвід Національної гвардії України, яка у мирний час входить до складу сил безпеки і виконує правоохоронні функції, а також розвиває спроможності, необхідні для виконання завдань у складі сил оборони, а з введенням воєнного стану Національна гвардія України приводиться в готовність до виконання завдань за призначенням в умовах дії правового режиму воєнного стану, входить до сил оборони, виконує завдання та підпорядковується відповідно до положень Закону України “Про правовий режим воєнного стану”. У свою чергу, ДПСУ одночасно входить до сил безпеки та оборони як в мирний час, так і під час дії правового режиму воєнного стану.

*Чучин М.В.**Національний університет оборони
України, м. Київ*

ПЕРІОДИЗАЦІЯ ВИКОНАННЯ ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКИМИ СИЛАМИ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ЗАВДАННЯ ЩОДО ЗАХИСТУ СУДНОПЛАВСТВА У ВИКЛЮЧНІЙ (МОРСЬКІЙ) ЕКОНОМІЧНІЙ ЗОНІ УКРАЇНИ У 1991–2023 РОКАХ

Торговельне судноплавство було і залишається важливою складовою економіки будь-якої морської держави. Винятково важливе значення перевезення морським шляхом має і для України – понад 80% збіжжя та 60% продукції металургійної промисловості експортувалося з України морським шляхом у мирний час.

З початком збройної агресії Російської Федерації (РФ) проти України у 2014 році наша держава зазнала значних збитків, зокрема у галузях національної економіки, пов'язаних із торговельним судноплавством. З початком широкомасштабної агресії 24 лютого 2022 р. РФ повністю заблокувала порти України у Чорному морі. Лише завдяки зусиллям України та міжнародного співтовариства у липні 2022 року була укладена “Зернова угода”, що дала змогу хоча б частково відновити обсяги транспортування українського збіжжя морським шляхом. Це сприяло недопущенню голоду в країнах Африки та Близького Сходу. Після виходу РФ із “Зернової угоди” у липні 2023 року та припинення її дії завдання забезпечення безпеки морського судноплавства у межах виключної (морської) економічної зони України цілком покладається на Військово-Морські Сили (ВМС) Збройних Сил (ЗС) України. Протягом війни їм вдалося не допустити завоювання противником переваги у північно-західній частині Чорного моря і фактично витіснити кораблі російського Чорноморського флоту до берегів Севастополя і Новоросійська. На даний час “зерновим коридором” пройшло понад 120 суден. Як зазначив Президент України, створення “зернового коридору” без Росії є одним із найбільших досягнень України за цей рік.

Виконання завдання ВМС ЗС України щодо захисту морського судноплавства у межах виключної (морської) економічної зони України у 1991–2023 рр. можна розділити на два основних періоди: захист морського судноплавства у мирний час і в особливий період. Хронологічними межами першого періоду можна вважати час зі створення незалежної держави Україна (1991) до початку збройної агресії РФ проти України у 2014 році. Другий період, відповідно – від початку збройної агресії і по теперішній час. При цьому в межах першого періоду можна виокремити етап низького рівня загроз з боку інших держав (до 2003 р. – події навколо о. Коса Тузла) і період початку загострення відносин із РФ, і її намагання обмежити суверенні права України у різних районах Азовсько-Чорноморського регіону. У межах другого періоду також можна виокремити два етапи: захист в умовах гібридних дій РФ проти України і в умовах широкомасштабної агресії.

Отже, захист судноплавства завжди був і залишається важливим завданням ВМС ЗС України. Проте існує низка проблем щодо його виконання, що потребують додаткового дослідження.

Яцук О.О.

*Житомирський військовий інститут
імені С. П. Корольова, м. Житомир*

БОЇ ЗА ЩАСТЯ (2014–2022 рр.)

Бої за Щастя – це військові дії у місті Щастя Луганської області. У червні 2014 року підрозділи Збройних Сил України провели наступ задля звільнення міста Щастя від окупації “ЛНР”. У результаті успішної операції Щастя перейшло під контроль України. Упродовж осені 2014 року російські загарбники та колаборанти неодноразово атакували місто і цивільне населення. 18 грудня того ж року була здійснена диверсія: напад на бійців батальйону “Айдар”, які боронили медичний заклад. Диверсанти діяли не за правилами війни. Вони в’їхали до клініки на автомобілі санітарів, який викрали, попередньо вбивши їх.

У 2015 році ситуація на цій ділянці фронту була напруженою через постійні обстріли як місцевого населення, так і військових, внаслідок чого загинули 6 цивільних осіб та 11 військових. Саме через постійні обстріли на підконтрольній території міста Щастя залишилося менше 5 тис. осіб (до російського вторгнення у місті проживало близько 12 тис. осіб). Цього року на даному фронті плідну роботу зробили підрозділи оперативного командування “Північ”: знищили БТР, САУ 2С9, танк, мінометну обслугу, радіолокаційну станцію. Водночас сили антитерористичної операції також несли втрати: у червні 2015 року біля околиць міста було знайдено братське поховання із тілами чотирьох українських військовослужбовців. У 2016 році під час боїв із окупантами загинув майор СБУ Михайло Богданович Лібрुक. У 2017–2018 роках окупанти продовжували обстріли позицій наших воїнів із мінометів, гранатометів, БМП, зенітних установок. 5 березня 2018 року, незважаючи на домовленість у Мінську щодо припинення вогню, російські військові обстріляли українські позиції, а також дитячий садок та цивільні будинки в місті. На щастя, тоді ніхто не загинув. У 2022 році ситуація у Щасті погіршилася. 18 лютого була обстріляна колона з гуманітарною допомогою. 21 лютого через постійні обстріли Луганська ТЕС припинила роботу. У ніч на 24 лютого 2022 року бої за Щастя були відновлені. Наші військові відбили вхід у місто російських сил. 25 лютого було повідомлено, що місто Щастя знищено на 80% і 28 лютого наші військові після пекельних боїв були вимушені залишити позиції та відступити. Проте, незважаючи на те, що бої були важкими, збройні сили противника не змогли форсувати річку Сіверський Донець та розбити нашу лінію оборони. Наші воїни гідно давали відсіч ворогові та завдали важких втрат у живій силі і техніці окупантів.

Таким чином, тривалі та важкі бої за місто Щастя у Луганській області були позначені як успіхами, так і невдачами. При цьому українські оборонці продемонстрували гідність та відданість у захисті Батьківщини, зберігаючи важливі позиції та завдаючи значних втрат противнику.

**СЕКЦІЯ 2.
ОЗБРОЄННЯ І ВІЙСЬКОВА ТЕХНІКА
У РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ: ЗНАЧЕННЯ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ**

Khimchyk N.

*Zhytomyr Military Institute named after
S. P. Koroliov, Zhytomyr*

**ALGORITHM FOR AUTOMATING SPEECH RECOGNITION
WHEN WORKING WITH RADIO INTERCEPTS**

The analysis of the conduct of hostilities on the territory of Ukraine shows that the results of radio intercept processing make a significant contribution to the success of operations and planning. Due to the high intensity of operations, the amount of information obtained from radio intercepts is growing, which increases the workload of the radio interception post operator. These difficulties increase the relevance of automating speech recognition when working with radio intercepts, which simplifies the overall message processing process.

The algorithm for automating speech recognition when working with radio intercepts is based on the analysis of acoustic signals received from radio intercepts and is used to identify speech and further process this information. It can use machine learning and statistical analysis methods to achieve high speech recognition accuracy.

Sequential steps of the algorithm for automating speech recognition when working with radio intercepts:

1. Data collection. First, you need to collect radio intercepts that contain speech in different languages.

2. Pre-processing. After data collection, pre-processing is performed to prepare the data for further analysis. This may include filtering out noise and other interference, normalizing the sound amplitude, and removing unnecessary information.

3. Feature extraction. The next step is to extract features from the processed data. This can include using algorithms to detect rhythmic patterns, spectral analysis, and other methods to extract speech characteristics.

4. Modeling. After feature extraction, models are created for different languages. This can be done with machine learning or statistical methods used for speech classification.

5. Classification. This step uses the created models to classify the speech. The algorithms analyze the extracted features and compare them with the models to determine the language.

6. Result. In the last step, we get the result of speech recognition classification. It can be presented in the form of text output or another format, depending on the project requirements.

The use of the algorithm will allow to quickly obtain information from radio intercepts and, in the future, will automate the process of message processing.

Marsili M., PhD
Military University Institute, Lisbon,
Portugal

FUTURE IMPLICATIONS OF EMERGING AND DISRUPTIVE TECHNOLOGIES ON THE RUSSO-UKRAINIAN WAR

Defense and security landscape are in constant change, driven by technological advancements and geopolitical factors. Some technologies, such as artificial intelligence (AI), have grabbed widespread attention, not only among political and military leaders, but also in the media and in the broader audience. Other technologies are less popular but may have a significant impact in the future.

Emerging and disruptive technologies (EDTs)* have a major impact on existing technologies that disrupt or reverse traditional methods and practices; they can revolutionize government structures, economy, society, and international security. Some argue that such technologies will give rise to apocalyptic scenarios, and that their military applications have even greater potential than nuclear weapons to radically change the balance of power.

While the breadth of EDTs covers everything from quantum to biotechnology, from novel materials to artificial intelligence (AI), not all technologies or scientific discoveries are emergent or disruptive, nor is disruption driven solely by technology.

Several technological solutions, like robotics and autonomous systems (RAS), AI, biotechnologies, additive manufacturing (3D/4D printing) and nanotechnologies, are dual use in nature and therefore they are becoming widely available. Dual use technologies are solutions that can be used for both civilian and military applications, regardless of the primary use for which they were conceived—missile technology, nuclear energy, Internet, the global positioning system (GPS), unmanned and autonomous systems, artificial intelligence, machine learning, directed energy weapons, immersive reality, just to name a few—will play a pivotal role in strategic issues. Such technologies have an extensive use for military and civilian applications, but the most crucial technologies, like hypersonic weapons**, are out of reach for most nations, while other solutions are “on the shelf”.

As we look to the international security landscape, dominated by permanent regional conflicts in areas of strategic interest, new competitors, new science, and new technology will emerge which can significantly alter military capabilities and impact international relations and the global balance of power. In this context, EDTs will affect the changing strategic environment and how military operations will be planned and conducted across the full spectrum, i.e., in all the dimensions/domains. Due to their features, it is highly likely that EDTs will have a transformative impact on the Russo-Ukrainian war to the extent that they can determine the outcome of the conflict.

* EDTs include, *inter alia*: Artificial Intelligence (AI), Machine Learning (ML), hypersonic weapons, directed-energy weapons (DEWs)/laser & photonic weapons, robotics and autonomous Systems (RAS), automation, unmanned autonomous systems (UAS), semi-autonomous systems, big data, microelectronics, quantum computing/science, cloud computing, deep learning, computer vision algorithms, virtual, augmented, mixed and extended reality (VR, AR, MR, XR), 5G/6G networks, biotechnology, space, and other technologies.

** (Advanced) Hypersonic Weapons Systems (missiles, vehicles, etc.) operate at speeds greater than Mach 5 (6125 kph, i.e., 5 times the speed of sound (Mach 1=1225 km/h). Russia has developed the hypersonic glide vehicle Avangard (Mach 27), the intercontinental ballistic missile Sarmat (Mach 20), the hypersonic air-launched ballistic missile Kinzhal (Mach 10), and the cruise missile Zircon (Mach 9).

*Myklukha V., PhD
Zhytomyr Military Institute named after
S. P. Koroliov, Zhytomyr;
Tsykhanovska Kh.
Military Unit A1819, Odesa*

METHODOLOGY OF USING RADAR IMAGES TO DETECT CAMOUFLAGED OBJECTS

The relevance of using radar imagery lies in its importance for performing tasks in the interests of the armed forces. Radar images are intensively used to detect objects that are difficult to detect on optoelectronic images due to a number of factors (masking, coincidence of backgrounds of the underlying surface and the object, etc.) Also in the military sphere, radar images are used to detect and track the movement of enemy objects. In general, the use of radar images is important and relevant for many industries, especially for supporting the conduct of military operations by armed forces units.

The methodology for using radar images to detect camouflaged objects includes the following steps:

1. Data collection.

Measurement of radio signals reflected from objects using radar sensors (measurement of radio signals reflected from objects using radar sensors is the process of determining the properties of objects by reflecting radio waves from them; sensors measure the time it takes for the radio signal to travel to the object and back to the sensor; these measurements can be used to determine the distance to the object, its size, and other characteristics).

2. Data processing.

The received radar images are processed to improve the image quality and highlight potentially camouflaged objects (using filtering algorithms to reduce noise and improve image quality; using segmentation algorithms to highlight objects in the image by breaking it into separate parts, which helps to identify potentially camouflaged objects that may be hidden from the normal eye).

3. Data analysis.

The images are analyzed using various algorithms and methods to detect masked objects (comparison with previous images, use of statistical methods, and other analytical approaches that can be used to indicate the presence of masked objects).

4. Interpretation of results.

The obtained data are analyzed and interpreted by specialists who determine whether the detected objects are camouflaged and draw conclusions about their significance.

The paper proposes a methodology for using radar images to detect camouflaged objects. The use of the methodology will allow obtaining more information about cloaked objects, which in turn will increase the level of reliability of the final information, the probability of exposing cloaked objects and the efficiency of obtaining information.

Rezunenko D.
Hetman Petro Sahaidachnyi National Army
Academy, Lviv

**PROBLEMATIC ISSUES AND PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT
OF WEAPONS AND MILITARY EQUIPMENT OF ENGINEERING TROOPS,
TAKING INTO ACCOUNT THE EXPERIENCE OF WARFARE
DURING THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR**

Since the first days of Russian aggression, units of the Armed Forces of Ukraine have faced a number of problematic issues that arose and accumulated during the "development" in the period from 1991 to 2022. In addition, despite the fact that the Armed Forces of Ukraine took an active part in many peacekeeping and security operations under the auspices of the United Nations around the world, the experience they gained was not properly implemented in the troops and was not fully taken into account for the development of new models of equipment and weapons, including for units and subunits of engineering troops.

The staffing of personnel, including units of engineering troops with compact radio stations with a range of up to 6 km, which would provide an opportunity during the execution of tasks to maintain communication and control the actions of subordinates by the commander (from the squad leader inclusive), remains problematic. Currently, the purchase and use of foreign samples such as Harris, Motorola, Kenwood are being carried out, but so far in insufficient quantities.

Special attention is required to issues related to the overhaul of equipment, especially engineering. Currently, the solution to this problem is burdened with paper turnover and unbalance of the system for medium and major repairs. Repair of engineering machines BAT-2, IMR-2 allow to carry out capacities at state enterprises, namely Lviv Armored Plant and Shepetovsky Repair Plant. The capacities of the Kharkiv Automobile Plant allow repair of earthmoving machines PZM-2 and single-bucket excavators EOY-4421.

Taking into account the conduct of hostilities, a number of problematic issues regarding the development, modernization and understaffing of weapons and military equipment come to the fore, namely: infantry fighting vehicles and armored personnel carriers, both new models and those in service, require additional manning with motor saws, since the personnel, in their absence as part of the set of vehicles, is not able to fully and in a short time to carry out the fortification equipment of the positions and in winter to harvest firewood; unsolved is the completion of combat vehicles with detachable small-sized electric units with a capacity of up to 4 kW and a set of cable network in order to ensure the operation of the machine equipment with the main engine turned off and to provide electric current to the separation position if necessary.

To the means of which there is an urgent need and which do not require significant financial investments in the development and manufacture, as well as high-tech equipment, there are camouflage nets, inflatable and collapsible models of equipment. Not fully resolved are the issues of equipping engineering units with updated (understaffed) demining kits, modern robots and means of searching for anti-tank and anti-personnel mines in connection with the massive use of mine-explosive barriers and improvised explosive devices during the war. The Armed Forces under the program of assistance from foreign partners receive a few robotic complexes of reconnaissance and demining systems Talon, Andros F6A, Codham, Digital Vanguard ROV.

Consequently, problematic issues related to the prospects for the development of weapons and military equipment for units and subunits, including engineering troops of the Armed Forces of Ukraine, can be resolved only in the course of studying and analyzing the collected and systematic experience of using each individual sample, taking into account the experience of warfare, study of new trends in the development of weapons and equipment of the leading countries of the world and the experience of their use in the course of armed conflicts.

*Алексєв М.М., к.військ.н.
Національний університет оборони
України, м. Київ*

ПЕРЕВАГИ ОЦИФРУВАННЯ ДЕРЖАВИ У ПЕРІОД РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

В українському інформаційному просторі вживається термін діджиталізація – диджиталізація – дигіталізація – оцифрування. Це слова-синоніми. Ми будемо використовувати український термін оцифрування, який зрозумілий для всіх і не потребує пояснень. Нині оцифрування набуло широкого використання у світі, зокрема в Україні.

Оцифрування держави – це процес впровадження цифрових технологій у різні сфери суспільства для покращення ефективності, доступності та якості надання послуг, а також для стимулювання економічного розвитку та інновацій. В умовах російсько-української війни оцифрування може відігравати значну роль у підвищенні ефективності заходів зі зміцнення національної безпеки та протидії окупаційним загрозам. Ось деякі можливі способи, які можуть бути використані у боротьбі з окупаційними загрозами:

розвиток кіберзаходів для захисту держави від кібератак, що можуть бути використані роїськими окупантами для шпигунської та дестабілізаційної діяльності;

оцифрування у сфері управління може зробити державні структури більш ефективними та стійкими до зовнішніх втручань;

ефективне використання цифрових інструментів для моніторингу й аналізу інформаційного простору допоможе виявляти і протидіяти пропаганді та дезінформації, що можуть посилювати вплив російської окупаційної влади на населення тимчасово окупованих і прифронтових територій;

створення системи аналізу військово-політичних умов та раннього попередження загроз для вчасного реагування на них;

використання дронів та сенсорів для поліпшення моніторингу кордонів і посилення безпеки території;

розроблення безпечних цифрових платіжних систем та криптовалюти для запобігання фінансування дій окупаційної влади та колаборантів;

цифрові технології підвищують безпеку об'єктів критичної інфраструктури та усувають загрози неконтрольованого втручання у їх роботу;

цифровий зв'язок підвищує захищеність комунікації між військовими і державними структурами.

Важливо враховувати, що оцифрування буде ефективним у боротьбі з російською окупацією лише у комплексі з іншими заходами, включаючи дипломатичні, військові та політичні.

*Андрощук Р.А., к.т.н., доцент,
Поляк Д.М.
Житомирський військовий інститут
імені С. П. Корольова, м. Житомир*

ОЦІНЮВАННЯ ВТРАТ ОЗБРОЄННЯ І ВІЙСЬКОВОЇ ТЕХНІКИ ПРОТИВНИКА ПРИ ВИКОРИСТАННІ РІЗНОЧАСОВИХ КОСМІЧНИХ ЗНІМКІВ

Використання космічних знімків дає змогу проводити детальний геопросторовий аналіз для точного визначення місця розташування озброєння та військової техніки (ОВТ). Оцінювання втрат ОВТ противника за допомогою різночасових космічних знімків дає змогу отримати інформацію про зміни в обстановці на полі бою та ефективно визначити втрати ОВТ, а також надавати об'єктивні та точні дані про розташування ворожих сил, аналізуючи динаміку змін у часі.

Для розроблення методики оцінювання втрат ОВТ противника при використанні різночасових космічних знімків необхідно вирішити наступні завдання: огляд існуючих досліджень, літератури та методик, пов'язаних із використанням космічних знімків для оцінювання втрат ОВТ; створення теоретичної основи, що враховує принципи аналізу зображень, розпізнавання об'єктів та визначення динаміки змін за часом; розроблення чітких критеріїв для оцінювання втрат, враховуючи типи військової техніки, ступінь ушкоджень та динаміку змін; виправити та оптимізувати алгоритми прийняття рішень на основі отриманих результатів.

На теперішній час для обробки різночасових космічних знімків використовують методи кореляційного аналізу статистичних розбіжностей порівнюваних зображень. Застосування такого підходу вимагає аналізу та урахування умов знімання: освітлення, геометричних викривлень, розбіжностей у детальності знімків, спектральних та радіометричних розбіжностей оптичних датчиків космічних апаратів (КА), що використовувалися для знімання. Таким чином, завдання оцінювання втрат ОВТ противника при використанні різночасових космічних знімків зводиться до порівняння їх зображень із різними властивостями, які необхідно звести до однакового подання за формою (знімки повинні мати мінімальні розбіжності, що зумовлені технічними характеристиками датчиків зображень і умовами знімання).

Важливим елементом методики оцінювання втрат ОВТ противника є ефективне розпізнавання військових об'єктів на знімках з високою точністю та надійністю. Це досягається побудовою чіткої системи критеріїв для оцінювання втрат, застосуванням обробки інформації із різних джерел (наприклад, використання даних аеророзвідки) та спрощенням інтерпретації результатів. Також варто розглядати можливості взаємодії з іншими джерелами розвідки та інтеграції отриманих даних для отримання повнішого зображення ситуації на полі бою.

Результати аналізу оцінювання втрат ОВТ противника за допомогою різночасових космічних знімків можуть бути використані для стратегічного та тактичного планування військових операцій.

*Андрощук Р.А., к.т.н., доцент,
Ткачук М.О.
Житомирський військовий інститут
імені С. П. Корольова, м. Житомир*

ВИЯВЛЕННЯ ОБ'ЄКТІВ НА КОСМІЧНИХ ЗНІМКАХ

Виявлення об'єктів на космічних знімках є важливим завданням у сфері дистанційного зондування Землі. Космічні знімки, отримані з космічних апаратів (КА), можуть бути використані для виявлення об'єктів на поверхні Землі, таких як озброєння та військова техніка, транспортні засоби, будівлі, позиції розташування сил та засобів тощо. На теперішній час для вирішення завдань дистанційного зондування Землі використовують космічні знімки з високим просторовим розрізненням 0,3...1,5 м (у панхроматичному та мультиспектральному режимі), що якісно впливає на виконання завдання виявлення об'єктів. У доповіді наведено огляд основних КА, що виконують сканерну зйомку з високим просторовим розрізненням (до 2 м включно). Найбільш розвинену мережу КА дистанційного зондування Землі мають США (наприклад, КА серії QuickBird, Ikonos, Orbview, Worldview). Як відомо, значення просторового розрізнення визначається величиною апертури та висотою знімання. Проте в реальних умовах значення просторового розрізнення космічного знімка значно погіршується через вплив різних чинників (положення Сонця, вплив турбулентності атмосфери, метеорологічних умов, нахилу космічного апарату, зсуву зображень, залишкового дефокусування та дискретності приймальної апаратури). За таких умов актуальним є завдання оцінювання впливу умов знімання на ймовірність виявлення об'єктів на космічних знімках.

Виявлення об'єктів на космічних знімках зазвичай виконують аналізом пікселів зображення та використання різних алгоритмів та методів обробки зображень (методи аналізу форми та текстури, методи аналізу кольору та рельєфу). Тому якість виявлення об'єктів на космічних знімках визначатиметься також якістю зображення, розміром та типом об'єктів, алгоритмами обробки зображень та методами машинного навчання, застосованих для аналізу знімків. Оптимізація процесу обробки матеріалів космічного знімання за критерієм максимуму ймовірності виявлення об'єктів дає змогу змоделювати налаштування параметрів руху та систем КА, за яких значення просторового розрізнення космічного знімка буде найкращим.

Для покращення ймовірності виявлення об'єктів на космічних знімках можуть бути використані методи машинного навчання, що дають змогу тренувати моделі на великій кількості зображень, що містять об'єкти різних типів та розмірів. Ці моделі надалі можуть бути використані для автоматичного виявлення об'єктів на нових знімках. Останні розробки в галузі штучного інтелекту дають змогу виявляти об'єкти на космічних знімках точніше та ефективніше. Використання нейронних мереж та глибинного навчання дає змогу виявляти об'єкти з високою точністю та швидкістю, що робить цей процес більш автоматизованим та ефективним.

*Андрощук Р.А., к.т.н., доцент,
Юхно Є.Ю.
Житомирський військовий інститут
імені С. П. Корольова, м. Житомир*

РОЗПІЗНАВАННЯ ПРОСТИХ ОБ'ЄКТІВ НА КОСМІЧНИХ ЗНІМКАХ

На теперішній час завдання з розпізнавання озброєння та військової техніки (ОВТ) при роботі дешифрувальника космічних знімків є одною з основних проблем космічної видової розвідки, адже велика кількість факторів впливає на прийняття рішення. Якість розпізнавання об'єктів на космічних знімках залежить від різних умов отримання зображень, таких як форма та розміри об'єкта, наявність тіней, контраст деталей та детальність знімка. Детальність зображення залежить від проекції площі сенсора на земну поверхню та впливу атмосфери. Контраст об'єкта залежить від його відбивної здатності, атмосферних умов та освітленості земної поверхні від сонця. Таким чином, для отримання якісних космічних зображень необхідно враховувати ці фактори при плануванні та зйомці. Наприклад, для забезпечення достатньої детальності зображень важливо обрати оптимальний кут орієнтації сенсора та час зйомки. Також необхідно враховувати погодні умови та особливості освітлення, щоб забезпечити належний контраст та колірну гаму зображень. Враховуючи такі аспекти, можна значно покращити якість та розпізнавання об'єктів на космічних знімках.

У багатьох випадках постановка завдання від групи вогневого ураження на виявлення ОВТ у певному районі чи при безпосередньому дешифруванні космічного знімка поблизу лінії бойового зіткнення потребує визначення ОВТ до типу або підтипу для негайної подачі його на ураження.

Комплексне оброблення і дешифрування знімків виконується за допомогою пакета прикладних програм. На теперішній час широкого поширення набуло використання універсальних професійних пакетів прикладного програмного забезпечення для оброблення даних космічного знімання: ERDAS Imaging, ENVI, ArcGIS, ER Mapper. Для розпізнавання ОВТ використовують спеціалізоване програмне забезпечення типу Fenix. Таке програмне забезпечення має базу даних зображень військової техніки (еталонні зображення) та їх розмірів, особливостей конструкції. Основними етапами роботи при застосуванні цього програмного забезпечення є: розроблення та оформлення інструмента, завантаження еталонних зображень, прикладів вигляду на різних космічних знімках достатньої роздільної здатності, внесення характеристик техніки. Застосовані еталонні зображення військової техніки широко використовуються для спрощення розпізнавання її зображень. Проте на сьогоднішній день ці еталони не враховують можливість викривлення за перспективою, наявність тіней та зниження детальності зйомки.

Подальше вдосконалення та випробовування програмного забезпечення типу Fenix якісно покращить роботу дешифрувальника та зменшить час розпізнавання зразків військової техніки у складних випадках.

Барановська Л.В., к.пед.н.,

Кізелєв Д.Р.

*Житомирський військовий інститут
імені С. П. Корольова, м. Житомир*

НОВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ОДИН ІЗ АСПЕКТІВ, ЩО ВИЗНАЧАЮТЬ ХІД РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Сучасні технології в озброєнні та військовій техніці зумовлюють хід російсько-української війни, впливаючи на стратегічний баланс сил. Від безпілотників до кібератак, новітні технології визначають усі аспекти конфлікту, вимагаючи аналізу їхнього впливу на хід бойових дій:

кібервійна – використання передових кібертехнологій для атак на інформаційні системи та забезпечення кібербезпеки;

дрони та безпілотні системи – використання новітніх безпілотних апаратів для розвідки, атак та контррозвідки на лінії фронту;

інформаційна війна – ефективне використання соціальних мереж, медіа та інших онлайн-платформ для впливу на громадську думку та формування інформаційного простору;

сучасні засоби зв'язку – використання широкого спектру засобів зв'язку, включаючи зашифровані канали зв'язку для забезпечення конфіденційності;

гібридна війна – поєднання військових операцій, кібератак, інформаційної війни та інших стратегій для досягнення політичних та військових цілей;

сателітарна технологія – використання супутникових засобів для навігації, розвідки та координації військових операцій.

Електронна війна та кібератаки стали невід'ємною складовою сучасного військового конфлікту, змінюючи характер війни і вимагаючи нових стратегій від військових аналітиків та командування. Безпілотні літальні апарати забезпечують точні удари та спостереження, що сприяє зменшенню втрат та підвищенню ефективності військових операцій. Використання сучасних засобів зв'язку та застосування супутникових технологій визначають нову реальність військових дій. Електронна боротьба інтегрується для перешкоджання ворожим електронним системам та комунікаціям. Інновації в озброєнні та військовій техніці, включаючи застосування штучного інтелекту та аналітику даних, забезпечують аналіз великих обсягів інформації та стратегічне прийняття рішень. Медична технологія на передовій вдосконалює системи медичного обслуговування, використовуючи телемедицину та інноваційні методи лікування поранених.

Таким чином, інновації в озброєнні та військовій техніці, включаючи застосування дистанційних розміновувачів, різноманітних видів дронів (ударних, наземних на гусеничному ході з кулеметами для підсилення штурмових дій, морських для протидії флоту противника), – це напрям до створення роботизованої армії й один із аспектів, що визначають хід російсько-української війни. Їх застосування сприяє не лише ураженню військової техніки та живої сили противника, а й збереженню життя українських військовослужбовців та кардинально змінює ситуацію на полі бою.

Бідник І.І.

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

ЗАСТОСУВАННЯ НАЗЕМНИХ ДРОНІВ ДЛЯ ДИСТАНЦІЙНОГО МІНУВАННЯ ВОРОЖИХ ПОЗИЦІЙ

Аналіз ситуації, в якій перебувають ЗС України й інші складові Сил оборони держави свідчить, що для відходу від позиційної форми ведення воєнних дій і нарощення спроможностей військ за рахунок нових технологічних рішень та інноваційних підходів вкрай необхідне, крім іншого, застосування наземних дронів для дистанційного встановлення різного типу мін.

Наземний багаторазовий дрон-мінувальник створено волонтерами на Прикарпатті. Цей пристрій здатен не лише рятувати життя українських захисників, а й успішно нищити військову техніку російських загарбників. Такий винахід може виїхати на небезпечну ділянку, скинути міну і повернутися назад неушкодженим. У дрона є проблема з візуалізацією: встановити відеопередавач можливо, однак, на передовій працює система РЕБ, що глушить відео. І саме тут на допомогу приходить повітряний дрон, що контролюватиме рух наземного. Під контролем повітряного дрона наземний мінер проїжджає до 2 км і може перевозити дві протитанкових міни. Саму систему скидання вибухівки відпрацьовували за допомогою навчальної міни. Максимальна відстань керування, якої домоглися від свого винаходу розробники, становить 7 км, однак, залежить вона від акумулятора. Нині він проходить тест-драйв на передовій.

Ідея створення дрону “Медоїд” українськими розробниками збігається з фідбеком, який вони отримали від підрозділів: безпілотне переміщення досить потужної (важкої) бойової частини по відносно складному рельєфу і мінімізація впливу ворожого РЕБ. Безпілотник “Медоїд” несе велику кількість вибухівки, має хорошу прохідність і успішно пересувається по піску, щоб підривати російську техніку, укріплення та опорні пункти. Український дрон знищив “око мордора” на Херсонському напрямку – “Муром-П”, комплекс дальнього візуального спостереження російських військ.

Розробники із “Львівської політехніки” спільно з військовослужбовцями створили наземні безпілотники у вигляді мінімашини дистанційного керування “Пластун”. На полі бою пристрій вже виконує завдання з мінування та розмінування території, доставки боєприпасів. Безпілотник “Пластун” легко перевозити і легко зібрати. Радіус його дії до 5 км, бойове навантаження – 15 кг. У ЗС України на фронті з’явився наземний дрон “Каракурт”. Українські військові вже використовують колісний безпілотник для мінування, підриву техніки і позицій, розвідки та підвезення боєкомплекту на позиції. Дрон назвали на честь найотруйнішого павука, який трапляється в Україні, – каракурта. Наземний дрон, як і ця комаха, може швидко пересуватися по горбистій місцевості й “діставати окупантів із нір”.

Воєнні конфлікти та війни сучасності мають свої особливості, обумовлені поступовим скороченням кількості особового складу і тим, що на озброєння армій провідних країн світу та України зокрема взято сучасні системи розвідки, передачі даних, управління та ураження. І дуже важливо, що головним зброям у них поступово стають наземні дрони для дистанційного мінування позицій ворога.

Бура Е.Б.

*Центральний науково-дослідний
інститут озброєння та військової
техніки Збройних Сил України, м. Київ*

ДЖЕРЕЛА ОТРИМАННЯ ТА РОЗВИТКУ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ

Особливістю російсько-української війни є активне застосування інноваційного високотехнологічного озброєння та військової техніки. Для захисту суверенітету нашої країни та відсічі збройної агресії РФ пріоритетним завданням є всеосяжне переозброєння сил оборони України на якісно новій основі протягом мінімально можливого періоду часу.

Основними джерелами отримання та розвитку новітніх технологій є, зокрема, військово-технічне співробітництво та розвиток вітчизняної military tech галузі.

Військово-технічне співробітництво України з іноземними країнами стає одним із головних інструментів відновлення вітчизняної оборонної промисловості. Так, на цей час є приклади успішної співпраці із західними партнерами. Німецький оборонний концерн Rheinmetall та АТ “Українська оборонна промисловість” створили спільне підприємство, зареєстровано 18 жовтня 2023 року, ТОВ “Рейнметал – Українська оборонна промисловість”. Це підприємство буде здійснювати обслуговування та ремонт техніки, поставленої Україні країнами-партнерами. Також на ньому буде проходити локалізація виробництва провідних зразків техніки Rheinmetall AG.

Міноборони США зробило стратегічну заяву відносно української оборонної промисловості. Йдеться про створення в Україні фактично нового ОПК, який буде спиратися на нові виробничі технології. Заступник міністра оборони США Біл ЛаПланте на конференції ComDef 2023 (55-й захід із серії Common Defense Conference відбувся 25 жовтня 2023 р. у компанії Boeing в Арлінгтон, штат Вірджинія) оголосив про початок відновлення та будівництва промислової бази всередині України для швидкого нарощування військового виробництва. При цьому із застосуванням сучасних виробничих підходів, наприклад, із застосуванням технологій 3D-друку для виготовлення запасних частин та інших компонентів. Експерти зазначають, що реалізація проєкту забезпечить Україні більшу автономність і незалежність від західних постачачів озброєння незалежно від термінів вступу до НАТО.

Попри всі виклики, Україна має необхідну базу, щоб побудувати потужний ОПК. На українських підприємствах вже виробляються артилерійські боєприпаси та набої, артилерійські системи калібру 155 мм, а також унікальні автоматизовані системи: морські дрони, БПЛА великої дальності, ракети, протитанкові комплекси, що ефективно використовуються на фронті.

Створення сучасного високотехнологічного озброєння – military tech, це одна з важливих галузей серед тих, на які Уряд України робить ставку, що стануть локомотивом для відновлення української економіки. Під час нинішньої війни ми побачили, яку цінність мають саме технології, що допомагають вести розвідку та завдавати високоточних ударів, не втрачаючи при цьому людських життів.

Сегмент малого та середнього military tech бізнесу за підтримки держави спроможний забезпечити критично важливі потреби у розвитку оборонних технологій. Цьому сегменту притаманні інноваційність, гнучкість, здатність швидко реагувати на різноманітні зміни у реаліях.

*Буряк С.П., доктор філософії
Національний університет оборони
України, м. Київ*

ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ ТАНКІВ В УМОВАХ УРБАНІЗОВАНОЇ МІСЦЕВОСТІ

Локальні війни та збройні конфлікти останнього десятиліття вказують на широке застосування бронетанкового озброєння, особливо танків, у міських (урбанізованих) умовах. Для цих умов характерні, порівняно з класичною зоною бойових дій, такі основні відмінності, що полягають у:

- обмеженні застосування вогневого впливу на противника (особливо осколково-фугасні снаряди) при наявності мирного населення;
- недостатні кути підйому та опускання зброї;
- імовірності ураження танка з близької відстані протитанковими засобами зверху та знизу (верхня півсфера, борти, корма і нижня лобова деталь танка);
- недостатній видимості для виявлення та знищення цілей;
- скованості здійснення маневру рухомістю та вогнем;
- великому спектрі застосування противником протитанкових засобів;
- ускладненні керування підрозділом командирам (в екранувальному впливі будівель і споруд на роботу засобів зв'язку);
- невеликій відстані ведення бою (як зі своїми військами, так і з противником).

Досвід застосування танків (Т-62, Т-72, Т-80) у воєнних конфліктах в урбанізованій місцевості (Сирія, Чечня, Дагестан, Україна) показав, що їх конструкція має низку таких недоліків, що не дають змоги ефективно застосовувати танки в міських умовах і зберігати необхідну захищеність екіпажу та внутрішнього обладнання:

- броньований захист має недостатній захист кормової, бортової проєкції, а також проєкції верхньої півсфери танка від впливу протитанкових гранат і керованих ракет;
- не забезпечується надійний захист від протитанкових мін різної дії;
- низька виживаємось членів екіпажу, вузлів і агрегатів після пробивання броньованого захисту танка.

Вогнева потужність танків обмежується недостатніми кутами піднімання та опускання основного озброєння танка (не дає змогу виявляти та знищувати противника на верхніх поверхах, підвальних, цокольних приміщеннях, мертва зона ураження по колу від танка 25 м);

- недосконалий прицільно-спостережний комплекс, що не дає змоги повного кругового обзору, особливо вночі (невдала компоновка розміщення приладів спостереження);
- відсутність системи дистанційного керування зенітною кулеметною установкою на танку Т-72, що приводило до загибелі командирів танків від осколків снарядів та вогню снайперів.

Маневреність танків залежала від ширини вулиць, обмежувала здійснювати повороти, рухомість, керованість і динамічність (гусеничний рушій ковзає на асфальтному покритті).

При утиканні танка в будь-яку перешкоду (будівлю, споруду, завал, купу будівельного сміття) зупиняється (глохне) двигун, після чого машина стає легкою ціллю для противника.

Командна керованість обмежується низькою якістю та малою дальністю зв'язку, неможливістю налагодити взаємодію з іншими бойовими машинами та мотострілками, які знаходяться в безпосередній близькості.

Незадовільна ергономічність люків у членів екіпажу, а також аварійного люка (для їх відкриття та закриття необхідні значні зусилля, що не сприяє швидкому залишенню машини при бойових пошкодженнях);

відсутність індивідуальних санітарних пристроїв, пристроїв для розігріву їжі та кондиціонера, що обмежують безперервне перебування екіпажу всередині танку.

Варто зазначити, що проблеми із застосуванням танків у міських умовах мають місце не лише у ЗС України, а й інших країн. Військові представники зарубіжних армій, які мають значний досвід ведення бойових дій у місті, зазначають, що, незважаючи на успішне використання броньованих машин у бойових операціях у населених пунктах, пристосованість існуючих броньованих машин, у тому числі й танків, до таких дій явно недостатня. Це підтверджується значними втратами танків в операціях останніх років, проведених в урбанізованій місцевості.

*Ващенко І.В., к.і.н., доцент,
Стаднік А.В., к.мед.н., доцент
Харківський національний університет
внутрішніх справ, м. Харків*

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ НА ПРИКЛАДІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Воєнні конфлікти початку ХХІ ст. мають свої характерні ознаки та особливості, по-перше, вони супроводжуються поступовим скороченням кількості особового складу воюючих сторін, по-друге, на озброєння армій передових країн світу за основу взято сучасні технології ураження, де головною умовою виступають системи управління бойовими підрозділами з елементами “штучного інтелекту” (ШІ).

Виникненню нових систем бойового ураження сприяла науково-технічна революція, яка створила різні за своїм призначенням роботизовані бойові платформи, здатні в перспективі повністю виключити безпосередню присутність людини на полі бою. У військовому середовищі ці бойові платформи вже отримали назву “роботи-убивці”, “дроникамікадзе”. ШІ здатний цілодобово брати участь у бойових діях за будь-яких погодних умов, беззаперечно виконувати будь-який наказ. Тому його можна розглядати як ідеального солдата, який дає змогу створити можливості для дистанціювання військовослужбовця від реального поля бою. Безумовно, активне використання ШІ на полі бою в майбутньому призведе до кардинальних змін у веденні бойових дій, а саме без фізичного залучення людини.

На сьогоднішній день більшість країн світу в межах нової концепції озброєння для кожного театру бойових дій активно створюють найрізноманітніші роботизовані бойові платформи з елементами ШІ, починаючи з різноманітних за призначенням безпілотних літальних апаратів (БпЛА) та закінчуючи засобами для знешкодження вибухових пристроїв.

Важливим елементом у російсько-українській війні є використання БпЛА, де ключовим завданням стало впровадження у систему озброєнь елементів ШІ. Відносно дешеві технології

дають можливість активно використовувати як розвідувальні, так і ударні БпЛА оперативно-тактичного рівня, які під час ведення бойових дій здатні виконати завдання сучасного літака, проте, коштують у десятки разів дешевше. Поступово дрони стали ключовим фактором бойових дій, головною зброєю, здатною змінити тактичне використання інших засобів ведення війни. Під час широкомасштабної російсько-української війни турецькі розвідувально-ударні БпЛА Bayraktar показали себе зброєю, здатною ефективно знищувати російську бронетехніку. Цей ударний оперативно-тактичний БпЛА з тривалістю польоту 12 год. може базуватися за 150 км від поля бою, здатний піднімати вантаж до 55 кг. Він виконує розвідувальні дії та вражає цілі високоточними бомбами.

Сьогодні особливий інтерес викликають баражуючі боєприпаси, бойова частина яких дозволяє атакувати цілі зверху. Це тактичний ударний одноразовий безпілотний авіаційний комплекс, призначений для ураження легкої бронетехніки та живої сили. Оператор баражуючого боєприпасу знаходиться у безпечному місці і не перебуває під загрозою ворожого вогню, він може атакувати цілі за 40 км та перебувати у повітрі до 40 хв.

Реакцією на потребу Сил оборони стали розробки українських військових компаній. Був створений БпЛА People's Drone для ведення розвідки, але після доопрацювання він отримав функцію вертикального зльоту та посадки. Оснащений баражуючим боєприпасом, маса бойового навантаження від 8 кг, час польоту 5 год. Для посилення Збройних Сил України українська військова компанія COSMOLOT створила ударний багаторазовий БпЛА, модифікація якого дає змогу бути стійким до впливу системи РЕБ, атакувати ціль тактикою рою, ефективно знищувати командні пункти, виконувати завдання в умовах придушення GPS. Також проходять тестування стійкі до РЕБ прозорі БпЛА, призначені для глибинної розвідки в тилу ворога. Він може працювати 120–160 хв на висоті 1500 метрів в автоматичному або керованому режимі. Перспективними розробками також є підводні і надводні дрони-камікадзе, цілями яких є опори мостів та бойові кораблі.

В умовах широкомасштабної війни Україна зіштовхнулася із сучасною армією російського агресора, яка постійно вдосконалює практику застосування БпЛА, для підвищення шансів ройового удару останні розробки агресора мають систему автоматичного наведення і можливість автономно ідентифікувати цілі. Асиметричні дії Збройних Сил України мають активне місце, завдяки своєчасній воєнній допомозі з боку США та країн Європи.

Досвід воєнних конфліктів початку XXI століття не став підставою для завчасної підготовки України до агресії з боку російської федерації. Однак слід розуміти головне, що війна вимагає єдності армії, держави, суспільства, чіткого і гнучкого реагування на виклики сьогодення. Для боротьби з агресором потрібен технологічний прорив, посилена робота щодо створення сучасних засобів боротьби з існуючими інструментами ураження. Вітчизняний військово-промисловий комплекс робить ставку на децентралізацію виробництва БпЛА. Військово-політичне керівництво держави створює українським розробникам необхідні умови для виготовлення новітніх бойових розробок, що, у свою чергу, вимагає від військових навчальних центрів підготовку кваліфікованих операторів БпЛА на оперативному і тактичному рівні.

Голова М.А.

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

СПОСОБИ ВПЛИВУ НА НАВІГАЦІЙНІ СИСТЕМИ РОСІЙСЬКИХ КРИЛАТИХ РАКЕТ І УДАРНИХ ДРОНІВ-КАМІКАДЗЕ

Підвищення ролі засобів радіоелектронної боротьби (РЕБ) у сучасній війні є одним із пріоритетів, на які звертає увагу у своїй статті “Сучасна позиційна війна та як у ній перемогти” Головнокомандувач Збройних Сил України Валерій Залужний. Як вбачається зі змісту статті невдовзі почнеться розгортання елементів національної системи РЕБ “Покрова”. Хоча інформація про цю систему вкрай обмежена, відомо, що її основною функцією стане підміна супутникового радіонавігаційного поля для ворожих засобів ураження та придушення супутникової радіонавігації по всій лінії бойового зіткнення.

Першим способом впливу на навігаційні системи (НС) можна вважати придушення супутникових сигналів глобального позиціонування. Аналіз впливу вітчизняних і наданих Україні країнами-партнерами засобів РЕБ на російські супутникові засоби навігації, втілені у зразки високоточної зброї і безпілотні літальні апарати, дає змогу зробити висновок про вразливість останніх до радіоперешкод у L-діапазоні радіочастотного спектру. Наприклад, ударні дрони-камікадзе “Герань-2/Shahed-136” використовують лише супутникову навігацію, яка у випадку втрати сигналу дає змогу продовжувати лінійний політ у бік цілі, але вже без коригування курсу для компенсації впливу руху повітряних мас. А це, в свою чергу, призводить до відхилень з похибкою до 5% на кожні 100 км. Це означає, що у разі втрати навігаційного сигналу зв’язку з супутником похибка для ворожого засобу ураження складе до 5 км через 100 км польоту.

Другим способом впливу є підміна супутникового навігаційного сигналу іншим – сфальсифікованим (помилковим), який засіб ураження буде вважати за правильний сигнал. Цей спосіб вважається спуфінгом, оскільки “спуфінг” – це штучно створена ситуація, в якій одні цифрові дані маскуються під інші, що дає змогу власнику сфальсифікованих даних отримати технічну перевагу.

Сфальсифікований спуфінг-сигнал буде значно потужніший, ніж отриманий ворожим засобом ураження сигнал від будь-яких міжнародних супутникових систем навігації (Galileo, Compass/Beidou, GPS, ГЛОНАС). У такому випадку російський ударний дрон чи крилата ракета продовжує вважати, що летить правильним маршрутом, але насправді його (її) поточна позиція відрізняється від реальних географічних координат. На відміну від дронів, крилаті ракети використовують більш точну інерційну навігацію, а також системи TERCOM та DSMAC, які порівнюють зображення рельєфу місцевості під ракетою в польоті із закладеним у її пам’ять еталонним зображенням. Та все одно без звірки поточної географічної позиції з супутником їх точність суттєво зменшиться.

Очевидно, що нова система РЕБ “Покрова” вбере в себе обидва вищеперераховані способи впливу на навігаційні системи. А основні зусилля дослідної експлуатації варто буде зосередити на підсилювачах потужності спуфінг-сигналів та підвищенні їх ефективності в умовах міської забудови.

*Голота А.А.,
Кожушко М.І.
Харківський національний університет
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба,
м. Харків*

ТЕХНІЧНІ ЗАСОБИ ІНФОРМАЦІЙНОГО І ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ – ЗБРОЯ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ СЕКТОРУ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Світу відомі унікальні можливості інформаційно-психологічного впливу на свідомість і підсвідомість людини як реальної та ефективної зброї. В умовах активного та жорсткого інформаційного протиборства створення та впровадження у вітчизняне серійне виробництво ефективних технічних засобів інформаційного і психологічного забезпечення (ТЗПЗ) є більш ніж актуальним завданням. Якщо у мирний час технічні засоби інформаційного і психологічного забезпечення, культурно-просвітницької роботи були звичайними засобами матеріально-технічного забезпечення діяльності структур морально-психологічного забезпечення (МПЗ), то під час війни більшість зразків цієї техніки, особливо мобільних (польових), мають стати справжньою зброєю цих структур, адже є беззаперечним, що слово – це визнана зброя. Так, сьогодні активного інформаційного та психологічного забезпечення потребують як військовослужбовці сектору оборони України, так і населення прифронтової та окупованої зони. Цілеспрямований інформаційно-психологічний вплив має здійснюватися також на війська окупантів та місцевих колаборантів. Тобто під час широкомасштабного вторгнення РФ значення технічних засобів інформаційного і психологічного забезпечення стало надважливим та потребує тісної взаємодії органів військово-політичного управління держави, структур МПЗ, спеціальних операцій, стратегічних комунікацій, розвідки тощо.

При цьому у забезпеченні військ мобільними зразками технічних засобів пропаганди є суттєві недоліки. Зокрема похідний автоклуб-друкарня ПАК-Д, який має сучасні можливості для організації морально-психологічного забезпечення в польових умовах, був прийнятий на озброєння ще у 2017 році, але перший зразок був виготовлений лише у 2018 році. При цьому на 01.01.2019, відповідно до прийнятої Державної цільової оборонної програми розвитку ОВТ, було сплановано постачання 29 одиниць таких машин. А у 2020 році для забезпечення військ ТЗП був запланований фінансовий ресурс у розмірі лише 4,2 млн грн. Так, у військах на той час з'явилося аж 5 ПАК-Д та 5 переоснащених ПАК-65/70, хоча за визначенням ПАК-Д (ПАК-65/70) має бути в кожній окремій військовій частині. Є і поодинокі повідомлення з фронту про використання агітснарядів для залистовування окупантів. А про використання спеціальних броньованих машин та гелікоптерів із потужним гучномовним обладнанням взагалі очевидців не знайдено. Невідомо і те, чи друкуються газети на сучасних ПАК-Д замість транспортування їх фельд'єгерською поштою? Тож треба негайно з'ясувати хто несе відповідальність та має повноваження щодо постачання спецтехніки структурам МПЗ. Є вже назрілим розгляд на засіданні Ради безпеки і оборони України спеціального питання щодо термінового забезпечення ЗС України мобільними (польовими) зразками ТЗПЗ.

Гресь О.М.

*Інститут спеціальної техніки та
судових експертиз Служби безпеки
України, м. Київ*

НОВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ У СУЧАСНІЙ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ

У сучасному світі конфлікти ведуться не лише на полі бою, а й розгортаються у цифровому просторі з використанням новітніх технологій. Російсько-українська війна, що триває вже кілька років спочатку як гібридне протистояння, а зараз як повномасштабне вторгнення, не є винятком.

Однією з найбільш активно використовуваних технологій у російсько-українській війні є кібератак на електронні системи, комунікації та інформаційні ресурси противника. Це стосується не лише військових систем, а й економічних та громадянських інфраструктур.

Інформаційна війна також стала невід'ємною частиною сучасного воєнного протистояння. Розповсюдження фейкових новин, маніпулювання громадською думкою та використання соціальних мереж для впливу на настрої – лише декілька аспектів цієї війни в інформаційному просторі.

Дрони виявилися ефективними засобами протистояння з обох боків. За їх допомогою можна вести розвідку, а також здійснювати точні удари по ворожих позиціях. Вони дозволяють збирати інформацію в реальному часі та ефективно впливати на стратегію бойових дій.

Гібридні технології включають в себе поєднання різних видів військових дій, включаючи кібернетичні атаки, інформаційну війну, спецоперації та гібридні форми ведення бойових дій. Це вимагає від країн здатності працювати у різних сферах військово-технічного спектру, а також воювати в умовах невизначеності та змішаних загроз.

Сучасні технології впливають не лише на саму війну, й і на міжнародний контекст. Країни-партнери вступають у гру з використанням кіберзасобів та розвідувальних технологій. Міжнародні альянси та організації стикаються з викликами у формі кіберзагроз, що впливають на їхню безпеку та стабільність.

Використання новітніх технологій у війні також породжує численні етичні питання. Питання конфіденційності, захисту цивільного населення та обмеження використання автономних систем у бойових умовах стають предметом обговорення та спроб розроблення міжнародних стандартів.

Сучасна російсько-українська війна є прикладом як технології можуть перетворити хід воєнних дій та впливати на міжнародні відносини. Новітні технології стають не лише інструментами військової сили, а й ключовим елементом геополітичної гри та впливу. Ефективне використання технологічних інновацій відіграє важливу роль у цьому протистоянні та впливає на геополітичну картину світу, проте, вимагає уважного врахування етичних та правових аспектів, сприяючи створенню стійкого та безпечного світу.

*Гринюк Ю.В.,
Мирончук Є.М.
Житомирський військовий інститут
імені С. П. Корольова, м. Житомир*

АЛГОРИТМ ОЦІНКИ МОЖЛИВИХ НАСЛІДКІВ РЕГІОНАЛЬНИХ СЕЙСМІЧНИХ ПОДІЙ ДЛЯ ВІЙСЬКОВИХ ОБ'ЄКТІВ

Географічне розміщення території України поблизу активних сейсмічних зон потенційно підвищує сейсмічний ризик і ймовірність виникнення надзвичайних ситуацій природного та техногенного походження. Загалом, до зони сейсмічного ризику відноситься більше 20% території України, де мешкає близько 22% населення, площа сейсмонебезпечних зон становить 123,7 тис. км², а кількість населення, яке проживає на цій території, близько 11 млн осіб.

Особливу небезпеку становлять сейсмічні події, що виникають у регіонах, де розміщуються особливо важливі об'єкти, порушення технологічних циклів на яких може призводити до втрат, які в кілька разів перевищують прямі втрати від сейсмічного впливу на будівлі. Регіональні сейсмічні події природного та техногенного походження, що виникають у регіонах, де розміщуються важливі військові об'єкти, можуть призводити до втрат особового складу, військової техніки, майна тощо.

Питання підвищення оперативності визначення параметрів та ідентифікації природних і штучних сейсмічних джерел у ближній зоні для інформаційного забезпечення відповідних державних органів та служб про можливі негативні наслідки для населення України, об'єктів критичної інфраструктури й військових об'єктів на теперішній час залишається актуальним.

Проведений аналіз можливостей технічних засобів Головного центру спеціального контролю щодо оперативного отримання інформації про параметри сейсмічних регіональних подій та оцінки їх можливих негативних наслідків вказує на необхідність вдосконалення та автоматизації процесу визначення енергетичних і просторових параметрів сейсмічних джерел у ближній зоні сейсмічними засобами моніторингу ГЦСК за рахунок відповідного програмно-алгоритмічного забезпечення.

Задачами обробки в інтересах інформаційного забезпечення є виявлення сейсмічного сигналу, визначення параметрів сигналу та його джерела, ідентифікація сигналу (визначення належності сигналу до певного джерела) та оперативне сповіщення споживачів інформації. Підвищення якості обробки сейсмічних сигналів має здійснюватися для поліпшення якісних показників виявлення за рахунок використання ознак відміни між перешкодами та сейсмічними сигналами, у тому числі за рахунок комплексування даних при визначенні параметрів джерела.

Отримані результати досліджень вказують на необхідність підвищення достовірності та оперативності надання інформації про можливі загрози від виникнення регіональних сейсмічних подій за рахунок удосконалення та автоматизації процесу визначення енергетичних і просторових параметрів сейсмічних джерел природного та техногенного походження в ближній зоні виявлення. Крім того, удосконалення програмно-алгоритмічного забезпечення дає змогу здійснювати обробку матеріалів невисокої якості, а виділення корисної інформації з вхідного потоку буде найбільш повним.

*Данильчук А.С.
Командування Сухопутних військ
Збройних Сил України, м. Київ*

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНА СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ЛОГІСТИЧНИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ЯК СКЛАДОВА УПРАВЛІННЯ ОБОРОННИМИ РЕСУРСАМИ

Аналіз світового досвіду воєнних конфліктів сучасності та результатів відсічі повномасштабної збройної агресії російської федерації свідчить про необхідність зміцнення обороноздатності держави за рахунок удосконалення способів та механізмів всебічного забезпечення. В умовах активної широкомасштабної війни для вирішення проблем та здійснення належного інформаційно-аналітичного забезпечення ефективної, злагодженої і взаємопов'язаної діяльності органів державного та військового управління, Збройні Сили України для управління оборонними ресурсами потребують високотехнологічних інформаційних систем, здатних всебічно підтримувати комплекс заходів із управління оборонними ресурсами під час організації та ведення оборони держави, зокрема для формування можливостей сил оборони, забезпечення підготовки та ведення бойових дій силами оборони.

Необхідність використання інформаційно-комунікаційної системи управління логістичним забезпеченням обумовлене наступними чинниками:

значний обсяг інформації, що потребує систематизації та аналізу;

потреба швидкого та якісного проведення відповідних логістичних операцій (організації забезпечення військ матеріально-технічними засобами, озброєнням, військовою технікою), що особливо гостро проявляється в умовах повномасштабного вторгнення;

підвищення оперативності, повноти і достовірності інформації, необхідної для ефективної реалізації механізму управління системою логістичного забезпечення.

Міністерство оборони України активно впроваджує автоматизацію логістичних процесів, а саме облік у Збройних Силах України за допомогою німецької ERP (enterprise resource planning) системи на базі програмного забезпечення SAP (System Analysis Program Development).

Сьогодні впроваджуються три перші модулі в системі SAP: логістика, запаси, ремонт. У червні поточного року було прийнято рішення про розширення впровадження програми, а саме: після автоматизації процесів обліку військового майна будуть впроваджені модулі керування особовим складом, бюджетування та фінанси і автоматизація централізованих закупівель саме для тилового забезпечення.

Таким чином, логістична інформаційна система переростає у повноцінну систему управління оборонними ресурсами, що забезпечить автоматизацію логістичних операцій, фінансового обліку і звітності та впровадить автоматизовані HR-процеси.

Пріоритетним напрямом цифровізації є впровадження та застосування сервісу підтримки логістичних операцій LOGFAS (Logistic Functional Area Services). LOGFAS – інтегрований набір програмних систем, розроблений для підтримки логістичного забезпечення НАТО, дає змогу збирати, зберігати, обробляти, аналізувати, відображати та розповсюджувати інформацію для підтримки логістичного забезпечення.

Дроздовський Д.О.

Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ БПЛА В УКРАЇНІ

Безпілотні літальні апарати застосовувалися у низці збройних конфліктів, проте, український бойовий простір характеризується найінтенсивнішим їх використанням, знаменуючи зміну тактики та технологій ведення війни.

Серед сучасних роботизованих комплексів в оперативно-розшуковій діяльності особливе місце займають БПЛА. Це пояснюється широким функціоналом дронів, що надає можливість оперативним підрозділам ефективніше проводити розшукові, пошукові та контррозвідувальні заходи з отримання та реалізації оперативної інформації. Технічні можливості безпілотників, разом із додатковими спеціальними оптичними пристроями, якими вони оснащуються, не лише унеможливають ризики щодо їх небажаного виявлення, а й дають змогу виявляти, оглядати, досліджувати, контролювати, фіксувати і проводити моніторинг різноманітних об'єктів, ділянок місцевості та навколишнього середовища.

В Україні використовується багато різноманітних безпілотних систем. Вони варіюються від дуже маленьких, таких як Black Hornet, який має розмах крил лише 12 сантиметрів, до дронів із розмахом крил понад 15 метрів. Вантажопідйомність БПЛА залежить від багатьох факторів: потужності двигуна, матеріалів корпусу, розміру та кількості пропелерів. За останнім критерієм БПЛА поділяються на квадрокоптери, гексакоптери та октокоптери. Моделі з іншою кількістю пропелерів, зазвичай, називають просто мультикоптерами – це специфічний вид БПЛА, що мало представлений у мас-маркеті, але широко застосовується у секторі безпеки. Але лише повітрям сфера застосування дронів не обмежується. Також існують наземні платформи, над- і підводні, амфібії. Активно розробляються нанороботи – дрони невеликого розміру, що знайдуть застосування в медицині та машинобудуванні. Особливо важливу роль відіграють “малі” системи. Квадрокоптери та інші роторні дрони є одними з найпоширеніших, їх, в основному виробляють комерційні фірми. Озброєні системи, такі як Bayraktar TB2 турецького виробництва, несуть ракети, які можна використовувати для нападу на війська на землі. Це так звані безпілотні літальні апарати-камікадзе або одноразові безпілотні літальні апарати, що зависають над ціллю, а потім занурюються в неї та вибухають разом із нею.

У 2022 році компанія Ukspecsystems розробила розвідувальний безпілотний комплекс SHARK для спостереження та коригування вогню. Працювати над розробкою компанія почала в умовах повномасштабного російського вторгнення, а льотні випробування стартували менше, ніж за пів року. Українська індустрія безпілотників на шляху до того, щоб стати серйозним міжнародним гравцем після закінчення війни, здатним експортувати системи, перевірені в бойових діях.

*Журавель В.Г., к.військ.н., доцент,
Чуканов А.І.
Національна академія Державної
прикордонної служби України імені
Богдана Хмельницького, м. Хмельницький*

ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ БЕЗПЛОТНИХ АВІАЦІЙНИХ КОМПЛЕКСІВ ДЛЯ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

Використання безпілотних авіаційних комплексів (БАК) для охорони державного кордону стає ключовим аспектом сучасної стратегії безпеки. Ця інноваційна технологія, що поєднує високоточні технічні рішення та оперативний моніторинг, перетворює традиційні підходи до безпеки та контролю прикордонних територій.

БАК відрізняються високоточністю та розширеними технічними можливостями. Застосування оптичних та радіотехнічних засобів спостереження, таких як теплові та інфрачервоні камери, дає змогу виявляти та реагувати на будь-які порушення у режимі реального часу. Вдосконалені алгоритми обробки зображень надають БАК автономність та здатність автоматично розпізнавати об'єкти.

Основною перевагою використання БАК є оперативне та точне сприйняття інформації. Можливість дистанційного управління та автономність системи дають змогу негайно реагувати на потенційні загрози та ефективно адаптувати стратегії безпеки до змін ситуації.

Ця технологія відкриває нові можливості для міжнародного співробітництва у галузі безпеки. Обмін технологічними рішеннями та інформацією, отриманою від БАК, підвищує рівень безпеки як на регіональному, так і на глобальному рівнях.

Попри очевидні переваги, використання БАК також породжує виклики. Питання приватності, етики та необхідність висококваліфікованих спеціалістів для управління та аналізу інформації вимагають системного підходу та ретельного вирішення через розроблення етичних стандартів та навчання персоналу.

Технологічні інновації та перспективи розвитку грають важливу роль у подальшому удосконаленні БАК. Використання штучного інтелекту для аналізу даних може значно підвищити ефективність роботи системи та зменшити ймовірність помилок.

Порівняно із традиційними методами охорони кордону, використання БАК може виявитися менш впливовим на навколишнє середовище. Зменшення потреби у фізичних бар'єрах та втручанні в екосистеми сприяє збереженню біорізноманіття та рівноваги у природі.

Забезпечення кібербезпеки визначається як одна із головних вимог для використання БАК. Розроблення та впровадження ефективних заходів забезпечення кібербезпеки стають важливими завданнями для запобігання зловмисних втручань у роботу безпілотних комплексів.

Використання БАК породжує не лише технічні, а й гуманітарні питання. Потенційне використання цих технологій у воєнних конфліктах та вплив на цивільне населення потребує уважного вивчення та розроблення міжнародних стандартів для гарантії етичного та відповідального використання БАК.

Розвиток технологій – постійний процес, і важливо визначити напрями подальших досліджень та розвитку. Вдосконалення алгоритмів обробки даних, підвищення автономії

БАК, розроблення нових методів енергозабезпечення – це лише деякі аспекти, які варто вивчати та розвивати.

Загальний вплив використання БАК у системі охорони державного кордону величезний, обумовлюючи як переваги, так і виклики. Ефективне розв’язання цих питань вимагатиме спільних зусиль національних та міжнародних спільнот, розроблення та впровадження нових технологій, а також постійного вивчення та аналізу накопичених даних для постійного удосконалення систем безпеки.

*Задерієнко С.І., к.військ.н., доцент
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ВХІДНИХ ДАНИХ ДЛЯ НАВІГАЦІЙНИХ СИСТЕМ ВИСОКОТОЧНИХ ЗАСОБІВ УРАЖЕННЯ

У жовтні 2023 року в інтерв’ю впливовому журналу “The Economist” Головнокомандувач Збройних Сил України Валерій Залужний зазначив, що “нам вдається досягти паритету з Росією, але необхідно нарощувати наші локальні поля GPS – використовувати наземні антени, а не тільки супутники, щоб наші високоточні снаряди були точнішими в умовах російських перешкод”.

Загальновідомими є те, що сучасні системи глобального позиціонування працюють у L-діапазоні радіочастотного спектру від 1 до 2 гігагерц (ГГц), зокрема такі як Galileo (30 супутників), Compass/Beidou (51 супутник), GPS (31 супутник), ГЛОНАСС (24 супутника). Навігаційний сигнал GPS, що передається з супутника, містить, як правило, три-чотири модульовані несучі частоти: L1 з центральною частотою 1575,42 МГц, L2 з центральною частотою 1227,6 МГц, L3 з центральною частотою 1381.05 МГц і L5 з центральною частотою 1176,45 МГц.

Сучасні засоби ураження зазвичай оснащені декількома GPS-приймачами і це дає змогу тримати зв’язок практично з усіма навігаційними супутниками, що знаходяться в зоні радіовидимості GPS-приймача. Такий GPS-приймач, вмонтований у високоточний снаряд, як і будь-який інший подібний пристрій, обчислює відстань від себе до кількох супутників, розташування яких вважається відомим (ці відомості знаходяться в прийнятому з супутника службовому повідомленні).

Для визначення тривимірних координат високоточному снаряду і з’ясування широти, довготи, висоти польоту, його GPS-приймачам потрібно вирішити систему рівнянь, при цьому достатньо бути присутнім в зоні радіовидимості 3 супутників. Точність визначення координат в умовах активних радіоперешкод знижується. Але високоточна зброя, зазвичай, використовує алгоритми позиціонування, які отримують на вході не тільки супутниковий GPS-сигнал, а і дані з інших інформаційних потоків, наземних станцій і сенсорів засобу ураження – з гіроскопа, акселерометра, магнітометра, барометра, термометра тощо. Також для аналізу можуть бути використані рекурсивні фільтри або ймовірнісні алгоритми.

Рекурсивні алгоритми уточнюють значення координат на основі фільтрації зашумлених вимірів у часі, зразком такого алгоритму є, наприклад, фільтр Калмана. Суть ймовірнісних

алгоритмів полягає у визначенні найбільш імовірного поточного стану навігаційної системи, виходячи з досліджень попередніх даних сенсорів засобу ураження.

Таким чином, є необхідність розробки альтернативних методів формування вхідних даних для навігаційних систем високоточних засобів ураження в умовах активних радіоперешкод, у тому числі, з використанням магнітометра у якості компаса, обчислення прискорення за даними з акселерометра та гіроскопа тощо.

Звонко І.М.

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

ВТРАТИ ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ 2014–2016 рр.

З початком російсько-української війни у 2014 р. практично всі оборонні підприємства України мали однакові проблеми: неефективне управління, обмеженість можливостей для виробництва сучасної продукції, відсутність фінансових ресурсів для нових розробок, застарілу технологічну інфраструктуру.

На початковому етапі війни 2014–2016 рр. перед оборонно-промисловим комплексом країни (ОПК) гостро постало питання не лише в оперативному забезпеченні підрозділів Збройних Сил України озброєнням та військовою технікою (ОВТ), а й у швидкому її відновленні. Залучення державних підприємств до виконання ремонтних робіт у районі проведення АТО стало справжнім викликом через втрату ремонтними підприємствами кваліфікованого персоналу, обов'язковість укладення відповідних угод тощо.

Поряд з тим, варто зауважити, що ЗС України зазнали досить суттєвих втрат у броньованій техніці саме під час активних боїв на Донбасі у 2014–2016 рр. У більшості випадків причиною втрат були вогневі удари противника реактивними системами залпового вогню, а також артилерійськими установками та мінометами.

Водночас через втрату низки оборонних підприємств, стан ОПК України був досить послаблений. Так, у якості “військових трофеїв” при окупації Кримського півострова агресору дісталось 13 українських підприємств, які входили до складу державного концерну “Укроборонпрому”, ДП “Севастопольське авіаційне підприємство”, ДП “Центральне конструкторське бюро «Чорноморець»”, ДП “Науково-дослідний інститут аеропружних систем” і це далеко не весь перелік.

Додамо, що на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей залишилися також не менш важливі оборонні підприємства, що спеціалізувалися на виробництві босприпасів, вибухових матеріалів, спеціальних хімічних речовин тощо.

Таким чином, можемо підсумувати, що втрата оборонних підприємств, ОВТ на початковому етапі війни стало справжнім випробуванням для оборонної галузі України, позаяк, перед державою гостро постало питання щодо оперативного забезпечення ЗС країни озброєнням та військовою технікою, а також швидкого її відновлення під час бойових дій.

Кисіль В.В.

*Центральне воєнно-наукове управління
Генерального штабу Збройних Сил
України, м. Київ*

ВИКОРИСТАННЯ БПЛА У РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ ЯК ОДНОГО З ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНИХ ПРОДУКТІВ ОБОРОННОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ДЛЯ ПЕРЕВАГИ У ПОВІТРІ ТА НА ПОЛІ БОЮ

Використання БпЛА у російсько-українській війні почалося ще у 2014 році, коли російські окупаційні війська застосовували безпілотники для ведення розвідки, виявлення цілей та підтримки ракетних ударів. Однак ударні БпЛА не застосовувалися. Ефективність розвідувальних дронів у поєднанні з артилерією, у даному випадку з реактивною артилерією, стала очевидною 11 липня 2014 року під час атаки на угруповання українських сухопутних військ поблизу села Зеленопілля. БпЛА були використані для визначення цілі, внаслідок чого ракетний обстріл призвів до значних втрат особового складу та знищення техніки. Також активне використання безпілотників для артилерійської підтримки було зафіксовано під час подій біля Іловайську. При цьому своїх БпЛА, за винятком кількох Ту-143 радянської епохи, в Україні тоді не було.

Щоб усунути цю прогалину, було створено невеликі компанії-виробники БпЛА, які спочатку частково фінансувалися за рахунок народно-суспільних ініціатив. У 2016 році на одному з оборонних підприємств почалися вже промислове розроблення вітчизняних військових дронів. У результаті українські військові отримали низку тактичних БпЛА для розвідки, підтримки сухопутних військ та артилерії. Також деякі дрони були модифіковані для скидів боєприпасів підвісного типу на живу силу та техніку противника.

У 2019 році Україна замовила турецький ударний БпЛА Bayraktar TB2. Спочатку було придбано шість безпілотників. А у вересні 2021 року Міноборони України заявило про намір придбати ще 24 одиниці. Перше бойове використання Bayraktar TB2 зафіксовано 26 жовтня 2021 року. У відповідь на обстріли позицій українських військових біля населеного пункту Гранітне в Донецькій області, БпЛА Збройних Сил України керованою бомбою МАМ-С знищив ворожу артилерійську установку. Вогонь здійснювався з дистанції 15 км. Було підтверджено знищення одного розрахунку ворожої артилерійської системи, решта залишили свої позиції.

З початком широкомасштабного вторгнення рф Bayraktar TB2 став одним із символів успішного опору України. ЗС України неодноразово оприлюднювали ефектні відео ударів з цих БпЛА по колонах російської техніки, особливо у перші дні і тижні війни. Безпілотник довів свою ефективність у знищенні будь-яких видів російської техніки, у тому числі зенітно-ракетних комплексів, реактивних систем залпового вогню тощо. БпЛА увійшли до переліку пакетів допомоги від держав-партнерів України. Так, Збройні Сили отримали американські дрони-камікадзе, які ще називають “баражуючими боєприпасами”, Switchblade 300 і Switchblade 600. Також надійшли на озброєння розвідувальні БпЛА Raven та Puma.

Щоб забезпечити Сили безпеки й оборони необхідною кількістю безпілотних літальних апаратів, Міністерство цифрової трансформації України, Служба Держспецзв’язку, платформа UNITED24 та Генеральний штаб ЗС України заснували проєкт “Армія дронів”. У 2022 році волонтерська ініціатива перетворилася на повноцінну державну програму, в

рамках якої було придбано 5 тисяч безпілотників вартістю близько 4,5 млрд грн. Програма “Армія дронів” отримала державне фінансування у розмірі 40 млрд грн. Більшу частину цих коштів вже законтрактували та доставили частину безпілотників на фронт. До кінця 2023 року організація планує закупити 200 тисяч дронів. При цьому державні контракти отримали виробники 40 українських безпілотників.

На початку 2023 року за ініціативою Головнокомандувача ЗС України Валерія Залужного в Збройних Силах почали формувати ударні роти БпЛА. Подібні підрозділи створюються уперше в світі. Кожна рота отримує безпілотники та боєприпаси, а також Starlink для забезпечення зв'язку та інше необхідне обладнання. Першочергова альтернатива надається дронам-камікадзе різних класів з різними бойовими частинами і дальністю польоту для вирішення бойових завдань на різних відстанях.

Таким чином, війна, що триває, спричинила зсув парадигм. Українські військові щодня вигадують нові способи використання безпілотників: ведення розвідки, доставлення вантажів на лінію зіткнення, проведення евакуації і, найголовніше, знищення ворога. Воювати дронами на сьогодні стало дешевше, вони вражають влучніше, ніж артилерія і дають змогу зберегти життя українських військових.

Коліко В.Р.,

Істратенко К.В.

*Державний науково-дослідний інститут
авіації, м. Київ*

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ БОЙОВОГО ЗАСТОСУВАННЯ АВІАЦІЙНИХ БАРАЖУЮЧИХ БОЄПРИПАСІВ

У сьогоднішніх умовах гостро потребує вирішення проблема високоточної автоматизації систем авіаційних баражуючих боєприпасів на базі безпілотних літальних апаратів (БпЛА) та їх подальшого розвитку в умовах бойового застосування. У підвищенні ефективності бойового застосування авіаційних баражуючих боєприпасів особливе місце займає наявність надійної та високоточної радіотехніки, що значно спростить та прискорить їх підготовку до польоту, ефективніше вирішить завдання навігації та наведення, а також управління взаємодією у повітрі.

Ефективність застосування у військових конфліктах авіаційних баражуючих боєприпасів, у яких використовуються режими наведення з використанням систем супутникової навігації, значною мірою залежить від можливості використання диференціальних поправок (ДП) для наведення за траєкторією польоту по заданих цілях, особливо над територією противника. У районах бойових дій отримати необхідні високоточні поправки у режимі реального часу не представляється можливим, оскільки стаціонарні станції, що розраховують ДП, мають обмежену зону дії. Також виправлення, які використовуються за місцем розташування таких станцій, не завжди актуальні і часто не забезпечують високу точність наведення авіаційних баражуючих боєприпасів.

На цей час існують технології та можливості створення аеромобільних станцій ДП на базі БпЛА як вертолітного, так і літакового типу. Це дає можливість збільшити поточне поле ДП над територією противника, що серйозно вплине на ефективність застосування авіаційних баражуючих боєприпасів за рахунок точності навігації та наведення на ціль.

Застосування таких станцій ДП не вимагає наявності дорогих і складних систем корекції і остаточного наведення у складі систем наведення авіаційних баражуючих боєприпасів та іншого керованого озброєння, у яких використовуються різні “портрети” цілей. Крім того, це значно скоротить час підготовки бойових та льотних завдань для застосування таких засобів ураження. Застосування аеромобільних станцій ДП дасть змогу у режимі реального часу визначати територію противника та транслювати ДП для надійного наведення авіаційних баражуючих боєприпасів та іншої високоточної зброї. Варто зауважити, що з’явиться можливість зменшити кількість необхідних авіаційних баражуючих боєприпасів для ураження визначених цілей, не використовуючи традиційні системи остаточного наведення для декількох “портретів” цілей та покращуючи при цьому точність і безпеку наведення на ціль за заданою траєкторією.

Комісарук Р.Р.

в/ч А1778, м. Ужгород

НОВІТНІ АВТОМОБІЛІ КЛАСУ MRAP: ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ ЇХ КОНСТРУЮВАННЯ ТА ВИГОТОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ

В умовах війни чи збройного конфлікту існує необхідність захисту особового складу для підтримання живучості підрозділів і забезпечення їх боездатності. Відомо, що досить значних уражень завдають різноманітні штатні чи саморобні мінно-вибухові пристрої, що, у свою чергу, часто підлягають модернізації, і виявити їх стає дедалі складніше. Для протидії їм застосовують ті чи інші засоби розмінування і захисту, у тому числі бронеавтомобілі класу MRAP (Mine Resistant Ambush Protect).

Автомобілі MRAP можуть виконувати завдання щодо евакуації, транспортування особового складу чи надання вогневої підтримки, залежно від свого призначення. Водночас вони розроблені з метою захисту екіпажу від мін, саморобних вибухових пристроїв та засідок за рахунок броньованого корпусу, а також його специфічної конструкції, особливості якої полягає у V-подібній формі нижньої частини для розсіювання вибухової хвилі. Також місця розміщення екіпажу оснащені амортизаційними механізмами і розміщені там, де зазнають найменшого навантаження під час вибуху при наїзді на вибуховий пристрій. Екіпаж MRAP надійно захищений і за рахунок відносно легкого руйнування зовнішнього обладнання корпусу – знижується дія ударної хвилі на “живий модуль”.

Першим автомобілем, конструкція якого була характерна класу MRAP, став Buffel. Даний зразок був представлений ПАР у 1978 році у відповідь на масштабне застосування противником мін та СВП. Наступним зразком MRAP став Casspir (1979 рік, ПАР), що витримував значно більші підриви, ніж Buffel і став популярним також як машина для розмінування. Він був набагато важчим внаслідок посилення корпусу, проте, витримував потужніші підриви, ніж попередники.

Поява мін із ударним ядром, зумовила удосконалення конструкції бронеавтомобілів. Зокрема, підприємством Denel (ПАР) розробило модифікацію MRAP БТР Mamba нарощуванням композитної сталево-керамічної броні у нижній частині корпусу. Все ж таки, найактивнішим етапом розвитку і удосконалення автомобілів класу MRAP припав на період другої війни в Іраку. На це вплинула як тактика бойових дій противника, що передбачала використання великої кількості вибухових пристроїв, так і місцевість.

Щодо розробок MRAP в Україні, то перший зразок був представлений Харківським конструкторським бюро з машинобудування у 2004 році під назвою “Dozor B” та позиціонувався як тактична бойова колісна машина, що фактично була бронетранспортером. За час його бойового застосування було виявлено деякі конструктивні недоліки, що робили використання автомобіля не дуже зручним для екіпажу, проте, зразок отримав і багато схвальних відгуків. Більш подібним до автомобілів класу MRAP було розроблене у 2007 році сімейство ББМ “Козак”, особливістю яких стало V-подібне днище, а першим сімейством бронеавтомобілів, створених безпосередньо за стандартом MRAP, стало KRAZ-ASV Panther (2010 рік). У KRAZ-ASV Panther днище виготовлене у V-подібній формі, броня виготовлена за стандартом STANAG 4569, а озброєння варіюється залежно від призначення автомобілів за рахунок різних опційно різноманітних бойових модулів. Окрім цього, у 2014–2015 роках українські розробники представили й інші автомобілі класу MRAP, серед них сімейство KrAZ-MPV Shrek One, бронеавтомобіль KrAZ “Hurricane”, СБА “Варта”, БМ “Тритон”.

З початком повномасштабного вторгнення рф на територію України актуальність застосування MRAP зростає. Це спричинено тим, що противник дедалі частіше використовує і нарощує хаотичне мінування місцевості, встановлює велику кількість саморобних вибухових пристроїв тощо. Україна вже отримала значну кількість бронеавтомобілів у рамках різних видів допомоги, проте, і сама працює над розробленням сучасних моделей MRAP, використовуючи новітні технології та наслідуючи стандарти НАТО. Київське конструкторсько-виробниче підприємство “ІНГУАР” вже працює над розробленням легкого бронеавтомобіля “INGUAR”. Передбачається, що даний зразок буде призначеним для використання спецпризначенцями та розвідниками, а також на окремих зразках можуть бути встановлені реактивні пускові установки калібру 122-мм та пускові установки для ракет “Brimstone”. “INGUAR” оснащений системою із шести димових гранат, може бути озброєний бойовим модулем із 30-мм гарматою та протитанковим ракетним комплексом. В умовах сьогодення такі автомобілі значно підвищують живучість особового складу, тому мають досить широкий попит серед військовослужбовців як у бою, так і на звільнених територіях. Процес розроблення і виготовлення таких автомобілів, як “INGUAR”, свідчить про те, що навіть в умовах війни, ЗС України продовжують зміцнювати свій потенціал.

*Корольов С.С., к.і.н., доцент
Військово-юридичний інститут
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, м. Харків*

ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ ТА БОЙОВОГО ЗАСТОСУВАННЯ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ПРОГРАМНОГО КОМПЛЕКСУ UA.ЛОГК.00002-01 “КРОПИВА”

Історія розроблення та подальшого впровадження у бойове застосування програмного комплексу UA.ЛОГК.00002-01, більш відомого під скороченим найменуванням (позначенням) “Кропива”, розпочалася як волонтерський проєкт у 2014 році. Група патріотично налаштованих громадян-добровольців із громадської організації “Армія SOS” почала постачати до війська планшети.

Взагалі з початку російської агресії і до 2023 року було встановлено понад 10 тисяч примірників програми та налагоджено службу технічної підтримки, що постійно вдосконалює програмний продукт.

З 2018 році розробники з конструкторського бюро “Логіка”, що входить до Ліги оборонних підприємств України, безоплатно передали до Збройних Сил України “Кропиву” з вихідними кодами та ліцензією.

Програмний комплекс “Кропива” – це комплекс програмних засобів, призначений для автоматизації окремих задач посадових осіб тактичної ланки управління сухопутних підрозділів, артилерійських підрозділів Збройних Сил України та Національної гвардії України, що надає можливість автоматизувати окремі завдання з управління на рівні батальйону (дивізіону), роти (батареї), взводу, окремої одиниці техніки, тобто фактично об’єднувати засоби розвідки, управління та вогневого ураження в єдине інформаційне поле.

За класифікацію, прийнятою у країнах НАТО, “Кропиву” можна віднести до систем типу C2 (commandandcontrol). Загалом вона доволі проста у використанні, потребує лише планшет або смартфон із відповідним програмним забезпеченням. Після цього видно карту місцевості з перебуванням на ній користувача. Також у програми є функція, що дає можливість знімати дані з загального прогнозу погоди, портативних метеостанцій чи з приладів, що входять до складу окремих снайперських комплексів. Для роботи з “Кропивою” потрібно знати лише координати цілей і місць розташування своєї артилерійської батареї та метеорологічні умови. Дані вводять у планшет, далі автоматично обчислюють напрямок стрільби й відстань до цілі, після чого розвідка вносить координати ворожої цілі, які передають найближчому артилерійському підрозділу для нанесення вогневого удару.

З часом дана система набула додаткових функцій, коли щодня оновлюється лінія фронту і можливо бачити розташування власних позицій або місце перебування противника, доступний обмін координатами, розвідувальними даними та відповідна комунікація з командним пунктом. У функціональних можливостях системи також є навігатор, карта з точними показниками особливостей місцевості перебування, відстань від одного об’єкта до іншого та обчислення далекобійності гармати до об’єкта.

Дані з “Кропиви” не зберігаються централізовано на серверах для подальшої трансляції на усі наявні пристрої. На кожному планшеті є інформація тільки щодо необхідних позицій та наявності військової техніки винятково для конкретного користувача. Також поруч із вказаними вище перевагами дана система дає змогу скоротити час розгортання засобів артилерійської батареї фактично у п’ять разів. При цьому час на ураження незапланованої цілі скорочується втричі, а час на відкриття контрбатареїного вогню майже у десять разів.

*Костерев Д.С.,
Маковський І.Ю.,
Кулініч Ю.М.
Житомирський військовий інститут
імені С. П. Корольова, м. Житомир*

ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ КОМПЛЕКСУ ПРОТИДІЇ НАЗЕМНИМ ТА ПОВІТРЯНИМ ЗАСОБАМ РОЗВІДКИ “НОТА”

Збройні Сили України широко застосовують комплекс протидії наземним та повітряним засобам розвідки (“Нота”). Його застосовують для боротьби з розвідувальними та ударними БПЛА противника як безпосередньо на лінії бойового зіткнення, так і у районах розміщення пунктів управління, місцях зберігання зброї та боєприпасів, станціях завантаження (розвантаження) озброєння і військової техніки.

Комплекс “Нота” особливо зарекомендував себе під час прикриття військових частин (підрозділів) під час ведення ними оборонних (наступальних, пошуково-ударних) дій, підрозділів артилерії у районах вогневих (стартових) позицій, районів завантаження (розвантаження) озброєння і військової техніки підрозділів військових частин від технічних засобів розвідки противника; виявлення БПЛА противника (в тому числі БПЛА мультироторного типу), подавлення каналів ручного управління й телеметрії та зриву польотних завдань БПЛА у смугах бойових дій підрозділів бригад; передачі інформації щодо виявлених БПЛА до центрів об’єднаної вогневої підтримки з метою завдання їм вогневого ураження; ведення радіотехнічної розвідки з метою виявлення технічних засобів розвідки противника для завдання по них вогневого ураження.

Під час виконання визначених завдань екіпажі комплексів “Нота” забезпечують прикриття військових частин (підрозділів) від засобів повітряної розвідки противника, що сприяє недопущенню або суттєвому ускладненню завдання їм прицільного вогневого ураження. Також застосування комплексу “Нота” перешкоджає веденню противником контрбатареїної боротьби та забезпечує безпечний вихід із вогневих позицій артилерійських підрозділів.

Попри те, що основним призначенням комплексу “Нота” є прикриття стаціонарних об’єктів (пунктів управління, об’єктів критичної інфраструктури, артилерійських складів, баз, арсеналів, станцій завантаження та розвантаження озброєння і військової техніки тощо) від ТЗР противника, зазначений комплекс також ефективно застосовується в бойових порядках підрозділів бригад за першою лінією оборони. Таке застосування комплексу “Нота” дає змогу забезпечити свої війська (сили), що перебувають безпосередньо на лінії бойового зіткнення, від технічної розвідки противника та, як наслідок, від їх вогневого ураження.

Характерною особливістю комплексу “Нота” є те, що систему генерування та випромінювання перешкод можна використовувати незалежно від системи виявлення та пеленгування у режимі з використанням комплекту всенаправлених антен. Це дає змогу частині екіпажу автономно займати позицію і безперервно працювати, використовуючи всенаправлені антени, тим самим формуючи своєрідний купол діаметром близько 3 км. Для такого виду застосування екіпажу додатково потрібен автомобіль підвищеної прохідності, для швидкої зміни позицій та мінімум два джерела живлення (генератори), за видом палива уніфіковані з транспортним засобом.

*Мавренков О.Є., д.т.н., с.н.с.,
Матвійчук С.В.
Державний науково-дослідний інститут
авіації, м Київ*

МЕТОДИКА ВИБОРУ РАЦІОНАЛЬНИХ ПРОЄКТІВ ОСНАЩЕННЯ АВІАЦІЇ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ БЕЗПІЛОТНИМИ АВІАЦІЙНИМИ КОМПЛЕКСАМИ

Розглянуто проблему математичної алгоритмізації процедури вибору раціональних проєктів (програмних заходів) оснащення авіації Збройних Сил (ЗС) України безпілотними авіаційними комплексами (БпАК). Як альтернативні програмні заходи (ПЗ) розглядаються: закупівля БпАК за імпортом; ліцензійне виробництво БпАК на підприємствах ОПК України; розроблення БпАК та організація їх серійного виробництва силами національних підприємств із залученням іноземних компаній (спільне виробництво); участь у міжнародній програмі створення БпАК (міжнародна кооперація).

Запропонований методичний підхід використовує процедури формування парето-оптимальної множини альтернативних ПЗ і вибору з них раціональних (компромісних). Критеріями вибору обрано: коефіцієнт військово-технічного рівня БпАК – як показник якості складної технічної системи; вартість життєвого циклу БпАК – як показник витрат ресурсів, пов'язаних із реалізацією ПЗ; реалізованість ПЗ – як показник успішності реалізації заходу в системі можливих ризиків; час, потрібний на реалізацію ПЗ.

Вибір раціонального (компромісного) ПЗ з області парето-оптимальних пропонується здійснювати за методом мінімуму відстані до “ідеальної” точки у нормованому критерійному просторі з використанням евклідової метрики.

Відому методику розрахунку коефіцієнта військово-технічного рівня літального апарата пропонується удосконалити за рахунок формалізації процесу визначення коефіцієнтів вагомості тактико-технічних характеристик (показників технічної досконалості) БпАК на основі використання методів математичного моделювання та теорії чутливості, що, як очікується, дасть змогу уникнути недоліків експертних методів.

Кількісне оцінювання показника реалізованості ПЗ пропонується здійснювати через визначення ймовірностей настання визначальних ризиків реалізації ПЗ за допомогою методологічних апаратів теорії ризиків і нечіткої логіки.

Представлений підхід пропонується покласти в основу програмно-алгоритмічного апарату системи підтримки прийняття рішень щодо вибору раціональних шляхів з оснащення ЗС різними зразками авіаційної техніки. Це дасть змогу особі, яка приймає рішення, об'єктивно порівнювати можливі варіанти рішень та вибирати з них кращі (раціональні) через квантифікацію даних, що мінімізує негативний вплив суб'єктивного фактору.

*Мазуренко Л.І., к.пед.н.
Інститут Військово-Морських Сил
Національного університету “Одеська
морська академія”, м. Одеса*

МОРСЬКІ ДРОНИ В ПОВНОМАСШТАБНІЙ ВІЙНІ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Повномасштабна війна РФ проти України стала в тому числі й каталізатором запровадження безпілотних технологій у веденні війни на морі. Склалася парадоксальна ситуація – Україна як “держава без флоту” продемонструвала, що морські дрони можна успішно застосовувати для ураження кораблів та інших цілей, і що катери-камікадзе цілком можуть бути інструментом асиметричної боротьби.

Інтерес до морських дронів різко зріс, тому що Захисники України уразили ними кілька ворожих кораблів. 29 жовтня 2022 року безпілотники пошкодили морський тральник ВМФ РФ “Іван Голубець” та фрегат “Адмірал Макаров”. 22 березня 2023 року Севастопольську бухту знову було атаковано трьома морськими дронами, 24 квітня відбувся третій напад. 24 травня 2023 року рашистський корабель “Іван Хурс” був атакований трьома морськими дронами, одному з яких вдалось уразити ціль. 11 червня 2023 року стало відомо про ураження корабля “Приазов’я”. 17 липня 2023 року відбулись вибухи на автомобільній частині Кримського мосту, було зруйновано його опору та проліт. Операцію провели СБУ та ВМС України надводними безпілотниками MAGURA V5. 4 серпня 2023 року було суттєво пошкоджено ВДК “Оленегорський горняк”, а також нафтоналивний термінал. 5 серпня 2023 року недалеко від Керченського мосту атаки безпілотників зазнав нафтовий танкер “Сіг”. 1 серпня 2023 року була проведена результативна атака трьох морських дронів на кораблі “Сергій Котов” і “Василь Биков”. 14 вересня 2023 року Сили оборони України ушкодили два кораблі морськими дронами, також було уражено ракетний корабель “Самум”. 13 жовтня 2023 року СБУ та ВМС уразили ракетний корабель “Буян-М” та корабель “Павло Державін” дронами “Sea Baby”.

Факт проведення цих атак уже виглядає революційно в світі безпілотних озброєнь, бо українські дрони-камікадзе пройшли не поміченими для ворога кількасот кілометрів, без перешкод вийшли в атаку і при цьому передавали зображення в режимі реального часу. Але революційність наших розробок у сфері морських дронів-камікадзе полягає в тому, що ми стали першими за понад сторіччя спроб, яким вдалось зробити цю зброю технологічно досконалою. Перший морський дрон-камікадзе створили німці ще в 1915 році в часи Першої світової війни, але він вийшов невдалим.

У складі ВМС України вперше в історії сформована окрема бригада (385-та окрема бригада морських безпілотних комплексів спеціального призначення) під морські дрони-камікадзе. Створення окремої бригади спецпризначення з катерами-камікадзе підтверджує слова очільника ГУР МО Буданова про те, що уже налагоджено серійне виробництво цієї зброї. Бо коли 30% морських дронів уражають цілі, але інші 60–70% знищуються росіянами, то серійне виробництво необхідне для продовження атак на флот РФ дронами-камікадзе. До появи Magura V5 було підтверджено використання Україною чотирьох типів катерів-камікадзе, а Sea Baby є вже шостим типом.

Дрони як засіб ураження цілей на дальності близько 300 км має низку концептуальних аспектів, який гарантує їм успіх. По-перше, головне питання до будь-яких дронів – це

зв'язок. Якщо для повітряних БпЛА, дальність може становити сотні кілометрів через пряму видимість, то для наземних все залежить в радіогоризонту. Для дрона на висоті 5 км радіогоризонт видимості близько 300 км, а для надводного дрона – менше 20 км. Супутниковий зв'язок нівелює поняття дальності керування взагалі, саме його й використовують наші катери-камікадзе. По-друге, вартість. Для виробництва дронів-камікадзе головним принципом є мінімізація собівартості. Це пов'язано із масовістю, яка потребує меншої кількості фахівців та інфраструктури. По-третє, доступність. Флот коштує астрономічно дорого. Тому для багатьох країн саме дрони можуть стати основним елементом, який має забезпечити захист акваторії.

А головне – ефективність. Нині найбільш ефективним протикорабельним засобом вважається ракетне озброєння, яке може бити на сотні кілометрів. Саме для відбиття ракетного нападу й конструюються всі кораблі. Але малогабаритні дрони помітити радіолокаторами достатньо важко. Тому вони мають значні шанси наблизитися до противника, при цьому маючи таку дальність дії як протикорабельні ракети. Вони можуть проводити дорозвідку цілі.

Але з іншого боку, цей феномен створює для країн Заходу проблему, що морські дрони як “баражуючі торпеди” можуть бути використані ворожими державами в Перській затоці та інших чутливих для світової економіки точках. Насправді робота в різних країнах по запровадженню морських дронів триває уже понад 20 років. ВМС США дійшли вже до того, що оперативні групи американського флоту під час патрулювань у Червоному морі та Перській затоці постійно використовують зв'язку звичайних кораблів та безпілотних катерів. Наразі у світі є 134 типи морських дронів різноманітного призначення, із яких тільки 17 є демонстраторами технологій, а ще 117 – серійними моделями, які вже використовуються. Серед 134 типів морських дронів 43 типи призначені для виконання патрульних задач, по 27 типам вказано “загальне призначення”, протимінна боротьба – 18, ведення розвідки – 10.

71% наявних у світі морських дронів є надводними, інші 29% є підводними (але підводні дрони не обов'язково безпілотні субмарини, а швидше дрони для розмінування, що входять у комплект протимінних кораблів). Перед провідними країнами світу зараз стоять одразу два завдання: знайти розумний баланс між використанням звичайних кораблів та запровадженням морських дронів; знайти ефективні та дешеві засоби боротьби проти них. На тлі існуючих 134 типів морських безпілотників саме морські дрони-камікадзе ВМСУ є унікальними тим, що це єдині у світі системи такого типу, які показали свою реальну бойову ефективність в умовах повномасштабної війни на морі.

З одного боку, “катери-камікадзе” не показали себе “абсолютною зброєю”, бо не змогли втопити жоден рашистський корабель, іншого – такі дрони показали себе гарним засобом встановлення “зони закритого доступу”. “Катери-камікадзе” не здатні “поховати” великі кораблі, але натомість такі дрони мають майбутнє, якщо використовуватимуться разом з іншими засобами війни на морі – малі та великі кораблі, берегові ракетні комплекси тощо. Для ВМС України тут впливає наступний висновок – “катери-камікадзе” нам потрібні для встановлення “зони закритого доступу” навколо чорноморських портів.

*Мелькін В.В., к.і.н.
Центральний науково-дослідний
інститут озброєння та військової
техніки Збройних Сил України, м. Київ*

КОМПЛЕКС БОЙОВОГО ЕКІПРУВАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Аналіз використання наявної екіпіровки військовослужбовців ЗС України у районі ведення активних бойових дій показав, що її склад та характеристики не дають змоги ефективно виконувати поставлені завдання в умовах ведення сучасних бойових дій.

За результатами аналізу передового світового досвіду зі створення перспективного бойового екіпірування в арміях провідних країн світу та використання наявної бойової екіпіровки військовослужбовців ЗС України у районі ведення активних бойових дій з урахуванням специфіки виконання завдань визначені принципи побудови бойового екіпірування військовослужбовців світу та ЗС України та обґрунтовані загальні технічні вимоги, розроблені пропозиції щодо перспективного складу комплексу бойового екіпірування військовослужбовців ЗС України.

У загальних рисах сучасну бойову екіпіровку можна представити як комплекс складної інтегрованої системи, що поєднує елементи функціональних підсистем ураження, захисту, управління, контролю життя та енергозабезпечення.

У провідних країнах світу в рамках національної програми проводяться науково-теоретичні дослідження та конструкторські розробки з метою удосконалення існуючого обладнання та створення нових зразків екіпірування військовослужбовця, у тому числі в межах програми “солдат майбутнього” за напрямками: широке використання нових матеріалів і технологій для розроблення перспективного переносного озброєння; створення єдиного інформаційного поля; зменшення маси комплексу екіпірування та спорядження; підвищення захисних властивостей і зносостійкості; створення комфортних умов при тривалому перебуванні в екіпіруванні та зниження вартості серійних зразків.

Застосована в ході проведення роботи методика оптимального вибору відіграє важливу роль, коли йдеться про забезпечення різного роду спеціальних виробів, необхідних для забезпечення військових потреб в умовах наявності великої кількості факторів, що впливають на остаточний вибір зразка виробу спеціального призначення.

Подальші дослідження варто зосередити у напрямі уточнення методики оцінювання комплектів захисного екіпірування, що об'єднують в єдине ціле найкращі досягнення технічного прогресу: електронні компоненти зв'язку та навігації, лазерні приціли, суперміцні та легкі тканини, що дасть змогу досконаліше оснастити військовослужбовця при забезпеченні необхідних показників уніфікованого польового оснащення.

Мельник В.В.

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

АРМІЙСЬКА АВІАЦІЯ СУХОПУТНИХ ВІЙСЬК ЯК СКЛАДОВА СИЛ ОБОРОНИ УКРАЇНИ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ

Початок російської агресії у лютому 2014 р. застав Збройні Сили України у далеко не найкращому стані. За даними зарубіжних експертів, 16-та ОБр АА мала близько 30 вертольотів Мі-8 та Мі-24 (більшість у придатному до польотів стані), а 11-та ОБр АА і 7-й ОП АА мали в сумі близько 55 машин, але з них були боєздатними не більше половини. Загалом же з урахуванням вертольотів, які знаходились на консервації (значна частина з них вже не підлягала відновленню), армійська авіація мала до півтори сотні машин: приблизно по 70 Мі-8 і Мі-24 та 10-12 Мі-26.

Армійська авіація, на відміну від Повітряних Сил та авіації ВМС, не зазнала втрат внаслідок російської окупації Криму – на території півострова не дислокувалися частини цього роду військ. Натомість армійські вертольоти з самого початку антитерористичної операції (АТО) на Донбасі, оголошеної 14 квітня 2014 р., брали в ній активну участь. Уже 15 квітня транспортні вертольоти Мі-8 під прикриттям бойових Мі-24 висадили десант, який встановив контроль над аеродромом Краматорська. Він став головною базою для армійської авіації, хоча використовувались й інші – скажімо, у квітні 2014 р. чотири Мі-24П зі складу 11-ї ОБр АА базувалися в аеропорту Маріуполя. У Краматорську армійська авіація зазнала і першої втрати – 25 квітня внаслідок атаки терористів пострілом із ручного протитанкового гранатомета був знищений вертоліт Мі-8МТ з 16-ї ОБр АА.

2 травня 2014 р. на горі Карачун (поблизу Слов'янська) з вертольотів Мі-8 (під прикриттям Мі-24) висадили десант. При цьому два Мі-24 були збиті вогнем ПЗРК, п'ять членів екіпажів загинули, один потрапив у полон. Крім того, внаслідок обстрілу зі стрілецької зброї зазнав ушкоджень Мі-8. 5 травня вогнем стрілецької зброї був підбитий Мі-24, який приземлився на болоті. Екіпаж його евакуювали вертольотом Мі-8, а підбитий вертоліт довелось знищити залпом ракет зі штурмовика Су-25. 26 травня 2014 р. українські війська встановили контроль над аеропортом Донецька. Тут висадили десант із чотирьох Мі-8 під прикриттям вертольотів Мі-24 та винищувачів МіГ-29. 3–4 червня в ході боїв під Слов'янськом було уражено три Мі-24, з них безповоротно втрачено лише одного. До кінця червня армійська авіація України втратила ще одного Мі-8, але в липні втрат не мала.

Підсумок участі армійської авіації України в АТО зробив у жовтні 2014 р. начальник армійської авіації Командування Сухопутних військ України генерал-майор Валентин Пістрюга. З середини квітня до середини жовтня 2014 р. вертольоти армійської авіації здійснили понад 8000 бойових вильотів, налітавши близько 8000 годин. З вересня 2014 р. простежується зниження бойової активності вертолітників, викликане підписанням Мінських угод, які наклали обмеження на застосування авіації у районі бойових дій. Найбільш успішними операціями АА, на думку генерала Пістрюги, були висадки десантів у Донецькому аеропорту та на Савур-Могилі. Головною ж проблемою генерал вважав недостатню кількість засобів захисту вертольотів від ракет ПЗРК – систем постановки завад “Адрос” та екранно-вихлопних пристроїв.

Москалик С.В.,

Вінник В.В.

*Житомирський військовий інститут
імені С. П. Корольова, м. Житомир*

ВПЛИВ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ РОЗВІДКИ НА ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ ТА СКЛАД ПІДРОЗДІЛІВ В ХОДІ ВІЙНИ

У ході війни з росії підрозділи ЗС України почали широко застосовувати різноманітні сучасні засоби розвідки. Проте ефективність їх застосування не завжди відповідає вимогам. Це пов'язано з тим що в процесі становлення ЗС України, оснащення підрозділів військової розвідки та забезпеченню всіх підрозділів сучасними засобами розвідки не приділялося достатньої уваги. А на даному етапі розвідувальні підрозділи забезпечуються з розрахунку того що є.

У сучасних бойових діях технічні засоби розвідки забезпечують виявлення, контроль і ураження противника. Їх технічні характеристики (бойові можливості) вплинули на хід бойових дій та фактично змінили тактику дій. У зв'язку з цим виникає необхідність аналізу сучасних засобів розвідки, порівняння їх параметрів і характеристик, узагальнення досвіду застосування окремих зразків та вироблення пропозицій щодо комплексного оснащення всіх підрозділів, особливо підрозділів військової розвідки сучасними засобами розвідки.

Технічні засоби розвідки, які застосовують підрозділи ЗС України, представлені різними зразками: радянськими, волонтерськими, отриманими від країн-партнерів. Вони мають різні особливості ефективного застосування та можливості з виявлення противника в різних умовах бойових дій, погодних умов, часу доби та місцевості. Їх різноманіття, різні параметри і характеристики та катастрофічна недостатність і недосконалість, адже переважна більшість зразків застарілі, суттєво впливає на результат виконання бойових завдань.

Сучасні засоби розвідки зазвичай поєднуються в комплексах розвідки та застосовуються різними способами: в ручному і автоматичному, на техніці (керованій і безпілотній). Вони більш ефективні завдяки комплексному застосуванню кількох можливостей в одному зразку, а також певній автоматизації процесу виявлення противника.

При цьому сьогодні вже вимагає осучаснення у зв'язку із появою безпілотних і роботизованих комплексів із елементами штучного інтелекту. Водночас саме насичення сучасними засобами розвідки не вирішить усіх проблем розвідувального забезпечення, адже необхідно також змінювати структуру розвідувальних підрозділів та штабів. Необхідно, крім того, створювати аналітичні підрозділи, спроможні на різних рівнях забезпечувати збір, обробку і узагальнення великих потоків розвідувальної інформації.

Тому сучасні комплекси для ведення розвідки необхідно оптимізувати по видах і можливостях для досягнення максимальної ефективності. Крім того, важливу роль в ефективності засобів розвідки відіграє мобільність, за рахунок окремого застосування зразка та застосування у складі бойової одиниці (розвідувальної машини), з можливістю застосування безпілотних та роботизованих комплексів.

*Нероба В.Р., доктор філософії,
Філіппов М.О., к.психол.н.
Національна академія Державної
прикордонної служби України імені
Богдана Хмельницького, м. Хмельницький*

ОГЛЯД ДОСВІДУ БОЙОВОГО ЗАСТОСУВАННЯ БЕЗПІЛОТНИХ ПОВІТРЯНИХ СУДЕН ЗБРОЙНИМИ СИЛАМИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ У ХОДІ ШИРОКОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ ПРОТИ УКРАЇНИ

У сучасних умовах окремої уваги заслуговує питання комплексному аналізу досвіду бойового застосування безпілотних повітряних суден збройними силами російської федерації у ході широкомасштабної війни проти України.

Актуальність даної теми зумовлена ключовою роллю, яку відіграють сучасні безпілотні технології у воєнних конфліктах. Їх інтенсивне використання російськими військами в умовах протистояння з українською армією має низку особливостей, пов'язаних із адаптацією тактики застосування дронів до конкретних умов ведення бойових дій.

Як відомо, 24 лютого 2022 року росія розгорнула повномасштабне вторгнення на територію України. На відміну від попередніх війн та збройних конфліктів за участю РФ, зокрема у Чечні, Грузії, Сирії, вперше російські безпілотники зіткнулися з масштабним та ефективним протистоянням з боку української системи протиповітряної оборони.

Достеменно відомо, що на початковому етапі вторгнення російські сили практично не застосовували безпілотні повітряні судна як з метою розвідки, так і ударного типу (баражуючі). Це значною мірою зумовило їхні невдачі та швидкі втрати у живій силі та техніці, у першу чергу у зв'язку зі значною самовпевненістю політичної влади противника. Згодом, у міру переходу до позиційної війни, росіяни почали активно використовувати дрони для розвідки, цілевказання та нанесення точкових та масованих ударів.

За ефективністю безпілотні повітряні судна злітною масою до 5 кг виявилися здатними діяти безпосередньо у тактичній зоні бойових дій. Також, у якості ударної зброї, широко застосовуються дрони-камікадзе. Вперше, навесні 2022 року масового характеру набуло використання доступних цивільних квадрокоптерів DJI Mavic для розвідки та нанесення точкових ударів по живій силі та техніці.

Ще однією особливістю цієї війни стало застосування росією іранських ударних дронів-камікадзе “Шахід-131/136” та великих ударно-розвідувальних комплексів на базі безпілотних повітряних суден “Мохаджер-6” для ураження стратегічних об'єктів інфраструктури України.

Отже, проведений огляд дає змогу зробити висновок, що в умовах повномасштабної війни проти України безпілотні літальні апарати перетворилися для російської армії на один із основних компонентів ведення бойових дій. Масоване застосування дронів має певні особливості, пов'язані з їх вразливістю до української протиповітряної оборони (значною мірою сформованій за рахунок іноземних партнерів) та необхідністю пристосування тактики використання до конкретних умов протистояння на окремих ділянках лінії зіткнення.

Втім спостерігається швидка адаптація російського командування до змін оперативної обстановки та особливостей ведення війни на території України. Зокрема, дедалі більшого поширення набуває практика застосування малих і дешевих тактичних дронів, а також

використання безпілотних повітряних суден іноземного виробництва. При цьому враховуються сезонні зміни, а саме: влітку спостерігається їх кількісне накопичення, а масоване застосування по об'єктах інфраструктури прогнозується з утриманням середньодобової температури нижче нуля градусів за Цельсієм по регіонах, віддалених від лінії зіткнення.

Резюмуючи, відзначимо, що результати даного огляду мають не лише наукове, а й важливе практичне значення для подальшого вдосконалення системи протиповітряної оборони Збройних Сил України з метою ефективного протистояння загрозам з боку російських безпілотних повітряних суден.

Опанюк Ю.В.

*Житомирський військовий інститут
імені С. П. Корольова. м. Житомир*

РОЛЬ ТА МІСЦЕ ЗВУКОМОВНИХ СТАНЦІЙ У ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТАХ СУЧАСНОСТІ

Характерною ознакою локальних війн та збройних конфліктів сучасності є постійно зростаюча значущість психологічних операцій (ПсО), що готуються та ведуться відповідними підрозділами. Об'єктами психологічного впливу при цьому є цільова аудиторія з-поміж військовослужбовців збройних сил противника. Поява новітніх засобів психологічного впливу, а саме мобільних радіопередавачів типу РІАВ та ПІАВ, потужних випромінювальних антенних решіток для поширення звукових хвиль, що застосовуються у звукомовних станціях, комбат-камерах для створення матеріалів психологічного впливу суттєво змінює форми та способи застосування підрозділів ПсО. Як наслідок, провідна роль у збройних конфліктах сучасності відводиться силам ПсО. Застосування підрозділів ПсО у поєднанні з відповідними технічними засобами, наприклад звукомовними станціями, показують високу ефективність ведення збройної боротьби, особливо в гібридній війні. Не менш важлива функція відводиться таким силам і засобам і у звичайній конвенційній війні. Тому питання, пов'язані з дослідженням ролі та місця звукомовних станцій підрозділів ПсО на сучасному етапі, тільки актуалізуються та потребують детального вивчення.

Так, тактичні групи ПсО НАТО використовують різноманітні звукомовні станції, що відрізняються за своїми тактико-технічними характеристиками та бойовими можливостями. До них належать системи гучномовців типу Manpack, Next Generation Loudspeaker System (NGLS) та Long Range Acoustic Device (LRAD).

За результатами аналізу звукомовних станцій збройних сил країн НАТО та тих, що перебувають на озброєнні США, встановлено, що на даний час суттєвих змін в озброєнні та військовій техніці не відбулося. У локальних війнах та збройних конфліктах сучасності інформаційна боротьба займає важливе місце. У збройних силах провідних країн світу завдання ведення інформаційної боротьби, а саме звукомовлення, покладено на підрозділи ПсО. Визначено їх характеристики, склад та особливості застосування звукомовних станцій, запропоновано ознакову класифікацію, що дає змогу описувати ознаки наявних зразків звукомовних станцій, формулювати тактико-технічні вимоги до перспективних зразків озброєння та військової техніки підрозділів ПсО. З урахуванням одержаних результатів найбільш перспективною варто вважати ту, яка має такі ознаки: за дальністю мовлення та

потужністю – середня; за типом гучномовців – п'єзоелектрична; за типом керування, джерелом мовлення та типом живлення – комбінована; за типом шасі – на колісній техніці; за масогабаритними характеристиками – мобільна. Перспективним напрямом досліджень є розроблення єдиного комплексного методу до технічного обґрунтування вимог до звукомовних станцій підрозділів ПсО.

Осадчук Р.М., к.т.н.,

Третяк О.В.

*Житомирський військовий інститут
імені С. П. Корольова, м. Житомир*

АЛГОРИТМ ФОРМУВАННЯ НАБОРУ ПАРАМЕТРІВ КОСМІЧНОГО РАДІОЛОКАЦІЙНОГО ЗНІМАННЯ

Сучасні тенденції розвитку ринку дистанційного зондування Землі вказують на суттєве збільшення матеріалів космічного знімання, які можна отримувати в різних спектральних діапазонах електромагнітного випромінювання, зокрема у радіодіапазоні. У першу чергу, це стосується космічних радіолокаційних (РЛ) знімків високої та надвисокої просторової розрізненості. У той же час досвід застосування космічних технологій під час відбиття російської агресії проти України показав їх високу ефективність, що зумовлює проведення подальших досліджень у цьому напрямі.

РЛ знімки мають велику кількість специфічних особливостей. Інтенсивність, напрямок сонячного освітлення об'єктів та наявність фарбування не позначаються на РЛ зображеннях (РЛЗ) наземних об'єктів. Однак форма, тон та структура РЛЗ залежить від багатьох факторів, основними з яких є: просторове положення (орієнтація) об'єкта на момент знімання, електропровідність матеріалу об'єкта, довжина хвилі випромінювання радіолокатора, кут нахилу променя радіолокатора, поляризація випромінювання. Як результат, РЛЗ мають значні спотворення форми, структури та тону порівняно з аналогічними зображеннями, отриманими у видимій області оптичного випромінювання. Варто також враховувати, що довжина хвилі випромінювання радіолокатора, кут нахилу його променя та поляризація випромінювання можуть змінюватися (за рахунок зміни режиму роботи радіолокатора або зміни типу космічного апарату, який проводить знімання).

Суттєві візуальні відмінності між оптичними та РЛ знімками ускладнюють тематичну обробку останніх. Один із способів вирішення цієї проблеми є апіорне оцінювання умов знімання, що вимагає формування відповідного набору параметрів, у першу чергу тих, що безпосередньо впливають на форму, тон та структуру РЛЗ. Значна частина значень цих параметрів визначена в наборі файлів різних форматів, що постачаються оператором дистанційного зондування Землі разом зі знімком, однак, не є доступною в явному вигляді і потребує додаткового аналізу набору даних космічного знімка. В результаті, врахування умов знімання для кожного космічного знімка дасть змогу правильно оцінювати особливості формування РЛЗ об'єктів, підвищить достовірність їх виявлення та розпізнавання.

*Паплінський О.О.,
Дацун К.К.
Житомирський військовий інститут
імені С. П. Корольова, м. Житомир*

АЛГОРИТМ РОБОТИ З 3D МОДЕЛЯМИ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕХНІКИ В ПРОГРАМІ ARGGIS ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ДЕШИФРУВАННЯ КОСМІЧНИХ ЗНІМКІВ

Роль космічних систем розвідки постійно зростає при плануванні та безпосередньому проведенні військових операцій, моніторингу контролю за дотриманням міжнародних угод, моніторингу оперативної обстановки та створенні найбільш повного уявлення про об'єкти противника. При цьому розпізнавальні ознаки об'єктів проявляються на зображенні не чітко, а саме спотворюються деталі об'єктів за рахунок перспективи, тіней та погіршення детальності. У таких умовах дешифрування складно прийняти рішення про належність того чи іншого зразка до відповідної категорії класифікації.

Для полегшення розпізнавання зображень військової техніки широко використовують еталони зображення. Проте вони є не досконалими, адже не враховують можливості викривлення за перспективу, за тіні та за погіршення детальності. Тому актуальним стало створення еталонних зображень зразків військової техніки, що враховують вище названі викривлення.

З іншого боку сучасні програмні засоби тривимірного комп'ютерного моделювання об'єктів дають змогу створювати перспективи зображення моделей військової техніки на рельєфі разом із тінями. Сучасне комп'ютерне моделювання дає змогу створювати достатньо точні тривимірні моделі об'єктів, розміщення яких відповідає реальним умовам на місцевості. У програмі ARGGIS реалізоване моделювання рельєфу, є спеціалізовані інструменти для імпорту тривимірних моделей техніки та створення моделі освітлення, але не існує практичного алгоритму застосування цих програмних засобів для створення моделей космічних знімків військової техніки у реальних умовах.

Розроблений та випробуваний алгоритм моделювання зображень зразків військової техніки на космічних знімках надасть можливість швидко та у реальних умовах оточення і освітлення на момент знімання проводити розпізнавання дешифрувальнику. Алгоритм має можливість налаштувати висоти сцени, визначення точки спостереження, завантаження моделей рельєфу, імпортування 3D моделей зразків військової техніки.

*Підчибій Л.В.,
Гамалій О.В.
Державний науково-дослідний інститут
авіації, м. Київ*

КОНЦЕПЦІЯ ПЕРСПЕКТИВНОГО ЛЕГКОГО ШТУРМОВИКА ДЛЯ ПОВІТРЯНИХ СИЛ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ НА ОСНОВІ ДОСВІДУ ДІЙ ТАКТИЧНОЇ АВІАЦІЇ В ОПЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ

Проведено аналіз досвіду застосування літаків тактичної авіації типу Су-24, Су-25, Су-27, МиГ-29 Повітряних Сил Збройних Сил України (ПС ЗС України) в операції Об'єднаних сил та бойових властивостей тактичного винищувача покоління 4+ типу F-16, котрий планується до надходження на озброєння ПС ЗС України. У зв'язку з тим, що про

постачання Україні винищувачів покоління 5 поки не йдеться, зроблено висновок, що необхідно створити бойовий літак, наприклад, легкий штурмовик із властивостями STEALTH. Легкий штурмовик може мати аеродинамічне компонування “літаюче крило”, сформоване з плоских панелей за типом F-117. У зв’язку з тим, що постачання зброї для ЗС України з-за кордону не завжди вчасне й повне та залежить від багатьох чинників, вбачається за необхідне серійно виготовляти його, бажано лише на українських авіа заводах з українськими турбореактивними двигунами, українською авіонікою, зброєю тощо.

Оскільки основні елементи корпусу можуть бути виготовлені як суцільні крупні блоки, то це значно спрощує конвеєрне виробництво. Різні блоки можуть виготовляти територіально різні заводи. Це може позитивно сприяти розосередженню та завантаженню авіаційної промисловості України та військово-промислового комплексу загалом, і дає змогу дати роботу і завантажити замовленнями ті авіаційні заводи й підприємства, котрі перестануть обслуговувати зняті з експлуатації тактичні літаки ПС ЗС України. Розроблено концепцію його створення і серійного виробництва під існуючі технології, реальні можливості та потреби української національної авіаційної промисловості. Розроблена концепція дає змогу налагодити серійне виробництво літака й зберегти промисловість України серед чільних авіавиробників світу, національне авіабудування, технології будівництва авіаційних двигунів, авіоніки, керованих ракет класів “повітря-повітря”, “повітря-поверхня”. Перспективи розвитку концепції такого легкого штурмовика полягають у застосуванні узагальненого досвіду тактичної авіації ПС ЗС України в операції Об’єднаних сил. Саме тоді числові значення основних тактичних вимог концепції буде визначено остаточно, чим будуть створені умови для подальшого втілення концепції в серійне виробництво легкого штурмовика.

Подальші дослідження мають бути спрямовані на розроблення стратегії розвитку концепції, програми й плану серійного виробництва відповідно до чинних керівних документів. Будуть визначені конкретні українські авіапідприємства, що зможуть виготовляти ту чи іншу частину конструкції, радіоелектронне обладнання, зброю, двигун, відкрито дослідно-конструкторську роботу тощо. В цьому випадку весь планер можна виготовити навіть не з авіаційних матеріалів, що додатково здешевлює всю конструкцію в умовах війни на виживання. Тому своєчасне продовження роботи над концепцією і серійне виробництво такого легкого штурмовика потенційно може виправити ситуацію і стати одним із вагомих компонентів перемоги.

*Ремез В.В., доктор філософії
Національний університет оборони
України, м. Київ*

ВИКЛИКИ ПЕРЕД ОБОРОННОЮ ПРОМИСЛОВІСТЮ УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ (2022–2023)

Одним із пріоритетних напрямів вітчизняної історичної науки є дослідження розвитку озброєння та військової (спеціальної) техніки (ОВСТ; товарів оборонного призначення), особливо в умовах воєнних дій. У цьому контексті значної уваги потребує дослідження процесу переоснащення Збройних Сил (ЗС) України та переорієнтування вітчизняної

оборонної промисловості з початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації (РФ) на територію України 24 лютого 2022 року.

Переважаючий військово-технічний потенціал країни-агресора у кількісно-якісних показниках ОВСТ став чи не визначальним чинником у веденні збройної боротьби у перші години та дні повномасштабного вторгнення російських військ на територію України.

Відтак, військово-політичне керівництво країни зіткнулося з вкрай гострою потребою забезпечення Сил оборони України сучасними зразками ОВСТ, в умовах критично низького рівня матеріально-технічних засобів та невідповідності існуючої вітчизняної оборонної промисловості потребам Сил оборони.

Ключовим рішенням у сфері оборони стало формування “антипутінської коаліції”, спрямованої на посилення обороноздатності України, зокрема Контактної групи з питань оборони України у форматі “Рамштайн”, який передбачав акумуляцію усіх зразків ОВСТ радянського виробництва, які перебували на зберіганні держав-партнерів. Зрештою, логічним розвитком цих заходів стало постачання в Україну озброєння іноземного виробництва з подальшим його прийняття на озброєння ЗС України. Таке співробітництво започаткувало військову інтеграцію ЗС України у глобальний ланцюг країн-членів Північноатлантичного альянсу (НАТО). У період з 24 лютого 2022 р. по 31 серпня 2023 р. було прийнято на озброєння і допущено до експлуатації у ЗС України 246 окремих зразків товарів оборонного призначення, що у разі перевищило кількість, які мала Україна з моменту проголошення незалежності.

Утім, поставлені в рамках міжнародної допомоги товари оборонного призначення потребуватимуть капітального і поточного технічного обслуговування та ремонту за стандартами НАТО. У 2022 році Державним концерном “Укроборонпром” (з 2023 року – Акціонерне товариство (АТ) “Українська оборонна промисловість”) створений Міжнародний інженерний центр (МІЦЬ).

Відтак, з урахуванням оголошеної міністром оборони Російської Федерації Сергієм Шойгу широкомасштабної військової реформи на 2023–2026 роки перед ЗС України постало питання щодо технологічного освоєння виробництва товарів оборонного призначення на виробничих потужностях АТ “Української оборонної промисловості” за стандартами країн-членів і союзників НАТО.

*Рудніцький І.А., к.т.н., с.н.с.
Всеукраїнська громадська організація
“Спілка учасників та ветеранів ядерних
випробувань і військових навчань
з використання ядерної зброї”, м. Київ*

ВПЛИВ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ВИЗНАЧЕННЯ НАПРЯМІВ РОЗВИТКУ БЕЗПЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ ДЛЯ ПОЛЯ БОЮ: ДОСВІД СИЛ ОБОРОНИ УКРАЇНИ (2014–2023)

Відсіч широкомасштабної збройної агресії російської федерації та звільнення усіх тимчасово окупованих територій України вимагає застосування новітніх зразків озброєння та військової техніки. Особливе місце на полі бою займають безпілотні літальні апарати (БпЛА) різного призначення. Близько 86% всіх українських цілей були отримані з допомогою БпЛА,

розвиток яких залежить від своєчасного впровадження інноваційних технологій, спрямованих на забезпечення потреб Сил оборони. Тому вирішення проблемних питань із розвитку БпЛА в Україні для потреб оборони є актуальними.

Аналіз досвіду застосування Силами оборони України БпЛА дає змогу окреслити сферу їх завдань: розвідка, коригування артилерійського вогню, знищення засобів протиповітряної оборони (ППО), ураження військових об'єктів у глибині території противника, евакуація поранених, перевезення вантажів, розмінування, придушення вогневих точок противника, знищення особового складу, броньованої та неброньованої техніки, артилерійських систем, командних пунктів, катерів, складів боєприпасів; здійснення ударів по усіх стратегічних вузлах держави-агресора; часткове виконання завдань штурмової авіації. Стратегічні напрями розвитку БпЛА у військовій сфері визначені в основних напрямках розвитку озброєння та військової техніки на довгостроковий період для сектору безпеки і оборони України (2017). На полі бою діють розвідувальні коптери, дрони-камікадзе, дрони-бомбардувальники, FPV-дрони (first person view – “вид від першої особи”), безпілотні авіаційні комплекси (БАК).

Безпілотники є витратним матеріалом. За даними експертів, Росія знищує приблизно 1000 українських дронів на місяць. За іншими оцінками, ця цифра становить 10 000 БпЛА на місяць. Необхідно постійно поповнювати їх запас та вести підготовку операторів.

Відповідальність за розвиток БпЛА в Україні покладена на Міністерство оборони України (Міноборони України) через закупівлі, Міністерство цифрової трансформації України (Мінцифри) через проєкт “Армія дронів” та Мінстратегпром. Крім того, дрони також постачають волонтерські організації United24, “Повернись живим” та monobank. У 2023 році держава витратила на них 40 мільярдів гривень, на 2024 – закладено 48 млрд грн. Також після численних звернень волонтерів уряд звільнив від ввізного мита запчастини і комплектуючі для БпЛА, а Міноборони спростило систему допуску FPV-дронів на фронт.

Відповідно до інтенсивності застосування БпЛА їх розвиток умовно можна розділити на два етапи: етап гібридної війни (2014 – початок 2022 рр.) та етап повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну. У період гібридної фази війни, в основному, використовувалися розвідувальні для ведення розвідки та коригування стрільби артилерії. З початком повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну широкого застосування отримали ударні БпЛА для ураження броньованих та важкодоступних цілей противника, систем ППО, виявлення мін. Крім того, застосування БпЛА для виконання бойових завдань дуже швидко стало невід’ємною спроможністю Сил оборони. На початку 2023 року у Збройних Силах України вперше у світовій практиці створені ударні роти БпЛА.

Основними перешкодами на шляху розвитку БпЛА та забезпечення потреб Сил оборони є такі чинники: інституційні – відсутність єдиного координуючого органу у сфері формування державної політики, обмеженість доступу приватних фірм до роботи з головними частинами дронів; військово-політичні – відсутність уніфікації (понад 200 українських компаній залучені до виробництва БпЛА), несформованість універсальних критеріїв до визначення класу, безпеки та технічних вимог до дронів за зразком Євросоюзу, необхідність розроблення механізмів розміщення виробничих потужностей у країнах-партнерах та безмитного ввезення виготовленої там продукції; технологічні – вразливість до ППО, неінтегрованість у відповідні системи військового управління, відсутність вітчизняної бази виробництва комплектуючих, що ускладнює створення в Україні повного замкнутого

циклу розроблення і виробництва БпЛА. Усе це стримує забезпечення Сил оборони необхідною кількістю БпЛА. Українські компанії виготовляють щомісяця 10–15% від потреб армії. За оцінкою засновниці фонду Dignitas Любов Шипович, лише FPV-дронів потрібно близько 200 тис. штук на місяць.

Пріоритетними інноваційними технологіями подальшого розвитку БпЛА для поля бою є: впровадження технології штучного інтелекту; підвищення стійкості до ППО та лазерного ураження. Негативним прикладом може бути закупка ударного БпЛА “Байрактар” ТБ2 (12 із 40–50 ТБ2, які отримала Україна, були знищені в бою); використання в конструкції радіопрозорих та радіовідбиваючих матеріалів; технологій, знижуючих акустичну замітність; формування технології організації польоту БпЛА роєм; інтегрованість БпЛА в системи ситуаційної обізнаності та автоматизованого управління військами (силами).

Отже, розвиток БпЛА для поля бою, з урахуванням інноваційних технологій, є важливим напрямом у забезпеченні Сил оборони України необхідними засобами для відновлення територіальної цілісності країни та підвищення її національної стійкості.

*Сидоров С.В., д.і.н., професор
Національний університет оборони
України, м. Київ*

РОЛЬ АЕРОЗОЛЬНОГО МАСКУВАННЯ У ЗМЕНШЕННІ ВТРАТ ВІЙСЬК (СИЛ)

Посилення захисту військ (сил) із застосуванням аерозольного маскування свідчить про його ефективність, тому що суттєво зменшує втрати серед особового складу, озброєння та військової техніки. Перевага аерозолів полягає в тому, що постановка аерозольної завіси не потребує багато часу і для її створення використовують відносно дешеві технічні засоби.

На сучасному етапі можна виділити два варіанти застосування аерозолів:

коли протидія вогневим засобам ураження противника здійснюється тільки із застосуванням аерозолів, у цьому випадку постановка хибних (відволікаючих) аерозольних завіс не призводить до збільшення ефективності протидії, тому що противник за допомогою бортових радіолокаційних станцій з досить високою точністю визначає місце розташування замаскованого об'єкта, і ймовірність прийняття хибного об'єкта (хибною аерозольною завісою) за дійсний дорівнює нулю;

коли протидія здійснюється з виконанням усіх норм і вимог до неї. Ефективність протидії у цьому випадку буде визначатися ймовірністю ураження об'єкта при прицілюванні по всій площі аерозольної завіси.

На сьогодні, коли спостерігається ведення “дистанційної війни”, “війни дронів”, для досягнення значного ефекту аерозолі мають застосовувати у комплексі із засобами радіоелектронної боротьби, інженерного маскування та імітації із використанням захисних властивостей місцевості, розосередження військ, а також із залученням широкого спектру безпілотних літальних апаратів (квадрокоптерів, дронів та ін.), у тому числі для постановки аерозольних завіс.

Досвід використання аерозолів спочатку в польових умовах (на навчаннях), а згодом під час ведення бойових дій показав ефективність аерозольної протидії в оптичному діапазоні. Так, ефективність ураження високоточною зброєю противником об'єктів при використанні

аерозольної завіси зменшується приблизно в 3–3,5 разів. Крім того, використання 1–2 хибних районів зменшує втрати об'єкта, який прикривається, приблизно у 15–20 разів.

У статті Головнокомандувача Збройних Сил України генерала Валерія Залужного “Сучасна позиційна війна і як її виграти” наголошується, що одним із основних шляхів подолання позиційного характеру воєнних дій є напрям контрбатареїної боротьби, в якому однією із складових є застосування засобів контрбатареїної боротьби у комплексі із заходами введення противника в оману. Враховуючи те, що аерозольне маскування вирішує завдання з введення противника в оману, тому воно має подальші перспективи розвитку, незважаючи на те, що відповідно до Доктрини з хімічного, біологічного, радіологічного та ядерного (ХБРЯ) захисту військ (сил), завдання посилення захисту військ (сил) із застосуванням аерозолів є додатковою функцією ХБРЯ захисту.

У сучасній військовій історіографії тема застосування аерозолів як складової введення противника в оману розкрита не повною мірою, тому потребує більш глибокого дослідження, а залучення безпілотних літальних систем для аерозольного маскування суттєво розширює можливості з оперативного маскування військ та об'єктів.

*Стасюк Ю.М., к.і.н.,
Переверзін Ю.П., к.військ.н., доцент
Національний університет оборони
України, м. Київ*

ПЕРЕНОСНІ ЗАСОБИ ЕЛЕКТРОЖИВЛЕННЯ НА ЛІНІЇ ЗІТКНЕННЯ У 2022 РОЦІ

Досвід ведення широкомасштабної агресії російської федерації проти України у 2022 році переконливо доводить, що електростанції, які стоять на озброєнні ЗС України, в основній масі були виготовлені в СРСР, мають низку проблем, якщо вони використовуються поблизу лінії зіткнення. Основними проблемами є значний обсяг часу щодо підготовки до застосування, а також значні демаскуючі ознаки – шум від агрегатів і великі габарити. Противник може швидко ідентифікувати та знищити їх разом з обслугою, тим самим, зокрема, порушити роботу засобів зв'язку та управління військами. Тому застосування безперебійного електроживлення пристроїв на лінії зіткнення та поблизу неї є важливим завданням.

Майже з перших днів широкомасштабної агресії російської федерації проти України низка міжнародних і волонтерських організацій, підприємців та небайдужих громадян надавали силам оборони і безпеки, які безпосередньо брали участь у боях, широкий спектр засобів безперебійного електроживлення. Серед них виділялися мобільні, малогабаритні та з низькою шумністю іноземні електрогенератори, а також різноманітні за потужністю переносні павер-банки як іноземного виробництва, так і вітчизняного, налагодженого у стислий термін.

Найбільш затребуваним надійним джерелом електроенергії для невеликої кількості військовослужбовців, які виконують бойові завдання, стали переносні павер-банки. Серед них найбільшу увагу привертають вітчизняні, зокрема лінійка блоків багатоканальної швидкої зарядки під назвою Bandera Power підприємства “Промавтоматика” у місті Вінниця. Компанія за власний рахунок здійснює для військовослужбовців ремонт зарядок,

пошкоджених у боях. Поряд із цим низка активних громадян самостійно розробляють та виготовляють подібні пристрої. Зокрема, українські винахідники Євген Алексєєв та Андрій Мельниченко створили надпотужний павербанк Scat вагою 8 кг, потужністю – 240 000 mAh для українських військових, про що повідомлялося у червні 2022 року. Це джерело надавало можливість заживлювати та підзаряджати велику кількість приладів, що живляться як змінним струмом, так і постійним, а також підтримують напругу 3–5, 9, 12, 24 Вольтів постійного струму, а деякі здатні жити пристрої, що працюють при напрузі 220 вольтів.

У засобах масової інформації та соціальних мережах дуже часто військовослужбовці дають позитивні відгуки щодо згаданих пристроїв, відмічаючи їхні позитивні сторони – легкість у переміщенні з особовим складом, швидкість підзаряджання, можливість під'єднувати різноманітні електронні пристрої, експлуатувати за широкого діапазону погодних умов, тривалий час автономності підрозділів, а також відсутність демаскування військовослужбовців та підрозділів сил оборони.

Отже, у 2022 році відмічається позитивний досвід використання військовослужбовцями та підрозділами сил оборони на лінії зіткнення з противником переносних засобів електроживлення, зокрема павер-банків великої ємності. Завдяки їм забезпечувалося безперебійне живлення засобів зв'язку, старлінків тощо. Головне, вони не надавали можливість демаскувати діяльність сил оборони на передовій та сприяли виконанню бойових завдань військовослужбовцями. Поряд із цим налагодження вітчизняного виробництва зміцнювало незалежність воєнно-економічного потенціалу держави.

Стратійчук І.О.

*Інститут Управління державної охорони
України Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
м. Київ*

ПРОТИДІЯ РАДІОКЕРОВАНИМ БОЄПРИПАСАМ

Під час повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну війська окупанта активно використовують радіокеровані боєприпаси. Винайдені у 20-х роках ХХ століття вони активно застосовувалися під час Другої світової війни, і з того часу постійно вдосконалювалися та модернізувалися, набуваючи нових характеристик.

Радіокерованими називають боєприпаси, що можуть бути керовані за допомогою радіосигналу від пульта управління або автопілота. Такі боєприпаси використовуються для точного ураження цілей на великій відстані або для уникнення протиповітряної оборони. Вони можуть мати системи самонаведення, захисту від перешкод, програмованої траєкторії, змінної швидкості, маневрування тощо; можуть бути різних типів, таких як ракети, снаряди, бомби, дрони, міни тощо.

Аналіз перебігу подій та наслідків терористичних атак свідчить про постійне застосування засобів дистанційного детонування вибухових пристроїв. Висока ефективність використання радіокерованих боєприпасів пов'язана з можливістю контролю процесу їх детонування у реальному часі.

На даний час відсутні будь-які засоби знешкодження радіокерованих боєприпасів, тому проблема радіоелектронного захисту особового складу підрозділів при виконанні дій із

забезпечення національної безпеки при застосуванні радіокерованих боєприпасів є актуальною при розробленні засобів для їх знешкодження, що можуть нейтралізувати їх радіосигнал або функціонально уражати їх електроніку.

З огляду на це розвиток власних спроможностей у цій сфері має особливе значення для сектору безпеки і оборони. Україна має всі можливості для розвитку потенціалу РЕБ, про що свідчить успішне створення в стислі терміни та прийняття на озброєння нових технологій. Це, у свою чергу, дасть змогу досягнути певних цілей, зазначених у Стратегії національної безпеки України, введеної в дію Указом Президента України від 14 вересня 2022 року № 392/2022.

Тараненко В.В., к.т.н.,

Скляр О.Г., к.т.н., с.н.с.,

Чистяков М.Л.

*Державний науково-дослідний інститут
авіації, м. Київ*

ДОСЛІДЖЕННЯ МОДЕЛІ БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНОГО ЛІТАКА F-16 З АВІАЦІЙНИМИ ЗАСОБАМИ УРАЖЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО ВИРОБНИЦТВА В АЕРОДИНАМІЧНІЙ ТРУБІ АТ-1

Для забезпечення необхідних спроможностей авіації Повітряних Сил Збройних Сил України на сьогодні виконуються заходи щодо постачання багатофункціональних літаків типу F-16. Доцільно розглянути можливість оснащення цих літаків перспективними зразками авіаційних засобів ураження (АЗУ) вітчизняного виробництва. Українські підприємства розробляють АЗУ різних типів та класів, у тому числі, перспективних керованих АЗУ класу “повітря-поверхня”. Тому дослідження можливості оснащення літака F-16 АЗУ вітчизняного виробництва та оцінювання їх впливу на його аеродинамічні та льотно-технічні характеристики (ЛТХ) на сьогодні є актуальним.

Для проведення експерименту виготовлено модель літака F-16. За результатами експериментальних досліджень в аеродинамічній трубі АТ-1 аеродинамічного комплексу Державного науково-дослідного інституту авіації, внесено до переліку наукових об’єктів, що становлять національне надбання (розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.01.2015 № 59-р), аеродинамічних характеристик літака F-16 з АЗУ вітчизняного виробництва проведено аналіз їх впливу на аеродинаміку літака. Достовірність результатів забезпечувалася дотриманням параметрів подібності та узгодженням отриманих результатів з відомими. Далі було визначено вплив АЗУ вітчизняного виробництва на ЛТХ літака F-16.

Метою досліджень було вимірювання підйимальної сили та лобового опору моделі літака F-16 з АЗУ вітчизняного виробництва, значення яких з урахуванням поправок було перераховано на натурні розміри АЗУ та літака. Результати експериментальних досліджень моделі літака F-16 з АЗУ вітчизняного виробництва були порівняні з результатами теоретичних досліджень та відомими даними. Похибка не перевищує 5,2 %.

Результати досліджень та отримані значення похідної коефіцієнту підйимальної сили за кутом атаки свідчать, що оснащення літака F-16 двома АЗУ вітчизняного виробництва практично не впливає на його несучі властивості. Цьому є свідчення значення похідної, що змінюється в межах 3...4,3 %. За результатами досліджень зміни основних аеродинамічних

коефіцієнтів літака F-16 при застосуванні двох авіаційних керованих ракет (АКР), створених на базі ракет реактивних систем залпового вогню (РСЗВ) або двох АКР класу “повітря-поверхня” або двох планеруючих керованих авіаційних бомб (КАБ) по відношенню до літака без АЗУ, знаходяться у припустимих межах, а саме: приріст лобового опору літака при нульовій підймальній силі з АКР, створених на базі ракет РСЗВ, порівняно з відповідним опором літака без АЗУ складає 10,2 %, з АКР класу “повітря-поверхня” – 36,4 %, з планеруючою КАБ – 30,0 %, а зменшення максимальної аеродинамічної якості складає 6,0 % з АКР, створених на базі ракет РСЗВ, з АКР класу “повітря-поверхня” – 16,4 %, з планеруючою КАБ – 13,3 % відповідно.

Филипенко А.О.,

Крет М.А.

*Центр досліджень воєнної історії
Збройних Сил України, м. Київ*

ЗАСТОСУВАННЯ ВІЙСЬКОВИХ ВАНТАЖНИХ ТА СІДЕЛЬНИХ АВТОМОБІЛЬНИХ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ ЗБРОЙНИМИ СИЛАМИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

З початку широкомасштабної збройної агресії російської федерації проти України збройні сили рф активно застосовували військові вантажні та сідельні автомобільні транспортні засоби для перевезення особового складу, боєприпасів, бронетехніки, інших військових вантажів, буксирування артилерійських гармат.

Програми активного оновлення парку військової автомобільної техніки (ВАТ) у збройних силах рф запроваджувалися з початку 2000-х років. У 2010 р. міністерством оборони рф була ухвалена Концепція розвитку військової автомобільної техніки збройних сил російської федерації на період до 2020 року, що передбачала суттєве скорочення номенклатури та кількості сімейств ВАТ, що застосовувалися в російській армії, розроблення перспективних зразків ВАТ у складі уніфікованих сімейств, виведення з експлуатації морально та фізично застарілих зразків ВАТ, закупівлю нової техніки та доведення її питомої ваги до 50 % у 2020 р., організацію у збройних силах спільно з промисловістю системи технічного нагляду. Окрему увагу приділено підвищенню рівня захищеності ВАТ і створенню автомобільної платформи нового покоління середньої та великої вантажності.

Внаслідок вжитих заходів вдалося суттєво оновити парк автотехніки. Основну частину нової ВАТ, що надійшла до військ, складали автомобілі сімейства “Мустанг” виробництва компанії КамАЗ та сімейства “Мотовоз” виробництва Уральського автомобільного заводу. Незадовго до початку широкомасштабної збройної агресії проти України на постачання зс рф були прийняті повнопривідні броньовані автомобілі підвищеної вантажності сімейств “Тайфун” та “Торнадо”.

Доволі високий рівень переоснащення збройних сил рф новими зразками ВАТ підтверджує і верифікований список втрат військових вантажних та сідельних автомобілів. Згідно з даними “Огух”, втрати шасі застарілих зразків (ГАЗ-66, ЗиЛ-131, КраЗ-255, КраЗ-260, Урал-375Д) складають лише 3 % в той час, як близько 75% втрат припадає на автомобілі КамАЗ та Урал-4320 різних модифікацій та колічних формул.

Практика застосування ВАТ росіянами зумовлена специфікою логістичної системи збройних сил рф, яка надає пріоритет залізничному транспорту. Організаційно ВАТ знаходиться на озброєнні відділень, взводів та рот, що входять до складу інших підрозділів (мотострілецьких, танкових батальйонів, артилерійських дивізіонів), а також 12 окремих бригад матеріально-технічного забезпечення (МТЗ), у кожній з яких є два автомобільних батальйони. У 2016 р. розпочато формування батальйонів багатовісних важких колісних тягачів (БВКТ). У жовтні 2022 р., за результатом бойових дій, було заявлено про наміри про створення бригади МТЗ спеціально для повітряно-десантних військ рф, яка буде застосовувати автомобілі, пристосовані для перевезення військово-транспортними літаками та вертольотами.

*Харук А.І., д.і.н., професор
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

УКРАЇНСЬКІ МОДЕРНІЗАЦІЇ БМП-1 (2001–2023 рр.)

До початку російської агресії у 2014 р. у Сухопутних військах України БМП-1 вважались застарілими і безперспективними. У рамках скорочення ЗС ці машини відправили на склади і поступово розпродавали за кордон, тому проекти модернізації БМП-1 спочатку розроблялись, головним чином, із розрахунку на зарубіжних покупців.

На рубежі 1990-х і 2000-х рр. був запропонований проєкт БМП-1У. Його створювали у рамках дослідно-конструкторської роботи “Бліндаж” у Науково-технічному центрі артилерійсько-стрілецького озброєння (м. Київ). Модернізація не стосувалася ні двигуна з трансмісією, ні броньового захисту, і передбачала лише мінімальне удосконалення ходової частини. Основні ж зміни стосувалися комплексу озброєння. Замість старої башти встановили уніфікований дистанційно керований бойовий модуль КБА-105 “Шквал”. Вперше БМП-1У була продемонстрована на параді в Києві 24 серпня 2001 р. На Житомирському бронетанковому заводі (ЖБТЗ) модернізували до рівня БМП-1У 30 бойових машин (15 з них продали Грузії, а три – Чаду).

Розвитком БМП-1У став варіант БМП-1М, вперше показаний в лютому 2011 р. Головна його відмінність – удосконалений бойовий модуль КБА-105ТБ “Шквал-А”. Партію таких машин продали Туркменістану.

У вересні 2015 р. вперше показали прототип БМП-1УМ, який є прикладом комплексної модернізації. На ньому встановили модуль “Шквал-А” і двигун ЗТД-2 потужністю 400 к.с., а також збільшили висоту десантного відділення і встановили апарель замість кормових дверцят. Наступного року з’явився варіант БМП-1УМД із двигуном Deutz TCD2013 L64V і бойовим модулем “Стилет”.

У березні 2017 р. пройшли порівняльні випробування двох БМП-1УМД: однієї з модулем “Стилет”, а іншої – зі старим модулем “Шквал”. Випробування проводилися в інтересах Міністерства оборони, однак про їхній результат офіційно не повідомлялося. Вочевидь, цей результат не надто влаштував військо, бо в липні 2020 р. пройшли чергові порівняльні випробування модернізованих БМП-1 із бойовими модулями “Стилет”, “Шквал”, “Спис” і “Парус”. Йшлося про випробування саме модулів, а не модернізованих

БМП. 20 серпня 2021 р. був продемонстрований прототип БМП-1ТС, створений компанією “Техімпекс” і озброєний модулем “Спис”. У 2021 р. (або на початку 2022 р.) ЗС України отримали партію із десяти БМП-1ТС. У другій половині 2022 р. з’явився ще один варіант модернізації БМП-1 – поєднання шасі ПРП-3 (рухомого розвідувального пункту, створеного на базі БМП-1) з баштою від бойової машини десанту БМД-2. Шасі ПРП-3 брали з баз зберігання, а башти БМД-2 – зі зношених або пошкоджених машин (у т.ч. трофейних).

Українські підприємства створили близько десяти проєктів модернізації БМП-1. Переважна більшість з них були досить обмеженими і однобокими – вони стосувалися тільки комплексу озброєння. Серійно виготовлялися тільки чотири варіанти: БМП-1У (у 2000-х рр.; 30 екземплярів, з них 18 на експорт), БМП-1М (невстановлена кількість для експорту); БМП-1ТС (десять у 2021 р.); гібрид ПРП-3 і БМД-2 (невідома кількість у 2022–2023 рр.).

Чернега М.А., к.т.н.

*Центральний науково-дослідний
інститут озброєння та військової
техніки Збройних Сил України, м. Київ*

ЗНАЧЕННЯ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ У РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ

Високотехнологічні засоби та інновації відіграють визначальну роль у сучасних конфліктах, зокрема, у російсько-українській війні. Застосування новітніх технологій відкриває нові можливості як для держави, що обороняється, так і для країни-агресора. Проаналізувавши вплив сучасних технологій на хід конфлікту, коротко їх охарактеризуємо.

1. Кібервійна та інформаційна безпека – віртуальний фронт стає дедалі важливішим у сучасних конфліктах. Кібератаки, дезінформація та кібершпигунство стають ефективними засобами впливу. Аналіз та захист критичних інформаційних інфраструктур набуває стратегічного значення.

2. Дрони та безпілотні системи – застосування безпілотників у розвідці, артилерійському обстрілі та навіть доставці вантажів революціонізує тактику ведення війни. Вони забезпечують реальний час інформації та можливість точного ураження цілей.

3. Електронна боротьба – сучасні системи електронної боротьби мають величезний вплив на здатність військ керувати своїми засобами та забезпечувати комунікації. Вони стають ефективним засобом обмеження можливостей противника.

4. Ракетні технології – зростання точності та дальності ракет, а також впровадження гіперзвукових технологій змінюють стратегію та тактику у веденні війни. Це також підвищує ефективність систем ППО.

5. Штучний інтелект та автоматизація – використання штучного інтелекту у сфері розвідки, аналізу великих даних та прийняття рішень робить військове керівництво ефективнішим та адаптивнішим.

6. Захист інфраструктури – забезпечення безпеки критичних об’єктів, таких як енергетичні установки та транспортна інфраструктура, вимагає використання інноваційних технологій для запобігання можливим атакам.

7. Гібридна війна та асиметричні загрози – сучасні технології відкривають нові можливості для ведення гібридної війни, включаючи вплив на громадську думку та застосування нетрадиційних методів ведення конфлікту.

Ретельне вивчення та впровадження новітніх технологій у військову сферу щодо забезпечення кібербезпеки відзначає важливість інновацій для збереження національної безпеки та ефективного протистояння сучасним викликам у воєнному конфлікті. Загалом, новітні технології у російсько-українській війні відіграють ключову роль у визначенні стратегій та тактик обох сторін, забезпечуючи перевагу в різних аспектах ведення війни.

Чуйко С.І.

*Державний науково-дослідний інститут
авіації, м. Київ*

АДАПТАЦІЯ ЛІТАКІВ ТАКТИЧНОЇ АВІАЦІЇ ТА ВЕРТОЛЬОТІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХІДНИХ ЗРАЗКІВ АВІАЦІЙНОГО ОЗБРОЄННЯ В ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД

Під час відбиття збройної агресії РФ виникла нагальна потреба у застосуванні в особливий період літаками тактичної авіації типів МиГ-29, Су-27, Су-25, Су-24М та вертольотами типів Ми-8, Ми-24 Збройних Сил України сучасних некерованих та високоточних авіаційних засобів ураження (АЗУ) іноземного виробництва, таких як некеровані авіаційні ракети типу Zuni з використанням пускових блоків LAU-10, некеровані або кориговані авіаційні ракети типу Hydra-70 з використанням пускових блоків M-261, кориговані авіаційні бомби збільшеної дальності застосування, керовані авіаційні ракети класу “повітря-поверхня”. Вирішення та реалізація проблемних питань із використання вказаних АЗУ літаками тактичної авіації та вертольотами Збройних Сил України потребує проведення заходів науково-технічного та організаційного характеру.

Роботи із забезпечення на тактичних літаках та вертольотах Збройних Сил України застосування АЗУ іноземного виробництва проводяться відповідно до “Порядку постачання товарів оборонного призначення під час особливого періоду, введення надзвичайного стану, проведення заходів відсічі і стримування збройної агресії та у період проведення антитерористичної операції”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 лютого 2015 року № 345 (зі змінами), “Порядку проведення випробувань зразків озброєння та військової техніки”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 лютого 2021 року № 159, “Порядку проведення випробувань та прийняття на озброєння (постачання) зразків озброєння, військової та спеціальної техніки, засобів і обладнання іноземного виробництва”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 лютого 2021 р. №160 та інших нормативних і керівних документів.

При цьому на підставі затвердженого заступником Міністра оборони України Спільного рішення щодо порядку виконання робіт із забезпечення на тактичних літаках та вертольотах застосування АЗУ іноземного виробництва певного типу визначаються замовники робіт (Командування Повітряних Сил Збройних Сил України або Командування армійської авіації Командування Сухопутних військ Збройних Сил України) та виконавці робіт з адаптації літаків та вертольотів (відповідні авіаційні ремонтні підприємства за типами авіаційної техніки, що ними ремонтуються), а також виконавці робіт з розроблення та

виготовлення установок авіаційного озброєння (балок перехідних), необхідних для розміщення зазначених АЗУ (як правило підприємства промисловості, які знаходяться в сфері управління Акціонерного товариства “Українська оборонна промисловість”), науково-дослідні установи з наукового супроводження зазначених робіт та здійснення випробувань.

За результатами проведеного аналізу шляхів адаптації літаків тактичної авіації та вертольотів Збройних Сил України до застосування західних зразків авіаційного озброєння найбільш ефективним є розроблення та виготовлення балок перехідних (з відповідними узгоджувальними блоками щодо сигналів керування та електроживлення) до штатних вузлів підвіски без внесення істотних змін в конструкцію, системи та комплекси літальних апаратів.

Шейгас В.В.,

Штах С.С.,

Дорожинський М.І.

*Житомирський військовий інститут
імені С. П. Корольова, м. Житомир*

ЗАСТОСУВАННЯ GPS-МАЯКІВ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

В умовах ведення війни російської федерації проти України питання відслідковування військової техніки та вантажів військового призначення є дуже важливим та вразливим, адже може призвести до вчинення диверсій та/або знищення великої кількості особового складу військових підрозділів. GPS-маяки використовуються для багатьох цілей у різних сферах діяльності:

навігація – допомагають військовим визначати точне географічне положення об’єктів, військових одиниць, транспортних засобів та осіб навіть на невідомій місцевості з високою точністю;

транспорт та логістика – відстеження руху транспортних засобів, управління транспортними потоками, планування маршрутів та оптимізації доставок;

геодезія та картографія – для створення цифрових карт, зйомок місцевості та вимірювання відстаней.

GPS-маяки випромінюють радіосигнали, які містять інформацію про їхнє географічне положення та час, ідентифікатори маячків, інформацію про їхні характеристики та режими роботи. Ці сигнали можуть бути сприйняті супутниками систем глобального позиціонування (GPS), які обробляють цю інформацію для визначення місця розташування GPS-маяків.

Одним із багатьох варіантів уникнення негативних наслідків використання GPS-маяків є обов’язкове обстеження усіх вантажів та техніки, що надходять у військові частини, на наявність GPS-маяків, яке необхідно проводити з використанням спеціалізованих пошукових засобів поза межами військових частин та місць зосередження особового складу чи техніки.

Виявлення GPS-маяків має здійснюватися кваліфікованим персоналом, за допомогою спеціалізованих пошукових засобів, до яких належать:

радіоспектральний аналізатор (RF аналізатор) – виявити активні радіочастотні сигнали, які випромінюються GPS-маяками;

спеціальні пристрої для визначення GPS-сигналів – пристрої працюють за принципом прийому та аналізу сигналів, що виходять з їх джерел.

Боротьба з GPS-маяками може включати різні техніки та підходи:

спуфінг – військові можуть використовувати системи зміни GPS-сигналів, що призводять до неточності визначення місця розташування.

глушіння сигналів – використовувати радіоелектронні системи для блокування сигналів GPS-маяків;

системи аніскритики – GPS-маяки можуть бути уражені спеціальними системами, що призводять до припинення їх функціонування або зниження їх ефективності.

Важливо відзначити, що під час виявлення GPS-маяків варто дотримуватися законів та правил щодо збору та аналізу радіосигналів, оскільки це може порушити законодавство України.

**СЕКЦІЯ 3.
МІЖНАРОДНА ДОПОМОГА, ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ,
ГРОМАДСЬКІ ТА РЕЛІГІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ У ПРОТИСТОЯННІ
ШИРОКОМАСШТАБНІЙ ЗБРОЙНІЙ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ**

Alrasheed A.

*Kuwait people's committee for the support
of Ukrainian people, Kuwait*

**UKRAINIAN AND KUWAITI EXPERIENCES UNDER OCCUPATION
AND THE RIGHT TO COMPENSATION**

Finding the right words to describe the current situation in Ukraine is very challenging. People in Kuwait experienced a similar tragedy during Iraq's occupation, which began on August 2, 1990. The justifications and propaganda used by the former Iraqi regime under Saddam Hussein bear striking similarities to those currently employed by Russia.

At that time, the Iraqi regime falsely claimed that Kuwait was an inseparable part of Iraq – a narrative mirrored by Russia in its attack on Ukraine. Furthermore, the Iraqis professed that Kuwaitis had sought their liberation and assistance in establishing democracy. Ukraine is now facing a similar narrative. The same tactics of infrastructure destruction, murders, and widespread devastation we endured during the Iraqi occupation are now being inflicted upon Ukrainians. We fervently hope for a swift end to this war and the resulting tragedy at all levels, including political, economic, and social.

It is important to recognize Ukraine's entitlement to seek compensation through international courts for the damages caused by the Russian Federation's barbaric attack. Ukraine's appeals to international courts, the Security Council, the United Nations, and other global organizations for necessary reparations for the losses endured by the Ukrainian people and state are fully justified. It is the legal right of the attacked state. In this case, the aggressor is the Russian Federation, and the victim, Ukraine, undoubtedly has the right to compensation for the aggression it has suffered.

An important aspect is also the respect for human rights and Ukraine's utilization of all other rights that form the foundation of the legal order and relations within the international community, at platforms like the Human Rights Council in Geneva, the United Nations, or the International Criminal Court. This is a legal right of Ukraine, which should be pursued through all available means to ensure compensation for all losses.

Bilobran-Karmazyn A.

Association "ADVULE", Peynier, France

Klimchuk Yu., PhD

Kamianets-Podilskyi

**AIDE DE LA FRANCE À L'UKRAINE
POUR CONTRER L'AGRESSION ARMÉE DE LA FÉDÉRATION DE RUSSIE**

Depuis plusieurs siècles, l'Ukraine se bat pour son histoire, pillée et déformée par ses agresseurs, elle se bat pour sa mémoire niée, pour ses traditions et en particulier sa tradition séculaire de résistance et d'indépendance. Elle revendique sa souveraineté. Voltaire, dans son "Histoire de Charles XII", n'a-t-il pas écrit dès 1731: "L'Ukraine a toujours aspiré à être libre...".

Ainsi des centaines d'années de luttes et de combats ont amené l'Ukraine au point où elle en est aujourd'hui avec une chance réelle de gagner la guerre.

En France, dès le 24 février 2022 à la mi-journée, jour de l'invasion à grande échelle de l'Ukraine par la Russie, le président français, Emmanuel Macron, appelle avec une grande fermeté à "ne rien céder autour de nos principes de liberté, de souveraineté et de démocratie".

De toute évidence, La France ne reconnaît pas et ne reconnaîtra jamais l'annexion par la Russie de territoires ukrainiens, ni les résultats des simulacres d'élections qui y sont organisées. Dès 2014, la France a condamné l'annexion illégale de la Crimée par la Russie. Le 30 septembre 2022, la France a condamné avec la plus grande fermeté l'annonce par le président Poutine de l'annexion illégale des régions ukrainiennes de Donetsk, Louhansk et de parties des régions de Kherson et Zaporijjia au sein de la Fédération de Russie. Elle ne cessera pas de dénoncer les agissements de la Russie et de condamner la poursuite de sa guerre d'agression contre l'Ukraine.

Aux côtés de ses partenaires, la France continuera d'apporter son aide, dans les domaines humanitaire, économique, civil, militaire et dans la lutte contre l'impunité, pour répondre aux besoins exprimés par l'Ukraine dans son combat pour sa souveraineté et son intégrité territoriale. Elle contribue ainsi à l'effort d'armement de l'Ukraine, dans le cadre du groupe de coordination de Ramstein, qui réunit des pays membres et non membres de l'OTAN.

Depuis l'entrée des troupes russes sur le sol ukrainien, le 24 février 2022, la France a cédé nombre de matériels militaires aux forces de Kyïv: trente canons Caesar, plusieurs dizaines de véhicules de l'avant blindé (VAB) et d'engins de reconnaissance AMX-10 RC, quinze canons TRF1 de 155 mm, une centaine de missiles sol-air Mistral, deux lance-roquettes unitaires, deux batteries antiaériennes Crotale, plusieurs dizaines de missiles air-sol Scalp et antichars Milan, des canots Zodiac Futura, un système antiaérien SAMP/T... Des gilets pare-balles, des lunettes de vision nocturne ou encore des casques font aussi partie des équipements livrés.

Aujourd'hui, certains industriels français se disent prêts à ouvrir des lignes de production directement en Ukraine, reflétant la transition vers une économie de guerre réclamée par Emmanuel Macron.

Mais donner du matériel à Kyïv ne suffit pas. Il faut s'assurer que les soldats ukrainiens savent s'en servir. C'est principalement, avec pour mission de les former, que les armées françaises sont mises à contribution. C'est la responsabilité de la "Task Force 19" qui forme au combat d'infanterie des soldats ukrainiens à la motivation "très forte". Ces formations concernent "jusqu'à 1 200 Ukrainiens sur l'ensemble de l'année", expliquait le général Gravêthe le 23 mars dernier. Elles sont liées aux livraisons d'armes.

Avec l'envoi de matériel et d'armes, la formation des soldats est l'autre facette de l'aide occidentale à l'Ukraine. Plus de 26 000 militaires ukrainiens ont déjà été entraînés dans 24 pays de l'Union européenne. D'ici le début de l'année prochaine, l'objectif est d'en former 40 000.

N'oublions pas parmi ces combattants ceux qui ont répondu à l'appel du président Volodymyr Zelenskyi le 27 février 2022 lorsqu'il annonce la création d'une Légion internationale pour la défense territoriale de l'Ukraine et signe le lendemain un décret autorisant les ressortissants étrangers venus combattre à entrer sans visa sur le territoire.

Chez les Français, ce qui est présenté comme des crimes de guerre par Kyïv a largement contribué à doper les arrivées de volontaires à la frontière. Le bombardement d'une maternité à Marioupol, le 9 mars 2022 ou le massacre de Boutcha ont incité de nombreux Français, "au nom de la défense et de la liberté des peuples" à rallier l'appel du président ukrainien.

Une centaine de volontaires français seraient toujours en Ukraine pour combattre les Russes. Selon des spécialistes, une majorité d'entre eux n'a aucune ou très peu d'expérience militaire mais, “nous sommes tous là pour libérer l'Ukraine, quelle que soit notre nationalité”, affirment-ils, haut et fort.

Ces troupes sont surtout composées de jeunes gens avides de liberté. Une dizaine d'entre eux ont perdu la vie depuis le début du conflit. Au-delà de l'aide militaire et logistique apportée à l'Ukraine, la France a accueilli des réfugiés ukrainiens.

Cet accueil des Ukrainiens en 2022 a coûté environ 630 millions d'euros à la France, a estimé la Cour des comptes. Cette prise en charge exceptionnelle représente en moyenne le double du budget alloué aux demandeurs d'asile “classiques”.

Les quelque 115.000 déplacés ukrainiens arrivés dans l'Hexagone depuis un an ont été accueillis dans des “conditions satisfaisantes”, grâce au régime inédit de la “protection temporaire”. Ce dernier leur a permis de s'installer librement en bénéficiant d'une quantité sans précédent de droits sociaux : accès au travail, aux services de santé, à la scolarisation des enfants, à l'hébergement d'urgence... Dans le détail, pour l'hébergement, “le coût par place et par jour s'est élevé à 38 euros en moyenne nationale, là où la mise à l'abri de droit commun est en moyenne inférieure à 20 euros et à 18 euros dans le dispositif national d'accueil des demandeurs d'asile”.

Depuis fin 2022, près de 900 foyers accueillant des déplacés ukrainiens perçoivent une aide financière de l'Etat, environ 150 euros mensuels, ce qui a représenté une enveloppe de quelque 786.000 euros, indique le ministère du Logement. Or, la Cour alerte sur le fait que “la capacité à maintenir une indemnisation n'est pas garantie”.

La France, à l'instar de ses partenaires européens, continuera de se mobiliser pour que les enfants ukrainiens qui fuient la guerre soient accueillis, protégés, et puissent continuer de bénéficier d'un accès essentiel à la santé et à l'éducation – dans le respect de leurs droits.

C'est ce qui a guidé la politique de la France, qui a accueilli sur son territoire des milliers de familles ukrainiennes depuis le début du conflit. Environ 20 000 enfants ukrainiens sont ainsi scolarisés en France pour l'année 2022–2023 et toujours accompagnés sur le plan pédagogique et linguistique.

De plus, il faut accorder un rôle important et efficace aux associations, aux réseaux, aux fondations et autres structures qui se sont mobilisés dès le début de la guerre, voire depuis 2014, pour aider l'Ukraine, sa population, ses défenseurs. Cet élan quadrille toutes les régions de France et permet d'acheminer ce qui est nécessaire. La mobilisation est réelle et de nombreux camions chargés d'aide humanitaire et médicale partent vers l'Ukraine.

L'ADVULE, pour sa part, soutient un médecin ami franco-ukrainien résidant en Corse qui est parti le 26 février à Irpin pour aider au sauvetage des blessés au plus près du front. Dès le début, nous avons dû pallier le manque de gilets pare-balles de qualité. Après quelques mois, à son retour, nous avons acheté et acquis deux ambulances. Chargées de matériel médical, elles ont rejoint ses collègues médecins ukrainiens, l'une à Irpin, l'autre à Kharkiv. Nous avons été aidés en cela par la communauté corse et l'hôpital de Strasbourg.

Арєф'єв І.С.

*Центральне воєнно-наукове управління
Генерального штабу Збройних Сил
України, м. Київ*

ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Волонтерська діяльність під час повномасштабної війни в Україні набула різноманітних форм і по-різному сприяла національному опору російським окупантам. Зокрема, багато волонтерів приєдналися до допомоги українським військовим, надаючи підтримку у вигляді спеціального спорядження, транспорту, засобів зв'язку, навчання тощо. Волонтери як у середині країни, так і за кордоном також брали участь у зборі коштів і пожертв для підтримки як військового захисту, так і гуманітарних організацій, що надають допомогу постраждалим від конфлікту, зокрема внутрішньо переміщеним особам. Ця допомога включала продукти харчування, одяг, житло, медичне обслуговування та інші необхідні речі. Волонтери відіграли важливу роль у поширенні інформації про війну в Україні, а також в інформаційних та лобістських зусиллях, спрямованих на підвищення обізнаності іноземців про російську агресію та хід визвольної війни. Крім цього, волонтери також беруть участь у низці культурних заходів, що сприяють зміцненню національної гордості та єдності.

Згідно із соціологічними опитуваннями, від 61% до 75% українців долучалися до волонтерської допомоги Силам оборони України чи своїм співгромадянам. Близько 10% – допомагали фізичною роботою, 30–35% – фінансово, а майже 20% – і грошима, і роботою. Ще 10–15% українців не допомагали армії чи переселенцям, але збираються це зробити. Водночас майже 15–18% респондентів не долучалися до такої допомоги і не планують. Дещо більше тих, хто не долучався до волонтерської допомоги та не планує, – у південному (25%) та східному (30%) макрорегіонах. Як зазначали соціологи, суттєво менша долученість до волонтерства та прагнення надавати допомогу своїй армії та співгромадянам спостерігається серед людей, на погляди яких вплинула російська пропаганда. Також респонденти розповіли, яку кількість грошей передавали на Збройні Сили України. Серед найбільш поширених відповідей: 501–1000 грн (20–24%); 1001–3000 грн (19–20%); 301–500 грн (18%); 101–300 грн (16–17%). Як зазначали респонденти, грошова та матеріально-речова допомога ЗСУ та іншим військовим – найбільш популярні формати волонтерства серед них, членів їхніх родин, друзів та колег. На умовному третьому місці респонденти зазначили матеріально-речову допомогу (будь-які продукти, речі, не гроші) ВПО.

Завдяки такій громадській активності Україна посіла другу сходинку у світовому рейтингу благодійності, порівняно з 10 місяцем торік. За даними британської організації CAF, з 2022 року Україна набрала 13 очок і її порівнюють зі “справжнім альпіністом”. Серед дорослих українців 78% допомагають незнайомцям, 70% донатять і 37% волонтерять.

Окремим важливим аспектом, який багатогранно проявився під час широкомасштабного вторгнення РФ, стали процеси цифровізації суспільства та пов'язані з ними нові форми комунікацій, координації учасників українського волонтерського руху у веб-просторі, що базуються на використанні можливостей сучасних інформаційно-комунікаційних (ІКТ), цифрових та мережевих технологій. В організації волонтерської

діяльності щодо допомоги (як ЗС України, так і цивільному населенню) з'явилися великі сайти/платформи національного рівня із надання комплексної допомоги всім цільовим групам; інформаційно-комунікативні волонтерські платформи-накопичувачі інформації; модернізовані соціальні мережі, у тому числі їх мобільні версії (Facebook, Instagram, Twitter та ін.; заборона російських соцмереж); радикально зросли можливості месенджерів (Viber, Telegram, WhatsApp та ін.); мобільний зв'язок нового покоління зі значно більшими потужностями Інтернет; спеціалізовані мобільні застосунки (доступ до державних послуг – “Дія”, мобільний банкінг, платіжні системи, інтерактивні геолокаційні сервіси тощо). Розвиток та ефективне використання сучасних ІКТ, цифрових та мережевих технологій дали змогу вивести українське волонтерство на якісно новий рівень за всіма складовими волонтерської діяльності – організаційною, управлінською, фінансовою, інформаційно-комунікативною, координаційною, – що дозволило радикально підвищити як масштаби, так і ефективність волонтерської допомоги за цільовим призначенням.

Таким чином, одним із найбільш потужних проявів мобілізації внутрішніх соціальних ресурсів громадянського суспільства виявилися самоорганізаційні процеси, спрямовані на вирішення найгостріших проблем, що виникли у зв'язку зі збройною агресією та потребами у повоєнному відновленні України. Яскравим проявом такої самоорганізації став “спалах” волонтерської активності українців, що розкрив потужну силу громадянського суспільства як суб'єкта суспільних перетворень в Україні. Волонтерство – це гнучкий та ефективний внутрішній механізм соціальної самоорганізації громадян України, що мобілізує і спрямовує ресурси для збереження життя і здоров'я громадян, для розв'язання гострих проблем соціально-економічного, безпекового й іншого характеру в критичних ситуаціях, у форс-мажорних обставинах.

*Бураков Ю.В., к.і.н., доцент
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

УКРАЇНСЬКО-БРИТАНСЬКЕ ВІЙСЬКОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В УМОВАХ СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Велика Британія є лідером держав Заходу в питанні підтримки України на тлі агресії росії. Велике політичне значення для згуртування солідарності світової спільноти проти російського агресора мав перший візит у ході повномасштабної війни прем'єр-міністра Великої Британії Бориса Джонсона до Києва 9 квітня 2022 р. Це був час героїчного захисту української столиці від російської навали, ракетних обстрілів та бомбардувань. Його зустріч із президентом Володимиром Зеленським заклала фундамент довгострокової військової і фінансової підтримки України з боку Великої Британії. Уже 24 серпня 2022 р. прем'єр-міністр Борис Джонсон під час чергового неоголошеного візиту до Києва заявив про виділення пакету військової допомоги Україні у розмірі 54 млн фунтів стерлінгів.

Серед знакових подій варто виділити оголошення та спробу формування тристороннього міждержавного альянсу Україна – Польща – Велика Британія, одним із активних ініціаторів якого була міністерка закордонних справ в уряді Бориса Джонсона, а потім прем'єр-міністр Ліз Трасс. Послідовну політику своїх попередників проводить й

теперішній очільник британського уряду – Ріші Сунак. Так, Сполучене Королівство стало першою країною G7, яка надіслала Україні танки, першою передала зброю великої дальності (артилерію та ракети), першою ініціювала навчання українських пілотів на сучасних літаках. Британія надає підтримку у зміцненні протиповітряної оборони України, щоб допомогти вберегти міста і життєво важливу інфраструктуру від ударів російських ракет та безпілотників. Після саміту НАТО у Вільнюсі у липні 2023 р. Велика Британія зобов'язалася й активно втілює у життя обіцянку надати Україні довгострокові двосторонні гарантії безпеки. Відтоді 31 країна підписалася під такими зобов'язаннями, кожна з них бере на себе роль у розбудові майбутньої оборони та сил стримування України.

Ще одним важливим етапом підтримки Великою Британією нашої держави у боротьбі з російською агресією є проведення тренувальних місій військовиків України. На початку листопада 2023 р. велика група військовослужбовців Збройних Сил України (30 тис.) завершила навчання у Великій Британії і стала до лав захисників Вітчизни. Це артилеристи, морські піхотинці, інженери, бойові медики тощо. Частина з них тренувалася на британських танках Challenger 2, які надійшли до України. Велика Британія активно допомагає у розбудові морського потенціалу України, щоб розвинути цьогорічний успіх ЗС України на Чорному морі, що є життєво важливим для безпеки та процвітання України.

Зазначений рівень підтримки України Британією можна вважати комплексним і безпрецедентним для нашої держави упродовж усього періоду російсько-української війни, у тому числі у сьогоднішній, найактивнішій фазі. Це вселяє надію на подальшу активну співпрацю України та Великої Британії у вигнанні окупантів із захоплених територій.

Буткевич Д.Д.

*Житомирський військовий інститут
імені С. П. Корольова, м. Житомир*

ДО ПИТАННЯ ФІНАНСОВОЇ ДОПОМОГИ СИЛАМ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Перемога у війні – це не лише мужність і героїзм військових, а й наявність сучасної техніки, озброєння та ресурсів. Ведення війни потребує колосальних коштів для протистояння нерівних сил на полі бою, особливо у асиметричній війні. І лише завдячуючи широкій підтримці, волонтерським рухам та іншим організаціям, сьогодні ЗС України може чинити гідний опір російській агресії. Ефективно воювати можна лише тоді, коли і “нуль”, і тил забезпечений усім необхідним.

Одним із важливих аспектів допомоги є фінансова підтримка, адже кошти дають змогу протистояти економічним наслідкам війни, фінансувати армію і закуповувати усе необхідне для оборони.

Вагомою допомогою у фінансуванні України з початку повномасштабного вторгнення є допомога демократичного світу. Безперечним лідерами кількості наданої допомоги є США та Німеччина. Однак значні суми в абсолютних цифрах є у відношенні до їх спроможностей вже виглядають інакше – відповідно 0.33% та 0.27% від ВВП даних країн. Під таким кутом по іншому виглядає допомога країн Балтії: Естонії, Латвії і Литви з допомогою у 1.26%, 1.09% і 0.95% від їхніх ВВП відповідно.

Джерел надходження коштів на потреби України нині досить багато, однак, серед них звернемо увагу на кошти від бюджетів місцевої влади. Скандальні пікети “гроші потрібні на

оборону а не на парки” привернули до себе увагу соціуму. Як наслідок, журналісти з компанії Forbes оприлюднили отримані ними дані щодо фінансування обласними центрами України Сил оборони у 2023 році. За ними кожна область допомагає фінансуванню ЗС України, однак, є певні особливості. Зокрема порівняно з видатками на благоустрій тільки Житомир виділив на підтримку сил оборони коштів більше, ніж на благоустрій міста – 547 млн грн проти 246 млн грн на благоустрій. Майже однакову увагу як обороні, так і благоустрою приділяє Луцьк, виділяючи з бюджету 156 млн грн та 152 млн грн відповідно, Дніпро на оборону виділив 1,4 млрд грн, у 2,2 рази менше, ніж витрати на благоустрій. Загалом 21 місто обласного значення сумарно спрямувало 3,8 млрд грн на потреби територіальної оборони та 12,8 млрд грн на благоустрій.

Варто зазначити, що підтримка підрозділів територіальної оборони місцевою владою є суттєвою складовою зміцнення обороноздатності регіону та країни в умовах війни.

Воєца В.В.

*Київська Трьохсвятительська Духовна
Семінарія Української Греко-
Католицької Церкви, Київська обл.*

ДУШПАСТИРСЬКА ОПІКА В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Від початку російської агресії проти українського народу в 2014 році Українська Греко-Католицька Церква, на рівні з багатьма іншими Церквами, стала центром єдності суспільства, закликком до патріотизму та надання різного роду допомоги постраждалим. Різні церковні структури, єпархіальні управління та парафіяльні громади розпочали активну діяльність у наданні підтримки захисникам України, включаючи поранених, полонених, сім'ям загиблих і зниклих безвісти, а також внутрішньо переміщеним особам.

Війна, яка триває в Україні з 2014 року, серйозно впливає не тільки на економічний і соціальний розвиток країни, а й призводить до катастрофічних наслідків для життя та здоров'я громадян. Перш за все, це стосується військових, які, перебуваючи у складних умовах, несуть важку відповідальність за захист держави, а їхні сім'ї переживають за їхню безпеку. Важливим елементом є окремі групи капеланів у тилу, що також відіграють важливу волонтерську та підтримуючу роль. Тут можемо говорити про капеланів, які не мали можливості виїхати в зону бойових дій, чи бути на війні, але працюють з родинами військових, підтримують родини полеглих, організовують матеріальну допомогу для потреб фронту. Будучи гнучким і вміло реагувати на потреби, військових капелан може позбутися стереотипного статусу “служителя культу”, що закріплений комуністичним минулим, де служіння душпастиря зводилось лиш до просто виконавця обов'язків.

Можна розглянути три напрями, в яких може бути задіяний капелан: духовно-просвітницька діяльність – наповнення військової служби “сенсами”, що допомагають людині залишитися людиною; пасторальне служіння, коли капелан функціонує як священик; соціальне служіння – підтримка родин військовослужбовців, дітей-сиріт, організація заходів, у тому числі реабілітаційних. Капелани виконують своє служіння не лише у військових частинах, полігонах чи військових навчальних закладах, а й опікуються військовослужбовцями у госпіталях, що включає відвідування, а також духовно-психологічну роботу з військовими медиками. Окрема група, яка потребує підтримки, –

родини військових. Вже багато років, в рамках проекту “Програма зцілення травм війни”, Департамент військового капеланства Патріаршої Курії УГКЦ, взяв під опіку родини військовослужбовців та ветеранів.

У підсумку бачимо помітний поступовий процес усвідомлення того, що потрібно для діяльності капелана військового чи медичного в умовах війни, а також розуміння потреб воїна у моральному та ціннісному аспекті. Попри різні статуси священника-капелана, зокрема різних конфесій, Українська Греко-Католицька Церква використовувала і використовує багато можливостей для забезпечення в першу чергу душпастирського, а потім і інших напрямів як волонтерських, так і гуманітарних.

*Вознюк О.М., к.пед.н., доцент
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

ОСНОВНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО ТА УКРАЇНСЬКОГО ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХІВ

Світове волонтерство більш активне в країнах Європи та північної Америки почало формуватись як ідея соціального значення за формою та змістом з середини ХІХ ст. На сьогодні велика кількість волонтерів із країн Європи та Америки перед початком своєї діяльності проходять обов’язкове навчання та фахову спеціальну підготовку, зокрема сертифікацію у ліцензованих організаціях для покращення навичок при організації допомоги у надзвичайних ситуаціях. У багатьох закладах вищої освіти ЄС, США, Канади та інших на різних рівнях пропонують студентам спеціальні програми неформальної освіти та/або сервісного навчання, що надає унікальну можливість молодим людям служити суспільним інтересам у волонтерський спосіб, водночас покращуючи свій освітній кредит.

Сьогодні, за даними Програми волонтерів ООН (підрозділ ООН – United Nations Volunteers), загальна кількість волонтерів у світі становить понад 970 млн осіб, що, враховуючи кількість робочих годин, є еквівалентом у понад 125 млн штатних працівників (дослідження Університету Джона Гопкінса). Тобто майже кожний четвертий волонтер приділяє свій час і професійні навички для різноманітних громадських організацій та ініціатив, інші працюють із сусідами, допомагаючи їм та/або в територіальних громадах. Таким чином, з точки зору впливу на економіку, середня вартість волонтерської праці становить 1,348 трлн дол. США або 2,4 % всього економічного потенціалу світу.

Революція Гідності 2013–2014 рр. стала громадським каталізатором політичних змін та філософською основою для формування нових протестних та соціальних рухів в Україні як парадигми іншого шляху України, у тому числі й у створенні волонтерського руху як однієї з підвалин розвитку громадянського суспільства. У країнах ЄС та північної Америки, держави обов’язково стимулюють волонтерство як одне із базових соціально-гуманістичних ідей, що спонукає суспільство та людей до відповідальності, милосердя та об’єднання навколо громади. В Україні волонтери та волонтерські/громадські організації у своїй діяльності керуються низкою законів та нормативно-правових документів, з них: Закон України “Про громадські об’єднання” та Закон України “Про волонтерську діяльність” (2011 року), який визначає, що “...волонтерська діяльність – добровільна, соціально спрямована, неприбуткова

діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги. Волонтерська діяльність є формою благодійної діяльності. Безоплатне виконання робіт або надання послуг особами, що здійснюється на основі сімейних, дружніх чи сусідських відносин, не є волонтерською діяльністю”.

Український волонтерський інститут досить молодий, активну розбудову та розвиток отримав, починаючи з 2014 року. До початку російсько-української війни волонтерство як суспільний стан розвивалось тільки у середовищі молоді, і його розуміли як справу молодих людей. Згідно з рейтингом “World Giving Index”, у 2010 році Україна посідала лише 150 місце у світі (тільки 5 % населення було залучено до волонтерської роботи), але Революція Гідності та початок російсько-української війни (лютий 2014 року) активізував волонтерські спільноти, набув інноваційного розвитку та на сьогодні під час широкомасштабної агресії росії (лютий 2022 року) піднісся на найвищий рівень розвитку за весь час незалежності України через об’єднання громад та спільнот для акумулювання ресурсів для потреб фронту.

Гневашева А.В.

в/ч Т0110, м. Львів

ОСОБЛИВОСТІ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З НАТО НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Антипутінська міжнародна коаліція сформувалася як миттєва реакція лише після широкомасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р. Агресори розраховували на те, що демократичний світ відповідатиме так само, як після 2014 р. – окупації Донбасу і Криму – кволо і розгублено. На цей раз кремлівські верховоди недооцінили рішучість України захистити свою незалежність, як і згуртованість світової спільноти. Демократична коаліція, очолювана США, рішуче стала на сторону жертви агресії і об’єднала понад п’ятдесят держав – США, Велику Британію, країни Балтії і Центральної Європи, великі країни Західної і Південної Європи – Францію, Німеччину, Італію, Португалію, Іспанію, а також Австралію, Нову Зеландію, Японію і Південну Корею. Насамперед НАТО стало майданчиком для обговорення та сприяння новому формату забезпечення оборонної підтримки України створенням Контактної групи під проводом США, так званого формату “Рамштайн” (за назвою американської військової бази в Німеччині, де 27 квітня 2022 року відбулося перше засідання Групи), що наразі об’єднує вже понад 50 країн.

Держави-члени НАТО істотно збільшили двосторонню підтримку і надають ще більше зброї і техніки, щоб Україна була в змозі реалізувати своє право на самооборону, закріплене у Статуті Організації Об’єднаних Націй. Держави-члени Альянсу також виділяють вагому фінансову допомогу і забезпечують гуманітарну підтримку, зокрема приймаючи українських біженців в усіх країнах Альянсу. Вони вирішили активізувати і продовжувати надання допомоги Україні – скільки це буде необхідно для забезпечення її перемоги. Варто зазначити, що держави-члени НАТО вже надали Україні зброї на 40 мільярдів доларів, і ще більше планується надати у майбутньому.

Протягом останніх років десятки іноземних радників та інструкторів передають ЗС України міжнародний досвід, надаючи змогу уникнути можливих помилок на складному шляху реформ. За їхньою допомогою наша армія суттєво просунулася на напрямі виконання завдання з трансформації системи об’єднаного керівництва Сил оборони та управління

Збройними Силами України. Відповідно до затверджених планів короткострокового та поточного планування продовжені терміни діяльності іноземних тренувальних місій США, Литви, Канади, Великої Британії та інших країн-партнерів. В умовах воєнного стану особливістю спільної діяльності України зі структурами Атлантичного альянсу є співробітництво переважно за межами України. На сьогодні підрозділи та військові фахівці проходять підготовку у відповідних навчально-тренувальних центрах і закладах військової освіти, виконують певні бойові завдання із залученням до системи професійної військової освіти іноземних інструкторів-викладачів. Пріоритетом є практична підготовка за військово-технічним та військовим напрямками щодо освоєння та особливостей використання у бойових умовах сучасного озброєння та військової техніки, що надається Україні країнами-членами НАТО. Збагачені досвідом Альянсу військові фахівці повертаються на Батьківщину та передають його іншим військовослужбовцям і структурним підрозділам ЗС України. Міжнародні тренувальні місії відіграють важливу роль у підготовці військовослужбовців ЗС України для успішних та злагоджених дій на театрах сучасної російсько-української війни.

Григоренко Т.О.

*Черкаський обласний краєзнавчий музей,
м. Черкаси*

ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ ЧЕРКАЩАН НА ДОПОМОГУ СИЛАМ ОБОРОНИ УКРАЇНИ ТА ЙОГО ПОСИЛЕННЯ З ПОЧАТКОМ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЙСЬКИХ ОКУПАНТІВ В УКРАЇНУ

Волонтерський рух на Черкащині розгорнувся ще на початку російсько-української війни у березні 2014 р. Спочатку це була допомога заблокованим військовим частинам у Криму, яку здійснювали кримсько-татарські активісти безпосередньо у місцях дислокації українських підрозділів. Також посильну фінансову допомогу у вигляді перерахованих коштів здійснювали фермери Черкаської області, яких зорганізувала спеціальний кореспондент у Черкаській області газети “Голос України” Лідія Титаренко.

З початком воєнних дій на Донбасі та створенням батальйонів територіальної оборони, а також добровольчих формувань почали з’являтися окремі волонтери, які допомагали певним підрозділам, надалі сформувалися різні об’єднання волонтерів та волонтерські організації. У червня 2014 р. виникла волонтерська ініціатива “Наш батальйон” (координатор В’ячеслав Скічко), яка, крім збору продуктів та інших необхідних речей, розгорнула цілі виробництва маскувальних сіток, сухих борщів, швейний цех, виробництво енергетичних батончиків, вітамінних сумішей тощо.

З початком повномасштабного вторгнення на Черкащині виникли десятки волонтерських груп й організацій. Підрахувати їх досить складно, адже вони досить часто офіційно не зареєстровані, хоч добре відомі на фронті. З першого дня активно розгорнули свою роботу на Черкащині такі волонтерські об’єднання: “Центр допомоги Армії”, Громадська організація: “СІЧ”, Волонтерський ХАБ – Черкаси” та його підрозділ “Люті бджілки”, Благодійний фонд “Вільні”, до якого входить група “Черкаські чарівниці”, ВО “Волонтери Черкащини” група “Койоти”, об’єднання волонтерів “5,45”, Благодійний Фонд “Час Надії”, Благодійний фонд “Волонтери Дніпровського”, “Лебединська кузня”, “Волонтери Канева”, Волонтерська Ініціатива “Центр гостинності” та інші. Ці та багато

інших черкаських організацій відкрили в Україні справжній “Волонтерпром”. Це пошиття одягу, спальних мішків, карематів, білизни, чохлаів та сумок-аптечок, плетіння маскувальних сіток, виготовлення костюмів “кікімора” та маскувальних каверів-нашоломників, виготовлення сухих борщів, супів, локшини, енергетичних батончиків, “зігрівайок” для рук, павербанків, кованих виробів – скоб, сокир, лопат, “буржуйок”, плетіння бафів, шкарпеток, балаклав, виготовлення окопних свічок та інше. Багато волонтерів самостійно займаються пошуком і придбанням у країнах Європи, а також ремонтом машин, які у готовому вигляді доставляють у різні підрозділи.

Знаючи потребу військових у автомобілях з високою прохідністю, волонтери ГО “Наш батальйон” почали виготовляти автомобілі класу “Баггі”. Баггі – це спортивний, легкий тактичний автомобіль, який дуже допомагає нашим воїнам на фронті. Для виготовлення автомобіля потрібна як фінансова допомога, так і допомога донорами-автомобілями ВАЗ-2108 та ВАЗ-2109, а невтомні руки волонтерів перетворюють їх на такі необхідні помічники нашим воїнам на передовій.

Зараз черкаські волонтери активно включилися у роботу по створенню FPV-дронів, які у великій кількості потребують всі підрозділи на бойових позиціях.

Демяненко В.Т.

“Вороновицький музей історії авіації та космонавтики” Вінницького обласного краєзнавчого музею, смт Вороновиця

ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Волонтери та волонтерська діяльність стали справжньою візитівкою України. До 2014 року волонтерський рух в Україні розвивався досить слабо, порівняно з іншими країнами світу. Згідно з рейтингом World Giving Index в 2010 році Україна займала лише 150 місце (лише 5% населення було залучено до волонтерської роботи). Активізація волонтерського руху в Україні пов’язана з Революцією Гідності та початком війни на сході країни. Це вплинуло на зміну місця України в рейтингу World Giving Index – щорічному дослідженні благодійності у світі, яке проводить Charities Aid Foundation (CAF): з позначки 103 у 2014 році ми перейшли до 89-ї позиції у 2015 році. Однак у 2016 році позиція України в рейтингу знизилася до 105 місця. Разом із тим суми грошових пожертв зросли. У 2019 році згідно із 10 виданням Всесвітнього рейтингу благодійності CAF, в якому охоплено 10 років опитувань, з 2009 по 2018 рік, Україна займає 101 позицію.

Дані про співвідношення кількості волонтерів і працівників благодійних організацій вказують на значну перевагу в бік волонтерів: 2015 рік – волонтерів (маленьких, середніх, великих) – 24 932, працівників благодійних організацій – 812; 2016 рік – волонтерів – 14 015, працівників благодійних організацій – 1 407; 2017 рік – волонтерів – 13 327, працівників благодійних організацій – 1 849; 2018 рік – волонтерів – 9 569, працівників благодійних організацій – 1 518; 2019 рік – волонтерів – 8 195, працівників благодійних організацій – 1 482. Кількість волонтерів у визначені роки значно перевищувала кількість працівників благодійних організацій, водночас простежується значне падіння кількості волонтерів із 2015 до 2019 року, насамперед через зменшення волонтерів середньої ланки: 2015 рік – 23 018, 2019 рік – 2 577 осіб. Водночас, зросла чисельність великих волонтерів: 2015 рік – 995,

2019 рік – 4 863 особи. Отже, волонтерський рух еволюціонує, поступово переходячи від стихійності до системності. Що стосується кількості організацій та установ, що залучають до своєї діяльності волонтерів, зокрема іноземців та осіб без громадянства для провадження волонтерської діяльності на території України, станом на 28.12.2020 року їх налічувалося 549.

Волонтери та організації волонтерів поступово почали переходити від хаотичної допомоги, зокрема Збройним Силам України, до систематизованої, почали спеціалізуватися за окремими напрямками. Так, у 2015–2016 роках фонд “Повернись живим” спеціалізується на закупівлі тепловізорів, “CombatUA” навчає інструкторів і ремонтує оптичну техніку, “Армія SOS” займається безпілотниками та програмою управління артилерією, “Народний тил” – автомобілями та медициною, “Сестри перемоги” – розвідкою та аеророзвідкою, “Народний проект”, окрім високотехнологічного забезпечення армії (безпілотниками, дистанційними модулями, польовими бліндажами, снайперською оптикою), підтримує розвиток медичних технологій і займається військовими ІТ-розробками.

Варто зазначити, що міцна хвиля підйому волонтерського руху в Україні пов’язана з повномасштабним вторгненням РФ. На першому етапі збройної агресії в лютому – квітні 2022 р. сотні тисяч людей знов розпочали волонтерську діяльність задля допомоги співгромадянам в організації опору російській агресії, наданні медичної та психологічної допомоги постраждалим, евакуації та розміщенні мільйонів внутрішньо переміщених осіб.

На другому етапі війни, з травня 2022 р., коли бойові дії локалізувалися на лінії фронту від Харківщини та Донеччини до Херсонщини, значна кількість внутрішньо переміщених осіб знайшла притулок за кордоном або почала повертатися в міста, де це стало можливим, роль волонтерства дещо змінилася. Сьогодні волонтерські організації значною мірою спеціалізуються і компенсують неповну інституційну спроможність держави у сферах: матеріального й технічного забезпечення бійців на фронті; надання медичної допомоги пораненим та постраждалим; матеріального забезпечення та психологічної допомоги внутрішньо переміщеним особам у тилу.

Діяльність волонтерських організацій, які забезпечують стійкість тилу для перемоги на фронті, принципово відрізняється від діяльності у 2014–2015 рр. По-перше, волонтерські організації спеціалізуються на допомозі одному або кільком підрозділам Збройних Сил України, а не добровольчим формуванням. По-друге, волонтерські організації спеціалізуються за певними видами допомоги: військове обладнання, продукти харчування, предмети одягу тощо. По-третє, волонтерські організації, на відміну від 2014–2015 рр., мають “мозаїчне” фінансування – значну роль відіграє збір коштів через соціальні мережі (краудфандинг), додатково використовують благодійні кошти бізнесу та грантову допомогу міжнародних організацій. Таким чином, сьогодні волонтерські організації відіграють роль маркетингових компаній, які вивчають потреби фронту на локальному рівні, організують мозаїчний збір коштів із різних джерел, здійснюють пошук, замовлення та придбання продукції як в Україні, так і за кордоном та працюють як логістичні компанії, що забезпечують завезення, оформлення й транспортування до споживача.

Волонтерський рух в Україні за останні роки пережив неймовірний підйом та падіння. Поряд із перемогами з’явилися і проблеми. Але цей процес є закономірним, тому що пов’язаний з еволюційними змінами суспільства. Волонтери будуть потрібні українській армії доти, доки триває війна, волонтери будуть потрібні суспільству доти, доки це суспільство існує.

*Долганова М.В.,
Долганов О.Ю.
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

РОЛЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ КАПЕЛАНІВ У ВІЙСЬКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Діяльність військових настоятелів є актуальною проблемою військової історії, адже душпастирі служать сильною опорою для збереження належного морального духу воїнів. Після восьмирічної війни на східних теренах нашої держави Російська Федерація розпочала повномасштабне вторгнення в Україну. Як і з початком війни у 2014 році, так і сьогодні військові капелани знаходяться поруч із бійцями. Душпастирі разом із воїнами знаходяться на передовій та всебічно підтримують їх. Сьогодні вони і надалі продовжують свою волонтерську діяльність та допомагають війську. Першими поїхали на війну у 2014 році капелани, які почали своє душпастирське служіння ще на Майдані. Вони масово їздили з гуманітарною допомогою з усієї країни. Настоятелі везли все, що було необхідно для воїнів: продукти, одяг, медикаменти, амуніцію. Передавали туди техніку як легкову, так і вантажну. Капеланське служіння в Україні найбільш поширене у середовищі священослужителів Православної Церкви України, Української греко-католицької церкви, Римо-католицької церкви, Євангельської церкви та інших. Не традиційні ж релігії є менш поширені, проте, позитивно сприймаються з боку інших релігій.

Від початку війни в Україні священники різних конфесій виявили активну громадянську позицію через волонтерське служіння. Сьогодні ж духовні наставники є офіцерами Збройних Сил України (ЗС України). Згідно із Законом України “Про службу військового капеланства” від 30 листопада 2021 р. військові священники отримали мандат на право здійснення військової капеланської діяльності, уклали контракт про проходження військової служби на посадах осіб офіцерського складу та здійснюють військову капеланську діяльність у підрозділах ЗС України, Національної гвардії України та інших військових формувань. Тепер, після прийняття закону кожний батальйон чи військова частина можуть мати свого капелана, який буде здійснювати духовний супровід військових. Та перед тим, аби стати на посаду та нести своє служіння, військові священники мають пройти курси підвищення кваліфікації з питань військового капеланства ЗС України. Перші такі курси відбулися 1 квітні 2023 року у Військовому інституті КНУ імені Тараса Шевченка. Після шеститижневого навчання за спеціальною програмою підготовки військових капеланів-офіцерів Військовий інститут випустив 30 військових капеланів від п’яти релігійних організацій. Серед них були і військові священники нетрадиційних релігій. Зокрема, була й жінка-капелан Олександра Андріяшина, яка вдосконалювала на курсах свій досвід капеланського служіння. На війні в усіх капеланів різних конфесій один обов’язок: “Бути поруч та духовно підтримувати воїна” (Перша жінка капелан. “Ми служимо на війні”).

“Капелан — це духовний наставник, немає значення до якої конфесії він належить, важливо, щоб людина жила по Слову Божому та якісно виконувала свої обов’язки. Коли воїни виходять з-під обстрілу вони не запитують капелана з якої він конфесії. Для них важлива молитва та духовна підтримка”, – ділиться Олександра Андріяшина.

*Карпінська А.Р.
Кам'янець-Подільський ліцей № 3,
м. Кам'янець-Подільський*

ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ В УКРАЇНІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: ПРАВОВА ДОПОМОГА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМ

Від самого початку збройної агресії Російської Федерації є 2014 р. державні інституції, що забезпечують доступ до правосуддя, зіштовхнулися з абсолютно новими проблемами та викликами. Перед судами, правоохоронними органами та системою безоплатної правової допомоги (БПД) постали правові задачі воєнного часу: розслідування та розгляд справ про військові злочини, встановлення фактів, що мають юридичне значення, які відбулися у районах, що знаходяться поза контролем уряду України, розв'язання питань компенсації за травми та зруйноване житло тощо. Крім того, в Україні з'явилися нові категорії населення, які потребували правової підтримки й допомоги, – внутрішньо переміщені особи (ВПО) та люди, які постраждали від збройного конфлікту.

Тому одним із шляхів підвищення ефективності функціонування системи БПД в умовах війни в Україні стало поширення волонтерського руху для проведення правопросвітницької роботи і надання БПД безоплатно для ще більшої кількості населення, яке її потребує.

Під правовою допомогою розглядається надання правових послуг, мета яких полягає у забезпеченні реалізації прав і свобод людини та громадянина, захисті цих прав і свобод, їх відновленні у випадках порушення. Така допомога гарантована на конституційному рівні. БПД за критерієм доступу до судочинства поділяється на безоплатну первинну правову допомогу та безоплатну вторинну правову допомогу.

У більшості випадків запити громадян, зокрема військовослужбовців, успішно вирішуються на рівні первинної безоплатної правової допомоги, доступної кожному, а також силами правників-волонтерів. Проте є випадки, коли проблеми громадян мають більший обсяг та вид необхідних правових послуг. Тоді у громадян виникає потреба у доступі до вторинної безоплатної правової допомоги або пошуку інших безоплатних альтернатив.

До суб'єктів надання безоплатної вторинної правової допомоги належать центри з надання такої допомоги та адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу. Проте з різних причин не всі мають доступ до безоплатної вторинної правової допомоги, гарантованої державою (наприклад, військовослужбовці, які ще не отримали статус учасника бойових дій). У такому разі низка благодійних фондів, громадських об'єднань та волонтерських ініціатив можуть надати таку БПД.

Зокрема, безкоштовну правову підтримку надає громадська організація “Юридична Сотня”, створена у 2014 р. як об'єднання волонтерів-юристів для допомоги пораненим бійцям столичного шпиталю, але за роки війни організація розширилася. Основна мета організації – правова допомога ветеранам війни, військовослужбовцям та їхнім сім'ям. Перелік питань, з якими звертаються громадяни, змінюється залежно від подій в Україні. Якщо до повномасштабної війни запити стосувались в основному соціального захисту ветеранів (реалізація права на житло, земельну ділянку, пільги в оплаті ЖКГ), то після 24 лютого 2022 р. актуальними стали питання грубого порушення прав військовослужбовців. Серед них: підстави для звільнення, порушення з боку військкоматів та військово-медичних комісій, мобілізація багатодітних чоловіків тощо. Крім того, “Юридична сотня” є членом

Реанімаційного пакета реформ та резидентом Veteran Hub у Києві. Організація співпрацює з ООН, Генштабом ЗСУ, Мінветеранів, Міноборони та Мінсоцполітики.

Адвокати України також долучаються до ініціативи надання безоплатної правової допомоги через пропонування послуг Pro Bono через сайт Єдиного реєстру адвокатів України. Це передусім надання статусу учасника бойових дій, вирішення трудових спорів, виплати компенсацій за поранення, контузії, каліцтво тощо. Зокрема, на безоплатній основі воїнам Збройних Сил України та їхнім родинам у захисті їх прав та інтересів допомагає громадська організація “Адвокати для військовослужбовців”.

Таким чином, одним із пріоритетних напрямів розвитку волонтерства в Україні і залучення до нього волонтерів в умовах російсько-української війни є надання БПД військовослужбовцям та їхнім родичам.

Коцюба Т.О.

*Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка,
м. Дрогобич*

ПЕРШІ СВЯЩЕНОСЛУЖИТЕЛІ УГКЦ ПРИ ШТАБІ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ (18.06.2014 – 03.08.2015 рр.)

Важливим мотиваційним чинником в історичній боротьбі за утвердження і зміцнення незалежності української держави були і залишаються на сьогодні – релігійні почуття громадян. У цьому контексті однією з найважливіших у національному розвитку проблем став процес врегулювання нормативно-правового поля для налагодження офіційного співіснування церкви та армії. Цей процес із прийняттям 30 листопада 2021 року у першій редакції Закону України “Про Службу військового капеланства” вийшов на новий рівень і створив законодавче підґрунтя для подальшого розвитку окремої служби військового капеланства в утворених відповідно до законів України військових формуваннях.

На процес становлення та розвитку інституту військового капеланства в Україні мали вплив як внутрішні, так і зовнішні передумови. До внутрішніх передумов цього багатобічного процесу відносимо події під час Революції Гідності та наступні радикальні перетворення, пов’язані з обраним стратегічним вектором орієнтації на інтеграцію до європейських та євроатлантичних структур. До зовнішніх – російську збройну агресію, що почалася 20 лютого 2014 року і призвела до окупації Криму й збройного конфлікту на Сході України.

Особливої уваги у цьому динамічному процесі заслуговує історія військового духовенства Української греко-католицької церкви, священнослужителі якої як і в буремні часи визвольних змагань минулого тисячоліття, так і в нинішніх обставинах, залишаються в авангарді безкомпромісної боротьби українського народу за суверенітет і територіальну цілісність держави. Ця історія, часами мало досліджена, а інколи просто спотворена радянською ідеологією, сьогодні вимагає від нас неупередженого переосмислення та всебічного дослідження.

Доведено, що перший етап історії капеланського служіння в умовах проведення антитерористичної операції, яка на той час була оголошена в Донецькій, Луганській та Харківській областях, розпочався 16 червня 2014 року. Напередодні оголошення державною

владою України припинення одностороннього перемир'я та поновлення активної фази АТО 1 липня 2014 року, для організації душпастирської роботи серед військовослужбовців, задіяних в антитерористичній операції, 16 червня 2014 року до штабу АТО у службове відрядження прибув перший військовий священник – капелан УГКЦ Андрій Зелінський. Підраховано, що упродовж першого року АТО понад 100 священнослужителі УГКЦ здійснили майже 200 офіційних ротацій та короткотривалих цільових виїздів у визначені місця чи підрозділи.

Перша офіційна ротація, тобто момент вибуття першого та прибуття другого військового священника – капелана, і відповідно виключення вибувшого та включення прибувшого до складу сил та засобів, які залучалися та брали безпосередню участь в антитерористичній операції, відбулася 9 липня 2014 року у штабі АТО, що на той час розташовувався у с. Довгеньке Ізюмського р-ну Харківської області. Ротація відбулася між священниками УГКЦ Андрієм Зелінським та Тарасом Коцюбою. Обидва військові священники – капелани були відряджені туди для організації душпастирської роботи серед військовослужбовців, задіяних в АТО, і офіційно включенні до складу сил та засобів, які залучалися та брали безпосередню участь в антитерористичній операції на території Донецької та Луганської областей. Відповідні документи цієї та наступних ротацій священнослужителів УГКЦ у районі проведення антитерористичної операції (як зі сторони уповноваженого церковного органу, так і керівних військових структур, до компетенції яких входила співпраця з релігійними організаціями) зберігаються у Департаменті військового капеланства Партіаршої курії УГКЦ.

Таким чином, на відміну від попередників, автор стверджує, що до затвердження начальником Генерального штабу – Головнокомандувачем ЗС України “Алгоритму допуску священнослужителів до військових частин ЗС України, в першу чергу тих, хто виконує завдання в зоні АТО” № 22765 від 03.08.2015 року вже існувала документована універсальна процедура військово-церковних взаємовідносин із цього питання. Затверджений Алгоритм, базуючись на цих напрацюваннях, надав їм системного характеру та доповнив певними вимогами, що регламентували перебування військових священників – капеланів у військових частинах, що виконували завдання у районі проведення АТО. Цей момент вважаємо початком другого етапу історії капеланського служіння в умовах проведення антитерористичної операції. Однак ці періоди на сьогодні залишаються мало дослідженими, тому цілком можливо, що число ротацій є значно більшим.

*Кравченко О.В., д.і.н., доцент
Харківський національний економічний
університет імені С. Кузнеця, м. Харків*

МІЖНАРОДНА ДОПОМОГА ЦИВІЛЬНИМ І ВІЙСЬКОВИМ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Міжнародна підтримка України під час повномасштабного російського вторгнення має велике значення для виживання населення і протистояння ЗС України російській агресії. Згідно з оглядом “Україна: План гуманітарного реагування (лютий 2023)”, підготовленого Управлінням ООН з координації гуманітарних справ (ОСНА) та опублікованого 15 лютого 2023 р., близько 17,6 млн людей в Україні (приблизно 40% населення) у 2023 р. потребують

гуманітарної допомоги та захисту. Ситуація особливо важка у районах поблизу лінії фронту та в частинах України, контрольованих РФ.

Допомогу Україні надають як окремі держави, так і міжнародні організації (урядові і неурядові). Об'єктами міжнародної допомоги є цивільне населення (як на території держави, так і за кордоном) і військові, які перебувають у районі ведення бойових, навчання чи лікуванні за кордоном.

До подолання гуманітарної кризи в Україні долучилися такі організації, як Європейський механізм цивільного захисту (EUCPM), Координаційний центр запобігання катастрофам при НАТО (EADRCC), Управління з координації гуманітарних справ ООН (OCHA), WFP (Глобальна продовольча програма), Дитячий фонд ООН (UNICEF), Агентство ООН у справах біженців (UNHCR), Фонд з питань народонаселення (UNFPA), Програма розвитку ООН (UNDP), Міжнародний комітет Червоного Хреста (ICRC), Всесвітня організація здоров'я (WHO), Plan international, Агентство з міжнародного розвитку США (USAID), Ізраїльський форум міжнародної гуманітарної допомоги (ISRAAID), Німецьке товариство міжнародного співробітництва (GIZ), Консультативна місія Європейського Союзу в Україні (EUAM) та багато інших механізмів реагування на катастрофи як на міжнародному, так і національному рівні.

Міжнародні партнери намагалися знаходити креативні рішення задля допомоги Україні. Так, наприклад, EADRCC для скорочення процедур бюджетного планування використовував уже розроблений механізм фінансування через ковідний фонд. Програми агентств системи ООН та ЄС, що вже діяли в Україні, оперативно переорієнтувалися на боротьбу з гуманітарною катастрофою. Створено спеціальні фонди для забезпечення дуже специфічних потреб, як, наприклад, постачання енергетичного обладнання.

Міжнародна допомога надходить у формах продовольчої, грошової, медичної, технічної, психологічної підтримки, проведення розмінування та відбудови.

Міжнародні організації реалізують спільні проєкти із Мінреінтеграції. Налагоджено співпрацю з організацією "Карітас" та проєктом міжнародної технічної допомоги "Супровід урядових реформ в Україні" (SURGe), який виконує Alinea International Ltd. за підтримки уряду Канади, ВООЗ, ЮНІСЕФ, "Лікарі без кордонів".

Отже, без міжнародної допомоги боротися за державність було б набагато складніше.

*Кузнецова Л.В., к.ю.н., доцент
Східноєвропейський університет імені
Рауфа Аблязова, м. Черкаси;
Маринич Д.В.
Національний університет оборони
України, м. Київ*

МІЖНАРОДНА ДОПОМОГА УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ

Наразі Україна знаходиться у стані війни, викликаною російською агресією, що є посяганням не лише на демократичний устрій нашої держави, а й безперечним порушенням прав людини та посяганням на її життя. Тому ключовим завданням для країни є захист своєї територіальної цілісності, відновлення миру та безпеки для громадян. Самі ці завдання вимагають ефективних військових операцій, серйозних дипломатичних зусиль для

досягнення мирного врегулювання ситуації, мобілізації ресурсів для гуманітарної допомоги та відновлення зруйнованої інфраструктури.

Безперечним пріоритетом є захист цивільних осіб: безпека та благополуччя мирного населення, яке потрапило у військовий конфлікт, екологічну чи техногенну катастрофу, спричинену війною, що є невідкладним заходом з боку органів влади та інших суб'єктів, які нам допомагають. Гуманітарні організації, військові сили та інші зацікавлені сторони мають працювати разом, щоб забезпечити захист цивільних осіб від насильства, переміщення та заподіяння іншої шкоди.

Міжнародна політична підтримка має велике значення для України в умовах воєнного стану. Міжнародні організації відіграють важливу роль у визначенні позицій та допомозі Україні, адже від їхньої підтримки залежить не лише результат війни, а й майбутнє України.

Основною метою під час війни є підтримка економіки, що водночас розглядається як намагання пом'якшити найбільш значні потрясіння для економіки та населення. Допомога іноземних партнерів та міжнародних організацій поділяється на військову, гуманітарну та фінансову.

Міжнародна допомога Україні являє собою широкий спектр номенклатури військових предметів (озброєння, військової техніки, ракет і боєприпасів, засобів індивідуального захисту, медикаментів, інших матеріалів та обладнання, запровадження навчальних програм для персоналу). Забезпечення сектору безпеки і оборони України здійснюється у тісній взаємодії уряду України, народу України, підприємств та організацій усіх форм власності, міжнародних партнерів.

Надзвичайно важливо підтримати раннє запобігання гуманітарній кризі та готовність до неї: інвестиції у системи раннього запобігання та заходи готовності можуть допомогти пом'якшити вплив криз і забезпечити своєчасніше та ефективніше реагування, прийманні з боку органів державної влади. Це охоплює моніторинг динаміки конфлікту, сприяння стійкості громади, розроблення декількох алгоритмів дій у разі гуманітарної кризи, завчасне розміщення основних запасів у зонах високого ризику.

Надзвичайно важливими для України є й санкції проти росії з боку інших країн, багато держав зголосилися відновити зруйновані регіони та пам'ятки України після війни.

Міжнародна фінансова підтримка включає чотири елементи: Міжнародний валютний фонд; регіональні фінансові механізми; двосторонні валютні свопи; міжнародні резервні активи. Кожен із цих механізмів має власні інструменти, і в період кризових явищ застосовує їх для ефективною та оперативною підтримки.

Багато країн, у силу своїх можливостей, сприяють Україні фінансово, а також надають військову й гуманітарну допомогу.

Таким чином, залежно від кількості суб'єктів міжнародних відносин допомога надається на двосторонній, багатосторонній та колективній основі. Допомога міжнародних партнерів є важливою складовою зміцнення обороноздатності України та соціально-економічного розвитку держави загалом.

Мирошніченко Д.М.

*Київська православна богословська
академія, м. Київ*

ІСТОРИЧНІ КОРЕНІ ТА СУЧАСНЕ ОБЛИЧЧЯ ВІЙСЬКОВОГО КАПЕЛАНСТВА В УКРАЇНІ

Військове капеланство в Україні має глибокі корені, що сягають часів Київської Русі, де священники супроводжували війська. Ця традиція продовжилася у часи Запорізької Січі та у період Української Народної Республіки. Після початку війни на сході України капеланська служба набула особливої актуальності. Священнослужителі різних конфесій почали активно відвідувати райони ведення бойових дій, надаючи захисникам України духовну підтримку.

На сучасному етапі військове капеланство в Україні переживає стадію активного розвитку та трансформації. Сьогодні військові капелани активно співпрацюють зі Збройними Силами України та Національною гвардією, надаючи не лише духовну підтримку військовослужбовцям та їхнім родинам, а й вирішуючи нагальні питання військових частин, зокрема постачання різноманітної гуманітарної допомоги.

Капелани, які представляють різні конфесії, не роблять розрізнення між віруючими різних церков, а надають підтримку всім, незалежно від релігійних переконань, навіть атеїстам. Їхня робота також включає встановлення зв'язків між військовими частинами і офіцерами, особливо, коли їм доводиться опікуватися кількома підрозділами одночасно.

Від 2021 року в Україні діє закон про військове капеланство, що визначає статус та роль капеланів у військових формуваннях. Капелани прирівнюються в статусі до військовослужбовців Збройних Сил України, однак, без права на носіння зброї.

Під час повномасштабної війни роль військових капеланів набуває особливої актуальності та значущості. Президент України високо оцінив місію капеланів у цих умовах, підкреслюючи їхній вклад у підтримку бойового духу військовослужбовців. Капелани зміцнюють моральний стан військових, забезпечують духовну опіку, проводять релігійно-просвітницькі заходи та активно беруть участь у соціально-доброчинній діяльності.

Значною є роль капеланів у підтримці психічного здоров'я військовослужбовців. В умовах війни військові постійно мають справу з травмуючими подіями, і капелани допомагають підтримувати їхню психологічну стійкість та сприяють підвищенню стресостійкості та покращенню адаптивних здібностей та відновленню після поранень. Отже, можна зробити прогноз, що роль капеланської служби в Україні з часом лише зростатиме.

*Нікітюк О.В., к.і.н., доцент
Національний університет оборони
України, м. Київ;
Нікітюк П.О.
в/ч А0451, м. Дубно*

МІЖНАРОДНА ДОПОМОГА УКРАЇНІ У ПРОВЕДЕННІ ГУМАНІТАРНОГО РОЗМІНУВАННЯ ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ

Вторгнення на територію України військ РФ та масове застосування ними різноманітних систем озброєння і мінування призвело до масштабного забруднення територій, населених пунктів та об'єктів інфраструктури вибухонебезпечними предметами. У перші місяці повномасштабного вторгнення площа окупованих територій України досягала 125 000 кв. км (близько 20% території держави). Станом на початок листопада 2023 року Сили оборони України сумарно деокупували близько 53% захоплених росією територій – майже 78 тис. кв. км. Покидаючи українські території, російські загарбники залишили тисячі вибухових пристроїв та замасковані гранати. Управлінням Верховного комісара ООН з прав людини з початку широкомасштабного вторгнення РФ по травень 2023 року зафіксувало 24 012 жертв серед цивільного населення від вибухонебезпечних предметів. Однак реальна кількість жертв, на жаль, є значно вищою. На сьогоднішній день майже 174 тис. кв. км, а це 30% територій в Україні є потенційно забрудненими мінами та іншими вибухонебезпечними залишками війни. Питаннями гуманітарного розмінування сьогодні загалом займається Державна служба з надзвичайних ситуацій (ДСНС) Міністерства внутрішніх справ (МВС) України та інженерно-саперні підрозділи Збройних Сил України (ЗС України).

У квітні нинішнього року в державі стартував проєкт, покликаний залучити світові компанії, що мають передові технології в галузі протимінної діяльності, до гуманітарного розмінування території держави. Проєкт ініційований Програмою розвитку ООН (ПРООН), на прохання Міністерства економіки України та був реалізований у співпраці з Міністерством оборони України та ДСНС. ПРООН звернулася з пропозицією взяти участь у проєкті до компаній та приватних підприємців, які мають досвід роботи з безпілотними технологіями у сфері розмінування. На заклик України поставити машини для розмінування відгукнулись виробники з різних країн, а саме: Великої Британії, США, Хорватії, Німеччини, Швейцарії, Словаччини та ін. Варто відмітити, що потреби підрозділів Збройних Сил та ДССТ, що здійснюють розмінування деокупованих територій, у рамках міжнародної допомоги на вересень 2023 року були закриті лише на 10%. На середину листопада 2023 року у підрозділах ДСНС працюють 19 машин розмінування іноземного виробництва, які використовуються на території Миколаївської, Херсонської, Донецької, Харківської, Сумської, Чернігівської та Київської областей. Один день роботи цієї машини замінює 100 днів роботи саперів. Першу таку машину виробництва Великої Британії держава отримала за сприяння фонду United24 наприкінці минулого року, ще 12 машин хорватського та німецько-швейцарського виробництва Україна отримала завдяки міжнародним партнерам у першому півріччі цього року. Найбільше машин розмінування на сьогодні сконцентровано на Харківщині і Херсонщині. Для пришвидшення очищення українських земель підрозділам ЗСУ та ДСНС потрібно близько 100 машин для розмінування та понад 463 одиниці

транспортних засобів для перевезення особового складу та обладнання, 251 транспортний засіб – для перевезення вибухонебезпечних предметів. Лише в листопаді нинішнього року Японія передала українським рятувальникам партію допомоги для гуманітарного розмінування, зокрема 40 автомобілів і 50 метало-детекторів, уряд Канади надіслав шість роботизованих комплексів DIGITAL VANGUARD–S для дистанційного розмінування територій в рамках чергової партії технічної допомоги.

Україна має власні навчальні заклади, що здійснюють підготовку спеціалістів з розмінування, однак їх потужностей через великі масштаби забруднення не вистачає. Завдяки міжнародній підтримці та різноманітним програмам з гуманітарного розмінування у 2022 та 2023 роках значна частина українських фахівців з розмінування пройшла та проходить навчання та тренінги за кордоном, а саме: у США, Великій Британії, Польщі, Данії, Литві, Ірландії, Італії, Словаччині, Словенії та Німеччині. Ще одним з напрямів міжнародної допомоги Україні з гуманітарного розмінування є передача Євросоюзом Україні п'яти партій собак-саперів. На листопад 2023 року уже передано дві партії собак-саперів (11 у першу та 8 у другу партію), підготовлених у країнах ЄС, зокрема Нідерландах, Фінляндії, Бельгії та Люксембурзі. Згідно з проектом ЄС, до кінця 2025 року відбудеться ще три етапи передачі Україні собак-саперів.

Отже, завдяки міжнародній допомозі та різноманітним програмам з гуманітарного розмінування, запровадженню високотехнологічних та ефективних технологій у сферу розмінування Україна поступово очищує свою територію від вибухонебезпечних предметів. Однак після звільнення усіх наших територій, включаючи Донецьку, Луганську області та АР Крим, роботи з розмінування буде ще більше, адже додатково потрібно буде провести розмінування морського узбережжя. Це складний процес, який потребує величезних фінансових затрат, залучення найкращих спеціалістів і технологій та допомогу світової спільноти.

*Обіход М.М., к.н. з держ.упр.,
Сороківська-Обіход А.І., доктор філософії
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ТА МІЖНАРОДНИХ ГУМАНІТАРНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА ПОЧАТКУ ШИРОКОМАСШТАБНОЇ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ У 2022 РОЦІ

Початок широкомасштабного вторгнення росії (лютий 2022 року) вже вдруге з початку російсько-української війни (лютий 2014 року) спричинив не тільки бойові дії у різних регіонах країни, а й актуалізував питання гуманітарного порядку збереження життя та здоров'я людей. Тисячі людей (у т.ч. особи пенсійного віку, сім'ї з дітьми, діти, діти у складі інституційних закладів) були змушені стати біженцями на своїй рідній землі, а на територіях, де відбувалися бойові дії, настала гуманітарна катастрофа для людей, які залишилися та з тих чи інших причин не змогли виїхати (відсутність води, їжі, ліків, засобів гігієни тощо).

Вирішення вищезазначених проблем у регіонах, у тому числі питання евакуації людей, взяли на себе обласні та районні військові адміністрації (утворені Указом Президента

України від 24.02.2022 № 68/2022), а у районах бойових дій до евакуаційних заходів долучались підрозділи Збройних Сил, територіальної оборони, добровольчі формування територіальних громад при бригадах територіальної оборони ЗСУ (ДФТГ), поліції, державної служби з надзвичайних ситуацій, прикордонники, державні службовці обласних та районних військових адміністрацій.

У цей же період розпочав свою активну діяльність український волонтерський рух та міжнародні організації. Одними з перших закордонних організацій підписали меморандуми про співпрацю з Львівською обласною військовою адміністрацією благодійні організації ветеранів спецпідрозділів армії США та війни – Aerial Recovery (<https://aerialrecovery.org/> / <https://coffeeordie.com/volunteering-in-ukraine>) та Humanitarian Aid & Rescue Project /HARP/ (https://old.loda.gov.ua/news?news_departments=5&id=66811), які спільно з представниками служби у справах дітей Львівської обласної військової адміністрації здійснювали планування майже “військових операцій” щодо забезпечення евакуації дітей у складі інституційних закладів із найгарячіших точок України: Київщини, Сумщини, Луганщини, Донеччини, Запоріжжя.

З метою налагодження більш дієвої співпраці та у зв'язку з тим, що в лютому-березні 2022 року Львівщина прийняла найбільшу кількість тимчасово переміщених осіб та дітей, Служба у справах дітей, Департамент соціального захисту населення Львівської обласної військової адміністрації спільно з представником дитячого фонду ООН /ЮНІСЕФ/ – координатором захисту дітей /ЮНІСЕФ/ Стенером Вогтом, утворили “Саб-кластер”. Саб-кластер захисту дітей входить до кластерної системи, яка була активована в Україні у 2014 році з початком російсько-української війни. Ця система поєднує всі організації, які займаються гуманітарною діяльністю в Україні. Кожен кластер відповідає за одну сферу роботи. Так існують кластери води та санітарії, харчування, здоров'я, захисту прав людини та інші. Саб-кластер захисту дітей є складовою частиною кластеру захисту прав людини. Мета цього саб-кластеру – координувати діяльність всіх організацій, що працюють із сім'ями, які так чи інакше постраждали від війни: переселенці, люди на прифронтових територіях, приймаючі спільноти. Кластер – це форум для обміну досвідом та інформацією. Кластер захисту дітей очолює Дитячий фонд ООН /ЮНІСЕФ/ (<https://loda.gov.ua/news/37932>).

Отже, до кінця 2022 року участь у Саб-кластері взяли понад 30 гуманітарних організацій різного профілю та статусу (<https://loda.gov.ua/news/45220>).

Останчук О.П., к.і.н.

Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України, м. Київ

МІЖНАРОДНА ТЕХНІЧНА ПІДТРИМКА УКРАЇНИ У ВІДСІЧІ ТА СТРИМУВАННІ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Збройні Сили України за дев'ять років пройшли шлях від практично зруйнованої військової структури до майже 800-тисячного війська, озброєного сучасними зразками військової техніки. На початку 2014 року ЗС України перебували в моральному, технічному і організаційному занепаді, що стало результатом цілеспрямованої діяльності окремих політичних сил та хронічного недофінансування Міністерства оборони України. Так само

період руйнації переживала і оборонна промисловість. Наявне модернізоване та нове озброєння, що отримували підрозділи Збройних Сил в одиничних екземплярах, не впливало на боєздатність частин і підрозділів.

У відповідь на окупацію Криму та вторгнення на Сході України західні країни-партнери у 2014 році створили новий механізм військової співпраці та допомоги “Об’єднана багатонаціональна тренувальна група – Україна”. Найбільш відомі та публічні результати роботи Місії – це оснащення Міжнародного центру миротворчості та безпеки (Яворівський полігон) та проведення на цій базі постійних навчань за стандартами НАТО із залученням інструкторів з країн-членів НАТО, операції Orbital (Велика Британія) та Unifier (Канада і Швеція), підготовка та тренування новостворених Сил спеціальних операцій, проведення бригадних навчань за стандартами НАТО тощо. Ключовим елементом діяльності Місії було підвищення рівня взаємосумісності підрозділів ЗС України з військовими підрозділами країн-членів НАТО. У 2020 році Україна набула статусу партнера НАТО з розширеними можливостями. Цей статус надав численні нові практичні можливості на додаток до існуючої підтримки Комплексного пакету допомоги Україна-НАТО. Саміт НАТО у 2021 році підтвердив стратегічну домовленість усіх країн-учасниць Альянсу про те, що Україна стане повноправним членом цієї організації.

На початок широкомасштабного вторгнення РФ в лютому 2022 р. боєздатність, готовність і практичні навички Збройних Сил і Національної гвардії України досягли значно вищого рівня порівняно з 2014 роком. Героїчні зусилля, спротив та успіхи української армії, а також поступове розуміння та усвідомлення лідерами провідних держав світу та інших країн рівня загрози та небезпеки, яку створює країна-агресор не тільки для України та українського народу, а й для Європи та всього демократичного світу, зумовили формування широкої антивоєнної коаліції за провідної ролі США, Великої Британії, Канади, Польщі та країн Балтії, до якої приєдналися країни-члени НАТО, партнери НАТО, інші дружні держави. 26 квітня 2022 року на авіабазі ВПС США “Рамштайн” у Німеччині пройшло перше засідання Консультативної групи щодо оборони України. У цьому засіданні взяли участь понад 40 країн. Ця зустріч стала новою точкою відліку, а назва “Рамштайн” набула нового змісту. У результаті подальших зустрічей у форматі “Рамштайн” ЗС України було посилено низкою зразків озброєння та військової техніки західного виробництва. Це передусім ракетні системи M142 HIMARS, M270, Mars II, а також низка артилерійських систем: від буксированих гаубиць M777, FH70, L119 тощо і до новітніх САУ PzH 2000, Caesar, Krab та інших. Також ЗС України посилилися сотнею БТР, БМП та броньованих автомобілів – від M113 та VAB і до Bushmaster, Mastiff, Husky тощо. Була створена “танкова коаліція”, завдяки якій ЗС України отримали танки Leopard, Challenger та Abrams, а також модернізовані T-72. Союзники надали сотні мінометів, тисячі ПТРК, ПЗРК, десятки радарів та БПЛА. Військово-Морські Сили України посилилися протикорабельними системами Harpoon, а Повітряні Сили – протирадіолокаційними ракетами HARM.

Отримання військової допомоги від держав-партнерів означає не тільки посилення спроможностей ЗС України, адже йдеться також про обслуговування та ремонт техніки і, відповідно, навчання фахівців та наявність необхідної бази. Ці процеси також координуються і відбуваються паралельно, що дає змогу максимально швидко й ефективно вводити в дію отриману допомогу. Отже, разом із забезпеченням виконання першочергових завдань на полі бою прискореним порядком триває трансформація Збройних Сил України,

перехід на нові зразки і системи озброєнь, досвід бойового використання нової зброї, підготовка кадрів, розвиток матеріально-технічної бази. Ключову роль на майбутнє відіграє також задіяння потужностей української оборонної промисловості та перехід до спільного виробництва сучасної військової техніки.

Печенюк І.С., к.і.н., с.н.с.

*Національний університет оборони
України, м. Київ*

НАДАННЯ КРАЇНАМИ-ПАРТНЕРАМИ ЗБРОЙНОЇ ДОПОМОГИ УКРАЇНІ У 2022 РОЦІ

Оскільки очільники західних країн напередодні повномасштабної збройної агресії проти України 24 лютого 2022 р. спершу вважали, що Україна не зможе вести повномасштабну війну проти Росії, першу збройну допомогу обмежили зброєю для ведення партизанської боротьби. Перед вторгненням російських військ в Україну США разом з Великою Британією поставили Збройним Силам (ЗС) України кілька тисяч переносних протитанкових ракетних комплексів (ПТРК) FGM-148 Javelin (укр. “Джавелін” – “дротик”) і переносних ПТРК малої дальності NLAW, шведсько-британського виробництва. Крім того, США надали невелику кількість високомобільних багатоцільових колісних транспортних засобів HUMVEE (англ. the High Mobility Multipurpose Wheeled Vehicle) й амуніції та почали навчання окремих українських підрозділів.

Уже в лютому Польща доставила в Україну боєприпаси, а Чехія – кулемети, автоматичні та снайперські гвинтівки, пістолети та набої. 26 лютого 2022 р. Туреччина закрила Чорне море для російських кораблів, унеможлививши їх прохід крізь протоки Босфор і Дарданелли.

Генеральна Асамблея Організації Об’єднаних Націй у резолюції від 2 березня засудила дії Російської Федерації (РФ) і назвала їх агресією проти України.

У цей же час, побачивши, що Україна чинить збройний опір, позиція союзників суттєво змінилася, вони почали надавати їй військову допомогу. Так, додатковий пакет допомоги від США, ухвалений 16 березня, включав 800 переносних зенітно-ракетних комплексів (ПЗРК) FIM-92 Stinger (укр. “Стінгер”) класу “земля–повітря” з інфрачервоною головою самонаведення, 2 тис. ПЗРК Javelin, 1000 од. легкого протиброньового озброєння та 6 тис. реактивних протитанкових гранатометів AT-4, 100 тактичних безпілотних літальних систем, 100 гранатометів, 5 тис. гвинтівок, 1000 пістолетів, 400 кулеметів і 400 мисливських рушниць, понад 20 млн боєприпасів для стрілецької зброї, гранатометів і мінометів, 25 тис. бронежилетів і 25 тис. шоломів.

На початку березня Німеччина передала протитанкові гранатомети і 35 тис. шоломів, а 26 березня доправила в Україну 1500 зенітно-ракетних комплексів (ЗРК) “Стрела”, 100 кулеметів MG3 (нім. Maschinengewehr 3) і 8 млн набоїв для пістолетів, 50 медичних транспортних засобів і медикаменти, 350 тис. продуктових наборів. Болгарія, Словаччина та Польща 1 березня виділили Україні 70 літаків МиГ-29 та Су-25, що базуються в Польщі.

США схвалили, щоб країни НАТО надавали військові літаки Україні. Польський уряд 8 березня ухвалив рішення передати літаки МиГ-29 у розпорядження американських військ на авіабазу Рамштайн (Німеччина) і закликав інші країни НАТО вчинити так само. Проте

згодом Пентагон не схвалив таку схему передавання зброї та військової техніки. 7 квітня сенат США одностайно підтримав можливість ленд-лізу для України.

На початку квітня Австралія доправила 20 бронетранспортерів Bushmaster (укр. “Бушмастер”), протитанкову зброю й амуніцію. 8 квітня Словаччина передала ЗРК С-300 середнього радіуса дії для посилення протиповітряної оборони України.

У квітні РФ посилила використання артилерії. Оскільки Україні бракувало боєприпасів для вітчизняного ракетного комплексу “Вільха” з коригованою ракетою калібру 300 мм, США, Канада й Австралія разом поставили 100 легких буксируваних гаубиць M777 (англ. Lightweight Towed Howitzer) британсько-американського виробництва. Використавши їх для стабілізації фронту, Сили оборони України також отримали десятки інших різних систем від інших країн: самохідні артилерійські установки калібру 155 мм CAESAR (Франція), ZUZANA (Словаччина), M109 (США), самохідні гаубиці калібру 155 мм KRAB (Польща) та ін. У травні–червні США також надали додатково 36 гаубиць M777.

Росія планувала операцію з прориву в Придністров’я з можливою атакою на Одесу. Проте 13 квітня Військово-Морські Сили ЗС України 2 ракетами РК-360МЦ протикорабельного берегового ракетного комплексу “Нептун” уразили флагмана російського Чорноморського флоту ракетний крейсер “Москва”. Пошкоджений корабель затонув пізніше під час шторму. Згодом Україна отримала надзвичайно ефективні комплекси з протикорабельними крилатими ракетами AGM-84/RGM-84M (Harpoon Block III), виробництва США, які разом із “Нептунами” суттєво посилити берегову оборону країни. Україні вдалося повернути контроль над частиною Чорного моря й унеможливити висадку росіян в Одесі.

22 квітня 2022 р. глава “Пентагону”, Секретар оборони США Ллойд Остін запросив представників 40 держав-союзників зустрітися в Німеччині, щоб обговорити довгострокові потреби України у сфері безпеки та протистоянні повномасштабній збройній агресії Росії. 26 квітня на авіабазі Повітряних сил США “Рамштайн” у Німеччині відбулася зустріч міністрів оборони та начальників штабів, за підсумками якої було створено “антиросійську коаліцію”. Німеччина приєдналася до країн-надавачів зброї. Велика Британія та Франція ухвалили рішення щодо постачання в Україну артилерії та ЗРК. Надалі зустрічі у форматі “Рамштайн” (англ. Ramstein Meetings), що отримали назву за місцем проведення першої зустрічі, відбувалися у різних форматах у рамках “Контактної групи з питань оборони України” (англ. Ukraine Defense Contact Group).

До липня Україна вичерпала майже весь запас далекобійних ракет до систем “Смерч”, “Вільха” й “Точка-У”, що були на озброєнні ЗС України. У середині червня США ухвалили рішення про постачання реактивних систем залпового вогню (РСЗВ) MLRS спільно з Великою Британією і Німеччиною. США мали поставити кілька високомобільних артилерійських ракетних систем M142 HIMARS (англ. High Mobility Artillery Rocket System), а Велика Британія і Німеччина – M270 MLRS – РСЗВ на уніфікованій гусеничній платформі “Бредлі” (англ. Bradley Fighting Vehicle) виробництва британської транснаціональної компанії BAE Systems (раніше United Defense), що надійшли наприкінці червня. Завдяки цій зброї Україна отримала суттєву перевагу, вражаючи ворожі цілі за 40–80 км від лінії зіткнення. Також станом на серпень Україна отримала від союзників понад 1000 од. бронетехніки.

Від Польщі до листопада 2022 р. Україна отримала додаткові танки Т-72 та бойові машини піхоти БМП-1, самохідні гаубиці 2С1 “Гвоздика” та РСЗВ БМ-21 “Град”, а також ракети класу “повітря–повітря” для літаків Миг-29 та Су-27.

Крім країн НАТО, Марокко також передало Україні 20 танків і комплектуючі до них. Більшість країн НАТО, які надають Україні зброю, також проводять навчання українських військових.

Плазова Т.І., к.і.н., доцент,

Федик Н.В.

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

КАПЕЛАНСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Від початку неоголошеної російсько-української війни у 2014 році капеланська діяльність пройшла етапи від стихійного волонтерського капеланства до організації штатної структури у ЗС України. 2 липня 2014 р. Кабінет Міністрів України видав розпорядження № 677-р “Про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах, Національній гвардії, Державній спеціальній службі транспорту та Державній прикордонній службі”, згідно з яким у лавах Збройних Сил України та в інших військових формуваннях почали утворювати капеланську службу. Згідно з постановою Кабінету Міністрів, з 15 травня 2017 р. у всіх бойових частинах та підрозділах ЗС України затверджуються посади військових капеланів. Згідно з чинними правилами, капелани працюють у підрозділах, що діють на передньому краї, якнайближче до лінії вогню. 30 листопада 2021 року в Україні почав діяти Закон України “Про службу військового капеланства”. На сьогодні основними напрямками капеланської діяльності є:

душпастирська опіка, що спрямована на забезпечення релігійної, моральної, етичної підтримки, належного духовного стану особового складу та морально-психологічної стійкості;

релігійно-просвітницька робота, що спрямована на ознайомлення військовослужбовців із основами релігійного світогляду, на виховання в особового складу духу патріотизму та взаємоповаги;

соціально-волонтерська діяльність, що спрямована на турботу про соціальні потреби військовослужбовців і налагодження партнерських відносин із представниками громадських організацій з метою надання всебічної підтримки, найперше родинам військовослужбовців;

надання військовому командуванню фахової інформації щодо організації заходів задоволення духовно-релігійних потреб особового складу та інформування командування щодо релігійної обстановки у підрозділі та релігійної ситуації у пункті постійної дислокації і у районі виконання завдань за призначенням.

До функцій військових капеланів у районі проведення АТО/ООС на Сході України належать: проведення сповідей, причастя, відспівування загиблих, а також освячення техніки, індивідуальні бесіди з військовослужбовцями, проведення занять із християнської етики. Надзвичайно важливою є роль душпастирів у знятті стресового синдрому та зміцненні морально-психологічного стану військовослужбовців. Загалом, капеланська служба є серйозною духовною основою зміцнення морально-психологічного стану кожного військовослужбовця, особливо під час війни.

Стужук Ю.П.
Національний університет оборони
України, м. Київ

МІЖНАРОДНА СОЛІДАРНІСТЬ У ПІДТРИМЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПРОТИДІЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ: ІСТОРИЧНИЙ ОГЛЯД ТА СУЧАСНІСТЬ

Відразу після проголошення незалежності 24 серпня 1991 року, Україна не лише активно розвивала міжнародне співробітництво, а й встановлювала стратегічні партнерства у різноманітних сферах. Якісно новий етап на шляху міжнародного співробітництва пов'язаний з початком російської агресії у 2014 році. Унаслідок окупації російською федерацією Криму та початком російсько-української війни на Сході України, світова спільнота зіткнулася з серйозними проблемами колективної безпеки.

У період з 2014 по 2022 роки багато міжнародних організацій та країн надавали підтримку Україні у протидії гібридній агресії російської федерації. Варто виділити кілька ключових учасників міжнародної спільноти, які активно допомагали Україні:

1. Європейський Союз – відіграв ключову роль у введенні санкцій проти росії та наданні фінансової допомоги Україні.
2. Північноатлантичний альянс – надавав підтримку Україні через різноманітні програми військової допомоги, навчання та консультації.
3. Сполучені Штати Америки – надавали Україні підтримку у вигляді фінансових ресурсів і військової допомоги, зокрема летального озброєння.
4. Країни-партнери. Багато країн світу висловили підтримку Україні та приєдналися до санкційних заходів проти росії.
5. Міжнародні гуманітарні організації (Червоний Хрест, ЮНІСЕФ та ін.) – активно допомагали у наданні гуманітарної допомоги постраждалим внаслідок конфлікту.

Новий етап війни Росії проти України, брехливо названий “спеціальною військовою операцією”, розпочався широкомасштабним вторгненням 24 лютого 2022 року. Цей день перекреслив надії Заходу на те, що можна “умиротворити агресора” шляхом умовлянь та поступок. Їх місце зайняли санкції проти Росії, економічна й гуманітарна допомога Україні, а також надання сучасного озброєння.

Отже, російсько-українська війна 2014–2022 років, без сумніву, має глобальні наслідки. Вже сьогодні своїм героїчним супротивом російській агресії Україна вплинула на регіональні та глобальні процеси. Міжнародна допомога відіграє важливу роль у підтримці України у її зусиллях протистояти агресії з боку росії. Спільні зусилля країн і міжнародних організацій спрямовані на надання гуманітарної, економічної, військової допомоги. Україна, отримуючи підтримку від своїх міжнародних партнерів, продовжує виступати як символ боротьби за демократію та права людини.

*Толстов С.В., к.і.н., доцент
Інститут всесвітньої історії НАН
України, м. Київ*

МЕХАНІЗМИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ДОПОМОГИ УКРАЇНІ В 2022–2023 рр.

Початок повномасштабної війни РФ проти України зумовив суттєвий перегляд концепції безпеки та оборони ЄС. 21 березня 2022 р. Рада ЄС затвердила довгостроковий план дій “Стратегічний компас для посилення безпеки і оборони ЄС у наступному десятилітті”. Констатуючи “повернення війни в Європу” та виникнення “ворожого середовища безпеки”, ЄС проголосив посилення спроможності діяти в кризових ситуаціях, підвищення стратегічної автономії ЄС й доповнення НАТО як основи колективної оборони його членів. Інструменти колективного реагування ЄС на загрози безпеки включають використання сил швидкого розгортання, цивільних та військових місій та операцій у рамках СПБО. Надання ЄС колективної підтримки країнам-партнерам має забезпечувати Європейський інструмент підтримки миру (або Європейський фонд миру; European Peace Facility).

З початку повномасштабного російського вторгнення, станом на червень 2023 р., країни ЄС сумарно надали різноманітної допомоги Україні на суму близько 72 млрд євро. Станом на червень 2023 р. найбільші обсяги загальної та військової допомоги Україні надали Німеччина (відповідно, 7,282 млрд євро і 4,242 млрд євро), Нідерланди (3,938 млрд євро і 2,359 млрд євро) та Польща (3,527 млрд євро і 2,423 млрд євро).

Основні напрями допомоги ЄС та її країн-членів в умовах війни сукупно включали: економічну допомогу (37,8 млрд євро); допомогу українським біженцям у країнах ЄС (17 млрд євро); військову допомогу (15,3 млрд євро); гуманітарну допомогу (2 млрд євро).

Станом на жовтень 2023 р. сума допомоги з боку ЄС становила 85 млрд євро, включаючи 25 млрд євро військової допомоги. Централізована економічна підтримка Україні надавалася у формі довгострокових кредитів і грантів через механізм макрофінансової допомоги (9 млрд євро у 2022 р. і 18 млрд євро у 2023 р.).

Військова допомога Україні надається країнами ЄС переважно на індивідуальному рівні, а також через Європейський фонд миру. Створений 2021 р. для фінансування заходів, спрямованих на упередження збройних конфліктів у третіх країнах, зміцнення міжнародної безпеки та стабільності, Європейський фонд миру став основним інструментом надання колективної військової допомоги Україні з боку ЄС. На пропозицію глави європейської дипломатії Ж. Борреля, з березня 2022 р. кошти фонду спрямовувалися на колективну закупівлю озброєнь для України. З березня 2022 р. по січень 2023 р. через цей фонд ЄС надав сім пакетів допомоги ЗСУ загальним обсягом у 3,6 млрд євро. З огляду на тривалість воєнних дій в Україні, 20 березня 2023 р. Рада ЄС збільшила загальний обсяг Європейського фонду миру на 3,5 млрд євро – до 7,979 млрд євро до 2027 р. 26 червня 2023 р. було ухвалено друге рішення про підвищення фінансової стелі фонду на 3,5 млрд євро (до понад 12 млрд євро). Значна частка коштів фонду спрямовується на замовлення та виробництво боєприпасів для ЗС України в рамках проєкту “Спільні закупівлі боєприпасів”, у межах якого 17 країн-членів ЄС і Норвегія схвалили дворічну програму виробництва артилерійських снарядів калібру 155 мм і семирічний план закупівлі боєприпасів різних типів.

*Томчук О.А., доктор філософії,
Марцінко Н.М., к.і.н.
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

ЗУСТРІЧІ У ФОРМАТІ “РАМШТАЙН” ЯК ЕТАПИ МІЖНАРОДНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ДОПОМОГИ

Перша зустріч коаліції держав-союзників щодо координації військової допомоги Україні відбулася 26 квітня 2022 р. на американській військовій базі у Німеччині – містечку Рамштайн. Нарада у Рамштайні відбулася за ініціативою та лідерством США. Її результатом стало утворення Контактної групи з питань оборони України. Надалі зустрічі відбувалися у різних місцях, очно та онлайн, однак, за ними закріпилася неофіційна назва “Рамштайн”. Наприкінці листопада 2023 р. відбулася вже 17-та зустріч у форматі Рамштайн.

Динаміка обговорення та надання допомоги у цьому форматі досить яскрава і позитивна. Питання допомоги окремими видами озброєння дедалі частіше переходили від початкового повного заперечення їхнього надання учасниками коаліції до конкретних поставок. Станом на вересень 2023 р. Україна від початку повномасштабного вторгнення рашистів отримала від партнерів близько 100 мільярдів доларів військової допомоги. Найбільший відсоток цієї допомоги припав на США (60 мільярдів доларів). Список учасників Контактної групи досить значний. У першій зустрічі у форматі Рамштайн взяли участь представники 30 країн НАТО, а також партнерів Альянсу – Австралії, Південної Кореї, Нової Зеландії, Японії, Ізраїлю, Йорданії, Катару, Кенії, Ліберії, Марокко, Тунісу. У 2023 р. кількість учасників Контактної групи з питань оборони, країн-донорів, які допомагають Україні, зросла до 54 країн. Символічно, що антипутінська коаліція держав світу за чисельністю зрівнялася з антигітлерівською коаліцією часів Другої світової війни, яка зрештою привела союзників до перемоги над нацизмом. Коаліція держав-союзників й надалі збільшується.

Незважаючи на гостру проблему так званого “закритого неба” над Україною, яка виникла відразу після повномасштабного вторгнення, лише жакливі наслідки масованого ракетного обстрілу населених пунктів України 10 жовтня 2022 р. призвели до поступового зрушення у постачанні засобів протиповітряної оборони. 12 жовтня 2022 р. шостий Рамштайн офіційно оголосив про постачання Україні систем протиповітряної оборони. Надалі українські Сили оборони отримали NASAMS, IRIS-T, Hawk, Patriot. Лише одинадцятий Рамштайн (21 квітня 2023 р.), тобто, через рік після утворення коаліції головним пріоритетом обрав – закриття неба над Україною. Попри те, що офіційний Київ очікував усе ж таки надання сучасних винищувачів, таких як американські F-16 чи шведські Gripen, учасники зустрічі зосередилися на посиленні наземних засобів ППО для України. Кілька останніх зустрічей поспіль у форматі Рамштайн позначилися на позитивних зрушеннях у питанні закриття українського неба, зокрема за допомогою сучасних винищувачів 4+ покоління типу F-16 та їх аналогів. Наприкінці літа 2023 р. розпочався процес підготовки українських пілотів. Першочерговим завданням міжнародної військової допомоги Силам оборони України є посилення протиповітряної оборони, зокрема постачання сучасних зенітно-ракетних комплексів та модерної авіації. Позитивна динаміка надання міжнародної військової допомоги Збройним Силам України наближає сили коаліції до Перемоги.

*Уваров Ю.Г.,
Удовицький В.В.
Житомирський військовий інститут
імені С. П. Корольова, м. Житомир*

СИЛИ ОБОРОНИ УКРАЇНИ ТА ВОЛОНТЕРСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ

З перших днів широкомасштабної збройної агресії російської федерації активну участь у її відсічі взяли волонтери, зокрема щодо забезпечення продуктами харчування, водою, медикаментами, технікою та іншим майном, а також відновлення інфраструктури, налагодження контактів з адміністраціями, цивільним населенням та закордонними волонтерами. Позиція волонтерів полягає у створенні унікального суспільного руху на підтримку силових підрозділів, налагодженні соціального діалогу з суспільством. Водночас однією з головних проблем взаємодії суспільства з органами державної влади в Україні є дефіцит довіри, що зумовлено відсутністю прозорого контролю за рухом коштів та майна на підтримку Збройних Сил України.

Волонтерство охоплює усі напрями забезпечення, але серед пріоритетів: прилади тепловізійного та нічного бачення, ремонт та постачання легкої техніки, обладнання реанімобілів та польових госпіталів, забезпечення снайперів та підрозділів різноманітними видами дронів та комплектуючими до них. У зв'язку зі збільшенням чисельності Збройних Сил України, створенням нових підрозділів потреба у широкому волонтерському забезпеченні досі залишається актуальною. Разом з тим чітке розмежування можливостей держави та потреби у допомозі від волонтерів за певними напрямами дасть змогу уникнути зайвих витрат, контролювати отримання та місцезнаходження майна та зосередити зусилля на слабких місцях у забезпеченні. Серед інших шляхів забезпечення Сил оборони України є масове залучення приватних підприємців у виробництво всієї можливої лінійки продукції, починаючи від боєприпасів та закінчуючи дрібною фурнітурою. Державна влада має створити прийнятні умови для підприємців, що дасть змогу закрити дефіцит потреб та навіть у разі ураження виробничих об'єктів продовжувати виробляти продукцію безупинно. Крім того, необхідно уважно вивчати досвід виробництва під час Першої та Другої світових війн таких країн, як Франція, Німеччина, Велика Британія та інших, а також досвід приватних виробництв країн Азії.

*Шаповалова А.О., к.ю.н.
Національна академія внутрішніх справ,
м. Київ*

РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ПРОТИДІЇ РОСІЙСЬКІЙ ВОЄННІЙ АГРЕСІЇ

Протягом історії світ був свідком численних випадків воєнної агресії, що часто характеризувалася територіальними суперечками, політичною напругою та стражданнями цивільного населення. Російська воєнна агресія проти України стала сучасним викликом міжнародній безпеці та суверенітету. Хоча уряди та міжнародні інституції відіграють значну роль у вирішенні таких конфліктів, не варто недооцінювати внесок громадських організацій

у протидію та пом'якшення наслідків цієї агресії. В умовах сьогодення громадські організації взяли на себе обов'язки по вирішенню гуманітарних, соціальних та інших проблем.

Однією з основних функцій громадських організацій в умовах російської воєнної агресії є надання критично важливої гуманітарної допомоги постраждалому населенню. Воєнна агресія призвела до масового переміщення цивільного населення, змусивши мирних жителів покинути свої домівки у пошуках безпеки. Громадські організації швидко відреагували, запропонували їжу, притулок, чисту воду та медичну допомогу тим, хто її гостро потребує. Їхня швидка реакція та здатність до адаптації у складних і швидко мінливих ситуаціях має вирішальний вплив на порятунок життів та полегшення людських страждань.

Громадські організації працюють над тим, щоб увесь світ був поінформований про порушення прав людини та міжнародного права, що відбуваються під час конфліктів. Висвітлюючи ці проблеми, вони сприяють глобальній дискусії про важливість дотримання прав людини та міжнародних норм. Громадські організації відіграють також важливу роль у моніторингу та документуванні порушень прав людини, включно з воєнними злочинами. Збираючи докази та ділячись своїми висновками із міжнародним співтовариством, ці організації сприяють зусиллям щодо притягнення до відповідальності винних та прагненню справедливості для жертв.

Вразливі групи, такі як жінки та діти, часто несуть основний тягар воєнної агресії. Громадські організації через свої програми та адвокацію працюють над захистом і розширенням прав і можливостей цих груп, вирішуючи такі проблеми, як гендерне насильство та дискримінація.

Хоча громадські організації відіграють неоціненну роль у протистоянні воєнній агресії, вони стикаються з низкою викликів, таких як: фінансування та ресурси (працюють із обмеженими бюджетами та покладаються на фінансування від урядів, міжнародних організацій та приватних донорів), ризики для безпеки (непередбачуваний характер воєнних дій ставить їхнє життя під загрозу, роблячи їх зусилля героїчними, але небезпечними), політичні перешкоди та інше.

Підсумовуючи вищевикладене, варто зазначити, що невтомні зусилля громадських організацій із надання гуманітарної допомоги, захисту прав людини та підтримки тих, хто постраждав від цієї агресії, мають важливе значення для пом'якшення наслідків воєнної агресії та зміцнення миру та безпеки. Незважаючи на виклики, з якими вони стикаються, ці організації продовжують залишатися маяками надії та каталізаторами позитивних змін перед обличчям труднощів. Їхня робота служить нагадуванням про силу колективних дій і важливість громадянського суспільства у протистоянні викликам, що породжують сучасні конфлікти.

**СЕКЦІЯ 4.
ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

*Danylchenko-Cherniak O.,
PhD in Philology
Institute of Management of State Guard of
Ukraine Taras Shevchenko National
University of Kyiv, Kyiv*

**EXPLORING INNOVATIVE AND COOPERATIVE LEARNING
AMIDST THE RUSSIAN-UKRAINIAN CONFLICT**

Amidst the tumult of the Russian-Ukrainian war, the landscape of education in Ukraine underwent a transformative shift toward online and distance learning, both synchronous and asynchronous. The onset of the full-scale invasion on February 24th brought forth unprecedented challenges for universities and the educational process, particularly in the field of philology. However, despite the new reality imposed by the war, the overarching goals remained steadfast to deliver top-notch, professionally-oriented education to our students.

The war compelled a swift evolution in teaching and assessment methods, prompting a paradigm shift toward more creative and collaborative approaches. These changes aimed to uphold the professional standards and allure of philological studies, fostering not only academic growth but also personal development among students. In the crucible of conflict, the education sector found itself compelled to embrace innovative methods that not only addressed the immediate challenges but also laid the groundwork for a resilient and engaging learning environment.

In the realm of education, the principles of creative and collaborative learning have always held immense importance. This approach extends beyond the learning process itself, emphasizing shared objectives and fostering collaboration, communication, and creativity. The increased prominence of online teaching during the Russian-Ukrainian War necessitated a reevaluation of assessment methods to cater to diverse student backgrounds and experiences.

Edward De Bono's words resonate deeply in this context, emphasizing the pivotal role of creativity as a valuable resource for progress. The focus shifted towards motivating students to write and speak effectively, utilizing creative tasks and prompts. The incorporation of topical content as a foundational framework provided a roadmap for personalized learning paths, enhancing student engagement and motivation.

As students delved into specific lesson content, attention turned towards essential details, facilitating a deeper understanding of concepts. Interactive activities, linked to real-life and professional scenarios, became integral to the learning process. Assessment emerged as a crucial component, encompassing both verbal and written forms of communication.

In the face of adversity, incorporating creative teaching methods and online assessment strategies became imperative for the continuity of professional English courses. Leveraging technology and embracing experiential learning principles, educators could create engaging and interactive experiences, even in extreme circumstances. Effective class organization and clear communication were paramount, ensuring the successful adaptation to remote learning environments and meeting the needs of students during these challenging times.

*Sovhar O., PhD in Pedagogy, Associate Professor
Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy, Lviv*

USING MICROLEARNING IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF MILITARY HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Among latest educational trends that are increasingly used in classroom management of military higher education institutions is microlearning. Since the term “microlearning” is still relatively new, there is no official definition of it in scientific research. However, all learning or training processes based on microlearning have a key, pronounced feature – conciseness, which can refer to both study units and duration of study. Microlearning is characterized by many small, independent learning modules, so-called micro-content, which are usually completed in short periods of time. These learning units can last 10–15 minutes or more, or they can have duration of a few seconds. Each educational unit is dedicated to a specific topic. Content can be presented in various formats: from text to fully interactive multimedia content; combining small learning units that can contain text and multimedia (video and audio files), images (photos and illustrations), games (simple tasks on one screen), game-style tests and quizzes.

Gamification and microlearning are closely related: stages, steps in the educational game are presented according to the principle of microlearning. Conversely, a component of microlearning can be a didactic game, which involves learning, improving or checking the expected learning outcomes. Examples of microlearning formats can include text: sentences, short paragraphs; visual formats: photos, illustrations, infographics, screenshots; audio: short speeches or fragments from music, news, podcasts; interactive formats: tests and quizzes. Effective microlearning involves several mandatory phases:

preliminary processing: when the cadet asks himself the question why he/she is going to study it;

direct implementation phase: watching an educational video or working with an online platform. At this stage, constant self-control and reflection are very important (it is worth asking yourself additional questions and finding answers to them);

self-assessment phase: the cadet takes a test to see how well he/she has mastered the topic.

Thus, the general principle of the effectiveness of microlearning is as follows: in small pieces; with constant self-assessment; gradually moving to the next block of new information.

Microlearning can be used for different stages of the lesson. At the presentation stage, it is effective to present a 2–3 minute video, with one minute explaining and two minutes reinforcing the material. Later in the process of learning, during microlearning, it is effective to give cadets 2–3 minutes of video explanation of the topic, and then up to 5 minutes for consolidation. During the practise stage a variety of practices depending on the cadets' learning style can be used: simple tests or competitions, thematic puzzles or building a knowledge map where cadets will demonstrate the newly acquired knowledge, organize a mini-game.

As the experience of teachers using microlearning in their classrooms shows, cadets learn the material better thanks to this method and are more motivated.

*Акулінін Г.В., к.т.н., доцент,
Федько Є.С.*

*Національний технічний університет
України “Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського”,
м. Київ*

ТРЕНАЖЕРИ ДЛЯ СТРІЛЬЦІВ ПЕРЕНЕСНИХ ЗЕНІТНО-РАКЕНТИХ КОМПЛЕКСІВ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ТЕХНОЛОГІЇ ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Мобільні тренажери з застосуванням технології віртуальної реальності для стрільців перенесених зенітних ракетних комплексів (ПЗРК) призначені для швидкого розгортання навчального процесу у напівпольових умовах, без необхідності передислокації особового складу в спеціалізований навчальний центр.

В Україні з 2014 року у процесі навчання операторів ПЗРК застосовуються технології віртуальної реальності. Проте після повномасштабного вторгнення противника з'явилася гостра необхідність у розробленні нового покоління тренажерів, що відрізняються мобільністю, простотою в обладнанні навчального процесу та технічному обслуговуванні. У розробленні тренажеру використовувалися чотири основних підходи: використання бездротових технологій, розширювана архітектура програмного забезпечення (ПЗ), автономність та модульність. Далі детальніше розглянемо ці принципи:

1. Бездротові технології. За рахунок використання автономних шоломів віртуальної реальності нового покоління та маршрутизаторів для бездротової мережі немає необхідності використання додаткового комп'ютера для кожного стрільця та не використовувати дроти, що здебільшого заважають при виконанні задач по ураженню повітряних цілей (ПЦ) на триста шістьдесят градусів.

2. Розширювана архітектура ПЗ. При створенні тренажеру, використовувалися найефективніші підходи у розробці ПЗ, саме тому дана архітектура, з використанням мультиплеєра, дає змогу додавати нові типи ПЗРК та ПЦ до тренувального процесу: збільшувати чи зменшувати навчальну групу та використовувати різні типи ПЗРК у складі одного відділення.

3. Автономність. За рахунок наявності вбудованих джерел живлення у кожному з елементів тренажера таку систему можна деякий час використовувати без підключення до джерела живлення.

4. Модульність. У розробці симулятора використовувалися оптимальні рішення щодо вибору елементів системи, більшість із яких можна знайти у вільному продажу та за необхідності та неможливості скористатися послугами постачальника провести заміну модуля самостійно.

Запропоновані технологічні рішення дадуть змогу покращувати та підтримувати на належному рівні навички існуючих стрільців ПЗРК та допомагати у тренуваннях нових спеціалістів, використовуючи тренажери віртуальної реальності як допоміжний інструмент до вже існуючих етапів підготовки.

*Ананьїн О.В., к.т.н., с.н.с.
Головний експертно-криміналістичний
центр Державної прикордонної служби
України, м. Київ*

МЕТОДОЛОГІЯ ІСТОРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ УЧАСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ У РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ (2014–2018 рр.)

Станом на сьогоднішні проблеми суто методологічного характеру з дослідження історії участі Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ) в протидії російському агресорові поки залишаються поза увагою науковців. Тому постає актуальним наукове завдання з формування методологічної бази історичного дослідження заявленої теми, з урахуванням особливостей обраного історичного періоду, поглядів сучасних науковців та існуючих реалій ведення збройної боротьби.

Методологія має базуватися на сукупності методологічних принципів історичних досліджень. Зокрема, на використанні багаторівневої методики, що полягає у поєднанні: емпіричних методів; теорії пізнання; загальнонаукових методів (аналіз, синтез, узагальнення, системний підхід, індуктивний і дедуктивний методи тощо). Доцільними у дослідженні заявленої теми є традиційні методи історичної науки: історичний; історико-генетичний; історико-правовий; хронологічний; порівняльно-історичний; історико-типологічний; історико-системний; ретроспективний. Як допоміжний інструментарій при дослідженні заявленої теми доцільно використовувати методи статистики. Вони нададуть змогу проаналізувати статистичну інформацію, що відображає результати пропускних операцій через державний кордон та лінію розмежування щодо контролю переміщення осіб, транспортних засобів, виявленої зброї, контрабандних товарів тощо. У цьому контексті статистичні результати виступатимуть як один із критеріїв оцінки ефективності діяльності прикордонних підрозділів, які несли службу на державному кордоні та лінії розмежування у період 2014–2018 рр.

Через явний міждисциплінарний характер заявленої проблеми, необхідно акцентувати увагу і на міждисциплінарності підходів, що зумовлює використання методів інших наук, окрім історичних.

Правильний вибір методології історичного дослідження сприятиме вирішенню наукових завдань щодо: з'ясування місця і ролі ДПСУ серед інших інституцій сектору безпеки і оборони під час війни; систематизації бойового досвіду прикордонників; виявлення характерних чинників та їхнього впливу на суспільно-політичну обстановку у прикордонних регіонах України; змісту завдань ДПСУ з протидії загрозам на українсько-російській ділянці державного кордону в заявлений період; встановлення особливостей організації службової діяльності ДПСУ під час охорони лінії розмежування в межах Донецької та Луганської областей; опрацювання практичних рекомендацій щодо удосконалення діяльності ДПСУ та забезпечення її готовності до охорони (захисту) державного кордону в умовах збройного конфлікту.

Антакова Н.В.
Національний університет оборони
України, м. Київ

АКТУАЛЬНІСТЬ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Курс України на вступ до членства в НАТО вимагає більшої уваги до вивчення англійської мови не лише у Збройних Силах України під час воєнного стану, а й на державному рівні. Для цього Президент України запропонував Верховній Раді України зробити володіння англійською мовою обов'язковою вимогою при зайнятті державних посад. Ця вимога лягла в основу законопроекту, зареєстрованого 28 червня 2023 року. Документ пропонує офіційно зафіксувати статус англійської мови як однієї з мов міжнародного спілкування в Україні. На законодавчому рівні визначено перелік посад, що передбачають володіння англійською мовою, серед них військовослужбовці офіцерського складу, які проходять військову службу за контрактом (перелік встановлює Кабінет Міністрів України).

В умовах воєнного стану вивчення англійської мови військовослужбовцями Збройних Сил України набуває особливої актуальності, у першу чергу, для слухачів ВВНЗ, які, виконуючи завдання із захисту Батьківщини, втрачають комунікацію з викладачем іноземної мови. Водночас більш дієва комунікація між військовослужбовцями Збройних Сил України та іноземними інструкторами для вивчення англійської мови здійснюється під час навчань органів військового управління, військових підрозділів Збройних Сил України у країнах-партнерах, зокрема Канаді, Новій Зеландії, Норвегії, Данії, Фінляндії, Швеції, Литві, Нідерландах, Австралії та Румунії. Водночас очолює цю десятку країн Велика Британія, де з червня 2022 року пройшли підготовку 30 000 новобранців за програмою “Інтерфлекс”. Таким чином, загальна кількість навчених українських військовослужбовців перевищила 52 000 з моменту повномасштабного вторгнення РФ в Україну.

Баранівський В.Ф., д.філос.н., професор
м. Київ

ПРО ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЗС УКРАЇНИ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Існує низка проблем гуманітарної політики, що впливають на українське військо. Дослідницька діяльність автора у ЗС України у період з 1992–2015 рр. була пов'язана з аналізом найбільш актуальних із них (зокрема, у науково-дослідних роботах на замовлення Міністерства оборони України: шифри “Професіонал” (1999), “Дисципліна” (2000), “Модель – 2010” (2000), “Демократизація” (2000), “Соціальний механізм” (2003), “Пріоритет” (2003), “Патріот” (2003), “Соціальний фактор” (2004), “Гортензія” (2004), “Взаємодія” (2009), “Лідер” (2012), “Компетентність” (2013) “Комплекс” (2015) та ін. В цих та інших наукових працях обґрунтовувалися основи гуманітарної та соціальної політики у Збройних Силах України, створення професійної армії, демократизації, дисципліни, соціального забезпечення війська, ефективної кадрової політики, підготовки та виховання

військових та цивільних кадрів тощо. На жаль, не всі висновки та пропозиції науковців були враховані.

Ще у 2005 році як керівник групи досліджень з гуманітарних питань автор підписав підсумковий звіт про проведення командно-штабних навчань зі слухачами випускних курсів Національного університету оборони України (18–22.04.2005), де вказувалися суттєві недоліки в організації та проведенні КШН, у підготовці фахівців з гуманітарної роботи та їх взаємодії з командирами. Зокрема, критично оцінювався вибір напрямку дій головних сил та евентуального противника. У 2008 році автор виступив на конференції із доповіддю та видав статтю із попередженням про загрозу агресії з боку росії. Проте представники вищих органів влади України знову не врахували думку науковців.

В умовах так званої гібридної війни значною мірою зростає роль ідеологічної, інформаційно-пропагандистської роботи. В Україні на найвищому рівні були прийняті рішення щодо активізації цієї роботи (зокрема, у 2013 році була прийнята Концепція ідеологічної роботи в Збройних Силах України, а в 2014 році колектив науковців НУОУ видав монографію, присвячену цій проблемі). У науковому аспекті вирішенню проблеми ідеологічного забезпечення суттєво слугували і інші публікації, зокрема монографія, присвячена релігієзнавству. Проте, на жаль, ці праці з низки причин не набули достатнього поширення та реалізації на практиці. Одними з причин стали недостатнє розуміння цих проблем та слабкі навички з їх реалізації. Сучасні підходи до кадрової політики, соціального забезпечення та демократизації відносин у війську були обґрунтовані у науково-дослідних роботах “Патріот”, “Гортензія”, “Взаємодія”, “Демократизація”, “Соціальний механізм” та “Соціальний фактор” і частково були реалізовані.

Барановська Л.В., к.пед.н.,

Красьова А.Д.

*Житомирський військовий інститут
імені С. П. Корольова, м. Житомир*

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ЗА КОРДОНОМ

В умовах ведення війни з противником, який має кількісні та величезні мобілізаційні переваги в збройних силах, особливо важливим є питання навчання особового складу. Серед військовослужбовців часто лунає думка, що маленька радянська армія ніколи не переможе велику радянську. Збройним Силам України потрібно досягти переваги саме в якості особового складу, а не в кількості.

Великою проблемою є можливість противника наносити удари в глибину всієї території України, використовуючи безпілотні літальні апарати, крилаті та балістичні ракети. Дотримання всіх визначених правил безпеки значно ускладнює проведення підготовки особового складу, проте не гарантує повного уникнення загрози. Виходячи з цього, доцільно проводити підготовку військовослужбовців на території держав, які підтримують Україну в її боротьбі. Також такі кроки допоможуть виконанню ще однієї стратегічної мети України, а саме: вступу до військово-політичного союзу Організації Північноатлантичного договору.

До проведення навчань за кордоном залучаються різні категорії військовослужбовців. Для новобранців є можливість пройти первинну військову підготовку на військових базах

Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, Федеративної Республіки Німеччини, Республіки Польщі та інших дружніх держав. Також є програми обміну досвідом та підвищення кваліфікації вже досвідчених військовослужбовців. Наприклад, проводяться різноманітні курси з лідерства, підвищення ефективності роботи офіцерського складу або відпрацювання дій штурмових груп. Варто зазначити, що Збройні Сили України отримали і поставили на озброєння велику кількість зразків західного озброєння та військової техніки, яскравими прикладами є системи протиповітряної оборони “Patriot” та головний бойовий танк “Leopard”. Кожен із цих зразків потребує високої навченості особового складу для більш ефективного застосування. Як правило, навчання також проводяться за кордоном з інструкторами відповідної кваліфікації.

Курсанти вищих військових навчальних закладів також мають змогу взяти участь у навчаннях за кордоном, як правило, як перекладачі. Але в ході занять вони відпрацьовують навчальну програму та набувають необхідних навичок.

Окрім питань безпеки, навчання за кордоном має свої переваги, а саме: високий рівень організації, наявність необхідних елементів навчально-матеріальної бази. Проте є і недоліки. Програми навчання країн-партнерів розраховані під структуру та озброєння їхніх армій, тому не завжди викладений матеріал матиме практичне застосування військовослужбовцями Збройних Сил України.

Вінник В.В.,

Москалик С.В.

*Житомирський військовий інститут
імені С. П. Корольова, м. Житомир*

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МОБІЛІЗОВАНИХ ОФЦЕРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Особистий досвід підготовки мобілізованих ресурсів для ЗС України з 2015 року до сьогоdnішнього часу показав низку проблем, що суттєво впливають на якість виконання бойових завдань та становлення мобілізаційних резервів виконувати функціональні обов'язки на полі бою: неспроможність керівництва забезпечити якісне навчання (база проведення занять, засоби імітації, технічні засоби проведення занять для фахівців різноманітних видів бойового забезпечення бойових дій).

Підготовка мобілізованих є основою забезпечення існування держави. Для підвищення якості підготовки мобілізаційних резервів, ефективності дій сил та засобів розвідки, переведення їх на стандарти НАТО запропоновано напрями та зміни у підготовці мобілізаційних ресурсів, основними з яких є:

- перероблення навчальних програм базової та фахової підготовки фахівців (офіцерів, сержантів) різних спеціалізацій за принципом “готувати тому, що потрібно на війні”;

- забезпечення навчальних закладів усіма видами озброєння (засобами розвідки та РЕБ), що є на озброєнні ЗС України;

- підбір досвідчених інструкторів;

- підготовка мобілізаційних ресурсів за посадовим призначенням із вузько спрямованим функціональним призначенням;

підготовка офіцерів та сержантів як командирів, організаторів, лідерів, спроможних управляти підрозділами;

формування психологічної стійкості до різних факторів впливу бойових дій;

навчання мобілізованих самостійності, вмінню оцінювати реальну обстановку, приймати доцільні рішення та втілювати їх.

Як висновок, пропонується об'єктивно провести аналіз стану підготовки мобілізаційних ресурсів та прийняти рішення щодо покращення їх підготовки, враховуючи запропоновані напрями.

Гашенко С.В.

Військово-юридичний інститут

*Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, м. Харків*

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ В УМОВАХ БОЙОВИХ ДІЙ

Використання зброї у бойових обставинах – це складний та емоційно насичений момент, що призводить до тривалих негативних наслідків для військового персоналу. Важливо зрозуміти та виявити психологічні фактори, що впливають на здатність ефективно використовувати зброю.

Бойовий стрес – це природна реакція на високоінтенсивні ситуації, з якими стикається військовослужбовець у районі ведення бойових дій. Відсутність дієвого контролю цього стану може призвести до фізичних та психологічних симптомів, таких як втома, тривога та ПТСР. Психологічна підготовка має фокусуватися на озброєнні військовослужбовців інструментами та навичками визнання та ефективного контролю бойового стресу. Виходячи з того, що страх є невід'ємною частиною бойових ситуацій, психологічна підготовка має спрямовуватися на допомогу військовослужбовцю визнати та прийняти страх як природну реакцію на небезпеку. Цей підхід підкреслює важливість тренування військових використовувати страх на свою користь, щоб залишатися пильними, зосередженими та готовими діяти в умовах високого стресу.

Використання смертельного страху викликає глибокі етичні дилеми, що можуть призвести до значних емоційних турбот. Психологічна підготовка має включати навчання принципам етичного прийняття рішень, підкреслюючи важливість розгляду наслідків кожної дії. Цей підхід допомагає військовослужбовцям діяти з моральною чесністю та зменшує ймовірність виникнення моральної травми внаслідок їхніх дій.

Техніка візуалізації та психологічна підготовка відіграють важливу роль у психологічній підготовці. Військовослужбовці мають використовувати уяву для моделювання високоінтенсивних ситуацій, що дає змогу удосконалювати навички прийняття рішень і проводити репетиції реакцій. Цей підхід допомагає зменшити стрес, надає можливість покращити концентрацію та продуктивність. Психологічна підготовка також має акцентуватися на побудові стійкості й стратегії подолання, що дають змогу військовослужбовцям керувати емоційними та психологічними обставинами бойових ситуацій. Техніки побудови стійкості, такі як уважність, медитація та позитивне спілкування

з собою, можуть допомогти зменшити негативний вплив стресу, покращити регуляцію емоцій та загальний стан здоров'я.

Зрештою, психологічна підготовка відіграє важливу роль у наданні військовослужбовцям допомоги впоратися з емоційними наслідками бойових ситуацій. Ця підтримка може включати доступ до ресурсів із психічного здоров'я, консультативних послуг та груп підтримки однодумців, що дає змогу військовослужбовцям обробити свій досвід, керувати симптомами і відновлюватися від емоційної або психологічної травми.

Таким чином, озброюючи військовослужбовців інструментами та навичками для управління бойовим стресом, прийняттям страху, прийняттям етичних рішень, візуалізацією високоінтенсивних ситуацій, побудовою стійкості та доступом до психологічної підтримки, ми можемо покращити загальний стан здоров'я та ефективність військового персоналу у бойових ситуаціях.

*Гладченко С.В., к.і.н., доцент
Військова академія (м. Одеса)*

БІБЛІОТЕКИ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ

Військова історія України як із об'єктивних, так і суб'єктивних причин набуває стійкого інтересу серед сучасних дослідників. Осмислення війни неможливе без аналізу як соціальних, так і світоглядних трансформацій, у котрих опинилася наша країна. Саме тому вивчення військової історії України набуває значної актуальності. Прикладом цього явища стають і бібліотеки військових навчальних закладів, які мають великий книжковий потенціал літератури, що успішно використовується у повсякденному учбовому процесі з метою популяризації та висвітлення воєнної історії держави у різні періоди її розвитку, та здійснення інформаційної, навчальної та виховної функції. Книжкові видання, які є в наявності в бібліотеках, з цього напрямку історії України, охоплює широкий спектр форм та джерел подачі матеріалу: енциклопедичні та фундаментальні видання з загальної історії України, підручники, монографії, науково-популярні та періодичні видання.

Військова історія охоплює історію війська та історію війн. Перша досліджує розвиток організації війська і методів його дій (тобто військове мистецтво). Друга вивчається відповідно до періодів історії України, дуже насичених збройними сутичками і воєнними кампаніями, тобто застосування військ у конкретних випадках: у зовнішній політиці – оборона країни від ворога, або завоювання сусідніх земель та при виконанні внутрішніх обов'язків для забезпечення миру всередині країни.

Зрозуміло, що, в силу об'єктивних причин, час складання вичерпаної бібліографії із української військової історії ще не настав, але дещо, зокрема в галузі нової історії, вже зроблено. Розгляд цього книжкового потенціалу вартий уваги з точки зору впливу його на формування світогляду сучасного покоління, спроможного достатньо об'єктивно аналізувати інформацію, яку подають ці видання. Виховний та інформативний потенціал цих видань передбачає окремий бібліографічний аналіз.

Тематичний різновид цих видань доволі широкий: популярна та художня література, монографічні та мемуарні твори, мемуарно-художні видання. Більшість фондів складають книги переважно історичного та біографічного спектру. Кожне видання є документальним

ресурсом для дослідження воєнної історії країни. Враховуючи специфіку навчальних закладів, бібліотеки використовують тематичну класифікацію під час розкладу цього фонду, з акцентом на професійні напрями. Зазначимо, що військова історія України знаходиться у стадії трансформації, переглядаються напрацювання минулих років, досліджуються важливі для національної історії воєнні події.

*Гребенюк М.О., к.ю.н., доцент
Управління державної охорони України*

ПСИХІКА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ УДО УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ефективність правоохоронних органів залежить від багатьох чинників. Виконання службово-бойових завдань неможливо уявити без сучасного озброєння та спецзасобів. Проте ключовою фігурою, як і раніше, залишається людина. Від її здатності адекватно оцінювати навколишню ситуацію, свої власні сили та можливості залежить хід та результативність службово-бойових завдань. Водночас умови безпосереднього зіткнення з противником або виконання тривалих бойових завдань, тривале перебування у районі виконання службово-бойових завдань, виконання діяльності в умовах інтенсивного застосування противником різних засобів ураження, поранення та загибель товаришів, види руйнувань та багато іншого, супутні умовам бойової діяльності, надають негативний вплив на психіку військовослужбовців. Результатом реагування психіки на ці дії є бойовий стрес, бойова психічна травма, постстресовий синдром. Їхні наслідки виявляються з різним ступенем тяжкості і можуть виражатися у вигляді стану дискомфорту, складніші – у різних соматичних захворюваннях, і, нарешті, найважчі наслідки виявляються в порушеннях особистості аж до її руйнування. Сучасна психологічна наука має певні знання, що спираються на результати досліджень психіки людини в екстремальній ситуації, у тому числі військовослужбовців у реальних бойових умовах і після їх закінчення. Прикладними сторонами цих знань виступають методи та методики, що застосовують при організації та проведенні психологічної корекції та реабілітації військовослужбовців.

Проблеми військовослужбовців-учасників бойових дій носять як медичний, так і соціальний характер. Специфічною особливістю соціальної роботи з учасниками бойових дій є потреба даної категорії у комплексній реабілітації – як у період їхньої безпосередньої участі у бойових діях та збройних конфліктах, так і після їх закінчення – у період мирного життя.

Таким чином, сьогодні військовослужбовці схильні до систематичного впливу негативних факторів, що впливають на їх психіку. Окрім іншого, це може бути й психологічний тиск з боку керівництва та товаришів по службі, а також характер організації їхньої діяльності. У процесі розвитку синдрому емоційного вигорання виникає втома, що з часом перетворюється на розчарування, втрату інтересу до своєї професії. Сучасні дослідники виділили понад сто симптомів, що дають змогу визначити рівень процесу вигорання. Також варто зазначити, що успішність відновлення психічного здоров'я військовослужбовців, які пройшли через горнило бойових дій, залежить не лише від них самих та медичних працівників, а й від командирів та керівництва, куди вони повертаються для проходження служби.

*Давидова О.В., к.психол.н., доцент
Інститут Управління державної охорони
України Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
м. Київ*

ТРЕНІНГОВІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРОТИДІ ПСИХОЛОГІЧНИМ МАНІПУЛЯЦІЯМ

Триває деструктивний інформаційний вплив на індивідуальну та колективну психіку як цивільного населення нашої держави, так і працівників сектору безпеки і оборони, які стоять на захисті незалежності та територіальної цілісності України. Психологічна маніпуляція може вплинути на особистість військовослужбовця, змінивши його уявлення, переконання та цінності, окрім того – збільшити ризик прийняття помилкового рішення. Зважаючи на значне різноманіття методів деструктивного інформаційного впливу, актуалізується необхідність дослідження причин, форм і способів маніпуляції та розроблення інструментів захисту від таких втручань. Зокрема, варто наголосити на доцільності використання тренінгових технологій, адже такий підхід сприяє рефлексії отриманого досвіду, спонукає до його аналізу й інтеграції.

Метою тренінгу є розвиток компетенцій щодо виявлення та протидії маніпуляціям. Його завдання полягають у формуванні уявлень про мету, причини, ознаки психологічної маніпуляції та її вплив на особистість та професійну діяльність; ознайомленні з психологічною моделлю викриття маніпулятивних намірів; оволодінні навичками роботи з маніпулятивною поведінкою; опануванні технік попередження та ефективного управління ситуаціями зіткнення з маніпулюванням. Тривалість тренінгу складає 6 годин. Програмою тренінгу передбачено такі сесії:

Сесія 1. Психологія маніпуляції. Вправи: “Про мене”, мета: знайомство, налаштування на спільну роботу за тематикою тренінгу; “Маніпуляція чи ні?”, мета: розмежувати маніпулятивний вплив та інші види психологічного впливу; “Ситуації маніпуляції”, мета: проаналізувати наявні способи реагування на найбільш поширені у службовій діяльності ситуації маніпулювання; “Стріли та мішені”, мета: скласти психологічний портрет маніпулятора і жертви маніпуляції; “За та проти”, мета: окреслити межі припустимості застосування маніпулятивних технік з метою вирішення професійних завдань.

Сесія 2. Виявлення маніпулятивних намірів. Вправи: “Ознаки маніпуляції”, мета: визначити критерії маніпулятивного впливу; “Відчути маніпуляцію”, мета: розвинути навички виявлення маніпуляції, рефлексії; “Типи маніпуляторів”, мета: ідентифікація маніпуляторів та подальша активізація учасниками контролю своїх рішень та відносин із оточуючими; “Хочу. Мушу. Вирішую”, мета: краще усвідомити детермінанти власної поведінки.

Сесія 3. Робота з маніпулятивною поведінкою. Вправи: “Мої досягнення”, мета: підвищити самооцінку, набути більшої впевненості у власних силах і здібностях; “Позитивний досвід”, мета: сприяти розвитку аналітичних та комунікаційних навичок; “Стилі взаємодії”, мета: навчитися диференціювати стилі комунікації та опанувати елементи асертивної поведінки; “Стресостійкість”, мета: навчитися керувати стресом, підвищувати психологічний комфорт під час комунікації.

Сесія 4. Стратегії контрманіпулювання. Вправи: “Самохарактеристика”, мета: розвиток навичок самоаналізу та мотивації саморозвитку; “Алгоритм протидії”, мета: ознайомитись із психологічними інструментами захисту від маніпуляцій; “Фіксована роль”, мета: моделювання подальшої власної поведінки з огляду на попередження та ефективне управління ситуаціями зіткнення з маніпулюванням; “Підсумкові враження”, мета: проаналізувати важливі аспекти роботи в групі.

Дяченко В.І., к.пед.н.

*Інститут Військово-Морських Сил
Національного університету “Одеська
морська академія”, м. Одеса*

ОРГАНІЗАЦІЯ ВНУТРІШНЬО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ У ЧАСТИНАХ ТРО У ПОЧАТКОВИЙ ПЕРІОД ПОВНОМАСШТАБНОЇ АГРЕСІЇ РФ

З 24.02.2022 одним із перших завдань офіцерів новопризначеного відділення МПЗ одеської бригади ТрО було виявлення та відсівання непридатних до військової служби осіб методом спостережень і колективних та індивідуальних бесід. Перша колективна бесіда – це ознайомча бесіда начальника відділення МПЗ з добровольцями про наявність військового чи бойового досвіду та інструктаж із заходів безпеки при поводженні зі стрілецькою зброєю, навчання прийомам заряджання та підготовки автомата до бою, правилам ведення вогню з різних положень; основам вартової служби тощо. Індивідуальні бесіди офіцери відділення МПЗ спершу проводили з метою ознайомлення з майбутнім військовослужбовцем та запису його біографічних даних. Надалі колективні та індивідуальні бесіди проводилися регулярно.

21 липня 2022 у мобільному додатку “Whatsapp” було створено групу “МПЗ ***” для оперативного зв’язку та інформування структур МПЗ підпорядкованих військових частин.

Командирське інформування проводилося щодня на шикуваннях особового складу. Офіцери відділення МПЗ були розподілені по підрозділах для контролю (проведення) командирського інформування, матеріали для нього готувалися заздалегідь і розповсюджувалися через мобільний додаток “Whatsapp”.

Бойове інформування у районі ведення бойових дій (з 3 серпня 2022 року) щодня особисто проводили командири тактичного рівня управління (від відділення до роти).

Цільове інформування проводилося не менше як двічі на місяць офіцерами відділення МПЗ, а також для його проведення залучалися офіцери медичної, юридичної служб та ін.

Заняття з національно-патріотичної підготовки проводилися щотижня відповідно до плану. Відділенням МПЗ були запропоновані теми: “29 квітня – День Українського моря”, “23 травня – День Героїв!”, “30 червня 1941 року – проголошення Акту відновлення Української держави”. Заняття проводилися у формі бесід, пояснення, обговорення чи дискусій із використанням презентацій та декламуванням віршів українських поетів, виконанням пісень одеським гуртом “Друже Музико” та військовослужбовцем бригади кобзарем-солдатом П. Ровенком. Практикувалося проведення занять з НПП під час повітряних тривог: для цього офіцери відділення МПЗ заздалегідь розподілялися по бомбосховищах.

Використовуючи інформаційні бюлетені МО та ГШ ЗС України, агітаційно-пропагандистські плакати та стенди (“Визначні діячі Української революції 1917–1921

років”, з міжнародного гуманітарного права тощо), було виготовлено наочну агітацію та розміщено у доступних місцях. Серед особового складу постійно розповсюджувалися вісник Сил ТрО “Спротив” та обласна громадсько-політична газета “Чорноморські новини”.

У роботі з командирами для відділення МПЗ важливим було навчити їх аналізу проведених дій (більшість не була знайома з цим видом внутрішньо-комунікаційної роботи).

Крім капелана військової частини, було залучено місцевих священнослужителів ПЦУ та УГКЦ до проведення молитовних заходів та бесід з особовим складом. За необхідності психологи проводили групове та індивідуальне консультування особового складу.

Жук С.М., к.військ.н.,

Журавель В.Г., к.військ.н., доцент,

Дзюба П.М., к.пед.н., доцент,

Степанов С.П., к.пед.н.

*Національна академія Державної
прикордонної служби України імені
Богдана Хмельницького, м. Хмельницький*

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ПРИКОРДОННИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Зміни, які можемо спостерігати у сучасній освітній та культурній сферах, призводять до активних обговорень створення єдиного простору вищої освіти та шляхів розвитку системи навчання й виховання відповідно до Болонської системи освіти. Метою освітніх проєктів і програм є не лише створення умов, що сприяють якісній підготовці майбутнього фахівця прикордонника, а й формування його загальнолюдських якостей, умінь і навичок, формування, підтримання та відновлення морально-психологічного стану. Усе це потрібно, щоб високий професіоналізм молодого спеціаліста дав йому змогу успішно виконувати завдання за призначенням в умовах воєнного стану. Сучасні педагоги, прагнучи дослідити та впровадити різноманітні інноваційні технології, стверджують, що саме інтерактивне навчання здатне забезпечити поступовий перехід від традиційної системи навчання й виховання до активної взаємодії студента і викладача. Але це можливо лише завдяки розумному поєднанню та модернізації роками виробленими знаннями та досвідом.

Морально-психологічний стан, будучи дієвою частиною морально-психологічного потенціалу обороноздатності держави, морально-психологічним фактором досягнення перемоги, створює необхідні умови для якісного виконання особовим складом навчальних, навчально-бойових та бойових завдань, ефективного функціонування системи всебічного забезпечення застосування військ (сил) в умовах воєнного стану.

У свою чергу, перехід підготовки майбутніх фахівців на компетентнісну основу потребує докорінних змін у технологіях, формах і методах проведення навчальних занять таким чином, щоб у подальшому уникнути суперечностей між теоретичною підготовкою та практичною діяльністю майбутніх фахівців. Тому актуальною постає проблема якісного розроблення і впровадження інтерактивних технологій навчання у процес підготовки компетентних фахівців під час воєнного стану.

Результати аналізу наукових робіт показують, що дослідники зацікавлені у використанні можливостей інтерактивних технологій під час розвитку творчого потенціалу здобувачів вищої освіти.

У своїх працях автори висвітлюють питання застосування новітніх форм, методів, засобів та прийомів навчання майбутніх офіцерів-прикордонників, що сприяє підвищенню якості їх професійної підготовки та морально-психологічного забезпечення. Загалом дослідники переконані, що навчання і розвиток майбутніх фахівців не можливі без застосування інтерактивних технологій в умовах воєнного стану.

Інтерактивні технології виступають не лише засобом покращення навчання, морально-психологічного забезпечення, а й засобом посилення виховного впливу, про що свідчить їхня головна особливість – постійна, активна взаємодія усіх учасників навчального процесу. Завдяки цьому останні можуть змінювати свою модель поведінки, усвідомлено засвоювати певні знання та вміння.

Зауважимо, що у сучасній освіті інтерактивні технології посідають значне місце, адже завдяки їм збільшується кількість здобувачів вищої освіти, які засвоюють навчальний матеріал свідомо. Також значно зростає роль викладача, який виступає як лідер та організатор навчального процесу.

Завдяки тому, що при інтерактивному навчанні студент (курсант) з об'єкта навчання перетворюється на суб'єкт, зростає його внутрішня мотивація до навчання, покращується стан морально-психологічного забезпечення та ефективна взаємодія в колективі. У свою чергу, викладач перетворюється на справжнього лідера навчального колективу, який цілеспрямовано формує цінності, навички і вміння його учасників.

*Задунайський В.В., д.і.н., професор
Український католицький університет,
м. Львів*

КОЗАЦЬКА СПАДЩИНА У ПІДСИЛЕННІ БОЄЗДАТНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗС УКРАЇНИ

Посилення боєздатності як окремого воїна, так і відповідного підрозділу є дуже важливою передумовою для успішного ведення бойових дій. Усе це вкрай важливо для Збройних Сил України, які з 2014 р. дають відсіч російській збройній навалі, що набула характеру повномасштабної збройної агресії після 24.02.2022.

На боєздатність впливають різні чинники, серед яких важливе значення має налаштованість воїна виконувати свій обов'язок із захисту Батьківщини разом із бойовими товаришами. І тут позитивну роль має відіграти відчуття певної спадкоємності цього бойового чину. А його може забезпечити не тільки опертя на важливі складові колективної пам'яті про бойові досягнення попередніх поколінь українських воїнів-козаків, а й розуміння можливості використання відповідних традицій з урахуванням вимог сьогодення.

Розуміння такої потреби неодноразово мало місце у нашій історії. Найяскравішим прикладом є досвід збройної боротьби українців проти іноземної навали упродовж революційної доби 1917–1921 рр. Тоді, попри вкрай важкі обставини, вдалося успішно використати козацьку спадщину як на рівні підсилення мотивації та бойового духу, так і щодо застосування певних прийомів воєнного і бойового мистецтва.

Сьогодні такі підходи теж є доречними і мають застосовуватися в усіх можливих напрямках. До речі, окремі приклади такого підходу вже присутні у ЗС України (йдеться, у першу чергу, про використання козацької символіки та почесних найменувань для окремих

формувань, зокрема бригад). Мають місце й одноразові заходи із підвищення мотивації та актуалізації історичної пам'яті щодо боротьби з московською навалою. Подібні дії є цілком слушними, проте, їм бракує комплексності та безперервності впливу на особовий склад підрозділу-частини-з'єднання.

Спробу якісно посилити використання прийнятних аспектів козацької спадщини засвідчив досвід 20-го Окремого батальйону спецпризначення “Україна” (входить до складу Окремої президентської бригади імені гетьмана Богдана Хмельницького Сухопутних військ). У цій військовій частині з осені 2022 р. розпочався експеримент щодо використання козацьких військових традицій для зміцнення боєздатності особового складу, зокрема й через пробудження козацького бойового духу. Відповідну роботу за погодженням із командуванням частини здійснює професор В. Задунайський – координатор експертної групи “Козацький фактор в російсько-українській війні”, створеної за підсумком Міжнародного круглого столу “Козацький фактор у сучасній російсько-українській війні й досвід ХХ ст.”, що відбувся 10.06.2022. в Українському католицькому університеті. Згадана група активно діє в українському інформаційному і науково-дослідницькому просторі (окрім аналізу історичного і сучасного досвіду відсічі російським загарбникам, активно аналізує можливості підсилення боєздатності Сил оборони України тощо).

Робота із особовим складом батальйону проводиться по лінії морально-психологічного забезпечення за кількома тематичними блоками, кожен із яких окреслює зв'язок окремого аспекта військово-козацької спадщини (переосмисленої і трансформованої до вимог сьогодення) із відповідними аналогами сучасного військового буття у ЗС України. Йдеться про зміцнення військово-товариських відносин і побратимства серед бійців підрозділу; підсилення стійкості та наполегливості у навчанні і бою; дбання про авторитет як особистий, так і свого підрозділу, частини, ЗС України у цілому; розуміння ваги поєднання ініціативи та дисципліни у бою; усвідомлення спадкоємності козацьких традицій захисника Батьківщини.

Отже, завдяки співпраці з вітчизняними науковцями у 20-му ОБСП “Україна” ОПБр імені гетьмана Богдана Хмельницького відбувається успішна апробація використання козацьких військових традицій, трансформованих до вимог сьогодення і належним чином пояснених бійцям, для підсилення боєздатності сучасних українських воїнів.

Кмін А.О.

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Введення дистанційного навчання у вишкіл офіцерів запасу стало варіантом вирішення проблеми підготовки майбутніх офіцерів в умовах пандемії COVID-19 (2019–2021 рр.), забезпечуючи гнучкість, доступність освітньої складової. Однак у 2022 р., з початком повномасштабного вторгнення рф в Україну, постали нові проблеми у цьому питанні.

По-перше, доступність. Так, дистанційне навчання говорить про легкість доступу, однак, в умовах світлового локдауну, ракетної небезпеки, відсутності мережі Інтернет,

слухачі не завжди підключалися до онлайн-лекцій чи виконували завдання, які виносились на обговорення онлайн-семінару. Це, у свою чергу, призводило до ускладнення умов при опрацюванні матеріалу тими, хто навчається, та оцінюванні викладачами засвоєння знань.

По-друге, психологічний стрес. Повітряні тривоги, обстріли, втрата близької людини, недосипання – значно впливали на психологічний стан слухачів/викладачів, що негативно впливало на зосередженість уваги під час вивчення/викладання навчального матеріалу.

По-третє, мотивація та самодисципліна. Дистанційне навчання значною мірою залежить від вміння ефективно використовувати власний час, а також мотивації до навчання/викладання. Під час воєнного стану, враховуючи два вищеописаних аспекти, підтримування самодисципліни є вкрай важким завданням, що як наслідок може призвести до зниження рівня підготовленості до занять усіх учасників навчального процесу.

По-четверте, оперативні пріоритети. З початком повномасштабного вторгнення велика кількість слухачів, які проходили навчання за програмою офіцерів запасу, стали на захист Батьківщини у лавах ЗС України, а також були задіяні у волонтерських організаціях. Це призвело до наступних проблем: з одного боку, такі слухачі невчасно/неякісно відпрацьовували завдання; з іншого – викладачі, зважаючи на неоцінимий внесок таких слухачів у захист держави, більш “поблажливо” оцінювали їх здобутки.

По-п’яте, обмежені можливості розвитку лідерства серед тих, хто навчається. Так, виявляти і розвивати лідерські якості в режимі онлайн доволі важко, оскільки живе спілкування більше сприяє формуванню командних навичок та модераторських умінь слухачів. Під час дистанційних занять кожен слухач відповідає сам за себе, навіть при розподілі їх на групи, командна робота відбувається не повною мірою. Відчувається відсутність командного духу, підтримки, оскільки вони перебувають у різних місцях.

По-шосте, створення умов необ’єктивного оцінювання. Наприклад, під час проведення онлайн-тестувань, перевірки написання рефератів чи есе тощо викладачам важко визначити рівень засвоєних знань, оскільки, по-перше, не завжди можливо визначити моральний стан тих, хто навчається, по-друге, важко підтримувати однакові умови та можливості навчання для студентів, по-третє, слухачі мають спокусу до академічної недоброчесності.

Отже, дистанційна підготовка, зважаючи на широкий досвід застосування такого виду навчання у світовій практиці, має чималі переваги. Проте нові виклики та загрози, що виникли з початком активної фази російсько-української війни, породжують складнощі, які ще доведеться вивчати та вирішувати.

Корольов О.О.

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

ЗАВДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ

Психологічна підготовка особового складу підрозділу під час підготовки і ведення бою, виконання спеціальних завдань є один із найважливіших елементів готовності підрозділу вступити у бій, успішно виконати бойове завдання. Командир підрозділу має бути впевненим, що кожен військовослужбовець виконає свої обов’язки належним чином, тому що від кожного залежить успіх підрозділу у цілому.

Завданнями загальної психологічної підготовки є: формування у воїнів психологічної готовності до початку війни, до першого бою; формування психічної стійкості воїнів; виховання в особового складу віри в силу і надійність своєї зброї та бойової техніки; формування психологічної готовності військового підрозділу до активних та узгоджених дій; підготовка офіцерського складу до ефективного управління особовим складом в умовах сучасного бою; накопичення особистого досвіду напруженого стану психіки і поступове зняття цієї напруженості; функціональний розвиток психіки воїна і формування на цій основі його особистості тощо.

Специфіка діяльності різних видів збройних сил, родів військ потребує її врахування у здійсненні психологічної підготовки. Поряд із загальними завданнями цієї підготовки вирішуються й специфічні. При психологічній підготовці особового складу інженерних військ розв'язуються такі завдання: розвиток почуття особистої відповідальності за вдосконалення професійної майстерності та якісне виконання завдань інженерної підтримки; виховання впевненості в ефективності засобів інженерного озброєння і своєї професійної майстерності; формування рішучості, кмітливості, точності й чіткості дій, самовладання під час ведення інженерної розвідки, створення системи інженерних загороджень, поводження з інженерними боєприпасами; відпрацювання готовності встановлення та подолання мінно-вибухових загороджень під ворожим вогнем, у засобах захисту від ЗМУ, скороченими розрахунками, у важких погодних умовах, вдень і вночі; формування навичок і умінь швидко та ефективно улаштовувати проходи у мінних полях противника, розширювати їх перед наступом, організовувати комендантську службу на проходах; виховання впевненості у власних силах та можливостях, вміння зберігати психічну рівновагу і контроль за своїми діями при отриманні несподіваної інформації; розвиток навичок і умінь якісної, швидкої прив'язки та обліку мінно-вибухових загороджень (МВЗ) у різноманітних варіантах ведення бойових дій з улаштуванням системи МВЗ.

Отже, спеціальна психологічна підготовка має враховувати специфіку роду військ та бойової спеціальності. В її процесі виробляється стійкість психіки на основі бойової підготовки. З цією метою на заняттях створюється обстановка, що характеризується напруженістю, наявністю елементів ризику і раптовості, необхідністю ухвалення нешаблонних рішень в умовах обмеженого часу та високої відповідальності за результати бойової діяльності. Сутність психологічної підготовки полягає у формуванні у воїнів таких морально-психічних, бойових і фізичних якостей, що забезпечують високу ефективність їхньої діяльності в сучасній війні.

*Левенець А.Є., к.психол.н.
Військовий інститут Київського
національного університету імені
Тараса Шевченка, м. Київ*

НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА “ПСИХОЛОГІЯ РЕЛІГІЇ” У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ВІЙСЬКОВИХ ПСИХОЛОГІВ: ДОЦІЛЬНІСТЬ ЗАПРОВАДЖЕННЯ

Війна є значним випробуванням для людини, а фактори бойової обстановки та їх наслідки справляють сильний травматичний вплив на особистість та призводять до помітних змін у її психологічному здоров'ї. За результатами досліджень військових психологів та

медиків (М. Ногг, О. А. Блінов, В. В. Ягупов та ін.), наслідком участі військовослужбовців у бойових діях є розвиток значного різноманіття стресових станів та інших негативних психологічних наслідків, що можуть зберігатися багато років, навіть десятиліть. Відповідно, якість психологічної допомоги з боку військових психологів, що залежить від рівня їх професійної підготовки, є важливим компонентом процесу подолання стресу, пов'язаного з бойовим завданням.

З'ясовано, що, незважаючи на високий рівень освіченості військовослужбовців, знання не заважають їх прагненню віри у дію надприродних сил, і значна кількість військовослужбовців у ході зіткнення з екстремальними подіями свого життя заявляє про зміни у світосприйнятті та переході від атеїзму до релігійності, що має враховувати військовий психолог при наданні психологічної допомоги.

Сучасна професійна підготовка військових психологів спрямована на опанування кількох напрямів психологічної допомоги: психологічна просвіта (едресація), пропедевтична і профілактична робота, психологічне консультування, психодіагностика, психокорекція, психологічна реабілітація. Під час професійної підготовки, окрім військових дисциплін, військові психологи опановують загальні та спеціальні психологічні дисципліни, що визначають методологію та техніки надання психологічної допомоги. На сьогодні, на жаль, у переліку обов'язкових та вибіркових навчальних предметів дисципліна "Психологія релігії" не є зазначеною. Хоча введення капеланської служби у ЗС України частково вирішує завдання надання психологічної допомоги віруючим військовослужбовцям, однак, не всі військові підрозділи мають у своєму складі таких фахівців.

"Психологія релігії" – дисципліна, що вивчає психологію віруючої людини, психологічні закономірності виникнення, розвитку та функціонування релігійних явищ, суспільні, групові, індивідуальні потреби, почуття, настрої, традиції, їх зміст, структуру і спрямованість, місце і роль у релігійному комплексі, вплив на нерелігійні сфери життєдіяльності суспільства, соціальних спільнот і особистостей. Її предметом є релігійні почуття, переживання, настрої, установки, мотиви тощо. Відповідно, знання провідних концептів релігійної віри може виступати підґрунтям надання психологічної допомоги віруючими військовослужбовцями для опанування їх стресових реакцій, джерелом впливу військового психолога на світосприйняття, підвищення морально-психологічного стану та мотивації виконання професійних завдань віруючих.

Згідно з результатами наукового дослідження, релігійність є значним чинником підвищення стресостійкості військовослужбовців. Провідні догмати віри служать духовною опорою у стресоподоланні, наділяють компенсаторним сенсом та значенням життєві події, виконувани діяльність, служать джерелом надії та віри в успіх. Загалом, релігія виконує світоглядну, компенсаторну, запобіжну, комунікативну та реабілітаційну функції щодо психологічного здоров'я особистості віруючого.

Відповідно, запровадження у професійну підготовку військових психологів навчальної дисципліни "Психологія релігії" забезпечить краще розуміння світогляду віруючого військовослужбовця, його мотивації та потреб, розширить спектр інтерпретаційних моделей життєвих подій, збагатить інструментарій психологічної роботи (релігійні копінги як моделі стресоподолання), обґрунтує доцільність запровадження таких методів психологічного розвантаження віруючих, як молитва, релігійні обряди та зібрання.

Лукавий А.А.
Військовий інститут Київського
національного університету імені
Тараса Шевченка, м. Київ

ДО ВАЖЛИВОСТІ ПИТАННЯ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Початок повномасштабного російського вторгнення на територію України, що своєю зухвалістю сколихнув весь демократичний світ, був логічним продовженням історичних взаємовідносин росії та України. Останні 30 років незалежності наша держава постійно зіштовхувалася із негативним впливом росії як явним, так і прихованим, що мав на меті дестабілізувати внутрішню суспільно-політичну обстановку та притягнення України в орбіту свого деструктивного впливу. В Українській історії і раніше були періоди нерівного протистояння Російському царизму, імперіалізму, комунізму. Всі ці події, героїчні подвиги нашої нації та окремих синів України не могли існувати без глибокого усвідомлення важливості кожного окремого вчинку, його впливу на подальший хід подій. Саме у цьому розкривається важливість морально-психологічного забезпечення (МПЗ) не лише на сучасному етапі розвитку Збройних Сил України, а й упродовж усього періоду існування воєнізованих національно спрямованих формувань.

Точкою відліку нового етапу формування структури МПЗ є початок російської збройної агресії проти України. Саме тоді військове керівництво зіштовхнулось з кількома суттєвими проблемами: низька мотивація окремих соціальних груп; соціальна незахищеність військовослужбовців; відсутність достатньої кількості психологів та нерозвинена система психологічної реабілітації. Поступово відбувався розвиток військових психологів у всіх можливих напрямках. Одним із прикладів для наслідування була американська програма реабілітації, адже військовослужбовець отримує не лише фізичну виснаженість, а й психологічну втомленість. Вирішенню цієї проблеми може сприяти створення психологічних центрів та покращення роботи вже існуючих. Соціальна робота з військовослужбовцями є вагомим в комбінуванні з психологічною підтримкою, коли він впевнений, що його права та близьких людей захищені, що держава піклуватиметься про його сім'ю, поки він виконує бойові завдання. Досвід США свідчить, що допомога родинам військовослужбовців у адаптації ветерана в мирному житті, соціальні гарантії з боку держави дають значний результат.

Мотика С.М., к.пед.н.
Національний університет оборони
України, м. Київ

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ЗА СТАНДАРТАМИ ПІДГОТОВКИ КРАЇН НАТО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Концептуальні засади формування системи професійної військової освіти та спеціальної підготовки військовослужбовців офіцерського складу з вищою освітою закладено у працях А. Зельницького, В. Осьодла, М. Науменка, М. Нецадима, В. Телелима, В. Ягупова та ін.

Війна в Україні прискорила наближення Збройних Сил України (ЗСУ) до стандартів НАТО. Повномасштабне вторгнення стало передумовою для створення сучасної боєздатної, професійної, мобільної армії як основи підвищення рівня обороноздатності України, що трактується як здатність до захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту. Вона складається з матеріальних і духовних елементів та є сукупністю воєнного, економічного, соціального та морально-політичного потенціалу у сфері оборони та належних умов для його реалізації.

В умовах підвищеної конкуренції передові країни світу зберігають унікальність власних освітніх систем, удосконалюють їх на основі принципів прогностичності, випереджальності, інноваційності, а не запозичення чужих зразків. Наслідкування, відтворення, транслювання масового досвіду, компіляція компонентів освітнього процесу (цілей – за Б. Блумом, результатів навчання або компетентностей – за проектом Тьюнінг) без критичного осмислення й осучаснення вважаються ознаками істотного відставання вищої школи, її падіння до рівня задоволення утилітарних потреб.

В умовах воєнного стану в Україні розпочалася та триває трансформація системи військової освіти, де визначено особливості оптимізації військової підготовки. Відповідну Концепцію у грудні 2022 року погодив Кабінет Міністрів України.

Сьогодні перед Україною постає безліч викликів, які необхідно подолати. Зокрема, потрібно створити умови для здобуття освіти в умовах війни та вимушеної міграції, досі наявного впливу корупції, з одного боку, та забезпечити євроінтеграційні процеси, врахувати тенденції глобалізації – з іншого. Усе це зумовлює гостру потребу в пошуку нових підходів до розвитку освіти і науки, що мають відповідати на всі запити сучасності й майбутнього, задовольняти потреби українців. Наведемо рівні військової освіти за класифікацією країн-НАТО, які зараз запроваджуються у вищих військових навчальних закладах.

Тактичний рівень військової освіти:

базовий курс тактичного рівня (L-1A);

фаховий курс тактичного рівня (L-1B);

командний курс тактичного рівня (L-1C);

командно-штабний курс тактичного рівня (L-2).

Оперативний рівень військової освіти:

курс офіцерів об'єднаних штабів оперативного рівня (L-3).

Стратегічний рівень військової освіти:

курс вищого керівного складу стратегічного рівня (L-4);

курс стратегічного управління вищого рівня та державної політики (L-5).

Таким чином, у всіх військових вишах системи Міністерства оборони України підготовка фахівців для проходження військової служби за контрактом на посадах осіб офіцерського складу здійснюється за освітньо-професійними (освітньо-науковими) програмами для отримання ступенів вищої освіти одночасно з вивченням відповідного курсу професійної військової освіти. Крім того, передбачено можливість проходження L-курсів на основі вже здобутого ступеня вищої освіти бакалавра та магістра.

*Ніколайчук Л.Г., к.т.н., доцент
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Імідж українського війська залежить від системи військової освіти. Сьогодні, в умовах воєнного стану питання особливостей підготовки військових фахівців та роль зміни організації самої освіти дуже актуальні. На жаль, не все так досконало, зокрема проблема залишків елементів радянської освіти, нечіткість визначення моделі побудови освіти для Збройних Сил України тощо.

Інтелектуальні та фізичні здатності українських військовослужбовців формуються під час отримання різних рівнів освіти у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ). Розвиток кожної людини (і воїна в тому числі) відбувається впродовж життя через формальну, неформальну та інформальну освіту. Держава визнає та заохочує до здобуття освіти усіх видів, а також створює умови для розвитку навчальних закладів, що надають відповідні освітні послуги.

Робота системи освіти в умовах воєнного стану характеризується інтенсивним пошуком інноваційних форм, нових підходів організації освітнього процесу, ефективних педагогічних та інформаційних технологій. Тому підтримка впровадження інновацій в освітню військову галузь під час російсько-української війни стала одним із ключових напрямів роботи Міністерства освіти і науки України та Міністерства оборони України. У складних умовах воєнного стану, сучасна армія має бути здатною розумно, достатньо швидко виконувати необхідні бойові завдання.

Війна вносить свої особливості і низку проблем у систему військової освіти. Проте не варто забувати, що Україна стоїть на порозі вступу до ЄС та НАТО, тому для перебудови та удосконалення системи військової освіти потрібно враховувати вимоги до її трансформації, спрямованої на такі результати: створення єдиної уніфікованої системи підготовки військових фахівців з урахуванням досвіду держав-членів НАТО; формування ефективної системи професійної військової освіти; досягнення сумісності зі збройними силами держав-членів НАТО впровадженням у систему професійної військової освіти процесів планування та прийняття військових рішень; забезпечення централізованої підготовки військових фахівців оперативного та стратегічного рівнів; формування військової еліти, підготовка фаховокомпетентних військовослужбовців-лідерів; реалізація принципу “Освіта впродовж всієї військової кар’єри”; забезпечення якості вищої та професійної військової освіти відповідно до вимог стандарту НАТО Vi-SCD 075-007 “Освіта та підготовка”; створення умови для акредитації військової освіти у ВВНЗ з урахуванням потреб та специфіки; формування передумови взамовизнання сертифікатів, отриманих у військових навчальних закладах держав-членів НАТО.

Отже, в умовах воєнного стану система військової освіти змінюється, прикладом є запровадження у ВВНЗ багаторівневої системи L-курсів (L1-L5) для офіцерського складу Збройних Сил України.

*Орел С.М., к.т.н., с.н.с.
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З РОЗМІНУВАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Станом на сьогодні вибухонебезпечними предметами потенційно забруднено близько 174 тис. кв. км, у тому числі річки, водойми і водосховища України, прибережні акваторії Азовського та Чорного морів, тобто близько 30% її території. Прем'єр-міністр України Денис Шмигаль зауважив, що країна потребує залучення фахівців для розмінування. Наразі Україна має майже 3 тис. саперів, тоді як потребує понад 10 тисяч.

Україна отримує допомогу у розмінуванні як фінансову, так і матеріальну. При цьому обладнання часто поставляється невеликими партіями, різних конструкцій і принципів дії. На наш погляд, при підготовці фахівців варто ознайомлювати їх із перспективними напрямками розвитку конструкцій апаратів для розмінування. У цьому сенсі дуже корисними, а, головне доступними, є посібники, видані за сприяння Женевського міжнародного центру з гуманітарного розмінування "Guidebook on Detection Technologies and Systems for Humanitarian Demining" і "Catalogue of Advanced Technologies and Systems for Humanitarian Demining".

У першому з них досконало описуються технології, що можуть бути застосовані для операцій з гуманітарного розмінування. Зокрема, технології пошуку мін за допомогою різного роду металодетекторів, ґрунтопроникаючих радіолокаційних систем, радіометричних систем, визначення випарів вибухівки, ядерно-магнітного резонансу, систем нейтронного аналізу, акустичних (сейсмічних) систем. Також розглянуто мультисенсорні системи, змонтовані на транспортних засобах, і дистанційно керовані системи. Цей посібник призначений для надання інформації широкому колу читачів. Для тих, хто не знайомий із спектром технологій, що розглядаються для виявлення наземних мін, є короткий огляд принципу кожної технології, а також короткий перелік сильних сторін, обмежень і потенціалу їх використання. Для тих, хто має середній рівень розуміння технологій виявлення, є інформація щодо деяких більш технічних деталей систем, щоб дати розширений огляд принципів, задіяних у розробленні апаратного забезпечення. Для тих, кому потрібна додаткова інформація, надаються відповідні списки публікацій і контактна інформація.

У другому виданні розглянуто технології гуманітарного розмінування, "втілені в метали". Каталог містить найсучасніші технології, розроблені для виявлення наземних мін як протитанкових, так і протипіхотних. Він містить деталі технологій, що досягли стадії впровадження і виробництва, а також ті, що знаходяться на етапах прототипів чи демонстрації моделей. Відмічені вигоди, які можна отримати від впровадження нових технологій. Технології оцінюються за станом їхньої готовності і відмічаються напрями реалізації та вдосконалення, а також оцінка рівня готовності до масового виробництва.

*Плазова Т.І., к.і.н., доцент,
Савка Д.Р.
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Патріотизм – одна з найважливіших соціально-психологічних характеристик людини. Патріотизм належить до найвищих емоцій людства, патріота описують як громадянина та носія певних духовних цінностей.

Метою військово-патріотичного виховання є здійснення цілеспрямованої підготовки на державному й військово-професійному рівні надійних захисників Батьківщини для успішної реалізації їхніх функцій в основних сферах соціально значимої діяльності, що пов'язана з забезпеченням безпеки і оборони України.

Основними напрямками військово-патріотичного виховання є:

виконання особовим складом вимог Конституції України та державних законів, наказів командирів і начальників;

розвиток у підлеглих національної свідомості, загальнолюдських якостей і цінностей, культури відносин, а також потрібних морально-бойових якостей;

вивчення та знання військової історії народу України, його героїв, цінностей, культури, традицій, звичаїв, символів та побуту українців;

роз'яснення воїнам вимог Військової присяги та військових статутів;

вивчення та пояснення підлеглому особовому складу ролі і місця Збройних Сил, значення військової служби та військового обов'язку в забезпеченні територіальної цілісності держави;

вивчення хронології заснування ЗС України, пропаганда бойового шляху військових частин, пояснення щодо їх почесних найменування та нагород, подвигів і заслуг військовослужбовців у воєнній історії;

ознайомлення з видатними державними, військовими та громадськими діячами, борцями національного визвольного руху та їх вкладом у розбудову самостійної держави;

співробітництво з органами державної влади, творчими організаціями громади, ЗМІ щодо питань військового та патріотичного виховання молоді та підготовки її до служби у лавах ЗС України.

Військово-патріотичне виховання має такі головні завдання:

об'єднання особового складу ЗС України довкола ідеї незалежності держави та розвиток моральної та фізичної готовності захищати її територію;

формування у військовослужбовців національної свідомості, сумлінного виконання обов'язку, внутрішніх мотивів суворого виконання вимог військових статутів, наказів командирів та начальників та обов'язкова вірність Військовій присязі;

підвищення престижу військової служби, військово-фахова орієнтація молоді, формування і розвиток у юнаків мотиваційної сфери, спрямованої на підготовку до служби у військах та захисту Української держави.

*Покотило О.І., к.і.н., старший дослідник
Національний університет оборони
України, м. Київ.*

ВИКОРИСТАННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ІСТОРІЇ ОФІЦЕРАМИ ПІВНІЧНОАТЛАНТИЧНОГО АЛЬЯНСУ

Військова історія вивчається офіцерами НАТО для глибокого розуміння минулих конфліктів, винесення уроків з них і розвитку стратегій та тактик для сучасних і майбутніх війн (викликів). Існують такі способи використання військової історії:

вивчення операцій та конфліктів минулого дає розуміння ефективних та неефективних стратегій і тактики;

вивчення історії розвитку військового озброєння і техніки допомагає визначити найбільш передові технології та стратегії для використання у сучасних умовах, більш ефективно застосовувати технічні інновації;

аналіз минулих конфліктів надає можливість командирів зробити висновки про те, що можна застосувати у сучасних умовах та що потребує обов'язкового вдосконалення;

використання минулих збройних конфліктів для формування тренувальних програм, вправ та сценаріїв, що відображають можливий розвиток воєнного конфлікту, сприяє підготовці збройних сил до нього;

аналізуючи стратегічне середовище минулого, командири мають можливість визначити, які фактори призводили до успіху чи невдачі у війнах;

розроблення військових доктрин та концепцій з урахуванням досвіду минулих війн для забезпечення ефективної стратегії та тактики у нинішніх умовах;

розуміння, які концепції та стратегії можуть залишатися ефективними, а які потребують адаптації до нових викликів, таких як кіберзагрози та нетрадиційні методи ведення війни;

вивчення гібридних методів ведення війни надає командирам інформацію про те, як у майбутньому протистояти нетрадиційним загрозам, які можуть включати в себе політичну, економічну, культурну, інформаційну сфери тощо;

аналіз історії військових конфліктів допомагає розуміти вплив війни на цивільне населення та розвивати стратегії, спрямовані на мінімізацію гуманітарних наслідків;

вивчення спільних військових операцій Північноатлантичного Альянсу допомагає виявити ефективний досвід взаємодії між країнами-членами НАТО та уроки, що призвели до негативних наслідків;

врахування того, як технології впливали на минулі конфлікти, допомагає адаптувати військові структури та обладнання до сучасного технологічного середовища.

Таким чином, військова історія є важливим джерелом вивчення досвіду та вдосконалення на сучасному етапі військових стратегій і тактик у НАТО і допомагає у підготовці особового складу збройних сил країн-партнерів до дій у різноманітних воєнних сценаріях.

*Приходько Ю.І., к.пед.н., доцент
Науково-дослідний центр гуманітарних
проблем Збройних Сил України, м. Київ*

ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ

Сучасна система військової освіти в умовах війни з РФ як інтегрована інституція з розвитку кадрового потенціалу сфери безпеки і оборони держави, Збройних Сил (далі – ЗС) України має адекватно реагувати на зміни в поглядах щодо ведення бойових дій, забезпечувати підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації військових фахівців усіх категорій і ступенів освіти з високим рівнем професіоналізму, компетентності, інтелектуального розвитку, психологічної стійкості, лідерських якостей, загальної та військово-професійної культури; спроможних експлуатувати й застосовувати найскладніші національні та зарубіжні системи озброєння та військової техніки з елементами штучного інтелекту; здатних з високою ефективністю виконувати поставлені бойові завдання у збройній боротьбі проти будь-якого агресора.

Актуальність досліджуваних питань зумовлена необхідністю внесення певних змін у діючу нормативно-правову базу (законодавчу та відомчу) щодо військової освіти і науки в умовах воєнного стану; необхідністю врахування світових особливостей функціонування військових освітніх систем в умовах війни та воєнного стану; потребою диверсифікації системи підготовки військових фахівців, запровадження прискорених моделей їх підготовки; наявністю суперечностей зовнішнього та внутрішнього впливу, притаманних функціонуванню системи військової освіти, та їх мінімізації; прогнозуванні та блокуванні можливих загроз системі військової освіти.

Підготовка військових фахівців, яка мала місце в умовах мирного часу, має оперативно трансформуватися в напрямках нагальних потреб ЗС України. У першу чергу, це стосується диверсифікації системи підготовки військових фахівців усіх категорій і освітніх ступенів, запровадження прискорених моделей їх підготовки з метою достатнього забезпечення ЗС України кадровим персоналом і ведення ними бойових дій з високою ефективністю, що, на нашу думку, пов'язано з такими чинниками: 1) оптимізацією організаційно-штатних структур і діяльності вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти (далі – ВВНЗ), навчальних центрів (далі – НЦ), наукових установ з дослідження сучасних проблем ЗС України, системи військової освіти і науки, воєнного мистецтва тощо; 2) переглядом організаційних, процесуальних засад і термінів підготовки військових фахівців, змісту їх теоретичного та практичного навчання.

Окреслимо узагальнені напрями (підходи, моделі) підготовки військових фахівців усіх категорій і освітніх ступенів: 1) фундаментальний, дослідно-конструкторський з перспективою служби у наукових і конструкторських установах з розроблення озброєння та військової техніки наступних поколінь (офіцери; ВВНЗ); 2) експлуатаційний з новітніх систем озброєння та військової техніки (офіцери; ВВНЗ, НЦ); 3) прискорена підготовка за різними термінами (офіцери; ВВНЗ); 4) підготовка, допідготовка офіцерів запасу (ВВНЗ, НЦ); 5) підготовка сержантського складу (ВВНЗ, коледжі); 6) підготовка рядового та сержантського складу (НЦ); 7) підготовка усіх категорій військових фахівців у військових навчальних закладах і навчальних центрах країн-партнерів.

Реалізація зазначених напрямів (підходів, моделей) у системі військової освіти і науки має призвести до зростання ефективності її діяльності в умовах воєнного стану, покращення якості підготовки військових фахівців, підвищення боєздатності ЗС України.

Русенко Н.В.

*Національний університет оборони
України, м. Київ*

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ У ПИТАННЯХ УПРАВЛІННЯ КАР'ЄРОЮ

На сьогодні у ЗС України нормативно не врегульовано співвідношення окремих категорій військовослужбовців (кількість офіцерів за категоріями) та максимальних строків вислуги у військових званнях відповідно до потреб, структури та штатної чисельності Збройних Сил України. Значна кількість військовослужбовців перебуває на посадах, що на два та більше ступенів перевищують фактичне військове звання, або на посадах, що не відповідають рівню їх військової освіти. Також існує практика штучного введення у штат посад, що призводить до великої кількості офіцерів з високими військовими званнями, проте із недостатнім досвідом та професійними компетентностями. У той же час майже постійно спостерігається низький відсоток укомплектованості первинних офіцерських посад командирів взводів і бойових бригад у цілому.

Присвоєння чергових військових звань офіцерському складу під час перебування їх у запасі також тягне за собою перебільшення потреби Збройних Сил України у старших офіцерах. Мають місце випадки, коли офіцер закінчив військову кафедру, перебуває на обліку у запасі, жодного дня не проходив військової служби має змогу отримати військове звання старшого офіцерського складу, відповідно не маючи досвіду служби. Як наслідок – призначення старших офіцерів на первинні офіцерські посади під час мобілізації, що може мати негативні наслідки, зокрема відсутність досвіду військової служби у командування.

Однією з важливих проблем у системі кадрового менеджменту є територіальний принцип комплектування особовим складом. Яскравим прикладом недоліку цього принципу є ситуація, яка склалася під час окупації АР Крим. 30% особового складу вийшли до нового місця дислокації на материкову Україну, а інші 70% зрадили присязі і залишилися там, де вони територіально були прив'язані тими чи іншими матеріальними благами або родичами.

Управління кар'єрою військовослужбовців усіх категорій потребує детального перегляду з урахуванням специфіки їх службової діяльності. Порядок складання оцінних та атестаційних карток військовослужбовців в особливий період у більшості випадків не застосовується безпосередніми начальниками, відповідальність останніх за це не передбачена. Поширеною практикою у військах є виставлення балів за критеріями оцінювання під задалегідь визначений висновок. Ручне управління кар'єрою з боку командирів полягає в тому, що виконавчих та дисциплінованих офіцерів не відпускають з-під свого керівництва якомога довше. І навпаки, недисциплінованих офіцерів відправляють на “навчання”. Потрібно зауважити, що неперспективна кар'єра військовослужбовців, відповідно до існуючої системи управління кар'єрою, може тривати 13 років, 20 років і більше.

Військовослужбовці, які виявили неспроможність до виконання своїх обов'язків та нездатність керувати підпорядкованими підрозділами, не мають просуватися по службі, незалежно від рівня освіти та попередніх посад. Водночас, військовослужбовці, які виявили розумну ініціативу, високий рівень морально-ділових якостей, проявили лідерські якості, хоробрість, знання та вміння діяти у нестандартних ситуаціях і при цьому приймали правильні рішення, мають отримувати переваги під час призначення на вищі посади. Це дасть змогу мінімізувати припинення кар'єрного росту військовослужбовців, уникнути перевищення строків вислуги у військових званнях, набутти достатнього досвіду та кваліфікації для подальшого призначення на вищі посади.

Селюк В.М.,

Мартинюк А.В.

*Військовий інститут телекомунікацій
та інформатизації імені Героїв Крут,
м. Київ*

ДОСВІД ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ МОБІЛІЗОВАНИХ ОФІЦЕРІВ ПІДРОЗДІЛІВ ЗВ'ЯЗКУ

Загальновійськова підготовка мобілізованих офіцерів підрозділів військ зв'язку відбувалася за стандартизованою уніфікованою програмою, розробленою для механізованих підрозділів ЗС України на одному з полігонів (навчальних центрів). Під час навчання слухачі відпрацьовували вправи навчальних стрільб, прив'язаних до швидкоплинної тактичної обстановки. Зокрема, слухачі у складі двійок-трійок одночасно просувалися за встановленим маршрутом, уражаючи мішені, що з'являлися на полі. Особлива увага приділялася створенню обстановки сучасного реального бою застосуванням світлових та шумових гранат, димів, ретрансляторів шумів, сигнальних ракет. Також, за ініціативою слухачів, під час навчання були використані страйкбольні гранати, вибухові пакети та речовини. Слід зазначити, що вправи навчальних стрільб виконувалися у безперервному режимі цілодобово, вдень та вночі.

У ході навчання було підтверджено той досвід, що військовослужбовцям у парах або трійках слід діяти у тісному контакті один з одним, постійно знаходитися в межах прямої видимості і підтримувати мовний зв'язок. Щоб такі пари діяли ефективно і мали високий рівень взаєморозуміння, необхідно формувати їх заздалегідь, ще у процесі підготовки. Таким чином, у військовослужбовців будуть складатися не тільки товариські відносини, а й почуття розуміння і передбачення дій побратима. При спільних тренуваннях у парах відбувається обмін досвідом і відпрацьовується єдина тактика дій, створюється своя мова спілкування.

Під час навчання слухачі відпрацьовували способи носіння зброї, підготовку для стрільби, положення для стрільби стоячи, з коліна, лежачи, виконали нормативи з тактичної підготовки (32 нормативи). Кожний слухач пройшов "обкатку танком" на обладнаних позиціях.

З метою підготовки до можливих штурмових дій у населених пунктах украї важливо відпрацьовувати порядок взаємодії бойових груп при просуванні вздовж вулиць, в умовах ведення бою всередині будівель, порядок використання димів для забезпечення скритності маневру, осліплення вогневих точок противника, грамотно обирати об'єкти для їх знищення.

Тому під час навчання слухачі вчилися штурмувати будівлі, відпрацьовували елементи такого штурму: захід в будинок, зачистка маршових сходів, зачистка вулиці міста. Також відпрацьовували штурм та зачистку ВОП, РОП із застосуванням бойових набоїв.

У ході навчання слухачі опановували різноманітну методику встановлення мін різного типу та їх знешкодження. Завершилася загальновійськова підготовка мобілізованих офіцерів проведенням трьохденного тактико-спеціального навчання із проведенням пішого маршу у район зосередження (збору).

На нашу думку, під час проведення вищезазначеної підготовки для мобілізованих офіцерів військ зв'язку доцільно практично відпрацювати питання протидії на полі бою ворожим безпілотникам, використання індивідуальних приладів нічного бачення, вибір непередбаченої вогневої позиції під час ведення бойових дій у місті.

Снапкова Н.П.

*Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, м. Київ*

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ЗС УКРАЇНИ ДО ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ

24 лютого 2022 року територія України стала полем збройного конфлікту, а рік став часом найстрашніших втрат і потрясінь для українського населення. В умовах широкомасштабної війни РФ, розв'язаної у центрі Європи, саме цивільне населення стало найбільш незахищеним. Варто зазначити, що згідно з Великою українською енциклопедією цивільне населення – це особи, які безпосередньо не беруть участі у воєнних діях, включаючи тих осіб зі складу збройних сил, котрі склали зброю, а також тих, котрі перестали брати участь у воєнних діях через хворобу, поранення, затримання або з інших причин. Зауважимо, що для захисту прав людини під час війни на перше місце виступає міжнародне гуманітарне право, на меті якого є врегулювання взаємовідносин між державою, державою-агресором і цивільною особою. Російсько-українська війна викритими фактами і неоспорими прикладами на деокупованих територіях свідчить про нехтування російськими військами нормами чинного міжнародного законодавства щодо дотримання прав людини.

Після широкомасштабного вторгнення збройних сил РФ на територію України мешканці Київської, Харківської, Дніпропетровської, Чернігівської, Сумської, Херсонської, Запорізької та інших областей були розгублені, знервовані, перебували у стресовому стані, глибокій емоційній дезадаптації. Ситуація, що склалася – зруйновані будинки, загибель людей, втрата майна, розлука з родиною, страх від обстрілів, безпорадність (що робити? де сховатися? куди тікати? де допоможуть?) – актуалізувала питання негайної організації цивільно-військової взаємодії для порятунку цивільного населення.

Варто наголосити, що налагодження такої взаємодії на звільнених територіях або де проводяться бойові дії, є першочерговим завданням, зокрема питання евакуації цивільного населення. Так, з жовтня 2023 р. обстановка на Харківщині знову загострилася. З огляду на це за рішенням обласної військової адміністрації з небезпечних громад Куп'янського району за кілька тижнів було евакуйовано 257 неповнолітніх. Разом з тим, проблемним питанням залишається, що населення неохоче залишають свої домівки, маючи намір “пересидіти” ворожі обстріли вдома. Зокрема, було виявлено факти, коли дорослі відмовляли в евакуації

та вивезенні дітей до безпечних місць, ховаючи їх від представників військової адміністрації. Такі випадки варто доводити до майбутніх офіцерів ЗС України, обговорювати, заохочувати їх до дискусії для формування їх готовності до цивільно-військової взаємодії навіть за таких умов. У ракурсі дослідження привертають увагу рекомендації М. М. Козяра щодо залучення інтерактивних методів навчання майбутніх офіцерів, що спрямовані на забезпечення безпеки життєдіяльності цивільного населення, таких як: лекція-візуалізація, де викладач передає студентам інформацію показом малюнків, фотографій, структурно-логічних схем, діаграм, опорних конспектів тощо.

Спірічева О.В.

*Інститут Управління державної охорони
України Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
м. Київ*

ВИКОРИСТАННЯ КЕЙС-МЕТОДУ ЯК СУЧАСНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНОЇ ОХОРОНИ УКРАЇНИ

Глобалізація сучасного життя, налагодження військових, економічних, політичних, гуманітарних зв'язків на міжнародному рівні, інтеграція в євроатлантичні об'єднання є невід'ємною частиною функціонування політичного життя нашої країни. Майже щодня відбуваються зустрічі з представниками іноземних держав, здійснюються закордонні візити, відбувається обмін досвідом із державами-партнерами тощо. Забезпечення державної охорони передбачає тісну співпрацю, взаємодію, співробітництво з міжнародними організаціями-партнерами.

Володіння іноземною мовою з метою забезпечення професійних вимог стає безперечним і обов'язковим. Отже, формування англійської компетентності стає завданням професійної компетентності військовослужбовця УДО України. Можливість використання сучасних інтерактивних методів у процесі навчання іноземної мови забезпечить розвиток мотиваційних, інтелектуальних, особистісно-діяльнісних чинників навчання. Згідно з визначенням Пометун О.І., Пироженко Л.В., інтерактивне навчання визначається як засіб одночасно навчання, пізнання та спілкування, які здійснюються у формах спільної діяльності, де всі учасники освітнього процесу взаємодіють один з одним, обмінюються інформацією, спільно вирішують проблеми, моделюють ситуації, оцінюють дії учасників та власну поведінку, занурюються в реальну атмосферу ділової співпраці з вирішення проблеми з використанням різних засобів навчання та взаємодії.

Серед форм інтерактивного навчання варто приділити увагу кейс-методу. Під кейс-методом розуміють метод ситуативного навчання, обґрунтованого реальною дійсністю та реальними проблемами, що вимагає цілеспрямованого рішення у запропонованій ситуації. Кейс-метод містить опис конкретної практичної ситуації з постановкою проблеми, довідкову та додаткову інформацію, методичні матеріали та вказівки. Отже, кейс-метод дає змогу на отриманих навчальних матеріалах (кейсі) проаналізувати проблему, знайти вирішення, яке може мати декілька варіантів.

Професійна англомова підготовка військовослужбовців УДО України передбачає моделювання професійних ситуацій, проблем і завдань. Саме кейс-метод дає змогу набути комунікативний, професійний, соціальний досвід, використовуючи теми професійної тематики: “Професійне знайомство”, “Використання транспортних засобів під час проведення охоронних заходів”, “Контроль на безпеку”, “Забезпечення безпеки під час проведення масових заходів” тощо. Етапи роботи із реалізації кейс-методу: 1) підготовчий (мотивація) – введення в тему, постановка мети, ознайомлення із загальною інформацією, зняття мовних і соціокультурних труднощів, 2) активний (осмислення) – робота з текстами для аудіювання/відеоперегляду/читання, 3) продуктивний (рефлексія) – формування комунікативних навичок, професійна рефлексія. Проте види діяльності (вправи, завдання) можуть бути довільними. Перший етап дає змогу спрямувати подальшу діяльність, відібрати актуальні функціональні одиниці, з’ясувати певні професійні специфічні реалії тощо. Другий етап носить інформативний характер та має враховувати такі критерії: професійна спрямованість, автентичність, проблемність, ситуативність, доступність, міжпредметні зв’язки. У процесі реалізації кейс-методу саме продуктивний етап передбачає аргументацію, вираження різних точок зору, відстоювання власної думки, переконання опонента.

Таким чином, ефективність використання кейс-методу у процесі формування англомовної професійної компетентності дає змогу розвинути вміння аналізувати, інтерпретувати інформацію професійного спрямування, узагальнювати, проводити аналогії, робити висновки, контролювати свою діяльність, працювати в групі, висловлювати та відстоювати свою позицію, переконувати опонента тощо.

Старенко В.О.

Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИКОРДОННИКІВ

У контексті сучасних викликів і загроз, з якими стикається Україна, важливе значення займає морально-психологічне забезпечення (МПЗ). Як писав Лі-Цзи: “Розуму, який спокійний підвладний весь Всесвіт”. Тільки самовладання здатне творити дива. Людина при бажанні і мотивації може виконувати надскладні завдання. Фундаментом морально-психологічного стану (МПС) є моральна зрілість, патріотизм, ставлення до подій внутрішнього і зовнішнього життя, духовна готовність, свідомість. В оціночні компоненти МПС входять такі складові: моральна налаштованість; мотиваційна; функціональна; об’єктивні і суб’єктивні чинники. Зокрема, до моральної налаштованості належать цінності, погляди, принципи і переконання військовослужбовця. На ці критерії впливають такі чинники, як згуртованість особового складу, розуміння один одного, рівень довіри до командира і керівництва у цілому. Для виконання цієї складової треба підтримувати взаємодію із підлеглим особовим складом, чинити справедливо, бути перш за все людиною, а не просто частиною системи. Водночас на практиці нерідко спостерігається відсутність такої взаємодії, а також недостатня підготовленість представників керівного складу у питаннях згуртування колективу.

Морально-психологічна робота прикордонників із місцевим населенням важлива для підтримки безпеки на кордоні. Загальне розуміння місцевої культури, традицій і звичаїв підвищує рівень довіри до представників Державної прикордонної служби, зменшує можливість конфлікту через непорозуміння. Прикордонники мають вміти встановлювати контакт і взаємодіяти з місцевим населенням, бути відкритими до діалогу та відповідальні за свої слова і дії. Це передбачає комунікацію, побудовану на повазі, взаєморозумінні та відкритості.

Країни ЄС приділяють достатньо уваги МПЗ. В Україні протягом останніх років також почали активно впроваджувати різні заходи, зокрема, для формування і підтримки психологічного стану застосовуються тренінги, бесіди, різні сучасні засоби комунікації. Одна з основних ідей підготовки полягає у спробі привчити солдатів до “диявольської атмосфери”, щоб серед вогню і смерті вони почувалися, як у звичайному середовищі.

Мотиваційна готовність характеризується ступінню поінформованості військовослужбовців, володінням повнотою інформації про реальну суспільно-політичну обстановку в країні. Фахова здатність важлива не тільки для офіцерського, а й для сержантського та рядового складу. Отже, морально-психологічний стан військовослужбовців Державної прикордонної служби України є основою для службової діяльності.

*Товма І.М., к.військ.н.
Національна академія Національної
звардії України, м. Харків*

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ОСОБОВОГО СКЛАДУ ПІДРОЗДІЛІВ СИЛ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ ДО ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВИХ (БОЙОВИХ) ЗАВДАНЬ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

Участь особового складу підрозділів сил безпеки та оборони України у виконанні службових (бойових) завдань, спрямованих на захист суверенітету та територіальної цілісності нашої держави, передбачає наявність чисельних складових та факторів, що безпосередньо чи опосередковано впливають на якість та ефективність їх виконання. Серед різних видів забезпечення особливе місце посідає саме морально-психологічне забезпечення, адже саме психологічна готовність особового складу бойових підрозділів, підрозділів забезпечення та посадових осіб різних рівнів управління та забезпечення є важливим та невід’ємним критерієм ефективності виконання службового (бойового) завдання.

Особливості виконання службових (бойових) завдань, зокрема під час інтенсивного обстрілу противника та за відсутності відпочинку, – це суворе випробування фізичних і психічних сил військовослужбовця, його здатності активно протистояти дії екстремальних, украй несприятливих для життя чинників, зберігати волю і рішучість задля виконання поставленого бойового завдання. Тому лише психологічно готовий та психологічно стійкий до бойових дій особовий склад здатен витримувати специфічні психологічні впливи в умовах стресу та високоефективно виконувати поставлені службові (бойові) завдання.

У системі психологічної підготовки особового складу до професійної діяльності в екстремальних умовах важливе місце займає розуміння військовослужбовцями сутності та складових екстремальної ситуації, вміння розпізнавати психічні стани та реакції, надавати першу психологічну допомогу побратимам та володіти навичками саморегуляції. Крім того,

критично важливим є виділення психологічної складової під час проведення занять різної професійної спрямованості, психологічне моделювання екстремальних ситуацій професійної діяльності, що надасть можливість мінімізувати вплив негативних факторів, до основних із яких відносять: небезпеку, новизну, раптовість, збільшення темпу дій та інтенсивність. Зміщення фокусу на сутність негативних факторів, їх психологічний вплив та відповідні реакції військовослужбовців на той чи інший фактор сприяє формуванню стресостійкості особового складу, розвитку психологічної готовності до виконання службових (бойових завдань) в екстремальних умовах. Досить цікавим інструментом формування психологічної готовності військовослужбовця до професійної діяльності в екстремальних умовах є використання психологічної смуги перешкод, який, за умови ретельної підготовки та системного підходу, є дієвим та ефективним серед існуючих засобів.

Таким чином, у системі підготовки особового складу підрозділів сил безпеки та оборони до професійної діяльності в екстремальних умовах особливе місце займає психологічна складова, що за своєю сутністю супроводжує різні напрями підготовки військовослужбовців, має враховувати складові та чинники, що характеризують екстремальну ситуацію та нести системний характер у плануванні та впровадженні відповідних заходів формування психологічної готовності особового складу.

*Фалько С.А., к.і.н., доцент
Національна академія Національної
гвардії Україна, м. Харків*

РОЛЬ ВОЄННОЇ ІСТОРІЇ У РОЗВИТКУ АНАЛІТИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ОФІЦЕРА

Приводом для створення даного дослідження стала нагальна потреба професійних військових у глобальному аналізі військової історії як феномена та зростаюча потреба сучасного офіцера в оволодінні аналітичними методами під час навчання у вищому навчальному закладі. Той факт, що ми живемо в епоху глобалізації, має величезне політичне та культурне значення. За допомогою Інтернету нам доступні нові технології аналізу. Особливо важливе вміння застосовувати аналітичні прийоми в умовах сучасної війни.

Різні рівні воєнного аналізу корисні для вирішення різних завдань військової науки, зокрема на практиці рівні аналізу перетікають одне в одного і пов'язані один з одним. Утім, часто межі між ними нечіткі, і існує загальна згода щодо цих рівнів аналізу.

Є й певні проблеми. Наприклад, слід зазначити, що для військових частин накладання стандартної сучасної термінології на науково-історичний аналіз досліджуваної армії є ще одним прикладом небезпек, що можуть таїтися в недбалому порівняльному аналізі.

Якість сучасних військово-історичних досліджень залежить від ґрунтовного функціонального аналізу “об’єктів дослідження” – чи-то військових підрозділів, технологій, чи-то систем, політичних структур, чи-то механізмів соціального контролю, культурного виробництва тощо, – які відбираються та визначаються таким чином, щоб їх можна було продуктивно порівняти.

Порівняльний аналіз може виявити нові закономірності в історичних свідченнях, стимулювати постановку нових питань, а іноді і нових даних для вирішення питань, які не можуть бути остаточно вирішені в межах однієї традиції.

Незважаючи на те, що кожна з цих галузей воєнної історії відрізняється від інших, має дещо різні аудиторії, а отже, дещо різні цілі, вони, безумовно, певною мірою перетинаються. Крім того, їх пов'язують деякі глибші зв'язки, що стосуються будь-якого історичного дослідження: практичні питання про форму викладу, доступ до джерел та їх інтерпретацію тощо.

Воєнна історія сьогодні фігурує в багатьох засобах масової інформації як додаток до традиційних форматів видання книг і статей. Чимало матеріалів з воєнної історії подається на різних Інтернет-сайтах.

Дослідження часто пов'язане з протиріччями, які можна сформулювати як необхідність для дослідників вирішити два, здавалося б, суперечливі завдання: подати якийсь фрагмент минулого за тривалий проміжок часу, використовуючи при цьому тематичний аналіз, або синхронний аналіз. Цей метод є поясненням змін у часі, що має на увазі наратив або діахронічну презентацію, хоча говорити про зміни та пояснювати їх – це різні речі.

Сучасному курсанту важко зорієнтуватися в тенденціях воєнної історії, що виникають передусім у контексті засобів масової інформації, через які вони доносяться.

Майбутні військові історики мають розуміти, що у зв'язку з практичною необхідністю в контексті професійної діяльності військові професіонали мають займатися критичним аналізом своїх припущень.

Аналіз структур і обмежень довгострокових історичних тенденцій привів військових істориків до того, що причинно-наслідкові зв'язки більш глибоко вкорінені в цих структурах і обмеженнях; більш широке визнання важливості логістики у формуванні стратегії було одним із яскравих результатів цієї тенденції у новітній воєнній історії.

Зважаючи на вищесказане, можна дійти висновку, що для розвитку професійних якостей майбутнього офіцера України необхідно оволодіти методами наукового аналізу; кандидат на посаду офіцера повинен мати чітке уявлення про сучасну аналітику, засновану на вивченні минулого військової справи. Професіоналізм – це запорука в відмінній організації бойових дій.

Хан Є.В., к.і.н.,

Зборчий А.С.

*Військовий інститут Київського
національного університету імені
Тараса Шевченка, м Київ*

**ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ З ВОЄННО-ІСТОРИЧНОЇ РОБОТИ
У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ.
ДОСВІД ВІЙСЬКОВОГО ІНСТИТУТУ КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

У нинішній війні російської федерації проти України історія як наука є важливою складовою захисту та протидії російській агресії. Російська історична пропаганда має на меті не лише перекручування й спотворення фактів поточних політичних подій і того, що відбувається в Україні нині, а й підірвати історичні засади української ідентичності. Саме тому в сучасній війні формування власної воєнно-історичної політики є важливим елементом

інформаційної протидії російській агресії. Відповідна робота має здійснюватися і у військових вищих навчальних закладах нашої держави.

У Військовому інституті Київського національного університету імені Тараса Шевченка ще у 2019 році було відкрито спеціалізацію “Військова історія”. Тут за програмою магістрів навчалися курсанти за спеціальністю 032 Історія та археологія. Нині наші фахівці, воєнні історики проходять військову службу на різних посадах у Збройних Силах України, зокрема здійснюють інформаційно-аналітичну роботу, ідеологічну підготовку та воєнно-патріотичне виховання. Однак, на жаль, після випуску військових істориків магістерського рівня у 2020 році новий набір за спеціальністю 032 Історія та археологія у Військовому інституті не здійснювався.

Відповідно до “Дорожньої карти удосконалення системи підготовки військових фахівців Збройних Сил України”, затвердженої Головнокомандувачем Збройних Сил України генералом Валерієм Залужним, у Військовому інституті Київського національного університету імені Тараса Шевченка спільно з Центральним воєнно-науковим управлінням планується розроблення освітньо-професійної програми з підготовки офіцерів тактичного рівня для вертикалі воєнно-історичної роботи у військах за спеціальністю 032 Історія та археологія. У 2024 році у ВІКНУ планується здійснити перший набір курсантів на бакалаврський рівень вищої професійної військової освіти для підготовки фахівців з воєнно-історичної роботи у військах. У ході навчання майбутні офіцери-історики мають набути відповідні військово-спеціальні компетентності, зокрема:

володіти та використовувати набуті знання щодо виконання завдань з воєнно-історичної роботи у структурах Генерального штабу Збройних Сил України;

збирати, узагальнювати та аналізувати воєнно-історичні дані на основі інформації з основних бойових, інформаційно-аналітичних, звітно-інформаційних документів штабів військових частин, звітних документів воєнно-історичних операцій, відкритих джерел;

проводити воєнно-історичні дослідження, відпрацьовувати воєнно-історичні донесення, брати участь у роботі воєнно-історичних комісій з опису операцій (бойових дій) Збройних Сил України;

робити висновки та надавати пропозиції (на основі аналізу масиву воєнно-історичних даних) для прийняття управлінських рішень керівним складом.

Таким чином, у Військовому інституті Київського національного університету імені Тараса Шевченка підготовлена відповідна матеріально-технічна база, прийнято відповідні кадрові рішення та формується штат науково-педагогічних та наукових працівників для підготовки фахівців з воєнно-історичної роботи у військах та структурах Генерального штабу Збройних Сил України.

Чайковська О.Є.

*Національний університет оборони
України, м. Київ*

ОСВІТА ТА ПІДГОТОВКА ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Освіта та підготовка фахівців для сектору безпеки і оборони будь-якої держави відіграють ключову роль у підтримці боєготовності та забезпеченні безпеки її громадян. Для України, яка зіткнулася зі значними викликами, освіта та підготовка військових фахівців

мають важливе значення та вимагають прийняття нестандартних рішень і використання специфічних підходів.

Підготовка стає менш тривалою, але більш інтенсивною, оскільки готовність до негайного розгортання підрозділів має вирішальне значення. Увага приділяється швидкому прийняттю рішень та точності у виконанні завдань: військові фахівці мають бути навчені адаптуватися до ситуацій, що швидко змінюються, оскільки воєнний стан пов'язаний з непередбачуваними обставинами, коли плани можуть потребувати коригування в найкоротші терміни. Набуває значення стрес-менеджмент та психологічна стійкість: періоди виконання бойових завдань тривалі, високої напруженості та невизначеності, тому психологічна готовність така ж важлива, як і фізична підготовка. У навчальних програмах акцентується увага на питаннях безпеки та конфіденційності: інформація має бути обмежена у доступі, має ретельно контролюватися для запобігання витоку або компрометації.

Значною проблемою військової освіти є застарілі педагогічні підходи, традиційні методи викладання, що не забезпечують підготовки випускників до динамічного характеру бойових дій. Відсутність інтеграції між навчальними закладами та практичними потребами сектору безпеки і оборони заважає випускникам, особливо тактичного рівня, переходити до виконання бойових (спеціальних) завдань, оскільки їм бракує необхідних практичних навичок. Нестача кваліфікованих, досвідчених та одночасно практично обізнаних науково-педагогічних працівників є ще однією проблемою: освітній процес диктує необхідність наявності у викладачів синергії теоретичних знань, педагогічного таланту та досвіду. Крім того, ресурсні обмеження військових вишів перешкоджають реалізації ефективних навчальних програм.

Національний університет оборони України є провідним військовим навчальним закладом, однак і він стикається з подібними викликами. З метою їх вирішення в університеті запроваджено комплекс заходів, що сприятиме удосконаленню навчального процесу: переопрацьовано навчальні програми більшості дисциплін, акцент зроблено на практичній підготовці з урахуванням досвіду бойових дій та вимог процедур, визначених стандартами НАТО, науково-педагогічний склад та слухачі залучаються до виконання завдань не лише у складі угруповань, а і до роботи та навчання в безпекових відомствах і міжнародних організаціях, що дає змогу викладачам та слухачам навчатися в умовах ведення бойових дій та у досвідчених фахівців-практиків. Співпраця з військовими навчальними закладами країн-членів НАТО надає доступ до передового досвіду, сучасних методик навчання та новітніх технологій. Спільні навчання та програми обміну ознайомлюють українських військових фахівців із різноманітними перспективами та оперативним середовищем, сприяючи всебічному розумінню безпекових викликів.

Забезпечення високої якості освіти та підготовки військових фахівців є одним із ключових факторів, що сприяють зміцненню національної безпеки України.

*Чернега М.А., к.т.н.
Центральний науково-дослідний
інститут озброєння та військової
техніки Збройних Сил України, м. Київ*

ВИКЛИКИ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Підготовка військових фахівців в умовах воєнного стану може суттєво відрізнятись від мирних часів і вимагати специфічних заходів і підходів. В умовах воєнного стану підготовка військових фахівців стикається з численними викликами, що можуть впливати на всі аспекти навчання та готовності військ. Деякі з цих викликів включають такі аспекти, як:

безпека і захист: забезпечення безпеки під час навчань у воєнний період стає найважливішим завданням. Військові фахівці мають навчатися ефективно діяти в умовах можливого загострення конфлікту та забезпечувати захист від протипіхотних та протиповітряних загроз;

мобільність і логістика: умови воєнного стану можуть суттєво ускладнити логістику і забезпечення. Пересування великих військових контингентів, забезпечення необхідними ресурсами та управління цим процесом вимагає великих зусиль;

стрес та психологічне здоров'я: в умовах воєнного стану військовослужбовці можуть перебувати у тривожних ситуаціях та підлягати великому стресу. Психологічна підготовка і надання підтримки стають ключовими чинниками для збереження психічного здоров'я особового складу;

кібербезпека: у цифрову еру важливо бути готовим до можливих кібератак. Захист військових систем, забезпечення кібербезпеки та тренування фахівців у сфері інформаційної безпеки стають надзвичайно важливими завданнями;

навчання за високих темпів: у воєнних умовах важливо швидко адаптуватися до нових обставин. Навчальні програми мають бути гнучкими та ефективними, здатними надавати необхідні навички і знання для ефективної дії у нових ситуаціях;

співпраця з іншими силами та країнами: у випадку воєнного стану може виникнути потреба у сильній міжнародній співпраці. Військові фахівці мають бути готовими співпрацювати з іншими країнами та взаємодіяти з різними видами військ.

Ці виклики вимагають від військових фахівців високого рівня підготовки, гнучкості та здатності швидко реагувати на обставини, що швидко змінюються.

*Черних Ю.О., к.т.н., доцент
Військовий інститут Київського
національного університету імені
Тараса Шевченка, м. Київ*

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРСЬКИХ КАДРІВ В УМОВАХ ВІДБИТТЯ ПОВНОМАСШТАБНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

На цей час однією із найважливіших проблем, що треба вирішувати є питання комплектування професійно підготовленими, патріотично вихованими офіцерами військових частин та підрозділів Збройних Сил (ЗС) України. Деякі військові експерти НАТО

зазначають, що “наразі в українській армії існує великий некомплект офіцерів. Молоді люди без військового досвіду і з сумнівною освітою беруть на себе командування ротами чи навіть вище (заступник командира батальйону, командир батальйону тощо). Система набору, просування та навчання майже не змінилася, щоб задовольнити реальну потребу у лідерах”.

На комплектування військових підрозділів ЗС України якісно підготовленим молодшим офіцерським складом напередодні та під час повномасштабної російської агресії безумовно вплинула існуюча на той час організація освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ). Слід визнати, що навчальні програми ВВНЗ не передбачали вивчення питань, пов’язаних із відбиттям можливої збройної агресії з боку російської федерації. Від використання терміна “імовірний противник” колишнє керівництво держави і військового відомства відмовилось ще у 90-х роках ХХ століття, замінивши його нейтральним терміном “евентуальний противник”, який не асоціювався зі східним сусідом.

Під час навчань методичні прийоми та способи управління військами у різних бойових ситуаціях, як правило, розробляли науково-педагогічні працівники ВВНЗ, які не мали відповідного бойового досвіду, не володіли знаннями та навичками щодо особливостей ведення бойових дій військовими частинами та підрозділами у таких умовах. Очевидним є те, що зміст військової освіти потребував невідкладного корегування. Протягом останніх років під впливом проведення АТО та ООС, бойових дій, пов’язаних із відбиттям російської агресії, визначеного державою курсу на євроінтеграцію і на зближення з НАТО відбулися системні зрушення в системі підготовки військових фахівців. Разом з цим, у цей час у системі військової освіти продовжують проходити інституційні зміни, пов’язані із запровадженням у систему військової освіти поняття “професійна військова освіта”, яка базується на “лідерських курсах”, створених на всіх рівнях підготовки військових фахівців.

У сьогоденних умовах у підготовці військових фахівців, у першу чергу, акцентується увага на формуванні у молодого офіцера певних лідерських якостей, стійких практичних навичок, готовності діяти у складних психологічних обставинах (стрес, паніка, страх, горе). Особливістю підготовки офіцерського складу в умовах воєнного стану може бути також її пришвидшений темп, у тому числі скорочені терміни навчання; коригування змісту освітніх програм підготовки; організація вивчення побудови та бойового застосування зразків озброєння та військової техніки, що надходять до ЗС України від збройних сил країн, які надають нам військову допомогу, впровадження в освітній процес досвіду ведення бойових дій; значно актуалізована гуманітарна підготовка тощо.

Чорний А.М., к.психол.н.,

Павонський В.В.

*Національна академія Державної
прикордонної служби України імені
Богдана Хмельницького, м. Хмельницький*

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початком повномасштабного вторгнення російської федерації (рф) в Україну життя усіх громадян нашої держави кардинально змінилося. Також значних змін зазнала військова сфера, а саме підготовка військових фахівців для подальшої їх участі у відсічі та стримуванні

збройної агресії РФ. На цей час керівництво держави приділяє багато уваги підготовці військовослужбовців ЗС України та інших військових формувань за кордоном.

Значну допомогу у підготовці особового складу надають країни, що є членами Європейського Союзу (далі – ЄС), а також США, Колумбія, Канада та інші. Удосконалення ведення тактичних дій безпосередньо на полі бою, ведення бойових дій у місті – усе це є актуальним в умовах сьогодення. Вищезазначені знання та навички відпрацьовують новобранці, а саме уміння зайняти траншею, окоп, здійснити посадку-висадку особового складу до бойової машини, дії бойових груп під час переміщень в умовах зміни ландшафту місцевості тощо. Програма підготовки “Інтерфлекс” (англ. “Operation Interflex”), організована Сполученим Королівством та іншими союзниками, з метою підготовки українських військових за новітніми стандартами збройних сил Великої Британії, включає низку курсів, присвячених розвитку цих навичок. По їх закінченню усі учасники отримують комплект спорядження: уніформу, рюкзак, аптечку, взуття, розвантажувальний жилет та інше.

Також варто віддати належне підготовці українських пілотів за кордоном. Їх навчають виконувати польоти на різних типах літаків, починаючи з винищувачів, закінчуючи гелікоптерами. Значну допомогу у підготовці військових льотчиків надає Велика Британія, Румунія, Данія. Франція та Бельгія на постійній основі здійснюють підготовку екіпажів F-16 (одномоторний легкий багатоцільовий винищувач, розроблений для повітряних сил США). Окрім того, на території цих держав були створені регіональні центри для забезпечення якісного та комфортного навчання.

Щодня країни-партнери роблять свій внесок у перемогу українського народу. З початком повномасштабного вторгнення Франція розпочала навчання українських військових щодо опанування ними самохідної артилерійської установки “ЦЕЗАР”. Колумбія, Швейцарія, Камбоджа, Японія та Польща із залученням кваліфікованих державних спеціалістів та команд безперервно здійснюють навчання українських саперів.

Спостерігаючи за ходом цієї війни, весь світ може сказати лише одне – перемога буде за українцями, але для найшвидшої перемоги над агресором ми потребуємо кваліфікованої та розвиненої армії. Крок за кроком ми наближаємося до цього, з кожним днем здійснюємо відсіч збройної агресії та повертаємо українську землю. У цьому контексті допомога держав-союзників є надзвичайно важливою та вкрай необхідною.

*Чуприна О.В., к.мед.н., доцент
Національний університет оборони
України, м. Київ*

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОТОКОЛІВ ТАКТИЧНОЇ МЕДИЦИНИ В УКРАЇНІ

Активна фаза війни в Україні посилила увагу до стану розвитку системи тактичної медицини в державних силових структурах. Тактична медицина є умовною назвою комплексу дій та маніпуляцій з надання домедичної допомоги постраждалим в умовах бойових дій (Tactical Combat Casualty Care) (ТССС). Вона зосереджується на подоланні трьох основних причин превентивних смертей у поранених, що виникають на полі бою: масивної кровотечі з ран кінцівок; напруженого пневмотораксу; обструкції верхніх дихальних шляхів.

Приблизно 20 % поранених бійців помирають під час бою, а 90 % – до отримання допомоги в медичному закладі. Під час військових операцій приблизно у 80 % випадків смерть настає протягом перших 30 хвилин після отримання поранення, коли часто єдина доступна медична допомога – це самодопомога або допомога товариша.

Від початку неспровокованої рашистської агресії проти України в 2014 році головний тягар в навчанні тактичній медицині мобілізованих взяли на себе волонтерські групи. Необхідність системних змін у цій сфері була зрозуміла кожному. Перші навчання з тактичної медицини у форматі курсів бійця-рятувальника (CLS) за стандартами країн НАТО в Україні проводилися із залученням іноземних спеціалістів із США, Канади та країн Європейського Союзу. Завдяки спільним зусиллям Проектного офісу реформ Міністерства освіти України, Міністерства оборони України, Міністерства охорони здоров'я України, Генерального штабу, широкій міжнародній підтримці з боку США, Канади та Великої Британії у 2017 році було відкрито центр тактичної медицини на базі 169 Навчального центру Сухопутних військ Збройних Сил України. У цей же час негайною потребою стало також забезпечення належного рівня підготовки осіб, які зобов'язані надавати домедичну допомогу цивільному населенню, у зв'язку з постійно зростаючою загрозою. На даний час навчальний курс надання допомоги за принципами ТЕСС (“Tactical Emergency casualty care”) широко впроваджується у силових структурах та рятувальних загонах. Принципи, передбачені ТЕСС, розроблені на основі ТССС, мають багато спільних рис, проте певні фактори відрізняють надання допомоги в умовах бойових дій та при надзвичайних ситуаціях із високим рівнем загрози: виконання рятувальниками своїх обов'язків проводиться під контролем держави і місцевих органів врядування в межах затверджених протоколів, що передбачає відповідальність за халатність і бездіяльність; необхідність врахування вікових категорій та особливостей окремих груп населення (вагітних або фізично обмежених осіб тощо), що потребують специфічної допомоги; врахування того, що евакуація набагато менше поширена в цивільній обстановці; врахування базового рівня здоров'я населення (на відміну від військовослужбовців які, як правило, є фізично здоровими); приділення особливої уваги допустимості вживання ліків постраждалими.

Український науково-практичний центр екстреної медичної допомоги та центр медицини катастроф Міністерства охорони здоров'я України у 2016 році створили мультидисциплінарну робочу групу МОЗ України, яка на основі клінічних протоколів ТЕСС розробила настанову “Тактична екстрена медична допомога” (ТЕМД). ТЕМД по своїй суті дуже подібна до ТССС та передбачає наявність різних фаз (етапів) надання допомоги, залежно від рівня загрози як для постраждалого, так і для рятувальників. Виділяють три фази надання допомоги при ТЕМД: допомогу в умовах дії прямої загрози, що відповідає допомозі пораненим в умовах ефективного вогню противника в ТССС (червона зона); допомогу в умовах дії непрямой загрози – відповідає в ТССС допомозі в тактичних умовах (жовта зона); допомогу в умовах відсутності загрози та евакуацію (госпіталізація) – відповідає тактичній евакуації в ТССС (зелена зона).

Виходячи з вищевикладеного, можемо дійти висновку, що реалії сьогодення вимагають від військовослужбовців виважених та правомірних дій стосовно парамедичних втручань під час несення службових обов'язків. Тому в системі занять із тактичної медицини мають використовуватися стандарти, затверджені та передбачені для застосування відповідними нормативно-правовими документами.

*Шумовецька С.П., д.пед.н., доцент
Національна академія Державної
прикордонної служби України імені
Богдана Хмельницького, м. Хмельницький*

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ І ВИВЧЕННЯ ЛІДЕРСТВА В УКРАЇНСЬКІЙ МІЛІТАРНІЙ ІСТОРІЇ

У наш час важливе значення має підготовка офіцерів-лідерів, готових повести за собою підлеглих не тільки силою наказу. Формування у майбутніх офіцерів-прикордонників готовності до лідерства забезпечить якісніше функціонування як Державної прикордонної служби загалом, так і кожного прикордонного відділення зокрема.

Предметом уваги тема лідерства у секторі безпеки та оборони України стала після 2014 року, коли розпочалася відкрита російська агресія. З цього часу Україна почала активно запозичувати досвід армій держав-членів НАТО, де, у свою чергу, цю проблематику активно почали розробляти з середини минулого століття. Сьогодні концепція лідерства виокремилась як альтернатива радянським підходам до підготовки військових фахівців.

Особливе значення має вивчення проблеми лідерства у контексті української мілітарної історії, дослідження діяльності українських військових діячів, недооцінених у минулі роки. Історичні портрети й описи життєдіяльності видатних воїнів Княжої доби чи періоду Гетьманщини дають змогу отримати чіткіше уявлення про їхні особистісні якості як військових лідерів. Вивчення у такому аспекті української мілітарної історії також допоможе проаналізувати історичні погляди на роль визначних людей в історії війська та української держави.

Насамперед доцільно звернути увагу на лідерство за часів Княжої доби, коли військова справа на території нашої країни набула професійного характеру, а кожен чоловік був вправним воїном. Важливо простежити життєвий шлях та лідерські якості найвідоміших представників Княжої України – Святослава Хороброго, Володимира Святославовича (Великого), Ярослава Мудрого, їх становлення як державних чи релігійних діячів, адміністраторів та полководців. З періоду Литовсько-Польської доби необхідно вивчати діяльність князів Острозьких як воєначальників та просвітителів і меценатів. Багато цінного для пізнання лідерства має також діяльність сподвижників Богдана Хмельницького і досвід національно-визвольних змагань ХХ століття. Важливо вивчати військове лідерство доби визвольних змагань 1917–1921 років (Павло Скоропадський, Михайло Омелянович-Павленко, Петро Болбочан), націоналістичний рух 1920–1930-х років як феномен національної героїки, а також лідерів спротиву російській агресії 2014–2023 років.

Загалом вивчення української мілітарної історії допоможе майбутнім офіцерам-прикордонникам підвищити рівень знань про військове лідерство, більш ґрунтовно вивчити досвід налагодження взаємодії з військовим колективом та підтримання його згуртованості й злагодженості.

*Юрчак Ю.М.,
Щерблюк В.А.*

*Національна академія Державної
прикордонної служби України імені
Богдана Хмельницького, м. Хмельницький*

**АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ
ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ ДО ПРОТИДІЇ НЕГАТИВНОМУ
ГІБРИДНОМУ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОМУ ВПЛИВУ
В КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ**

Проблема формування готовності офіцерів-прикордонників до протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на персонал Державної прикордонної служби України у контексті інформаційної війни є надзвичайно важливою в умовах сьогодення протистояння з російською федерацією. Особовий склад ДПС України, як і весь народ України, перебуває під постійним психологічним тиском з боку країни-агресора. Тому надзвичайно важливо розуміти, як він чиниться і як йому протидіяти чи хоча б обмежити його вплив. Актуальність зазначеної проблеми достатня, щоб її теоретичне вивчення та практичне розроблення обумовило необхідність визначення проблемних питань формування готовності офіцерів-прикордонників до протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на персонал ДПС України у контексті інформаційної війни.

Інформаційний вплив через мережу Інтернет та супутникове телебачення дає змогу противнику здійснювати негативний інформаційний вплив не тільки на пересічних громадян, а й на персонал різних державних структур. Не винятком є Державна прикордонна служба України. З 24 лютого 2022 р. це питання набуло ще більшого значення для безпеки державного кордону та забезпечення обороноздатності держави у цілому.

Процеси перетворення, що відбуваються сьогодні в суспільстві, тісно пов'язані з входженням інформаційних технологій, що, у свою чергу, перетворюються на нові джерела небезпеки в руках ворога. Інформаційне протиборство несе негативний інформаційно-психологічний вплив, що є деструктивним дестабілізуючим чинником та створює загрози для національної безпеки. Широкомасштабна діяльність російської федерації проти України, що ведеться в інформаційному просторі (інформаційна війна), має за мету підірвати політичну, економічну, соціальну та оборонну системи нашої держави, психологічну обробку населення, дестабілізуючий вплив на суспільство, поширення інформації, що розпалює міжнародну ворожнечу, підбурює до ненависті, дискримінації чи насильства, спроб зміщення проходження лінії державного кордону. Деструктивний вплив ворожої пропаганди завдає національній безпеці шкоду, набагато більшу від реальних бойових дій, що не може не вплинути на готовність країни загалом та Державної прикордонної служби України зокрема до спротиву агресії.

СЕКЦІЯ 5.
УКРАЇНСЬКА ЗВИТЯГА: ВІД ДАВНИНИ ДО ХХІ СТОЛІТТЯ

Skydanova A., PhD in History
University of Fribourg, Switzerland

**THE HUMANITARIAN DIMENSION OF MILITARY HISTORY:
TO THE QUESTION OF THE ACTIVITIES OF THE UKRAINIAN RED CROSS
DURING THE UKRAINIAN REVOLUTION (1918–1921)**

The primary idea around which the Red Cross movement was organized in the second half of the 19th century was to help the wounded and sick in armies on the battlefield. In the early 20th century the International Committee of the Red Cross (ICRC) took responsibility for the care of prisoners of war. With the development of practical actions in these areas during the First World War and the wars in post-imperial Central and Eastern Europe, Red Cross societies became increasingly prominent participants in military history on both global and national dimensions.

The long-term participation of Ukrainians in World War, the formation of the Ukrainian national army and the first war against the Bolsheviks, along with numerous humanitarian problems caused by wartime were the main background for the statehood of the Ukrainian People's Republic (UPR) in 1918. These circumstances led to the organization of a separate Ukrainian Red Cross Society (URC) by the Founding Congress on May 21, 1918. The further development of the URC took place during the wars for power in Ukraine, which not only complicated its activities, but also threatened it. In February 1919 the Government of the UPR approved the Statute of the URC. Soon after, due to the second war against the Bolsheviks and the evacuation of UPR authorities to Kam'ianets'-Podil's'kyi, the URC network and its management centers were separated. The URC General Administration was divided into two branches in Kyiv and Kam'ianets'-Podil's'kyi. Last one tried to provide assistance to soldiers and civilians on the Right Bank of the Dnipro at least until the end of 1919. The Kyiv branch found itself under Bolshevik occupation, but continued its work with the permission of the Ukrainian Soviet authorities. Between February and July 1919, 17,578 patients were treated in its hospitals (including 6,259 Red Army soldiers, 3,377 prisoners of war, 365 refugees, and 7,577 others). The Government of the UPR managed to send the URC Mission to Berlin, headed by Illia Kholodnyi, right before the capture of Kyiv by Bolsheviks in February 1919. The goal of the Mission was to support and repatriate Ukrainian prisoners of war. The head of the Mission, however, managed to organize wider activities. Establishing contacts with foreign Red Cross societies, the ICRC and other aid organizations allowed him to organize the purchase and transport of humanitarian aid to Ukraine, which was in a state of unprecedented humanitarian disaster. Since 1919 the URC was subjected to increasing interference in its activities by the government of the Soviet Ukraine. In fact, it became a part of the Soviet medical, social and partly foreign policy. Until the early 1920s, a network of national URC remained in Europe, supporting Ukrainian prisoners of war and a new wave of Ukrainian refugees, including many former soldiers of the UPR Army. One of the tasks of the URC in exile was to convey to the international community the content and nature of the complexity of military and humanitarian problems in Ukraine during the liberation struggle so that this experience could be taken into account in the formation of humanitarian law.

Алексєєв О.О.

Національний історико-архітектурний музей “Київська фортеця”, м. Київ

ЕВОЛЮЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ САМОСВІДОМОСТІ СЕРЕД ВОЯКІВ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ДО ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Перша світова війна стала першим військовим конфліктом в історії людства, що призвів не лише до значних змін існуючих кордонів, падинь, здавалось б, непохитних імперій, а й до глибоких змін у психіці її безпосередніх учасників. Перша світова війна стала поштовхом для розгортання національних процесів, сприяла розвитку національної самосвідомості у окремої людини. Поставила питання перед простим вояком-“окопником”: “Хто я? Якого роду?”. Відповідно, актуалізується проблема “свій” – “чужий”, й якщо на початку Першої світової питання хто ворог було очевидним, адже є армія противника, то на її завершальному етапі розуміння свого та чужого набуло зовсім іншого забарвлення. Цікавим матеріалом для аналізу можуть стати спогади учасників тих подій, зокрема селян рекрутованих до війська. Маємо досить широку джерельну базу у дослідженні заявленого питання, зокрема спогади учасників Першої світової війни та національно-визвольної боротьби, видані за кордоном, а також селянські мемуарні джерела, що увійшли у науковий обіг після здобуття незалежності. Окреслимо основні їх напрями.

Перехід від самоідентифікації за принципом земляцтва до розуміння належності до певного етносу та нації. У мемуарах селянина з запорізького краю Олександра Замрії знаходимо характерну згадку, коли він, описуючи національний склад артилерійської батареї, у якій служив, вживає термін “тавричанин” і тут же виправляє самого себе, написавши “точніше українців”.

Проблема протистояння українців з українцями, мобілізованих до протиборчих імперських армій. Як приклад, зустріч із одноплемінниками з іншого боку фронту описав у своїх спогадах Іван Марусенко, який брав участь у форсуванні російською армією р. Сян у серпні 1914 року. Він описав випадок, як під час бою з ворожих лав почали просити припинити вогонь, аргументуючи тим, що вони теж руські.

Перехід до розуміння необхідності повного розриву з усім московським та необхідності створення самостійної Української держави, про що можуть свідчити спогади про так званий “Зимовий похід” відомого військового діяча УНР, уродженця села Заливне Олександрівського повіту Катеринославської губернії (нині село Заливне Терсянської сільської ради Новомиколаївського району Запорізької області) Олександра Вишнівського.

Аналіз мемуарних джерел дає змогу провести комплексний аналіз еволюції поглядів учасників Першої світової війни, змін у поведінці та визначенні власного місця в описуваних подіях. Зокрема, переходу до розуміння своєї належності до великої української нації, що заклало передумови до розгортання боротьби за Українську державність та до формування українських військових загонів.

Бойван О.С., к.пед.н.

*Донецький національний університет
імені Василя Стуса, м. Вінниця;*

Зелененька І.А., к.філол.н.

*Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця;*

Качановська Т.О., к.філол.н.,

Костюк М.М., к.філол.н.

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ;*

Прищеп О.П., к.філол.н.

*Житомирський державний університет
імені Івана Франка, м. Житомир;*

Тимчук В.Ю., к.т.н., с.н.с.

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

IN PRINCIPIO ERAT VERBUM: УКРАЇНСЬКА ЗВИТЯГА НОВІТНЬОГО ЧАСУ У ЗБЕРЕЖЕННІ СУЧАСНИМИ ЗАСОБАМИ ПОЕТИЧНОЇ ТРАДИЦІЇ ТА ЇЇ ПЕРЕДАННЯ ДЛЯ СВІТУ У ПРОФЕСІЙНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ПЕРЕКЛАДАХ

В інформаційну добу героїка війни стає набуттям коротких новинних форм, чого не було у попередні історичні епохи. Понад це природна сутність новин невпинно з'являється та привертати увагу породила новий виклик щодо збереження історичних виявів людини і суспільства, особливо у персоналізованому вимірі. Україна проходить щоденно настільки болючий шлях, що чимало родин, які втратили захисників України на полі бою, залишаються сам-на-сам зі своєю скорботою і через те, що на вітвар української свободи до полеглих героїв об'єктивно, як би нам цього не хотілося, додаються нові імена. Тому особиста трагедія зливається у загальній картині трагедій війни. Тож коли відомий кіносценарист Станіслав Чернілевський, син якого мобілізований до Сил територіальної оборони ЗС України рядовий Ілля Чернілевський загинув влітку 2022 року від Авдіївкою, на літературній події, присвяченій теорії та практиці літературному перекладу, говорить, що завдяки увазі редакторів і перекладачів його син живе у перекладених іноземними мовами строфах його поезії, що юнак написав в окопах степу на Донеччині, то це є правильною і світлою реакцією на виклики щоденних особистих трагедій.

Упродовж 100 днів з повномасштабного вторгнення, тобто від світанку 24 лютого до опівночі 3 червня 2022 року, команда літераторів-одномумців, об'єднана ініціативою "Всесвітній день поезії для України", почала упорядковувати антологію української поезії цього часу національного спротиву з амбітною метою перекласти ці поезії, що фіксують події, постаті, емоції, роздуми у час великого здвигу, різними мовами та донести їх до іноземного читача. Тим самим така діяльність підсилює устремління державних, а також інших громадських і особистих ініціатив щодо донесення неспотвореної правди про вселюдську катастрофу в Європі (та світу, як показала загроза продовольчої та мігрантської криз), що її навмисно, цілеспрямовано і цинічно породила росія своєю агресією.

Отже, на сторінках першого втілення цього проєкту – антології-білінгви українською та французькою мовами “In principio erat Verbum: поезія війни” (ТзОВ Видавництво “Астролябія”, 2023) – кожен небайдужий читач може знайти персональні історії українців у хвили їх спротиву, їх звертання до світової спільноти, їх переживань і дивовижних подвигів.

Бондарчук І.Л.

*Генеральний штаб Збройних Сил
України, м. Київ*

БАГАТОПРОФІЛЬНА ІНТЕГРОВАНА МІСІЯ ООН ЗІ СТАБІЛІЗАЦІЇ У РЕСПУБЛІЦІ МАЛІ. ІСТОРІЯ ТА СИМВОЛІКА

Збройні конфлікти напередодні 2013 року у Республіці Малі та безрезультативність політичних дискусій навколо цієї ситуації створили передумови для створення місії ООН у зазначеній країні. Так, для виконання низки завдань щодо забезпечення безпеки резолюцією Ради Безпеки ООН від 25 квітня 2013 року № 2100 у квітні 2013 року було створено Багатопрофільну інтегровану місію ООН зі стабілізації у Малі – MINUSMA, що складається з цивільного персоналу, поліції, волонтерів та військового персоналу, до складу якого входять військовослужбовці миротворчих сил, експерти та штабні офіцери.

У 2018 році до України звернувся Секретаріат ООН із проханням розглянути можливість щодо направлення національного персоналу для участі в Багатопрофільній інтегрованій місії ООН.

Відповідно до Указу Президента України від 09.01.2019 № 9/2019 до складу Багатопрофільної інтегрованої місії ООН від України було направлено національний персонал (з числа військовослужбовців Збройних Сил України) чисельністю до 20 осіб.

Перші 10 військовослужбовців ЗС України прибули до Малі у червні 2019 року.

Українські військовослужбовці несли службу в штабі місії, м. Бамако, у штабах секторів “Центр” (м. Монті), “Захід” (м. Тімбукту) та “Схід” (м. Гао) та виконували завдання відповідно до займаних посад у відділеннях G1-9, а саме:

планування, розподіл та проведення ротацій особового складу місії;

виконання заходів із розвідувального забезпечення командувача місії;

проведення короткострокового оперативного планування;

виконання довгострокового планування, подальше планування фаз та планування на випадок надзвичайних ситуацій;

планування майбутніх операцій у зоні відповідальності сектору;

організація роботи щодо впровадження проєктів цивільно-військового співробітництва;

координування рухів військових спостерігачів у секторі.

У подальшому планувалося введення окремого вертолітного підрозділу у складі місії, але з початком широкомасштабної агресії РФ Президент України прийняв рішення щодо повернення особового складу миротворчих місій в Україну. Таким чином, історія участі українських миротворців у багатопрофільній місії була завершена.

На період участі представників України окремої офіційної символіки місії, за винятком нарукавної емблеми ООН, не існувало. Водночас деякі підрозділи (UNIT) штабу місії та секторів розробляли й самостійно виготовляли свою символіку. Так, наприклад, UNIT2 має круглу емблему, на блакитному фоні якої розміщено три широкі смуги кольорів

державного прапора Малі – зеленого, жовтого та червоного. По колу емблеми розміщено вінок, аналогічний вінку нарукавної емблеми ООН, у верхній частині – напис “MINUSMA U2” – найменування місії та номер підрозділу. У центрі емблеми на символі ООН розміщене зображення контуру Малі та сови, нижче – напис “We’re Watching you” – “Ми спостерігаємо за тобою”.

*Вигівська О.В., к.і.н., доцент,
Лагунов Д.Г.
Житомирський військовий інститут
імені С. П. Корольова, м. Житомир*

АТАКА ОУН НА КОНСУЛЬСТВО СРСР У ЛЬВОВІ

На початку 1930-х років провід Організації українських націоналістів вирішив активізувати антирадянську бойову діяльність. Причиною активізації став штучно організований на територіях УСРР геноцид українського народу – Голодомор, а метою – привернення уваги демократичних держав світу, що ігнорували факти геноциду в СРСР.

Рішення про здійснення замаху на представника СРСР у Львові було ухвалене на берлінській конференції Проводу українських націоналістів 3 червня 1933 року. Відповідальним за реалізацію резолюції був призначений Крайовий Провідник ОУН Степан Бандера. Львівському ОУН було надіслано наказ вибрати добровольця для здійснення атентату (політичного вбивства).

В історії ОУН атентат використовували у зв’язку з неможливістю українцями вільно відстоювати свої права у політичній боротьбі. Він був одним із методів знищення поневолювачів українського народу та тих зрадників, які доносили на членів ОУН польським органам правопорядку. Суть завдання полягала в тому, що, окрім безпосередньо атентату, треба було запобігти захопленню співробітниками радянського консульства та дочекатися приїзду польської поліції, щоб під час майбутнього судового розгляду розкрити усі причини вбивства та привернути увагу громадськості. Окрім пошуку виконавця атентату, бойова організація проводила розвідку в середині самого консульства. Відбувалось це за допомогою жіночої гілки в ОУН. Жінки відвідували радянське консульство під виглядом бажаючих переселитися до СРСР.

Серед добровольців було обрано 18-річного випускника Української гімназії у Львові Миколу Лемика, студента математично-природничого факультету Львівського університету. Микола Лемик був обраний із кількох причин: він мав здібності для вдалого виступу на суді та був вихідцем з бідної родини українських селян, що унеможливило для радянської пропаганди використання аргументу про його причетність до іноземних спецслужб та класових ворогів. Частково участь в акції брав і Степан Бандера, який займався координацією усіх учасників та інструктуванням Лемика. За його участю було знайдено та передано зброю для атентату, знярядям акції став бельгійський пістолет “Ортгис”, який активно використовували бойовики ОУН, а до цього і УВО.

22 жовтня 1933 року Микола Лемик пішов до будівлі радянського генерального консульства, де під вигаданим прізвиськом “Дубієнко” мав висловити бажання виїхати до УСРР. Увійшовши до консульства, Лемик попросив поговорити з консулом, але у зв’язку з його відсутністю він застрелив секретаря генерального консула Олексія Майлова. Після

вбивства секретаря Лемик дочекався прибуття польських поліцейських, яким здався без опору. Під час суду українська громадськість виступила на захист Лемика та використала засідання для розкриття інформації про Голодомор в Україні, що поширилася через журналістів. Суд визнав Лемика винним у вбивстві і присудив пожиттєвий термін ув'язнення.

Загалом, Микола Лемик пішов на вбивство ворога, знаючи, що опиниться перед судом та може бути вбитим. Але він розумів, що його співвітчизники з підрадянської України вмирають від штучного Голодомору і лише такі жорстокі методи можуть привернути увагу мовчазного світу до трагедії українського народу.

*Вигівська О.В., к.і.н., доцент,
Панасюк Д.В.
Житомирський військовий інститут
імені С. П. Корольова, м. Житомир*

ПОВІТРЯНИЙ ФЛОТ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ГЕТЬМАНА П. СКОРОПАДСЬКОГО

Постать Павла Скоропадського є однією з тих, кого важко об'єктивно оцінити, незважаючи на велику кількість досліджень. П. Скоропадський приділив особливу увагу розбудові збройних сил, намагаючись створити модернову армію. Особливої уваги заслуговує спроба створити повітряний флот. Повітряний флот Української Держави перейшов їй у спадок від УНР. Згідно з наказом Військової офіції (Військового міністерства УНР) ч. 136 від 30.04.1918 було затверджено існування трьох управлінь інспекторів авіації (Київського, Харківського та Одеського районів); 8-ми авіаційних дивізіонів, кожний у складі: управління, винищувального, розвідувального та 2-х гарматних загонів; двох авіаційних парків (у Києві та Миколаєві). Пізніше до цього списку додалися ескадра повітряних кораблів "Ілля Муромець" і Одеська авіаційна школа, початок якій покладено 14 жовтня 1918 р. Слід також згадати, що у складі Українського повітряного флоту планувалося створення морської авіації під командуванням морського льотчика Вікторіана Качинського, що б нараховувала 20 гідропланів.

Інспекція повітряного флоту прагнула реорганізувати українську авіацію за російським зразком. Від початку створення кожен дивізіон іменувався за місцем дислокації: Волинський, Херсонський, Подільський тощо. Загони, що входили до складу дивізіонів, не мали сталого найменування та нумерації. Треба зазначити, що Скоропадський стикнувся з труднощами під час реформування повітряного флоту, бо на папері у складі авіації Української Держави мало нараховуватися 336 літаків, фактично ж налічувалося 193 (з них 4 важких бомбардувальники "Ілля Муромець"). Майже половина були несправні (використовувалися з 1915–1917 рр. і потребували дрібного чи й капітального ремонту). Другу частину становили нові літаки, розібрані та спаковані у ящики, але до багатьох із них не було моторів. Великою проблемою української авіації доби Перших визвольних змагань було те, що багато пілотів бачило службу в українській армії як тимчасове явище перед переходом в Добровольчу або Червону армії. У період літо–осінь 1918 явище перебіжок у Білу Армію на Дон набуло масового характеру. Кожен перебіжчик ніби вважав своїм

обов'язком привезти із собою на Дон щось із авіаційного майна. Часто до Дону з України вирушали цілі ешелони з авіаційним майном.

Треба зазначити, що 8 серпня 1918 року була підписана угода між урядами Української держави та Всевеликого Війська Донського про визнання кордонів між ними. Договір доповнювався “Додатковою секретною угодою”, згідно з якою Українська Держава зобов'язувалася якнайшвидше постачати до Всевеликого Війська Донського озброєння та військове спорядження. Крім зброї, на Дон доставили 45 українських літаків з бомбами і запчастинами. Майно передавалося умовно за гроші, але фактично безкоштовно (уряду Війська Донського воно дісталось лише за вартістю фрахту, завантаження й розвантаження). На жаль, реалії передачі Дону озброєння вийшли за межі даного договору, й, можна сказати, набули “стихийного” характеру та призвели до негативних наслідків для України. Скоропадський розумів, що така ситуація не йде на користь розбудові повітряного флоту, але не хотів псувати відносини з Доном, якого бачив союзником проти більшовиків.

*Гарькавий Є.М., доктор філософії, доцент
Воєнна академія імені Євгенія Березняка,
м. Київ*

ПЛАНУВАННЯ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ СИЛ ОБОРОНИ УКРАЇНИ ЗА СТАНДАРТАМИ НАТО

Відповідно до чинного нормативно-правового базису оборонне планування поділено на довгострокове терміном 12 років, середньострокове терміном 6 років і короткострокове – 2 роки. Загальну координацію виконання заходів оборонного планування здійснює Департамент воєнної політики та стратегічного планування Міністерства оборони України. Планування сил здійснюють на основі варіантів застосування сил оборони України (визначених сценаріїв).

Сьогодні планування стратегічних комунікацій у силах оборони України здійснюють у рамках оборонного планування на основі спроможностей. Важливими у процесі планування стратегічних комунікацій є такі комунікативні аспекти, як розуміння культурних особливостей цільових аудиторій; розуміння інформаційних трендів та інформаційного контексту об'єктів інформаційного впливу; установлення інформаційної переваги й інформаційного домінування; розуміння інформаційного контексту перспективних опонентів у розгорнутій у часі перспективі; використання масмедіа для розповсюдження наративів на протипагу діям противника, зберігаючи за цих обставин довіру у своєму комунікативному середовищі.

У 2023 році НАТО було затверджено Доктрину зі стратегічних комунікацій НАТО, у якій зокрема уточнено особливості планування стратегічних комунікацій НАТО.

Доктриною передбачено утворено спеціального підрозділу, відповідального за реалізацію стратегічних комунікацій J10, який відповідно до стандартів НАТО має такий кадровий склад: директор Директорату (Департаменту) стратегічних комунікацій, якому підпорядковано Управління аналізу й оцінювання інформаційних загроз (Перше управління), Управління планування інформаційних операцій (Друге управління), Управління зв'язків із громадськістю (Третє управління).

Враховуючи стандарти НАТО та українські реалії, перспективний алгоритм планування стратегічних комунікацій може включати такі блоки:

аналіз інформаційного середовища (використовуючи методику PMESII та ASCOPE аналізу);

виокремлення перспективних цільових аудиторій;

окреслення комунікативних ризиків і потенційних можливостей (використовуючи методику SWOT аналізу);

опрацювання стратегічно-комунікативної стратегії та постановка стратегічно-операційних завдань;

опрацювання стратегічно-комунікативної тактики та постановка стратегічно-комунікативних завдань;

виокремлення суб'єктів стратегічних комунікацій;

визначення критеріїв оцінювання результативності та ефективності;

підготовка бюджету.

Під час планування зазначених заходів потрібно враховувати, що тактична мета комунікацій – переведення потенційної аудиторії на вищі сходинки так званої “лінійки лояльності”, що включає таку послідовність: незнання – знання – зацікавленість – бажання – переконаність – дія. Крайня відправна точка лінійки – незнання, тоді як стратегічна мета комунікації – досягнення цільовою аудиторією стану, коли є готовність діяти відповідно до задуму суб'єкта інформаційного впливу.

Горбатюк О.М.

*Національний університет оборони
України, м. Київ*

БОЙОВИЙ ШЛЯХ КУРЕНЯ “СІРОМАНЦІ” УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ

Створення славетного підрозділу Української Повстанської Армії – куреня (спершу сотні) “Сіроманці” – бере свій початок від червня 1943 року в Карпатах на території Долинського повіту, що на Станіславщині (тепер Івано-Франківщина). За наказом Крайового Військового Штабу орґадро у складі 25 осіб старшин і підстаршин, які вже мали бойовий досвід, розпочало формування сотні. До складу сотні входили ті, хто мав військовий досвід, так і ті новобранці, хто керувався лише патріотичними міркуваннями. Але всіх об'єднувало бажання звільнити рідну землю від загарбників і поневолювачів.

Організаційно сотня “Сіроманці” входила до складу Воєнної округи-3 “Лисоня” та призначалася для виконання особливих завдань. З моменту формування сотні її очолив Дмитро Карпенко на псевдо “Яструб”. До середини осені 1943 року йшов системний бойовий вишкіл особового складу сотні: вивчення різноманітної зброї, засвоєння методів партизанської боротьби у різних видах бою.

У жовтні 1943 року сотня “Сіроманців” отримала наказ керівництва здійснити рейд на північно-західні терени Галичини. Але через певні обставини сотня перебувала на місцевості Золота Поляна, що на Рогатинщині поблизу сіл Дички, Яглуш, Виспа, Мельна (нині Івано-Франківщина). Період від кінця 1943 до середини квітня 1944 року “Сіроманці” провели у сучкахах із підрозділами гітлерівців і радянськими партизанами. З квітня 1944 року добре

вишколена й озброєна сотня спеціального призначення “Сіроманці” (близько 250 осіб) рушила на північний захід Галичини з метою оборони українського населення від гітлерівських загонів та польських боївків.

Значною мірою “Сіроманцям” довелося брати участь разом з іншими сотнями повстанців, що належали до Воєнної округи-2 “Буг”, у запеклих боях з польськими збройними формуваннями Армії Крайової, які намагалися закріпитися на етнічних українських землях і відстоювати їх належність до Польщі. За період з березня по червень 1944 року польські військові формування були витіснені з території Равського, Сокальського, східної частини Любачівського, Томашівського, південно-східної частини Грубешівського повітів. До середини серпня 1944 р. сотня проводила у численних сутичках із ворогом.

Варто зазначити, що з приходом радянської влади на ці терени почався період масової повстанської боротьби. На цей процес вплинула примусова мобілізація до Червоної армії та широкомасштабна пропагандистсько-організаційна акція ОУН-УПА за ухилення від призову на фронт. З другої половини 1944 р. кількість боїв із радянськими збройними формуваннями значно зросла як з фронтовими частинами Червоної армії, так і прикордонниками та внутрішніми військами НКВС. Одним із таких є бій біля села Пирятин Жовківського району Львівської області. За результатами цього бою противник втратив десятки загиблих та поранених: одні джерела надають втрати ворога 80 вбитими і 62 пораненими, інші – 230–300 загиблих. Також здобуто багато трофеїв: захоплену зброю було передано новоствореним сотням. Втрати упівських вояків також відрізняються: одні джерела подають про 4 вбитих і 2 поранених; інші – від 16 до 50 осіб. Краєзнавець і письменник Іван Губка у своїх художньо-документальних творах твердить, що в пирятинському бою загинуло 18 повстанців: 11 з СКВ (самооборонний кушовий відділ) та 7 з сотні “Сіроманці”.

У другій половині вересня 1944 р. за рішенням керівництва УПА сотня “Сіроманців” реформувалася у курінь під назвою “Верховинці”, до складу якого увійшли сотні “Сіроманці”, “Бурлаки”, “Полтавці”, “Рубачі” та “Лісовики”. З цього моменту сотенний Дмитро Карпенко став курінним з псевдо “Лютий”.

Ще один бій з військами НКВС, що заслуговує на увагу, відбувся 29–30 вересня 1944 р. поблизу монастиря Унівська лавра (нині с. Унів входить до Перемишлянської міської ОТГ Львівського району Львівської області). Підрозділи НКВС на початку каральної операції нараховували понад 1000 особового складу, а також мали кілька танків і використовували розвідувальний літак. За підсумками цього бою підрозділи НКВС втратили понад 200 вбитих і невідому кількість поранених. Точних втрат повстанців немає (на монастирському цвинтарі поховано 19 вояків УПА).

Керівництво УПА прийняло рішення про передислокацію сотень куреня “Сіроманці” (назва куреня “Верховинці” і псевдо командира “Лютий” не прижилося серед упівців). Так, “Сіроманці” повернулися на свою місцевість, що на Рогатинщині для підготовки до наступних боїв.

Варто згадати ще одну подію, де відзначився курінь “Сіроманці”. 17 грудня 1944 р. повстанці здійснили атаку на населений пункт Нові Стрілища (тоді райцентр, а зараз селище міського типу Львівського району Львівської області). Під час бою було спалено будинки НКГБ, НКВС, парткому, тюрми тощо, вбито суддю, прокурора, усіх тих, хто катував і вбивав українців. Звільнили 40 в'язнів. 45 осіб ворог втратив убитими. Серед втрат повстанців –

5 загиблих, серед яких і славетний курінний Дмитро Карпенко “Яструб”. Він першим серед старшин УПА нагороджений найвищою нагородою УПА Золотим Хрестом Бойової Заслуги 1 класу (посмертно).

З початком 1945 року починається новий етап боротьби з ворогами України. Керівництво УПА приймає рішення про поступовий перехід до виконання інших завдань. “Сіроманці” вирушають у рейди по інших районах для проведення політичної і пропагандистської роботи серед населення, закликаючи його до непокори та єдності у спільній боротьбі народу. У подальшому сотню було розчленовано спочатку на чоти, а згодом на рої. У таких умовах доводилося продовжувати боротьбу за Українську державу.

*Горбаченко Ю.М., к.і.н., доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля, м. Черкаси*

ПОЛКОВНИКИ КАНІВСЬКІ: ІСТОРИЧНИЙ ОГЛЯД

Недостатня методологічна розробленість проблеми історії Канівського полку зумовлює актуальність наукового пошуку у цьому напрямі. Дана робота є спробою автора у вирішенні цієї проблеми.

Канівський полк нараховував 3167 козаків, що складало 7,8% усього війська Запорізького. Полк мав 16 військово-адміністративних одиниць, що охоплювали як правобережні, так і лівобережні території навколо Канева. У травні 1651 р. загинув канівський полковник Кучак, якого О. Рігельман називав Семеном Павинським. Полковник Стародуб разом із делегацією старшини та козаків присягнув від полку в Переяславі. У 1654 р. у полку присягнули 3152 козаки, осавул, 10 сотників, 91 отаман, 14 хорунжих.

Семен Савич – перший полковник Канівського полку під час національно-визвольної війни (можливо, він і Семен Верещака, який навесні 1649 р. очолював козацький полк, – одна особа. Дотичним підтвердженням цього є той факт, що в сотнях полку були козаки Верещаченки). Був реєстровим козаком.

Іван Кіндратович Лизогуб (Кобизенко; рік народження невідомий – 1662, можливо початок 1663) – реєстровий козак Рощенкової сотні Канівського полку (1649), сотник Канівський (1658), був у складі посольства Григорія Лісницького до Москви (1658), полковник канівський (1659), полковник уманський (1659–1661), полковник канівський (1662). У 1661 р. випросив у польського короля Яна Казимира для Канівського монастиря грамоту на села Бабичі та Мальчиці з млином на річці Росаві. Разом із сотником суботівським Михайлом Капустою потрапив у полон до Сомка.

Яків Кіндратович Лизогуб (рік народження невідомий – 19 серпня 1698) – український військовий і політичний діяч. Козак Гельмязівської сотні Переяславського полку (1649), полковник канівський (1666–1669). Генеральний осавул у Петра Дорошенка (1669–1673). Яків Лизогуб у січні 1670р. був наказним гетьманом (27 січня 1670, Горошин) над корпусом у складі частини Лубенського полку (полковник Григорій Гамалія) кінних полків Миколи Раєвського, Івана Вербицького і Гната Шульги, частини Чернігівського полку (наказний полковник Івана Пригара).

Андрій Наумович Лагода – значний козак запорозький. У 1629 р. уповноважений козацької ради на церковний собор у Київ. Полковник канівський (?–1637). Сотник 2-ї Канівської сотні (1638–?).

Матвій Павлович (Матяш) – полковник, у березні 1673 р. він разом з одним із сотників з Лисинки був направлений до Дорошенка з повідомленням, що Канівський полк перейшов на бік царя, і з пропозицією гетьману їхати на нараду в Корсунь і скласти там булаву та бунчук.

*Гребенюк М.В., к.і.н., старший дослідник
Національний університет оборони
України, м. Київ*

РАДЯНСЬКІ РУДИМЕНТИ ЯК НЕГАТИВНИЙ ЧИННИК У РОЗБУДОВІ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Становлення і військова кар’єра багатьох представників вищого офіцерського складу та окремих старших офіцерів, які узялися розбудовувати та реформувати Збройні Сили України, тривалий час залишалися у їх складі на керівних посадах, на державній службі у структурах Міністерства оборони України або на викладацькій роботі у військових навчальних закладах, було міцно пов’язано з радянською військовою практикою, яка у свою чергу виросла на російській імперській військової традиції. На початку формування Збройних Сил незалежної України у 1991–1992 роках такими були практично всі офіцери і генерали. Прийняття військовими військової присяги на вірність народу України у 1991–1992 роках послужило практичним розмежування між тими, хто категорично не хотів служити українському народові, від тих, хто юридично погоджувався. Як згадував перший міністр оборони України генерал-полковник К. Морозов “до червня 1992 року близько 10 тис. офіцерів відмовились приймати присягу і були переведені до вибраних ними республік, разом із десятками тисяч солдатів, які були призвані з інших республік”.

Багато з тих, хто прийняв присягу на вірність народу України, мали українські коріння, але не мали сформованих орієнтирів на те, які військові традиції можна вважати національно прийнятними, яка символіка є притаманною саме українському війську. Брак української свідомості серед керівного складу у Збройних Силах України був наслідком історично зумовленої русифікації (мовної та ідеологічної) і як наслідок – радянзації. Фактично, до початку російської агресії у 2014 році, керманічі Збройних Сил України не ініціювали відходу від радянсько-російської військової традиції. У своєму інтерв’ю у травні 2023 року Головнокомандувач Збройних Сил України генерал В. Залужний визнавав, що “... радянська армія жила у Збройних силах України довго, і ще є її відголоски, ще не до кінця вона завершила своє існування”.

Згідно із Концепцією створення Збройних Сил України В. Лазоркіна, яку він представив на Першій сесії Великої ради Народного Руху України 1 грудня 1990 року в Києві, розглядалися три шляхи: 1. Створення власних Збройних Сил паралельно з існуючим угрупованням Збройних Сил СРСР на території України з вимогою його розпуску і розформування. Але, тоді виникає низка істотних проблем, насамперед, соціально-економічних, що веде до напруженості і конфронтації у суспільстві, до громадянської війни. Тобто, це шлях був небезпечним і шкідливим. 2. Створення власних Збройних Сил шляхом

послідовного ланцюга радикальних рішень, ухвалених Верховною Радою України. Цей шлях вимагав єдності політичних сил в Україні, політичної волі, що були відсутні. Тому цей шлях був мало ймовірним. 3. Шлях розумних компромісів між різними політичними силами, зі створенням умов для еволюційного перетворення угруповання Збройних Сил СРСР на території України у Збройні Сили України зі збереженням боєздатності військ і обороноздатності країни.

Еволюційні процеси були закладені ще у схваленій Народним Рухом України Концепцією створення Збройних Сил України. Проте відбувалися вони повільно, як і зміна поколінь військової інтелігенції. В. Лазоркін вважав, що причиною відсутності реформ перші 23 роки було те, що військове керівництво держави переважаючою більшістю складалося з генералів, вихідців зі старої системи, які залишили в Україні, по суті, прототип радянської системи підготовки до оборони, вважаючи російську федерацію своїм головним військовим союзником і кооперуючись з нею, розраховували на отримання від неї техніки і озброєння нового покоління.

Отже, на шляху розвитку Збройних Сил України стояли явища, народжені ще радянською армією. Разом із радянським авторитаризмом до Збройних Сил України прийшла норма незбалансованої з боку особового складу влади командира (начальника) за відсутності дієвого демократичного контролю. Підтвердженням цього, є недолуга кадрова політика, зловживання посадових осіб, відтік талановитих людей за весь період існування Збройних Сил України до 2022 року.

Губський С.І.

*Науково-дослідний інститут
українознавства Міністерства освіти
і науки України, м. Київ*

НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИЙ РУХ ВОЯКІВ-УКРАЇНЦІВ У СУХОПУТНИХ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИНАХ КРИМСЬКОГО ПІВОСТРОВА (1917 – ПОЧАТОК 1918 рр.)

Падіння 300-літньої діяльності Романових під час Лютневої революції 1917 р. у Росії створило сприятливі умови для розвитку національно-визвольних рухів серед поневолених імперією народів та розгортання національних революцій у деяких із них.

Однією зі складових українського руху в Криму стали військовики-українці сухопутних частин, що розташовувалися на півострові, та моряки Чорноморського флоту. Після лютого 1917 р. у військових формуваннях, що дислокувалися у Криму, розпочалася активна українізація, набула організаційного розвитку та поширення національно-культурна праця серед військовиків-українців.

Військові частини, що знаходилися у Криму, були доволі багаточисельними. Зокрема, у Сімферополі знаходилися 32, 33 і 34 запасні піхотні полки та інші частини. У Феодосії розташовувався 35 запасний піхотний полк. Сухопутний гарнізон Севастополя складали підрозділи забезпечення Чорноморського флоту частини Севастопольської фортеці, 8 дружин державного ополчення та авіаційна школа. У передмісті перебували 4 полки Чорноморської морської дивізії, яка готувалася до десантних операцій проти Туреччини.

На початку березня 1917 р. у Сімферополі пройшли перші збори українців Криму, на яких було створено Сімферопольську українську громаду та обрано раду організації. Активну участь у зборах відігравали військові, зокрема поручик Ю. Тютюнник. Українці, які служили у кримських гарнізонах, з особливою енергією долучилися до українізації існуючих та створення національних військових частин. Шевченкове свято у Сімферополі, що відбулося у другій половині травня 1917 р., стало днем створення Першого Сімферопольського полку імені гетьмана Петра Дорошенка, що виник всупереч намірам російського командування.

Весною 1917 р. у Керчі був створений Український військовий гурток, процеси українізації військових частин охопили гарнізони Євпаторії та Феодосії. У цей час переважна більшість українців флотських і армійських підрозділів у Криму обережно сприймали ліворадикальні та популістські гасла й ідеї, зокрема більшовицькі. Проте після більшовицького перевороту у Петрограді 2 жовтня, наприкінці грудня 1917 р. значно загострилися політичні суперечності через демобілізацію та поширення більшовицької пропаганди.

У грудні–січні 1918 р. на території Криму розпочалися бойові дії між прихильниками Ради народних представників (РНП) антибільшовицького органу, що об'єднував громадсько-політичні й національні організації півострова, з проленінськими ревкомами. Переважна більшість українських військових частин підтримала РНП та брала участь у боях з ліворадикалами. На жаль, тоді антибільшовицькі сили зазнали поразки і на території Криму на тривалий час владу захопили більшовики та їхні тодішні союзники.

*Даценко О.М., к.і.н., доцент
Національний університет оборони
України, м. Київ*

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ У ЧАСИ ДИРЕКТОРІЇ УНР (1918–1920 рр.)

Прийшовши до влади, Директорія УНР розпочала формування власних збройних сил. Основною особливістю її повстанської армії була відсутність єдиної вишкільної і виховної системи. Напередодні повстання поповнення військових частин здійснювалося за рахунок добровольців, які прагнули скинути гетьманський уряд. Тому основним методом виховного впливу на військовослужбовців стала агітаційно-пропагандистська робота, що покладалася на спеціальні мобілізаційні комісії.

Опираючись на досвід минулих державних утворень, головним завданням заходів культурно-освітнього та військово-патріотичного виховання особового складу стає його виховання у дусі національного патріотизму та піднесення національної свідомості. Для цього широко використовувалися усі наявні засоби, починаючи від усної агітації до ЗМІ. У грудні 1918 року створюється спеціальний орган – Інформаційне бюро армії УНР, що призначав у кожен частину інструкторів з інструкторсько-просвітницької роботи, поширював серед військ урядові розпорядження і відозви.

1 січня 1919 року С. Петлюра у своїй промові перед представниками Генерального Штабу висловлює ідею “озброєного народу”, що полягала у підготовці борця за ідею самостійності УНР. Армія мала стати провідником культурно-освітньої та національно-

патріотичної роботи. Для цього постановою Директорії від 13 січня 1919 року була створена “Інспекція Республіканських військ з національно-культурних-політичних справ”, а для зв’язку з історичними традиціями організації українського війська Наказний Отаман Греков видав “Наказ Військам Дієвої Армії УНР” Ч.2. від 21 лютого 1919 року, у якому наказувалося замість корпусів прийняти організацію кошів, відповідно до історичних традицій і характеру бойових операцій.

У березні 1919 р. при Головному управлінні Генерального штабу було створено Культурно-освітню управу, яка мала сконцентрувати у своїх руках керівництво культурно-освітньою працею серед особового складу частин, виховання вояків.

Для контролю та проведення виховної роботи з особовим складом в українську армію вводиться інститут державної інспектури, головним завданням якого було визначено “врятувати армію від розпаду і деморалізації”. Через усю працю органів інспекторату мала проходити “перемога Української Народної Армії над ворогами Республіки, звідки б вони не прийшли і хто б вони не були за всяку ціну”.

Будучи фактично представниками соціалістичного уряду в армії, державні інспектори все ж не мали чітко окреслених функцій, що значно ускладнювало їх роботу. Існуюча ситуація загрожувала двокомандуванням і можливими конфліктами через те, хто кому мав підпорядковуватися. Згідно зі структурою інституту державної інспектури при кожному полковому інспектору мало бути два інструктори-інформатори, які мали читати козакам лекції з історії України, виховувати їх у патріотичному дусі, розповсюджувати серед вояків та цивільного населення літературу, газети, відозви, брошури та інформувати про ідеї та завдання, що стоять перед українською армією.

Погіршення становища на фронті змусило армію УНР на початку грудня 1919 року перейти до партизанських форм боротьби, змінити тактику ведення бойових дій та, відповідно, почати пошук нових форм впливу на свідомість українських вояків та мирного населення.

*Звоненко О.О., к.ю.н.
Військовий інститут Київського
національного університету імені
Тараса Шевченка, м. Київ*

ВІЙСЬКОВА ОРГАНІЗАЦІЯ ВІЙСЬКА КНЯЖОЇ ДОБИ

Вислів “Si vis pacem, para bellum” (з лат. “Хочеш миру – готуйся до війни”) відомий усім, але до 24 лютого 2022 року нами, українцями він сприймався зовсім інакше. І хоча даний вислів адаптований із фрази Веґеція трактату “De Re Militari” (приблизно IV–V ст.), подібна ідея також присутня у більш ранніх працях, як-от “Закони” Платона. Тобто минуло майже шістнадцять століть, проте, у світі нічого не змінилося. Ми маємо будувати сильну державу, щоб бути захищеними. Так, наприклад, оборона й наступальні військові походи були однією з основних функцій середньовічної держави, а виготовлення зброї і спорудження фортець – істотними та основними складовими виробничої культури.

Основою війська Княжої доби була постійна княжа дружина, складена з професіоналів, які за свою службу діставали бенефіції та земельні лени. Служба була для них спадковою, починали її з “датських” і “отроків”, потім ставали “грилями” і “боярами”. Служба у княжій

дружині часто відкривала можливості для адміністративної та політичної кар'єри. Дружинники були важкоозброєними кінними лицарями, на чолі з воєводою. Залежно від розмірів і потуги князівства дружина могла мати від кількох десятків до кількох сотень воїнів. Більші дружини ділились на “стяги” (корогви). Бойовий знак – “стяг” – давав орієнтацію на полі бою бійцям одного підрозділу, що при однакових доспіхах було нелегкою справою.

За часів Київської держави (X–XIII століття) військо складалося: дружина князя та народне ополчення. Дружина будувалась за зразком варягів, але до неї ще входили вищі верства громадянства та бояри, які усвідомлювали потребу в захисті своїх земель. Так, дружини князя складалися з полків (по 100–200 осіб), їх називали за іменем князя і, рідше, — земель.

Зброя у часи Княжої доби була двох видів: охоронна (панцир, кольчуга, шолом, щит, що служили для захисту тіла в бою) й зачіпна (спис, шабля, сокира, лук зі стрілами) та два основних роди війська: оружники і стрільці. Оружники мали на озброєнні панцир, шолом, щит, меч, спис, сокиру, а стрільці були тільки озброєні луком із стрілами. До кінця XI ст. українське військо було пішим. Наприклад, кіннота, яку вперше використав Олег та Ігор у X столітті у походах на Візантію і греків, за своїм озброєнням поділялася на важку (воїни в панцирах, шоломах, зі списами і щитами) та легку (стрільці з луками). Зазначимо, що у Княжу добу почав розвиватися й український військовий флот. Воєнні човни називалися лодіями. Були річкові і морські лодії, вони мали різні розміри і вміщували від 40 до 100 воїв. Збиралося військо за наказом князя. Як бачимо наші пращури були досить підготовлені та розумілися у воєнній справі.

Златанов З.Г.

*Національний музей історії України
у Другій світовій війні. Меморіальний
комплекс, м. Київ*

ТРАГЕДІЯ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ УКРАЇНЦІВ У ДРУГІЙ СВІТОВІЙ ТА РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНАХ МОВОЮ МУЗЕЙНИХ МАТЕРІАЛІВ

У різні історичні періоди кожна країна виражала своє ставлення до військовослужбовців власної армії, яким судилося потрапити до ворожого полону. Наприклад, у США в 1985 р. з'явилася медаль Військовополоненого (Prisoner of War Medal), нею почали нагороджувати людей, які брали участь у боях, починаючи від квітня 1917 р., коли держава офіційно вступила в Першу світову війну. Так ушановують тих, хто зазнав ворожої неволі. Адже відомо, що часто військовополонені зазнають моральних та фізичних знущань. Діаметрально протилежним було ставлення до полонених у СРСР під час Другої світової війни. 16 серпня 1941 р. було видано наказ № 270, у якому зазначалося, що кожен військовослужбовець, який добровільно потрапив до рук ворога, вважається зрадником батьківщини.

У фондах Меморіалу зберігається значний масив матеріалів українських військовополонених періоду Другої світової війни. Один із них – уродженець Вінниччини Михайло Бацула. Під час оборони м. Севастополь у 1942 р. він пораненим і контуженим потрапив у полон до гітлерівців. Тривалий час вважався загиблим, про що свідчить довідка,

яка зберігається в Музеї. Насправді М. Бацула перебував у різних місцях утримання на території України, а згодом був відправлений до Бухенвальду. Йому пощастило вижити. У повоєнних спогадах він писав про різні зараження військовополонених Бухенвальду, до яких вдавалися німці з метою проведення медичних експериментів. “Барак 46, де випробовувалися кілька десятків різних отрут. Вмирили – спалювали в крематорії. Виживали – вводили іншу суміш. Лікували. Добре годували. Зв’язку піддослідні не мали ніякого з табором. Досліди проводили в суворій секретності німецькі есесівські лікарі вищої категорії. 46-й барак обнесений усередині табору колючим дротом...”.

Долю багатьох військовополонених було встановлено завдяки музейній діяльності, зокрема гуманітарному проєкту “Непрочитані листи 41-го...”. Скажімо, вдалося з’ясувати життєвий шлях киянина Георгія Єлевова – учасника оборонних боїв на території України. У травні 1942 р. він потрапив в оточення на Харківщині. Став в’язнем шталагу № 365 Норд у м. Володимир-Волинський (нині – м. Володимир). Помер у полоні 18 травня 1944 р. від туберкульозу легень.

Загалом статистика перебування радянських полонених у нацистських таборах доволі сумна. Із 5,7 млн в’язнів близько 3,3 млн померли від важких умов утримання – голоду, виснаження. Отже, відношення тих, хто вижив і повернувся з полону, до тих, хто загинув, становить близько 42 % до майже 58 %.

Люди, утримувані в гітлерівському полоні, відчували на собі, що таке холод, недоїдання виснаження та інші жахіття. На жаль, у наші дні антигуманного ставлення зазнають і українські військовополонені, перебуваючи в рашистській неволі.

За деякими даними, 86 % українських військовополонених під час перебування у ворога зазнавали катувань. Окупанти не робили винятків ні для кого, навіть для священнослужителів. Допитів і тортур зазнав військовий капелан Василь Вирозуб. Від лютого до травня 2022 р. він перебував у полоні. Триматися йому допомагали віра й самодисципліна. Після повернення на Батьківщину Василь передав до Музею іконку Божої Матері, яку тримав із собою в неволі, а також гаманець, із якого окупанти забрали всі гроші.

У російській неволі перебували не лише чоловіки, а й жінки. Серед них досить відома парамедикиня Юлія Паєвська (позивний “Тайра”). Рашисти утримували її в казематах від 16 березня до 17 червня 2022 р. З особистих речей “Тайра” передала до Музею футболку, яку носила в полоні на Донеччині.

На весь світ стали відомими події, що стались у липні 2022 р. у районі смт Оленівка Волноваського району Донецької області. У цьому населеному пункті російські окупанти розмістили близько 200 українських військовополонених. Через певний час по місцю утримання рашисти завдали ракетно-артилерійського удару, звинувативши в цьому ЗС України. Росіяни повідомили, що 50 українських бранців загинули. В Офісі генерального прокурора України заявили про 40 загиблих та 130 поранених. За рік Україні вдалось ідентифікувати тіла 52 жертв. Частина військовослужбовців, які постраждали через теракт, повернулася з полону. Вони оприлюднили цінні свідчення, а деякі з них передали свої речі до Музею. Прикордонник Сергій Сімонов надав свою флісову куртку з неволі та довідку про звільнення з полону, а військовий медик Дмитро Кубряк – спортивну куртку, яку теж носив, будучи бранцем.

Станом на 10 листопада 2023 р. від початку широкомасштабного вторгнення з російського полону вдалось звільнити близько 2,6 тис. українців, переважно військових.

Станом на 17 листопада 2023 р. у російському полоні перебуває 4337 громадян України. Із них 3574 – військові, 763 – цивільні особи. Тобто відношення тих, хто повернувся, до тих, хто ще перебуває в полоні, становить 37,5 % до 62,5 %.

Пройшовши крізь пекельні муки як нацистських місць утримання у Другій світовій, так і рашистських у нинішній війні, українські комбатанти нерідко помирили через певний час після повернення на Батьківщину від фізичного виснаження, а в першому випадку й від утисків.

Після Другої світової війни в СРСР на колишніх бранцях нацистських таборів стояло тавро військовополоненого, адже діяв наказ № 270. Ставлення до таких людей було зневажливим. Вони не могли розраховувати на компенсаційні виплати, нормальне працевлаштування тощо. У незалежній Україні, на щастя, ситуація краща: діють центри психологічної підтримки, заклади реабілітації. Проте не завжди цього достатньо. Адже ті, хто бачив пекло війни й неволі, ніколи не зможуть його забути.

Катеринчук Б.О.

*Кам'янець-Подільський ліцей № 9 імені
А. М. Трояна, м. Кам'янець-Подільський*

ФРАНЦУЗЬКИЙ ІНОЗЕМНИЙ ЛЕГІОН У ДРУГІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ: УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР

За свою історію територія України була об'єктом зазіхань сусідів: татаро-монгольських, польських, московських, австрійських, турецьких, німецьких загарбників, а її історія – це довга смуга анексій і послідовних розділень до 1991 р. З 2014 р. Російська Федерація через зневагу до міжнародного права та договорів прагне встановити свій імперіалістичний контроль і вплив на українських землях. Сьогодні Україна, за підтримки усього цивілізованого світу, б'ється за свою свободу і своє майбутнє у повномасштабній війні з Росією. Зокрема, на допомогу українській армії протистояти російському окупанту приїхали бійці Французького іноземного легіону – найдосвідченіші у Європі військові з досвідом бойових дій у найгарячіших точках світу.

На початку Другої світової війни в українській газеті “Тризуб”, що вийшла у Франції на початку вересня 1939 р., можна прочитати: “Ми за Францію, Англію та Польщу”. Крім того, з тексту видно, що керівники Бюро Українського Національного Союзу (УНС), а також представники “Просвіти” низки французьких міст здійснювали необхідні заходи з місцевою французькою цивільною та військовою владою щодо включення українців до складу французької армії.

Через центри УНС пройшло понад 7 тис. справ українців, які проживали у Франції. 5 тис. осіб, визнаних придатними до військової служби, потім вступили до лав Іноземного легіону. Більшість з них поповнили особовий склад переважно 21-го, 22-го і 23-го Маршових полків Іноземного легіону, де перебували іспанські республіканці та вихідці з Центральної Європи. Українці перебували переважно в таборах Баркарес (Східні Піренеї), Сатоне-Кемп (Айн) та Септфонд (Тарн і Гаронна). У таборі Баркарес в основному навчалися українці, які прибули до Франції з початку війни, а також ті, які брали участь у Норвезькій кампанії.

Під час окупації Франції військами гітлерівської Німеччини українці брали участь у військових кампаніях на території Фландрії, під Седаном, на Сомі (травень 1940 р.), потім на

Сені, Марні, Луарі та Соні (червень 1940 р.), залишивши на полях битв сотні полеглих і численних поранених. Багато українців опинилося в німецькому полоні.

Наприкінці війни бійці 2-го українського батальйону ім. Тараса Шевченка, утвореного 1944-го р. з колишніх допоміжних поліцейських сил 118-го українського батальйону брали участь у боях проти німецьких військ на боці місцевого Руху Опору, а після розпуску значною мірою влилися до складу 13-ої бригади французького Іноземного Легіону.

2 листопада 2008 р. Іноземний легіон відкрив пам'ятну дошку на лавовому камені біля підніжжя Скелі в Пейньє (8 липня 1940 р. на цій скелі викарбувано тризуб на згадку про присутність у цих місцях 900 українських легіонерів).

Таким чином, українці, які воювали на боці Франції у складі Іноземного легіону, є єдиними іноземцями, участь яких офіційно визнано і вшановано у Франції.

*Ковалевська О.О., д.і.н., професор
Інститут історії України НАН України,
м. Київ*

МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ ПОЛІТИКИ ЗАЛЯКУВАННЯ МИРНОГО НАСЕЛЕННЯ ГЕТЬМАНЩИНИ У КОНТЕКСТІ ВЕЛИКОЇ ПІВНІЧНОЇ ВІЙНИ (1700–1721)

Велика Північна війна (1700–1721) в Європі розпочалася 12 лютого 1700 р. На той момент територія України-Гетьманщини перебувала під політичним протекторатом Московії, а військові підрозділи козаків згідно з “Коломацькими статтями” 1687 р. мали брати участь у всіх воєнних операціях, ініційованих московським царем Петром I. На вимогу монарха гетьман Війська Запорозького Іван Мазепа був змушений відправити до театру воєнних дій, тобто на терени Південної Балтії, значний військовий контингент. Крім участі у воєнних операціях, козаки виконували масу не властивих їм завдань. Зокрема, були змушені здійснювати наїзди на територію Ліфляндії, яка належала шведам, щоб відстежувати рухи військових підрозділів шведської армії, а також за наказом московських воєначальників плюндрувати села та хутори, знищуючи запаси продовольства та фуражу.

Тривалі воєнні дії поза межами Гетьманщини у невластивих кліматичних умовах, виконання непритаманних козакам завдань, грубе та хамське поводження офіцерів московських військ, відомості про намір царя реформувати іррегулярне козацьке військо, а також намір остаточно знищити Гетьманщину та ліквідувати владу гетьмана змусили Івана Мазепу наважитися на спробу виведення України з-під протекторату Московії через перехід на бік шведського короля Карла XII під його політичне покровительство.

Аби не допустити приєднання якомога ширшого кола українців до закликів свого гетьмана й активної участі у боротьбі вже не проти шведського війська, а проти московського, Петро I та його оточення вдалися до численних проявів насилля та застосування різноманітних методів залякування як щодо гетьманських козаків та запорожців, так і щодо мирного населення.

Усі застосовані московитами методи та прийоми метафорично можна назвати засобами “кнута та пряника”. Останні були спрямовані на те, аби пригорнути на свій бік тих, хто представляв собою опозицію гетьману, або не мав правдивого уявлення про наміри козацького очільника. Застосування цих методів дозволили зманіпулювати свідомістю та діями як привілейованих посадових осіб Гетьманщини, так і простого населення.

Натомість значно більш продуманими та урізноманітненими були методи та прийоми, спрямовані на залякування людей, бо вони виявилися більш дієвими та ефективними.

До прийняття рішень щодо нелюдського поводження з українцями царя та його оточення мотивували: прояв гетьманом самостійності та його намір змінити політичне підпорядкування під час війни; намір якнайшвидше виявити кількість людей, які підтримали Мазепу, спроба оцінити кількісний вимір загрози прояву політичної непокори, а також прагнення позбавити гетьмана впливу не лише на власне військо, а й на військо короля Швеції; побоювання того, що весь народ може підтримати свого очільника, а це б означало військову поразку Петра у розв'язаній ним війні; зрештою, намір якнайшвидше локалізувати проблему, аби уникнути ймовірного розгрому та не вигідних мирних угод.

Заради досягнення своєї мети московити за наказом царя організували театралізоване дійство з позбавленням опудала гетьмана усіх нагород, церковну анафему, оголосили грошову винагороду за його голову; розв'язали т.зв. “війну маніфестів”, розпочали масштабні арешти та допити з пристрасстю, а також застосовували масові вбивства дорослого населення, мордування полонених, гвалтування жінок, вбивства немовлят та дітей. Для закріплення залякувального ефекту московити поширювали інформацію про жорстокі розправи над “мазепинцями” по всій території Гетьманщини. Таким чином поставлену ними мету було досягнуто: українці не підтримали свого гетьмана, шанс на визволення був втрачений.

Ковальчук М.А., к.і.н.

*Центр досліджень воєнної історії
України Збройних Сил України, м. Київ*

РОЗБУДОВА ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ (1917–1918 рр.)

Проголошення Української Народної Республіки і підпорядкування вищих військових установ в Україні уряду УНР у листопаді 1917 р. створили умови для розбудови національних збройних сил. Усупереч вимогам щодо демократизації армії, що лунали з боку виборних військових організацій, генеральний секретар військових справ УНР С. Петлюра намагався збудувати національні збройні сили на засадах відновлення військової дисципліни. Наприкінці 1917 р. військове відомство УНР ініціювало поглиблення процесів українізації у частинах російської армії, а також формування нових українських військових з'єднань у столиці й регіонах України.

Оборона УНР від більшовицького вторгнення засвідчила, що українізовані частини за рівнем боєздатності значно поступаються добровольчим відділам червоної гвардії, що діяли на боці радянського уряду. До початку 1918 р. більшість українізованих частин і підрозділів унаслідок революційних порядків перестали існувати як організована військова сила. Розвал армії неминуче підштовхував керівників військового відомства УНР до думки про необхідність демобілізації колишньої царської армії й реорганізації збройних сил на добровольчих засадах. У цьому відношенні політика урядів, що з'явилися на уламках колишньої царської імперії, була схожою. Зокрема, уряд Радянської Росії розпочав демобілізацію ще раніше від уряду УНР й оголосив про “план переходу від постійної армії до загального озброєння народу”. На початку 1918 р. єдиною збройною опорою більшовиків

та їхніх антагоністів слугували лише добровольці. При чому, ідейні противники революційної анархії із числа професійних військовиків, які створювали на Дону збройні сили для боротьби з більшовизмом, навіть у назві своєї армії заклали добровольчий принцип її формування.

Демобілізація армії й перехід до принципу добровольчого формування війська було логічно виправданим кроком, якщо уряд УНР хотів в умовах революційної анархії отримати у своє розпорядження менш чисельну, але більш боєздатну військову силу. Наприкінці 1917 – на початку 1918 рр. представники військових організацій та патріотично налаштовані офіцери поділяли такий підхід до реформування армії. Варто було відправити додому всіх бажаючих демобілізуватися, аби отримати менш численну, але боєздатну армію з добровольців, готових захищати батьківщину від зовнішньої агресії.

Але український уряд перетворив військову реформу на експеримент із реалізації положень соціалістичного вчення. 16 січня Центральна Рада розглянула вироблений генеральним військовим секретарством законопроект про добровольчу армію (“волонтерське військо”). Того ж дня Центральна Рада з деякими правками ухвалила закон про створення народного війська (“народної міліції”) для “оборони рідного краю від зовнішнього нападу”.

Незграбна спроба замінити армію “народною міліцією” продемонструвала лише нехіль українських керманічів до збройних сил й відштовхнула від підтримки уряду УНР багатьох професійних військовиків. Значення реформи нівелювалось й відсутністю чітко визначених цілей нового формування, завдяки чому в лавах українського війська залишилось чимало вояків, байдужих до боротьби з більшовиками. З технічних причин керівництво УНР не зважилось на демобілізацію солдатів Південно-Західного фронту, які становили головну загрозу для української влади на Правобережжі України. За рідкісним винятком така політика не додала Центральній Раді популярності серед вояцтва й лише відштовхнула від підтримки української влади тих, хто бажав послідовно й до кінця боротися з більшовицькою навалою.

Корольов О.О.,

Костюк О.Є.

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

ПАНЦИРНІ ЧАСТИНИ У ЛЮТОМУ–ЛИСТОПАДІ 1918 р.

9 лютого 1918 рештки військ Центральної Ради відступили з Києва у напрямку Житомира. Разом із ними відійшли й два панцирники зі складу 1-го Українського панцирно-автомобільного дивізіону, що брали участь у київських вуличних боях, а тепер охороняли національний золотий запас. У Житомирі до них приєдналися ще 2 панцирники зі складу 1-го Українського панцирно-автомобільного дивізіону та кілька з 34-го та 44-го броньових відділень російської армії, що з 11 грудня 1917 вважалися українізованими. Згодом ці панцирники воювали з більшовицькими військами на Волині та Поліссі. Це був початок створення панцирно-автомобільних частин Армії УНР.

1 березня 1918 після звільнення Києва від більшовиків німецькими та українськими військами у складі Окремої Запорізької дивізії Армії УНР було сформовано панцирну колону

старшини Овчаренка, до якої входило два панцирних дивізіони. Станом на 21.03.1918 у складі колони за списком було 10 панцирників, 2 легких і 2 важких авто, мотоцикл і майстерня. Щоправда, з числа цього автомайна на ходу були тільки 5 панцирників, одне легке та одне важке авто, мотоцикл і майстерня, решта лагодилися.

Після звільнення Києва Окрема Запорізька дивізія продовжила переслідування ворога до Полтави й далі до Харкова. Уже у другій половині квітня панцирна колона старшини Овчаренка разом із Донецькою групою Окремої Запорізької дивізії боролася з червоними на Донбасі. У травні 1918 р. після звільнення всієї України від більшовиків почалася реорганізація наявних панцирних військ. Інспектором автомобільних та панцирних частин Армії Української Держави 27 червня було призначено генерального хорунжого Миколу Ніколіча. Крім панцирної колони старшини Овчаренка, у розпорядженні Військового міністерства опинилися кадри кількох російських панцирних дивізіонів, які взимку-навесні 1918 оголосили про свою українізацію. Це 4-й панцирний дивізіон в Одесі, 7-й у Жмеринці, 8-й в Олександрівську, 9-й у Харкові, 11-й у Києві, Особливий у Рівне. Із наявних кадрів Військове міністерство Української Держави планувало створити 8 панцирних дивізіонів, у кожному з яких мало бути 6 панцирних машин: 4 озброєних кулеметами і 2 – гарматами. Фактично панцирники більшості броньових підрозділів потребували капітального ремонту. Боездатні машини мав лише 5-й панцирний дивізіон, сформований з 1-го Запорізького. В інших дивізіонів справними були 1–2 панцирники. У грудні 1918 р. дивізіон було поповнено справними панцирниками. Панцирник типу “Остін” увійшов до складу Дієвої армії УНР і згодом узяв участь у боях із червоними військами.

Важливим уроком історії боротьби українського народу за незалежність та свободу, який не втратив своєї актуальності і сьогодні, є той висновок, що навіть в умовах війни суверенна українська держава не має відмовлятися від створення і утримання на належному рівні високоефективних збройних сил, сучасного озброєння, бойової та іншої техніки, що дасть нам можливість здобути перемогу.

Корчев В.Б., к.військ.н., с.н.с.,

Кабачинський М.І., д.і.н., професор,

Луник О.О., к.і.н.

*Національна академія Державної
прикордонної служби України імені
Богдана Хмельницького, м. Хмельницький*

АНАЛІЗ ПРОЦЕСУ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ ПРИКОРДОННИХ ВІЙСЬК УКРАЇНИ ПРОТЯГОМ 1991–2003 РОКІВ

Проголосивши свою країну незалежною, українці чітко визначилися, що до числа першочергових завдань на шляху утвердження державності мають увійти проблеми будівництва державного кордону та забезпечення його охорони через розвиток власного прикордонного відомства. Але будівництво такого важливого державного інституту, як прикордонні війська держави, до того ж у надзвичайно складних умовах становлення самої державності, вимагало значних зусиль, зокрема й відповідного правового забезпечення.

Проведене авторами дослідження спрямоване на аналіз процесу правового забезпечення становлення і розвитку Прикордонних військ України протягом

1991–2003 років та визначення основних етапів напрацювання нормативно-правової бази їхнього функціонування, формування організаційно-штатної структури, створення системи управління та охорони державного кордону тощо.

Аналіз генезису Прикордонних військ України дає змогу, на думку авторів, виділити наступні основні етапи формування нормативно-правових основ розвитку прикордонного відомства.

Перший (вересень 1991–1993 рр.) – етап утворення і становлення. Включає: вирішення нагальних проблем, пов'язаних зі створенням українських Прикордонних військ; напрацювання нормативно-правової бази їх функціонування, комплектування; формування організаційно-штатної структури; виставлення Прикордонних військ по всьому периметру державної території України; формування, розгортання нових об'єднань, з'єднань і частин, організація ними прикордонного контролю на кордоні з Молдовою, Російською Федерацією, Білоруссю; нарощення зусиль з охорони морської ділянки; розвиток авіації тощо.

Другий (1994–1999 рр.) – етап розбудови. Включає: виконання завдань з удосконалення законодавства про державний кордон; договірно-правового оформлення державного кордону; формування і затвердження ідеології охорони державного кордону та Прикордонних військ; розвитку мережі пунктів пропуску через державний кордон; розбудови Прикордонних військ України – удосконалення системи управління, структури військ та їх оперативно-службової діяльності з охорони кордону, матеріально-технічного забезпечення тощо.

Третій (2000 – липень 2003 рр.) – етап реформування. Включає: подальшу розбудову державного кордону, прикордонних структур та удосконалення проведення ними оперативно-службової діяльності; переосмислення підходів до організації системи охорони державного кордону; пошуки оптимальної структури органів управління та охорони кордону; напрацювання правових норм, спрямованих на реформування Прикордонних військ у правоохоронний орган спеціального призначення – Державну прикордонну службу України.

У подальших дослідженнях автори проаналізують як відбувалося напрацювання нормативно-правової бази у процесі створення, розбудови і реформування Прикордонних військ України упродовж 1991–2003 років.

Курильчук М.М.

*Національна академія Державної
прикордонної служби України імені
Богдана Хмельницького, м. Хмельницький*

З ІСТОРІЇ ЗАСТОСУВАННЯ ПІДРОЗДІЛІВ РАКЕТНИХ ВІЙСЬК І АРТИЛЕРІЇ

Історія української артилерії бере свій початок від гетьманування Івана Мазепи, який був фахівцем з артилерії, а під час його правління значно збільшився гарматний арсенал України, ставши одним із найбільших у Європі. Чимало гармат було виготовлено у Глухові, де працювали відомі ливарі Йосип і Карпо Балашевичі. Балашевичі на своїх виробках робили напис, мовляв, усе це зроблено “старанням же й коштом ясновельможного його милості пана

Іоанна Мазепи”, однак, після його еміграції Петро наказав вивезти усі гармати в Росію. За іронією долі, артилерія, зроблена для українців, стала основою формування російської.

Під час Української революції 1917–1921 років полковник УНР Роман Дашкевич, колишній старшина австро-угорської армії, став справжнім “батьком” української артилерії – він не тільки організував артилерію української армії часів Центральної Ради, Гетьманату та Директорії, а й за власні кошти закупив воякам мундири, кріси та кулемети. Українська артилерія після захоплення Наддніпрянщини була повністю знищена, а відновилася лише після проголошення незалежності України та спочатку базувалася на радянській техніці.

Військове протистояння СРСР і США найбільше виявилось у так званій гонці озброєнь і особливо її ракетно-ядерному компоненті. У результаті виникли нові види збройних сил. Ракети різного типу з ядерними бойовими зарядами стали їхнім основним озброєнням. Критичного рівня ядерне протистояння досягло у 1962 році. Тоді 51-ша окрема ракетна дивізія, перебуваючи на території Куби, готова була завдати 27 жовтня ракетно-ядерного удару по території США 24 ракетами Р-12. Збройні сили США також приготувалися до ядерних ударів по території СРСР. На щастя, менше ніж за місяць кризи вдалося подолати.

Після проголошення незалежності України на озброєнні армії на початок 1994 р. перебували 176 ракетних комплексів типу “ОС”, що мали на озброєнні 130 ракет класу РС-18 (СС-19) і 46 ракет класу РС-22 (СС-24), з 1272 ядерними бойовими зарядами. Крім цього, в Україні було 2500 одиниць тактичної ядерної зброї. У 2001 р. роботи, пов’язані з ядерним роззброєнням і ліквідацією ядерної зброї в Україні, завершилися підризом останньої шахтно-пускової установки. Вперше у світі відбулася масштабна ліквідація ядерного озброєння.

До 2013 року розглядалася можливість розроблення та налагодження серійного випуску Оперативно-тактичного комплексу Сапсан через залучення КБ Південне та Південмашу. Комплекс мав стати основою майбутніх Стратегічних сил неядерного стримування. Однак з початком російської агресії проєкт було закрито. Комплекс Бастіон-03 на заміну РСЗВ Ураган прийнятий на озброєння Української армії. Для боротьби з потенційним противником пропонується до прийняття на озброєння низки нових комплексів вітчизняного виробництва, таких як комплекс Комбат, “Стугна”, “Бар’єр”, “Скіф”, “Корсар”, “Альта”, “Грань”. У 2017 році було оголошено про плани поступового переходу великокаліберної артилерії Збройних Сил України на калібр 155 мм (що відрізняється від радянського 152 мм).

Зараз під час російсько-української війни артилерія відіграє велику роль, саме завдяки їй ми міцно тримаємо оборону України.

Лантєв О.М.

в/ч А1789, м. Київ

КРИМСЬКА ОПЕРАЦІЯ ПЕТРА БОЛБОЧАНА 1918 РОКУ: ІСТОРИЧНІ ПАРАЛЕЛІ

Реалії сьогодення актуалізують історичний досвід боротьби українського народу за державну незалежність, територіальну цілісність й суверенітет. Питання Криму вперше гостро прозвучало в ході національно-визвольних змагань 1917–1921 рр., коли українська держава проходила еволюцію поглядів щодо приналежності півострова.

Політичний істеблішмент УНР, перебуваючи в заручниках умов Брест-Литовського договору з Центральними державами, спробував, без погодження з союзниками, звільнити Крим від більшовицької окупації та встановити свій контроль. 10 квітня 1918 р. міністр О. Жуковський поставив перед командувачем Окремої Запорізької дивізії О. Натієвим таємне завдання сформувати похідну групу і відправити її на півострів, випередивши німецьку армію: “Ні в якому разі не можу допустити тої думки, щоб в Севастополь увійшли першими німецькі війська, а не наші”. Так розпочалася одна з найуспішніших у військовій історії УНР Кримська операція, командувачем якої було призначено Петра Болбочана.

18 квітня 1918 р. армія УНР взяла Мелітополь, а 21 квітня блискавичною операцією захопила переправи через Сиваш. Загін на чолі з сотником П. Зілинським на мотодрезині проскочив замінований міст і, під прикриттям бронепоездів С. Лощенка та П. Шандрука, дезактивував вибухівку. Результатом стрімкого наступу стала повна деморалізація більшовицького війська, що дало можливість Кримській групі 21 квітня увійти до Джанкою.

До групи П. Болбочана приєднувалися кримськотатарські повстанці. Було сформовано передовий українсько-кримський загін (“бамбул”) під керівництвом сотника Андрієнка. 24 квітня українська армія зайняла Сімферополь, наступного дня – Бахчисарай. Кінний полк гайдамаків імені Костя Гордієнка на чолі з полковником В. Петрівим гірськими стежками просувався у напрямку Севастополя і 28 квітня розпочав бої з більшовиками на підходах до міста. У результаті, 29 квітня Чорноморський флот підняв український прапор і оголосив про підпорядкування уряду в Києві.

Утім, восні досягнення так і не стали підґрунтям політичного тріумфу. Український уряд не наважився наперед чітко визнати свої претензії на Крим, щоб врегулювати його статус на перемовинах із німецькими союзниками. У критичний момент “кримського конфлікту” з кайзерівською армією центральна влада у Києві проявила політичну незрілість і фактично самоусунулася від вирішення проблем власного війська, відмовившись визнавати існування наказу про похід на Крим. 27 квітня військовий міністр О. Жуковський наказав: “Негайно звільнити територію Криму”. Уряд, повідомлялося в заяві міністра, “не сподівався, що група вже оперує в Криму”. Підкорившись наказу, П. Болбочан 27 квітня вивів українські збройні формування з півострова, які передислокувалися до околиць Мелітополя.

Кримська військова операція під керівництвом полковника П. Болбочана продемонструвала високий професіоналізм, продуману тактику й стратегію, що надзвичайно актуально в наш час боротьби за звільнення Криму від російських окупантів. Однак навіть найуспішніша армія світу не зможе вирішити політичних викликів та вплинути на прийняття історичних рішень політичним керівництвом країни. В умовах повномасштабного вторгнення росії в Україну військово-політичному керівництву держави необхідно враховувати помилки й прорахунки минулого, діяти злагоджено й цілеспрямовано, зайняти принципову позицію й спільними зусиллями досягати результату. Тим більше, що Україна має безпрецедентну підтримку міжнародної спільноти у питанні відновлення територіальної цілісності, включно з Кримом. Збройні Сили України відновлюють національні військові традиції та демонструють героїзм й мотивацію звільняти свою батьківщину. Отже, для сучасного покоління українців складаються максимально сприятливі умови для завершення визволення Криму, що стане найбільшим вшануванням подвигу українських вояків 1918 року.

*Литвин В.Ю.**Національний університет**“Києво-Могилянська академія”, м. Київ*

ПРОРАХУНКИ В ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ОСОБОВОГО СКЛАДУ АРМІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

За часів Української Народної Республіки діяльність співробітників сфери морально-психологічного забезпечення була нагальною потребою. Тим не менш, керівництво УНР не одразу зрозуміло важливість організації апарату політичного виховання особового складу, який би зміг роз'яснити воякам саму ідею українського націєтворення та необхідність її становлення у рамках незалежної держави. Як наслідок, захищати Київ від “червоних орд” під Крути відправилися всього 100 студентів-добровольців, посилені регулярними армійськими підрозділами. Тим не менш, недолік недостатнього політичного виховання та мотивації солдатів було більшою мірою ліквідовано і військові традиції української армії почали будуватися за аналогією з тими, що були в часи Війська Запорозького. Не дарма український історик Ярослав Тинченко у своїй однойменній праці влучно охрестив війська Центральної Ради “новітніми запорожцями” через зовнішній вигляд їх обмундирування та ідею продовження споконвічної національно-визвольної боротьби українського народу.

Значення політичної мотивації не одразу зрозуміли й у військово-морському флоті УНР і, як наслідок, велика кількість екіпажів кораблів підтримали “червоних”. Тим не менш, бували ситуативні винятки. Так, наприклад, лінійний корабель “Воля” – флагман Чорноморської ескадри – першим підняв державний прапор. Водночас, окремі військовослужбовці ВМС могли проявляти особисту ініціативу у питанні політичної мотивації. Так, наприклад, адмірал Михайло Зілинський, перебуваючи на території Заходу України, зміг змотивувати у військово-морських частин і створити 1-й гуцульський полк морської піхоти – подібне підкріплення було доволі відчутним в умовах важкого воєнного становища українських військ 1919 року.

Нерозуміння необхідності політичної мотивації призвело до майже повної втрати боєздатності військово-повітряних сил УНР. Багато пілотів, не розуміючи необхідності боротьби за Незалежну Україну, банально викрадали літаки і перелітали до Білої чи Червоної Армії. Як зазначає дослідник Андрій Харук, подібна недалекоглядність керівництва у питанні мотивації військовослужбовців обернулася майже повною втратою авіапарку та особового складу ВПС, які, станом на 1917–1918 роки, могли похизуватися своєю боєздатністю.

Таким чином, через початкові прорахунки керівництва УНР у питанні організації політичного виховання у військах було втрачено ініціативу у війні з радянською росією, втрачено контроль над деякими кораблями Чорноморської ескадри та стагнувано потенціал військово-повітряних сил новоствореної республіки. У більш пізній час існування УНР питанню політичного виховання приділяли набагато більше уваги, однак, війська республіки були вже не у тому стані для того, щоб дати адекватну збройну відсіч противнику. Іншими словами, саме цей прорахунок початкового етапу Української Революції завадив міцно утвердити підвалини Української Народної Республіки.

Враховуючи той факт, що станом на зараз піднято питання про доцільність існування відділів морально-психологічного забезпечення у сучасному війську, то, опираючись на

безсумнівно болючий досвід УНР, можна зробити висновок про важливість збереження цих підрозділів як одного із засобів політичної мотивації військовослужбовців та підтримки їх морального духу.

Лосєв О.С.

*Львівський національний університет
імені Івана Франка, м. Львів*

РІВЕНЬ ВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ ТА БОЙОВИЙ ДОСВІД ОФІЦЕРІВ УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА – УЧАСНИКІВ ЛИСТОПАДОВИХ БОЇВ 1918 РОКУ У ЛЬВОВІ

Сучасна українська історіографія, на жаль, практично не приділяє уваги таким важливим питанням, як фахові компетенції творців воєнної історії України. Під поняттям “фахові компетенції” автор має на увазі рівень фахової підготовки та наявність бойового досвіду. Цю підготовку і цей досвід офіцери Українського Війська здобули у лавах колишньої австро-угорської армії, мужньо та вміло воюючи на фронтах Першої світової війни. Як мінімум двоє з понад трьох сотень офіцерів та кандидатів в офіцери (виконуючих обов’язки офіцерів) Українського Війська – учасників листопадних боїв у Львові, за час служби в австро-угорській армії були нагороджені вищою нагородою за особисту мужність – Золотою медаллю “Хоробрість”. Загалом, австрійську військову школу пройшли тисячі українських офіцерів та кандидатів в офіцери. Якщо напередодні Першої світової війни кількість офіцерів українського походження, дійсної служби та у резерві в австро-угорській армії сягала однієї-двох сотень осіб, то протягом війни вона зросла за рахунок підготовки офіцерів резерву. Саме ці люди розпочали розбудову збройних сил ЗУНР, що на початку мали назву Українське Військо, і лише пізніше отримали назву Галицька Армія, а згодом і Українська Галицька армія. Їм допомагали сотні офіцерів колишньої австро-угорської армії неукраїнського походження. Переважна більшість із них були вихідцями із етнічних українських земель або мали досвід спільної служби з українцями у лавах австрійської армії. Якщо останні мали колишньої російської імператорської армії, які добровільно влилися в лави західноукраїнських військових формацій, мали іншу військову школу. В листопадних боях 1918 року у Львові також брали участь українські офіцери вихідці з РІА. Порівняння рівнів військової підготовки офіцерського складу армій двох колишніх ворогуючих імперій, також є вкрай мало дослідженою темою сучасної вітчизняної історіографії.

Автобіографічним даним українських військових старшин за останні тридцять років на перший погляд приділено досить багато уваги у численних монографіях та енциклопедіях. Проте автори приділяють увагу в основному тим питанням, які вони особисто досліджують, наприклад, місце народження, походження роду, що характерно для компетенції краєзнавців, або рівень освіти і характер освітніх закладів, де навчався об’єкт дослідження, його громадська та політична діяльність, що характерно для дослідників суспільно-політичних чинників в історії. Це дуже важлива інформація, але вона не дає можливість оцінити об’єкт дослідження з точки зору його воєнного професіоналізму. На жаль, автобіографічних досліджень у військово-історичному вимірі практично не має. Безумовно, вони передбачають компетентність дослідника відразу у кількох напрямках, вимагають специфічних знань різних військових шкіл та концепцій, розуміння тих чи інших реалій.

Прикладом не зовсім коректної спроби відобразити реалії іншої армії слугує виданий 1912 року Головним управлінням Генерального штабу Російської імперії двотомник “Збройні сили Австро-Угорщини”. Збірник містить доволі багато інформації про збройні сили двоєдиної монархії, проте, його основним недоліком є спроба висвітлити австрійські військові реалії через призму структури і концепції власних збройних сил, що призвело до численних невідповідностей та викривлення змісту. Варто додати, що розуміння реалій тогочасної російської армії також вимагає глибокої фахової підготовки. Відтак, вищезгаданий збірник, попри його доступність у мережі Інтернет, не можна вважати цілком надійним джерелом. Він вимагає уточнень та розлогих роз’яснень.

Серед сучасних істориків, які досліджують різноманітні питання історії та розвитку збройних сил Австро-Угорщини, варто згадати київського історика Дмитра Адаменка та його сайт ah.org.ua як публічну інформаційну платформу, де зосереджено різноманітні дослідження про Австро-Угорщину, зокрема і про її військову історію. Частково до питань військової підготовки офіцерського складу сухопутних військ долучився і автор, зокрема у статтях “Особливості підготовки офіцерів воєнного часу в збройних силах Австро-Угорщини та Росії в роки Першої світової війни” (Воєнно-історичний вісник, № 4(30), “Система підготовки офіцерських кадрів сухопутних військ у збройних силах Австро-Угорщини напередодні Першої світової війни” (Військово-науковий вісник, № 29), “The system of training officers in reserve in Austro-Hungarian army before and during World War I” (“The scientific heritage” у 21 Р.2 номеру журналу). Серед іноземних публікацій, присвячених питанням військової підготовки, варто згадати статті у військово-наукових збірниках часів австрійської імперії та австро-угорської монархії, таких як “Streffleurs militärische (österreichische) Zeitschrift”, роки видання 1808–1914, та австрійських військово-наукових, військово-технічних збірках міжвоєнного періоду, таких, наприклад, як “Militärwissenschaftliche Mitteilungen” та “Militärwissenschaftliche und technische Mitteilungen”. Серед сучасних іноземних науковців можна згадати австрійського дослідника доктора Маріо Християна Ортнера (Mario Christian Ortner) та його фундаментальну працю “Австро-Угорська артилерія 1867–1918”, у якій зокрема висвітлюється питання фахової підготовки артилеристів.

Джерельна база дослідження спирається на матеріали фондів: 2188, описи 1-4 “Начальна команда Галицької армії 30 УНР м. Чортків” ЦДАВОВ України, 780, опис 3 “Об’єднане бюро військового обліку м. Відень” ЦДІА у Львові, збірок документів приватних колекцій, звідки походять анкетні дані офіцерів Українського Війська; збірок наказів та розпоряджень “Verordnungsblatt” та довідників особовому складу австро-угорської армії та ландверу “Schematismus”, доступних для ознайомлення на сайтах архіву міністерства оборони Чехії (kramerius.army.cz), австрійської національної бібліотеки (alex.onb.ac.at) або угорської бібліотеки (library.hungaricana.hu).

*Ляковська С.П., д.і.н., доцент
Національна академія Служби безпеки
України, м. Київ*

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ РЕВОЛЮЦІЙНОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ УКРАЇНИ (МАХНОВЦІВ): ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД

У період національно-визвольних змагань на теренах України потужною військово-політичною формацією стала Революційна повстанська армія України (махновців) (РПАУ(м)), яка постала із загонів селянської самооборони влітку 1918 р., нараховувала від 15 до 35 тис. бійців. У 1919 р. військо комплектувалося шляхом масових примусових мобілізацій, що на той час було притаманне усім арміям (Діючій армії УНР, Червоній та Добровольчій). У 1920–1921 рр. Н. Махно відмовився від мобілізацій як неефективних заходів, і відтоді комплектування війська проводилося лише на добровільних засадах. Головним керівним органом РПАУ(м) вважалася її Військово-революційна рада, оперативне керівництво військами здійснювали командуючий та штаб армії, що були підзвітні ВРР. Усі керівні військові посади (командири військових частин, члени штабу і військової ради) були виборними – вибиралися та затверджувалися повстанцями відповідних частин або зборами всіх частин армії, що було даниною традиціям запорозьких козаків. Правила військової дисципліни розроблялися обраними комісіями повстанців, затверджувалися загальними зборами військових частин. Відповідальність за їх дотримання покладалася на командирів та кожного повстанця особисто. Отже, військо Н. Махна будувалося на трьох основних принципах: добровільності, виборності керівництва, самодисципліни.

На відміну від багатьох повстанських загонів тих часів, які рідко вели активну наступальну діяльність, переважно обороняючи свої села та повіти, махновська армія здійснювала великі рейди, пересуваючись територією України. Організаційна структура РПАУ(м) змінювалася залежно від оперативної обстановки, зокрема від стану, в якому перебували підрозділи, – регулярному чи партизанському. Автором регулярної структури РПАУ(м) став В. Білаш (начальник штабу), автором партизанської структури – Н. Махно. У регулярному стані основною ланкою повстанської армії були територіальні полки, що склалися з батальйонів, рот, взводів і відділень. Також з ініціативи В. Білаша зі складу армії виділялося декілька загонів, що паралельно діяли у ворожому тилу, організовуючи повстання.

У партизанському стані РПАУ(м) поділялася на маневрові групи та місцеві партизанські загони. Маневрові групи склалися з полків різних родів військ (піхота, кавалерія, артилерія, бронепотяги; була спроба організувати військові флотилії на Азовському морі та Дніпрі). Це давало можливість пересуватися зі швидкістю 70–90 км за добу, завдаючи комплексних ударів по ворожих підрозділах. На думку фахівців, військова практика перших десятиліть ХХ ст. не знала прикладів більш мобільної армії, аніж РПАУ(м). Найбоєздатнішими вважалися кавалерійські частини “чорної сотні”. Для забезпечення їхніх резервів було створено мережу так званих таємних кінних депо. Конкурував із кіннотою кулеметний полк (використовували кулемети на тачанках), який очолював Хома Кожин (Кожа). Це стало військовою новацією, що не мала аналогів у тогочасних арміях світу. Основами бойового мистецтва стали стратегія непрямих дій і тактика ведення маневреної війни, де успіх досягався завдяки маневру, а не фронтальним бойовим діям. Це також було

вперше в ХХ ст., оскільки тоді панувала тактика позиційної війни, націлена на захоплення й утримання території. Отже, базовими принципами махновської тактики були надзвичайна мобільність армії (швидкість пересування; постійна зміна місця дислокації армії (на одному місці більше дня або ночі не залишалася); не обтяжування себе полоненими, залишаючи їх наступаючим частинам ЧА; при невдачах відхід врозтіч або невеликими загонами в різні боки тощо. Пріоритетне значення надавалося розвідці та підпільній мережі. Воюючи “проти всіх”, нерідко – у тилу діючих армій методами партизанської війни, РПАУ(м) мусила мати добре організовану розвідку і контррозвідку. Н. Махно вдалося створити ефективну пішу та кавалерійську армійську розвідку, а у травні 1919 р. – агентурну розвідку і контррозвідку. Проте чіткого структурного розмежування між розвідкою та контррозвідкою в РПАУ(м) не було. Велике значення надавалося застосуванню військових хитрощів під час ведення бою, зокрема, імітації зустрічної атаки в кінному строю; тактики залучення військ противника до тривалого переслідування місцевістю, де не було коней та фуражу, або до балок, де на переслідувачів чекала засада; використання гасла “бий управо, відступай уліво” тощо. Махновці активно застосовували й прийоми психологічної війни. Так, командування РСЧА вважало, що широко розголошені Н. Махном амністії червоноармійцям та нещадні розправи з командирами і комісарами дезорганізували Червону армію зсередини. Водночас він усіляко намагався підняти бойовий дух своїх бійців. Враховуючи значення особистості полководця для згуртування армії, він особисто виводив війська з найбільш ризикованих та небезпечних боїв. Отже, вивчення принципів організації та тактики РПАУ(м) має велике значення для накопичення досвіду військового мистецтва на теренах України.

Мальченко В.М.

Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут, м. Київ

БИКІВНЯНСЬКИЙ ЛІС: ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ПРО ЖЕРТВ СТАЛІНСЬКИХ РЕПРЕСІЙ

Розпочавши шлях офіцера, я познайомився із гарним містом Бровари Київської області. Проте спокою не давали страшні розповіді місцевих мешканців про Биківнянський ліс. Спостерігаючи за будівництвом меморіального комплексу, цікавість змусила прочитати книгу Олександра Зінченка “Година папуги”. Факти масового знищення української та польської культурної і військової еліти після трагічного поділу Польщі в 1939 році підтверджують, яких масштабів злочинності може досягти рашизм.

Так, після подій осені 1939 року значна частина колишніх польських громадян та офіцерів перебувала у в'язницях по усій території Української РСР та СРСР. Частина з них із в'язниць західних областей України та таборів для військовополонених етапували до Києва, де вирішувалася їхня подальша доля. Результати проведених розкопок на території заповідника “Биківнянські могили” дають підстави стверджувати, що переважна більшість із них похована саме у Биківні. Детальне вивчення матеріалів архівних справ Галузевого державного архіву СБУ свідчить, що у списку зустрічаються імена не лише польських офіцерів, поліцейських, націоналістів, а й прізвища українців і представників інших етнічних груп, арештованих за підозрою у троцькізмі, активній діяльності в українських

націоналістичних організаціях. У Биківнянському лісі тісно переплелися долі поляків та українців.

Продовження геноцидної політики росії можна прослідкувати і сьогодні на прикладах окупації Криму, Донеччини, Луганщини, Київщини, Херсонщини, Харківщини, подій в Оленівці, Грозі та інших відомих і ще не оприлюднених фактів катувань та звірств за українську позицію. Рашизм боїться свідомих людей і за кожної нагоди знищує їх.

Події 24 лютого 2022 року нас остаточно об'єднали і мобілізували наші внутрішні ресурси. Головний інструмент сил оборони – це свідомі громадяни, здатні у скрутну годину опанувати себе та зайняти місце в строю і боронити державу.

Марасв В.Р., к.і.н.

Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України, м. Київ

УКРАЇНЦІ В КРИМСЬКІЙ (СХІДНІЙ) ВІЙНІ 1853–1856 рр.

Знищення української козацької державності наприкінці XVIII століття, окупація російською імперією переважної більшості українських етнічних територій призвели до того, що українці масово брали участь у Кримській війні на її боці, були змушені воювати за інтереси російського імперіалізму, які не мали нічого спільного з ідеєю відродження Української державності.

Зокрема, українці становили до 70 % особового складу Чорноморського флоту під час Кримської війни. Офіцерський склад чорноморців більш ніж на половину формувався зі спадкових дворян Таврійської та Херсонської губерній або ж обер-офіцерських дітей з цього ж краю.

Багато матросів-українців відзначилися в бойових діях на суходолі під Севастополем. З-поміж них найбільше відомий Петро Кішка, уродженець села Ометинці на Вінниччині. Брав участь у 18-ти вилазках, захоплював військовополонених і трофеї, був двічі поранений. Схожим чином відзначився матрос-бомбардир Андрій Бобир, також рекрут із українських кріпаків. Учасник Сінопської морської битви на флагманському кораблі Нахімова “Імператриця Марія”, боїв на Малаховому кургані Севастополя, неодноразово здійснював вилазки у табір противника.

Чимало українців (хоча й менший відсоток, ніж серед солдатів і матросів) були офіцерами російського флоту та армії. Взагалі, зі 155-ти офіцерів, загиблих під час оборони Севастополя, не менше 55-ти були вихідцями з дев'яти українських губерній. Звичайно, не всі з них були етнічними українцями. Проте з іншого боку, було й чимало етнічних українців, які походили з інших адміністративних одиниць тогочасної російської імперії (що належали до української етнічної території).

Наприклад – капітан-лейтенант Василь Стеценко, українець із Курської губернії. Служив начальником артилерії 1-го відділення оборонної лінії Севастополя. Вже після падіння міста, у жовтні 1855 року він зумів дістатися Кінбурнської фортеці та привезти відомості про стан обложеного гарнізону. В подальшому дослужився до повного адмірала й дожив аж до початку XX століття.

Та й сам фактичний керівник оборони Севастополя адмірал Павло Нахімов, на думку частини дослідників, мав українське коріння – був нащадком козацько-старшинського роду Охтирського слобідського полку.

Ще один приклад – генерал-лейтенант Йосип Жабокрицький, виходець із дворян Київської губернії. Він командував 16-ю піхотною дивізією, брав участь у боях під Балаклавою та Інкерманом, обороні Севастополя.

Ці факти цілковито спростовують популярні тези російської пропаганди про “Севастополь – місто російської слави”, “героїзм російських солдатів і матросів” і “плеяду талановитих російських генералів і адміралів”, адже значна кількість з них були не росіянами, а українцями за походженням.

Меліхов О.А.,

Романюк І.М., к.пед.н., доцент,

Яковенко А.В.

Департамент воєнної політики та стратегічного планування Міністерства оборони України, м. Київ

ОГЛЯД СПРОМОЖНОСТЕЙ СИЛ ОБОРОНИ – 2022–2023. ХІД ТА ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ

У Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та інших складових сил оборони у період з травня 2022 року по червень 2023 року проведено Огляд спроможностей сил оборони (далі – Огляд).

Вперше, Огляд проводився в умовах повномасштабної агресії російської федерації проти України та у період між Оборонними оглядами (Відповідно до Порядку організації та здійснення оборонного планування в Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та інших складових сил оборони, затвердженого наказом Міністерства оборони України від 22 грудня 2020 року № 484).

Огляд було організовано у форматі окремого проєкту за методологією програмно-проєктного менеджменту. Статут проєкту та проєктну документацію затверджено Міністром оборони України.

Стратегічною метою Огляду було розроблення пропозицій щодо уточнення пріоритетів і завдань реалізації державної політики у воєнній сфері, стратегічних цілей розвитку сил оборони, критеріїв їх досягнення, перспективної системи управління, структури і складу Збройних Сил та інших складових сил оборони, а також наявних (критичних, необхідних, перспективних) спроможностей щодо ефективного реагування на виклики і загрози у воєнній сфері.

Огляд спроможностей здійснювався за такими етапами: ініціювання; планування; виконання; завершення.

Етап виконання складався з опрацювання чотирьох основних процедур:

1) Опису майбутнього безпекового середовища.

2) Уточнення завдань сил оборони за імовірними сценаріями виникнення та розвитку ситуацій воєнного характеру та варіантами застосування Збройних Сил та інших складових сил оборони.

3) Планування спроможностей сил оборони.

4) Уточнення перспективної структури і складу сил оборони.

Упродовж опрацювання процедур Огляду, на основі результатів прогнозування (аналізу) майбутнього безпекового середовища, уточнення завдань та планування спроможностей сил оборони, з урахуванням поточної безпекової ситуації, досвіду бойового застосування сил оборони, а також вимог Стратегічного оборонного бюлетеня України та ключових підходів та принципів НАТО розроблено варіант перспективної моделі сил оборони України (обрис майбутньої системи управління, структури і складу сил оборони).

20 червня 2023 року Звіт про результати проведення Огляду спроможностей сил оборони затверджено Міністром оборони України.

Паралельно триває робота з експертними групами від оборонних відомств держав Альянсу для обміну аналітичною інформацією та напрацюваннями у рамках Огляду.

Головною метою цієї співпраці є формування обґрунтованих вихідних даних на основі остаточних результатів Огляду для переходу сил оборони України на стандарти НАТО і західні високотехнологічні зразки озброєння та військової техніки. Це має дозволити державам-партнерам чітко зрозуміти потреби у матеріально-технічній підтримці для розвитку сил оборони України на середньо- та довгострокову перспективу.

Таким чином, результати Огляду спроможностей сил оборони та взаємодія з державами Альянсу і ключовими міжнародними партнерами дадуть змогу виробити спільне розуміння керівництвом Міністерства оборони України, Збройних Сил України та інших складових сил оборони щодо подальших кроків з формування перспективної структури та складу сил оборони держави відповідно до стандартів НАТО, у тому числі – поступовий перехід до застосування західних зразків озброєння; заходів оборонного планування на середньо- (до 2027 року) та довгострокову (до 2032 року) перспективи.

Михайленко С.М., к.і.н.

Яготинський інститут Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад “МАУП”», м. Яготин

ОТАМАНЩИНА 1918–1921 РОКІВ НА ЛІВОБЕРЕЖНІЙ КИЇВЩИНІ

Події Української революції 1917–1921 років позначені явищем, відомим як Отаманщина. Таку назву отримав анархістсько-повстанський рух, що сформувався, головним чином, із середовища українського селянства. Спочатку феномен Отаманщини виник стихійно як масовий збройний рух українського селянства проти консервативної влади Павла Скоропадського. Влада Директорії Української Народної Республіки в особі Володимира Винниченка та Симона Петлюри використали анархістсько-повстанський рух, щоб повалити Українську державу Павла Скоропадського, але потім самі від нього і постраждали. Більшість отаманів зі своїми загонами не мали чітко визначеної політичної позиції і не бажали визнавати будь-яку владу, окрім власної. Селяни воювали проти будь-якої державної влади, яка приходила в село і намагалася повернути податки, централізоване управління, закони та інші подібні речі. Згодом Отаманщина набула яскраво вираженого антибільшовицького забарвлення. Здійснення заходів політики “воєнного комунізму” (продовольча монополія, продрозкладка, реквізиції, насадження колективних форм

господарювання – так званих “комун”) призводить до швидкого поширення на селі антибільшовицьких і радикально опозиційних настроїв. Методи “червоного терору”, що проявилися в масових розстрілах, ув’язненнях, засланнях, обшуках, поставили українських селян у важкі нелюдські умови виживання. Збройні виступи стали чи не єдиним способом боротьби селянських мас за свої права. Селяни виступали за “владу рад”, але без більшовицької диктатури.

Найбільш відомими лідерами анархістсько-повстанського руху в Україні були Нестор Махно, Данило Терпило (Зелений), Никифор Григор’єв, Юрій Тютюнник, Марія Нікіфорова (Маруся), Василь Чучупак. Зазвичай селянські загони діяли поблизу власних місць проживання. Інколи вони об’єднувалися у великі формування та утворювали своєрідні “селянські республіки” (Трипільська, Медвинська, Холодноярська, Гуляйпільська, Чигиринська, Баштанська, Ямпільська та ін.).

Цікаві відомості про боротьбу селянських мас на Яготинщині в період Української революції 1917–1921 років містяться в автобіографічній книзі-спогадах уродженця села Капустинці Івана Козуба “Доба і доля”. З архівних документів дізнаємося, що у середині травня 1919 року під час великого антибільшовицького повстання, що охопило територію Центральної та Південної України, загони отамана Григор’єва ненадовго захоплюють Яготин.

Перший орган радянської влади в Яготині (волосний виконком) було обрано 28 грудня 1919 року на волосному селянському з’їзді. Одночасно керівники повстанських загонів призначили з-поміж себе ревком, до складу якого увійшли Микола Бурій (голова), Григорій Кривець (псевдо – Чернозуб), Гриценко і Чавро. У волості склалося двовладдя, що було ненормально. Тому вже наступного дня відбулося їх спільне засідання, на якому його учасники утворили єдиний волосний орган влади – революційну раду із правами ревкому. Усі члени Яготинської революційної ради були українськими патріотами, але єдності між ними не було: одні були за радянську незалежну соціалістичну Українську республіку, інші – за самостійну Українську Народну республіку. У волості почалося бродіння, у селах ширилися грабежі і розбої, а серед євреїв паніка, особливо після вбивства кількох євреїв у Лозовому Яру. Паніка ще більше посилилася після нападу отамана Ромашка на Бобровицю і Биків, чекали нападу і на Яготин. У січні 1920 року у містечку з’явилися написані олівцем на аркушах з учнівського зошита прокламації антисемітського змісту і погрозами розправитися з комуністами і жидами за підписом отамана повстанського куреня Дороша.

Яготинська революційна рада призначила волосним військовим комісаром Олександра Марченка – колишнього офіцера російської армії, який у 1919 році був членом ревкому в отамана Зеленого, а потім перейшов до армії УНР. Так як це призначення суперечило волі комуністів, 27 січня 1920 року з Переяслава приїхали агенти ЧК і заарештували О. Марченка. У відповідь на його арешт Яготин повстав.

Проти бунтівного містечка з Пирятина комуністи послали загін із 16 червоноармійців на чолі з помічником повітового військового коменданта І. І. Голобородьком, який заарештував Чавро і Гриценка (М. Бурого не знайшли). Голобородько вважав свою місію виконаною і по дорозі до Пирятина червоноармійці зупинилися на ночівлю у Тамарівці. У цей час очолювані Василенком яготинські селяни вирішили звільнити заарештованих. Перед світанком селяни напали на приміщення, де спали червоноармійці. Напад був несподіваним, тому червоні опору не чинили, їх обеззброїли і роздягнули. Троє червоноармійців

намагалися втекти, їх спіймали і побили, а одного застрелили. Заарештовані були звільнені. Затриманих червоноармійців на чолі з Голобородьком привели на майдан і скликали громаду. Згідно з рішенням сільського сходу червоноармійців після обіду відпустили, а Голобородька засудили на смерть. Його вивели за село і застрелили в болоті, труп виявили лише через два тижні. На цей раз проти повсталих селян Яготина червоні спорядили справжню військову експедицію у складі 83-го полку Червоної армії і 6-го кавалерійського ескадрону. Боячись розправи, селяни розбіглися, М. Бурій, Чавро і Гриценко зникли. Обрані повстанцями сотники Шекіра, Костюк і Кучма були привселюдно розстріляні. Через кілька днів М. Бурій добровільно з'явився до начальника 2-ої міліцейської дільниці і попросив відправити його до Пирятина, де в застінках Чека його сім'ю тримали заручниками. Сім'ю від розправи врятував, але самому разом із Г. Кривцем колегія Полтавської губернської ЧК 10 серпня 1920 р. винесла вирок смерті. Розстріляли їх через день – у ніч з 11 на 12 серпня.

Загалом у роки Української революції початку ХХ століття на Яготинщині діяли загони отаманів Марусі, Зеленого, Ангела, Струка, Любки, Ждана, Чорного, Тютюнника, Гриценка, Сокири, Мичуди, Куліша, Гайдамаки, Богунського, Лопаткіна та ін.

Окремо слід згадати ім'я повстанського ватажка Дмитра Сурупа, який був вихідцем із села Черняхівки та відомий ще з часів повстання проти німецьких військ і гетьманської варти. Отаман Суруп (підпільний псевдонім Іван Гонта) активно виступав на боці Української Народної Республіки. У першій половині вересня 1920 року загін Сурупа та Ждана громить волосне правління у Богодарівці, шукаючи документи на продрозкладку, нападає на Ковалівку, потім на Шрамківський цукрозавод. Біля Черняхівки повстанці наштотхнулись на регулярний підрозділ Червоної Армії. У тому бою загинуло 25 червоноармійців і один робітник. 19 вересня повстанці повторно напали на Кантакузівське волосне правління. 30 вересня знову відбувся напад на Богодарівський більшовицький осередок, загинув голова Ковалівського ревкому К. О. Кузьменко. Відомо, що в Черняхівці члени із загону Сурупа вбили більшовицького активіста Й. П. Дрофу, якого відправили займатися проведенням продрозверстки в селі. У листопаді 1920 року біля села Бирлівки загін Сурупа був розгромлений військами Червоної Армії, а сам отаман під час кривавого шабельного бою загинув. Проте те, що опір місцевих повсталих селян був відчайдушним, свідчить той факт, що до Яготина був навіть надісланий бронепоезд 58-ої стрілецької дивізії Червоної Армії.

Згідно з вироком Полтавської губернської ЧК 18 жовтня 1921 року були розстріляні 10 селян-бідняків із Черняхівки, у тому числі брат отамана Сурупа – Іван, дезертири з Червоної Армії Григорій Ковтун і Григорій Потильчак та ін. Чекісти заодно стратили і студента Київського університету Луку Григораша, якого вважали причетним до повстанців.

Унаслідок більшовицького терору і військових операцій упродовж літа 1921 року в Україні були ліквідовані головні повстанські осередки, а більшість їхніх отаманів були вбиті у боях або розстріляні. Таким чином, події Української революції 1917–1921 років закінчилися невдачею. Більшовицька Росія окупувала Україну, а українських селян позбавила права бути господарем на своїй Богом даній землі. Сьогодні, як і 100 років тому, українці знову змушені захищати Україну від сусіда-окупанта, тому завжди пам'ятаємо гіркі уроки історії та віримо, що нинішня Україна вистоїть і переможе.

Михайлов В.Ф.
Національний університет оборони
України, м. Київ

СТВОРЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ПРАВОПОРЯДКУ В ПРОЦЕСІ РОЗБУДОВИ ВІЙСЬКОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВИ

Після створення 6 грудня 1991 р. Збройних Сил (ЗС) України забезпечення дотримання вимог законодавства України, наказів і директив Міністра оборони України, начальника Генерального штабу – Головнокомандувача Збройних Сил України, підтримання правопорядку та військової дисципліни у ЗС України покладалися, у т.ч., на органи військового управління всіх рівнів, підрозділи юридичної служби, командирів усіх рівнів, органи морально-психологічного забезпечення. В умовах розбудови правової держави, реформування військової організації України, стратегічного курсу на адаптацію військової організації до євроатлантичних стандартів, та враховуючи значущість забезпечення правопорядку у ЗС України, виникла необхідність створення відомчого спеціалізованого органу із забезпечення правопорядку.

Доцільність творення такого органу обумовлювалося і важливістю надання кваліфікованого правового забезпечення, запобігання вчиненню злочинів та інших правопорушень у ЗС України, виявлення причин, передумов і обставин злочинів та інших правопорушень, вчинених у військових частинах та на військових об'єктах, розшуку осіб, які самовільно залишили військові частини, сприяння у межах своєї компетенції органам, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органам досудового розслідування та суду, органам державної влади, органам місцевого самоврядування, органам військового управління тощо.

Відповідно до Закону України “Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України” від 7 березня 2002 р. № 3099-III та наказу Міністерства оборони України від 16 жовтня 2002 р. № 349 “Про затвердження тимчасового положення про Головне управління Військової служби правопорядку Збройних Сил України (зі змінами)” (ВСП) було створено ВСП у ЗС України. ВСП отримала статус спеціального правоохоронного формування у складі ЗС України, що підпорядковується Міністру оборони України через начальника Генерального штабу ЗС України. Відповідно до наказу начальника Головного управління ВСП від 19 квітня 2002 р. почалося оформлення Головного управління, територіальних органів та функціональних підрозділів (охорони військових об'єктів; патрульно-постової служби; безпеки дорожнього руху) ВСП.

Водночас були визначені провідні завдання та напрями службової діяльності ВСП: забезпечення правопорядку і військової дисципліни серед військовослужбовців ЗС України у місцях дислокації військових частин, у військових навчальних закладах, установах та організаціях, військових містечках, на вулицях і в громадських місцях; запобігання кримінальним та іншим правопорушенням у ЗС України, їх припинення; захист життя, здоров'я, прав і законних інтересів військовослужбовців, військовозобов'язаних під час проходження ними зборів, працівників ЗС України; захист військового майна від розкрадання та інших протиправних посягань, а також участь у протидії диверсійним проявам і терористичним актам на військових об'єктах.

*Михайлова А.М.
Житомирський військовий інститут
імені С. П. Корольова, м. Житомир*

МІСІЯ ВАСИЛЯ КАПНІСТА В БЕРЛІНІ У 1791 р.

Середовище козацької старшини Наддніпрянської України стало справжньою колискою багатьох національно свідомих діячів українського національного відродження кінця XVIII – початку XIX ст. Ліквідація Московією автономії Гетьманщини та Запорізької Січі викликала хвилю обурення з боку патріотично налаштованих представників тогочасної української еліти. Зародилася думка про необхідність організації збройного опору російській владі. У 70–80-х рр. XVIII ст. важливим осередком українського громадського і культурного життя було м. Новгород-Сіверський на Чернігівщині, оскільки тут існував гурток патріотів-автономістів, які обстоювали ідеї широкої автономії України, а в разі сприятливих можливостей – її незалежності. Також варто відмітити їхнє прагнення відновити козацтво як питому українську військову силу.

Інтелектуальним лідером гуртка був Василь Капніст – напівгрек-напівукраїнець за походженням, який до кінця своїх днів залишався палким патріотом ідеї відродження української національної ідеї. Його праця “Ода на рабство” стала гучним маніфестом проти політичного поневолення України та московитського ярма, покладеного на народні маси. На той час поема виявилася настільки проукраїнською, а критика російських порядків такою нищівною, що твір не побачив світ протягом ста років.

Безумовно, яскравою та непересічною подією у діяльності новгород-сіверського гуртка автономістів стала організація поїздки у квітні 1791 р. В. Капніста та його брата Петра у Берлін до прусського канцлера графа Евальда-Фрідріха Герцберга. Таємна місія Капністів полягала у відокремленні України від російської імперії. В умовах затяжної війни з Туреччиною і погіршенням становища українських земель (голод і грабунок краю Потьомкіним) козацька еліта зважилася на рішучий крок. Вірогідність пруссько-російської війни була тоді висока. У доповідній записці канцлера Герцберга королю Пруссії щодо місії В. Капніста зазначалося: “вважаю своїм обов’язком... доповісти Вашій величності, що до мене таємно прибув дворянин з Малоросії або Російської України, який називає себе Капністом... Він твердить, що його прислали мешканці цієї країни, що доведені до крайнього відчаю тиранією, яку російський уряд... здійснювали над ними, та що він хотів би знати, чи на випадок війни вони зможуть сподіватися на протекцію Вашої величності – в такому випадку вони скинуть російське ярмо...”.

Пруський уряд не наважився прийняти пропозицію, оскільки відповідь була цілком ясною безумовною відмовою. При зустрічі з Капністом Герцберг, який залишив цю справу на вирішення Фрідріха-Вільгельма II, зазначив, що “лише тоді, коли буде війна між Пруссією та Росією, тоді козаки повинні будуть дивитися, чи хочуть вони звернутися до короля”. Надалі міжнародна обстановка складалася не на користь української ідеї, тому що пруссько-російські відносини поволи нормалізувалися.

Загалом, навіть після невдалої місії до Пруссії світогляд Василя Васильовича не змінився. Він залишався цілісною особистістю, громадсько-політичним діячем із потужною національною самосвідомістю, який продовжував турбуватися всім, що стосувалося України, а ідеали, якими він жив, позначилися на наступних поколіннях борців за незалежність.

*Наливайко А.Д., к.т.н., доцент,
Наливайко Л.П.
Національний університет оборони
України, м. Київ*

РОЗРОБЛЕННЯ ІНТЕГРОВАНОЇ МОДЕЛІ СИСТЕМИ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ У СФЕРІ ОБОРОНИ – ОДИН ІЗ НАПРЯМІВ ЇЇ РОЗВИТКУ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ

Упровадження концепції всеохоплюючої оборони в умовах російської збройної агресії проти України потребує чітко спланованого системного залучення до оборони функціональної сукупності воєнних, політичних, економічних, інформаційних та інших ресурсів, наявних у розпорядженні держави. За цих умов особливого значення набуває питання дієвості системи стратегічного планування у сфері оборони держави.

Аналіз існуючої системи стратегічного планування у сфері оборони показав, що до недавнього часу воно базувалася, в основному, на засадах оборонного планування сил оборони та планування застосування ЗС України. Крім того, у МО України та ГШ ЗС України розроблялися документи мобілізаційного планування.

Напередодні повномасштабної збройної агресії з боку РФ була запроваджена ще одна складова стратегічного планування у сфері оборони – планування оборони України і введений в дію Указом Президента України План оборони України, що містить сукупність документів, які визначають зміст, обсяги, виконавців, порядок і строки здійснення політичних, економічних, воєнних, наукових, інформаційних та інших заходів держави щодо підготовки до збройного захисту та її захист у разі збройної агресії або збройного конфлікту.

Таким чином, на сьогодні у сфері оборони формується система стратегічного планування, що включає чотири складових: планування оборони, оборонне планування, стратегічне планування застосування ЗС України та ІССО, мобілізаційне планування.

Водночас побудова якісної системи стратегічного планування у сфері оборони, обґрунтування її цілей, принципів та пріоритетних напрямів, механізмів досягнення визначених цілей неможливе без моделювання процесів прийняття управлінських рішень у цій сфері. Моделювання дає змогу також прогнозувати ймовірні негативні наслідки управлінських рішень у ході планування, що приймаються у сфері оборони держави.

Автори пропонують методичний підхід до формування інтегрованої моделі стратегічного планування у сфері оборони, що дає змогу визначати та систематизувати стратегічне планування у сфері оборони, а також сформулювати його процедури.

Інтегрована модель об'єднує всі складові системи стратегічного планування у сфері оборони, їх моделі, а також порядок, методики і алгоритми процесу планування в цілому; поєднує в єдине ціле взаємопов'язані процеси, що здійснюються з метою визначення завдань, пріоритетів та комплексу заходів щодо реалізації державної політики, спрямованої на забезпечення протидії реальним та потенційним загрозам у воєнній сфері.

Інтегрована модель стратегічного планування у сфері оборони має забезпечити підвищення рівня стратегічного планування і виконання поєднаними зусиллями функцій, завдань та реалізації державної політики у сфері оборони щодо протидії зовнішнім і внутрішнім деструктивним впливам та захисту національних інтересів держави завдяки синергетичному ефекту.

Відтак, одним із основних напрямів розвитку та вдосконалення стратегічного планування у сфері оборони є перехід від існуючої системи стратегічного планування оборони до стратегічного планування у сфері оборони. За такого підходу, як показало проведене дослідження, стратегічне планування у сфері оборони України має становити собою взаємопов'язану систему видів планування за відповідними напрямками діяльності держави у зазначеній сфері, що забезпечуватимуть виконання покладених вітчизняним законодавством завдань оборони України, з її планування, підготовки та ведення.

Науменко А.О., к.і.н., с.н.с.

Командування Сил логістики Збройних Сил України, м. Київ

ПЕРЕМОЖНИЙ БІЙ ОКРЕМОЇ КІННОЇ ДИВІЗІЇ АРМІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ ПІД ТЕРЕБОВЛЕЮ

Однією з успішних бойових акцій Української кінноти під час війни з більшовицькою Росією стала перемога Окремої кінної дивізії (ОКД) під м. Теробовлею 17 вересня 1920 р.

Бій під Теробовлею був частиною плану командування Армії УНР і передбачав широку атаку проти російсько-більшовицьких військ, знищення їх спротиву, очищення теренів, відкинувши ворога за р. Збруч.

До складу ОКД входили 1-й кінний Лубенський ім. Максима Залізняка, 2-й кінний Запорозький, 3-й кінний Чигиринський та 4-й кінний Ніжинський ім. Кошового отамана Івана Сірка полки та кінно-гірський гарматний дивізіон. Командиром дивізії був генерал-хорунжий Іван Омелянович-Павленко.

Розвідка донесла, що у Теробовлі перебувають поважні сили червоних. Противником була червона 41-а піхотна дивізія разом з іншими підрозділами, а також 8-а кінна дивізія “Червоного козацтва”, що у попередніх боях була пошарпана українською кіннотою.

Першим згідно з наказом командира ОКД форсованим маршем рушив на Теробовлю 4-й кінний полк полковника Корчунова, за ним – 3-й кінний. Полковник Корчунів вирішив атакувати червоних у самому місті. 4-й кінний полк несподівано для противника увірвався у Теробовлю. Козаки переважно працювали холодною зброєю. Потужною була і підтримка кулеметним вогнем. Червоні відходили для подальшого переходу у контрнаступ. Переслідуючи їх, 4-й кінний полк вийшов на шлях, що веде від Теробовлі до Скалату. Зазначається, що поважні трофеї захопив у Теробовлі і 1-й кінний полк.

Червоні почали контрнаступ силою 2 полків, проте, полковник Корчунів кинув на їх ліве крило невеликий кінний підрозділ, вдалими діями якого противника вдалося відволікти, що спричинило у його лавах заворушення, а це дало змогу 4-му кінному полкові двома лавами рушити у кінну атаку, яка завершилася повним успіхом.

Переслідування червоних у напрямку на Скалат продовжив 3-й кінний Чигиринський полк, захопивши багато полонених та обози.

1-й та 2-й кінні полки ОКД приблизно тоді ж успішно діяли у напрямку Тернополя.

Таким чином, українська кіннота здобула під Теробовлею переконливу перемогу. При цьому, сучасники визнавали, що честь її належить полкам 2-ї бригади ОКД – 3-му кінному Чигиринському та 4-й кінному Ніжинському ім. Кошового отамана Івана Сірка полкам, яким сприяла 1-а бригада.

У результаті було розбито 41-у червону дивізію, ворога відкинута за Збруч. ОКД захопила до 500 полонених, 50 кулеметів, радіостанцію та інше військове майно.

За оцінками вищого українського командування успіх ОКД порушив ліве крило більшовицького фронту, в результаті чого більшовики поспішно змушені були відтягнути свої війська у східному напрямку. Успіх української кінноти повною мірою визнало і союзне польське командування.

У цьому бою Українська кіннота підтвердила свою бойову репутацію.

*Нікіфоров І.А., к.т.н., доцент
Харківський національний університет
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба,
м. Харків*

ПРОПАГАНДИСТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ В УПА

Під час визвольних змагань пропагандистська діяльність мала не менше значення, ніж ведення бойових дій. Головними завданнями цієї діяльності був ідеологічний вплив і утримання соціальних верст населення, які орієнтувалися на визвольну боротьбу та ведення контрпропаганди.

В Організації Українських Націоналістів велась активна агітаційно-пропагандистська робота, якою керував Головний осередок пропаганди (ГОСП) або Головний осередок пропаганди і інформаційної служби (ГОПС) на чолі з Головним референтом пропаганди. Завданнями цих референтур були: організація агітаційно-пропагандистської роботи серед населення, мітингів, лекцій, виготовлення та розповсюдження літератури, підготовка пропагандистів. Організаційна структура складалася з надрайонних, районних, підрайонних, станичних пропагандистів. Така структура давала можливість охоплювати всі військові підрозділи, а також місцеве населення, яке проживало на території дій повстанської армії.

Друкована пропаганда внесла найбільший вклад у популяризацію ідей визвольного руху. Вона проводилася за рахунок друкування у підпільних друкарнях періодичних і неперіодичних видань, які потім розповсюджувались серед вояків та населення. До таких видань відносилися журнали, газети та листівки, в яких висвітлювалися питання військової політики, історії, описи боїв УПА та святкування національних річниць. Також друкувалися листівки-карикатури та гумористичні часописи.

Прикладом візуальної пропаганди є бофони – грошові квитанції з фіксованим номіналом. На них зображали символіку ОУН-УПА, фрагменти історії боротьби українського народу та гасла повстанської армії. Їх використовували як листівки-плакати для поширення визвольних ідей.

У період боротьби з німецькими загарбниками 1942–1943 рр. була створена підпільна радіостанція “Афродита”, що стала голосом вільної України та давала можливість займатися пропагандою на тій території, де не було можливості розповсюджувати друковані видання підпільників. Передачі велись три-чотири рази на день по пів години українською, російською, англійською, німецькою та французькою мовами. У передачах, окрім воєнної інформації, звучали національний гімн та українські пісні. З 1944 року радіостанцію можна було почути у Великобританії, Німеччині та Франції.

Масова безграмотність населення призвела до того, що усна пропаганда стала одним із основних видів пропагандистської діяльності ОУН-УПА. Вона включала в себе такі види роботи, як таємні збори, індивідуальні та групові бесіди, “шептана пропаганда” (розповсюдження компрометуючих чуток про радянську владу). Переваги усної пропаганди від інших її видів полягає у безпосередньому контакті з населенням і можливості одразу відреагувати на його реакцію. Для цієї роботи у структурах повстанської армії був створений апарат пропагандистів, так звані вишкільні групи у складі 2–8 осіб. Ці групи проводили мітинги, віча, збори та зустрічі з населенням, публічні читання літератури та інші заходи.

Підсумовуючи сказане, можна засвідчити, що інформаційно-пропагандистська діяльність серед населення на окупованій території була одним з пріоритетних напрямів у боротьбі ОУН(Б) і УПА проти німецьких загарбників. Збройно-політична боротьба українських національно-патріотичних сил стала зрозумілою українському народові та отримала підтримку серед значної частини народних мас саме завдяки цій діяльності.

*Питльована Л.Ю., к.і.н., доцент
Український католицький університет,
м. Львів*

БОЙОВИЙ І ДУХОВНИЙ ДОСВІД КОЗАЦТВА У ДІЯХ ЗС УКРАЇНИ 2022–2023 РОКІВ У РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ КАРИКАТУРИСТИКИ

Агресія росії проти України знайшла відображення в українській карикатуристиці. Малюнки викривають негативні риси противника, критикують бездіяльність міжнародної спільноти, солідаризують суспільство з діями української армії у її протистоянні ворогу. Автори часто вдаються до аналогії між ЗС України і козаками, покликаючись до вкоріненого у національній свідомості уявлення про них як творців і захисників української державності.

Апеляція до козацької звитяги на початку війни підкреслювала хибність очікувань росії і Заходу щодо неспроможності України протистояти “другій армії світу”. Актуалізація козацького минулого у репрезентаціях дій ЗС України відіграє функцію підтримки морального духу цивільних осіб та бойового духу воїнів. Візуалізація історичного зв'язку сучасної армії та козацтва досягається за рахунок зовнішньої подібності. Воїни ЗС України зображуються в одязі козаків (сорочка, жупан, шаровари, пояс, чоботи-сап'янци); мають міцну статуру, зачіску-оселедець, довгі вуса; озброєні шаблями, мушкетами, списами, пістолями. Крім того, військові наділяються моральними рисами, які традиційно асоціюються з козаками: відважність, чесність, патріотизм, відданість, побратимство. “Козак” ЗС України виступає й у ролі носія християнських цінностей.

Серед карикатур часопису “Перець” можна виділити малюнок І. Поночевного, на якому озброєний козак попереджає російських зайд: “Іван, йди додому, горілки немає!”. Його ж “Заспіваймо «колискову» нашим воріженькам” наслідує класичну іконографію козака Мамає, який грає на кобзі під деревом, на якому замість традиційної шаблі, патронташу і люльки висять воєнні злочинці путін, лукашенко і кадиров. На карикатурі Й. Когана, яка відтворює сюжет картини І. Рєпіна “Запорожці пишуть листа турецькому султану”, писар виводить відповідь захисників о. Зміїний на російську пропозицію здатися. На його ж малюнку козак, танцюючи бойовий гопак, дає прочухана агресорам і сепаратистам “ДНР”. На карикатурі М. Тітова “Перемога буде за нами” чорний силует людини з козацьким

оселедцем і косою у руках (алюзія до образу “похмурого женця”) стинає зубці стіни московського кремля, символізуючи смерть ворога у його ж лігві. Історичну тяглість традицій ЗС України (солдат з гранатометом у руках), Січових стрільців (боєць в уніформі з рушницею) і козаків (із шаблею і мушкетом) демонструє Д. Кривонос, підкреслюючи, що воїни цих епох воювали з одним і тим же екзистенційним ворогом України.

Воїни-“козаки” О. Кустовського постають або у традиційному образі, або у сучасній військовій формі, але з чубом і вусами. Вони досконало володіють як шаблею, шматуючи нею ворога і його зброю, включно з атомною, так і бронетехнікою, літаками, ракетами, у т. ч. R-360 “Нептун”, Storm Shadow (SCALP-EG); ПТРК FGM-148 Javelin; РСЗВ M142 HIMARS; БПЛА Bayraktar TB2, Бобер, надводним MAGURA V5. “Козак” ЗС України постає і як скеля, об яку розбиваються хвилі атак ворога, і як Архангел Божий, який очолює боротьбу проти ворога.

Отже, ЗС України репрезентуються у карикатурах як такі, що майстерно користуються усіма видами сучасними озброєнь, але водночас акумулюють бойовий і духовний досвід козацтва.

Поліщук В.А.

Військова академія (м. Одеса)

ОБОРОНА ЗАМОСТЯ ЯК ПРИКЛАД УКРАЇНСЬКОЇ ЗВИТЯГИ

Двадцять століття залишило нам багато свідчень про прояви української військової звитяги. Особливо багатий на них період визвольних змагань 1917–1921 років. Попри те, що зараз ми маємо чимало праць і досліджень по Українській революції, деякі її події та герої так і залишаються для багатьох українців маловідомими. Оборона Замостя під час радянсько-польської війни, що відбулася 29–31 серпня 1920 року, де відносно малочисельна україно-польська залога нанесла дошкульну поразку Першій кінній армії Будьонного, є один яскравих прикладів української звитяги.

На момент згаданих подій у союзній польсько-українській армії українські частини були підпорядковані польському командуванню і вимушені були діяти відповідно до наказів і бачення ситуації польським штабом. Тому 19 серпня за наказом 6-а стрілецька дивізія полковника М. Безручка прибула в Замостя, де планувався її відпочинок та за можливості поповнення. Там же перебували польські етапові батальйони і туди ж напередодні бойових дій прибув 31-й полк польських стрільців Каньовських під командуванням майора М. Болтуця. Останні, як і 6-та стрілецька, прибули на відпочинок і поповнення. Загалом у місті перебувало близько 3–3,5 тис. вояків, більшість із яких були поляками. Стрімка зміна ситуації на фронті з огляду на початок рейду Будьонного внесла свої корективи – Замостя стало відігравати ключову роль у подальшому розвитку подій на фронті.

Місто із залізничною станцією знаходилося на шляху зі Львова до Варшави через Люблін. Це був найкращий і найшвидший шлях для Першої кінної, що мала у своєму розпорядженні не лише кінноту, а й бронепотяги, понад 70 гармат і піхоту. За різними оцінками, червоні рушили зі Львова у кількості 15–16 тисяч. З огляду на те, що від Львова за Будьонним паралельним маршем слідувала польська оперативна група генерала Станіслава Геллера, а навкруги Замостя на відстані 40–60 кілометрів знаходилися українські і польські частини, Будьонний був вимушений розпорозувати свої сили, ведучи наступ більш

широким фронтом і повільніше, ніж він міг очікувати. Перші групи червоних розвідників були зафіксовані біля Замостя ввечері 28 серпня.

Оборону міста як старший за званням очолив командир української 6-ї стрілецької дивізії полковник Марко Безручко, отримавши наказ затримати Першу кінну хоча б на добу, скувавши її під Замостям, що дало б можливість військам Геллера вигідно її атакувати. Шоста стрілецька дивізія полковника М. Безручка, перебувала на той час у 3-й польській армії. Відступаючи у липні–серпні з української території під тиском більшовиків, дивізія понесла великі втрати, але попри це, неодноразово “з тою самою бравурністю і самопожертвою, що й у попередніх боях...” успішно протистояла значно переважаючим її силам червоних. Мужність і героїзм 6-ї неодноразово згадується і відзначається у оперативних зведеннях командування Війська Польського.

Опинившись у Замості і підпорядкувавши собі польські етаповий і технічний батальйони, що квартирувалися у місті, М. Безручко вже з 19 серпня віддав наказ почати роботи по укріпленню першої лінії оборони. Загалом треба було укріпити близько 18 кілометрів передмістя. Роботи були виконані блискуче і в дуже стислий термін, так як фактично повноцінно почалися аж 24 серпня, коли до міста прибули дві саперних сотні технічного куреня. Українські сапери за допомогою декількох тисяч місцевих жителів за чотири дні створили лінію оборони, що 29 серпня успішно зупинила перші кінні атаки будьонівців, змусивши їх перейти до піхотних штурмів. За словами майора Болтуца, укріплення, збудовані навколо міста, були лінією стрілецьких осередків, прикритих одним, подекуди двома рядами колючого дроту, встановленого українцями. Варто зауважити, що сапери 6-ї стрілецької не тільки керували роботами місцевих жителів, а й самі без перепочинку встановлювали дротяні загородження. До початку робіт сапери перебували поза Замостям, несучи варту у передмісті. Не беручи під сумнів щире бажання місцевого населення допомогти у захисті рідного міста, зауважимо, що магістрат Замостя щедро оплачував ці роботи, про що свідчать архівні документи і звіт бургомистра, наданий міністерству оборони, з проханням відшкодувати чималу суму.

Крім власне організації оборони, М. Безручку і начальнику штабу В. Змієнку довелося вирішувати і питання безпеки безпосередньо у самому місті. Адже наступ Будьонного спричинив потік численних польських біженців та різноманітних дезертирів у Замостя. Найпроблемнішими виявилися солдати білоруської бригади С. Балаховича, які 28 серпня здійснили серію вбивств, грабунків та погромів. Питання з білорусами було оперативно вирішено, але необхідність спрямувати частину гарнізону для наведення порядку і патрулювання послабило і без того невеликі сили оборонців міста. У таких непростих умовах, маючи у розпорядженні 3,5 тис. вояків (більшість із яких поляки), 12 гармат і 40 кулеметів, українське командування обороною не тільки швидко знайшло порозуміння з підпорядкованими поляками, організувало оборону Замостя, а й зуміло навести й підтримувати в ньому громадський порядок.

Власне оборона 29–31 серпня засвідчила, що воякам 6-ї дивізії та полковнику М. Безручку вдалося не лише блискуче виконати наказ і затримати (набагато довше, ніж очікував Геллер) під Замостям Першу кінну армію Будьонного, а й зламати її бойовий дух. Безуспішний штурм із великими втратами підірвав бойовий потенціал червоних так, що питання про рейд на Варшаву вже не стояло. Як і в цілому, після цього програшу і відступу, що перейшов у ганебну втечу, вже не стояло питання широкомасштабного наступу.

Отже, в даному конкретному випадку “звитягу” з упевненістю можна розглядати не лише в сенсі “героїчного вчинку, подвигу на полі бою”, а набагато ширше. Адже під час оборони Замостя українці проявили себе не лише на полі бою, а й наполегливою працею, демонструванням свого мистецтва, у надскладних умовах і при обмеженому часі, захищаючи проти спільного ворога навіть не свою, союзницьку землю.

*Понипалюк О.Д., к.і.н.
Командування Сухопутних військ
Збройних Сил України, м. Київ*

МОТИВАЦІЙНА Й ІДЕОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА КОМАНДНОГО І РЯДОВОГО СКЛАДУ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОВСТАНСЬКІЙ АРМІЇ (1943–1946 рр.)

Діяльність Української повстанської армії (УПА) є яскравою сторінкою історії боротьби українського народу за свою державність, прикладом військової звитяги українського війська у ХХ ст. Тема мотивації й ідеологічної підготовки військовослужбовців є актуальним завданням будь-якої армії у мирний, а особливо у воєнний час.

УПА була створена наприкінці 1942 р. Організацією українських націоналістів (ОУН) – ідеологічною силою з характерною чітко артикульованою ідеологією, програмою і завданням. Відповідно, всі військовослужбовці УПА мали поділяти і сповідувати ідеологію ОУН, навіть якщо вони не входили до самої організації. На першому етапі розгортання УПА (1942–1943 рр.) керівні посади обійняли діячі ОУН із військовим і підпільним досвідом. Однак, плануючи створити не партизанську, а польову армію з бронетехнікою, авіацією і флотом, з усіма атрибутами повноцінного війська, ОУН з 1943–1944 рр. проводила набір широких верств населення, спочатку добровольців, з планами розгортання примусової мобілізації чоловічого населення.

За мотиваційну й ідеологічну підготовку в УПА відповідала політично-виховна служба, відділ якої входив до Головного Військового Штабу УПА, поряд з оперативним, розвідувальним, вишкільним, організаційно-персональним та тилвим й поділялась на всі наступні організаційні щаблі до безпосередніх бойових підрозділів. Політвиховна служба займалась ідеологічним забезпеченням і морально-психологічною роботою у військах. Особливе місце відводилося політичній пропаганді у війську і серед місцевого населення. На її потребу існували друкарні, виходила періодична преса різного жанру і характеру, зокрема газета “Шлях перемоги”, що видавалася у Воєнній окрузі УПА “Говерля”.

На етапі військової підготовки проводилося скрупульозне ідеологічне й політичне навчання як рядових бійців, так і командирів. Політвиховній підготовці в УПА відводилося не менш важливе місце, ніж бойовій. Новобранець мав знати доктринальні документи ОУН, літературу українського націоналізму і основні засади політичної роботи. Натомість майбутні командири УПА, які проходили підготовку у підстаршинських (сержантських) і старшинських (офіцерських) школах УПА, окрім базових знань з ідеології та політики, мав пройти підготовку з політичної економії, політичної історії, географії, геополітики та ін.

Політвиховники УПА були фактичними представниками ОУН у війську, мали широкі повноваження, подібно до комісарів у РСЧА, були найбільш вірними прибічниками ідеології і слідували за ідеологічною, мотиваційною, бойовою і політичною монолітністю УПА.

Порушення доктринальних засад ООН прирівнювалося до державної зради і загрожувала порушникам смертю.

Таким чином, в УПА на базі підпілля ООН була створена і діяла ефективна вертикаль ідеологічної підготовки командного і рядового складу, що забезпечувало високу мотивацію її бійців та командирів у боротьбі за відновлення незалежності України.

Попельський М.І.

*Національний університет оборони
України, м. Київ*

ДОСВІД УКРАЇНСЬКОГО ШТАБУ ПАРТИЗАНСЬКОГО РУХУ У РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ РУХУ ОПОРУ

Партизанський рух у роки Другої світової війни (на територіях України та Білорусі) був однією з форм надання ворогу втрат у живій силі та техніці. Завданнями партизанського руху були: підрив морально-психологічного стану противника; нанесення втрат у матеріальних засобах; пошкодження шляхів перевезення; мостів через водні перешкоди; створення безпечних умов при переміщенні територіями, що контролювалися партизанськими загонами; пошкодження інфраструктури у тилу противника; закріплення впевненості у населення, яке перебувало на окупованих територіях, у кінцевій перевазі над ворогом; залучення населення для боротьби із загарбниками; уповільнення, а іноді і зрив заходів, спланованих воєнною адміністрацією на окупованій території; сприяння діям своїх військ; створення для ворога нестерпної обстановки на захоплених територіях.

М. В. Фрунзе багато часу приділяв питанням опрацювання теоретичних положень ведення партизанської боротьби як складової успішних дій регулярними військами Червоної армії під час ведення бойових дій по відбиттю агресії з боку будь-якої держави, вказував на те, що, тільки маючи заздалегідь підготовлені кадри та фахівців, можливо впевнено організувати керівництво та ведення бойових дій партизанськими загонами, завчасно забезпеченими належними людськими, збройними та матеріальними ресурсами для функціонування в умовах окупації, забезпечення активних наступальних операцій Червоної армії.

У 30-х роках ХХ ст. Народним Комісаріатом оборони СРСР була опрацьована так звана концепція війни “малою кров’ю” на території можливих театрів воєнних дій, що передбачала ведення бойових дій тільки на території противника, але 1941 рік вніс відповідні зміни у плани ведення війни.

Рішенням Ставки Верховного Головнокомандування з 30 травня 1942 року почав діяти Центральний штаб партизанського руху (ЦШПР), а з 20 червня 1942 року на базі Військової ради Південно-Західного напрямку почав діяти Український штаб партизанського руху (УШПР), який очолив Микита Хрущов. Була створена вертикаль керівництва партизанським рухом, яка дала змогу вчасно забезпечувати зброєю, боєприпасами, майном, продуктами харчування, координувала дії партизанських загонів з діями Червоної армії.

Наявність постійного зв’язку партизанських загонів із “Великою землею”, забезпечення їх фахівцями мінно-вибухової справи, шифрувального зв’язку, іншими видами озброєння забезпечили розгортання партизанської боротьби на території України та нанесення втрат у живій силі та техніці противнику.

Боротьба з ворогом на зайнятій ним території надала посильну допомогу регулярним частинам Червоної армії у розгромі окупантів. Віддача, самопожертвування партизанів і підпільників під час війни набула масового характеру та була визнана усім українським народом. Близько 200 тисяч учасників бойових дій нагороджено орденами та медалями, а 233 з них присвоєно високе звання Героя Радянського Союзу.

Семенчук Р.О.

*Житомирський військовий інститут
імені С. П. Корольова, м. Житомир*

АНТИУРЯДОВЕ ПОВСТАННЯ БУЗЬКОГО КОЗАЦТВА 1817 р.

Бузьке козацьке військо було сформовано 1769 року з козаків (українців) Запорізької Січі, молдован, волохів, болгар та македонців. Після Наполеонівських війн Олександр I почав впроваджувати військові поселення. Серед призначених на поселення військ опинилося й Бузьке козацтво. Царський уряд боявся залишати на землях старого Запорожжя хоч якийсь його уламок. Перетворення козаків на військовопоселенців, по суті, зводило їх до стану кріпаків. Усі ці нововведення не могли не призвести до активного опору з боку козацтва.

Впроваджувати нововведення на Бузі уряд доручив генерал-майору графу І. Й. де Вітту. 1807 року Вітт несподівано подав у відставку. Під час російсько-французьких війн 1812–1814 років він командував Українською козацькою дивізією, сформованою переважно з покріпачених козаків Київської та Подільської губерній, які повірили обіцянкам російського імператора, що після закінчення війни їх залишать у козацькому стані. Українські козаки під час бойових дій показали себе з найкращого боку та по закінченню війни з'ясувалося, що обіцянки Олександра I виявилися порожніми балачками: 1816 року українські козацькі полки призначено на поселення у Херсонську губернію. До Петербургу мусив прийти наказний отаман Бузького козацького війська, полковник князь М.Р. Кантакузин, якій під тиском змушений був підписати положення про перетворення Війська на Уланську дивізію. Тривожні чутки дійшли до бузьких станиць, а відтак козаки вирішили обстоювати свої права усіма можливими засобами. На чолі протестувальників стали урядники Опанас Бабиченко та Герасим Гетьманенко (або Гетьманченко) з Вознесенська. 14 липня 1817 року 80 депутатів від різних станиць, очолювані Бабиченком та Гетьманенком, вирушили до Вознесенська. Назустріч їм виїхав наказний отаман Кантакузин з офіцерами. Після доволі різких та емоційних переговорів останній пообіцяв козакам не допустити реорганізації Війська й запропонував роз'їхатися по станицях до офіційного рішення. Але Бабиченко й Гетьманенко, підозрюючи нещирість отамана, вирішили не виконувати цього прохання, а дочекатися прибуття представників із інших станиць. Невдовзі загін протестувальників збільшився до 500 осіб і наступного дня вдосвіта вступив до Вознесенська. Біля військової канцелярії їх зустрів Кантакузин, який тепер гнув урядову лінію і пропонував козакам виконати волю імператора. Розлючені бужці побили наказного отамана й розпочали штурм канцелярії з метою відбити свої прапори. Несподівано повстанців атакував і розсіяв ескадрон уланів. Бабиченка та Гетьманенка було заарештовано. Однак придушити повстання було справою нелегкою – бужці не бажали пускати уланів у свої домівки.

16 липня Вітт прибув до Одеси, де зустрівся з Новоросійським генерал-губернатором та звернувся до нього з проханням виділити піхотний полк для упокорювання повстанців. У розпорядження Вітта було передано 4-й морський полк і артилерію. У вересні 1817 року з повстанням було покінчено. Розпочався суд над призвідцями виступу, до якого було притягнуто 93 козаки, 64 з них засудили до страти. Утім, пізніше смертний вирок було пом'якшено, і страту замінили прогнанням крізь лаву та відданням у солдати.

Загалом, оборона своїх прав бузькими козаками не минулася марно. Невдовзі процес подальшого впровадження військових поселень було зупинено. Відтак цієї страшної долі уникло козацтво Лівобережної України.

Скрябін О.Л., к.і.н.,

Євсєєв І.Г.,

Холох О.І., к.філос.н.

Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України, м. Київ

ДОСВІД УТВОРЕННЯ ВІЙСЬКОВО-ІСТОРИЧНОЇ КОМІСІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ (1918 РІК)

Повномасштабна збройна агресія рф проти України активізувала проблематику оновлення підходів в нашій державі до вивчення воєнної історії, проведення воєнно-історичних досліджень та поширення наукових знань щодо досягнень української воєнної історичної науки. Важливе місце у загальній системі воєнно-історичної роботи ЗС України посідає діяльність воєнно-історичних комісій (ВІК). Головним змістом роботи цих тимчасових органів у ЗС України є вивчення досвіду ведення війн, операцій (бойових дій) у визначений період.

Втім, необхідність подальшого вдосконалення нормативно-правового регулювання проблематики функціонування у ЗС України ВІК, отримання повчального воєнно-історичного досвіду змушує нас звернутися до історичних витоків утворення на теренах України подібних тимчасових органів, зокрема в Українській Державі періоду Гетьманату.

Генеральним секретаріатом Української Центральної Ради у листопаді 1917 року було ухвалено рішення про об'єднання Південно-Західного і Румунського фронтів в Український фронт. У цій ситуації виникла потреба у зборі військових документів та підготовці воєнно-історичного опису щодо участі цих фронтів у бойових діях. Для цього наказом Військової офіції з 17 липня 1918 року було утворено Військово-історичну комісію зі збору і розроблення документів Першої світової війни по Південно-Західному та Румунському фронтах (Комісія), а також уведено в дію відповідне Положення про Комісію (Положення).

Відповідно до Положення Комісія мала прискорити збір, реєстрацію і розроблення військово-історичних документів Першої світової війни, а також скласти опис військових подій того часу. Вона була сформована на штатній основі. На голову Комісії покладалося загальне керівництво щодо збору та узагальнення вищезазначених документів, а також складання опису війни. Він мав досить значні повноваження – користувався владою командира корпусу та був безпосередньо підпорядкований начальнику Генерального штабу. Визначені укладачі відповідали за складання військово-історичних описів та проведення воєнно-наукових досліджень. Для безпосереднього керівництва діяльністю архівної частини

та загального діловодства Комісії призначався завідувач архівною частиною і діловодством, який користувався владою командира дивізії. Йому були підпорядковані два відділи архіву, робота яких полягала у збиранні, “хованні”, розподіленні (сортунні), реєстрації справ і документів та видачі за ними довідок, а також канцелярія управління справами, що опікувалася листуванням із широкого кола питань. Кожний відділ архіву складався з трьох відділень (штат кожного з них включав начальника, секретаря, помічника та писарів), а канцелярія – з двох (канцелярського та картографічного). У штаті канцелярії передбачалася посада помічника начальника канцелярії, який додатково виконував обов’язки бухгалтера (скарбника). Положенням було впорядковано питання фінансового забезпечення діяльності Комісії, пов’язане з утриманням особового складу, видатками на відрядження, перевезення документів, придбання необхідної наукової літератури та виготовлення наукової продукції.

На жаль, через швидке падіння Гетьманату в Україні діяльність комісії було припинено. Однак досвід її створення, безумовно, представляє для нас інтерес.

Отже, утворення Комісії відбулось на підставі нормативного акта Військової офіції, де було врегульовано склад Комісії, її завдання, структуру і повноваження. Зміст діяльності цієї військово-історичної інституції носив ознаки наукової діяльності, що передбачала проведення пошуку, відбору і узагальнення документального матеріалу та видання наукових праць у вигляді воєнно-історичних описів. Історичний досвід утворення Комісії може слугувати фахівцям у галузі воєнної історії під час формування відповідних органів зі збору й узагальнення матеріалів, аналізу фактів і подій російсько-української війни.

Слюсаренко П.М., к.і.н., с.н.с.

*Національний університет оборони
України, м. Київ*

770-РІЧЧЯ КОРОНАЦІЇ НАЙВЕЛИЧНІШОГО МОНАРХА РУСІ-УКРАЇНИ ДАНИЛА-ІОАННА РОМАНОВИЧА

770 років тому, у грудні 1253 року галицько-волинський князь Данило Романович прийняв від послів папи Римського королівську корону і став повноправним європейським монархом – королем Русі.

Данило-Іоанн (кожен князь мав два імені, княже та хресне, хресне ім’я – Іван, засвідчене папською грамотою від 3 травня 1246 року, на честь святого патрона – Іоанна Золотоустого було названо і храм у Холмі – столиці держави) був старшим сином від другої дружини галицько-волинського князя Романа Мстиславича Анни Візантійської. За Галицько-Волинським літописом, після загибелі Романа Великого Данилові було чотири роки, тобто вважається що він народився у 1201 р.

Зі свідчень так званого Галицько-Волинського літопису (радіше, придворної хроніки Романовичів), деяких угорських і польських наративів, а також свідчень сповідника папи Інокентія IV – Ніколо да Кальві, десь наприкінці 1253 р. у місті Дорогочин папський легат Опізо коронував Данила Романовича на короля Русі (Regnum Russiae), Данило отримав корону від Папи Римського, яку визнали Католицька та Православна церкви. Титул зберігся за ним до самої смерті й в європейській історіографії правитель Галицько-Волинської землі відомий як Король Русі Данило Перший.

Пошук військової і політичної підтримки сприяв орієнтації зовнішньополітичного вектора Романовичів на захід. Численні контакти із королівствами Польським, Угорським, Богемським і Моравським, Римом не призводили до конкретних дій. 1253 року Папа Римський відправляє посольство до Данила із короною, вінцем та скіпетром і обіцянками допомоги у боротьбі проти Золотої Орди в обмін на перехід Руської церкви під юрисдикцію Риму (якому де-факто не судилося відбутись). І наприкінці 1253 року у Дорогочині Данило Романович приймає титул “Короля Русі” (“Rex Russiae”). Того ж року Папа Римський Інокентій IV оголошує “хрестовий похід” проти Золотої Орди і закликає Польщу, Чехію, Померанію, Сербію взяти участь у ньому. Саме на цю допомогу і розраховував король Данило. Проте християнські держави Європи не мали зайвих ресурсів для ведення боротьби проти ординців, а ті сили, що мали, віддавали на боротьбу за австрійський спадок. Так і не дочекавшись допомоги із Заходу, король Данило розпочинає військові дії проти Золотої Орди самотужки, розбиваючи успішно війська золотоординського темника Куремси, якого спрямував для підкорення Русі хан Золотої Орди Батий. У 1254 році він звільняє правобережжя Дніпра по лінії Случ-Тетерів-Південний Буг і наближається до Києва, яким по золотоординському ярлику володіє Олександр Невський. Наміри королю Данилові сплутав литовський король Міндовг I (Міндаугас), який, порушивши мирну угоду, напав на Руське королівство з півночі. Тому наступні два роки проходили у русько-литовському протистоянні. А у 1259 році золотоординський полководець Бурундай розпочинає новий похід на південь Руського королівства і пропонує в ультимативній формі або повномасштабні військові дії або, натомість, зруйнувати захисні споруди міст та провести спільний похід на Литву. Король Данило руйнує фортифікації Луцька, Кремінця, Данилова, Львова, крім столичного міста Холма, і королівські війська під проводом Волинського князя Василька відправляються до Прибалтики (на Литву) спільно з золотоординцями, а пізніше на Польщу.

У 1260 році війська Бурундая залишили територію королівства.

1264 року король Данило помирає у Холмі, де був похований у церкві святої Богородиці, яку збудували за його життя. Титул короля Русі переходить його брату Василькові Романовичу. Літописці, оплакуючи його смерть, називали його “другим по Соломонові”, наголошуючи на мудрому правлінні. А українські історики вважають Короля Данила найвеличнішим лідером Русі у 13 столітті та одним із найвизначніших постатей давньої історії України.

Смоляр О.І.

*Науково-дослідний центр Збройних Сил України “Державний океанаріум”
Інституту Військово-Морських Сил
Національного університету “Одеська
морська академія”, м. Одеса*

ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ ПІДГОТОВКИ ОСНОВНИХ ДОКУМЕНТІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ СТАНДАРТІВ НАТО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У 2015 році внаслідок збройної агресії росії Україна в односторонньому порядку розірвала договір про військово-технічне співробітництво з агресором та заявила про європейський вектор свого розвитку. Керівництво держави задекларувало перехід українського ОПК на стандарти Євросоюзу та НАТО, передбачаючи основні завдання і напрями реформування оборонної сфери України.

Під стандартами НАТО (“Угодою зі стандартизації”, Standardization Agreement – STANAG) в цьому контексті розуміємо міжнародний договір, який визначає спільний порядок дій, закріплює єдину термінологію і встановлює можливість уніфікації технічних процесів, а також озброєння та військової техніки чи іншої матеріальної частини збройних сил Альянсу та країн-партнерів. Стандарти НАТО об’єднані в складну систему керівних документів Альянсу, куди входять адміністративні, оперативні та матеріально-технічні стандарти, покликані забезпечити ефективну взаємодію між різними видами збройних сил, збройними силами різних країн задля досягнення взаємосумісності. Тобто впровадження даних стандартів має забезпечити сумісність Збройних Сил України та армій країн-членів НАТО. Також варто зазначити, що кожна країна-член НАТО має і свою власну національну систему стандартизації. У середині кожної країни є свої національні стандарти, і всі вони різні. Так, наприклад, США, Велика Британія, інші країни, військові операції планують за своїми оперативним стандартам. Але при діях у складі контингенту НАТО вони керуються загальними стандартами. Саме тому питання взаємосумісності є дуже важливими.

Розвиток сумісних з НАТО систем стандартизації у сфері оборони та кодифікації ЗС України сьогодні реалізується в тому числі і шляхом систематичної участі України в заходах під егідою Офісу НАТО зі стандартизації; внесення змін до національного законодавства України з метою створення механізму впровадження стандартів НАТО або їх положень у ЗС України; укладання двосторонніх нормативно-правових актів із країнами-членами НАТО та систематичного проведення консультацій у сфері кодифікації; участі у роботі Групи національних директорів із кодифікації; впровадження та забезпечення функціонування автоматизованої системи кодифікації предметів постачання ЗС України; обміну кодифікаційними даними з національними бюро кодифікації країн-учасниць системи кодифікації НАТО відповідно до політики, процедур та принципів системи кодифікації НАТО.

У рамках Програми “Партнерство заради миру” НАТО відкрило для України доступ до нормативних документів Альянсу, крім документів, що мають гриф обмеження доступу, тому що відповідно до процедур НАТО для передання цих документів державам, які не є

членами НАТО, а є Партнерами, необхідна згода всіх держав-членів Альянсу, що є вкрай складною процедурою.

За час незалежності України було прийнято близько 290 стандартів та супровідних документів за різними напрямками. При цьому для розвитку системи стандартизації озброєння та військової техніки як інформаційну базу варто використовувати стандарти НАТО із урахуванням вітчизняного досвіду системи стандартизації щодо розроблення вимог надійності та стійкості до впливу зовнішніх факторів, особливо під час воєнного стану.

Вважаємо, що впровадження стандартів НАТО не можна здійснювати лише шляхом прямого перевидання, перероблення або перекладу відповідних документів. Обов'язковим при цьому має бути залучення вітчизняних фахівців зі стандартизації Міністерства оборони України, ОПК та вищих навчальних закладів, оскільки навіть перекладені іноземні документи мають бути адаптовані до сучасного стану озброєння, структури і відповідного забезпечення ЗС України на кожному конкретному етапі їх становлення. Можливо і необхідно запроваджувати стандарти безпосередньо як керівництво в службі, роботі, навчанні без перекладу – англійською мовою, доповнюючи документи національними особливостями та додатками. При цьому потребує свого переосмислення відповідно до вимог часу і так звана документація радянських часів, що переважно базується на застарілих державних стандартах, що не відповідають сучасному рівню вимог до зразків озброєння та військової техніки, технічної бази їх виробництва, що створює ризики виникнення перешкод (зокрема у різному тлумаченні основних термінів та понять) у можливих спільних оборонних проєктах із країнами НАТО.

Період оновлення (перегляду) стандартів у середньому складає 5 років. За останні роки відбулися значні зміни та накопичений значний досвід роботи з існуючою системою стандартів в оборонній галузі, визначені помилки та недоліки існуючих військових стандартів, що зумовило необхідність перегляду або розроблення нового покоління військових стандартів. Таким чином, оновлення стандартів з урахуванням вимог НАТО, передового міжнародного та вітчизняного досвіду на даний час є актуальним та перспективним напрямом розвитку системи стандартизації в оборонній сфері, а тому потребує належного обговорення та безпосереднього впровадження у підготовку військових фахівців.

Стельмах С.С.

*Житомирський військовий інститут
імені С. П. Корольова, м. Житомир*

ЗАПОРІЗЬКІ КОЗАКИ У РОСІЙСЬКО-ТУРЕЦЬКІЙ ВІЙНІ 1768–1774 рр.

Російсько-турецька війна 1768–1774 років між двома могутніми імперіями стала заключною війною запорожців. Цю тему неодноразово досліджував історик Олексій Паталах, водночас досі актуальним залишається питання ролі козаків у цій війні.

З самого початку війни козаки підпорядковувалися російському генералу-аншефу Петру Румянцеву. Їхнє основне завдання полягало в охороні переправ через Буг. У квітні 1769 року кошовий отаман Війська Запорізького Петро Калнишевський разом із козаками знищили турецький роз'їзд та взяли у полон його командира Бешлей-агу Османа. Далі

ворожий загін, що становив 2 тис. осіб, намагався перейти Дніпро, але запорозька флотилія на чолі з Пилипом Стягайлом змусили їх відступити, потопивши чотири ворожих човни.

Після цього в османів з'явилася ідея знищити Запоріжжя. Дізнавшись про це, козаки негайно вирушили на оборону своєї домівки. Ворожа орда все-таки змогла прорватися крізь оборону та повністю знищила такі села, як Перепечине, Козирщину, Личківку. Після того ж невдовзі козаки натрапили на дві сотні ворогів, що йшли з Очакова на Аккерманщину. Тоді ж і відбулася помста за зруйновані села. Козаки зайняли оборону і розбили турків. Окрім перемоги у битві, козаки отримали ще багату здобич (20 тис. коней, 4 тис. овець, 180 верблюдів).

Після цього влада російської імперії, попри особисту неприязнь до козаків, все ж зважилася нагородити відважних воїнів. Незважаючи на такі позитивні моменти, під кінець 1769 року між українським народом були суперечки щодо підпорядкування їх російській імперії. Навесні 1774 року 2000 тис. запорожців перейшли на Буг. Врешті-решті 13 травня козаки рушили до Очакова. Там відбулася вдала для козаків битва. Вони взяли у полон двох турецьких офіцерів, а самі обійшлися без втрат. Далі ситуація розвивалася зі змінним успіхом, але в результаті російська імперія здобула перемогу в цій війні. Її підсумком стала укладена мирна угода з Туреччиною.

У результаті перемоги російської імперії над Османською в даній війні, Північний Кавказ та частина українських земель, тобто Південна Україна та Крим, увійшли до складу російської імперії.

Загалом, роль козаків у російсько-турецькій війні виявилася важливою. Вони охороняли переправи через Буг та захищали Запоріжжя від Османів. Козаки виявили високий рівень військової майстерності та провели низку успішних операцій. Підписання договору з Туреччиною призвело до приєднання Південної України та Криму до Російської імперії, визначаючи нові межі імперії. Однак дана перемога мала і значне негативне значення для козацтва, оскільки створила можливості для ліквідації Запорізької Січі у 1775 році, що мало серйозні наслідки як для козацтва, так і для українського народу загалом.

Стеців Я.В.

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

ВІЙСЬКОВО-ОРГАНІЗАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ СТАРШИН-АРТИЛЕРИСТІВ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ ПЕРІОДУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 РОКІВ

Розбудова галицької артилерії розпочалася з утворення першої гарматної батареї на базі колишнього австрійського 33-го полку у Тернополі. Важливими для розбудови артилерії Галицької Армії (ГА) стали накази Державного Секретаріату Військових Справ (ДСВС) від 9 листопада 1918 р., якими, зокрема, було утворено 12 окружних та 60 повітових військових команд. У грудні 1918 р. у складі ДСВС було утворено відділ артилерії, який очолив сотник Т. Гоза, а у січні 1919 р. його замінив С. Лещій. До складу відділу увійшли талановиті старшини-гармаші Р. Якверт, О. Найверт, І. Слезак, І. Коліушко, які займалися організацією гарматних частин, розробленням штатів батарей і дивізіонів артилерії ГА.

Розбудова галицької артилерії відбувалася у непростих умовах війни з поляками. Оскільки основною оперативно-тактичною одиницею ГА були бойові групи, саме у їхньому складі, переважно зусиллями старшин-артилеристів, формувалися перші артилерійські групи, гарматні полки та окремі дивізіони. Внаслідок реорганізаційних заходів командування, було утворено три корпуси, по чотири бригади у кожному, а у складі кожної бригади було сформовано три стрілецьких курені та один гарматний полк. Таким чином, замість окремих неупорядкованих за структурою бойових груп, були розгорнуті однорідні, гнучкі в управлінні стрілецькі частини, загальна кількість яких становила 12 бригад. У складі кожної бригади під керівництвом ініціативних старшин-артилеристів було утворено гарматні полки, які йменувалися номером своєї бригади і мали типову організаційну структуру з чотирьох батарей (усього 600 вояків).

Формуванням 1-го гарматного полку бригади Українських Січових Стрільців займався отаман Я. Воевідка. Розбудову 2-го гарматного полку у складі Коломийської бригади очолив сотник С. Мацькевич. Значних зусиль до творення 3-го гарматного полку доклав отаман Ю. Шепарович. Зав'язком 4-го гарматного полку стала гарматна батарея поручника Ю. Полянського. Формуванням 5-го гарматного полку ГА займався сотник А. Циганик. Командиром 6-го гарматного полку було призначено сотника Р. Фріша. 7-й гарматний полк ГА було утворено під керівництвом сотника Е. Кнейфеля. Розгортання 8-го гарматного полку Самбірської стрілецької бригади проходило під командуванням сотника О. Бранднера на базі артилерійської групи "Глибока". Значних зусиль до розбудови 9-го гарматного полку Белзької стрілецької бригади доклав сотник Бірнекава. 10-й гарматний полк формувався у травні 1919 р. під керівництвом отамана К. Карася. 11-й гарматний полк Стрийської стрілецької бригади творився навесні 1919 р. під командуванням сотника К. Бранднера. Формуванням 12-го гарматного полку Тернопільської стрілецької бригади у червні–липні 1919 р. займався сотник І. Слезак.

Отже, протягом існування ГА (1918–1920 рр.) організація її артилерії змінювалася від стихійного утворення окремих гарматних батарей, розкиданих по всьому фронту, до формування понад 60 батарей корпусних гарматних полків і бригад із чітким підпорядкуванням і структурою.

*Терський С.В., д.і.н., професор
Національний університет "Львівська
політехніка", м. Львів*

КЛИНКОВА ЗБРОЯ ЯК МАРКЕР ПРОФЕСІЙНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ЕЛІТИ ВОЛИНІ ТА СХІДНОГО ПРИКАРПАТТЯ У V–X ст.

Роль клинкової зброї у становленні професійної армії є добре відомою. Тому картографування подібних знахідок має велике значення для з'ясування питання про час появи професійної дружини у ранніх державних об'єднаннях племінної доби.

На сьогодні існує чимала наукова література, присвячена гіпотезам про ранньодержавні етапи у суспільному розвитку мешканців Волині та Східного Прикарпаття протягом V–X ст. (В. Д. Баран, В. В. Ауліх, Б. О. Тимошук, Л. В. Войтович, О. Г. Овчинніков, О. Майоров та інші). За останні десятиліття, у т.ч. зусиллями автора, сформована чимала джерельна база щодо археологічних артефактів із цього питання, яка за знахідками найперше клинкового

озброєння дає змогу виділити низку етапів у становленні професійної військової еліти на території Волині та Східного Прикарпаття протягом V–X ст.

Помітна концентрація військової еліти у цих межах вже за ранньослов'янського періоду маркується чисельними знахідками мечів, умбонів до щитів та острог на пам'ятках, які пов'язують із пшеворською культурою. Починаючи з V ст., у межах Волинської височини, особливо у її прибузьській частині, археологічно фіксується помітна соціальна структура мешканців, яка супроводжується появою низки багатих скарбів воєнного походження (військові трофеї, амуніція тощо). Ці процеси ілюструють ставлення військової еліти першої достовірно слов'янської археологічної культури Європи – празької.

Для характеристики цієї еліти надзвичайно важливими є ідентифіковані автором зразки клинкової зброї, так званої спати – кавалерійського меча, який гуни запозичили у Візантії та поширили у Європі та на Північному Кавказі протягом V–VII ст. Дві знахідки цих “гунських спат” прогнозовано зосереджені неподалік одна від одної у долині р. Західний Буг у Вигоданці (тепер – с. Амбуків, знахідка 1932 р.) та у Ключові (тепер – північна околиця м. Червоноград, знахідка 2012 р.). Обидва залізні клинки загальною довжиною близько 92–93 см знайдено на місці давніх переправ, причому меч із Вигоданки знайдено у руслі річки разом із рештками загиблого воїна у шоломі.

Провідним типом клинкової зброї у регіоні у VIII – початку X ст. стають мечі т.зв. “болгарського” типу, як і спати, запозичені у візантійських зброярів. Знахідки мечів цього типу виявлені поблизу тодішніх центрів влади, зокрема на Буковині (городище в ур. Корнешти (с. Рухотин), городище поблизу від м. Герца (с. Фундул Герціей). Цілі залізні клинки мечів цього типу знайдено біля городища Луковиці на правому березі р. Гнила Липа у долині р. Дністер та у верхів'ях р. Сян у місцевості Терки на березі р. Солянки (Польща). Очікуваною є знахідка залізного клинка меча VIII–IX ст. довжиною 907 мм у долині р. Луга неподалік від городища Зимне (околиці княжого Володимира).

Доповнюють характеристику озброєння та спорядження професійних воїнів Східного Прикарпаття та Волині також чисельні знахідки різнотипних острог, залізних чеканів типу “брадатца”, характерних для війська Великої Моравії VIII–IX ст., бронебійних вістрь стріл.

Таким чином, картографування знахідок клинкової зброї та іншого професійного військового спорядження унаочнює наші уявлення про становлення професійного давньоукраїнського війська на початковому етапі його історії.

Тимчук О.С.

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТОГО ДОСВІДУ СПРИЙМАННЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ОЧИМА ІНОЗЕМЦЯ НА МАТЕРІАЛАХ РЕГУЛЯРНИХ ПОШТОВИХ ВІДПРАВЛЕНЬ

Героїчна боротьба українського народу впливає на багато сфер людської діяльності, і не лише в українському контексті. Відповідні зізнання як констатації факту, що змінив світ, є заяви провідних лідерів світу – президентів впливових держав, голів міжнародних інституцій, інтелектуалів і лідерів суспільної думки.

Не менш важливим є і непомітний вимір звичайних людей з інших держав, які проявляють щирю симпатію до людських якостей, що їх демонструють українці, здійснюючи національний спротив. З об'єктивних причин зробити зріз такого виміру не представляється можливим: по-перше, це стосується іншої держави, яка має національне поле та інтереси для досліджень і соціологічних опитувань, по-друге, способів збору виявів думок від багатьох людей для наукової систематизації та аналізу досі не розроблено через організаційні складнощі – подібні підходи спостерігаються в маркетинговій діяльності, але їх трудомісткість виправдана через рентабельність у сфері реклами та іншого збору персональних даних. Але є альтернативний вихід – особиста комунікація на основі певної систематизації, що підлягає наступному науковому опрацюванню. Отже, підставою для дослідження є цільова поштова кореспонденція від одного відправника з поза меж України, по суті, своєрідний епістолярний архів.

З 24 лютого 2022 року громадянин Литовської Республіки В. Кудараускас став надсилати на адресу в Україні щоденно поштові листівки, реагуючи на хід війни росії проти України. Таким чином, вдалося накопичити архів поштів, що приблизно відповідають понад 600 добам з моменту повномасштабного вторгнення. Відправник до такої щоденної практики підходив із відповідальністю: відбирав зображення листівки, відбирав поштову марку, датував кожне повідомлення, в повідомленні писав свої думки, емоції, спираючись на події, факти, що були важливими для нього або суспільства в той момент. Іншими словами, архів показує картину війни очима зі сторони. Власне ці аспекти і підлягають аналізу.

Для прикладу подаємо одне повідомлення (з дозволу відправника) у перекладі українською: “2021.X.17. 601-й день війни. Слава захисникам України! Сьогодні війна, дивлячись зі сторони, стала звичним явищем, не задумуючись про те, що гинуть люди, знищують створений добробут, економіку відкидають назад. Через що? Аби владарювати над кимось чи вирішувати проблеми інших? Про останнє не задумується ніхто. В.”. Для повідомлення відправник обрав листівку “Слава силам оборони і безпеки України! Головне управління розвідки Міністерства оборони України” (Зам. 225 від 09.05.2023), видану АТ “Укрпошта”, що свідчить про зусилля відправника у такий спосіб підтримувати Україну, замовляючи в ній друковану продукцію. Марки Литовської Республіки – поштові стандарти історичної теми (номінали 0,62€; 0,42€; 0,03€), штемпель поштового відправлення за 17.10.2023.

*Томіленко А.Г., к.і.н., доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля, м. Черкаси*

ПОЖЕЖНИЙ ГАРНІЗОН ОДЕСИ ПІД ЧАС ОБОРОНИ МІСТА У СЕРПНІ–ЖОВТНІ 1941 РОКУ

З початком війни міські пожежні команди Одеси були перейменовані у протипожежну службу (ПС) МППО. Сили одеського гарнізону представляли 33 пожежних команди НКВС та окремих пожежних караул загальною чисельністю 1879 осіб. Упродовж першого місяця війни у місті були організовані 3200 протипожежних ланки з населення чисельністю 30 тис. осіб, які входили до складу груп самозахисту в житловому секторі.

Попри всі труднощі до серпня 1941 р. ліквідація пожеж проводилася досить швидко та успішно. Однак після виходу ворога 13 серпня на правому фланзі оборони до чорноморського узбережжя ситуація різко погіршилася. Кульмінацією ворожих бомбардувань у серпні стала атака авіації на ЗС “Застава-1” Одеської залізниці 16 серпня, де було сконцентровано військові ешелони з паливом, боєприпасами, озброєнням у кількості понад 1000 вагонів та цистерн. Широкомасштабна пожежа загрожувала знищенням усього залізничного вузла. Ситуація погіршувалася тим, що залізничники та охорона ешелонів залишили місце пожежі напризволяще, а водогін був виведений із ладу.

До місця пожежі прибуло 20 пожежних підрозділів на чолі з начальником командного пункту ПС МППО воєнтехніком першого рангу Миколою Земляновим. Оскільки на момент прибуття пожежників діючим був лише один маневровий паровоз, доводилося вручну під вибухами відкатувати із зони пожежі вагони з боєприпасами. Був розчищений доступ до водойми елеватора та прокладені рукавні лінії. На допомогу підійшов пожежний потяг ВПК Одеської залізниці. Було відведено 134 палаючих вагони. Упродовж 4-х годин продовжувався двобій пожежників МППО з вогнем. Врешті воля і незламність пожежників перемогли. У ліквідації цієї складної пожежі брало участь 203 вогнеборці, троє з них загинуло, понад десяток отримали поранення. Нацистам вдалося знищити лише 70 вагонів.

Після цього були десятки ліквідованих крупних пожеж: 18 серпня на судноремонтному заводі та заводі “Більшовик”, 24 серпня – одеського порту, 6 вересня на заводі млиноелеваторного обладнання, 9 вересня – Одеського університету тощо. При виконанні службових обов’язків під час оборони Одеси загинуло 15 пожежників, ще 31 особа отримала поранення. Взагалі за період оборони міста силами ПС МППО було ліквідовано понад 5000 пожеж. Указом Президії Верховної Ради СРСР 29 грудня 1941 р. 15 пожежників-одеситів були нагороджені медалями.

*Торончин Д.Г., к.і.н., доцент
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

ЖІНОЧИЙ ВІЙСЬКОВИЙ РУХ В УКРАЇНІ У ПЕРІОД “УКРАЇНІЗАЦІЇ” ВІЙСЬК У 1917 РОЦІ

Влітку та восени 1917 року склалися кілька важливих умов, за яких стало можливе створення жіночих військових формувань у російській армії. Напевно, найважливішою із умов було капітулянтське становище, в якому Росія опинилася в ході війни, та необхідність, влити “свіжу кров” у втомлену від війни армію, знайти нові важелі “розкрутки” патріотизму. Це – як елементи підйому національної та громадянської гідності через “ударництво” в армійських структурах, так і через зміну гендерного контракту у структурах суспільства. А саме – використати бажання частини жінок прийняти масову участь у війні разом з чоловікам. При Головному управлінні Генерального штабу було створено “Особливу комісію з дослідження можливості та умов здійснення жіночої військової та трудової повинності по Військовому відомству”. При комісії запрацювала “Військова ліга”, був заснований “Військовий союз особистого прикладу”, епархією яких і були новостворені військові жіночі підрозділи.

Спроби неформальної організації жіночих військових батальйонів, за архівними даними, зафіксовано більш ніж у п'ятнадцяти містах. Особливо масовими були жіночі організації в Україні та містах південної Росії. Фундаментом сплеску активності жінок тут набув наочний процес стандартів “українізації” у восьми армійських корпусах двох фронтів (створення “1-го Українського”, “Запорізького”, “Південно-слов’янського”, “Польського”, “Чесько-Словацького” корпусів та “Сербської дружини”) тощо.

За цими прикладами в Одесі сформований жіночий військовий підрозділ, з 500 жінок-добровольців. Він подав пропозицію штабу Південно-західного фронту, щоб по закінченню бойової підготовки відправити його на Румунський фронт у якості “батальйону смерті”. У Севастополі був створений “Чорноморський жіночий військовий союз допомоги тиловим підрозділам флоту”. У Полтаві була організована “Перша команда жінок розвідників-добровольців”. У Маріуполі створений жіночий “батальйон смерті”, у який вступили більше 300 жінок. На фронт цей підрозділ виступив наприкінці липня 1917 року і вже поза межами міста дістав назву “Український”.

До складу цих офіційно створених військових формувань, за списками особового складу, увійшло більше п'яти тисяч жінок. У міру того як війна затягувалася погляди чоловіків-військовослужбовців, яких вони дотримувалися до створення жіночих батальйонів, помінялися на діаметрально протилежні. Критика по відношенню жіночих батальйонів мала і гендерну основу. Військовослужбовців-чоловіків явно обурювала спроба “присоромити” їх, відправивши на фронт жінок, чого і прагнув уряд Керенського. До жовтня 1917 року у військового керівництва склалася одностайна думка, що жіночий військовий рух намагається реалізувати занадто великий проект, який зажадає значних витрат. 7 листопада 1917 року Генштаб віддав наказ про розпуск усіх жіночих військових частин, за винятком трьох, що вже воювали на Західному фронті.

*Трофимович Л.В., к.і.н., доцент
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

УКРАЇНСЬКІ СІЧОВІ СТРІЛЬЦІ У БОРОТЬБІ ЗА ВОЛЮ УКРАЇНИ

Боротьба за українську державність була змістом змагань для багатьох поколінь українського народу. У ХХ ст., після багаторічної перерви, її першими відновили Українські Січові Стрільці, які своєю самопожертвою та справами посіли належне місце серед борців за волю України.

Бойова діяльність Легіону УСС представляє собою одну з найяскравіших сторінок збройної боротьби українського народу під час Першої світової війни і визвольних змагань українців у 1917–1920 рр.

Створення легіону УСС стало результатом прагнення національно-свідомої частини українського населення Галичини до державної незалежності. У період Першої світової війни вони очолили боротьбу за втілення української національної ідеї. Своїми подвигами УСС піднесли міжнародний авторитет українців. Національно-визвольна боротьба українського населення, яку очолювали провідні партії Східної Галичини, привела до створення Західноукраїнської Народної Республіки на руїнах Австро-Угорської імперії.

Прагнення українського народу до самовизначення наштовхнулося на інтереси Польщі, яка також претендувала на західноукраїнські землі. Протиріччя між українським та польським населенням Східної Галичини призвели до збройного конфлікту, що незабаром переріс в українсько-польську війну, в якій з обох боків брали участь регулярні армії двох держав.

УСС були зародком української національної армії, вони зуміли перетворити свої підрозділи на добре вишколене українське військо з власною формою одягу, національною символікою, національно-патріотичною системою виховання.

Підрозділи УСС після залишення Львова, всупереч наказам командування, проаналізувавши ситуацію, зайняли позиції навколо міста, створили бойовий фронт і зупинили просування поляків на схід, що мало велике значення для подальшого ходу війни.

Реорганізувавшись у Першу бригаду УСС, січові стрільці брали найактивнішу участь у військових операціях Галицької армії. Як найнадійніший ідейно стійкий військово-професійний елемент вони боролися проти свавілля, порушення військової дисципліни, дезертирства, прояву непокори в армії. Своїм прикладом вони мобілізували особовий склад інших частин на активні дії.

Усі бої підрозділів УСС на фронтах були зразком тактичного мистецтва та відваги, а тому мають зайняти належне місце в історії українського військового мистецтва.

Бойовий досвід та безмірна відданість ідеї незалежності України спричинили те, що після поразки визвольних змагань українського народу колишні січові стрільці продовжили цю боротьбу у складі військових формувань у роки Другої світової війни.

Готовність українських січових стрільців до самопожертви в ім'я незалежної й соборної України стали для багатьох поколінь наших співвітчизників цінним дороговказом, що постійно надихає на боротьбу за звільнення своєї Батьківщини.

Українець О.А., к.ю.н.

Національна Спілка журналістів України

МАРКО БЕЗРУЧКО – ГЕНЕРАЛ, ЯКИЙ БОРОВСЯ ЗА УКРАЇНУ

Україна перебуває у критичному періоді свого історичного розвитку. При цьому в нашому соціумі відбуваються важливі процеси ідентифікації, ціннісно-культурних змін, формування якісно нової нації, а також міфологізація, деміфологізація і реміфологізація українського соціально-культурного простору. Наразі свідомість українців сповнена шкідливими міфами, ідеологемами, міфологемами, що робить нас більш вразливими до впливу інформаційної війни. У нинішній ситуації деміфологізація необхідна для цілковитого очищення свідомості від застарілих або непотрібних міфів через їх послідовне руйнування. Немає необхідності вигадувати історичних героїв, достатньо звернутися до нашої історії. Серед них – генерал Марко Безручко. 24 серпня 2022 року 110-й окремій механізованій бригаді з'єднання механізованих військ Сухопутних військ Збройних Сил України присвоєно почесне найменування “Імені генерал-хорунжого Марка Безручка”.

Марко Безручко народився 1883 року у Великому Токмаку (зараз місто Токмак) Запорізької області. Закінчив Одеське піхотне юнкерське училище, служив у 106-му Уфимському піхотному полку Російської імператорської армії. Під час Першої світової війни дослужився до начальника штабу піхотної дивізії, а в Україну повернувся вже на початку 1918 р. у званні підполковника. Але настав 1917 рік і Безручко став на бік свого повсталого

народу і брав активну участь у створенні частин української армії. 26 березня 1919 року полковника Безручка призначили до Корпусу Січових стрільців. Там Марко Данилович став начальником штабу і членом Стрільцької Ради. У грудні 1919 року Безручко починає формувати 6-ту Січову стрілецьку дивізію, ядром якої стали інтерновані солдати та офіцери Корпусу Січових стрільців. Комуністи ставили у 1920 році грандіозні геополітичні цілі, а саме більшовизацію всієї Європи, що у ситуації тамтешнього загального роздраю й хаосу після закінчення Першої світової війни виглядало цілком реальним. Після авантюрно-невдалого штурму міцно укріпленого Львова 1-шу кінну армію було перекинуто на допомогу Західному фронту М. Тухачевського. Вона мала вдарити полякам у тил і вийти у район Любліна. 29–31 серпня 1920 року дивізія, котру очолив полковник Марко Безручко, разом із польськими частинами тримала оборону Замостя. Під Замостям Будьонний мав уп'ятеро більше активних багнетів і шабель, ніж Безручко. За військовою теорією, для перемоги достатньо мати втричі більше сил. Але полковники Марко Безручко і Всеволод Змієнко, який був його заступником, компенсували нестачу багнетів грамотною тактичною побудовою глибоко ешелонованої оборони міста. І “червоні коні” повернули назад. У жовтні 1920 р. Безручко отримав звання генерал-хорунжого. В останні місяці регулярних бойових дій командував Середньою групою Армії УНР на Поділлі. Від травня до липня 1921 року Марко Безручко виконував обов'язки військового міністра УНР в умовах інтернування на території Польщі. Надалі працював у польському військовому картографічному інституті, брав активну участь у житті української політичної еміграції. Керував Українським військово-історичним товариством у Варшаві. Написав спогади “Від Проскурова до Чорторії” (1924) і “Січові Стрільці в боротьбі за державність” (1932). Був редактором та видавцем військово-історичного мемуарного збірника “За Державність”.

Филь О.М., к.і.н.

*Генеральний штаб Збройних Сил України,
м. Київ*

ПОЗИВНІ НА ФРОНТІ ЯК КОМУНІКАТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ І ФОРМАТ СОЦІАЛЬНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

В Українській армії майже всі військовослужбовці мають позивні або псевдо. Позивний – це коротке вигадане ім'я, що спрощує комунікацію в підрозділі, окрім того, звертання на псевдо не розкриває персональних даних військовиків, на відміну від імені. Ну, і нарешті, спілкуватися, звертаючись до бойових побратимів за позивним, зручніше.

Гібридна війна російської федерації проти України внесла свої корективи у використанні псевдонімів військовими. Псевдо стало називатися – Бойовий псевдонім чи позивний (який виходить за межі псевдоніму). Виникла потреба не тільки маскувати особу, а й пришвидшити комунікації між військовиками (добровольцями) з метою забезпечення кращої координації взаємодії. Учасники АТО для термінової передачі інформації здійснювали інформаційний обмін, користуючись відкритими джерелами зв'язку, застосовуючи мінімум шифрування. Псевдоніми, як правило, обирали за бажанням особи (“Петрович”, “Ракета”). На початку бойових дій часто фіксувалися позивні з нульовим маскуванням. Використовувалися усічені (зменшені) форми прізвищ чи імен. З точки зору філології, можна констатувати, що на початковому етапі винайдення псевдонімів

відбувалося за допомогою метонімії, тобто вигадуванням слова або словосполучення, значення якого переноситься на найменування іншого предмета, пов'язаного з властивим для даного слова предметом за своєю природою.

Мабуть не варто наголошувати, що вибір військовослужбовцями псевдо чи позивних слугує таким собі маскуванню або приховуванню справжнього імені, а ще полегшенням комунікації між військовослужбовцями в підрозділі. Що стосується традиції присвоєння позивних в Українському війську, то вона досить молода, оскільки бере свій початок від російської агресії у 2014 році. Хоча традиція присвоєння прізвиськ військовослужбовцям у підрозділах існувала ще за мирного часу, однак справжнього “буму” вона все ж досягла на фронті, зокрема під час проведення антитерористичної операції та операції Об'єднаних сил.

Традиція давати прізвиська існувала в українському війську ще під час існування козацького війська, війська УНР, повстанці доби національно-визвольних змагань також послуговувалися вигаданими іменами, потім ця традиція ожила в Українській Повстанській Армії. Військовим було зручно перегукуватися на прізвисько задля власної безпеки та конспірації. У сучасній Україні про позивні згадали під час подій Євромайдану. Вони набули поширення спочатку в добровольчих підрозділах, а потім і в інших формуваннях.

Отже, псевдоніми (псевдо, позивні) були присутні в різні епохи та є одним із об'єднуючих елементів боротьби багатьох поколінь за Незалежність України.

*Філіпов В.К., к.і.н., доцент
Національний університет оборони
України, м. Київ*

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СТРУКТУРНИХ ЗМІН УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

В умовах реформування українського суспільства нагальним питанням є вивчення трансформаційних процесів і змін, що відбуваються і торкаються усіх основ життєдіяльності суспільства. Одне із актуальних методологічних завдань полягає у відображенні розвитку суспільного організму як цілісної складно-організованої системи. Соціальні зміни – це зміни у моделях культури, соціальної структури, соціальної поведінки. За своїм характером, внутрішньою структурою, мірою впливу на суспільство соціальні зміни можна поділити на дві великі групи: еволюційні та революційні. Ці процеси треба розглядати не як хаотичне нагромадження випадкових явищ, а як елементи нової цивілізації, що народжується у новому тисячолітті. Багато реалій сучасного життя варто розглядати у новому контексті теорії модернізації, що вивчає моделі та варіанти наближення традиційних суспільств до сучасних норм та стандартів. Воно вимагає взаємозв'язку всіх параметрів, що відбуваються під час переходу від традиційного до сучасного суспільства.

Процеси, що відбуваються у нашому суспільстві, кваліфікуються як трансформаційні як за своєю суттю, так і за своєю спрямованістю. Сучасний період розвитку в суспільстві характеризується трансформацією соціальної сутності основних складових соціальної структури, тобто соціальних класів, груп, спільнот. Важливою ознакою трансформаційних процесів у суспільстві є можливість кожного індивіда підвищити свій соціальний статус, посилення мобільності населення. Послабилися стратифікаційні обмеження в соціумі та реальні перспективи вертикального просування. Життєздатність соціуму багато в чому

визначається спроможністю соціальних груп до адекватної реакції на динаміку різких, докорінних соціальних змін.

Соціальна природа конструктивної соціальної активності сучасного українського соціуму “лежить” у площині “соціальна взаємодія – соціальний діалог – соціальна довіра”. Ефективна (конструктивна) соціальна взаємодія між певними соціальними групами приводить до становлення нових соціальних відносин, що формують можливості соціального діалогу між ними, який, у свою чергу, впливає на еволюцію (прогресивне реформування) структурної організації суспільства.

Фурманчук Д.М.

*Національний університет оборони
України, м. Київ*

ЗНЕКРОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО РУХУ ОПОРУ: ЧЕКІСТСЬКА ОПЕРАЦІЯ “ЗАПОВІТ” (1921–1922 рр.)

Одним із найбільших центрів руху опору в Україні 1917–1922 років проти російських окупантів була Холодноярська організація, що охоплювала межі Чигиринського повіту Київської губернії. Важливо, що на відміну від деяких інших “повстанських республік”, холодноярці боролися за свободу не якоїсь окремої невеликої території, а всієї України. Вони вважали Холодний Яр невід’ємною складовою УНР.

Після перемоги над білогвардійцями і махновцями, після завершення польсько-українсько-радянської війни російсько-більшовицьке керівництво зосередило зусилля на придушенні холодноярців та інших повстанських угруповань. Особлива роль у цьому належала чекістам. Більшовицька влада придушувала повстанський рух, застосовуючи увесь можливий злочинний апарат: масові каральні акції, публічні страти родичів повстанців, захоплення в заручники цілих населених пунктів, жителів яких підозрювали у допомозі руху спротиву більшовицькій окупації. Все це, з одного боку, посилювало лють повстанських загонів, а з іншого – в умовах постійної нестачі продовольства та зброї, через терор більшовиків, а також без зв’язку з українським урядом на еміграції – повстанський рух почав занепадати.

Колишній “петлюрівець” Петро Трохименко, “генерального штабу полковник”, комендант Єлисаветграду (нині Кропивницький) у часи УНР, “начальник повстанських організацій Південного району” у квітні 1921 року був завербований ЧК. Згодом сформувався задум використати його як центральну фігуру чекістської операції по ліквідації руху спротиву на Черкащині, адже він добре знав ці райони та мав авторитет серед “повстанців”. Спланована операція отримала шифр “Заповіт”. Навесні 1922 року Черкащиною шириться чутка, що в Україну прибули два петлюрівських емісари зі штабу в екзилі – полковник Гамалія (П. Трохименко) та сотник Завірюха (Ю. Терещенко). Повстанські отамани швидко вийшли на контакт із новоприбулими емісарами, які говорили, що приїхали за розпорядженням Симона Петлюри та Юрія Тютюнника, щоб організувати всеукраїнське повстання, яке буде підтримане зовні. Чекістські агенти Трохименко-Гамалія та Терещенко-Завірюха-Васильєв орієнтували холодноярських отаманів на участь у з’їзді отаманів, який начебто має вирішити питання про участь у загальному, всеукраїнському повстанні проти російсько-більшовицьких зайд. 29 вересня 1922 року таки відбувся

фіктивний з'їзд отаманів у Звенигородці. Там їх і заарештували. Тільки деякі найбільш обачні отамани – Іван Черноусов (псевдонім Чорний Ворон), Іван Лютий-Лютенко (Гонта), Герасим Нестеренко (Орел), Ялисей Черевик (Лютий) – уникли пастки. 9 лютого 1923 року у Лук'янівській в'язниці міста Києва арештанти із числа козаків і старшин Армії УНР та отаманів Холодного Яру підняли повстання і майже всі загинули.

Історичний досвід засвідчує, що після того, як українські державні інституції, та перед усім армія УНР, зазнали поразки у боротьбі за незалежність вороги України, безсумнівно, наступним етапом дій визначили діяльність спеціальних структур по знищенню руху опору на окупованих територіях для підризу національної стійкості. У подальшому – заповнення російсько-більшовицьким наративом інформаційного простору, дискредитація самої ідеї існування незалежної України та видалення з історичної пам'яті населення окупованих територій самої згадки про борців за незалежність. І, насамкінець, знищення національної ідентичності українців, їх асиміляція під гаслами “всесвітньої пролетарської революції” 20–30 рр. ХХ ст., “єдиного радянського народу” 60–70 рр. ХХ ст., “русского мира” початку ХХІ ст. і т.д.

Досвід протистояння України у 2022 році широкомасштабній російській агресії показав, що її нещодавно створені національні системи стійкості та національного спротиву існують та діють, але потребують вдосконалення. За результатами вищезазначеного можна спрогнозувати, що амбітні плани та наміри росії відновити “імперію” не зміняться. При цьому основні тенденції діяльності російських спеціальних структур відчутно теж не зміняться, використовуючи шаблонність (повернення до випробуваних і перевірених форм і методів радянського періоду, а не в інноваціях) та катастрофізм (спотворюючи аналіз, заохочуючи перебільшення як їхніх перспектив у звітах, так і у приписуванні невдач масштабам зусиль противника).

*Харламов М.І., д.і.н., професор
Національний університет цивільного
захисту України, м. Харків*

МІСЬКІ ВОГНЕБОРЧІ КОМАНДИ У БОРОТЬБІ З ПОЖЕЖАМИ В УКРАЇНІ У 20-х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

Міські вогнеборчі команди або професійні команди міських пожежних – це організації вогнеборців, які виконували роботу з пожежогасіння у містах та приміських територіях і отримували заробітну плату від держави. Вони ж отримували і матеріально-технічну допомогу від різних урядових організацій. У містах також існували добровільні пожежні дружини і змішані вогнеборчі колективи – об'єднані команди професіоналів і добровольців, але їх кількість в Україні була значно меншою, ніж професійних організацій до середини 1920-х років. “Змішані” пожежні команди у цей період відігравали значно меншу роль у гасінні міських пожеж.

Наприкінці 1920 – на початку 1921 року начальник пожежної охорони Харкова М. В. Михайлов розробив “Інструкцію для Харківської комунальної пожежної команди”, у якій окреслювалися основні правила, інструкції для міських пожежних, структура команд вогнеборців, їх обов'язки та права тощо. Ця інструкція стала основним документом, що регламентував роботу пожежних Харкова на початку 1920 років, а згодом на її основі були

створені та прийняті документи про організацію роботи усіх міських пожежних організацій в УСРР.

Головним завданням пожежних був захист життя та майна громадян під час пожеж, а також допомога у випадку інших стихійних лих – повеней, будівельних катастроф, обривів проводів високої напруги тощо. Вони мали сприяти розвитку профілактичної протипожежної роботи та розповсюдженню знань серед населення з вогнеборчої справи, спостерігати за дотриманням пожежних та будівельних правил. Службові взаємовідносини у вогнеборчих колективах будувалися за спеціальними правилами, з метою дотримання дисципліни та збереження поваги до пожежних. Розпорядження керівництва мали виконуватися точно і у вказаний для виконання термін.

Під час відвідування пожежної частини керівниками вищих державних органів, брандмайором, начальниками пожежних команд або їх помічниками брандмейстер, його помічник, або черговий доповідали про стан справ у пожежній частині. Рапорт також надавався у наступних випадках: 1. Відповідальна особа на пожежі доповідала по прибуттю вищого керівництва про хід роботи з пожежогасіння, склад пожежної команди та засоби з ліквідації вогню. 2. Керівник вогнеборчої команди при передаванні командування з ліквідації пожежі вищому начальникові звітував про вжиті протипожежні заходи та досягнуті результати. 3. Старший пожежний команди по прибуттю останньої на пожежу доповідав головній особі при гасінні вогню про приїзд зміни вогнеборців та її стан. 4. У разі виклику резервної команди її командир доповідав брандмейстеру про прибуття на місце загоряння. 5. При рекогностуванні пожежний-розвідник повідомляв про місце та характер пожежі брандмейстеру чи його помічнику. 6. Помічник брандмейстера або черговий по пожежній частині доповідав брандмейстеру при першому відвідуванні останнього вранці пожежної частини про стан справ у пожежній команді на поточний момент. 7. Постовий пожежного караулу при перевірці звітував брандмейстеру чи його помічнику про стан справ на посту. Рапорти мали надаватися також вищому керівництву, брандмайору, начальникам пожежних команд, їх помічникам, брандмейстерам і помічникам інших пожежних частин. 8. Старший пожежного караулу звітував про повернення караулу до частини і про події, що відбулися під час несення варті брандмейстеру або його помічнику. 9. Черговий пожежної частини повідомляв про надзвичайні події у частині брандмейстеру.

*Ховрич С.М., к.і.н., доцент
Академія соціальних наук України,
м. Київ*

МІЛІТАРНА РИТОРИКА ПРОВІДНИХ НАВЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ

Вся Україна – суцільний незламний мур, а мур то є громадяни. Їхній мілітарний дух (морально-психологічна сила, свідомість, мислення) постійно підживлюється відповідними ідеями (посилами), які означила вітчизняна націєцентрична культурна еліта.

Бджола, славнозвісний працелюб, вкрай небезпечна для нападника. Наш велетень Григорій Сковорода (1722–1794) створив образ Бджоли, наполегливо популяризуючи її цноту і внутрішню чистоту: “...бджола – герб мудрого чоловіка, який у спорідненій праці трудиться. <...> І немає нічого радіснішого, аніж жити за призначенням”. Не втримався

Мандрівний Філософ і від такої констатації: “І раптом мені здалося, що чую такий внутрішній голос: життя наше – військова служба...”.

Український геній-харизматик Тарас Шевченко (1814–1861) через засоби містицизму зумів гармонійно поєднати специфічну двоєдиність природного характеру українця, збурюючи розум останнього своєю ширістю донині. Його поезія оспівує красу мирної праці: “Садок вишневий коло хати, // Хрущі над вишнями гудуть, // Плугатарі з плугами йдуть...” та одночасно кличе до бою: “...І вражою злою кров’ю // Волю окропите”. Тож закономірно, що Слово Кобзаря і під час Великої московсько-української війни (триває з 2014 р.) зачаровує й надихає нащадків (себто українців) славного лицаря Святослава Хороброго (бл. 930–972). Так, у 2023 р. у столичному палаці “Україна” численні шанувальники української культури підхопили пісню “Думи” (слова Т. Шевченка) в оригінальному виконанні сучасного співака Артема Пивоварова.

У XIX – на початку XX ст. головними навчителями й ідейними провідниками боротьби українців за національно-державну самостійність стали Тарас Шевченко, Іван Франко (1856–1916) й Леся Українка (1871–1913). Слово цих лідерів думок в Україні, наголосимо, надихало пасіонаріїв навіть у XXI столітті, неабияк лякаючи наших ворогів. Ось як у 1880 р. великий Каменярь відобразив потугу українського Духу нескореності й вічної боротьби: “Вічний революціонер – // Дух, що тіло рве до бою, // Рве за поступ, щастя й волю...”. І головне: “Він [Дух. – С.Х.] живе...”. Ірраціональні ідеї тут поставлені на службу громаді.

Шевченковий мілітаризм підтримала і войовнича поетеса Леся Українка. Скажімо, 1896 р. вона прямо заявила: “Зброе моя, послужи воякам...”. Свою програму дій виклала так: “Слово, моя ти єдина зброе... // Може, в руках невідомих братів // Станеш ти кращим мечем на катів”. Себто нею проголошена нульова толерантність до катів народу: іноземних гнобителів, окупантів.

Таким чином, в умовах нинішнього воєнного стану невичерпним джерелом морально-психологічної сили української нації є її культурне надбання, особливо мілітарного наповнення, – його слід ретельно досліджувати, а відтак науковці, зважаючи на здобуті результати, мають сформулювати націєцентричні посили всьому суспільству.

Чайка С.П.

Іміджево-видавничий центр

Національної гвардії України, м. Київ

НАЦІОНАЛЬНА ГВАРДІЯ УКРАЇНИ У ВСЕСВІТНЬОМУ ВІЙСЬКОВО-ІСТОРИЧНОМУ ВИМІРІ

Національна гвардія – явище, яке має глибокі історичні корені. Це завжди були формування, покликані фундаментальні основи держави: закони, створену на законних підставах владу, законні права і свободи громадян, територіальну цілісність країни. Гвардійці завжди останніми залишали оборонні редути держави.

Зародження військ правопорядку на території України розпочалося з давніх часів, коли ще княжа дружина виконувала не лише зовнішні функції (охорона прикордонних земель), а й внутрішні. Обов’язки, подібні до обов’язків і задач сучасної Національної гвардії України, виконували княжі дружинники, драгуни, стрільці, із основними завданнями: стеження за

порядком у містах; нагляд за дотриманням законів; припинення бунтів; територіальна оборона; охорона; супроводження послів іноземних держав.

Перші історичні згадки про Національну гвардію на землях України сягають 1848 року, коли Австрійський уряд під тиском революційних вимог оголосив деякі демократичні свободи, дозволивши окремим краям імперії сформувати власні загони Національної гвардії для їх захисту. Указом від 14 березня 1848 р. Фердинанд I створив по імперії територіальні воєнізовані формування під назвою Національна Гвардія Австро-Угорщини, що нагадувала ополчення, яким опікувалося місцеве духовенство.

13 квітня у Львові поляки оголосили про заснування Центральної ради народової та почали формувати Національну гвардію. У свою чергу, 2 травня 1848 року так звані русини створили Головну Руську Раду Галичини, за рішенням якої було організовано Національну гвардію. Головна Руська Рада прийняла національний символ – жовтого лева на блакитному полі, що спирається на жовту скелю. Цей знак був зображений на прапорах Національної гвардії, яка розташовувалась у кількох галицьких містах. На стрічці прапору корпусу національної Гвардії розміщувався напис “Вірність веде до перемоги”.

Такими ж в історичній площині були і сердюки у збройних силах за часів П. Скоропадського, Національна гвардія України, створена 1991 року та відроджена 2014 року як важлива структура сил оборони для захисту існування самої держави. Важливо зберегти історичну правду про сутність, роль, етапи, епізоди участі Національної гвардії України в історії нашої держави.

Відділення воєнно-історичної роботи – підрозділ молодий, створений у розпал російсько-українського гібридного протистояння, і свою діяльність розпочав зі створення Літопису військових частин НГУ за 2014–2016 роки, у якому зібрані основні дані про виконання гвардійськими частинами завдань за призначенням у вказаний період.

У 2019 році було видано Історичний дайджест Національної гвардії України за 2017–2018 роки, а у подальшому – за кожний минулий рік. Тобто на сьогодні в НГУ видано 5 збірників матеріалів з історії військового формування держави з правоохоронними функціями. У 2020 році спільними зусиллями управління виховної роботи ГУ НГУ, Центрального музею НГУ та Іміджево-видавничого центру видана книга “Назавжди в строю”, у якій зібрано матеріали щодо увічнення пам’яті загиблих військовослужбовців НГУ у назвах вулиць, присвоєнні імен гвардійців школам, ліцеям, гімназіям, у пам’ятниках, меморіалах, стелах, муралах, меморіальних дошках, експозиціях, Алеях пам’яті тощо. Біографії та мужні вчинки воїнів-гвардійців під час захисту Батьківщини узагальнені на спеціальному сайті Національної гвардії України в інтернеті.

Наступним кроком у роботі зі збереження об’єктивної історії НГУ була робота над збіркою “Бойовий шлях Національної гвардії України у 2014–2022 роках”. У ній узагальнено внесок оперативно-територіальних об’єднань, з’єднань, кожної військової частини, навчальних закладів та інших установ у захист територіальної цілісності й суверенітету України у період гібридної війни росії проти України та ескалації сепаратистських рухів.

Відкрита агресія сусідньої держави проти України внесла свої корективи. Продовжуючи і далі працювати над виправданими часом виданнями з історії гвардії, відділення воєнно-історичної роботи значну увагу приділило узагальненню біографічних даних про військовослужбовців НГУ, які загинули у бойових зіткненнях з ворогом. За півтора року війни опрацьовано та видано 10 альбомів “Герої не вмирають”.

Активно використовується інформація, яка викладається на інтернет-сайті Національної гвардії України. Вона відслідковується, аналізується, узагальнюється та зберігається в архіві відділення воєнно-історичної роботи.

Значним успіхом користується започаткований 2021 року “Військово-історичний календар Національної гвардії України” на кожний наступний рік, у якому подаються важливі історичні події та історичні постаті України минулих століть, їхній вплив на досягнення незалежності нашої держави, значущі події у перебігу російсько-української війни, важливі дати в історії Європи і світу, державні та релігійні свята.

Не залишені поза увагою і події більш віддаленої історії України – участі військовослужбовців внутрішніх військ у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС (збірка матеріалів “В Чорнобиль нас покликala сурма”), учасникам бойових дій в Афганістані та у миротворчих місіях (“Гартовані Афганістаном”, “Були ми там, куди нас кликав час”, “На перехрестях доль”, “Родинна справа – Вітчизни спокій берегти”, “Однополчани” та інші).

Воєнно-історична робота в Національній гвардії України проводиться активно, ретельно і багатовекторно з урахуванням сучасних трендів і викликів в інтересах збереження правдивої історії та мобілізації суспільства і його збройного формування – Національної гвардії України – на рішучу відсіч російській агресії.

*Чорний О.В., к.і.н., доцент
Центральноукраїнський державний
університет імені Володимира
Винниченка, м. Кропивницький*

БОЇ ЗА КИЇВ ВОСЕНИ 1943 РОКУ: ДО ПИТАННЯ ХРОНОЛОГІЧНИХ РАМОК ПОДІЙ

Битва за Дніпро в роки Другої світової війни стала однією з найтриваліших безперервних кампаній у радянсько-німецькому протистоянні. У її ході Червона армія, прорвавши оборонні рубежі супротивника в районі Харкова, на Сіверському Дінці та Міусі, практично постійно наступала та взяла під контроль Лівобережну Україну і Донеччину, заблокувала потужне угруповання Вермахту в Криму, пододала судноплавну частину Дніпра, захопила київський та кременчуцький стратегічні плацдарми, перейшла в наступ на Правобережжі, утворивши у грудні 1943 – березні 1944 року суцільну лінію фронту на західному березі ріки, контрольовану військами Білоруського, 1-го, 2-го і 3-го Українських фронтів.

Радянська історіографія не розглядала битву за Дніпро у таких широких хронологічних рамках. Дослідники в СРСР датували протистояння РСЧА і Вермахту на Дніпрі 24 серпня – 24 грудня 1943 року та вважали головним результатом битви встановлення контролю Червоної армії над Києвом. Безумовно, бої за Київ (столицю союзної республіки) є знаковим етапом у протистоянні РСЧА і Вермахту на Дніпрі, але битва за Дніпро у межах України продовжувалася до повного подолання річки Червоною армією – від Лоева до Херсона.

У радянській та пострадянській історіографії німецького-радянської війни бої за Київ (рідше – битва за Київ) дослідниками датовані у межах 3 листопада – 22 грудня 1943 року та розділені на Київську стратегічну наступальну (3–13 листопада 1943 р.) та Київську

стратегічну оборонну операції (13 листопада – 22 грудня 1943 р.), що зафіксовано на сторінках загальних праць з історії війни, в окремих наукових і науково-популярних розвідках, а також в енциклопедичній літературі.

Аналіз наявної радянської та пострадянської мілітаристики у межах окресленої теми засвідчує, що в давно усталених хронологічних межах чи то боїв, чи то битви за Київ не включено події, пов'язані з форсування Дніпра арміями Воронезького фронту, які восени 1943 року діяли на київському напрямку та захопили ряд плацдармів, найвідоміші з яких – Букринський (в районі т. зв. Букринської петлі на Дніпрі, південніше Переяслава) та Лютізький (на північ від Києва), що відповідно були захоплені 22–29 вересня з'єднаннями 40-ї та 3-ї гвардійської танкової армій та 27–29 вересня 1943 року частинами 38-ї армії. Саме з них командування Воронезького (1-го Українського) фронту неодноразово намагалося розгорнути наступ на Київ. Жовтневі спроби завдати удар на Київ були невдалими, але це не дає підстав не включати події на Букринському та Лютізькому плацдармах наприкінці вересня – у жовтні 1943 року у межі боїв за Київ, оскільки Ставка ВГК і особисто Й. Сталін у цей час кілька разів ставили перед командуванням Воронезького фронту завдання оволодіти Києвом. Відомо, що незадовго до Московської конференції (19–30 жовтня 1943 р.), яка стала прелюдією до зустрічі т. зв. “Великої Трійки” у Тегерані, Й. Сталін наприкінці вересня 1943 р. ставив завдання командуванню Воронезького фронту оволодіти Києвом у першій декаді жовтня.

Таким чином, хронологія німецько-радянського протистояння у районі Києва має бути розширена та датуватися 22 вересня – 22 грудня 1943 року. Сприйняття нових хронологічних рамок дасть змогу подолати низку радянських міфів, що сформувалися довкола боїв за Київ та пов'язані з культом “передового радянського полководницького мистецтва”.

*Шеремета О.Ю., к.філос.н.
Інститут філософії імені Г. С. Сковороди
НАН України, м. Київ*

ПИТАННЯ ПОБУДОВИ Й ОБОРОНИ ДЕРЖАВИ У ВЧЕННІ ПРО ЛЮДСЬКИЙ ЗАКОН ТА ДІЯЛЬНОСТІ АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО

Бачення побудови й оборони держави митрополитом Української Греко-Католицької Церкви Андреем Шептицьким розглядатиметься у двох площинах: теоретичній, що охоплює вчення про людський закон, та практичній, що полягає у конкретних прикладах діяльності митрополита для зміцнення та оборони держави.

Ідеї побудови держави митрополит розвивав найповніше у межах вчення про людський закон. Він є складовою першої частини етичної системи Шептицького, яка складається з двох частин – етики законів (приписів) та етики чеснот й створена у межах раннього неотомізму. Реалізація людського закону тісно пов'язана із нормами природного та божественного законів. Відповідно, частково йтиметься і про них.

У теоретичній частині стверджується, що Шептицький створює вчення про шляхи втілення норм природного закону в писаних законах (*lex humana*). Згідно із цим вченням, природне для людини моральне єднання в родині, громаді, громадських об'єднаннях, нації та державі вимагає вільних зусиль особистості. Такі зусилля є шляхом самотворення суспільства, який є альтернативою як анархії, так і тоталітаризму. Добровільне і свідоме

об'єднання у природні спільноти може і має завершуватися вільним єднанням в надприродну моральну спільноту – Церкву. Самі спільноти є штучними, але вони творяться особистостями, які є природними і тому підкорюються природному закону. Нормами морального природного закону для людських спільнот є збереження особистості, вільний розвиток сім'ї заради примноження роду, вільне об'єднання добросовісних громадян, які спільно живуть заради примноження загального добра. Для їх виконання митрополит вказував і на потребу забезпечення оборони держави. Для цього у в межах громадських об'єднань мають бути заздалегідь підготовлені військові структури. Людський закон має забезпечувати їх свободу та сприяти найкращому втіленню мети діяльності цих оборонних відомств.

Таким чином, об'єктивно-ідеалістична етика Шептицького стає основою для його соціально-етичного вчення. Це вчення є планом громадянського суспільства і демократичної правової держави для української нації, теоретичним доведенням необхідності самостійного існування України. Митрополиту вдається створити такий план співіснування особистостей у суспільстві, який уникає крайнощів лібералізму і тоталітаризму, є неотомістичним вченням про демократичне правове суспільство.

Із теоретичною тісно пов'язана і практична діяльність Шептицького для побудови майбутньої української держави. Одним із її зразків була солідарна співпраця громадськості, Церкви та особисто Шептицького у побудові “Народної лікарниці”. Завдяки суспільній діяльності, тобто свідомим зусиллям особистостей, без державних коштів у 1938 р. шпиталь розпочав свою діяльність.

Іншим прикладом є організація митрополитом військового капеланства у мирний час та в умовах і воєнного часу (українсько-польської війни 1918–1919 рр., українсько-більшовицької війни 1919–1920 рр., двох світових війн). Згідно із сучасними дослідженнями важливим досягненням Шептицького та уряду ЗУНР у цьому напрямі було створення Зарядчого та Польового Преподобництва Галицької армії, які на державному рівні здійснювали координацію роботи капеланів. Отже, Андрей Шептицький словом й ділом дбав про добробут майбутньої української держави та її війська, залишивши у спадок прийдешнім поколінням зразок невтомної праці.

*Щипанський П.В., к.військ.н., професор
Національний університет оборони
України, м. Київ*

АВІАЦІЙНІ БАЗИ В ПОВІТРЯНИХ СИЛАХ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ: НЕЗАВЕРШЕНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ

Мобільність, концентрація повітряної моці у потрібному місці, у потрібний час – одна з головних умов успіху в сучасній війні. Переліт бойових літаків на оперативний аеродром можна здійснити у короткі терміни, але вести бойові дії з цього аеродрому можна лише за умови організації інженерно-авіаційного та інженерно-аеродромного забезпечення.

Наразі маємо радянську організаційну систему, при якій засоби забезпечення підпорядковані командирів авіаційної бригади. Наслідком цього є необхідність разом із літаками перебазовувати і засоби забезпечення. Це суттєво знижує оперативність і можливості оперативного маневру авіації по кількості аеродромів базування. Ще однією

проблемою такого підходу є концентрація виконання функцій підготовки, забезпечення і застосування авіації в одній особі. Командир бригади вимушений нести відповідальність за всі ці функції одночасно, що в умовах бойових дій знижує ефективність прийняття рішень принаймні втричі за його найважливішою функцією – бойове застосування.

У 2009 році в авіації було запроваджено експеримент¹, який передбачав відмову від організаційно-штатної структури авіаційних частин та з'єднань Повітряних Сил², яка була звичною і незмінною з радянських часів.

Дворічний експеримент із формування нової ідеології функціонування бойової авіації мав на меті розроблення нової організаційно-штатної структури під умовною назвою “авіаційна бригада – авіаційна база”. На практиці це означало, що існуючі бригади тактичної авіації мають бути розділені на дві незалежних, але тісно взаємодіючих гілки – бойову і ту, що забезпечує. Передбачалося, що командир нової бригади буде концентрувати основні зусилля на бойовій підготовці льотчиків і ефективності бойового застосування своєї авіаційної бригади. У будь-якій точці країни. З будь-якого аеродрому. В умовах раптових, інтенсивних і обмежених у часі бойових дій у командира авіаційної бригади з'являється резерв часу і можливості для організації і планування бойових дій, що дасть можливість підвищити якість виконання поставлених завдань.

Всебічне забезпечення дій авіації – не менш важливе і трудомістке завдання – перейде до компетенції та відповідальності керівництва авіаційної бази. До відповідальності командира бази належить уся інфраструктура, що включає аеродроми, охорону, паливо, озброєння, навчання, відпочинок тощо. Авіаційна база може утримувати один основний і два-три аеродроми розосередження з відповідними авіаційними комендатурами. Командир авіабази мав відповідати за підготовку діяльності авіаційних бригад, за розподіл матеріально-технічних засобів залежно від реальних потреб авіаційних частин. Авіабаза у новій структурі має бути спроможна прийняти на свій аеродром (чи аеродроми) авіаційну техніку будь-якого типу і без будь-яких обмежень, будь-то винищувач, штурмовик чи бомбардувальник. Авіабаза має провести обслуговування, у тому числі заправити і при необхідності доозброїти літак засобами ураження для ефективного ведення бойових дій відповідно до умов обстановки.

Природно, маючи достатню кількість авіабаз на території України, військове керівництво країни може значно підвищити спроможності авіаційного угруповання щодо маневру силами та підвищити оперативність його бойового застосування. Це також дасть змогу підвищити живучість авіаційного угруповання за рахунок розосередження, адже одним із основних завдань противника буде ураження авіаційної техніки на аеродромах із застосуванням крилатих, балістичних ракет та інших засобів ураження.

Для забезпечення мобільності достатнім вважалось мати два десятки аеродромів. Авіація може перебазуватись зі сходу на захід або з півдня на північ відповідно до обстановки на оперативні аеродроми, включені в систему авіаційних баз, спроможних приймати літаки будь-якого типу.

¹ Наказ Міністра оборони України “Про проведення експерименту з переформування 114 бригади тактичної авіації, створення авіаційної бази та їх функціонування у складі Повітряних Сил Збройних Сил України у 2009–2010 роках” № 165 від 8 квітня 2009 р.

² Біла книга – 2009. Збройні Сили України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://web.archive.org/web/20100401030729/http://www.mil.gov.ua/files/white_book/WB2009_ukr.pdf

Коли ідея про перехід до структур “база-бригада” була оголошена вперше, вона не була прийнята одностайно. Але в ході навчань на базі повітряного командування “Захід”, проведеного у 2009 році, було доведено, що від цього виграє боєготовність і що цей шлях раціональний. Командири авіаційних бригад зрозуміли, що нова ідея функціонування авіації може зняти з них завдання із забезпечення на землі і одночасно дозволить сконцентруватися на виконанні бойових задач в повітрі. Хоча суб’єктивно вони відчували, що від цих заходів може зменшитися рівень їх повноважень і навіть постраждати їхній авторитет серед особового складу, який раніше знаходився у їх підпорядкуванні.

Переформатування бригади тактичної авіації і створення експериментальної авіаційної бази, розроблення необхідних документів із бойової та мобілізаційної готовності в рамках нової організаційно-штатної структури проходило на базі 114-ї бригади тактичної авіації (м. Івано-Франківськ). Метою проекту було визначити, чи буде здатна авіація у запропонованій організаційно-штатній структурі виконувати свої завдання за призначенням ефективніше як у мирний, так і у воєнний час³.

За позитивних результатів до 2013 року включно планувалося сформувати 11 авіаційних баз. А саме – в смт Озерне, м. Старокостянтинів, м. Васильків, м. Івано-Франківськ, с. Любимівка, с. Кульбакіне, м. Миргород, м. Бориспіль, м. Мелітополь, с. Гавришівка, м. Чугуїв. Авіабаза у новій структурі мала приймати на свій аеродром або аеродроми авіаційну техніку будь-якого типу і без жодних обмежень.

Наприкінці 2010 року експеримент було припинено. При оцінюванні проміжних результатів експерименту було заявлено, що у системі управління новостворених структур не вистачає чіткої вертикалі і конкретного розподілу повноважень між командирами авіаційної бригади та авіаційної бази. Також висловлювалися побоювання, що, якщо буде зруйнований звичний “трикутник” (льотчик – бойова машина – технік), у перервах між польотами на авіаційній базі літаки обслуговуватиме незнайомий із усіма особливостями тієї чи іншої машини технічний персонал, що, у свою чергу, може призвести до збільшення аварійності в ході бойової підготовки авіації Повітряних Сил. Також зазначалося, що обслуговування і ремонт літаків різних модифікацій або типів потребуватимуть більш високої підготовки інженерів і техніків авіаційних баз, а також формування на базах запасів блоків та агрегатів для різних типів літаків. Було зазначено про ризик, що керівництво авіабаз зможе знайти достатньо поважних причин для відмови командира авіаційної бригади у проведенні польотів – від відсутності запчастин та витратних матеріалів до некондиційності паливо-мастильних матеріалів і поганого стану злітно-посадкової смуги. Було зазначено, що через те, що керівництво бази не несе відповідальності за бойову готовність та підготовку льотного складу бригади – зменшення кількості польотів для них зменшить кількість проблем.

Хоча ці застереження були суто суб’єктивними, економічна криза у країні призвела до вкрай низького рівня постачання авіаційного гасу для бойової підготовки авіаційних частин. Польоти здійснювались епізодично, що не давало змоги провести адекватне оцінювання переваг від впровадження авіаційних баз, розгортання і експлуатація яких на початковому

³ Газета “Народна Армія” 2009.07.28 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mil.in.ua/uk/nova-orgstruktura-povitryanyh-syl/>

етапі потребує значних капіталовкладень. Це і стало основною причиною згорання експерименту.

Таким чином, бойова авіація ПС ЗС України залишається у старій, радянській організаційно-штатній структурі.

Необхідність розподілу функціональних повноважень стала очевидною з початком збройної агресії РФ у Криму, де російські війська спочатку заблокували усі українські аеродроми, а потім вивели з ладу частину авіатехніки, унеможливили її перебазування на інші аеродроми ЗС України.

Недоліки існуючої системи проявилися і в подальшому, з початком повномасштабного збройного вторгнення. При створенні авіаційного угруповання на сході України для стримування авіації РФ на окремі оперативні аеродроми були перебазовані окремі підрозділи від різних родів авіації. Штатні підрозділи цих аеродромів не мали спроможності забезпечити обслуговування усіх типів літаків у межах змішаних груп, які прибули. Це змусило мати інженерно-авіаційні підрозділи для кожного типу літаків, які необхідно було перебазувати з постійного місця дислокації. Це, у свою чергу, створило певні ризики для виконання потенційних бойових завдань як своїми, так і новоприбулими екіпажами.

Сформулювалася потреба у спроможності інженерно-технічного складу оперативного аеродрому обслуговувати літаки різних типів і модифікацій. Для цього потрібні більш висока підготовка технічного персоналу, допуск до виконання робіт на всіх типах літаків, застосування яких передбачається з даного аеродрому. Власне, потрібно все те, що і передбачалося здобути при переході на окремі структури “база-бригада”.

Як висновок – з урахуванням набутого бойового досвіду варто знову актуалізувати питання про необхідність створення у ПС ЗС України авіаційних баз. Адже наразі постало питання передачі Україні зразків авіаційної техніки НАТО і відповідно – постала необхідність створити умови для взаємосумісності авіаційних структур Повітряних Сил. Створення авіаційних баз буде якнайкраще сприяти розмежуванню повноважень і відповідальності на три гілки: *підготовку, забезпечення і застосування*. Це дасть змогу авіації більш ефективно виконувати бойові завдання.

Яковлев А.Р.

*Житомирський військовий інститут
імені С. П. Корольова, м. Житомир*

БРАТСТВО САМОСТІЙНИКІВ ТА ЙОГО РОЛЬ У ФОРМУВАННІ УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА У РОКИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 рр.

Незадовго до та під час Першої світової війни українські студенти та учнівська молодь почали активно спрямовувати свою увагу на формування громадсько-політичних організацій націоналістичного та соціалістичного спрямування. Такі об’єднання вплинули на політичні погляди та перебіг національно-визвольних змагань у період Української революції 1917–1921 рр. Однією з найвизначніших організацій було Братство Самостійників, мета якої полягала у створенні Української держави. Діяльність цього Братства була висвітлена переважно у роботах Р. С. Бжеського та В. О. Магаса.

Ідея існування Братства виникла завдяки брошурі Д. І. Донцова “Модерне москвофілство”, пізніше група студентів-українців прийняла рішення про створення

організації. Установчі збори об'єднання були проведені у Києві. На них за мету визнавалась боротьба з проросійською пропагандою серед молоді української інтелігенції та виховання молодого покоління у дусі націоналістичного самостійництва.

Очільником Братства Самостійників був В. Д. Отамановський, у працях якого йшлося про об'єднання України, створення її незалежності та поразку російської імперії у Першій світовій війні. Братчики бойкотували російську мову та культуру, використовуючи першу тільки для конспірації.

У 1917 році Братство діяло вже в кількох містах. Самостійники розпочали активний рух у напрямі створення українського війська.

4 березня 1917 року після зречення престолу російським імператором Миколою II представники різних політичних напрямів створили Українську Центральну Раду, яку очолив Михайло Грушевський.

29 березня на нараді уповноважених українців за участю представників Братства самостійників було одностайно прийнято постанову про відкриття у Києві “Українського Військового Клубу Імені Гетьмана Павла Полуботка” як самостійної української військової організації. Після доповіді М. Міхновського було прийнято рішення негайно приступити до організації власної національної армії, без якої не було б автономної України. Було створено “Перший Український Полк Імені Гетьмана Богдана Хмельницького”.

Учасники клубу створили десятки тисяч відозв до військових українців, закликаючи їх об'єднуватись і надавати інформацію в клуб Полуботка. Створюючи військові формування без дозволу російської влади, організація стикнулася з рішучим опором, але полк було сформовано самочинно. Полуботківці організували повстання, розраховуючи на підтримку. Проте Українська Центральна Рада на той час ще не підтримувала ідей самостійників.

Таким чином, Братство Самостійників ставило перед собою завдання боротьби з проросійською пропагандою та виховання молоді в дусі націоналістичного самостійництва. Воно суттєво вплинуло на політичні погляди та хід національно-визвольних змагань під час Української революції 1917–1921 рр. Важливим кроком було рішення про відкриття “Українського Військового Клубу Імені Гетьмана Павла Полуботка”, яке відстоювало необхідність створення власної української армії.

**СЕКЦІЯ 6.
ВІЙСЬКОВА ІСТОРІЯ: ВСЕСВІТНІЙ ВИМІР**

*Moita S., Doctor in Military Sciences,
Professor
Brazilian Army Command and General
Staff College, Rio de Janeiro, Brazil*

**MILITARY HISTORY AS A LIVE EVENT –
THE BRAZILIAN ARMY AND THE LESSONS OF THE WAR IN UKRAINE**

Although the conflict in Ukraine has attracted attention since 2014, and the subsequent fighting it has faced against Russian-backed separatist groups in the east of the country, the Russian invasion of February 24, 2022 has provoked a change in the character of the conflict, growing in scale, with global impacts.

The present work aims to demonstrate what the search for understanding the conflict has been like for the Brazilian Army, especially how the Ukrainian Army has been able to conduct operations against an enemy numerically superior in terms of personnel and equipment, and from there draw lessons that serve to update the Brazilian land military doctrine.

The herculean Ukrainian effort has captured the attention of the Brazilian military, especially because one of the main hypotheses for the use of the Brazilian Army is the defense of the territory against a more militarily powerful nation, using knowledge of the terrain to oppose the enemy, using all possible means.

The fact that the Ukrainian Army proved itself capable of conducting defensive operations and daring counterattacks, at the same time that it received Western military material from different sources, something also common in the Brazilian Army's inventory of equipment, and receiving hundreds of thousands of reservists, maintaining the cohesion of the Force, is an example in which the Brazilian military studies with great interest, given that military service in Brazil is mandatory, with a view to preparing reservists for national emergencies.

The mobilization of Ukrainian society in favor of resistance against the invader, in which all possible energies were mobilized, with innovation aimed at supporting the war effort, with new equipment and tactics that put the enemy in a state of confusion, causing casualties and The loss of large quantities of military material also serves as an example of how the study of the campaign provides valuable lessons for doctrinal updating.

In this way, briefly, we intend to demonstrate how the conflict has been observed by the Brazilian Army and drawn from it valuable lessons for the conduct of war in the 21st century, learning from the example of the Ukrainian Army and its campaign against the Russian invader, in defense of its people and sovereign territory.

*Pashkova O., PhD in History
The National Defence University of
Ukraine, Kyiv*

CHILDREN IN ARMED CONFLICTS: FROM VICTIM TO AGGRESSOR

Forcible re-education of the child population of captured territories or their forced transfer to the territory of the aggressor country as a phenomenon has ancient historical foundations. The policy of the conquering countries in relation to the population of the occupied territories consisted in an attempt to subjugate, to form loyalty to the aggressor state, as well as secular and religious education of the younger generation within of their national interests: improvement of the demographic situation (female and child population forced relocation), use as mobilization resource, labor exploitation, etc. At the same time, the aggressor also uses terror tactics, which involves an extermination of the population of the captured territories for demoralization and intimidation. War crimes against the civilian population, including children, were massively and purposefully committed by servicemen of the armed forces of the russian federation on the territory of Ukraine after a large-scale invasion in February 2022 and by Hamas terrorists in Israeli kibbutzim in October 2023.

At the same time, the aggressor can consider the child population as a potential mobilization resource, as evidenced by the cases of the use of minors by the terrorist organizations ISIS, the russian federation in Donbas in 2014, and Hamas during the armed conflict with Israel in the fall of 2023. The recruitment of minors was accompanied by promises of improving their material situation and the prospects of raising their status, indoctrination by ideologues important for the aggressor, formation of the image of the enemy, gradual desensitization, and military training. An important place in the manipulation of the consciousness of young combatants belonged to the so-called religious upbringing (Islamic radicalism in terrorist groups of the Middle East, aggressive “Orthodoxy” led by the russian Orthodox Church in the occupied territories of Ukraine) with signs of genocidal rhetoric against representatives of other faiths. At the same time, adult curators carried out systematic desensitization of children – reducing sensitivity to acts of an inhumane nature and encouraging cruelty. In particular, ISIS terrorists involved minors in punitive measures, including show punishments and executions. Similar cases were observed in Donbas in 2014, when minors took part in guarding and escorting prisoners of war of representatives of antiterrorist operation forces.

Also, the focus of attention of ISIS fighters and Russian occupying forces in the temporarily occupied territories of Ukraine was largely on orphans and children in difficult life circumstances, as the most vulnerable category of minors. Minors were also subject to abduction or forced separation from biological relatives. As in the case of ISIS terrorists, who forcibly converted kidnapped children to the Islamic religion, forced them to learn Arabic and even gave them Arabic names, the russian aggressor illegally deported more than 19 000 minor citizens of Ukraine to the territory of the russian federation from February 24, 2022, including placing them in special camps, institutional care facilities, where they were subject to strict russification and anti-Ukrainian propaganda, or gave them up for illegal adoption to russian families with a change of name and surname. As of the end of 2023, it is known that at least 11,000 kidnapped Ukrainian children are placed in 43 “re-education” camps throughout the territory of the russian federation.

In the temporarily occupied territories of Ukraine, the russian occupation administrations began the forced re-education of the child population immediately after their capture in 2022. In particular, in the territory of the Kharkiv Region de-occupied in the summer of 2022, representatives of the Defence Forces of Ukraine discovered russian educational materials, while the history textbooks were reprinted in early 2022 (that is, before the large-scale invasion) and even contained a reference to the recognition of the independence of the “DPR/LPR”. These facts testify to the intentions of the russian leadership to create russian environment in the captured territories of Ukraine as soon as possible, to carry out massive russification of the local population, primarily children, in order to prevent further de-occupation and reintegration.

Thus, the aggressor's strategy regarding the child population of the occupied territories has two main dimensions: forced re-education under the conditions of occupation and in its own territory after illegal deportation. The influence on minors consisted in a violent change of identity for further use in their national interests, including pseudo-religious education and militarization, desensitization and tolerance of cruelty, normalization of weapons in everyday life as an attribute of power.

*Rezunenko D.,
Kuzmychev A.
Hetman Petro Sahaidachnyi National Army
Academy, Lviv*

HISTORY OF MINEFIELDS DEVELOPMENT

Minefields have a long history. Since ancient times, earthen ramparts, ditches, wolf pits, stone walls, wooden palisades, forest bins and rubble, flooding, overpasses, gouges and other means have been widely used as ground barriers.

In the 18th century, explosives gradually began to be used to build barriers, and during the defense of Sevastopol in 1854–1855 – land mines. During the Japanese War of 1904–1905, during the defense of Port Arthur, Russian troops used anti-personnel mines, field landmines exploding electrically, electrified wire obstacles. Various engineering barriers were widespread during the First World War, 1914–1918, especially the mining of the area, the creation of continuous strips of wire barriers.

Military engineers developed during this war a number of designs of new anti-personnel and anti-tank mines, which were successfully used in the construction of barriers. In England, Italy and France, barriers against aircraft in the form of air barrage balloons were first used to protect London, Venice and Paris in 1916. Before the 2nd World War 1939–1945 in the fortified areas of European states and during the construction of the fortified lines France, Finland and Germany.

In the modern Russian-Ukrainian war, the Armed Forces of Ukraine are increasingly using foreign-made mine devices such as anti-board mines DM-22 and anti-bow mines DM-31, HPD-2A2 in order to complicate the enemy's overcoming anti-tank minefields in a mechanized way.

The construction of engineering barriers during defensive operations in the city, in modern warfare, has become very important. The size of the city, its layout, terrain conditions, the construction of defense and the plan of the battle, the presence of forces, means and time are taken into account. Within city limits barriers are arranged before strongholds and in intervals on streets,

crossroads, squares, in parks, gardens, squares and undeveloped sections of terrain, social and underground communications and their exits if they are used for maneuver of the enemy troops.

In modern conditions, the role of fighting enemy helicopters is growing. Therefore, in the probable lanes of flight and landing sites of enemy helicopters, improvised against helicopter minefields and groups of mines. based on anti-tank mines with helicopter locks.

Positive experience is also in the use of engineering units in combination with units of reconnaissance and special operations in the action of arranging mine-explosive barriers in the likely directions of the enemy's offensive between forest belts, near dams, on main roads, roadsides. The peculiarity of the installation of anti-port, anti-bow mines also consists in a much lower consumption during mining, aiming at the exact defeat of the target, by various methods of detonation (controlled, not controlled), surprise and the creation of a cumulative jet, which causes the penetration of armored protection of equipment causing ignition in the middle and detonation of ammunition.

Thus, we conclude that the combination of the use of engineering ammunition, which are in service in the Armed Forces of Ukraine, and engineering ammunition of foreign production ensures high stability of the defense of our troops.

*Альбоцій О.В., к.військ.н., доцент
Національна академія Національної
гвардії України, м. Харків*

ОБОРОНОЗДАТНІСТЬ ДЕРЖАВИ ТА ВПЛИВ БОЙОВОГО ДОСВІДУ НА ЇЇ УКРІПЛЕННЯ

Сподівання, притаманні українському суспільству після набуття незалежності у 1991 році, на те, що війни залишилися у минулому, виявилися хибними. Остаточно вони зруйнувалися з початком російської агресії проти України, для більшості людей – ще у 2014 році. Певна частка населення позбулася ілюзій щодо мирного співіснування лише після повномасштабного вторгнення росії на територію України 24 лютого 2022 року. З початком війни у свідомості більшості людей відбулися певні трансформаційні процеси, що позитивно відобразяться на відношенні суспільства до потреб розвитку сектору безпеки і оборони України, оборонної промисловості країни, належного фінансування армії.

У наш час дедалі більше країн світу починають приділяти підвищену увагу питанням обороноздатності, що є реакцією на геополітичні зміни та тенденції до зростання масштабів використання військової сили деякими країнами для реалізації своїх інтересів. Причинами таких тенденцій є не лише економічні проблеми (обмеженість світових ресурсів і доступу до них), а й світоглядні. Велику стурбованість викликають намагання лідерів деяких країн абсолютувати свою владу, закріпити авторитаризм, змінити світоустрій, повернути втрачені лідируючі позиції, диктувати свої умови співіснування. При цьому військову силу такі держави розглядають як інструмент тиску на інші країни, а збройні сили дедалі частіше використовують як інструмент терору. За таких умов захист національних інтересів потребує нарощування військового потенціалу, а питання обороноздатності переходить із площини захисту національних інтересів у площину виживання у протистоянні з агресивними режимами, країнами-спонсорами тероризму, країнами-терористами. Це актуально для України, яка всупереч існуючим домовленостям щодо гарантування її безпеки та

територіальної цілісності стала жертвою агресії з боку росії, і зараз захищає не лише свою незалежність, а й увесь демократичний світ, демократичні цінності від авторитаризму, диктату, насилля.

Одним із важливих інструментів укріплення обороноздатності є вивчення та впровадження бойового досвіду. На полях сучасної війни застосовується озброєння, військова і спеціальна техніка (ОВСТ), що створювалися як перспективні, тобто орієнтовані на майбутні війни. З початком повномасштабного вторгнення росії в Україну розпочався новітній період в історії війн, який і можна розглядати як “майбутнє”, на яке орієнтувалися розробники ОВСТ на етапі їх розроблення. Багато видів зброї використовується у реальних бойових діях вперше, опрацьовується тактика їх бойового застосування, оперативно вносяться зміни як у самі зразки ОВСТ, так і у тактику ведення бою. Вивчення бойового досвіду дає можливість перевірити правильність рішень, реалізованих у засобах збройної боротьби, тактиці ведення бою, організаційних аспектах, побудові логістики, управлінні військами та процесами для подальшого розвитку та удосконалення збройних сил за усіма аспектами, укріплення обороноздатності держави.

Батулін Р.В.

*Командування Сил підтримки Збройних
Сил України, м. Київ*

ЕВОЛЮЦІЯ АЕРОЗОЛЬНОГО МАСКУВАННЯ У ВІЙНАХ ТА ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТАХ ЛЮДСТВА

Для досягнення переваги на театрі воєнних дій військове керівництво завжди вдавалося до певних хитрощів, у тому числі застосовуючи аерозолі.

Аерозолі – дисперсні системи, що складаються з частинок твердої або рідкої речовини, та розпоршені у газоподібному середовищі розміром 0,01–1000 мкм. Вони класифікуються за двома принципами: агрегатний стан дисперсної фази та спосіб її утворення. Відповідно до цього аерозолі поділяються на пил, дими та тумани, а за своєю природою діляться на природні та штучні.

У 1701 р. під час організації переправи шведської армії через р. Західна Двіна запалили солону, дим від якої замаскував зосередження військ та підготовку переправи. 5 вересня 1921 р. у США пройшли успішні випробування з прикриттям аерозольними завісами кораблів “Нью-Джерсі” та “Вірґінія” з використанням фосфорних бомб, що започаткувало застосування аерозолів, у яких для створення диму використовували хімічні сполуки.

Основними засобами аерозольного маскування у Червоній армії були: димові гранати, шашки, димові машини та димові авіаційні бомби, що широко і часто застосовували під час наступу, при форсуванні перешкод, а також для маскування тилових об’єктів (районів). При цьому основним способом застосування аерозолів була постановка аерозольних завіс. Наприклад, у 1945 р. щомісячно аерозольними завісами прикривали близько 94 переправ. За чотири місяці по них було здійснено близько 12 400 літако-вильотів противника, при цьому з близько 9 700 фугасних бомб у ціль потрапило – 37, або 0,4% від усієї кількості скинутих бомб. Фронт постановки аерозольної завіси сягав 100% смуги наступу.

У повоєнний період у воєнних конфліктах аерозолі застосовували для: аерозольного маскування військової техніки; військ на окремих напрямках; аерозольної протидії технічним засобам розвідки та ураження противника.

Аналіз збройного конфлікту на Балканах у кінці 1990-х років показав, що війська протиповітряної оборони збройних сил Сербії вели з льотчиками НАТО так звані тактичні ігри, заманюючи їх у зенітні, ракетні й артилерійські аерозольні пастки. Це змусило авіацію НАТО діяти по цілях з висот від 4 до 8 км, що суттєво знижувало її ефективність.

Поштовхом для розвитку вітчизняного аерозольного маскування стали події 2014 року коли російська федерація розв'язала проти України так звану “гібридну війну”. Для введення противника в оману широко застосовували: ручні димові гранати, димові шашки, димові машини. Застосування аерозолів у вигляді лінійних і площинних аерозольних завіс надало можливість не тільки зменшити втрати наших військ у разі, а й стало поштовхом для розвитку вітчизняних засобів аерозольного маскування (РДГ-55, УДШ та ін.).

Отже, застосування аерозольного маскування, як показала практика, є ефективним засобом введення противника в оману, а дешевизна виробництва і простота застосування засобів аерозольного маскування суттєво сприяє зменшенню втрат військ (сил) на полі бою.

***Бірюков П.В.,
Пристаєв В.О.***

*Військовий інститут телекомунікацій
та інформатизації імені Героїв Крут,
м. Київ*

ВІЙСЬКОВІ ТА ПОЛІЦІЙНІ ФОРМУВАННЯ, СТВОРЕНІ НІМЕЧЧИНОЮ З РОСІЯН ТА ІНШИХ МЕШКАНЦІВ СРСР У 1941–1945 рр.

Серед усіх держав-учасниць Другої світової війни найвищий відсоток політичного і військового колабораціонізму відзначений серед громадян СРСР. Основними причинами були незадоволення значної частини громадян СРСР радянським режимом (у т.ч. колективізацією), а також тривала антирадянська діяльність білогвардійської еміграції.

На територіях, окупованих Третім рейхом, виявилось близько 70 млн радянських громадян. У частинах Вермахту з 1940 по 1945 рр. служило до 1,5 млн громадян СРСР, ще близько 3 млн знаходилося в Німеччині на примусових роботах.

Російська Визвольна Армія (РОА) – військове формування, створене у ході Другої світової війни в Німеччині. РОА була формально збройними силами КОНР (Комітету Визволення Народів Росії) під проводом генерала Власова. Де-юре вважалася німцями однією з союзних армій, хоча фактично була підпорядкована Вермахту. Складалася переважно з добровольців із числа радянських перебіжчиків, військовополонених та колишніх членів емігрантського Білого руху Росії. За весь період нарукавний знак РОА носили близько 800 000 вояків. Брала участь у незначних військових діях проти Червоної армії.

Дивізія “Русланд” (з березня 1945-го року – “1-ша Російська національна армія”) – військове формування діяло в складі вермахту в роки Другої світової війни під керівництвом генерала Смесловського (генерал-майор вермахту).

РОНА (Російська визвольна народна армія, Бригада Камінського) – колабораціоністські військові формування, створені на території Локотської Республіки під час Другої світової війни.

Східні батальйони, також Східні легіони – добровольчі військові формування у складі сухопутних військ Вермахту, що комплектувалися з числа радянських військовополонених, призовників та добровольців й брали участь у бойових діях під час Другої світової війни.

Як свідчать численні джерела, комплектування колабораціоністських формувань часто відбувалося приблизно за такою схемою. До табору військовополонених прибували вербувальники із представників німецького командування, білоемігрантів, власовських емісарів і починали шукати осіб, які з різних причин погоджувалися вступити на службу до німецької армії. З них створювалося ядро майбутнього підрозділу. За кількістю добровольців воно, зазвичай, було набагато менше визначеної штатної чисельності. Надалі новобранців відбирали вже за принципом фізичної придатності до несення служби. Вони мали обмежений вибір: або примусова служба в німецькій армії, або голодна смерть.

Можна констатувати, що в ході колаборації під час Другої світової війни тільки росіяни отримали від німців можливість створити цілу самоврядну область, де не було німецьких військ та адміністрації (т. зв. Республіка Локоть), що тільки з росіян було створено централізовану і з власним командуванням Російську визвольну армію, що тільки мешканців Росії, Центральної Азії та Кавказу використовували у каральних акціях проти повсталі Варшави (бригада Камінського та Східнотюрський легіон тощо).

Блистів Т.І., к.ю.н.

Університет Григорія Сковороди в Переяславі, м. Переяслав

АПРОКСИМАЦІЯ ВІЙСЬКОВОЇ ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Реформа системи військової юстиції за часів військових конфліктів чи військових дій може бути необхідною з різних причин та обставин. У воєнний час особливо важливо забезпечувати дотримання прав людини, включаючи право на справедливий судовий розгляд та захист від довільних арештів та тортур. За часів воєнних дій правоохоронні органи та судові інстанції мають бути здатними діяти оперативно та ефективно для підтримання правопорядку та покарання порушників. Військові конфлікти можуть створювати нові загрози та виклики, які потребують адаптації юридичних процесів та норм. Реформа може включати зміни в законодавстві, щоб адаптувати його до нової обстановки та врегулювати питання, пов'язані з військовою юстицією. Проте реформи військової юстиції у воєнний час також можуть зіткнутися з перешкодами, такими як брак ресурсів та загрози безпеці для працівників правоохоронних органів, суддів та адвокатів. Тому реформи мають бути ретельно сплановані та реалізовані з урахуванням складної обстановки за часів воєнних конфліктів чи військових дій.

Щодо України, то питання апроксимації системи військової правоохоронної системи є вкрай актуальним. Апроксимація у праві – спосіб адаптації законодавства, процес наближення національної правової системи до законодавства міжнародних інституцій чи інших країн через скасування або трансформацію відмінностей у національному законодавстві. Апроксимація військової правоохоронної системи України означає

наближення її структури та функцій до стандартів та норм, прийнятих у міжнародному та національному контексті. Це включає, зокрема, вдосконалення законодавства, реформування збройних сил та правоохоронних органів, а також забезпечення дотримання прав людини та міжнародних зобов'язань. Процес апроксимації часто пов'язаний із зусиллями країни для наближення до стандартів НАТО та Європейського Союзу.

Військова правоохоронна система України сьогодні стикається з різними викликами та проблемами, вирішення яких потребує зусиль з боку української влади, а також співпраці з міжнародною спільнотою. Як приклад, питання створення військового правоохоронного органу зі слідством залежить від стратегічних цілей та потреб України та може мати не мало переваг. Створення такого органу також має враховувати такі аспекти, як: дотримання прав людини та міжнародних норм; координація з цивільними правоохоронними органами для уникнення дублювання та конфліктів; ефективність та прозорість для забезпечення довіри суспільства. Рішення про запровадження військового правоохоронного органу зі слідством потрібно приймати у контексті конкретних потреб і з урахуванням правового та організаційного аспектів.

Підпорядкування правоохоронного органу зі слідством Міністру оборони несе загрози та має свої недоліки: політичне втручання (може підвищити ймовірність політичного втручання у його діяльність, що може загрожувати нейтральності та професіоналізму військових правоохоронців); обмеження незалежності (підпорядкування Міністру оборони може обмежити незалежність у розслідуванні військових злочинів та забезпеченні внутрішньої дисципліни); конфлікт інтересів (Міністр оборони може мати свої інтереси та пріоритети, які можуть конфліктувати із завданнями військового правоохоронного органу, особливо при розслідуванні випадків корупції чи порушень дисципліни). Водночас підпорядкування Міністру оборони може забезпечити єдине централізоване управління з питань внутрішньої безпеки та дисципліни збройних сил, сприяти найлегшій координації між військовим правоохоронним органом та збройними силами, що є важливим для забезпечення безпеки та порядку, а також забезпечити бюджетне фінансування та ресурси для військового правоохоронного органу.

Отже, рішення про підпорядкування військового правоохоронного органу Міністру оборони має враховувати конкретні потреби та контекст, а також баланс між незалежністю та координацією. Таким чином, апроксимація військової правоохоронної системи України, а саме наближення та узгодження внутрішніх правових норм і структур України з міжнародними стандартами та зобов'язаннями у галузі військової та правоохоронної діяльності, що включає гармонізацію законодавства, реформування збройних сил і правоохоронних органів, а також забезпечення дотримання прав людини та міжнародних норм, є вкрай необхідним для вступу України до міжнародних організацій, участі у миротворчих операціях чи співробітництва у сфері безпеки та оборони.

*Веденєв Д.В., д.і.н., професор
Національний університет оборони
України, м. Київ*

ОРГАН УПРАВЛІННЯ РОЗВІДУВАЛЬНО-ДИВЕРСІЙНОЮ РОБОТОЮ НА ОКУПОВАНІЙ ГІТЛЕРІВЦЯМИ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ (1942–1944 рр.)

18 січня 1942 р. з метою централізованого управління розвідувально-диверсійною роботою за лінією фронту створили 4-те Управління Наркомату внутрішніх справ (НКВС) СРСР. У 1943 р. підрозділ перейшов до складу Наркоматів державної безпеки (НКДБ) СРСР та союзних республік. “Положення про роботу 4-х відділів НКВС-УНКВС республік, країв і областей” визначало провідні завдання спецпідрозділу:

створення нелегальних резидентур у населених пунктах на окупованій території та забезпечення надійного зв’язку з ними;

відновлення взаємодії з найбільш цінною та перевіреною агентурою на окупованій території;

запровадження агентури в розвідувальні, адміністративні органи противника та антирадянські організації;

підбір та перекидання за лінію фронту кваліфікованої агентури та просування її до Німеччини та інших європейських країн;

формування та направлення за лінію фронту розвідувально-диверсійних груп, маршрутної агентури;

забезпечення зафронтових формувань зброєю, диверсійними засобами, засобами зв’язку тощо.

Безпосередньо у складі 4-го Управління НКВС Української РСР перший відділ займався розвідувально-диверсійною роботою на теренах країн-сателітів Німеччини, або окупованих нею країн Східної Європи; другий організував зафронтову роботу на тимчасово окупованій території; третій відділ займався розгортанням партизанських формувань (до передачі партизанських формувань у підпорядкування Українському штабу партизанського руху у липні 1942 р.) та їх оперативним забезпеченням. У складі НКДБ УРСР (станом на жовтень 1943 р.) існувала така функціональна структура управління: перший відділ: керівництво оперативними групами в тилу противника, запровадження агентури в розвідувальні й контррозвідувальні органи, адміністративні установи противника на окупованій території, створення оперативних позицій в підпіллі ОУН, у “Російській визвольній армії” А. Власова; другий відділ: організація диверсійно-терористичної роботи; третій відділ: матеріально-технічне забезпечення агентурно-оперативної роботи, оперативний облік. До кінця війни штат управління складав 124 одиниці. Додалися відділ з організації та виведення спецформувань в окуповані країни Східної Європи та відділ радіозв’язку, оперативного перекладу та матеріального забезпечення. За лінію фронту виводилися розвідувально-диверсійні групи (командир, заступник з розвідувально-диверсійної роботи, комісар, 1–2 радистів-шифрувальників, медпрацівник, оперативні працівники, кваліфіковані агенти), на базі певних з них виникли партизанські формування антифашистів Східної Європи. Загалом НКВС-НКДБ УРСР за роки війни створили 135 подібних формувань (7500 учасників).

Згідно з наказом НКДБ СРСР від 6 липня 1945 р. 4 Управління НКДБ УРСР ліквідували, оперативний склад направили на укомплектування 1-го (розвідувального) Управління, його відділів в ряді обласних УНКДБ, а також 2-го (контррозвідувального) Управління НКДБ УРСР.

Ворожко В.П., к.і.н.

Галузевий державний архів Служби безпеки України, м. Київ

РАДЯНСЬКА ОБОРОННА ПРОМИСЛОВІСТЬ ТА ОРГАНИ ДЕРЖБЕЗПЕКИ У 1920–1930 рр.

Прийшовши до влади, більшовики досить швидко вжили заходів із забезпечення надійного контролю з боку держави за процесами, що відбувалися як у цілому в економічному житті країни, так і зокрема в оборонній промисловості. Водночас із ідеологічним диктатом більшовиків, узурпацією партією управлінської вертикалі утворилася вертикаль органів держбезпеки, що стала частиною конструкції комуністичного ладу, активність якої в оборонній промисловості зосереджувалася у всіх можливих напрямках як притаманних органам держбезпеки, так і інших, а саме: контррозвідувальному, політико-ідеологічному, економічно-господарському, антидиверсійному, протипожежному тощо.

Під контррозвідувальним та політичним наглядом чекістів перебував особовий склад органів управління, КБ та заводів оборонної промисловості від директорів до чорноробів. Особлива увага чекістів була прикута до ворожого їм інженерно-технічного складу, який мав так звану буржуазну освіту (“спеців” за більшовицьким новоязом). Чекісти вважали одним із головних засобів покращення роботи військової промисловості “комунізацію кадрів”, тобто заміну “спеців” комуністами та комсомольцями. В одній зі своїх промов член Політбюро В. Молотов заявив: “...справжній комуніст, та ще технік, наразі найпотрібніший нам тип того комуніста, щодо якого ми відчуваємо гостру нестачу”. Цькування “спеців” тривало увесь міжвоєнний період. Водночас від використання царських фахівців комуністи не відмовлялися ще довгий час через відсутність власних “червоних” спеціалістів. Велика кількість сфабрикованих кримінальних справ із забарвленням “економічна контрреволюція”, тисячі невинно покараних, втрата для виробництва цінних кваліфікованих кадрів, переорієнтація у роботі органів держбезпеки на обслуговування процесів внутрішньодержавної боротьби за владу – такий підсумок діяльності чекістів в оборонній промисловості у 1920–1930 рр.

Негативний людський відбір, складовою якого й було нищення досвідченої технічної інтелігенції і заміна її ідейними вихідцями із низів, став одним із чинників формування того тоталітарного суспільства, яким є сучасна РФ. СРСР начебто помер, але чекістський каркас системи влади у РФ залишився. Цивілізованому світу стало зрозуміло, що РФ, прямуючи від “серпа і молота” до “новачка і кувалди”, несе смертельну загрозу для цивілізованого світу. В умовах російської агресії Україна як фронтір між цивілізованим світом й авторитарно-тоталітарними режимами зобов’язана швидко розвивати власну військову промисловість, зробити її ефективною відповідно до потреб Сил оборони. Військова промисловість у незалежній сучасній Україні мала би відігравати важливе значення, але значна частина українського політичного керівництва через різні обставини, зокрема свідомо антидержавні

позиції, не захотіло використати закладений в оборонній промисловості інноваційний потенціал. Довгий час п'ята колона просувала тезу: “У разі нападу на нас агресивного блоку НАТО, братська росія нас захистить, тому військова промисловість і військо нам не потрібні”. Руйнування оборонної промисловості, розпродаж військової техніки, як виявилось пізніше, були свідомими і цілеспрямованими діями політиків та чиновників, які ще не визначилися де їхня Батьківщина, колишніх “червоних директорів”, чимала кількість яких не була лояльною до української влади та яка очікувала на реставрацію колишнього СРСР.

Головко В.В., к.і.н., с.н.с.

*Інститут історії України НАН України,
м. Київ*

КИТАЙСЬКИЙ ЧИННИК У РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ (2022–2023 рр.)

З початку широкомасштабного вторгнення Росії в Україну позиція Китаю на міжнародних майданчиках щодо російсько-української війни формально залишалася незмінною – “проросійський нейтралітет”. При цьому Пекін постулював Росії “червоні лінії” щодо незастосування ядерної зброї. Але у переговорах із західними лідерами намагався уникати теми російсько-української війни. Так, за оцінкою Ж. Бореля саміт ЄС-КНР 1 квітня 2022 р. був “діалогом глухих”.

Після жовтневого XX з'їзду Компартії Китаю, з листопада 2022 р. стала спостерігатися певна активізація, пік якої прийшовся на другу половину лютого 2023 р. Тоді своє перше закордонне турне в ЄС та РФ у якості нового глави канцелярії комісії ЦК Компартії Китаю з іноземних справ здійснив экс-глава МЗС Ван Ї. У центрі уваги була російсько-українська війна.

Фактично одночасно з турне Ван Ї Європою та Росією, з 16 по 25 лютого, делегація міністерства оборони КНР проводила “інституційні діалоги та консультації” з генеральними штабами Угорщини, Німеччини, ЄС та НАТО з питань міжнародної та регіональної безпеки для зміцнення взаєморозуміння та взаємної довіри, а також щодо розвитку двосторонніх відносин у сфері оборони.

24 лютого МЗС КНР опублікувало “Позицію Китаю щодо політичного врегулювання української кризи”. Документ складається з 12 пунктів і є систематизацією раніше озвучених офіційними китайськими спікерами оцінок та закликів. Це не є планом, а, швидше, набором принципів.

Офіційна реакція на китайську позицію України була стримано позитивною. 23 лютого Володимир Зеленський зазначив: “Те, що Китай почав говорити про Україну й пішли певні сигнали, – загалом, я вважаю, це дуже непогано”. А наступного дня, на великій прес-конференції для українських та іноземних ЗМІ “Лютий. Рік незламності” Президент дав більш розгорнутий коментар китайського документа, звернувши увагу, що він частково збігається з українською “формулою миру”: “Я вважаю, що там є повага до територіальної цілісності. Там не вказано, щодо якої країни, але порушена територіальна цілісність нашої держави. Там ідеться про ядерну безпеку. Я вважаю, що це дуже важливо. Це збігається з інтересами світу і нашої держави. Є якісь пункти, які мені зрозумілі. Є думки, з якими я не погоджуюсь”. Водночас президент наголосив: якщо принцип поваги до територіальної цілісності не передбачає виведення всіх російських військ з території України, то це не

підходить нашій державі. Він підкреслив, що для України важливі конкретні кроки та результат, до якого вони приведуть, зокрема, щоб Китай не постачав зброю до Росії. Нарешті, президент підкреслив, що хотів би зустрітися з лідером Китаю Сі Цзіньпіном.

26 квітня відбулися перші з початку широкомасштабного вторгнення РФ телефонні переговори В. Зеленського та Сі Цзіньпіна. А у травні низку країн ЄС, Україну та РФ відвідав спецпосланник КНР Лі Хуей. Проривом стала його участь у консультаціях в Джидді у серпні 2023 р.

*Грицюк В.М., д.і.н., доцент
Національний університет оборони
України, м. Київ;
Бевз Л.В., м. Хмельник*

РОЗВИТОК ВОЄННОГО МИСТЕЦТВА ЩОДО ПРОРИВУ ГЛИБОКОЕШЕЛОНОВАНОЇ ОБОРОНИ ПРОТИВНИКА В ОПЕРАЦІЯХ ВІЙСЬК УКРАЇНСЬКИХ ФРОНТІВ 1944 РОКУ

Під час вигнання німецьких окупантів кожна наступальна операція на Правобережжі України починалася з прориву оборони противника. Тільки після вирішення цього завдання створювалися необхідні умови для розвитку оперативного успіху. У “Настанові по прориву позиційної оборони” (1944 р.) був узагальнений попередній бойовий досвід і дані рекомендації.

Важливим елементом бойових дій при прориві ворожої оборони була розвідка боєм. За своїм значенням вона вийшла за рамки тактики і переросла у фактор оперативний. Щоб приховати від противника напрямок головного удару, розвідку боєм робили на фронті, що значно перевищував фронт прориву. Різноманітним був час проведення розвідки боєм, якщо в операціях початку 1944 року – за добу до наступу, то у Ясько-Кишинівській, Східно-Карпатській операціях, як правило, за кілька годин до атаки головних сил. Це дозволяло зберігати раптовість нанесення удару і позбавляти противника можливості здійснювати маневр силами і засобами. Виявлення справжнього накреслення переднього краю оборони і наявності там ворожих військ розкриття вогневої системи давали можливість командуванню фронтів і армій своєчасно вносити корективи в артилерійську і авіаційну підготовку і дії військ. Розвідка боєм проводилася різними силами – від роти до посиленого стрілецького батальйону, виділеними від кожної дивізії першого ешелону.

Досвід війни показав, що успіх прориву ворожої оборони залежав від того, наскільки надійним було вогневе ураження противника. Прорив оборони починався з придушення противника в ході артилерійської і авіаційної підготовки атаки. Як показав бойовий досвід, надмірне розтягування артилерійської підготовки мало негативну сторону: губилася раптовість атаки, противник встигав здійснити деякі заходи. Тому з другої половини 1944 р. вишукуються шляхи до скорочення її тривалості. Артилерійська підготовка скоротилася до хвилин: у Львівсько-Сандомирській – 100 хв, Ясько-Кишинівській – 105–90 хв. На скорочення тривалості артилерійської підготовки головний вплив надавали безперервне збільшення кількості артилерії у фронтах і в арміях, поліпшення її якісного складу, збільшення кількості боєприпасів.

Постійно удосконалювалася і авіаційна підготовка, в ході якої руйнувалися опорні пункти і вузли опору противника, придушувалася система його вогню, наносилися удари по пунктах управління. Авіаційна підготовка атаки поділялась на попередню і безпосередню. Попередня підготовка, як правило, починалася вночі і закінчувалася до ранку. Це обумовлювалося тим, що більшість фронтових операцій починалися на світанку. Якщо наступ військ починався у світлий час доби, проводилася безпосередня авіаційна підготовка, що завершувалася масованим ударом авіації. Після артилерійської і авіаційної підготовки війська першого ешелону переходили в атаку у всій смузі ударного угруповання фронту. З початком атаки піхоти і танків здійснювалася їх артилерійська і авіаційна підтримка, в ході якої придушувалися жива сила, що залишилася і знову виявлені вогневі засоби противника безпосередньо перед фронтом і на флангах атакуючих частин, і тим самим створювалися умови для їх невинного поступу. Методи артилерійської і авіаційної підтримки в ході війни безперервно вдосконалювалися. Один із них – послідовне зосередження вогню. З переходом противника до траншейної оборони, збільшенням щільності артилерії і ліміту боєприпасів підтримка атаки, крім послідовного зосередження вогню, стала проводитися методом одинарного і подвійного вогневого валу як найдієвішого методу підтримки при прориві сильно розвиненої оборони противника. Вогневий вал йшов попереду піхоти, зміщуючись стрибками в глибину оборони противника в міру просування атакуючих підрозділів. З літа 1944 року в практиці артилерійської підтримки на напрямках, де передбачався особливо запеклий опір противника, почав застосовуватися подвійний вогневий вал.

Авіаційна підтримка військ при прориві оборони була однією з найскладніших завдань авіації. З максимальною напруженою авіація діяла під час подолання тактичної зони оборони противника. Після її подолання способи авіаційної підтримки наступаючих військ змінювалися. Від безперервних ешелонованих дій авіаційні з'єднання переходили до періодичних ударів штурмовиків і бомбардувальників за викликом авіаційних представників (оперативних груп), які перебували на ПУ загальновійськових армій і корпусів. В оперативній глибині авіація переходила до дій в основному за викликом загальновійськових командирів, причому значно зросло застосування зосереджених ударів бомбардувальної авіації. Удари штурмової і бомбардувальної авіації узгоджувалися за місцем і часом із маневром і діями військ. Для авіаційної підтримки кожної загальновійськової армії, що діяла на головному напрямку, виділялося до 3 штурмових авіаційних дивізій.

Після вогневого ураження противника одночасно на всій ділянці прориву переходили в атаку з'єднання першого ешелону армії, посилені танками. У ході артилерійської і авіаційної підтримки вони опановували першою, а часом і другою позицією головної смуги оборони противника. У подальшому дії піхоти і танків супроводжувалися поєднанням вогню і маневру артилерії і ударів авіації. Вогонь артилерії вівся послідовно від об'єкта до об'єкта в міру підходу до них піхоти і танків. При цьому широко застосовувалася активна артилерія, яка мала високу маневреність. Першою позицією головної смуги оборони противника дивізії першого ешелону опановували, як правило, в початковому бойовому порядку. Для прориву другої позиції доводилося вводити полкові, а третій – дивізійні другі ешелони. У деяких операціях для завершення прориву головної смуги оборони вводилися другі ешелони корпусів і армій.

З переходом противника до позиційної оборони виникла проблема прориву другої смуги. Для її злому застосовувалися різні способи: з ходу, з підготовкою в короткі терміни і

після планоїрної підготовки. Основним способом став прорив другої смуги ворожої оборони з ходу. Головна роль при цьому відводилася передовим або спеціальним рухливим загонам (танковим групам), створюваним, як правило, в арміях, які не мали своїх рухливих груп. У низці операцій створювалися армійські передові загопи у складі посиленних стрілецьких полків на автотранспорті або танкових бригад. Прорив другої смуги починали передові загопи загальновійськових і танкових армій за підтримки артилерії і авіації. У той час як передові загопи висувалися вперед і захоплювали опорні пункти противника, артилерія підтримувала їх послідовним зосередженням вогню або вогнем за викликом, а авіація завдавала ударів по відступаючим частинам і резервам противника, вузлам опору і артилерійським позиціям. Успіх загону закріплювали головні сили армій. Таке послідовне нарощування зусиль дозволяло здійснювати прорив другої смуги оборони зазвичай на 2–3-й день наступу. Однак прорив другої смуги з ходу вдавався не завжди. Справа в тому, що, розташована в 10–15 км від першої, вона перебувала поза досяжністю основної маси артилерії, противник завчасно займав її частиною сил, розвідати точне розташування яких було складно. У тих випадках, коли противник встигав міцно закріпитися другій смугі оборони, прорив її здійснювався спільними зусиллями танкових і загальновійськових з'єднань. У міру зростання вогневих можливостей загальновійськових армій, збільшення щільності танків підтримки піхоти, а також використання рухливих груп армій і фронтів для завершення злону тактичної оборони темпи прориву зростали до 10–12 км на добу. Високі темпи були досягнуті коли вдавалося прорвати тактичну зону оборони (глибиною 15–20 км) у 1-й день операції (2-й Український фронт в Яссько-Кишинівській операції).

Війна показала вирішальне значення високих темпів прориву тактичної зони оборони противника для якнайшвидшого перетворення тактичного успіху в оперативний, забезпечення успіху наступальної операції в цілому. Посилилася тенденція скорочення термінів, відведених на виконання оперативних завдань щодо прориву оборонних рубежів і смуг противника. Тактична зона оборони німецьких військ долалася, як правило, у перший день операції. Вирішальну роль при цьому відігравали бронетанкові війська. Танкові армії включалися до складу фронтів, що діяли на найважливіших напрямках і вирішували головні завдання в операціях груп фронтів. Коли ж танкові з'єднання й об'єднання залучалися до прориву оборони противника та діяли в першому ешелоні, це призводило до значних втрат у бронетехніці, а, отже, формувало передумови зниження темпів розвитку наступу в оперативній глибині.

*Гула Р.В., д.і.н., професор
Харківський національний університет
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба,
м. Харків*

ВОЄННА РЕФОРМА РСЧА 1923–1928 рр.: ПРОБЛЕМИ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ТА УКРАЇНІЗАЦІЇ

Відлік часу проведення воєнної реформи у Робітничо-Селянській Червоній армії можна вести з декрету ЦВК та РНК СРСР від 8 серпня 1923 р. “Про організацію територіальних частин та проведення воєнної підготовки трудящих”. Документальною основою завершення воєнного реформування є декрет ЦВК та РНК СРСР від 22 серпня

1928 р. “Про введення в дію Закону про обов’язкову військову службу у новій редакції”. Тому період 1923–1928 рр. можна вважати часом активного національного воєнного будівництва. На той час 10% складу РСЧА становили національні частини. Але вже у 1922 р. політуправління Українського воєнного округу (УВО) активно використовувало у патріотичному вихованні елементи коренізації на класовій основі. Орган політуправління УВО “Красная звезда” друкував вірші та прозу українською мовою з обов’язковим дотриманням вимог пропаганди союзу міста та села, пролетарського інтернаціоналізму та ненависті до класових ворогів. Редакторська політика враховувала реалії національного складу УВО, де українці складали 53,8%, росіяни – 34,6% особового складу.

Проблемам процесу політичного виховання у лавах РСЧА у період проведення воєнної реформи надавали пріоритетного значення (особливо в УСРР). Призовний контингент республіки переважно негативно сприймав дії комуністичної влади. На це безпосередньо впливали: репресивні дії влади у часи громадянської війни – використання продзагонів, насильницьке вилучення збіжжя, насаджування комун, терор НК; релігійність селянського населення; засилля євреїв у політичній, соціальній, духовній сферах життя суспільства та в політичних структурах армії; суттєвий вплив політичних поглядів ворогів більшовизму часів громадянської війни. Хід соціально-політичних процесів, особливостей патріотичного та інтернаціонального виховання у військових формуваннях відслідковувало також і Об’єднане Державне Політичне Управління. В аналітичній доповіді від 27 грудня 1926 р. ним було наголошено на загостренні національних відносин у територіальних частинах: “Особливо стоїть питання про начсклад на Україні, яка проводить українізацію. Між російським начскладом та червоноармійцями-українцями створюються досить натягнуті взаємовідносини, на що слід звернути увагу”.

Перші прояви тенденції в організації протидії політиці “українізації” у воєнному будівництві виявилися у 1927 р. З метою підвищення ефективності бойового управління вважалось необхідним: обов’язкове володіння російською мовою для командного складу; організаційне включення до складу кадрів РСЧА командування національних частин; національною мовою перекладати лише статuti та масову культурно-просвітницьку та політичну літературу; навчання та віддання команд у національних частинах проводити національною мовою, надання бойових розпоряджень – російською мовою.

Отже, у період 1923–1928 рр. патріотичне та інтернаціональне виховання набували відверто класового характеру з фасадними елементами “коренізації” в умовах реформування армії, територіально-міліційного принципу комплектування військ.

Дацюк О.А.

Національний історико-архітектурний музей “Київська фортеця”, м. Київ

МЕТОДИ ОСУШЕННЯ ІНЖЕНЕРНИХ ВІЙСЬКОВИХ ОБ’ЄКТІВ

Наукова робота присвячена проблемі осушення військових об’єктів в разі підвищення рівня ґрунтових вод і збільшення вологості. Це питання стосується довгочасних оборонних споруд – капонірів, півкапонірів, блокаузів. Окрім того, це є проблемою сьогодення для українських військових у російсько-українській війні, при підтопленні польових фортифікаційних споруд – укриттів, що поділяють на бойові споруди (з яких можна вести

вогонь по противнику), охоронні укриття (без амбразур та бійниць) та спеціальні великі споруди (наприклад, склади). Пропонується розглянути методи порятунку цих фортифікаційних споруд у разі підняття ґрунтових вод, надмірної кількості талої води чи повеней. У таких випадках, як і загалом при фортифікаційному будівництві, військові звичайно звертаються до геологів. Особливо масштабного характеру така співпраця набула у роки Першої світової війни (1914–1918). Під час цієї війни військово-геологічне обслуговування армій набуло широкого та систематичного характеру.

Надалі, у часи Радянського Союзу, на території України були проведені роботи з вивчення та узагальнення військово-геологічного досвіду, отриманого в Першій світовій війні, щодо обґрунтування розміщення оборонних споруд та проведення різних військово-інженерних робіт. У ході Другої світової війни 1939–1945 значно підвищилися вимоги до вивчення геологічної будови місцевості, у тому числі була приділена увага організації як водних перешкод, так і навпаки, осушенню позицій та обслуговуванню водних шляхів.

Сьогодні військова геологія і гідротехніка розрізняє відведення надлишкових поверхневих й ґрунтових вод із необхідної території за способом такого відведення, а саме – самопливним і механічним. При самопливній системі осушення надлишкова вода відводиться з затопленої місцевості у водоприймач за допомогою каналів або труб самопливом. При цьому горизонт води водоприймача має бути нижчим горизонту води у каналі або трубі, що відводять дренажу воду у водоприймач.

У випадку, коли місцевість куди перекачують надлишкову воду вища за осушувану територію, воду перекачують у водоприймач механічним способом – помпами, що зазвичай розташовані при супроводі головного (магістрального) осушувального каналу з водоприймачем. За конструкцією осушувальні системи, що збирають та відводять воду, розрізняють на ті, що здійснюють осушення відкритими каналами та підземними трубами (дренажем). Відповідно, дренаж розподіляється на горизонтальний та вертикальний.

Горизонтальний дренаж є системою горизонтальних труб, аналогічний за розташуванням у плані системі відкритих каналів. Вертикальний дренаж складається з вертикальних колодязів із труб, заглиблених у землю на відповідний, розрахунковий рівень, що залежить від глибини залягання водопроникних пластів. При глибокому заляганні рівень ґрунтових вод знижується за допомогою pomp, що відкачують із колодязів ґрунтову воду. В інших випадках ґрунтова вода, що надійшла в колодязі, спускається самопливом у водопроникні пласти.

Іноді для осушення місцевості достатньо припинити доступ до неї поверхневих вод із сусідніх ділянок за допомогою влаштування так званих нагірних каналів, що перехоплюють поверхневі води. В іншому випадку місцевість осушують шляхом покращення водопропускної здатності річки-водоприймача за допомогою розчищення зарослого річища або його заглиблення та розширення.

Журавльов М.В.
Національний університет оборони
України, м. Київ

СЛУЖБОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ ЯК ЧИННИК ПОРУШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НА ПРОФЕСІЙНУ ПРАВНИЧУ БЕЗОПЛАТНУ ДОПОМОГУ

Наразі існують юридичні прогалини дисциплінарного статуту Збройних Сил України та деяких наказів Міністерства оборони України щодо прийняття рішення командиром (начальником) на проведення службового розслідування та призначення не компетентних осіб (без юридичної освіти) для його реалізації. Як наслідок, позбавлення конституційного права військовослужбовця на професійну правничу безоплатну допомогу та оскарження наказу командира (начальника) про початок службового розслідування в суді. Поряд із цим невизначений статус службової особи, яка проводить службове розслідування, та статус військовослужбовця, проти якого воно проводиться. Проблема, яка потребує вирішення, полягає у проведенні службового розслідування із залученням не компетентних осіб та ненаданні сторони захисту військовослужбовцю під час проведення всіх етапів службового розслідування.

Відповідно до статей 47, 84–88 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України, наказу Міністерства оборони України від 21.11.2017 № 608 “Про затвердження Порядку проведення службового розслідування у Збройних Силах України” визначений порядок та механізми проведення службового розслідування у Збройних Силах України. Службове розслідування проводиться з метою уточнення причин та умов, що сприяли правопорушенню, та встановлення ступеня вини посадових (службових) осіб, тобто виникають дисциплінарно-процесуальні дії, які обмежують права і свободи військовослужбовців. Водночас службове розслідування проводиться особисто командиром (начальником), або доручено ним комісії чи військовослужбовцю офіцерського складу, а в разі вчинення правопорушення військовослужбовцем рядового, сержантського (старшинського) складу також військовослужбовцю сержантського (старшинського) складу.

Поряд з цим службові особи, призначені проводити службове розслідування, відповідають за всебічність, повноту, своєчасність та об’єктивність його проведення, додержання законодавства України, а також за нерозголошення інформації, що стосується службового розслідування, водночас посадові (службові) особи Збройних Сил зобов’язані надавати письмові пояснення по суті предмета службового розслідування та поставлених їм питань.

Отже, військовослужбовцю, стосовно якого проводиться службове розслідування, не передбачено нормативно-правовими актами безоплатне забезпечення на всіх етапах службового розслідування сторони захисту і звернення до суду щодо скасування (оскарження) наказу командира військової частини (начальника) про початок проведення службового розслідування. Таким чином вимоги статей 47, 84–88 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України та наказу Міністерства оборони України від 21.11.2017 № 608 “Про затвердження Порядку проведення службового розслідування у Збройних Силах України” є частково не конституційними. Визначений ними порядок та механізми проведення

службового розслідування у Збройних Силах України не відповідають вимогам статті 57, 59 Конституції України.

З метою відновлення конституційних прав військовослужбовців автор пропонує внести зміни до нормативно-правових актів, що регламентують порядок та механізм проведення службового розслідування у Збройних Силах України щодо забезпечення військовослужбовців на всіх етапах проведення службового розслідування сторони захисту та звернення його до суду. Водночас проводити службове розслідування мають службові особи військової частини (установи) винятково з юридичною освітою.

*Зелений В.І., к.пед.н., професор
Київський інститут Національної
гвардії України, м. Київ*

МАНЕВРЕНА ВІЙНА: ПОГЛЯД У МИНУЛЕ ТА СУЧАСНІСТЬ

У кожній епосі військова техніка, тактика та стратегія зазнають значних змін, що вимагає від військових лідерів удосконалення своїх поглядів на ведення війни. Однією із особливостей маневреної війни є її здатність змінюватися та адаптуватися до різних умов. Воєнній історії відомі багато випадків успішного використання можливостей маневреної війни, що давали змогу перемагати противника, який мав перевагу в чисельності та озброєнні.

У ранньому періоді історії, коли організація війська та зброя були досить примітивними, маневрена війна була не ефективною. У середні віки поява стрілецької зброї, удосконалення кінноти дали змогу впровадити сучасні на той час погляди маневреної війни.

Часи Першої світової війни визначили траєкторію руху від використання маневрених з'єднань на кінський тязі до механізованих військ. На початку війни противники створювали умови для випередження в нанесенні удару. Одним із таких прикладів було намагання здійснити “План Шліффена” – нанесення швидкого удару та захоплення Франції.

Історія застосування теорії маневреної війни має і український слід. Нестор Махно та його загони використовували елементи маневреної війни для досягнення своїх цілей.

Друга світова війна показала багато прикладів застосування головних положень ведення маневрених воєн – швидкого та проникливого наступу за допомогою масованого концентрованого використання танків, авіації та моторизованих піхотних підрозділів. Прикладами таких дій можуть слугувати прохід частин Вермахту через Ардени, бліцкриг під час їх вторгнення у СРСР та багато інших.

У багатьох війнах після закінчення Другої світової війни роль маневрених дій механізованих з'єднань дедалі більше зростала. Вони використовувалися під час придушення повстань в Угорщині та Чехословаччині, спостерігалися у війні в Кореї, В'єтнамі та Афганістані. Особливу увагу необхідно звернути на війни на Синайському півострові, де яскраво відзначалися дії механізованих, танкових військ, а також спеціальних військ.

Під час війни у Перській затоці коаліція використовувала теорію маневреної війни, зокрема під час операції “Буря в пустелі”. Ці дії включали швидку маневрену атаку з повітря і землі на іракську армію та інфраструктуру країни, що дало змогу досягти перемоги у цій війні за дуже короткий проміжок часу.

Інший приклад успішного застосування теорії маневреної війни – це війна в Іраку 2003–2011 років. США та їх союзники, використовуючи свої можливості для здійснення швидкого наступу, знищуючи стратегічні цілі та контролюючи ключові території, успішно захопили Багдад, поклавши край владі диктатора Саддама Хусейна.

У сучасний період маневрена війна відрізняється тим, що вона стала більш інтегрованою та залежною від розвитку передових технологій, у т.ч. інформаційних. Із розвитком кіберзасобів, хакерських атак, БПЛА, РЕБ використання та захист від таких загроз став невід’ємною частиною ведення маневреної війни.

Отже, перспективи маневреної війни у майбутньому будуть залежати від комплексу факторів, включаючи технологічний розвиток, політичну та соціальну ситуацію в різних країнах світу та здатність військових лідерів до адаптації до нових умов та ситуацій.

Казанцева Л.В., к.ф.-м.н.

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ,
Національний технічний університет
України “Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського”,
м. Київ;*

Салата С.А., к.і.н.

*Національний університет оборони
України, м. Київ*

СПІВПРАЦЯ ВІЙСЬКОВИХ ТА НАУКОВЦІВ ДЛЯ ПЕРЕМОГ ТА ПРОГРЕСУ

Історія військових конфліктів та воєн свідчить, що поряд із величезними руйнуваннями, падінням економік, жахливими людськими втратами прослідковуються й певні позитивні прориви у наукових розробках та в промислових технологіях. Як правило, спочатку вони працювали на фронтах або для підтримки військових, але потім в мирний час навіть утворили нові галузі та розвивалися надалі у мирних напрямках.

Наприклад, під час Третьої османсько-венеційської війни (1537–1540) Ніколо Тарталья, італійський математик та фактично бухгалтер тодішньої Венеціанської республіки став першим, хто застосував математику до дослідження траєкторії гарматних ядер, його теорія стала відома згодом як балістика. До цієї тематики долучився свого часу й відомий астроном Галілео Галілей, фізик Ісаак Ньютон, математики Леонард Ейлер та Пафнутій Чебишев. Саме їхні розрахунки руху ядер під дією опору повітря призвели до появи нарізної зброї та видовженої форми снарядів. А згодом закони та висновки балістики знагодилися під час запуску штучних супутників Землі.

Під час так званої Семирічної війни (1756–1763), найбільшого військового конфлікту XVIII століття, Іоган Гельфрїх фон Мюллер, німецький математик, фізик, інженер та архітектор, який вимушений був служити в Артилерійському корпусі армії Гессен-Дармштадтського ландграфства, висунув ідею “різницевої машини” – спеціалізованого механічного обчислювального пристрою. Мюллер вважається першим, хто запропонував використовувати метод різниць при обчислюваннях та виведення результатів у друкованому виді. Завдяки йому вже тоді почав працювати малогабаритний механічний калькулятор, що фактично розпочав еру калькуляторів.

Першим в історії людства застосуванням повітряних безпілотних літальних апаратів у війні вважають випадок, коли під час австро-італійської війни (1848–1849) австрійські війська, тримаючи в облозі Венецію, скинули бомби з аеростатів без участі людей на борту. Хоча задум був не дуже ефективним, але ідея прижилася і з часом розвинулася у великий напрям, пройшовши певні етапи вдосконалень та видозмін. Так, під час Першої світової війни британець Арчибальд Лоу розробив пристрій, схожий на біплан, але ним вже можна було керувати за допомогою радіозв'язку. Трохи згодом в Англії безпілотні радіокеровані літаки отримали умовну назву “бджолині королеви”, а в Америці їх стали називати “дрони”.

Таких прикладів існує доволі багато, їхнє вивчення та аналіз не тільки збагачує історію розвитку військової справи, науки та приладобудування, а й надихає сучасних науковців на міждисциплінарну співпрацю у вирішенні нагальних потреб та викликів на полях театру сучасних бойових дій.

Ковальчук В.М., к.і.н.

*Інститут української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського
НАН України, м. Київ*

“ВЛАСІВЦІ” У ДОКУМЕНТАХ ПРО ОУН І УПА ЗА 1943–1945 РОКИ

Термін “власівці” використовували автори документів радянського, німецького окупаційного, українського повстанського походження, що стосуються подій на західноукраїнських землях у другій половині радянсько-німецької війни. Попри неодноразові згадки про “власівців” у джерелах, тема їхньої “присутності” у західній, північно-західній частинах України у 1943–1945 роках досі майже не розроблена в історіографії. Не досліджено й те, представники яких конкретно німецьких військових формувань приписували собі назву РОА. Не вивчена й імовірність помилок творців радянських документів, адже як діячі ОУН і УПА, так і “власівці” там ще й нерідко проходять під поняттям “бандити”.

Чимало повідомлень про “власівців” є у радянських документах, що комплексно відклалися у фондах Центрального державного архіву громадських об'єднань і україніки й Галузевого держархіву Служби безпеки України. Судячи з джерел, одним із місць, де на зламі 1943–1944 років громадилися “власівці”, було порубіжжя Рівненської області з білоруськими теренами. Наприклад, із так званим “великим з'єднанням РОА”, за даними начальника 4-го Управління НКДБ УРСР Сидорова (грудень 1943 р.), сусідило радянське партизанське з'єднання Олександра Сабурова. Варто зазначити, що згадані партизани в січні 1944-го перебували у районах Дубровиці та Висоцька (північ Рівненщини).

Інший показовий випадок: командир радянського партизанського з'єднання Чижов констатував, що станом на 24 квітня 1944 року окупаційний німецький гарнізон м. Львова нараховує до 2 тисяч осіб. При цьому, за його спостереженням, хоча “кістяк” гарнізону склали німці, там були й угорці, поляки та “власівці”. А 9 жовтня 1944 року нарком НКДБ УРСР Савченко зазначив, що на території лісового масиву біля с. Рокитне (нині Яворівський район Львівської області) дала про себе знати “банда” чисельністю до 250 осіб. Її учасники називали себе членами “Львівської сотні”. Проте “у складі цієї банди є власівці та німці”, – зауважив Савченко.

Прикметно, що “власівців” фіксували й укладачі документів різних окупаційних структур дистрикту “Галичина”. Станом на серпень 1943 року якісь “власівці” були причетні до арештів українців у селі Мацошині Жовківського повіту. Є й згадка про “власівців”, із якими німецька жандармерія займалася грабежами на Львівщині восени 1943 року.

Організаційна приналежність військових структур, яких у джерелах НКДБ, НКВС, ЧА, УШПР, ГРУ, німецьких документах, починаючи з 1943 року й далі, позначали поняттями “власівці” чи “бандити”, потребує подальших студій із залученням фахівців цієї тематики.

Попри те, що мета боротьби УПА й українського націоналістичного підпілля в дечому збігалася із напрямками діяльності Андрія Власова та його прибічників, бандерівці використати у власних цілях “власівців”, насамперед через ідеологічні упередженості й великодержавний шовінізм їхніх представників, не змогли.

*Колесник В.Т., доктор філософії
Громадська організація “Асоціація
професіоналів з національної безпеки”,
м. Київ*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ТАКТИКИ ВЕДЕННЯ БОЮ

Суттєві зміни відбуваються сьогодні в організаційних структурах підрозділів, частин, з’єднань і об’єднань регулярних збройних сил. Світовою тенденцією стає поступовий відхід від жорсткої організаційної структури та орієнтація на гнучкість і модульність військових формувань. Стратегічні акценти операції зміщуватимуться у тактичну площину, а важливі тактичні рішення будуть прийматися безпосередньо на полі бою рядовим командиром. Цей принцип має бути закладений у структуру бойових дій Збройних Сил. У сучасних умовах стає надважливо робити акцент на підготовку бійців Сил спеціальних операцій.

Принцип модульності дає змогу створювати в кожному конкретному випадку на кожному конкретному напрямку необхідні угруповання військ (сил) тактичного, оперативного-тактичного або навіть стратегічного рівня. Образно, ця діяльність стає подібною до дитячого конструктора “Лего”, даючи змогу командуванню, залежно від конкретного завдання і умов, “підключати” або “відключати” різноманітні бойові або допоміжні модулі-підрозділи (частини). Бойові модулі в цьому випадку мають бути абсолютно сумісні між собою як у сенсі бойової злагодженості, так і психологічної сумісності.

Наприклад, за певних умов до складу такого угруповання військ є сенс включити бойові вертольоти, а в іншій ситуації – додаткові органи інформаційних операцій. Сама по собі ця ідея дуже проста, але практичне її виконання пов’язане з величезною кількістю не простих практичних проблем і труднощів.

Для безпосереднього ведення бойових дій у військових конфліктах майбутнього можуть знайти своє застосування розвідувально-ударні військові формування (“бойові зграї”), що представляють собою високомобільні тактичні підрозділи, оснащені розвідувальними і навігаційними комплексами, різноманітними системами зброї і бойовою технікою, діючи в єдиному інформаційно-комунікаційному просторі. Включені в єдину мережу, ці формування будуть здатні оперативно переміщуватися у просторі, концентруватися у потрібному місці, наносити “точкові” удари по “центрах тяжіння” противника і “розчинятися” після виконання бойового завдання.

Як попередні кроки на шляху формування у регулярних збройних силах “бойових зграй” можна розглядати заходи, що здійснюються у передових арміях світу, по “перетворенню відділення в центр прикладання стратегічних зусиль”. Основою цих кроків є підготовка бойових підрозділів Сил спеціальних операцій.

Змістом військових дій у конфліктах майбутнього стане точковий вплив на виявлені “центри тяжіння” противника, під якими розуміються ключові, критично важливі об’єкти бойового порядку або оперативної побудови військ противника, ключові елементи інфраструктури, об’єкти енергетики і життєзабезпечення населення.

Для досягнення цих цілей у конфліктах майбутнього ставка буде робитися на “безконтактну” війну, широке застосування різних систем високоточної “розумної” зброї різного призначення. При цьому “безконтактний” характер військових дій передбачає знищення або виведення противника з ладу на далеких дистанціях задовго до бойового зіткнення. В ідеальному варіанті війська противника взагалі не мають вийти із місць постійної дислокації або, у крайньому випадку, мають бути знищені на маршрутах висування. Це можливо лише за умови абсолютної інформаційної обізнаності про противника, його задуми і наміри.

Одним із ключових чинників досягнення перемоги у військовому конфлікті майбутнього є правильний розподіл пріоритетів впливу на цілі і об’єкти противника.

*Колос Р.Л., к.і.н., доцент
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ВЛАШТУВАННЯ ЗАГОРОДЖЕНЬ НА ДОРОГАХ

Особливістю бойових дій у російсько-українській війні, завдяки високій мобільності підрозділів, є швидка зміна положення підрозділів з метою вирішення різноманітних завдань, для чого використовується існуюча мережа шляхів. Застосування інженерних загороджень на дорогах дає змогу істотно перешкоджати діям противника. Пошук нових способів та засобів влаштування загороджень вимагає вивчення історії розвитку даного напрямку для визначення шляхів підвищення ефективності застосування мін та не вибухових загороджень.

Досвід влаштування загороджень збройними силами на території України у період 30–60 рр. ХХ ст. накопичений величезний та заслуговує на висвітлення. У 30-х роках розглядалися два варіанти влаштування загороджень на шляхах руху військ: суцільні або часткові загородження. Враховуючи те, що основна техніка, яка застосовувалася у бойових діях, поділялася на засоби з кінною тягою та автомобілі (броньовані автомобілі) з двигунами внутрішнього згорання. Передбачалося дев’ять основних типів загороджень: посипання доріг матеріалами, що перешкоджають руху; переорювання полотна ґрунтових доріг; перекопування дороги (поперечна канава); механічне псування штучного покриття доріг; влаштування на дорогах завалів із дерев, пакетів колод та каміння, з повалених стовпів ліній зв’язку, з повалених парканів (у селищах – влаштування барикад); влаштування дорожніх пасток; руйнування доріг за допомогою вибухових речовин для влаштування вирв;

мінування доріг автоматичними фугасами; псування, руйнування та знищення мостів та дорожніх споруд.

Подальша трансформація поглядів на застосування загороджень на дорожніх напрямках була пов'язана з початком бойових дій у Другій світовій війні та отримала наступний розвиток у період з 1940 р. по 1960 р. Крім протитанкових та проти транспортних мін, дороги та їх обходи мінували осколковими протипіхотними мінами, що встановлювали на узбіччі дороги, одночасне спрацювання яких здійснювалось за допомогою детонуючого шнура від однієї міни ПМД-6М для ураження колони на всю її глибину відразу.

Для дотримання необхідної щільності мінування (1–2 міни на погонний метр ширини дороги) необхідно було встановити при ширині дороги в 10 м не менше 10–20 шт. на дорозі завдовжки 200 м. Крім мін миттєвої дії типу ТМ-35, ЯМ-5, ТМ-41, ТМБ-2, ТМД-Б, ТМ-43, ПМЗ-40, ЛМГ, ТМП-627, ПРМ, на дорогах встановлювали міни сповільненої дії ПДМ-1, ПДМ-2, МЗД-1, МЗД-4, МЗД-5, МЗД-6, МЗД-10, МЗД-35, МЗД-60, РДМ, АС, ДМ-3, ДМ-4, МДМ-3, чим блокували окремі ділянки для проїзду (біля перехресть, на ділянках, де неможливо об'їхати ділянку дороги по узбіччю тощо). Щільність мінування досягала 10–25 мін на 1 км дороги.

Отже, улаштування загороджень на дорогах безпосередньо пов'язано з тактикою дій противника під час пересування по дорогах. Найбільшу ефективність дають міни комбінованої дії дистанційного впливу, що можуть тривалий час автономно знаходитися у режимі очікування цілі. Мінування має здійснюватись приховано із дотриманням маскуванню та у короткі терміни невеликими групами військових фахівців.

Коміш С.В.

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

ВПЛИВ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ ВІЙСЬКОВИХ ЗАГРОЗ НА БЕЗПЕКУ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Центрально-Східна Європа (ЦСЄ), з важливою геополітичною роллю та багатою історичною спадщиною, завжди була ареною для різноманітних політичних та військових подій. У сучасному світі, коли транснаціональні військові загрози набувають нових форм і масштабів, цей регіон виступає місцем, де зберігається багато викликів пов'язаних із безпекою та стабільністю. Протягом останніх років цей регіон став об'єктом нових конфліктів, де основною загрозою виступає Російська Федерація, що опанувала сучасні методи війни, а саме гібридну війну (зокрема, через пропаганду, кібератаки, міграційні кризи та підтримку сепаратизму та тероризму), що супроводжується паралельними проявами агресивної політики Кремля як у власних кордонах, так і в межах геополітичного периметру.

Початком розвитку нових викликів для безпеки у ЦСЄ став період розпаду СРСР, який призвів до виникнення транснаціональних військових загроз через конфлікти на пострадянському просторі, зокрема у регіонах, де кордони визначалися неоднозначно. Країни ЦСЄ, такі як Польща, Угорщина та Балтійські держави, розуміючи і прогнозуючи цю загрозу, змінили своє стратегічне положення, вступивши до НАТО та Європейського союзу.

Це дало змогу зміцнити їх безпеку та зменшити військові загрози, пов'язані з можливими конфліктами у регіоні.

З часом стало зрозуміло, що така стратегія, а саме участь у регіональних військово-політичних блоках, є важливим для забезпечення безпеки держави окремо та регіону в цілому. Окупація Криму, військовий конфлікт на Донбасі з 2014 р. та повномасштабне вторгнення Росії в Україну у 2022 році стали прикладами, як транснаціональні військові загрози можуть виникати у країнах, де не функціонує система колективного захисту.

Російська Федерація відкрито порушує основні принципи Організації з безпеки і співробітництва в Європі та Статуту Організації Об'єднаних Націй загалом. Це вказує на те, що Росія, ймовірно, не лише порушує суверенітет та цілісність сусідніх країн, зокрема України, а й створює загрозу безпеці ЦСЄ та світу в цілому. Така стратегія Кремля, на наш погляд, походить від доволі нестабільної форми розвитку Росії і неспроможності утримання периметру свого геополітичного простору. А отже, зовнішньополітична стратегія Російської Федерації спрямована не лише на створення “зони нестабільності” на її південно-західних кордонах як бар'єру для впровадження європейських норм і цінностей, а й на поширення “загальноєвропейського хаосу”.

Тому для забезпечення безпеки в умовах транснаціональних військових загроз країни ЦСЄ мають вживати різноманітних заходів: співпраця на рівні НАТО, розвиток кіберзахисту та вдосконалення розвідувальних мереж, дипломатичні та міжнародні ініціативи. Усе це має на меті створення ефективної системи міжнародних механізмів, спрямованих на подолання викликів, що ставлять під загрозу стабільність у регіоні.

У підсумку впливу транснаціональних військових загроз на безпеку ЦСЄ вказує на те, що історія регіону визначає його поточні виклики та взаємодію з транснаціональними аспектами сучасності. Розуміння цих історичних контекстів є важливим для розроблення ефективних стратегій забезпечення безпеки в умовах сучасних геополітичних та військових реалій.

*Коноплястий Є.В., доктор філософії
Центральний науково-дослідний
інститут озброєння та військової
техніки Збройних Сил України, м. Київ*

ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ

Напередодні повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну світові засоби масової інформації були переповнені різного роду передбаченнями та прогнозами, серед яких зустрічалися дуже похмурі та катастрофічні для України. Багато з них ґрунтувалися на аналогії зі змінами, що відбувалися на переломі ХХ та ХХІ століть, коли й справді серія локальних та колоніальних війн переросла у загальносвітовий конфлікт, що забрав багато людських життів.

У минулому було безліч періодів, таких же швидких та глобальних змін умов життя та характеру діяльності людства, збільшення його чисельності та можливостей, як це спостерігалось у ХХ столітті: період попереджень, століття помилок, епоха соціально-доктринальних епідемій, передостаннє століття існування людства. Але, напевно, істотною ознакою ХХ століття стало створення серій смертельних загроз розвитку та існуванню, як

наслідок нагромадження помилок у ставленні до обороноздатності, ігнорування навіть очевидних сигналів про непередбачуваність недалекоглядних дій.

Нинішня культура суспільства привчила нас до радикальності у марнотратстві ресурсів. В умовах економічної нерівності практично у всіх сферах діяльності виникають конкуренція та війни. Війни завжди починалися для заволодіння ресурсами або конкурентними перевагами у глобальних масштабах, і ціна цьому жахлива. Війна – це повне фіаско у вирішенні міжнародних, міжнаціональних, міжетнічних та інших розбіжностей і найбільш нерациональна розтрата ресурсів, найціннішим із яких є людське життя.

Аналізуючи шкоду, спричинену обороноздатності України, доходимо висновку, що ми наближаємося до точки неповернення, де агресор диктуватиме свої умови: або ми продовжимо жити за застарілими соціально-економічними, військово-політичними традиціями зі звичним для нас мисленням, тим самим загрожуючи майбутнім поколінням, або застосуємо новий набір цінностей, більш відповідних засадам стійкого розвитку обороноздатності, з великими можливостями і вибором.

Спрямувавши розум, навички і технології впровадження інтелектуальних систем автоматичного управління на благо захисту батьківщини, ми зрозуміємо, що значить по-справжньому бути цивілізованими. Інтелектуальні системи автоматичного управління не лише змінять нашу безпеку, а й привнесуть нову систему цінностей, більш доречну для напрямів реалізації цілей даного інноваційного підходу. Концепція безпеки, заснована на оборонних потребах, гарантує державну безпеку та її територіальну цілісність. Системний підхід, заснований на оборонній культурі суспільства та впровадженні інтелектуальних систем автоматичного управління, в змозі забезпечити правильні шляхи до вирішення існуючих проблем і недопущення виникнення нових.

Кулікова Г.А.

*Харківський національний університет
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба,
м. Харків*

МІЖВОЄННА ДОБА 20–30-х РОКІВ – ПЕРІОД АБСОЛЮТИЗАЦІЇ РАДЯНСЬКОГО КУЛЬТУ НАСИЛЛЯ, ІСТОРИЧНЕ ВІСТРЯ СУЧАСНОГО РОСІЙСЬКОГО ТЕРОРИЗМУ

Початок ХХ століття визначився для України поразкою національної революції 1917–1921 років та утвердженням радянської влади на більшій частині її території. На політичній карті світу 30 грудня 1922 року виникає нова форма об'єднання – СРСР у складі чотирьох республік: РСФРР, УСРР, БСРР, ЗСФРР. Український народ фактично увійшов до складу тоталітарної держави з диктатом однієї партії, повністю втративши незалежність на довгі роки. Сьогодні набуває актуальності необхідність дослідження міжвоєнної доби – періоду абсолютізації радянського культу насилля, історичного підґрунтя сучасного російського тероризму. Суттю державного управління міжвоєнної доби стали аномальні поведінкові норми: посилення тенденції “психологічного звикання” до масових репресій; девальвація цінності життя; своєрідне знеособлення жертв терору в масовій свідомості, безкарність влади тощо. Більшовицька політика “коренізації” у формі “українізації” виявила повну нетерпимість до уніфікації українців як нації. Упродовж цього періоду радянська

влада скоїла значну кількість злочинів, що увійшли у світову історію як час безпрецедентного терору та геноциду українського народу, набувши розголосу тільки після встановлення незалежності в Україні.

Початок ХХІ століття, 20 лютого 2014 року починається неоголошена війна проти українського народу з окупації Кримського півострова. Російська Федерація на дипломатичному рівні не визнавала факт військового втручання в Україну, використовуючи риторику про внутрішній конфлікт. 24 лютого 2022 року росія розпочала “спеціальну воєнну операцію” по “демлітаризації” та “денацифікації” українського народу, використовуючи пропагандистський евфемізм періоду Радянського Союзу. У такий спосіб російське військово-політичне керівництво намагається переконати, російська армія не “атакує” суверенну державу, а проводить “операцію” в межах російських територій для спотворення сприйняття подій та приховування істинного сенсу. Російське керівництво технічно визнає незалежність України, але розглядає її як неспроможну державу і “відколоту власність” Росії. Уряд Путіна обирає ескалацію, аж до використання ядерної зброї, граючи на загостренні ситуації. Уже найближчим часом Росія як держава має на міжнародному рівні, офіційно приєднатися до ганебної компанії країн-спонсорів тероризму. Визнання Росії спонсором тероризму поставить її в ряд із країнами, які знаходяться під найжорстокішими санкціями. РФ не зможе отримувати міжнародну допомогу, бізнес з нею стане гранично токсичним, вона автоматично втрачає нормальне економічне співробітництво, їй не продаватимуть товари подвійного призначення, не фінансуватимуть за кордоном і багато іншого. Сьогодні військові злочини, геноцид та терор з боку російської федерації як спадкоємиці радянського режиму лише актуалізує необхідність переосмислення українського минулого, а саме періоду 20–30 років ХХ століття.

Левченко С.М., к.військ.н.

*Національний університет оборони
України, м. Київ*

КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ПАРТИЗАНСЬКИХ ФОРМУВАНЬ УКРАЇНИ (1941–1944 рр.)

Важливим напрямом забезпечення партизанського руху на окупованій німецькими військами території України виступав його контррозвідальний захист, спрямований у цілому на відсіч зусиллям спецслужб противника створити у партизанських формуваннях (ПФ) власні агентурні позиції, за їх допомогою збирати розвідальну інформацію, зривати акції партизанів, розкладати їх зсередини, підводити партизанів під удари каральних загонів. При цьому використовувалися зрадники, агентура з місцевих мешканців. Окупанти вдавалися і до створення псевдопартизанських загонів та фіктивних підпільних груп.

Основні контррозвідальні заходи у партизанському русі зводилися до:

своєчасного отримання інформації про розвідально-підривні наміри та заходи спецслужб противника, спрямованих на знищення партизанського руху;

виявлення та нейтралізацію агентури спецслужб агресорів та антирадянських іррегулярних формувань;

забезпечення конспіративності й режимності навколо районів дислокації ПФ, захисту військової таємниці;

перевірки поповнення, яке прибувало до партизанів, біженців, інших осіб, які потрапляли на територію, підконтрольну ПФ;

контррозвідувальних заходів серед цивільного населення підконтрольних партизанам територій, прилеглих місцевостей;

створення власних агентурних позицій в окупаційній адміністрації, поліцейських структурах, спецслужбах противника, допоміжних формуваннях військ противника, набраних із колаборантів, на важливих об'єктах інфраструктури, на транспорті тощо;

дезінформування ворога, розкладу його допоміжних формувань, перетягування їх на свою сторону;

нейтралізації псевдопартизанських формувань;

фізичного захисту та забезпечення безпеки командного складу, партизанських штабів тощо.

У партизанських з'єднаннях заступник командира з розвідки мав “оперативну частину”, куди входив, зокрема, контррозвідувальний сектор. Заступник з розвідки командира партизанського загону мав контррозвідувальну агентуру. У 1942–1944 рр. розвідувальний відділ Українського штабу партизанського руху направив за лінію фронту 68 заступників командирів партизанських формувань з розвідки (кадрових співробітників органів держбезпеки).

Рішучих заходів потребувала ліквідація псевдопартизанів, серед яких було чимало небезпечних кримінальних злочинців. Лише загін Д. Медведева за 1942 р. знищив три псевдопартизанських загони, які грабували, вбивали, гвалтували місцевих мешканців, намагалися “влитися” до партизанів за завданням німців. Партизани О. Сабурова отримували інформацію про “перевертнів” від своєї агентури у поліції та гебітскомісаріаті, знищили добре озброєні псевдопартизанські групи у районі Мозир-Овруч. Навесні 1944 р. партизанський загін Тканка під Хотиним на Буковині розбив псевдопартизанський “5-й кубанський козацький полк” у майже 300 багнетів.

Контррозвідкою партизанських формувань загалом було виявлено 9883 шпигуна та активних колаборантів, з яких 1998 – агенти гестапо. Не було допущено жодного теракту відносно командирів партизанських формувань, попри численну ворожу агентуру із подібними завданнями.

Москальчук К.В.

*Центральноукраїнський державний
університет імені Володимира
Винниченка, м. Кропивницький*

ДІЯЛЬНІСТЬ 691-ї РОТИ ПРОПАГАНДИ I-го ТАНКОВОГО КОРПУСУ ВЕРМАХТУ В РАЙОНІ УМАНІ ВЛІТКУ 1941 РОКУ

У вивченні історії Другої світової війни важливу роль відіграє дослідження візуальних джерел, а також введення їх до наукового обігу. Саме до такого виду джерел відносяться фотографії. В історії німецько-радянської війни можна виділити кілька видів фотографій: постановочні та документальні. Постановочні фото зазвичай використовували в цілях пропаганди і вони не відображали реальний стан речей, а сконструйовану бажану реальність.

Маніпуляцію за допомогою фотографій використовували як керівництво Радянського Союзу, так і нацистські лідери з Бундестагу. До складу армії Вермахту входили спеціальні роти – роти пропаганди (нім. Propagandakompanie), основною метою яких була фотофіксація подій для приватного користування та постановочних фото для пропаганди, що поширювалась на окупованій території для популяризації Райху, деморалізації противника та підтримки бойового духу серед солдатів німецьких військових з'єднань.

У районі Умані-Підвисокого діяла 1 танкова група Евальда фон Кляйста, до складу якої входила 691 рота пропаганди, сформована Міністерством просвіта та пропаганди у 1940 році. Відзнятим матеріалам присвоювався один із рівнів секретності: білий – не секретні матеріали, жовтий – для службового користування і червоний – секретно. Останні присвоювалися фотографіям, які мали після війни, за задумом Гітлера, увійти до великої енциклопедії, присвяченій перемозі у Другій світовій війни. Фотографи не могли самостійно поширювати матеріал, а тому співпрацювали з агентствами, що і присвоювали рівень доступу.

691 рота пропаганди відома найбільшою кількістю зроблених фото за роки Другої світової війни. У фондах Федерального архіву Німеччини та цифрового архіву Республіки Польщі вдалось знайти фотографії полонених в Уманській битві командуючих 6-ї армії генерал-майора І. Музиченка, командуючого 12-ї армії генерал-лейтенанта П. Понеделіна та командуючого 13-го стрілецького корпусу генерал-майора М. Кирилова. Ці фото є важливим джерелом у встановленні реальної картини подій літа 1941 року, оскільки дана тема була заангажованою радянською політичною цензурою. У Союзі було прийнято вважати, що генерали ганебно здались у полон, знявши офіцерську форму. Але на знайдених фото чітко видно, що вони були при повній амуніції, а генерал Музиченко ще й з військовими орденами. Крім цього, знайдено кілька постановочних фото, які широко використовувались як у німецьких, так і в окупаційних газетах, на яких видно як нібито радісно вітали українці німецьких військових.

Отже, завдяки активній роботі 691 роти пропаганди вдалося розвіяти один із найбільших міфів в історії Уманського котла.

Онищук О.С.

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

ПРИВАТНА ВІЙСЬКОВА КОМПАНІЯ: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ, ЗАВДАННЯ ТА ФУНКЦІЇ

Аналіз літератури і джерел та результати проведеного нами дослідження за цією темою свідчать, що для вирішення своїх національних інтересів закордоном Російська Федерація активно спирається на позаінституційні, недержавні можливості, використовуючи приватні військові компанії (ПВК, зустрічаються поняття “приватні воєнні компанії”, “приватизовані військові фірми”, “військові підрядники”, “приватні воєнізовані компанії”, “приватні військові підприємства” тощо, а також багато їх визначень), кількість яких за останнє десятиріччя значно зросла. Сфери використання ПВК є доволі широкими: від надання консультаційних і дорадчих послуг, охорони різноманітних об’єктів до участі у бойових діях

і виконання “специфічних” доручень, у яких держава не може офіційно задіяти представників правоохоронних органів і збройних сил. Отже, для визначення правового статусу та правових засад діяльності ПВК як багатогранного і неоднорідного явища та коректного використання понятійного апарату, є потреба розкрити його ознаки та функції. Як встановлено, у низці наукових досліджень не правового характеру, зокрема історичного, і нормативно-правових актах використовуються різні визначення поняття “приватна військова компанія”. Їх автори щодо кожного з них мають власні думки і підходи, та здебільшого застосовують функціональний підхід.

На думку автора, найбільш раціональним визначенням “приватна військова компанія” є таке: “ПВК – національні чи іноземні приватні юридичні або фізичні суб’єкти підприємницької діяльності, що працюють у сфері приватного військового бізнесу, виконують функції військових, поліції, служб безпеки або надають супутні послуги, і працюють за контрактами з урядами, державними управліннями, міжнародними урядами та неурядовими організаціями, а також з транзитними та логістичними компаніями”. Ключовою відмінністю ПВК від загонів найманців є те, що перші контролюються державою та працюють у її інтересах.

Аналіз літератури і джерел дав змогу виокремити певні ознаки, за якими розрізняють ПВК: перша – наявність статусу приватної комерційної організації, основною метою якої є одержання прибутку; друга – переважна більшість визначених статутом компанії напрямів її діяльності (або всі) стосується надання військових послуг, до яких належать: послуги зі створення, реформування та розвитку сил безпеки і оборони; планування та підготовки їх до застосування; розвідка та контррозвідка; підбір і навчання особового складу; застосування, обслуговування та експлуатація озброєння і військової техніки; матеріально-технічне забезпечення сил безпеки і оборони; гуманітарне розмінування; збройна охорона об’єктів, захист дипломатичного персоналу, окремих осіб і транспортних перевезень тощо; третя – об’єктами ПВК для надання послуг можуть бути національні та іноземні юридичні або фізичні особи; четверта – ПВК надають послуги переважно за межами своїх держав, можуть функціонувати в умовах мирного часу, під час воєнного конфлікту та безпосередньо в зоні конфлікту.

Окресливши ознаки та послуги, перелічимо функції, які нині спроможні виконувати ПВК: воєнізована охорона людей і об’єктів, зокрема посольств, нафтопроводів та ін.; охорона гуманітарних місій; участь у миротворчих цілях, у т.ч. і під егідою ООН; розмінування; розвідувальна діяльність і оцінка ситуації безпеки в регіоні; технічне обслуговування та використання бойових комплексів і техніки; боротьба з тероризмом і піратством; евакуація населення з територій, на яких точаться збройні конфлікти; професійна підготовка сил місцевої поліції або військових; здійснення функцій поліції там, де не працюють правоохоронні органи; утримання під вартою і конвоювання затриманих або ув’язнених; підготовка цивільних осіб до роботи у надзвичайній обстановці; повноцінна участь у бойових діях – спільно з військовими частинами або окремо. Отже, ПВК є гнучким варіантом для держав, оскільки вони пропонують можливості та послуги в усіх сферах військової справи та мають або можуть швидше придбати передові технології і зменшити політичні ризики, пов’язані із застосуванням регулярних військ за кордоном.

Пастухова Я.В.

*Центральноукраїнський державний
університет імені Володимира
Винниченка, м. Кропивницький*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОФІЦЕРСЬКОГО КОРПУСУ ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ У 1918–1941 РОКАХ

Офіцерський корпус є одним із ключових елементів збройних сил будь-якої держави. Навченість, злагодженість та досвід офіцерського складу виступають гарантими успішного застосування військ. Після приходу до влади більшовикам необхідно було усунути загрозу з боку армії. Руїнування інституту офіцера стало легкою справою завдяки популістській політиці: сформовані солдатські комітети мали самі обрати командний склад, припинення переведення в офіцери та зрівняння всіх військовослужбовців у правах негативно вплинуло на дисципліну та ефективність армії. На місце закритих військових академії прийшли курси червоних комісарів, що не були забезпечені освітніми кадрами та були нетривалими у часі. Відсутність професійних командних кадрів змусила Л. Троцького повернути офіцерів імператорської армії – воєнспеців. Недовіра керівництва щодо їх ідеологічних поглядів зумовила появу ще однієї командної ланки – політичних комісарів. Така система не могла забезпечити єдиноначальність, що породжувало хаос у керуванні військами.

Після завершення Громадянської війни більшовики скорочують чисельність армії, а разом з тим і офіцерського корпусу. Головними вимогами до командирів, які лишалися, стали не освіта чи бойовий досвід, а класова приналежність та політична надійність. Реформа 1924 року була втіленням цих вимог – прагнення поєднати функції командира та політичного комісара в одній людині призвело до появи значної кількості непрофесійних, але ідейних командирів. Також зростає кількість навчальних закладів, що через низку факторів – мінімальні вимоги при вступі, перевага ідеологічної освіти над військовою, нестача матеріально-технічної бази, низький рівень викладацького складу – готували командирів, основною характеристикою яких була кількість.

Початок 30-х років позначився розгортанням репресій проти командних кадрів червоної армії. Чистки спочатку стосувалися переважно воєнспеців (справа “Весна”). Реформа 1935 року засвідчила відхід від територіально-міліційної системи комплектування армії та перехід на кадрову систему. Того ж року було введено персональні військові звання, а вже через два роки розпочався масовий терор. Індустріалізація армії призвела до збільшення номенклатури озброєнь, що не забезпечувалися профільними командирами. Закон “Про загальний військовий обов’язок” призвів до ще більшого розмивання досвідченого офіцерського корпусу.

Напад на Польщу в 1939 р. та Фінляндію в 1940 р. показали незадовільну підготовку червоної армії до ведення війни. К. Ворошилова змінив на посаді народного комісара оборони С. Тимошенко, який розпочав нову військову реформу.

Отже, провальна політика формування командного складу робітничо-селянської червоної армії призвела до нищівних поразок на початковому етапі та значних жертв упродовж усієї німецько-радянської війни. Вивчення подібного досвіду дасть змогу краще зрозуміти армію, що є правонаступницею червоної армії, та уникнути помилок під час формування офіцерського корпусу Збройних Сил України.

*Рудик А.О., доктор філософії
Центр досліджень трофейного та
перспективного озброєння та військової
техніки Генерального штабу Збройних
Сил України, м. Київ*

ПРОБЛЕМА ІСТОРІЇ ВЗАЄМНО АНЕКСОВАНИХ ЕКСКЛАВІВ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ АЗЕРБАЙДЖАНУ ТА ВІРМЕНІЇ

Після розпаду СРСР Вірменія та Азербайджан, окрім власне проблеми приналежності колишніх Нагірно-Карабахської автономної області та Шаумянівського району, мали питання ексклавів – відокремлених регіонів, оточених територією іншої держави. Йдеться про азербайджанські села Бархударли та Софулу, Юхари Аскіпара (Газахський район), Кяркі (Садаракський район Нахичеванської Автономної Республіки) і дві земельних ділянки поблизу села Ярадуллу (Агстафінський район). Тоді як Вірменія мала лише один ексклав – село Арцвашен (Гегаркунікська область).

Відомо, що всі вони зазнали взаємної окупації у квітні–травні 1992 року, у розпал Першої Карабахської війни (1988–1994). Причому варто звернути увагу, що йдеться про подальшу анексію цих ексклавів. Тоді як територія колишніх НКАО, Шаумянівського району та 7 районів навколо Карабаху не анексувалася Вірменією. Наприклад, у Резолюції Ради Безпеки ООН №822 від 30 квітня 1993 року зазначається про вторгнення “місцевих вірменських сил” у Кельбаджарський район Азербайджану. Ситуація з раніше наведеними ексклавами не згадується у жодному документі Генеральної Асамблеї ООН та Ради Безпеки ООН. І, відповідно, ні Вірменія, ні Азербайджан не визнавалися державами-окупантами.

Однак замовчування історії взаємної анексії окремих територій Азербайджану та Вірменії мало свій подальший негативний вплив на національну безпеку цих держав. Відомо, що підсумком Другої Карабахської війни (вересень–листопад 2020) стала тристороння Заява про припинення вогню в Нагірному Карабаху від 10.11.2020. У першій редакції документа існував пункт про передачу Азербайджану “утримуваних вірменською стороною територій у Газахському районі”. Йшлося про ексклави Бархударли та Софулу і Юхари Аскіпара. Через досить короткий час даний пункт Заяви зазнав змін – з нього були вилучені дані села. На сьогоднішній день, навіть незважаючи на відновлення Азербайджаном контролю над територією колишньої НКАО, і де-факто розпочатий процес демаркації його кордону з Вірменією, історія взаємно анексованих ексклавів залишається поза публічною увагою. Азербайджан без цих земель досі не є територіально цілісним. Баку ні на публічному рівні, ні в законодавчій площині не відмовлявся від своїх ексклавів. Аналогічно і Єреван визнає Арцвашен лише своєю територією.

Враховуючи наявний баланс сил між Азербайджаном і Вірменією після вересня 2023 року, перший за відсутності вигідних для нього домовленостей може розіграти карту ексклавів і анексувати ті частини території другої, які дотичні до них. Тому історія взаємно анексованих ексклавів є не лише загрозою національній безпеці як Азербайджану, так і Вірменії, а й може визначити воєнно-політичну ситуацію на Південному Кавказі на кілька десятиліть.

*Сидоров С.В., д.і.н., професор
Національний університет оборони
України, м. Київ*

СИСТЕМА ОСВОЄННЯ ТРОФЕЙНОГО ОЗБРОЄННЯ ТА ВІЙСЬКОВОЇ ТЕХНІКИ: ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ТА СУЧАСНІСТЬ

Трофейне озброєння здавна використовувалося у війнах протиборчими сторонами для ураження противника. Відомо, що до складу Вермахту упродовж 1939–1945 рр. було введено майже 20 тис. трофейних танків і близько 70 тис. автомобілів. У 1-й, 8-й та 11-й танкових дивізіях Вермахту залучалися у боях проти Червоної армії захоплені протягом перших місяців війни радянські танки Т-34. У Червоній армії діяли трофейні комісії, а згодом Трофейний комітет та трофейна служба.

Згодом вивчення секретів трофейного озброєння також стало одним із завдань освоєння трофейного озброєння. Так, Агентство з підтримання оцінки іноземних технологій і науки, що співпрацювало з Відділом іноземних технологій при командуванні Військово-повітряних сил США під час операції “Буря в пустелі”, досліджувало залишки іракських ракет “Скад” для виявлення оптико-електронних компонентів, що походили з інших країн. Підрозділи угруповання військ США в Іраку збирали зброю для власних навчальних та ознайомчих курсів або суто як військові трофеї та музейні експонати.

Зрештою мета збору трофеїв полягала в:

безпосередньому використанні справних трофеїв для ведення збройної боротьби з противником;

їх евакуації, ремонті та подальшому використанні для попередньої мети;

вивченні технічних (технологічних) особливостей новітнього озброєння та військової техніки (ОВТ) та їх використанні для виготовлення чи модернізації власної зброї;

виробленні (розробленні) заходів і засобів протидії певним зразкам трофейного ОВТ;

вивченні іноземних комплектуючих для виявлення та припинення ланцюгів їх постачання до виробників зброї запровадженням санкцій та іншими способами;

ідентифікації ОВТ противника та встановленні його походження у разі невибіркового застосування проти цивільного населення та інших порушень норм Міжнародного гуманітарного права;

створенні музейних експозицій та ін.

В Україні вивченням трофейного озброєння, вилученням передових технологій, встановленням комплектуючих займається ціла низка організацій. Їх спільна діяльність дає підстави стверджувати про становлення Системи освоєння трофейного ОВТ. Центральним елементом цієї Системи став Центр досліджень трофейного та перспективного ОВТ. Проте недосконалість правового регулювання Системи та розвиток взаємозв'язків між її елементами потребує пошуку шляхів її вдосконалення. Дослідження процесу становлення та функціонування цієї Системи в інтересах розроблення перспективних (модернізованих) зразків ОВТ є актуальним науковим завданням для воєнно-історичної науки.

*Сич С.В.,
Пархомов О.М.,
Кошельник І.В.*

*Національна академія Державної
прикордонної служби України імені
Богдана Хмельницького, м. Хмельницький*

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Межа між ХХ та ХХІ століттям виявилася періодом значущих трансформацій, особливо у сфері безпеки та військової стратегії. У цей період виникають нові форми загроз, що визначаються появою локальних збройних конфліктів.

Сучасні конфлікти класифікуються як обмежені, охоплюючи локальні, регіональні та гібридні війни. Ця класифікація породжує потребу у зміні стратегії та тактики збройних сил і інших формувань щодо протидії агресору, у тому числі незаконним збройним формуванням та приватним військовим компаніям. Людський фактор залишається вирішальним на полі бою, але спостерігається зміна в підходах до ведення війни.

Зміни у характері конфліктів вплинули на формування, підготовку та використання різних видів та родів військ, включаючи танкові, механізовані, артилерійські. Сучасні конфлікти вимагають обмеженого контингенту, обмеженого використання важкого озброєння та підвищеної ефективності невеликих підрозділів.

Зміни у принципах комплектування і підготовки невеликих підрозділів стали ключовим шляхом підвищення їхньої ефективності. Використання сучасного озброєння та техніки вимагає глибшої спеціалізації та високих вимог до особового складу.

Останні збройні конфлікти вказують на те, що локальні війни стають нормою, що вимагає перегляду традиційних канонів та внесення нових елементів у тактику дій. Мобільні та маневрені форми боротьби витісняють позиційні бої, що впливає на тактику та оснащення наземних частин. З огляду на новий характер конфліктів і виклики, що виникають у сучасному світі, важливим елементом стратегії безпеки та військової тактики стало використання безпілотних повітряних суден. Саме вони стали ефективним і ключовим інструментом для вирішення нових завдань, пов'язаних із локальними конфліктами, тероризмом та гібридною війною.

Діяльність незаконних збройних формувань та приватних військових компаній також спонукають до розвитку спеціальних дій підрозділів. Такі операції стають локальними війнами, і непідготовлений особовий склад не може ефективно впоратися з завданнями. Підтримка авіації та артилерії, використання безпілотних повітряних суден стає вирішальною для досягнення перемоги.

Сучасна військова стратегія та тактика визначаються новими викликами, вимагаючи постійного адаптування та вдосконалення збройних сил.

Тимчук В.Ю., к.т.н., с.н.с.,

Тимчук О.С.

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів;*

Галенко І.В., к.т.н.

*Громадська організація “Міжнародна
академія геоінформатики”, м. Київ*

ЛІНІЯ КАММГУБЕРА ЯК ПРООБРАЗ СИСТЕМИ КОНСОЛІДОВАНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Історично склалося, що війни не тільки реалізують досягнення науково-технічного прогресу, а й спонукають до надінтенсивного розвитку технологій. Пізніше практичні реалізації “закриваються” теоретичними положеннями. Яскравим прикладом є Друга світова війна, під час якої протиборчі сторони, по суті, з конструкторських кабінетів і одиничних верстатів ставили до “воєнного строю” нову систему (зразок озброєння) і лише потім його тиражували та забезпечували науково-методологічне підґрунтя інноваційним рішенням.

Сьогодні на порядку денному науковців і інженерів теорія консолідованих систем, яка у спрощеному вигляді представляє собою поєднання різних за фізичною природою функціональних систем для розв’язання проблеми, яка спроможностями однієї системи на наявному етапі розвитку науки і техніки не розв’язується. Використовуючи ретроспективний метод дослідження розвитку процесів, видається можливим описати історичні приклади у методології та термінах пізніше опрацьованих наук. Покажемо це на прикладі одного організаційно-технічного рішення часів Другої світової війни – методу Лінії Каммгубера.

Полковнику Вермахту Йозефу Каммгуберу (1896–1986) дали доручення вирішити проблему нічних бомбардувань авіацією Альянтів. У липні 1940 року він організував нічну секторальну систему ППО, кожний елемент якої (сектор) формували із чотирьох самостійних функціональних компонентів, а саме з радіолокаційної – на основі РЛС “Фрейя”, з оптичної – на основі мережі прожекторів далекої дії, з артилерійської – на основі розосередженої у глибину батареї зенітної артилерії та з авіаційної – на основі чергового нічного винищувача.

У системі, що охоплювала терени Райху від Данії та Франції, кожен сектор займав ділянку місцевості розміром 32×20 км, в основі якої РЛС “Фрейя” з дальністю дії у 100 км, що давало змогу створювати радіолокаційні поля з перекриттям, до РЛС “під’єднулася” головний прожектор, що керувався власне РЛС, також у секторі встановлювалися кілька прожекторів із “ручним” керуванням, що наводилися на освітлений головним прожектором літак до часу, поки зенітна артилерія або винищувач не вразить ціль.

Консолідована у такий спосіб інформація стягувалася на Himmelbett, центр керування сектором. Управління винищувачами (основним і резервним) здійснювалося у радіоканалі.

Початкова ефективність системи змусила командування Повітряних сил Королівства змінити тактику нальоту – замість хаотичного, тривалого, масованого нальоту перейти до потоко-нальоту: на основі розрахунків потенційної ефективності сектору Лінії Каммгубера щодо ураження літаків визначили кількість потоків і літаків у кожному з них, час, висоту і напрямок польоту, тобто розв’язали двоконтурну оптимізаційну задачу. Пізніша реакція ППО Люфтваффе полягала у доповненні радіолокаційної мережі радарми “Вюрцбург” для супроводу-передачі повітряних цілей. Таке протиборство тривало до жовтня 1944 року.

*Топальський В.Л., к.і.н., с.н.с.
Науково-дослідний центр гуманітарних
проблем Збройних Сил України, м. Київ*

ФОРМУВАННЯ ПРОПАГАНДОЮ “ОБРАЗУ ВОРОГА” ПІД ЧАС ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Перша світова війна, в яку було втягнуто мільйони людей з багатьох країн, підтвердила постулат, що ніщо не об’єднує націю краще, ніж наявність спільного ворога. Пропаганда, за допомогою якої формувався “образ ворога”, поряд із застосуванням військової сили та економічним тиском, стала третьою головною зброєю у протистоянні з противником.

З початком світової війни у найкоротші терміни треба було створити вкрай негативні уявлення про противника (здійснити його дегуманізацію), охопити ними всі категорії населення і закарбувати їх у суспільній свідомості. “Образ зовнішнього ворога” мав бути максимально насичений негативними значеннями та емоційно забарвленим. Саме це й стало пріоритетним завданням пропаганди.

Кожна зі сторін намагалася представити справжнім винуватцем війни свого противника, а себе виставляла безвинною жертвою. У процесі формування такого образу до уваги бралися вже існуючі етнічні, соціальні та культурні стереотипи щодо різних держав та народів.

Преса обох ворогуючих блоків зображувала ворога в образі звіра, чудовиська, дикуна, варвара. Тим самим відбувалася дегуманізація ворога через заперечення його приналежності до людського культурного світу. Всіляко акцентувалася увага на систематичних порушеннях противником законів і звичаїв війни, визначених міжнародним правом. Використовуючи справжні та уявні факти, обидві воюючі сторони досягли значних успіхів у формуванні “образу ворога” у суспільній свідомості населення.

Важливим напрямом діяльності як країн Антанти, так і Центральних держав була робота зі своїми союзниками щодо формування спільного “образу противника”. Всі держави-учасниці війни намагалися не лише створити й закріпити “образ ворога” у суспільній свідомості власного населення та війська, а й розвінчати той образ, що був створений противником з їхньої країни. Зрозуміло, що заходи щодо формування “образу ворога” спрямовувалися, у першу чергу, на внутрішню аудиторію держав, консолідуючи народи цих країн.

Пропагандистами протиборчих блоків постійно використовувалися історичні знання як засіб трансформації “образу Іншого” в “образ Чужого”, а згодом і в “образ ворога”. Формуючи “образ ворога”, пропаганда інколи переводила інформаційну боротьбу в площину релігійно-догматичного протиборства добра зі злом.

У цій війні вперше поряд з плакатами, брошурами, листівками і газетами масово використовувалися кінофільми як засіб пропаганди. Дієвою формою, що використовувалася пропагандою, були карикатури, сатиричні плакати, комікси. Для більшої ефективності пропаганди серед населення і військ використовувалися не лише спеціальні служби та преса, а й церква, школа, література, мистецтво, політичні та громадські організації.

Таким чином, приклад Першої світової війни довів, що “образ зовнішнього ворога”, сформований у суспільній свідомості, є вкрай необхідною морально-психологічною складовою для досягнення перемоги над противником.

Фараонов Г.Є.

*Національна академія Державної
прикордонної служби України імені
Богдана Хмельницького, м. Хмельницький*

МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ДИТИНИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Права і свободи дитини є основою її розвитку та становлення як особистості. У сучасних умовах забезпечення цих прав набуває особливого значення. Сучасні діти живуть у світі, де зростають ризики насильства, експлуатації та жорстокого поводження. Умови сьогодення характеризуються низкою викликів, що становлять загрозу правам і свободам дитини, у першу чергу війни та збройні конфлікти. Діти можуть бути жертвами фізичного, сексуального, психологічного та економічного насильства.

Бідність та соціальне неблагополуччя є ще однією важливою проблемою, що негативно впливає на права дитини. Діти з бідних або малозабезпечених сімей мають менший доступ до освіти, охорони здоров'я, житла та інших соціальних послуг. Екологічні проблеми, такі як зміна клімату, забруднення навколишнього середовища та бідність природних ресурсів, також становлять загрозу правам дитини. Вони можуть призвести до порушення права дитини на здорове життя, освіту та відпочинок. У таких умовах забезпечення прав і свобод дитини є особливо важливим завданням для держави, суспільства та міжнародної спільноти.

Основним міжнародним документом, що визначає права і свободи дитини, є Конвенція про права дитини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН у 1989 році. Конвенція була ратифікована 196 країнами, у тому числі Україною. Конвенція містить широкий спектр прав дитини, включаючи право на життя, право на ім'я, на сім'ю, на освіту, на відпочинок і дозвілля, на захист від насильства та експлуатації. Для реалізації Конвенції ООН створено низку органів, зокрема комітет ООН з прав дитини, що здійснює моніторинг виконання Конвенції державами-учасницями. Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) займається захистом прав дитини в усьому світі.

Крім Конвенції про права дитини, існують інші міжнародні документи, що захищають права дитини. До них належать Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1965), Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979), Конвенція про права осіб з інвалідністю (2006). Ці документи також передбачають механізми їхнього виконання.

Кожен народ має право визначати свої власні права і свободи дитини. У більшості країн світу існують національні закони та підзаконні акти, що визначають права і свободи дитини. В Україні існує низка механізмів забезпечення прав і свобод дитини. До них належать: Конституція України, що закріплює права і свободи людини, у тому числі і права дитини, Закон України "Про охорону дитинства", що визначає основні засади державної політики у сфері охорони дитинства. Державний інститут сім'ї та молоді є центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері сім'ї та молоді. Державна служба України з питань усиновлення та захисту прав дітей є центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері усиновлення та захисту прав дітей.

Крім державних органів, у захисті прав і свобод дитини беруть участь також недержавні організації, зокрема правозахисні, благодійні, громадські. Недержавні організації здійснюють різноманітну діяльність, зокрема надання допомоги дітям, які постраждали від насильства та експлуатації, проведення освітніх заходів з метою підвищення обізнаності про права дитини, лобіювання інтересів дітей у органах державної влади.

Незважаючи на існуючі механізми, в Україні досі існують проблеми із забезпеченням прав і свобод дитини: недосконалість законодавства (деякі норми законодавства України не відповідають нормам міжнародного права), недостатня інформованість населення про права дитини (багато людей не знають про права дитини і не можуть їх захищати), неефективність роботи органів влади або їх безвідповідальне виконання (деякі органи влади не виконують своїх обов'язків щодо захисту прав дитини). Серед інших заходів, спрямованих на вдосконалення механізмів забезпечення прав і свобод дитини в Україні, належать посилення координації діяльності державних органів, які займаються захистом прав дитини; підвищення обізнаності про права дитини серед населення; розвиток партнерства з недержавними організаціями; посилення співпраці між міжнародними, національними та регіональними органами захисту прав дитини; забезпечення належного фінансування діяльності органів захисту прав дитини.

Механізми забезпечення прав і свобод дитини у сучасних умовах є важливим інструментом захисту інтересів дітей. Вони є комплексними і багаторівневими та включають міжнародні, національні та недержавні механізми. Для ефективного захисту прав і свобод дитини необхідно, щоб усі ці механізми працювали у тісній взаємодії.

Фуртес О.О., к.і.н., с.н.с.

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

ЛИТПОЛУКРБРИГ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Від початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну 24 лютого 2022 року литовсько-польська-українська бригада (далі – ЛитПолУкрбриг) як надійний партнер Люблінського трикутника не залишилася осторонь російсько-української війни. Вона адаптувалася до нових реалій і продовжила тренувати особовий склад, у тому числі й українських військових, удосконалюючи його вишкіл залученням до різних військових навчань за стандартами НАТО, що, безперечно, сприяє нашій перемозі над рашистами.

Тож у 2022 році військовослужбовці ЛитПолУкрбриг брали участь у багатонаціональних навчаннях, зокрема Brave Band, Seven Stars, Noble Partner, Rapid Trident.

Вагоме значення мали навчання Rapid Trident-22, спрямовані на підтримку військового співробітництва між Україною, США та іншими країнами НАТО та партнерами. Багатонаціональні навчання Rapid Trident-22 у жовтні 2022 року відбувались на фондах ЛитПолУкрбриг у Любліні. Метою навчань було покращити тактичну оперативну сумісність між союзниками по НАТО та українськими партнерами зміцненням існуючих двосторонніх відносин та обміну професійним досвідом. Навчання Rapid Trident-22 показали тверду волю продовжувати спільні зусилля для підтримки України у війні з російським агресором.

У 2023 році підготовка ЛитПолУкрбриг відбувалася відповідно до Плану військової підготовки ЛитПолУкрбриг на 2023 рік. Зокрема, у лютому 2023 року відбулися військові навчання Brave Band, де військовослужбовці Литовської Республіки, Республіки Польща та України спільно тренувалися планувати бойові дії військ відповідно до сучасних стандартів НАТО.

На початку березня 2023 року офіцери ЛитПолУкрбриг разом із військовими США, Німеччини, Великої Британії та Румунії успішно взяли участь у багатонаціональних навчаннях Allied Spirit-23 у Німеччині. Це навчання армії США для багатонаціональних партнерів спеціально було розроблено для того, щоб навчити та оцінити союзників по НАТО для загальної інтегрованої відповіді на кризу чи операцію в надзвичайних ситуаціях. Воно підготувало учасників до боротьби та перемоги у великомасштабних наземних боях у багатонаціональному середовищі, а також розвинуло оперативний потенціал сумісної сили.

Наприкінці серпня 2023 року офіцери ЛитПолУкрбриг взяли участь у міжнародних військових навчаннях Agile Spirit-23 у Грузії. Під час навчань представники ЛитПолУкрбриг обіймали різні посади у штабі багатонаціональної дивізії як у нинішніх, так і у майбутніх умовах бойового середовища, що надало нові навички й знання та допомогло покращити бачення сучасного поля бою.

Зараз штаб ЛитПолУкрбриг готується до навчання Maple Arch-23, що цього року відбудеться у Грузії. Офіцери бригади обійматимуть посади у штабі керівництва навчань.

Таким чином, ЛитПолУкрбриг в умовах російсько-української війни став тією платформою, де українські військовики мають можливість і надалі вдосконалювати свої компетенції щодо ведення бойових дій з рашистським загарбником.

Чірікалов О.С., к.і.н.

*Національний університет оборони
України, м. Київ*

ЕВАКУАЦІЯ ВІЙСЬК (СИЛ) МОРЕМ У ВОЄННИХ КОНФЛІКТАХ XX – ПЕРШОЇ ЧВЕРТІ XXI СТОЛІТТЯ: ДОСВІД ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ

В умовах широкомасштабної агресії російської федерації (рф) проти України вивчення досвіду підготовки та застосування різних видів збройних сил у міжвидових операціях (діях), зокрема на приморському напрямку, сьогодні не втрачають своєї актуальності. До таких операцій (дій) відноситься евакуація військ (сил) морем. У цьому контексті важливого значення набуває вивчення й узагальнення набутого досвіду підготовки та застосування військ (сил) в евакуаціях військ (сил) морем у воєнних конфліктах XX – першої чверті XXI ст.

Зазначимо, що в означений період евакуаційні заходи на морі набули широкого розмаху на океанських і морських театрах воєнних дій (ТВД) у роки Першої світової війни та Громадянської війни в Росії 1917–1922 рр. і воєнної інтервенції під час Другої світової війни; епізодично евакуація військ (сил) морем проводилася у міжвоєнний період під час греко-турецької війни 1919–1922 рр., у ході “Великого відступу” військ Гоміньдана на о. Тайвань у 1949 р., у Корейській війні 1950–1953 рр., а також на завершальному етапі боїв за о. Зміїний у 2022 р. у ході широкомасштабної агресії рф проти України. Різноманітність учасників цих конфліктів відповідним чином відображалася на особливостях підготовки та проведення

таких операцій (дій), притаманних кожній державі, які залежали передусім від спрямованості державної та воєнної політики країни, її воєнно-економічних спроможностей та військово-технічних аспектів збройної боротьби.

Проаналізувавши евакуації військ (сил) морем в означений період, встановлено, що їх проводили переважно у формі операції з евакуації (наприклад, операція з евакуації морем англійських, французьких і бельгійських військ, блокованих у районі Дюнкерка з 26 травня по 4 червня 1940 р. – операція “Dynamo” (“Динамо”); операція з евакуації німецьких військ та їх союзників з Таманського півострова (з 7 вересня по 9 жовтня 1943 р.) – операція “Krimhilda” (“Кримгільда”) (планомірна евакуація) та “Brunhilda” (“Брунгільда”) (прискорена евакуація). В окремих випадках евакуацію військ (сил) проводили у формі дій з евакуації (евакуація сил Чорноморського флоту з Севастополя у 1918 р., англо-французьких військ з Норвегії у травні 1940 р., часткова евакуація радянських військ із Севастополя (30 червня – 4 липня 1942 р.). При цьому такі операції (дії) проводили об’єднаними зусиллями різних видів збройних сил, іноді із залученням сил і засобів інших відомств, що вимагало особливо ретельної організації та планування, винятково чіткої міжвидової (міжвідомчої) взаємодії.

Як відомо, підготовка операції (бойових дій) – це комплекс заходів і дій, що проводяться за єдиною методологією органами (військового) управління та силами (військами), спрямованих на ефективне виконання поставлених завдань. Виходячи з досвіду підготовчого етапу операцій (дій) з евакуації морем в означений період, у цілому він незначно відрізнявся від сучасних складових підготовки операцій (дій) і включав: організацію операції (дій) з евакуації, підготовку органів (військового) управління, сил і військ; обладнання (дообладнання) району операції (дій); контроль готовності сил (військ); розгортання сил і військ. Конкретний обсяг, зміст заходів і дій з підготовки операцій (дій) з евакуації залежав від воєнно-стратегічної (в окремих випадках воєнно-політичної) обстановки на ТВД, часу, відведеного на підготовку вищим керівництвом, складу та рівня підготовленості органів (військового) управління, сил (військ), що залучалися до участі в операції (діях) з евакуації. Робота органів (військового) управління, зазвичай, включала: аналіз завдання; оцінювання обстановки; визначення попереднього задуму; завершення прийняття рішення; постановку завдань силам (військам); планування операції (дій) з евакуації. Якість підготовчого етапу залежала, головним чином, від військово-професійного чинника. Висока ефективність роботи військового керівництва органів управління в окремих випадках навіть у складних умовах обстановки давала змогу не лише підготувати, а й успішно провести евакуацію, оперативно реагуючи на негативні зміни в обстановці (евакуація військ союзників з Галліполі (1915), радянських військ з Одеси (1941), німецьких військ та їх союзників з Тамані (1943) та Криму (1944), японських контингентів з деяких тихоокеанських островів (1943–1944). Натомість, недостатній рівень підготовки евакуаційних заходів керівниками та органами (військового) управління призводив до значних втрат військ (сил) безпосередньо під час евакуації морем чи призводив до її зриву (евакуація радянських військ (сил) з Лібави, Таллінна, Севастополя (1941), Керчі (1942), частин Африканського корпусу з Туніса (1943)).

Підготовка поділялася на завчасну та безпосередню і розпочиналася з отриманням оперативної директиви (бойового наказу) старшого командира. У деяких випадках (евакуація союзних військ з Галліполі у 1915 р., військ 17-ої німецької армії з Криму у 1944 р.) підготовка до евакуації здійснювалася завчасно ще до офіційного дозволу чи наказу вищого

керівництва за власною ініціативою командування на місцях. Закінчувався підготовчий етап оперативним розгортанням сил і військ у визначених районах евакуації. Строки підготовки коливалися у масштабах – від доби до кількох місяців, і залежали, головним чином, від обстановки на ТВД, військово-професійного чинника та характеру контревакуаційних дій противника.

Залежно від наявних сил і засобів, для ведення операцій (дій) з евакуації морем створювали певні угруповання військ (сил) у відповідній оперативній побудові та системі. Оперативна побудова військ (сил) в евакуації морем визначалася умовами обстановки, що склалася, термінами і найбільш раціональною послідовністю дій військ (сил) під час виконання визначених завдань. У цілому, оперативна побудова передбачала створення: угруповання сил (військ) для ведення дій на головному напрямку; угруповання для ведення дій на інших напрямках; резерв військ (сил). До складу першого угруповання, зазвичай, входили сили евакуації, війська, що евакуювалися, угруповання різнорідних сил охорони та оборони районів евакуації, угруповання забезпечуючих сил та ін. Угруповання для ведення дій на інших напрямках включало угруповання різнорідних протичовнових сил, угруповання різнорідних ударних сил та ін.

Сили евакуації, зазвичай, включали: евакуаційні загони; загін кораблів вогневої підтримки; корабельні та авіаційні ударні (пошуково-ударні) групи; тральні групи; групи кораблів забезпечення; загін кораблів охорони водного району евакуації; базу евакуації. Залежно від обстановки у районі та на маршрутах евакуації, масштабів дій і наявності сил створювалися не всі із зазначених груп.

Загалом під час операції (дій) з евакуації військ (сил) морем виконувалися завдання, пов'язані з посадкою (завантаженням) військ із районів (ділянок, пунктів) евакуації, перекиданням їх морем і висадкою (розвантаженням) у визначених районах (ділянках, пунктах) евакуації. Відтак, незалежно від масштабів евакуації військ (сил) морем в означений період, логічна послідовність дій військ (сил) і порядок виконання завдань операції (дій) обумовлювали такі основні етапи її проведення: виконання завдань військами, що евакуюються, на березі; зосередження, посадка (завантаження) військ і техніки на плавзасоби у визначених на початку районах (ділянках, пунктах) евакуації; формування евакуаційних загонів; перехід сил евакуації морем; висадка (розвантаження) військ, що евакуюються, у визначених кінцевих районах (ділянках, пунктах) евакуації. Зміст кожного етапу залежав від низки чинників, основними з яких були: обстановка у районі евакуації, кількість військ і техніки, що підлягали евакуації, перевізні та захисні спроможності сил евакуації та сил їх прикриття, активність дій противника, час, що відводився на проведення евакуації, а також спосіб її проведення.

Залежно від мети евакуації, її керівником призначали як загальновійськового, так і морського начальника, якому підпорядковувався заступник по морській чи сухопутній частині відповідно.

Узагальнення досвіду підготовки та застосування військ (сил) в евакуаціях військ (сил) морем у воєнних конфліктах ХХ – першої чверті ХХІ ст. свідчить, що значна частина виявлених елементів і правил підготовки та ведення таких операцій (дій) не втратила свого значення у сучасних умовах, тому є підґрунтям для розроблення рекомендацій щодо удосконалення підготовки та застосування військ (сил) Збройних Сил України у міжвидових (міжвідомчих) операціях (діях), зокрема в евакуаціях морем.

Чмихало Г.Г.
Національний університет оборони
України, м. Київ

ДІЇ ПО ВВЕДЕННЮ ПРОТИВНИКА В ОМАНУ В АНГЛО-АРГЕНТИНСЬКОМУ ЗБРОЙНОМУ КОНФЛІКТІ 1982 РОКУ

В умовах широкомасштабного вторгнення російських військ на територію України, на думку автора, слушним є пошук і подальше вивчення досвіду дій протиборчих сторін по введенню противника в оману у воєнних конфліктах другої половини ХХ – початку ХХІ ст., особливостей їх планування та проведення. У цьому сенсі доцільно розглянути дії військово-політичного керівництва Великої Британії під час англо-аргентинського збройного конфлікту 1982 року. З перших же днів конфлікту Велика Британія провела комплекс заходів, починаючи з прийняття Організацією Об'єднаних Націй резолюції, яка фактично засудила Аргентину як агресора і дозволила їй блокаду на міжнародному рівні, практично надавши британцям повну свободу дій. Водночас почався активний інформаційно-пропагандистський вплив, спрямований як на підданих її величності, так і поза межами країни для підтримки своїх дій як у середині країни, так і в цілому західним світом. Паралельно з цим проводилися заходи по введенню противника в оману, активно поширювалася дезінформація щодо намірів і планів по проведенню самої операції. Як приклад, аргентинські військові “з надійних джерел отримали достовірну інформацію”, що британці планують провести каральну акцію проти Аргентини на її материковій частині.

З початком бойових дій британське командування провело кілька пов'язаних між собою тактичних операцій по введенню противника в оману: радіопропаганда через багатоканальні станції та бойові радіомережі аргентинської армії, розповсюдження листівок, проведення добре розрекламованих акцій із повернення полонених у ході бойових дій. Це суттєво знизило страх аргентинських військ перед задачею у полон та бажання подальшого спротиву. Британці також вдало використали імідж гуркхів, що за останні 100 років був серйозно розкручений як у британській, так і міжнародній пресі та громадській думці, що саме під час цього конфлікту дало неочікуваний результат: аргентинські військові, дізнавшись, що проти них виступив саме гуркхський батальйон, залишали свої позиції без бою, у той час як проти інших британських військ, особливо на початковому етапі наземної операції, чинили серйозний опір.

У цілому завдання по введенню противника в оману та інформаційно-пропагандистський вплив Великої Британії, на відміну від Аргентини, що практично повністю провалила аналогічні завдання під час конфлікту, можна звести до демонстрації повної впевненості у перемозі та переваги у військовій силі; переконанні противника у безглуздості подальшого опору; пропаганді капітуляції та здачі у полон як єдиного можливого способу порятунку. Так, шляхом вдалого поєднання військових, оманих та інформаційно-пропагандистських дій Велика Британія досягла поставлених цілей із мінімальними людськими втратами у завчасно визначені строки. На думку автора, подальші дослідження дій по введенню противника в оману як на підготовчому етапі, так і під час ведення бойових дій у воєнних конфліктах другої половини ХХ – початку ХХІ ст., особливо за участі країн-учасниць Північноатлантичного альянсу, в сучасних умовах є достатньо цікавим і перспективним.

*Шкуратенко О.В., к.ю.н., доцент
Національна академія внутрішніх справ,
м. Київ*

УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД ХХ СТОЛІТТЯ

Тема Другої світової війни не може бути неактуальною сама по собі, зважаючи на перебіг її подій у минулому столітті, та наслідків для світової спільності. А ще й тому, що у вихорі сьогоднішньої війни, де, як і в ХХ столітті, одним із головних гравців на військовій арені, завойовницької та несправедливої війни виступає саме російська федерація. І питання ролі України в Другій світовій, що лишається ще не у повній мірі дослідженим, а, особливо, у площині поєднання національних інтересів українства та руху опору двом агресорам, та, вкотре, зв'язі й нестримного бажання утвердження своєї державності та самостійності, як послідовної ідеї в цій боротьбі. На сьогодні ми маємо досить вагому історіографічну спадщину порушеного питання, особливо в контексті розгляду подій самої війни. Проте в суспільстві існують непоодинокі стереотипи і уявлення щодо істинного характеру, причин та наслідків, пов'язаних із черговою трагедією українського населення, зумовленою протистоянням двох тоталітарних режимів у першій половині ХХ століття. Саме у 30-40 роках як Німеччина, так і СРСР підійшли до тієї межі тоталітарного прагнення підпорядкувати собі все суспільство, стати єдиною і безроздільною панівною силою, що потребувала поширення на інші країни та народи, ламаючи суверенні кордони та скріплюючи свої амбітні зазіхання ріками крові невинних жертв. Ставлячи собі в 30-х роках далекосяжні плани, побудовані на ідеї захоплення “життєвого простору”, керівництво райху спекулювало “українським питанням” у відносинах із низкою європейських країн, і, особливо, Польщі (договір від 26.01.1934 р.) та Угорщини. А наслідки Мюнхенської конференції у вересні 1938 р. відкрили шлях нацистській верхівці неприховано діяти за експансіоністським сценарієм, починаючи з вироку Чехословаччині. У контексті цих дій гостро поставало питання автономії, передбаченої міжнародними угодами і Конституцією Чехословаччини, яку здобуло Закарпаття 8 жовтня 1938 р. Карпатська Україна стала в той період єдиною українською територією, де компактно проживало українське населення, та яка виборола право здійснювати власну внутрішню та зовнішню політику. Однак територіальний поділ Європи вже було розпочато, тому Угорщина, яка мала стійкі територіальні домагання щодо приєднання Закарпаття в обмін на коаліцію з Німеччиною, 2 листопада 1938 р. у рамках рішень німецько-італійського арбітражного суду отримала південну частину території Карпатської України. Отже, у просуванні вермахту на східні території залишалась Польща, і, зокрема, західноукраїнські території, що входили до її складу. А також складалась ситуація, що через тяжке економічне становище, у якому опинився Берлін, уряд розглядав можливість налагодження як дипломатичних, так і торговельних відносин з Москвою, яка, у свою чергу, перебуваючи у міжнародній політичній ізоляції, також була зацікавлена у посиленні свого, особливо військового потенціалу, прагнучи налагодити шляхи для отримання німецьких технологій. Саме в цьому контексті й поєднувались політичні інтереси двох агресорів – Гітлера та Сталіна, які отримали цілком закономірний результат – підписання пакту про ненапад від 23 серпня 1939 р. Пакт Ріббентропа-Молотова кардинально вплинув на геополітичне становище в Європі, зокрема й на вирішення українського питання.

Щеглов А.Ю., к.і.н.

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

ІДЕОЛОГІЧНО-ПРОПАГАНДИСТСЬКА СКЛАДОВА ЕКСПАНСІОНІСТСЬКОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ СРСР У РАДЯНСЬКО-ПОЛЬСЬКІЙ ВІЙНІ 1939 РОКУ: СУЧАСНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ ДИСКУРС

У науково-теоретичному та історико-політологічному контекстах боротьби України із новітньою російською збройною агресією актуальним та важливим є історіографічний аналіз ідеологічно-пропагандистської складової підготовки, реалізації та наслідків експансіоністського зовнішньополітичного курсу керівництва Радянського Союзу на чолі з Й. Сталіним. Характеризуючи історіографію теми, варто вказати на відсутність узагальнюючих робіт з питань розгортання та діяльності у період радянсько-польської війни 1939 р. Українського фронту загалом та ідеологічно-пропагандистського супроводу воєнної кампанії Союзу Радянських Соціалістичних Республік (СРСР) зокрема. Натомість, можемо вказати на здобутки вітчизняної історичної науки у розкритті причин, перебігу, характеру та наслідків включення частини південно-східних воєводств Другої Речі Посполитої з переважаючим українським етнічним населенням (майбутні Волинська, Дрогобицька, Львівська, Ровенська, Станіславська та Тернопільська області Радянської України) до складу Радянського Союзу.

До історіографічних праць даної наукової проблематики насамперед відносимо роботи О. Сухого, Т. Гуменюк, О. Марущенко. Розвідки, присвячені питанням зовнішньої політики Радянського Союзу в підготовці до агресії проти Польщі, належать авторству О. Гадеєва, М. Литвина, К. Науменка, В. Гриневича, В. Гулая, І. Гаврилів, В. Дехтярюка, М. Кучерепи, О. Докаш та ін. Утворення Українського фронту Червоної армії та розгортання пропагандистської кампанії підготовки т.зв. “визвольного походу” висвітлені у розвідках В. Дехтярюка, І. Пхиденка, В. Гриневича, Л. Кривизюка, А. Руккаса, В. Ковалюка, С. Павловської, В. Мельниченка, З. Барана та ін. Бойові дії Українського фронту та ідеологічна робота серед місцевого населення Західної України знайшли своє відображення у працях І. Мраки, В. Ковалюка, А. Руккаса, В. Гриневич, М. Литвина, К. Науменка, В. Ковалюка, Ю. Сороки, Ш. Редліха, Є. Наконечного, Р. Голика та ін. До авторів, які досліджували проблематику підсумків бойових дій Українського фронту та встановлення Радянським Союзом контролю над Західною Україною восени 1939 року, відносимо О. Луцького, К. Кондратюка, І. Гаврилів та ін. Підготовка, реалізація та наслідки експансіоністського зовнішньополітичного курсу керівництва Радянського Союзу на чолі з Й. Сталіним на Заході України восени 1939 року носили комплексний характер, включаючи безпосередню військову потугу новоутвореного Українського фронту Червоної армії у поєднанні з масштабним використанням інструментарію пропаганди, маніпуляцій та дезінформації як серед вояків Війська Польського та Корпусу охорони прикордоння, так особливо переважаючого українського населення південно-східних воєводств Польщі.

Доцільно наголосити на потребі переосмислення результатів дослідження контраверсійних сторінок військової тематики початкового етапу Другої світової війни на українських етнічних землях крізь призму міждисциплінарної критичної деконструкції ідеологічно-пропагандистських наративів радянської/російської історіографії та введення у науковий обіг нового масиву різнопланових історичних джерел.

Наукове видання

**УКРАЇНСЬКЕ ВІЙСЬКО:
СУЧАСНІСТЬ ТА ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА**

**Збірник матеріалів
IV Міжнародної науково-практичної конференції**

Матеріали подано в авторській редакції.
Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен
та інших даних несуть автори.

Підписано до друку 22.01.2024 р. Друк. арк. 42,75.
Обл. вид. арк. 19,494. Формат паперу 60×84 1/8
Тираж – 100 прим.